Di Venetia 1660

JACOBI PRIMEROSII
Doctoris Medici

DE

FEBRIBUS

LIBRI QUATUOR.

In quibus plurimi veterum, & recentiorum errores declarantur & refelluntur.

Plurima nova & paradoxa continentur.

ROTERODAMI,
Ex officinâ ARNOLDI LEERS.
Anno cIↄ Iↄ c LVIII.

JACOBUS PRIMEROSIUS

LECTORI

S. P.

ABSURDUM forſan tibi videbitur, *Lector*, quod inclinante hoc ſeculo, poſt tot tantoſque ſcriptores auſus ſim etiam aliquid de Medicinâ meditari. Non parvi ſanè momenti eſt doctorum ſubire judicia, præſertim Medicorum, quibus familiaris invidia eſſe creditur, quorum quiſque tantùm ſibi & lucri & laudis detractum putat, quantum alteri acceſſerit. Cenſent plurimi tùm veterùm tùm recentiorum & operâ & diligentiâ, ita conſummatam omnibuſque numeris abſolutam artem fuiſſe, ut inutilis deinceps futurus ſit omnis ſcribendi labor. Vera hæc eſſe quamvis ſciamus omnes & fateamur, nos tamen detinet ſcribendi quoddam cacoœthes, *Scribimus Indocti doctique poëmata paſſim.* Propterea in communi errore & epidemio, nec veniam deprecor, nec timeo cenſuram, ſed quia animo meo ità lubitum eſt, ut mihi ipſi morem geram, placet aliorum exemplo ingenii mei vires experiri. Non tibi primum, ſed mihi hoc minutal olim condiebam, cujus te ideo participem nunc eſſe volo, ut rei Me-

dicæ aliquatenus prodesse possim, simulque nominis mei obtrectatores & adversarios, quos habeo sat multos, excitem saltem ad meliora, Cum enim recentium Medicorum, quos mihi legere contigit, nemo ità scripsisset acuratè. Ut solus sufficere posse videretur, ea mihi tunc mens erat, *Oribasii* exemplo, principum Medicorum epitomen concinnare, ut quod habent singuli in unâ quasi tabulâ complecterer, quæ legentibus commentarius, mihi verò exercitii loco foret. Perlectis igitur Græcorum, Latinorum, & Arabum monumentis, advocatis quoque in consilium recentioribus quibusdam, quæcunque ad medendi usum necessaria, firmissimisque rationibus comprobata judicavi, excerpsi primùm & in unum contuli, sic excrevit opus in aliquam molem, in quo singulorum morborum naturam, causas, curationem abundè & clarè exposui, controversa plurima additis novis rationibus composui, prognosin morborum fusiùs quàm hactenùs quispiam explicavi, remediis quamplurimis locupletavi. Improbat commentarium Anatomicum *Galenus* in quo nihil novi continetur, cujus sententiæ immemores quamplurimi quique etiam doctissimi habentur, non sine maximâ laude & utilitate, libros suos ex alienis ad verbum sæpè compilarunt.

runt. Hæc erat ſcribendi ratio veteribus familiaris *Oribaſio, Paulo, Aëtio, Valeſco, Gordonio, Guidoni*, recentiorum quamplurimis, imò fermè nunc omnibus, quam quoque ſi ſecutus forem, magnorum me virorum exemplo tuerer. Sed tamen factum eſt ut plurima à me addita, plurima immutata fuerint. Nihil enim tam exactè elaboratum hactenus legi, quin multa nobis ſeſe obtulerint aut addenda, aut refellenda, aut clarius explicanda, unde quamvis adjuti plurimum fuerimus doctiſſimis recentiorum laboribus, tam multa tamen à nemine, quod ſciam, animadverſa meditatus ſum, aut clarius explicavi, aut etiam emendavi, ut etiamſi plurimi eàdem de re libri ſcripti inveniantur, noſtros tamen non inutiles fore ſperem. Primùm itaque quatuor hoſce de febribus libros offerimus, tanquam ſpecimen reliquorum, in quibus piaculum eſſe non putavi *Galeno*, *Hippocrati*, aliiſque, prout me tempeſtas rapiebat, adverſari, neque mihi illorum manes, quod alii faciunt, propitios velim. Id indigne ferent moroſi quidam, audacius factum & ex juvenili petulantiâ profectum clamabunt alii; ſed ſive placeant, ſive diſpliceant, perinde mihi eſt; Certum tamen eſt atque animo fixum, reliqua eodem filo ad calcem deducere obſtinatè. Nec popularem auram ca-

 pto,

pto, nec tuum ambio favorem, nec Invidorum, & forsan otiosorum hominum curo maledicta,

Pro captu Lectoris habent sua fata libelli.

Vale & si lubet fave.

IN-

INDEX CAPITUM

LIBRI PRIMI.

V. *An*

*Quaecunque asterisco * notata Lector reperiet, sciat ea à nobis addita fuisse, reliqua tantùm fusius aut clarius explicata.*

J A.

JACOBI PRIMIROSII
DE
FEBRIBUS.
LIBER PRIMUS
Quid sit Febris.
CAPUT I.

1 MEDICOS hosce tractatus nostros à Febribus exordiri ideo optimum mihi visum est, quòd universi corporis morbus Febris sit, & omnium maximè familiaris, tùm quòd particularium ægritudinum deinceps libris sequentibus explicandarum plurimæ, aut Febres habeant comites & asseclas, aut febrium ipsarum sint symptomata. Imò vulgari Proverbio fertur, neminem absque febre mori, collapsis etenim viribus, etiam in frigidioribus, chronicisque morbis, & ætate decrepita; febricula quædam ante obitum succendi solet, quæ afflictis & attritis viribus certissimam omninò ruinam portendit. Febri olim veteres Ethnici tanquam Deo sacra faciebant, quod sanè in febribus divinum aliquid & admirandum inesse videatur: Quis enim periodorum statas vices non admiretur, quis ad crisesin repentinos motus, & impetus non obstupescat, quis pestilentium febrium & contagii inopinatos, minimè prævisos & lethales insultus, non reformidet & expavescat: Non defuerunt ab *Hippocratis* temporibus ad nostra usque secula præclara ingenia, quæ in harum rerum causis indagandis occuparentur; sed aut absurdas rationes attulerunt, aut rei difficultate territi, cum assequi eam non possent, ad τὸ θεῖον tanquam ad sacram anchoram confugerunt: Nec dignotionis tantùm, & causarum, sed & curationis obscura, nec facilis, nec expedita cognitio est, inde dissensus Medicorum, & controversiæ, quæ vix adhuc plenè compositæ videntur. Sed quid amplius de hujusce operis difficultatibus præfabor, cum in ipso statim limine febris natura & definitio sese offerat, tot labirinthis implicata, *Operis difficultas.*

tot disceptationibus involuta, ut vix inde extricare sese quispiam possit; veteribus quidem Medicis *Hippocrati*, *Galeno*, posterioribusque Græcis satis plana & aperta fuisse videtur. Nec enim *Galenus* alioqui diligentissimus, libris suis de febribus, ullam protulit, nec eam apud *Oribasium*, *Paulum*, *Aetium* reperire licet. Et revera ipsa nominis notatio, ita clarè istius morbi naturam exprimit, & quasi oculis objicit, ut sola sufficere videatur. Unde enim Latinis febris, Græcis πυρετὸς quam ab igne & fervore nomenclaturam accepit, ὅτι θερμαίνεται πᾶν τὸ σῶμα καλεῖται τοῦτο πυρετὸς, inquit *summus præceptor* 1. de morbis; malè tamen, imò tum *peregrinationum* suarum libris, tum reliquis operibus πῦρ vocavit, ὅπως ὀνομάζειν εἴωθε τὸν πυρετὸν, ὅταν ᾖ σφοδρότατος ex *Galeno*, quando scilicet ad summum ignis fervorem quam proximè accedit: Omnes enim communi notione Febrem norunt esse calorem naturali adversantem, & quando diutius incalescunt, se febricitare putant. Cum igitur febris natura ita ipso nomine cognita sit & comprobata, definitionem ipsius attulisse *Galeno* supervacuum & inutile visum est. Ex reliquis tamen illius operibus elici illa potest, nam *Aphorismor.* lib. 1. com. 16. *conversionem esse* ait, *caloris nativi in igneum*, & nono methodi *excessum intemperiei in caloris abundantia*, & de morborum causis 2. *totius animantis immodicum calorem*, aliaque ejusmodi aliis locis protulit. Ex quibus definitionem suam composuisse *Avicennam*, verisimilè est, cujus interpretes postea ex quâdam ingenii lascivia in varias sententias abierunt: Ea autem ejusmodi est, *Febris est calor extraneus, accensus in corde, & ab eo procedens mediante spiritu & sanguine per venas, & arterias in universum corpus, & inflammatur in eo inflammatione qua nocet operationibus naturalibus, non sicut caliditas iræ & laboris cum non ultimatur*, quæ definitio tanquam perfectissima ab omnibus hactenus recepta, à paucissimis improbata fuit. Sed *Averrhoes* febrem calorem compositum esse ex naturali & præternaturali scriptum reliquit, cujus sententiam etsi ab omnibus fermè rejectam, tanquam *Galeno* & rei veritati maximè consentaneam, deinceps probabimus. Singulas igitur definitionis particulas aggrediamur.

Etymologia febris. — * — *1. Epidem. ægro 2.* — *Febris definitio.*

11 Dicitur ergo *calor præter naturam*; quo nomine qualitatem tantùm intelligimus, non ipsam calidi innati substantiam, nam ex *Gal. ad Aph. 14. lib. 1.* calidum vel pro qualitate sumitur in abstracto, vel in concreto, pro ejusdem qualitatis subjecto; at abstracta nomina qualitatum apud Philosophos pro subjectis corporibus nunquam sumuntur, cum de iis nequeant prædicari; ex *Arist. c. de substantiâ.* Itaque per calorem

Genus febris. — *

rem qualitas mera quæ calido innato tanquam subjecto inhærescit, & quæ sola exuperat, intelligenda venit. Sed calorem *Ioh. Argenterius. 1. de Febribus, capite primo*, contendit esse causam febris, non genus, verùm intemperiem calidam quæ sola morbus est, hinc *Capivaccius* definitionem causalem esse dixit non formalem, abiitque in hanc opinionem recentiorum pars maxima: At ego vix distinguere possum intemperiem calidam cordis à calore accenso in corde, præsertim cum indicatio curativa febrium sumatur à calore, calor enim indicat refrigerationem, solet autem curativa indicatio peti à morbo, & præservativa causâ morbi, ideo calor morbus erit, nec ab intemperie calida distinguetur; insuper si calor causa esset, non morbus, sequeretur febrem hecticam causam habere, quod tamen falsissimum est, cum morbus factus sit, nec à causâ amplius dependeat: Concedimus quidem calorem spiritibus & humoribus conceptum, causam esse febris, at qui in corde totoque corpore productus est, is ipsa febris formaliter est, nihil enim refert sive calorem cordis dicamus, sive intemperiem calidam. Nec obstat quod idem *Argent. com. ad caput 2. lib. primi ad Glaucon.* in suæ sententiæ confirmationem producit. Morbus, *inquit*, est vitium corporis, sicut sanitas perfectio, & uterque diathesis, at calor nullus est vitium, vel perfectio, vel affectus, etenim febris est intemperies, sed calor non est intemperies, sed causa, ut lapis in vesica. 2. Si febris est calor & morbus, sanitas contraria febri erit frigus, vel calor secundum naturam. Facilis est solutio, & primum calorem dicimus esse vitium, & perfectionem & affectum, perfectio est, si sit secundum naturam, vitium si sit præter naturam, & affectus quà corpus afficit. Morbus enim diathesis dicitur ratione corporis affecti; quod vero calorem dicit non esse intemperiem sed causam, negavimus superius, qui volumus calorem cordis, ejusque calidam temperiem idem prorsus esse, nec distingui. Et sane intemperies illa à calore producta quid demum erit? qualitatem esse *Argenterius* non negabit, qui id & doctè & eleganter commentariis in artem parvam docuit, si qualitas, primam esse necesse est, quia à calore, qui prima qualitas est, univocè agente producta fuit; agens enim sibi simile patiens reddere conatur, si prima, calor erit & intemperies unum & idem: *ut plenius Physiologicis nostris dissertationibus docebitur.* Ad 2. dicimus, febrem esse calorem & morbum, sed negamus sanitatem contrariam febri esse frigus, quamvis enim calor ut calor frigori tantùm con-

Iohann. Argenterii opinio reprobatur.

contrarietur, tamen si consideretur ut est præter naturam, non frigori, sed calori naturali adversabitur, idque ut extremum mediis: sic prodigalitas avaritiæ opponitur, at utrumque intermediæ virtuti contrarium est, qua vitium est. Igitur sanitas contraria febri est calor secundum naturam, aut temperies calida naturalis. Statuendum igitur calorem præter naturam esse verum genus. Sciendum autem duplicem in nobis esse calorem; naturalem, qui omnium actionum communis opifex, ipsaque corporis natura à Medicis interdum appellatur, & præternaturalem priori omnino adversum, nam naturalis vitam custodit; humores coquit, apponit, assimilat, morbosque curare *Hippocrati* perhibetur: extraneus inflammat, putrefacit, nativumque calorem corrumpit, cæterasque actiones labefactat; *putredinem*, *volunt Arist. & Galenus*, esse calidi innati corruptionem à calore extraneo. Etsi enim genere convenire videantur, & ejusdem esse apud Philosophos prædicamenti, contraria tamen esse, & maximè adversa ostendit operationum varietas. Contraria vel sunt duo extrema, ut calidum & frigidum, vel unum medium est, aliud extremum, medium enim contrarium est extremo, quatenus ad aliud extremum accedit, ut virtus extremo vitio: Calor innatus medius est & temperatus, extraneus autem, igneus, unde tanquam extremum medio inter se opponuntur; differunt igitur specie, nam extrema à mediis quæ ex ipsis constituuntur specie dissident; nec specie tantùm, sed & apud Medicos toto genere differunt, nam naturalis rebus secundum naturam, extraneus rebus præter naturam accensetur, sic dum ambo isti calores in eadem substantiâ calidi innati permanent, perpetuum certamen adest, donec alter superetur & vincatur.

Immitis hic & igneus calor triplex *Fernelio* statuitur, simplex elementaris, assiduo incremento de temperie & mediocritate sua decedens, alter ex putrescente materia prognatus; tertius est malignus & perniciosus, quem pestilens & venenata materia fundit, hunc tamen à putrido non differre, quod febris pestilens tantùm gradu putredinis à reliquis distinguatur, plurimorum jam opinio percrebuit.

Aliimari lapsus. Sed animadvertendus hic error in quem recentiorum quidam ex vocum homonymiâ lapsus est, dum calorem præternaturalem ab acquisito non distinxit; Nam juvenes & senes inculpatâ sanitate prædi-ti, acquisititio hoc calore plurimo pollent & acri, à quo tamen omnes naturæ operationes perficiuntur. Dupliciter enim potest acquiri calor,

lor, vel à causis naturalibus, tuncque est maximè secundum naturam. Id potissimum ætatum successione fit, quibus corporis nostri constitutio sensibiliter immutatur; quæ enim substantia calidi innati, pueris, blanda mitisque, ex benigna humoris primigenii temperatione aderat, progressu temporis eo siccescente acrior evadit & mordacior, etsi febricitantium respectu suavis censeri debeat: Non igitur substantiâ differt ab insito, sed ejus est ad siccum permutatio naturalis, sensim ætatis decursu facta, unde ab eodem potius perfici quam vitiari actiones naturales solent. Vel novus acquiritur calor à præternaturalibus causis, internis externisque; & hic est febrilis, igneus, naturæ adversus; sub hoc acquisititii caloris genere febrem reponimus, & *Galenum* intelligendum putamus, quoties naturalem acquisito opposuit.

III. Sed præterea circa genus febris, & ea quæ à nobis dicta sunt; *Quæstiones tres.* tria sese offerunt explicanda: *Primùm*, utrum febris sit calor auctus; *Secundò*, cum dixerimus febrem calidam esse intemperiem, quæri posset, utrum quoque sicca sit intemperies. *Tertiò* utrum in febre sint duo calores, naturalis & præter naturam. Voluit enim *Averrhoës* febrem mixtum esse ex utroque calore affectum. Et quidem priores duæ difficiles non habent explicatus, sed postrema hæc difficilior paulo cæteris, & magis intricata videtur. Quod itaque *Primam quæstionem* spectat, dubitandum non est calorem esse auctum & intensum, id acrimonia & *Prima quæstio.* acquisita ignea qualitas manifestè declarant, & *Galenus* locis à nobis in principio citatis astruit, ut nihil certius tum Medicis, tum ipsi vulgo esse queat. Sed objiciunt quidam paroxysmorum principia & ἐπισημασίας in quibus rigor, horror, frigus sentitur, non calor, quæ objectio *Fernelio* adeo valida visa est, ut tunc febrem adesse negarit, quod nondum sit calor incensus, ideoque in accessionum principiis fiant pulsus rari & parvi, quod maximum est frigiditatis indicium. Secundò qui moriuntur exspirant frigidum *3. prorhet.* Tertiò in malignis febribus calor moderatus apparet, imò interdum frigida corporis superficies, aut saltem tepidior videtur. Sed his satisfacere erit facillimum; nam in accessionum principiis auctus est & accensus in visceribus calor, qui propter rationes à nobis suo loco recensendas, non habet ἔκλαμψιν, & quidem rigor, frigus, horror, non mera sunt accessionis principia, sed putridi & efferati humoris symptomata; pariter in malignis interiora ardentissimo incendio conflagrant, valent tamen hæ rationes adversus eos qui febrem universi corporis affectum esse voluerunt. Ad secundam dici-

mus eos qui ex ardentissima febre moriuntur, tandem exspirare frigidum, quod omnis febrili incendio exhaustus sit calor, *Sic. 6. Epid. sect. 4.* docet *Galenus* cor prope mortem frigida affici intemperie, quamvis quispiam ex fervidissimo morbo moriatur, quia morbus calidus in frigidum degeneravit, quæ successio perpetuò funesta est. Sed in postremâ editione meorum errorum popularium contrariam sententiam secutus sum.

II Quæstio an febris sit calida sicca. IV. Secunda quæstio, an febris sit calida sicca intemperies, priori difficilior non videtur, *Galenus aph. 16. libri primi, & 1. acutor. com. 18.* apertè calidam siccam passionem esse profitetur; idem comparans febrilem calorem cum naturali, hunc blandum & mitem, illum fuliginosum & aridum dicit. Id quoque notatio nominis docet, à calore igneo qui calidus siccusque est πυρετὸς Græcis nominatur. Sed & *Hippocrates aphor. 16.* victum humidum febricitantibus præscribit, unde si contraria contrariorum sunt remedia, febris morbus siccus erit. Sed rectius alii febrem calidum affectum, non necessariò siccum constituunt: Etenim calor & cum siccitate, & cum humiditate amicè coire potest, neutrum igitur naturâ suâ postulat. Tum si siccitas esset de natura febris in omnibus adesset febricitantibus, at plurimæ febres cum insigni sunt humiditate. *Horatius Augenius* respondet id esse per accidens, quòd febribus quædam conjungi possint, quarum causâ aderit humiditas. Sed *malè*, si enim hoc febri est essentiale quà febris est, & calor, non potest per accidens tolli, sicut nec per accidens frigida ulla febris fieri. Secundò non magis convenit siccitas calori & febri quam humiditas: Sunt enim febres humidæ, sunt siccæ, in aridiori materiâ accensæ, ergo ipsis utrumque erit accidentale. At validiori ratione rem hanc conficiamus. Febres hecticæ sunt omnium siccissimæ; At siccitas non est in omnibus hecticis: In primo etenim gradu sola rorida humiditas effervescit; siccitas in iis est tantùm, quæ sunt marasmodes; multo igitur minus in reliquis febribus aderit. Ideo ad contraria respondemus: Quando *Galenus* febrem affectum calidum siccum vocavit; Quando *Hippocrates* victum humidum præscripsit, id fecere quia febris desiccat: Unde ab effectu potius quam ab affectu sumpsere indicationem. Sed *Mercurialis* per victum humidum liquidum intelligit, quod sorbitionibus alendos febricitantes potius, quam cibo solido *Hippocrates* voluerit. *Paulus Pereda* victum humidum præscribi ait, quia calorem retundit quem siccitas exasperat, quæ responsiones

Refutatio Augenii.

fiones

ſiones omnes veræ ſunt: Ideo quoque calor igneus dicitur quia exſiccat; eſt enim morbus actu calidus, ſiccus facultate, ſi in humore accendatur, poteſtate tantùm exſiccabit, unde à *Galeno* inter ſimplices intemperies recenſetur *1. de different. febrium cap. 3.* & *in libris methodi ſecundo & octavo cap. primo*, & pro ratione accenſæ materiæ calor ſiccus evadit & tactu percipitur mordax, & in humidâ materiâ humidus, mitis ac ſuavis, hinc *6. Epid. ſect. prima, textu 29.* febres aliæ mordaces, aliæ mites, aliæ tactui humectæ ſtatuuntur. Statuendum igitur febrem eſſe affectum calidum ſimpliciter, interdum humidum, interdum ſiccum, neutrum neceſſariò.

v. Sed tertia jam quæſtio ſeſe offert omnium difficillima, utrum duo in febre calores ſint, naturalis, & ipſi adverſus extraneus. In febre unicum calorem conſtituunt omnes, ſcilicet præternaturalem, quem ſuperius auctum diximus, ſupra moderati temperiem benignam, & beneficam elatum. Ubi enim naturalis de temperie ſua decedit præter naturalis evadit, ſicut per morbificas cauſas calor remittitur interdum, nec alius calor diminutus, nec compoſitus ex naturali & diminuto dicitur, ità cum augetur compoſitus dici non debet. Id hac ratione probari poſſe puto. Febris eſt converſio caloris nativi ad igneum, eſt ergo motus. In omni motu eſt terminus à quo, & ad quem: Prior deperditur, poſterior acquiritur: In febre terminus à quo eſt nativa caliditas, terminus ad quem caliditas ignea. Perditur nativus calor & temperatus, acquiritur igneus & intemperatus. Si deperditur calor temperatus, ſolus remanet præter naturam, nulla ergo compoſitio ex utroque, ſed unus tantùm aderit, ſcilicet extraneus, & alienus. His ego rationibus manus dederam. Sed & *Augenius* hoc quoque telum in *Averrhoem* conjicit; is calor febris eſſentiam continet qui actiones lædit; ſolus extraneus eſt ejuſmodi. Si febris eſt calor compoſitus, actiones quæ fiunt in febre debent ad utrumque referri; mixtarum enim cauſarum actiones ſunt permiſtæ; at actiones caloris naturalis non poſſunt ab extraneo proficiſci, ſicut nec actionum læſio ad naturalem referri. Nulla igitur compoſitio, ſed unicus calor eſt, naturalis qui prius erat, factus igneus & naturæ adverſus. Attamen non novum eſt mixtionem ejuſmodi calorum aſſerere, ſiquidem *Galenus aphor. 47. lib. 2.* pus fieri docuit à calore mixto ex naturali & præter naturam, quorum in generatione puris mixtas actiones eſſe voluit, ſed & hæc opinio probatur, niſi enim duo calores eſſent, ſed unicus

Tertia quæſtio an duplex in febre calor.

*

*

unicus unicam haberet operandi rationem, cujus contrarium cernimus: Nam, ut prius dictum, naturalis coquit, retinet, expellit, hæc omnia labefactat extraneus; Nequeant autem ab uno & eodem agente contraria proficisci: Si igitur coctiones fiunt, si vita adest, naturalem quoque adesse erit necessarium, cum effectus suam causam arguat; si febris, adesse quoque extraneum, alioqui jam sanus, non æger haberetur. Sed insuper pugna fit in febricitante à calore nativo, qui morborum verus Medicus ab *Hippoc.* dicitur. At non agit in seipsum, sed in contrarium quem expellit: Ergo duplex calor in febricitante. His vero rationibus *Argenterius* satisfacere conatur: Ad primum dicit, pus videri à mixto calore genitum, quod calor mixtas habeat actiones, quia non est omnino alienus: à naturali concoquit, & quia non est secundum naturam, perfectè non concoquit; hinc aliquid medium, scilicet pus emergit. Sed neque hæc responsio vera est; etenim calor nativus non quod sit imbecillior & alienus suppurationem promovet, sed quod in materiam minus dispositam agat, quæ cum ob putrefactionem assimilari nequit, in mediam quandam naturam facessit edomita à calore nativo. Aliam itaque puto esse rationem puris, aliam febrium: Generatur enim pus in determinatâ quadam corporis parte, & reliquæ partes cum calorem possideant plurimum, & sanæ sint, affectæ undique suppetias ferunt; præternaturalis verò calor tantùm est in materiâ putrescente, quæ à nativo superatur, at in febre universum corpus laborat, & propterea calidum toto corpore immutatur, unde mistio utriusque caloris fieri nequit, cum unus tantùm supersit. Ad secundam respondet, coctiones in febribus fieri, sed non bonas, quia calor illarum author de temperie discessit, unde duos esse calores non sequitur, sed intensum & auctum, qui prius erat naturalis & moderatus, sic quoque vivit homo, quòd calor non sit omnino extraneus, sed malè vivit, nam & torquetur, & vigilat, & dolet ob excessum caloris. Ad tertiam dicit non semper adesse pugnam, ut in hectica, sed si quando adest, fieri eam à partibus solidis minus ægris contra causas morbificas fortiter decertantibus, præcipuè si idoneis remediis alterantibus & vacuantibus adjuventur, quæ artis actio est, naturæ labanti opem ferre, ut erigat sese, & recreata vividior & alacrior in morbum vires exerat suas. Verum hæ duæ opiniones prima facie tam repugnantes, amicè inter se conciliari posse mihi videntur. Nam si consideretur calor conceptus in humoribus & spiritibus, ille est qui oppugnat

oppugnat calorem insitum, ejus actiones labefactat, & tam varia producit symptomata. Ab illo igitur patitur calidum innatum, & interplusculum de temperie sua recedit pro accensionis vehementiâ. Sed interea sese tuetur quantum potest, nec causis illis morbificis resistit tantùm, sed & illas oppugnat ac destruit, humores concoquit & expellit, unde tot crises, præcipuè si convenientibus remediis adjuvetur. Itaque gradus ille caloris qui est in solidis partibus, non est diversus calor à naturali, sed quidam ejus excessus, talis tamen qui vim non superat ipsius salutarem & beneficam. Duæ qualitates ejusdem speciei non possunt esse in eâdem substantiâ, quin unicam conflent. Quare duobus caloribus idem corpus non potest incalescere, sed potest calor esse partim secundum, partim præter naturam, non enim mutatur species caloris, sive sit naturalis, sive non, idem est, sed permutatur modus, moderatus calor concoquit, idem intensior putrefacit, & quo magis naturæ limites excedit, eò magis est præter naturam, ut rectè ait *Vallesf. lib. 5. cap. 24.* At qui est in humoribus conceptus & spiritibus hunc totis viribus oppugnat, quem si superet & de temperie sua prorsus dejiciat, tunc morbo superante æger interit: At si non possit, quamvis alioquin febris intensissima videatur, morbo tamen æger fœliciter defungitur. Concludamus igitur duos esse in corpore calores, naturalem in solidis partibus, qui ab extraneo excessum patitur & labefactatur, & hac ratione febrem dici posse compositam ex utroque. Alterationes enim illas quæ in febribus cernuntur suppurationi respondere *Galenus* scriptis proditum reliquit, qui *Aphorismo* nuper citato disertè ab utroque calore pus generari docuit. At ratione excessus illius qui est in corde solidisque partibus, minimè commisceri dicuntur, nam est tantùm gradus quidam super additus priori calori, nondum enim æqualis introducta intemperies, præterquam in hectica marasmode, quæ propterea insanabilis est. Ideò *Galenus* evacuatis causis febrilibus remanere vult intemperiem, quæ facile levi remedio soluatur. At inde, dubitabit quispiam; sequeretur febrem non esse morbum, cum sit tantùm in humoribus. Respondemus autem revera febrem, tanquam in proprio subjecto, in solidis partibus residere, sed nihil absurdi est, si dicamus non omnem febrem esse morbum factum, sed fientem, seu intemperiem inæqualem, ut in intermittentibus febribus apparet, in quibus tota morbi ratio videtur in causâ morbificâ, non in toto corpore, nisi tempore paroxysmi, quo corpus

B inca-

incalescit, non autem incaluit, ut apparet ex subsequente apyrexiâ. Introducta enim, verbi gratia, ex ardente febre æqualis intemperies, in solidis partibus in quibus vis calidi innati efflorescit, sine certissimâ ipsius caloris ruinâ esse potest, ut quoque inferius explicabitur. Et hæc de febris ipsius genere.

Subjectum febris. VI. Additur in definitione *accensus in corde*. Cum enim febris sit morbus, & morbus res permanens, certum est calorem jam infixum esse factum & permanentem. Sed tamen huic sententiæ repugnare videtur definitio *Galeni* à nobis allata, in qua definitur conversio caloris nativi in igneum, conversio autem motum, non terminum motus denotat, & quidem *Altimarus* non definitam fuisse per terminum ait, quia sequeretur febrem esse ignem. Dicere tamen possumus locó citato, *Galenum* non tam febrem definiisse, quam modum generationis ejus explicasse, sic clarè *Aphorismo 14. lib. 1.* febrem fieri ait ex conversione caloris nativi in igneum. propterea si definitio est, causalis potius erit quam formalis. Sed præterea dicere possumus *Galenum* per conversionem intellexisse ipsum terminum motus, sed usum nomine mutationis, quia motus realiter non distinguitur à suo termino ad quem. Sed nec credendum terminum conversionis esse ignem, sed tantùm caliditatem igneam. Terminus in alterationibus duobus modis potest considerari, primò pro ultima dispositione ad introductionem formæ agentis; altero pro eo qualitatis acquisitæ gradu, qui per se separato agente denominare potest subjectum & permanere: febris igitur definitur per eum terminum, non qui sit ultima dispositio ad introductionē formæ, sed qui licet sit adhuc in fieri, habet tamen aliquid factum & permanens, quod morbi rationem subit, & proptereà cum definitur per viam, id intelligendum prout opponitur termino ultimo.

Exprimit autem *Avic.* primarium febris subjectum nempe cor, nulla *Ratio prima.* enim febris esse potest non affecto corde, ut docere videtur *Galenus libris de diff. febrium.* Pulsus in omnibus febribus maximam mutationem subeunt in frequentiâ, magnitudine, cæterisque differentiis, ip- *Secunda.* sorum igitur originem labefactari necessum est. Cor est fons caloris naturalis, qui in universum corpus distribuitur, siquidem à corde in universum corpus calor influit, sed febris est mutatio caloris istius naturalis, oportet igitur mutari in corde, tanquam in radicibus, aliàs *Tertia.* in reliquo corpore incolumis permanebit; contraria versantur circa idem, sed temperatio caloris est in corde, ergo & intemperies. Addit *Avicenna*

Avicenna secundarium febris subjectum, scilicet universum corpus, *Et ab ipso procedens in universum corpus mediante spiritu & sanguine*, tum modum transmissionis caloris febrilis, per venas & arterias mediante sanguine, cum febris actiones totius corporis lædat, rationi maximè est consentaneum totam ὁλομελῆ sive solidas parteis, quare sunt actiones, incalescere. Hinc *Averrhoes* ait febrem lædere omnes actiones & passiones, & *Galenus* inter morbos toti corpori communes febrem reponit, sed omnium clarissimè *Avicennas* de morbis universalibus tractaturum se pollicetur, & à febre principium desumit. Recentiores ideò valdè ingeniosè particulam hanc *Et* interpretantur *deinde*, ut significet ordinem generationis febrilis, etsi non sit necesse in universum corpus calorem febrilem expandi, nam in accessionum principiis, in lipyriis febribus exteriora refrigerantur, calore & spiritibus in viscera revocatis: In febre Epialâ simul & rigent & incalescunt, ut suo loco explicabitur. Itaque *Galenus* rectè statuit calorem febrilem vel esse in toto corpore, vel in præcipuis partibus, nam lipyriis repugnat omnino actualis calefactio ἀκρωτηρίων, sed contra eorum adest perpetua refrigeratio, aliàs lipyria non esset; unde alii hanc particulam *Et*, per hanc *vel*, explicarunt, quia non est necesse ut calor in totum corpus diffundatur, sufficit si in corde visceribusque intimis conceptum sit incendium. Febris itaque primò & per se cordis passio est, non necessariò autem totius corporis, si enim calor è corde in corpus effundi non potest, universum non incalescet, febris tamen aderit; sic stuporem nervorum, & Syncopen, cordis affectum dicimus, etsi reliquum corpus illis compatiatur. Recentiorum plurimi, quorum princeps *Fernelius*, volunt non esse perpetuum omnis febris calorem in corde accendi, id tametsi de continuis & primariis verum esse videatur, intermittentium tamen & symptomaticarum calor non in corde primum accenditur, sed aliunde sublatus cor ferit, è quo æstuans cum spiritu mox per arterias in corpus omne refunditur, sic ex bubone fiunt diariæ, ex pulmone, ventriculo, cæterisque partibus hecticæ, sed tamen calore prius cordi communicato.

Temerarium forsan videbitur à vulgari & communi Doctorum opinione recedere; etsi nullis satis solidis innixa fundamentis videatur; neque hactenus ullam rationem legere mihi contigit, quæ vim faceret. In febribus quidem cor incalescere jam superius satis ostensum est ex pulsuum mutationibus, sed febris principium propterea statui *Non omnem febrem ex corde.* *

non necessarium; in febre duo potissimum spectanda ex supradictis didicimus, calorem ipsum extraneum, insito gravem & noxium, tum ipsius in universum corporis habitum diffusionem. Si neutrius cor principium est, nulla ratione origo febris statuetur, ut probatu facile est. In febribus siquidem putridis continuis, quarum causa majoribus vasis conclusa continetur, universum corpus ob putredinem vasis conceptam incalescit, quæ putredo à corde originem non habet, sed à causis putrefacientibus in venis generata per easdem in minutissimas corporis partes quoquoversum, quà vasa permeant, sese expandit. Rectè *Avicennas* per venas cum sanguine latè diffundi & dimanare calorem extraneum voluit. At venis cum corde nihil commune. Sanguis in hepate generatus ab eo & calorem suum habuit, & deinceps singulas quasque corporis particulas alluit, & in cor ipsum patenti ostio refunditur, ipsique qualitates suas impertit, quæcunque tandem fuerint, at inde nunquam amplius remeat in venas, ob valvulas refluxum prohibentes, itaque à calore sanguinis incalescere cor facillimè potest, viscus enim naturâ suâ calidissimum, perpetuo affluxu ferventis sanguinis, facillimè exeandescit, & calorem quem aliunde suscepit in arterias suas etiam cum fœnore refundit. Non tamen ipsius origo est aut principium, sed ipsum communi cæterarum partium lege à causis præternaturalibus afficitur, unâ cum reliquis indolescit. Universum itaque corpus quod febrili calore tentatur, id patitur ab extraneo calore, sæpissimè per venas cum sanguine delato, etsi nullam sui partem à corde habeat. Sic labefactato Jecore in hydrope anasarca frigiditas tum universo corpori, tum ipsi cordi communicatur, ut pulsus rari & tardi indicant, nec tamen hujus hydropis causa cordi unquam attributa fuit, sed hepati. Nec enim unicus caloris influentis fons rectè cor statuitur, sed & partem aliquam sibi Jecur in hoc opere vindicat, ut *Libro artis Medicæ Galenus* scriptum reliquit, ubi ex copiâ sanguinis totius corporis calorem metitur, & sanguine vacuato tum sanis tum ægris reliquum corpus refrigeratur, quod plurimus calor in sanguine sit. Si itaque caloris naturalis unicus fons cor non est, quomodo præternaturalis principium tale statuetur, ut ab eo tantùm in universum corpus refundatur. Vix præterea possibile videtur incolumi animali calorem ex putrescente materiâ suscitatum è corde effundi, cum non possit cor innoxiè putridi humoris præsentiam sustinere, imo nec bilis, aut ullius humoris noxii. Non igitur

tur cor perpetuò aut subjectum, aut principium caloris febrilis statuetur. Principium quidem non unum semper idemque; sed varium & multiplex pro febrium naturâ & conditione: interdum cor, jecur, splen: imo pars quælibet corporis inflammata. Subjectum vero solida corporis substantia, aut ut vere *Altimarus*, ipsius calidi innati & insiti substantia, quæ à corde non influit, nec tota in corde est, sed singulæ minimæque particulæ aliquam illius portionem obtinuerunt, & natura *Hippocrati* appellatur, cum enim febris sit conversio caloris nativi ad igneum, ipsum primo affici necesse est, nam & immutatur & alteratur, & de temperie sua decedit. Consistit autem istud calidum innatum in solidis partibus, nam à semine & sanguine menstruo secundum *Galenum* habet originem, ideoque solidis partibus illius ratione omnis actio tribuitur. Hinc febris cum actiones lædat, in ea parte est quæ actionem edit, & quæ operatur, sed sola solida pars operatur docente *Galeno 3. aph. 17.* ad finem, aliisque locis. Pars autem solida in se habet insitum à primordiis generationis calorem, humidi primigenii & spiritus insiti blandâ & amicâ societate gaudentem; in eo igitur febris est, ita ut tota pars solida subjectum sit denominationis, sed ipsius calidum innatum verum subjectum inhæsionis, malè ergo in humoribus, & spiritibus febris collocatur, cum viventis partes non sint, sed causa febrilis ipsi morbo sæpissimè conjuncta in illis residet. At objicies *Galenum* tria febrium facere subjecta; humores, spiritus, & solidam substantiam. Tum si solida pars est subjectum, omnis febris erit hectica. Respondeo causam tantum febrium esse in spiritibus & humoribus, à quibus solida substantia patitur. Sunt enim sanitas & morbus partium viventium, quod autem vitâ caret, ut spiritus & humores nec sanum est, nec ægrum. Spiritus vitâ carere diximus in Physiolog. Nec tamen omnis febris est hectica, nam solida hæc quam diximus substantia in hecticis æqualiter affecta est, in diariis & putridis inæqualiter, sive nondum intemperies illam omnino partem affecit, sed adhuc transmutatur & est, ut vocant, in fieri. Hinc quamvis omnes febres sint in solidâ parte, non omnes tamen sunt hecticæ. Rectè tamen putat *Valles.* Divisionem hanc posse dici factam per causas, non per sola subjecta. Sed dices hinc sequi febrem putridam non esse morbum, si substantia solida non est omnino calefacta, sed adhuc in motu. *Respondeo* in plurimis morbis, esse aliquid factum, aliquid quod fit, ratione ejus quod factum est, febris morbus

Calidum innatum subjectum febris ex Altimaro.

Objectio.

dicitur, non autem ratione ejus quod fit, ut docet *Galenus in arte parva, & 2. de locis aff.* Ubi docet dysenteriam etiam dum fit, esse morbum, scilicet ulcus intestinorum.

Ex his clarius elucet veritas illius quod superius diximus, duos esse calores in febricitante, & unum tantum. In hecticis unus tantum est calor, nam naturalis in igneum est mutatus, & si omnino mutatus sit, ut in marasmo, insanabilis est morbus. Sed in Ephemeris & putridis duo sunt calores, igneus in spiritibus & humoribus, sed naturalis solidorum calor adhuc servatur, qui igneum oppugnat, humorum pepasmos, alimenti πέψεις molitur, hic calor à contrario suo alteratur, & interdum victus ac superatus igneus evadit, cum certâ ægri pernicie, quandò omnis caloris nativi substantia immutata fit & alterata; clarè id explicat *Galenus* capite 7. de Inæg. intemperie. *In hujusmodi* inquit, *febribus calefit aliquando universus sanguis, & calorem prater naturam, qui ex humoris putrescentia est obortus, concepit, non tamen arteriarum aut venarum tunicæ, aut aliud vicinorum corporum prorsus jam temperamentum suum mutaverunt, sed adhuc mutantur & alterantur incalescentia. Quod si longiori tempore hoc patiuntur, vincentur aliquando prorsusque mutabuntur, ut non amplius calefiant, sed jam sint prater naturam calefacta.* Hæc *Galenus.* Ex quibus patet non semper in febribus calorem innatum esse mutatum, sed alterari tantùm à calore præter naturam, donec perseverante ipsius actione omnino mutatus sit, quod in febribus salutaribus non contingit, quin potius extraneus à naturali superatur. Finis igitur caloris extranei est naturalem mutare in igneum, estque is actionis ejus terminus. *Ad quem usque terminum latitudo*, inquit, *Galenus* loco citato, *via est in id quod est prater naturam, veluti mixta communisque ac media ex utrisque contrariis composita, eo quod est exquisitè secundum naturam, & eo quod est prater naturam.* Ex quo patet febrem si consideretur in alteratione inæquali solidarum partium, posse dici mistam ex utroque calore, ut loco citato docet *Gal.* quatenus calor partium nativus alteratur, de caloris præter naturam gradus alquot suscipit, nihilominus tamen statuendum est, etsi duplex iste calor reperiatur in tempore, in solo præternaturali essentiam febris residere, ut supra demonstratum est. Et hoc modo explicari commode potest sententia *Averrhois.*

Vltima pars definitionis. VII. Ultimò in definitione additur operationes naturales lædens; quæ particula rejicitur ab *Argenterio & Augenio*, quia cum febris morbus sit, supponitur semper & intelligitur actionum læsio. Respondeo tamen,

tamen, quamvis actionum læsio nomine morbi contineatur, non tamen statim constat quænam actiones lædantur, hinc in singulorum morborum definitione peculiariter exprimitur, quænam potissimum actiones vitientur. *Naturales* autem dicuntur, non quæ à vitalibus & animalibus distinguntur, sed omnes naturæ convenientes, quæcunque tandem sint, cum enim calor innatus per quem unaquæque pars suas obit functiones, alteretur, consentaneum est eas omnes vitiari. Sed objicies quasdam actiones à febre potius juvari quam lædi, scilicet eas quæ sunt imminutæ, ablatæ propter frigiditatem, aut humores crudos & flatus, qui à febrili calore attenuantur, inciduntur & resolvuntur. Sic 2. aphor. 26. *Melius est convulsioni supervenire febrem, quam convulsionem febri.* Et iterum, *Si ebrius derepente obmutescat convulsus moritur, nisi febre corripiatur, &* 7. aphor. 12. *Quibus jecur vehementer dolet febris superveniens dolorem solvit.* Respondet *Massaria* non esse necesse omnes actiones lædi, sed satis esse si ex omni genere quædam lædantur, quæ solutio non satisfacit. Itaque dicendum puto, hæc convenire febri generatim, quia non quælibet febris omnes actiones lædit, tum quia actione quædam sunt contrariæ, ut abolitæ & auctæ, quæ non possunt simul lædi in eadem febre. Sed si consideremus omnia genera febrium collective, inveniemus nullas esse actiones quæ à febre non lædantur, animales, vitales, naturales, modo unam, modo aliam, secundum naturam febris & causæ febrilis, partisque maximè affectæ. Propterea si quædam actiones à quibusdam febribus juvantur, eædem ab aliis febribus lædentur. Nec est necesse, ut quæ ponuntur in definitione, conveniant omnibus contentis sigillatim sumptis, sufficit si collectivè iis adaptentur, sic principia definit *Aristoteles*, quæ nec ex sese invicem, nec ex aliis, sed ex iis fiunt omnia, quæ definitio nulli principiorum seorsim convenit, sed iis simul sumptis. Pariter hic dicendum; actionum omnium læsio non convenit cuilibet febri, sed omnibus, aliæ enim vigilias inducunt, aliæ somnum, aliæ imaginationem aut memoriam, aut appetitum, aut motum, vitiant, sic de cæteris quæ à febribus læduntur omnes, si febres collectivè non sigillatim sumantur. Et hæc de febris definitione.

Dubium.

Solutio nova.

De

CAP. II.

De differentiis Febrium.

Hippocratis divisio febrium.

1 VAriæ febrium divisiones ab authoribus proponuntur, sed *Galeno* omnium maximè placet divisio *Hippocratis*, quam 6. Epid. sect. 1. textu 29. attulit Πυρετοὶ οἱ μὲν δακνώδεες τῇ χειρὶ, οἱ δὲ πρηέες, οἱ δ' οὐ δακνώδεες μὲν, ἐπαναδιδόντες δὲ, οἱ δὲ ὀξέες μὲν κρατεόμενοι, δὲ τῆς χειρὸς, οἱ δὲ περικαέες εὐθέως οἱ δὲ διὰ παντὸς βληχροὶ, ξηροί. οἱ δὲ ἁλμυρώδεες, οἱ δὲ πεμφιγώδεες, ἰδεῖν δεινοί, οἱ δὲ πρὸς τὴν χεῖρα νοτώδεες, οἱ δὲ ἐξέρυθροι, οἱ πελιοὶ οἱ δὲ ἔξωχροι, καὶ τ' ἄλλα τοιουτότροπα, quæ divisio est admodum obscura, sed eam ideò *Galenus* probat, quod differentias omnes complectatur unà cum dignotionis modo. Differentiæ autem essentiales sumuntur à calore præternaturali, in quo considerare possumus intensionem & remissionem, subjectam materiam & motum. Hujus itaque quatuor sunt partes.

Prima pars divisionis.

Prima pars continet differentiam quæ pertinet ad motum caloris. *Febres aliæ sunt mordaces manui, aliæ mites, aliæ non mordaces quidem sed post insurgentes, aliæ acutæ, sed à manu victæ.* Mordaces & mites dicuntur comparatione facta inter seipsas, nam ratione caloris nativi acrimoniam omnes tangenti exhibent, sed mites dicuntur quæ sunt minus mordaces; Mites autem & blandæ vel revera tales sunt, & tangenti tales apparent: Aliæ in principio mites videntur, sed longâ manus impositione acrimonia earum persentitur. Aliæ primùm acres tandem mitescere videntur. Per acutas autem & acres cum *Galeno* intelligimus eas, quarum calor celeriter manui occurrit, quales sunt ardentes.

Secunda pars divisionis.

Secunda parte continetur divisio febrium ab intenso & remisso: *Aliæ statim ardentes, aliæ in totum debiles*, pro vehementiâ aut imbecillitate caloris. Dixit autem statim ardentes, nam ardentium quædam non protinus statim valde calent, sed primùm satis debiles, postmodum augentur.

Tertia pars divisionis.

Quid febres salsæ.

Tertia parte continetur divisio febrium à subjectâ materiâ *Aliæ aridæ salsæ, aliæ pemphigodees, aspectu terribiles humectæ.* Aridæ sunt hecticæ, sed cur eas salsas vocet non video, cum salsum gustu, non tactu sentiatur. Per similitudinem ita dictas verisimile est, quia sicut salsa malè afficiunt gustum, ita hæ febres tactui mordaces apparent, perinde ac si muriâ cutis esset aspersa, ex fuliginosis & multum ustis excrementis per corporis habitum & cutem delatis, ut in pruritu docet *Galenus*, qui ab humoribus salsis solet generari. Dicere quoque possumus esse eam in

qua salis sapor in lingua percipitur ex salsâ pituitâ, ut causus illegitimus. Sed quid per πεμφιγώδεις sit intelligendum non ita patet. *Galenus* in *Exegesi* eas esse dicit, quæ sunt humoris plenæ & spirituosæ, in *comment.* quoque inclinare ad id videtur, ut sint πνευματώδεις αἰσθανομένης τῆς χειρὸς ἀναφερομένου τινὸς ἐπ' αὐτὴν πνεύματος οἷον ἀτμώδους, οἷον δὲ ἔξω. Tales sunt febres nostræ synochi in quibus sanguinis feruidi copia venæ sunt distentæ & inflatæ. Veteribus Arabum interpretibus inflativæ dictæ. Sed præterea author *definition. Medicarum* πεμφιγώδη dici scribit, quæ ob ardoris vehementiam pustulas in ore excitat & reliquo corpore. Idem *Galenus* putat dici posse pestilentes, præsertim cum addatur terribiles, in quibus corpus plenum est pustulis quas πεμφῖγας vocant Græci. Quid si variolas & morbillos nostros intelligeret, quarum febris synochus esse solet & inflativa, & pustulis per universum corpus obortis valdè corpus defœdare: Nulla etenim alia febris est, quæ pustulis adeò multis cutim inficiat, ut aspectu terribiles ægri videantur, pestilentes aliæ & malignæ etsi maculis plurimis scateant, multum tamen à pustulis differunt, & cum varia pemphigodeωn nomen significet, ut diximus, videtur adjecisse ἰδεῖν δεινοὶ, quasi aliud esset pemphigodeωn genus quod non esset aspectu terribile. Sed hæ meæ potius sunt conjecturæ, nam nec ex *Galeno*, aut ullo interpretum clarè intelligi potest, quid hoc nomine *Hippocrates* voluerit, consulatur *Galenus* in comment. & *Foesius* in Oecom. & doctissimus *Gorrhæus* in definit. Humectæ autem dicuntur, in quibus nobis tangentibus cutis humida percipitur, quales sunt ephemeræ & pituitosæ. Quarta pars divisionis: *alia rubra, alia pallida, alia livida,* accidentales continet differentias, quæ sumuntur à calore, rubræ à sanguine, pallidæ à flava bile, lividæ verò caloris νέκρωσιν indicant, omnesque sunt malæ. *Galenus* hanc divisionem summè probat, quod omnes differentias unà cum dignotionis modo contineat; quod tamen mihi non videtur, nam præter obscuritatem & confusionem plurimas omittit necessarias, etiam à calore desumptas, multas adducit inutiles, & accidentarias, ut parum utilis omnino videatur.

Quid febres pemphigodees.

Quarta pars divisionis.

Aliam autem *Galenus* divisionem protulit ex calore desumptam, in quo diximus spectari intensionem & remissionem, est enim qualitas quæ recipit magis & minus; subjectam materiam, nam tanquam accidens semper est in subjecto: & modum motus, nam calor inter cæteras qualitates est maximæ activitatis. Ab intenso & remisso magnæ

Alia divisio febrium ex Galeno.

næ febres dicuntur vel parvæ, quantitatis nomen qualitati impropriè quidem, ſed ex vulgari loquendi uſu adaptando. Sed differentiæ à materiâ omnium ſunt maximè propriæ, & ad medendi uſum accomodatæ, non enim curantur febres niſi vacuatâ materiâ, imò cauſâ ignotâ cognoſci plenè febris non poteſt: Unde in definitionibus accidentium materiam & ſubjectum Phyſici ponunt. Non tamen putandum differentias à materiâ ſumptas eſſe eſſentiales, eſt enim calor qualitas infima, quæ in alias ſpecies non dividitur, ſicut albedo nivis & parietis etſi ſubjectis ſpecie differentibus inſint, ipſæ tamen à ſe invicem ſpecie non differunt. Potius igitur enumeratio eſt variorum ſubjectorum febris, quam vera caloris diviſio. Materia triplex eſt, ſpiritus, humores, & ſolida. In omni autem febre, ut prius diximus ſolida incaleſcunt, ſed æqualiter in hecticâ, inæqualiter in ephemeris, & putridis, in quibus humores & ſpiritus incaluerunt, & calorem in facto eſſe, poſſident. Hanc triplicem febrium differentiam *Galenus* & *Avic.* appoſitis exemplis vaſis, follis, & balnei declararunt,

Objectio. ut apud eos legere licet. Sec nec hæc quoque diviſio omnes febres complectitur, etenim σύνοχος imputris nec ephemera eſt, nec putrida, nec hectica. Pariter quæ ex putreſcentibus in ventriculo alimentis aut vermibus generatur, nec putrida eſt, quia nullus humor pu-

Solutio. treſcit, nec reliquarum ulla. Sed reſpondemus febrem ſynochon aut ad epheras aut ad humorales referendam eſſe: ſimiliter alimenta putreſcentia, & vermes nunquam febrem inducunt, niſi calor præter naturam vel ſpiritibus, vel humoribus contineatur, ut ſint tantum cauſæ remotiores febris, ex quibus calor interdum per meram alterationem, interdum per vapores emiſſos cordi communicatur, unde ad

Diviſio Fernelii. ephemeras, modo ad putridas referuntur. *Fernelius* calorem dividit in ſimplicem, qui purus fervor eſt, & in ſpiritibus ephemeram, in humoribus ſynochon imputrem, in ſolidis hecticam parit, & putridum qui putridas & peſtilentes generat, quæ diviſio *Fernelii* priori ſatis eſt conſentanea, etſi ſimplex putridæ non adverſetur, ſed potius compo-

Alia diviſio. ſitæ aut multiplici. Sicut & hæc quæ in ſpirituoſas, humorales, putres & imputres, & hecticas dividit, quæ omnium maximè aperta eſt, & genera febrium optimè conſtituit, & maximas de ſynocho imputri ambiguitates perimit, ad quodnam ſcilicet febrium genus ſit referenda.

Subdividuntur hæc febrium genera in plures ſpecies, de quibus ſuo loco.

loco. Notandum autem has febres fieri posse, ex sese invicem, spiritus ob tenuitatem facillimè, solida difficillimè accenduntur, humores medio modo se habent, & ubi calor semel horum alterum occupavit, nisi citò solvatur, reliquis eundem communicat, unde putrida ephemeræ, utrisque hectica succedere solet.

Quomodo autem hectica per se primum fiat, nullâ aliarum præcedente, suo loco explicabitur. Sed insuper accidentales differentiæ plures ab *Avicenna* recensentur, quæ etiam aliis morbis sunt communes, de quibus præclarè *Ioh. Argenterius* pathologicis suis libris tractavit.

II. Sed præter has divisiones est alia valde celebris & antiqua, & ad medendum utilis, in febrem morbum, & febrem symptoma. Febrem morbum vocabant veteres, ut docet *Gal. 4. aph. 63.* quandò absque aliquo aut dolore, aut eresipelate, aut alio affectu fiebat, si vero aut pleuritidi, aut Anginæ succederet, similique affectui, non amplius febris, sed pleuritis aut angina dicebatur, quod febris tantùm esset illorum symptoma. Idem docet *aphor. 42. lib. 7.* Sed illam rejicit *Avicen.* omnis enim febris est intemperies, & morbus, & ad nullum symtomatum genus referri potest, cum nec sit actio læsa, nec excrementum, nec qualitas simplex. Ergo non est symptoma. Verumtamen per quandam similitudinem febris quæ alteri morbo succedit, potest dici symptoma. Primò quia sicut symptoma morbum sequitur, ita & febris proposita, alium morbum, ut pleuritidem. Secundò sicut symptoma aboletur ablato morbo à quo dependet, & ideò quà talè nihil indicat, ita & hæc febris, quæ casus est morbi, illius indicationes & curationem sequitur. Est tamen hæc divisio utilis ad medendum, & ea videtur *Galeni 1. ad Glaucon. 3. & 4. aphor. 60.* Et hæc de differentiis febrium.

Febris morbus. *Febris sympto-ma.*

III. Febris autem cognoscitur per propria sua indicia, præsertim ex pulsu & calore, nam cum cor in febre afficiatur, pulsus immutatur, & calor per universum corpus diffusus à naturali differre percipitur. Itaque pulsus efficitur celer propter usum auctum, at non sufficit pulsus celeritas, nam & ab externis causis, sole, irâ, laboribus contingere potest; accedat oportet caloris acrimonia, sine ulla suspicione causæ procatarcticæ: Sed omnes notas breviter complexus est *Fernelius*: omnium febrium communes notæ sunt, *inquit*, *Pulsus celer & frequens, interdum etiam inæqualis, qui solius calidioris cordis est proprius, virium languor & imbecillitas, cum spontaneâ capitis gravitate, aut dissolutione,* *Dignotio febris.*

corpus quippe universum consentit laboranti cordi. Calor aut foris acer & pungens, aut intus certè molestus, qui & nonnunquam fervido halitu prorumpit è naribus; Unaquæque autem febris sua habet peculiaria signa de quibus suo loco.

CAP. III.

De causis Febrium.

1 Causæ febrium omnes vel procatarcticæ sunt, ut res dictæ non naturales, *aër, cibus, potus, somnus, vigilia, motus & quies, excrementorum retentiones, & animi pathemata*; vel antecedentes, humores & spiritus præter naturam calefacti. Has omnes *Galenus* ad genera quinque reduxit *cap. tertio primi. de diff. febrium*, & *cap. 2. lib. de caus. morbor.* ad calidorum viciniam, motus animi & corporis, putredinem, prohibitam transpirationem, & calida assumpta. *Prima est* vicinia calidorum, nam & insolatus, & longior in balneis & thermis mora corpus nostrum accendunt. Aethiopes facilè labuntur in febrem, quia sub ardenti cœlo semper versantur. Pariter intus in corpore bubones, inflammationes, tumores calidi, vicinis primùm partibus quem habent calorem impertiuntur, & ab his continuâ successione ad cor usque, corpusque universum eum diffundunt. *Motus* tum corporis, tum animi, quia spiritus humoresque agitant, & concitant, & ex agitatione attenuant, si diuturniores sint & violentiores calorem maximum ingenerant, maximè si accedat suscipientis dispositio, hinc corporibus impuris & cachochymis periculosa exercitatio. Febris ait *Avicenna* est calor accensus, non sicut caliditas iræ, & laboris cum non ultimatur. Non enim ab his causis procatarcticis semper in febres corpus labitur, nisi accedat & causæ vehementia, & corporis dispositio. Motus animi & pathemata variè spiritus commovent, interdum ab externis ad interna centrumque corporis, & contra, & hæc nunquam febrem faciunt, ut gaudium, verecundia, potius enim refrigerant, diffuso ad exteriora calore; sed priora validè corpus accendunt; in *irâ* siquidem fervent sanguis, spiritusque in præcordiis, & si calorem quem semel concepere, adeò retineant, ut *ultimetur*, febris fiet. *Tristitia* quidem spiritus ad interiora retrahit, qui in unum coacti facilè deinceps incandescunt, & postmodum fervidi in corporis habitum

Causæ febrium quinque.

Prima.

Secunda causa.

Pathemata.

tum expanduntur, sic hecticæ generantur, ut plurimum. Primum quidem ex subito occursu opprimitur & suffocatur calor nativus, corque videtur quodammodo refrigerari, pulsusque evadunt minores. At tandem calor ille oppressus habet ἐκλαμψιν & fortius sævit. *Tertia causa* est putredo. Illa est quæ putridarum febrium tam frequentium author est & parens. Fit enim omnis ex calore extraneo, naturalem superante & vincente. Atque febrem excitat per vapores & fuligines putridas in cor delatas, & interdum per solam successivam alterationem, ut in ephemeris ex bubone, & ad viciniam calidorum refertur, quoties tumore vapor putridus ita coercetur, ut forasnon emicet. Unde dubium illud vulgare solvitur, ad quod genus causæ febrilis, inflammatio referatur. Etenim ex rationibus dictis, aut adputredinem, aut ad calidorum viciniam referri debet. Sed & putredo externa à nobis cum aëre inspirando attracta, tum spiritus, tum humores, tum reliquum corpus venenatâ suâ pernicie insigniter labefactat. Sed cum intestinis quotidie fæces humoresque plurimi insigniter putrescant, ut fœtor summus indicat, cur febres non fiunt? An quia intestina plurimum amfractuosa, & à corde dissita, putridos suos vapores non possunt rectà ad cor transmittere, ut docet *Hieronymus Mercurialis*. *Quarta causa* est prohibita transpiratio, quæ plurimos fervidos vapores intus coercet, calorisque consuetam temperationem prohibet, unde acrior evadit & ingeminatus effervescit. In corporibus quidem impuris quorum succi sunt acriores & temperies calidior febrem generat, in puris vero non semper, sed plenitudinem primum parit, quæ ubi gravis & molesta esse incipit, omnia in pejus ruunt, & non minus quam ex priori febris tandem subsequitur. Huc igitur pertinent quæcunque obstructiones generant, de quibus inter causas putridarum proprio capite agemus. *Quinta causa* sunt calida assumpta, sive medicamenta fuerint, ut confectio Anacardina, sive alimenta, aut nimis fervida, ut copiosior vini generosi, spiritus vini potus, alliorum, cæparum, piperatorum usus, aut jam vetustate putrescentia, quæ, in annonæ caritate, maximisque exercitibus, non minima causa est febrium malignarum quæ adesse consueverunt. Has causas alibi, in quatuor genera *Galenus* & post eum recentiores plurimi redegerunt, assumenda, facienda, retenta, & extrinsecus accidentia, de quibus *Pathologicis nostris* disceptationibus tractabitur. Prædicta itaque ut causæ morborum fiant, tria, requiruntur ex *Galeno de caus. morb. cap. 2.*

Tertia causa. *Quarta causa.* *Quinta causa.*

ut vehementer, ut debito tempore agant, corpusque sit dispositum ad suscipiendum causæ morbificæ vim, sic Rusticorum corpora etsi toto die sub ferventissimo sole versentur, non tamen febricitant, ob corporum ineptitudinem. Ideò hic de aptitudine corporum ad febres suscipiendas aliquid nobis dicendum, nam quædam corpora facilè febres incurrunt, ut Aethiopum *8. meth. cap. 8.* & Moecenas referente *Plinio libro septimo*, semper febre laborabat. Alia difficilius febricitant, ut senilia.

De dispositione corporum ad febres suscipiendas.

11. Corporum itaque variam dispositionem quod spectat, inter summos Medicinæ Principes *Galenum* & *Avicennam* differentia quædam est, sed ea meo judicio levis, nec magni momenti. *Galenus* 8. meth. *Primò* statuit corpora calida & sicca, *secundò* calida & humida, *tertiò* calida tantum, *quartò* sicca tantùm, postmodum temperata. Contra *Avicennas primò* ponit calida humida, *secundò* calida sicca, *tertiò* calida tantùm, *quartò* humida tantùm, *quintò* frigida & humida, sextò frigida tantùm, *septimò* sicca, *octavò* frigida sicca. Sed hæc nimis sunt generalia, non enim tanquam Ideam *Platonis* febrem in universum corpora recipiunt, sed hanc illamve illius speciem. Cum itaque plurimæ sint febrium species, ad ephemeras, siccas, biliosas, ac hecticas corpora calida sicca maximè propendent, habent enim effluxus plurimos fuliginosos, non vaporosos ex *Paulo* & *Aetio*; est siquidem febris affectus, calidus siccus, non mirum si simili intemperie prædita corpora facillimè corripiuntur, hinc capræ ob caloris acrimoniam & siccitatem perpetuo febrire perhibentur. Sed pituitosis frigida humida, melancholicis frigida sicca, sanguineis calida humida sunt maximè obnoxia, & hæc ratio est cur Pueri, Juvenes & Viri & sæpius & facilius febricitent quam Senes, aut Mulieres, propter corporis majorem fervorem, & peculiare temperamentum. Sic quoque tenues & macilenti hecticis, pingues & obesi putridis facilè capiuntur, idque ratione temperamenti, quod ex ætate, habitu corporis, & sexu æstimatur.

CAP.

CAP. IV.

De Febre Ephemera.

I SIngulas febrium ſpecies explicaturi, à diariis auſpicabimur, tum quia hecticas & putridas præcedunt, tum quia ſunt omnium ſimpliciſſimæ, curatu facillimæ, unde eas *Celſus* inter morbos non recenſet. Eſt autem Ephemera febris à duratione ſic dicta, quod viginti quatuor horarum ſpatium non excedat, propriéque eſt calor præter naturam in ſpiritibus conſiſtens, hinc à leviſſimis cauſis accenditur, & augetur, mitiſſima eſt, utpote in aëreâ & halituosâ ſubſtantiâ reſidens, & facili ac levi vapore citiſſiméque ſolvitur, ob facilem ſubjecti diſſipationem. Sunt autem ſpiritus tres, naturales, vitales, animales, ſecundum quam diſtinctionem *Avicen.* tres Ephemerarum ſpecies producit, cerebralem accenſo animali ſpiritu ex ſolis ardore, cordialem accenſo vitali, & hepaticam naturali calefacto ex alimentis. Etſi enim ſpiritus vitales accendi & effervеſcere ſemper oporteat; id tamen ſæpiſſimè mediatè per animales & naturales patiuntur. Ediâ enim, crapulâ, & calidorum alimentorum uſu naturales incaleſcunt, vigiliis autem, curis, inſolatu longo, animales, hinc calor vitalibus communicatur, univerſoque corpori. Cum ſpiritus ſint vel fixi vel influentes, rectè judicavit *Fernelius* inſitos non calefieri, tenacior enim eſſet & diuturnior febris ac perículoſior, ſi ſpiritus fixi accenderentur. In ſolis igitur influentibus calor hic conſiſtit, & cum ſanguini in venis & arteriis ſint permixti, fieri non poteſt quin ſanguis quoque plurimum incaleſcat, docente *Galeno 2. de febrib. cap. 9.* ſed non primò in ſanguine, verum in ſpiritibus calorem fundari ex ſuperioribus capitibus colligi poteſt. *Definitio Ephemeræ & ſubjectum.*

II. Hujus autem differentia duplex ſtatuitur, prima quæ uno die ſponte ſolvitur, & κατ' ἐξοχὴν talis dicitur, ſecunda, quæ in plures dies prorogatur, & ephemera extenſa vocatur, ſive notha & illegitima, quam aliàs ſynochon imputrem quidam vocant; etſi in hac ſanguis incaluerit, tamen ad diarias refertur, quod eandem cum iis naturam habeat, unamque acceſſionem eodem tenore à principio in finem exporrectam, unde ſub unico genere potius *Galenus* eas complecti voluit, quam novum nomen fingere, duaſque ſpecies conſtituere, & ſic *Differentia.*

tria

tria tantùm febris genera constituuntur, Ephemera, putrida, & hectica. Verùm Ephemera extensa aliud quid diversum est à synocho imputri, quæ ad humorales febres potius quam ad spirituosas referri debet. Spuriæ enim & extensæ dicuntur, quæ ultra primum diem porriguntur, causâ scilicet perseverante, nam ex *decimo methodi cap. 2.* triplex colligi potest ephemerarum distinctio, *una* in quâ causa procatarctica recessit, quæ vera est & legitima, *secunda* in qua ea permanet cum obstructione pororum cutis, & synochus est imputris; *tertia* quæ sine obstructione in aliquot dies extenditur, quia causa adest quæ spirituum accensionem fovet, ob errorem *(inquit Galenus) agri*, si balneo adstringente usus sit, si in vigiliis, curis, sollicitudinibus perseveret. *Medici* si ægrum inediâ maceret, præscribatque diatriton, effervescit enim calor jejunio qui cibi suavitate mitescit. Error quoque esse potest ex parte causæ, si putredo adsit & obstructio, diximus *cap tertio* quomodo per solam alterationem ex putredine interdum febris oriatur, quia putridus vapor ad cor non pervenit, sed solus calor extraneus, sic ex bubonibus fiunt diariæ. Id autem variis de causis contingit, *Primò* si locus à corde sit dissitus, sic in articulorum inflammationibus, & in ipsâ paronychiâ febris interdum accenditur, sed non putrida ob distantiam. *Secundò* ex ignobilitate loci, in scabie, furunculis, phymate, cæterisque externis cutis affectibus, febres interdum contingunt in solis spiritibus consistentes, docente *Avicenna 1. secundi libri. cap. 34.* *Tertiò* si affectus sit exilis. *Quartò* ex parte materiæ quæ non est subjecta cuilibet putredini, siquidem ex lacte in mammis collecto, ex catarrho salso cujus materia aut leviter putruit, aut tantum incaluit, febres fiunt diariæ, sicut & ex corruptione ciborum in ventriculo, *octavo methodi 5. & 6. Epid. sect. 4. textu 31.* sic quoque fiunt ex bubonibus, primo *de diff. feb. c. 7.* Et harum nulla ad synochon, aut veram Ephemeram referri potest, unde tertium genus constituere necessarium est. Ex obstructione quoque contingunt Ephemeræ, & si quidem humores fuerint acres, putrida fiet, si blandi, plenitudo generabitur, quâ calefactâ & accensâ succedit synochus. Ex dolore quoque fieri voluit *Avicennas*, sed potius ratione calidorum humorum quos dolor attrahit, tùm propter vigilias, animique motus qui in doloribus vehementibus spiritus accendunt; & hæc Ephemera statuitur ab *Hercule Saxoniâ* periodica, ut febris quæ arthritidem sequitur sæpè redire solet, novâ in articulos fluxione. Sed malè: periodicos enim morbos

* vocam

vocamus; non qui reverti possunt, sic enim omnes morbi essent periodici, sed qui naturâ suâ reverti solent, ut febris tertiana, quartana, antequam æger perfectè liberetur. Hujus generis non est ephemera, nam naturâ suâ perfectè sanatur, sed novâ causâ ingruente nihil obstat quin revertatur, & ideo hæc ephemera novus est morbus à priori distinctus, cum tamen periodi morborum non faciant novum morbum, sed tantum sint unius & ejusdem morbi variæ accessiones. *Saxonia refellitur.*

III. Causæ febris ephemeræ omnes sunt procatarcticæ, & referri possunt ad quatuor capita, ea quæ assumuntur, quæ excernuntur & retinentur, & quæ extrinsecus accidunt, quæ causæ primum spiritus tantùm iuflammant, sed si vehementiores sint, hecticas & putridas producunt, unde ephemera si diutius duret in aliam febris speciem transire solet. Quæ assumuntur aër, cibus, potus, medicamenta calida intra corpus assumpta illud calore suo in consimilem intemperiem alterant, vel per accidens id faciunt, ut cibi in ventriculo corrupti, calorem putredinalem concipientes. Sed & inedia humores accendit, & inflammat, ac demùm in solidas ipsas partes agit, earumque humorem substantificum populatur. Quæ geruntur sunt animi & corporis motus, de quibus *capite tertio* abundè diximus. Tertiò retenti calidi humores & excrementa, suam intemperiem corporis partibus in quibus hærent communicant, & si putredinem concipiant in aliud genus febris facessunt. *Quartò* quæ extrinsecus accidunt ea non uno modo calefaciunt. Per se quidem id præstant, sol, aër, ignis, calidorum applicatio, potissimum in corporibus calidis, & rarioribus, quæ humoribus calidis & fervidioribus abundant. Per accidens calefaciunt frigida, & adstringentia foris admota, ut aër frigidus, balnea aluminosa. Hæc enim poros cutis densant, calidas expirationes cohibent, quæ in corpore retentæ, vel ex suâ naturâ quod calidæ sint, vel quod putrescunt calidorum morborum causæ fiunt. Id autem facilius præstant in corporibus quæ jam antea incaluere, aut nonnihil adstrictos poros habent. Qui ex laboribus, cursuque æstuant, & subito aëri frigido, vel balneo se committunt, febribus corripiuntur, reseratis enim poris, facilè frigus in interiora sese insinuat. Quibus vero pori jam adstrictiores sunt, frigore externo planè occluduntur. Et ab his causis generantnr febres ephemeræ, non eæ quidem semper veræ & legitimæ, sed interdum spuriæ, quæ ultra unum diem perdutant, de qubus superius diximus. *Causa.* *Signa.*

Primum. IV. Signa generalia omnium febrium deinceps ex quinque fontibus petemus, ex *qualitate caloris*, *ex pulsu*, *ex urinis*, *ex forma febris*, & demùm *ex causis*. Itaque quod ephemeras spectat, *Calor* mitis est, suavis, naturali etiam in statu quam simillimus, quia ex materia miti, minimeque acri & mordaci emergit, idque intelligendum respectu hecticarum & putridarum, nam ratione ipsius nativi caloris paulò est **Secundum.** acrior, ut in ebriis, & laborantibus esse solet. *Pulsus* magnus & validus, celer & æqualis, non ut in principiis putridarum submersus & inæqualis, nisi ex mœrore, inedia, vigiliis, labore, cruditate, febris orta sit, in quibus virtutis debilitate pulsus minuuntur etiam sine ulla febre: Præterea diastole velocior est systole, quia refrigerationis tantùm maximus est usus, sed fuligines nullæ aut paucæ fatigant. Ob eandem rationem inspiratio major est expiratione, respirationis enim & pulsus eadem est necessitas, ex *Avicen.* Pulsus præterea tandem in naturalem statum redeunt, quod intermittentibus febribus non contingit, in quibus in ipsomet intervallo in pulsu remanent quædam caloris præter naturam vestigia, & inæqualitas febrilis dicta cernitur.

Tertium. *Tertiò* urina à naturali, nec calore, nec consistentia, nec hypostasi differt, quia in spiritibus solis, non in humoribus residet. Si tamen aliud vitium accesserit, urinæ immutantur, ut in ephemeris ex cruditate urina apparet cruda & alba, non quidem ob febrem, sed ob coctionis defectum, ob quem etiamsi nulla adesset febris, urina cruda foret, alias, inquit *Paulus*, urinarum primo die concoctio & caloris **Quartum.** suavitas inseperabilia signa sunt diariarum. *Quartum signum* est ex formâ febris, seu καταστάσει, per quam intelligo dispositionem & particularia tempora. Est enim κατάστασις νοσημάτων, ut scribit *Gal.* cap. 4. primi de cris. ἐκ τῶν ὅλων τοῦ νοσήματος καιρῶν ποιὰ σύστασις. Itaque incipit sine rigore, aut frigore, quia tota causa venis continetur, eaque blanda & mitis, quanquam interdum levissimus horror soleat apparere, vapore acri per cutim delato ex *Avic.* idque in calidis & siccis corporibus post laborem & inediam, in quibus sunt humores acres qui moventur à calore extraneo, aliàs ratione sui non solet diaria ullum habere rigorem aut frigiis, ut docet *Gentilis in com.* Augmentum in calore & pulsu liberum est & æquale, cum nulla materia calorem ad interna revocet, aut opprimat, status sine gravibus ullis symptomatibus. Declinatio cum madore facilis, quam integra ἀπυρεξία solet excipere. Fiunt autem madores non sudores, quia materia non est humida, spirituosa,

ex calore autem accenso vapores in cutim feruntur benigni & mites, qui in cute condensati madores illos pariunt. Quod si sudor copiosus fuerit, tunc non est Ephemera, inquit *Avic. cap. de diaria.* *Quinto* proprium est diariarum non nisi à procatarcticâ causâ generari, estque signum quod & omnibus & semper convenit, sed non solis, putridæ enim plurimæ etiam à causâ procatarcticâ originem habent. Objicies bubones & cruditates à quibus fiunt diariæ, quæ tamen causæ sunt abditæ non evidentes, & externæ. Cui dubio tripliciter respondere possumus. Primùm quidem ephemeras à manifestis & procatarcticis causis generari sed non perpetuò immediatè, sed per alios affectus, quâ ratione à bubonibus fiunt, cum bubo ipse ab evidenti causâ fuerit ortus, ex *Galeno, nono methodi & primo ad Glauconem.* Idem dicendum de cæteris inflammationibus si ab evidenti causâ ortum habuerint. *Secundò* dicere possumus ephemeras vel esse veras, vel spurias. Priores quidem quarum abiit effectrix causa, semper à procatarcticis causis habent originem. Posteriores verò quæ causæ præsentia semper foventur, non perpetuò à procatarcticis, sed & ab internis causis fieri possunt. *Tertiò* procatarctica causa non semper est externa, sæpe in ipso corpore est, ut sunt animi pathemata, sed externa dicitur quod sit extra rei essentiam, ut *libro de causis morborum* explicabimus. Itaque quæ cruditates, obstructiones ab externo frigore factas, febres sequuntur, eæ omnes à causâ pendent procatarcticâ. Pariter illæ quæ sunt ex bubone, si bubo ab externa causa, ut laboribus oriatur. Et hæc sunt signa verarum ephemerarum.

Quintum.

Dubium. solutio triplex.

v. Sed spuriæ habent alia signa etiam putridis communia, quædam enim habent calorem mordacem, & acrem, hòrrores, nauseas, inappetentias, dolores, pulsus duros, parvos, ut si fiat ephemera ex vigiliis, *primo de diff. feb. 7.* interdum quoque inæquales, ubi materia os ventriculi obsidet, ex *loco citato.* Pariter adsunt interdum rigores, ut si fiant ex catarrho salso, aut à calidâ & acri quâdam expiratione in cute frigore externo cohibitâ, tum quando in cruditate nidorosâ humores quidam acriores facti os ventriculi valde sensibilè vellicant. Symtomata quoque adsunt plurima putridarum, ut vix ab iis distingui queant & internosci. Observandum tamen calorem etsi mordax sit, non exurere plurimum ut in putridis, urinas colorem habere sæpè intensum, sed rarò cum substantiæ aut contentorum mutatione, pulsuum æqualitatem systematicam dilucidius apparere in ephemeris

Signa spuriarum diariarum.

quam putridis, sed & hæc nonnunquam fallunt, undè rectè dixit *Galenus* diariæ cognitionem curatione longè difficiliorem esse. Singularum autem ephemerarum signa in sequentibus explicabuntur.

Prognostica. VI. Sunt autem ephemeræ omnes naturâ suâ salutares, & spontè sæpissime sine Medici auxilio finiuntur, quicquid de febre Anglicâ ab authoribus dicatur, erat enim putrida & humoralis, ut suo loco demonstrabitur. Sed dubium quomodo febres quæ ex incensis spiritibus fiunt, sint adeò salutares, ex solâ spirituum disgregatione & congregatione in extremis animi pathematis mors sæpe secuta est, ut ex gaudio repentino, & timore. Respondet *Mercurialis* spiritus esse calidissimos, ita ut accensi vix à propriâ naturâ recedant, & propterea sine detrimento id patiantur. Iidem cum sint tenuissimi & levissimi facilè evanescunt, sed non sine pernicie, una etenim cum illis universi corporis virtus exoluitur. Quamvis autem sint salutares in alias febres degenerant, humorales & hecticas, idque errore vel ægrorum, vel Medicorum, vel ministrantium, mutantur autem prout majorem cum aliis habent societatem, inter symbola enim facilior est transitus. Siquidem ephemeris maximè obnoxii sunt calidi & sicci, quorum corpus si cacochymum esse contingat facilis erit in putridas lapsus, præcipuè si error aliquis committatur, si corpus patens & nudatum aëri frigido objiciant, si vigilent, sitiant, jejunent, exerceantur, vel cibis utantur acrioribus, in hecticas; in corporibus vero carnosis, maximè si obstructio adsit, in synochon putrem, vel imputrem mutatio fit. Cognoscetur autem conversio illarum in Synochous, quando declinationis tempore dolor capitis, & symptomata quæ aderant permanent, vel augentur, corpus magis accenditur, faciesque fit rubicundior. Tunc quoque si putrida futura est, calor qui primum mitis erat fit acrior, urinæ evadunt crudæ, pulsus quasi submergitur, redditurque inæqualis. In hecticas verò si degenerent, pulsus fit durus, parvus & æqualis. Inter ephemeras periculosissimæ quæ ex cruditate fiunt, ob vitiosorum humorum proventum.

Curatio generalis febris diariæ. VII. Curatio hujusce febris facilis est, sola etenim victus ratione refrigerante humectante, & balneo curari potest. Hic purgationis & venæ sectionis nulla est necessitas, nisi ut inquit *Avicen.* adsit satietas nauseativa, materia obstruens, aut totius corporis repletio, idque ut prohibeatur transitus in febres putridas. Victus ergo refrigeret, humectet, sit εὔχυμος, καὶ εὐπεπτικὸς, ad id optima est ptisana hordeacea,

cibus

cibus veteribus valdè familiaris, ſed non adeò nobis uſitatus, optimè refrigerat & humectat, nullumque excrementum detinet, de cujus præparatione in methodo noſtrâ generali abundè diximus. Carnes ſint eupeptæ & delicatæ, præſertim auium montanarum, in aëre libero viventium, quæ enim domi altiles exercitio carent, excrementoſæ fiunt, ſicut & quæ in lacubus & paludibus degunt, tum quæ nimis antiquæ ſunt & concoctu difficiliores. Juſculis quoque utatur quibus refrigerantes herbæ, *oxalis*, *borrago*, *cichorium*, *lactuca*, *endivia*, *portulaca* incoquantur, addito *ſucco citri*, *aceto*, *omphacio*. Piſces concedi poſſunt delicati, ſaxatiles, optimè præparati ex *Galeno 8. methodi.* Potus ſit aqua, aut vinum tenue, aquoſum, oligophorum, dummodo non adſit dolor capitis, catarrhus, aut inſignis obſtructio. Veteres ejuſmodi vinum, valdè aquoſum, album, inodorum & fermè inſipidum, non his tantùm febribus, ſed etiam in acutis concedebant, minimè enim calefacit, ſed urinas, ſudoreſque promovet, per quæ morbi calidiores magnâ ex parte ſolvuntur. *Galenus* hoc vinum maximè laudat, quod in Galliâ nunquam vidi, nec puto ex uvis maturis ex primi, ſed ex immaturis, ut maximè accedat ad omphacii naturam. Rhenanum album quod in Anglia me bibiſſe contigit, huic oligophoro ſimillimum eſt, generoſius tamen quam ut ægris merum præſcriberetur, ſed paucâ aquâ temperatum concedi poteſt. In univerſum à vino abſtinere ſatius erit, & maximè ſi ex inguine aut irâ febricitent, ſed ejus loco optima erit *aqua hordei* quam ptiſanam malè vocant, *cum ſucco limon. julepo violato*, *Alexandrino*, *ſyrupo capilli veneris*; Ante declinationem cibis ſolidis non utatur. Omnes animi paſſiones præter lætitiam vitentur, ſomnus ſit moderatus, quies imperetur. Sed ſi febris ex vigiliis, inediâ longiore, aliiſque cauſis inanientibus oriatur, cibus ſtatim concedi poteſt, ne fiat tranſitus in ardentes aut hecticam, maximè ſi æger ſit temperamento calidus ſiccus, aut bilioſis abundet humoribus. In declinatione Balneum ingrediatur aquæ dulcis, quod humectat, poros aperit, & exhalationem humorum promovet, de quo plenius *capite de hecticâ* agemus. *Avicennas 4. Canon. cap. 9.* balneum prohibet, *primò* ſi timetur putredo, *ſecundò* quum adeſt obſtructio ab humoribus, craſſis, *tertiò* in nauſeativa ſatietate, *quartò* cum catarrhus adeſt, & revera Balneum olim veteribus familiare erat, ſed hodie ægris importunum eſt, qui libenter eo, niſi in ſumma neceſſitate, & gravioribus morbis, non utuntur, plurimaſque vidimus ephemeras ſine

tantò apparatu sponte solutas. Et si timeatur conversio in putridas, blando cathartico, ut *cassia*, *syrupo rosar. solut. electuario lenitivo*, *catholico*, repurgetur, sanguisque mittatur. Et hæc est generalis curatio veræ ephemeræ. Ad varias igitur ipsius causas veniamus.

Curatio ephemeræ ex assumptis, sive ex cruditate. VIII. Febrem hanc diximus fieri interdum ex assumptis cibis & potibus, qui vel calore suo, vel corruptione corpus inflammant. Calore suo *allia*, *cape*, *aromata omnia*, *vinum generosum copiosius potum*, & hujus fundamentum est in hepate, quia cibi ad jecur attingunt. Cognoscitur immoderatâ siti, incendio hypochondriorum, urinæ ardore & rubore. Curatur blandâ vacuatione per prædicta cathartica, dein refrigeratione corporis per refrigerantes cibos, potusque, tum per balnea & epithemata refrigerantia hypochondriis admota. Et si contingat ex vino, curatio fusè capite de ebrietate, inter morbos capitis describetur. Fit quoque interdum ex ciborum corruptione, ex quâ vapores fervidi spiritibus permisti, tum illos, tum reliquum corpus accendunt, cruditas nidorosa à Medicis vocatur, Arabum interpretibus nauseativa satietas. *Dubium.* Dubitat *Valescus*, an ex eâ febris generari queat, hæc enim repletio calorem nativum potius obtundit, crudos plurimosque humores procreat, à quibus frigidi morbi & chronici pullulant. *Solutio.* Facilis est responsio, cruditatem esse duplicem, acidam quæ fit à frigido, nec febris causa existit, & nidorosam quæ caloris exuperantis soboles est, & proinde causa febris: Notat tamen *Trallianus libro duodecimo capite primo*, non ructum tantùm & cruditatem, sed & ætatem, temperamentum, reliquamque victus rationem spectari oportere, non enim semper nidorosus ructus à caliditate, sed ab ipsis interdum cibis provenit, quales sunt mellitæ placentæ, sic acidus interdum ab acidis, & acerbis cibis proficiscitur, quam quæstionem *cap. de cruditate & ructu*, fusè explicabimus. Fit ergo ex ciborum repletione, qui cum perdomari & coqui non possint, corrumpuntur, maximeque si acriores fuerint, aut facilè corruptibiles, aut etiam jam corrupti. Est autem vel in ventriculo & intestinis primisque viis, vel in toto corpore. Cum in primâ regione subsistit, ventriculum & hypochondria distendit, hinc tumor, inflatio, frequens borborismus, tormina, ventris vellicatio, nausea ructusque, capitis dolor. Quod si diutius in ventriculo remanserit, aut in jecur, venasque majores penetrarit, humores contaminans, putridam accendit, tunc urinæ primum redduntur tenues & aquosæ ac omnino crudæ, aut saltem leviter

viter tinctæ, post fiunt conturbatæ, cum divulso sedimento & inæquali, quod procedente coctione læve fit, album, & æquale, debilis enim calor & materiæ crudæ contumacia, hypostaseos bonitatem interturbant, lassitudo quoque spontanea adest, & interdum horror plurimus & longissimus, somnus gravis & molestus, pulsus inæqualis, obscurus, parvus, calor faciei mutatus in lividum, plumbeum, aut pallidum, aut saltem alius à naturali. Febris hæc periculosa evadere solet, mutatur enim in putridam, *Ventris segnities, vasorum impuritas, omnium confusio.* Itaque si prædicta signa perseverent, malus scilicet faciei color, urinarum cruditas, pulsuum imbecillitas & inæqualitas, accedantque mentis & sensuum hebetudo, maximum impendet mortis periculum, copiam enim crudorum humorum ostendit, quos vires imbecillæ superare nequeunt & emendare, unde sub hoc onere collabuntur & ruunt, & sæpe succedente syncope moriuntur; Ratione autem crudorum succorum à quibusdam inter pituitosas refertur. Solet enim primum à spiritibus incipere, & in putridas degenerare. Sed *Hippocrates libro de flatibus* elegantissimè febrium ex prava victus ratione ortum declarat. *Fiunt autem*, inquit, *primum cum quis cibos copiosiores ingerit, quàm ferre possit, nec exercitiis utitur, tum cum varios dissimilesque immittit, nam dissimilia στασιάζει, & hæc quidem celerius, illa tardius concoquuntur, tum cùm ciborum copiâ, plurimus spiritus intro subit, ut patet ex ructibus, in quibus flatus disruptis bullis erumpit; Repleto itaque corpore tum cibis, tum cibis, tum flatulento vapore ex cibis generato, obstructâ alvo, ac retentis in ventre cibis, in universum corpus flatus subeunt, partesque sanguine refertas refrigerant, inde universum corpus horror occupat, & quò major fuerit horum flatuum copia & frigiditas, eo major est hic horror.* Et hic est sensus sententiæ *Hippocraticæ*, in qua præterea plurima adsunt de rigore, & oscitatione suo loco explicanda. Et vidimus sæpe plurimos post ingluviem & crapulam toto corporis habitu per unum aut alterum diem valdè refrigeratos & interdum per vices incalescentes, ac statim iterum horrore correptos, cum dolore capitis, aliisque symptomatis, quæ spontè postea omnia cessabant, evictâ à calore nativo omni cruditate, quæ calorem sui copiâ suffocabat.

Ad curationem autem spectandum, aluusne soluta sit an adstricta. Fluere enim melius est, quam si intestinis & mesenterio cibi retinerentur: Cavendum tamen nè corrupti humoris mordacitate intestina violentur, quod fiet Clysteribus acrimoniam temperantibus, ex oleo amygda-

tantò apparatu spontè solutas. Et si timeatur conversio in putridas, blando cathartico, ut *cassia*, *syrupo rosar. solut. electuario lenitivo*, *catholico*, repurgetur, sanguisque mittatur. Et hæc est generalis curatio veræ ephemeræ. Ad varias igitur ipsius causas veniamus.

Curatio ephemeræ ex assumptis, sive ex cruditate. VIII. Febrem hanc diximus fieri interdum ex assumptis cibis & potibus, qui vel calore suo, vel corruptione corpus inflammant. Calore suo *allia*, *cæpe*, *aromata omnia*, *vinum generosum copiosius potum*, & hujus fundamentum est in hepate, quia cibi ad jecur attingunt. Cognoscitur immoderatâ siti, incendio hypochondriorum, urinæ ardore & rubore. Curatur blandâ vacuatione per prædicta cathartica, dein refrigeratione corporis per refrigerantes cibos, potusque, tum per balnea & epithemata refrigerantia hypochondriis admota. Et si contingat ex vino, curatio fusè capite de ebrietate, inter morbos capitis describetur. Fit quoque interdum ex ciborum corruptione, ex quâ vapores fervidi spiritibus permisti, tum illos, tum reliquum corpus accendunt, cruditas nidorosa à Medicis vocatur, Arabum interpretibus nauseativa satietas. *Dubium.* Dubitat *Valescus*, an ex eâ febris generari queat, hæc enim repletio calorem nativum potius obtundit, crudos plurimosque humores procreat, à quibus frigidi morbi & chronici pullulant. *Solutio.* Facilis est responsio, cruditatem esse duplicem; acidam quæ fit à frigido, nec febris causa existit, & nidorosam quæ caloris exuperantis soboles est, & proinde causa febris: Notat tamen *Trallianus libro duodecimo capite primo*, non ructum tantùm & cruditatem, sed & ætatem, temperamentum, reliquamque victus rationem spectari oportere, non enim semper nidorosus ructus à caliditate, sed ab ipsis interdum cibis provenit, quales sunt mellitæ placentæ, sic acidus interdum ab acidis, & acerbis cibis proficiscitur, quam quæstionem *cap. de cruditate & ructu*, fusè explicabimus. Fit ergo ex ciborum repletione, qui cum perdomari & coqui non possint, corrumpuntur, maximeque si acriores fuerint, aut facilè corruptibiles, aut etiam jam corrupti. Est autem vel in ventriculo & intestinis primisque viis, vel in toto corpore. Cum in primâ regione subsistit, ventriculum & hypochondria distendit, hinc tumor, inflatio, frequens borborismus, tormina, ventris vellicatio, nausea ructusque, capitis dolor. Quod si diutius in ventriculo remanserit, aut in jecur, venasque majores penetrarit, humores contaminans, putridam accendit, tunc urinæ primum redduntur tenues & aquosæ ac omnino crudæ, aut saltem leviter

viter

viter tinctæ, post fiunt conturbatæ, cum divulso sedimento & inæquali, quod procedente coctione læve fit, album, & æquale, debilis enim calor & materiæ crudæ contumacia, hypostaseos bonitatem interturbant, lassitudo quoque spontanea adest, & interdum horror plurimus & longissimus, somnus gravis & molestus, pulsus inæqualis, obscurus, parvus, calor faciei mutatus in lividum, plumbeum, aut pallidum, aut saltem alius à naturali. Febris hæc periculosa evadere solet, mutatur enim in putridam, *Ventris segnities, vasorum impuritas, omnium confusio.* Itaque si prædicta signa perseverent, malus scilicet faciei color, urinarum cruditas, pulsuum imbecillitas & inæqualitas, accedantque mentis & sensuum hebetudo, maximum impendet mortis periculum, copiam enim crudorum humorum ostendit, quos vires imbecillæ superare nequeunt & emendare, unde sub hoc onere collabuntur & ruunt, & sæpe succedente syncope moriuntur; Ratione autem crudorum succorum à quibusdam inter pituitosas refertur. Solet enim primum à spiritibus incipere, & in putridas degenerare. Sed *Hippocrates libro de flatibus* elegantissimè febrium ex prava victus ratione ortum declarat. *Fiunt autem*, inquit, *primum cum quis cibos copiosiores ingerit, quàm ferre possit, nec exercitiis utitur, tum cum varios dissimilesque immittit, nam dissimilia στασιάζει, & hæc quidem celerius, illa tardius concoquuntur, tum cùm ciborum copiâ, plurimus spiritus intro subit, ut patet ex ructibus, in quibus flatus disruptis bullis erumpit; Repleto itaque corpore tum cibis, tum cibis, tum flatulento vapore ex cibis generato, obstructâ alvo, ac retentis in ventre cibis, in universum corpus flatus subeunt, partesque sanguine refertas refrigerant, inde universum corpus horror occupat, & quò major fuerit horum flatuum copia & frigiditas, eo major est hic horror.* Et hic est sensus sententiæ *Hippocraticæ*, in qua præterea plurima adsunt de rigore, & oscitatione suo loco explicanda. Et vidimus sæpe plurimos post ingluviem & crapulam toto corporis habitu per unum aut alterum diem valdè refrigeratos & interdum per vices incalescentes, ac statim iterum horrore correptos, cum dolore capitis, aliisque symptomatis, quæ spontè postea omnia cessabant, evictâ à calore nativo omni cruditate, quæ calorem sui copiâ suffocabat.

Ad curationem autem spectandum, aluusne soluta sit an adstricta. Fluere enim melius est, quam si intestinis & mesenterio cibi retinerentur: Cavendum tamen nè corrupti humoris mordacitate intestina violentur, quod fiet Clysteribus acrimoniam temperantibus, ex *oleo*

amygda-

amygdalarum dulcium, butyro recenti, decocto malvæ, althea, lactuca, lapathi & cæterorum ejusmodi. Conveniens instituenda diæta, quies, inedia, cibi parcitas, Vomitio aut alui subductio accomodata, quæ primas vias blandè expurget, ex *hierâ. rhabarbarb. sennâ. cathol. electuario lenitivo*, solus enim corruptionis nidor intus derelictus putridæ febris initium plerumque fuit. Ventriculus deinde roborandus internis, & externis, itaque foveatur *oleo mastichino, de menthâ, de absynthio, nardino*, fomentis quoque & emplastris, & si alui fluuus sit immodicus, adstringentia & aromatica sunt admiscenda, quæ simul roborent. Imponatur mica panis, aceto vel vino adstringente madefacta, cum pipere, cinnamomo, spica, mastiche, vel pulpa cidoneorum cocta, additis prædictis pulveribus. Sic fiant fotus, ex *rosis, coriandro, balaustiis, absynth. spica*, in vino adstringente decoctis. Pariter fiant litus ex simili materia ℞. *Olei cidonior. rosar. de absynth. spica ana* ℥ß. *mastiches, nucis moscat. cinnam. ana* ʒß. *ceræ parum M. F. linimentum.* Intus præbeantur pulveres diarhodon; aromatici rosati, similiaque stomachica. Cibus non administrandus, nisi cruditate superata & vacuatis excrementis; sed si aluus sit adstricta, aut saltem parcius fluat, retineri corruptos cibos contingit, vel in ventriculo, vel intestinis, quod cognoscetur ex doloribus vel sub umbilico, vel supra infestantibus, solent tunc flatus plurimi infestare, ideo præscribendi clysteres, qui & flatus discutiant, & dolorem leniant, & blandè vacuent. ℞. *Iusculi domi parati* ℔jß. *incoque florum chamam. anet. meliloti, ana P. j. seminis anisi, fœniculi, ana* ℥ij. *incolat. dissolve cassiæ extractæ,* ℥j. *cathol.* ℥ß. *olei chamam. butyri salsi, ana* ℥j. *sacchari rubri* ℥ij. *vitellum unius ovi, M. F. Clyster.* Si adhuc fuerint in ventriculo, blandis vomitoriis erunt sursum evacuandi, ex *hydrelæo* tepido copiosè sumpto, vitatis semper vehementioribus, quæ stomacho molestiam exhibent. In omnibus utilis erit blanda purgatio, ex mannâ, syrupo rosar. solut. rhabarb. & similibus, maximè si ex fugacium fructuum usu orta sit, ut sunt melones, cucumeres, persica, mora, ova, pisces frixi. Roborandus deinde ventriculus lana purpurea, ventriculo obductâ, mastiche, rosis & similibus jam dictis & dicendis in affectibus stomachi. Sed tamen calefacientia vetat *Trallianus*, etsi enim ad tempus prodesse videantur dissipatis flatibus, febrem tamen postea magis accendunt, ideo vinum prohibet, nisi vires suadeant, miraturque *Galenum* uti diatrion pipereone. Verum purgato corpore non nocet, ejus enim calor in primis viis extinguitur, nec venas subit,

& ven-

& ventriculum debilitatum optime restituit in pristinum statum. Notandum tamen est ejusdem *Alexandri* remedium. Potum enim aquæ calidæ commendat, ubi cibus est in stomacho: Eluit enim, absterget, & ad inferiorem ventrem cibum propellit, spiritumque incensum temperat, & melius remedium se non nosse ait, & revera est optimum. Et hæc de ephemera à cibo & potu, in quâ explicanda fuimus ideo longiores, quod frequentior sit, & aliarum febrium sæpè radix & origo. *Aqua calida.*

IX Sequuntur ephemeræ, quæ fiunt ex iis quæ geruntur, quales sunt animi corporisque motus. *Ex labore* igitur immodico & peregrinatione si fiat, lassitudinem habet comitem, artuum, musculorumque calorem, & dolores, siccitas adest partium pectoralium ob exhaustos humores, pulsus durus, parvus fit & debilis, ob contractam siccitatem, & resolutionem caloris spiritusque factam in labore. Curatio tota analeptica est, nequaquam discutiens & resolvens. Imperentur quies & otium, cibisque utatur boni & facilis nutrimenti; deinde ingrediatur balneum aquæ dulcis tepidum, cui peculiare est lassitudinem demulcere, dein ungatur corpus oleo dulci, ac tenui, ut *violato*, *liliaceo*, *chamæmelino*, aut balneum paretur ex hydrelæo, docente enim *Aristot.* in problematibus, hydrelæum melius lassitudinem solvit, quam oleum purum, ideoque *Galenus* unctionem olei post usum balnei præcipit. Sed ut docet *Alexander, libro duodecimo cap. primo.* corpus neque sit plethoricum, neque cacochymum, aliàs cum humores jam incaluerint, promptè putrida febris accersetur à balneo, maximè si victus improbus accesserit. Sed nunc sine balneo hæ febres curantur. *Ephemeræ ex corporis & animi motibus curatio.*

X. Si ex tristitia & timore generetur, aderit oculorum cavitas & dimissio ex resolutione, facies decolor & pallidior, ob spiritum intrò recursum, calor acris & mordax, pulsus parvus, languidus, rarus, durus, urina ignea, corporisque macies. Tunc animi hilaritas, tranquillitas imperanda, quæ cantilenis rebusque jocosis, minime seriis accersiri potest, sicut & optimis cibis, humectantibus, vini moderato potu, (animum siquidem exhilarat) & lætificantibus medicamentis, cardiacisque, *borrag. melissa*, *confectione alkermes*, similibusque: Balneum aquæ dulcis tepidæ tandem convenit. Quæ fit ex irâ, relatione ægri & adstantium cognosci potest, sed præterea pulsum habe magnum, frequentem, plenum, vultus coloratos, oculosque tumentes.

tes. Prædictis utendum, bilis fervor temperandus victu potuque refrigerante, à vino omnino abstinendum, aut eo non nisi valdè diluto utendum.

Ephemera ex excretis, & retentis curatio.

XI. Ex retentis suppressisque excrementis ephemeræ interdum fiunt, ut ex aëre frigido, balneo aquæ aluminosæ, si æstuans & calefactum corpus derepente ab externis hisce causis afficiatur, constipatis etenim corporis poris, & densatâ cute, prohibetur effluxus vaporum, spiritusque accenduntur. Ægri relatione causa hæc deprehenditur, cutis arida redditur, pulsus fit durus & velox, calor primum mitis videtur, sed longâ manus impositione acrior persentitur, & si diutius cutis constipetur, periculum est ne putrida succedat, in corpore cacochymo. In hâc laxanda omni arte cutis est, aperientibus & relaxantibus, ideo continendus æger optimè pannis coopertus, frictione & unctione molli utendum, & sudorum provocatione. Fricetur igitur corpus manibus inunctis oleo chamæmelino, amygdalor. dulcium, anethino, cùm modico nitri, & pauco vino albo. Sed & balneum calidum ad hæc utilissimum est, in quo aperientes herbæ decoquantur, ut *menthast. balsamita, fœnic. apium, petrosel.* cum radicibus. Quod si in balneo horror aliquis percipiatur, diutius non est immorandum, humores enim acres adesse horror indicat, unde putridæ futuræ metus impendet. Vinum quoque bibat album, mediocriter dilutum, caveatque semper ab omni frigore externo.

Ephemera ex vigiliis.

XII. Si ex vigiliis, longâ meditatione contingat, gravis fit oculorum motus, palpebrarum gravitas, faciei pallor; tristitia vultus, urina perturbata, pulsusque debiles adsunt. Ad curationem victu utendum humectante, curarum omnium ablegatione, tum somno vires exhaustæ recreandæ, vinoque tenui & odorato reparandæ, & corpus balneo tepido sine sudore humectandum, ut plenius capite de vigiliis dicemus: Sicut ephemeræ ex bubone curatio capite de bubone tradetur.

Ephemera ex calidis externis facta curatio.

XIII. Ephemera quæ ex solis ardore, aut aëre fervido, aut aliâ externâ calefaciente causâ genita fuit, ut plurimum caput offendit, quamvis enim cerebrum aëre quovis ambiente calidius sit ex *Galeno*, tamen radii solis ubi reflectuntur à capite, & solidis aliis corporibus vehementissimum calorem generant, sed præterea universum corpus aëris fervor accendit, & per inspirationem attractus, spiritus vitales, ipsumque cor inflammat, unde febris. Cognoscitur autem tum ægri relatione,

relatione, tum quia caput grave redditur, cutis apparet ſicca, oculi, facieſque rubent, pulſus magnus adeſt, urinæ redduntur copioſæ, capiti admovendum eſt oxyrhodinum vel ſimplex, vel compoſitum ex oleo nenupharino, papaver. violaceo, cum unguento populeo. Oxycratum quoque erit utilè ex aquis roſarum, plantaginis, ſolani cum aceto, ſicut & embroche ex decocto rerum refrigerantium, atque his ſynciput, frons & tempora irrigentur. Victus ratio ſit refrigerans, balneumque aquæ dulcis convenit, cui refrigerantes herbæ ſint incoctæ. Et hæc ſatis de ephemerâ. Si quis ſingularum cauſarum curationem exoptet, legat *Avicennam*, qui totam hanc doctrinam diligentiſſimè explicavit, & plus quam neceſſe eſt.

CAP. VI.

De Synocho imputri.

1 SYnochon febrem, *Galenus nono methodi, capite ſecundo*, dicit eſſe eam quæ unicam habet acceſſionem à principio ad finem, ſine ullâ evidenti mutatione, quam ſub nomine continuarum complexus eſt *Hippocrates*, fuit enim ſynochy nomen ipſi ignotum, unde librum de natura humana ſecundum, ſpurium nec legitimum eſſe dicit, quod eo συνόχ nomen contineatur. Eſt autem duplex, putrida, & altera ſine putredine. Et hæc quidem, de qua hic agimus, de genere ephemerarum eſt, ut placet *Galen.* & nos ſuperius diximus, ideo diariarum tractationi hujus explicationem ſubnectere placuit. Eſt autem febris continua ex ſanguine accenſo genita. Fervet enim in eâ ſanguis, ut vinum in doliis, inquit *Aetius, capite 70. libri primi tetrabib. ſecundæ.* Continuam diximus, quod ſine ulla intermiſſione ægrum aſſiduè fatiget, dum integrè ſoluta ſit. In hac ſimplex eſt calor ſine ullâ putredine, ut diſtinguatur ab alterâ ſynocho, quæ ex ſanguine putreſcente generatur, de quâ inter putridas agemus. Quia calor febris hujus in ſanguine non in ſpiritibus fundatur, eam ab ephemeris diſtinxere recentiores contra *Galeni* mentem. Docuimus differentias febrium deſumi à triplici materia, ſpiritibus, humoribus, & ſolidis partibus, eam quæ in humoribus conſiſtit duplicem conſtituunt, quæ enim ab humoribus excalefactis fit, diſtinguitur ab eâ quæ ex iiſdem putreſcentibus oritur. Et *Definitio.*

 ſanè

ſanè hoc ſenſu ſynochos à diaria maximè differt. Sed quia maximam habet cum diariis analogiam in calore, in pulſu, brevitate & cauſis, eam *Galenus* ſub eodem genere repoſuit, non ſiquidem à Febris ſubſtantiâ, ſed tantum à duratione ephemeræ nomen datum. Cum enim ſanguis in utraque incaleſcat, & tantum ſecundum magis & minus differant, fruſtra in duas claſſes diſponentur. Magis enim calent in ſynocho humores, quam in verâ diariâ, in quâ ſpiritus humoribus contenti magis fervent. Vocatur autem febris hæc de qua agimus ab aliis inflativa; accenſus enim ſanguis vaporem copioſum de ſe emittit, quo ægri corpus ſubtumidum & inflatum apparet. Eſt itaque hujus ſubjectum univerſa ſanguinis maſſa, vaſis majoribus inter alas, & inguina, contenta; quæ interdum bilioſior eſt, & febrem facit ſynochon bilioſam, quæ tamen non debet à priori diſtingui, quia non ex bile ſincera excandeſcente oritur, ſed ex ſanguine calidiori & fervidiori, imò univerſa maſſa cum accenditur videtur quodammodo bileſcere & attenuari.

Bilioſa ſynochus an detur.

Sed hic quæſtio eſt, an obſtructio in homine bilioſo, cum plurimam bilem coacervet, & ex prohibita tranſpiratione accendat, febrem non procreet bilioſam imputrem. Reſpondeo ſanguinem ſolum naturæ lege in venis contineri, cujus pars tenuior bilioſus, craſſior melancholicus ſanguis vocatur, bilis verò utraque ſuis receptaculis continentur, niſi præter naturam propter cauſas plurimas bilis proventum facientes, vel quod ſanguis ipſe putrefactione in tales humores degenerarit. Hoc modo non dubium eſt quin bilioſa ſynochus detur, minimè tamen à priori diverſa, ut diximus, ſed abuſivè bilioſa dicetur, quia ex bile ipſa non generatur. Si enim bilis prædominetur, cacochymia eſt. Itaque ſi tunc obſtructiones adſint, febris quidem generabitur, ſed ea putrida. Omnis enim humor qualitate peccans ſibi relictus, putredinem concipit. Ideo ſanguis ſine putredine incaleſcit, quia à naturâ conſervatur, & calore nativo plurimo abundat, ideo tardius ab extraneo afficitur, quo enim ſingula fortiori calore prædita ſunt, eo difficilius à calore præter naturam corrumpuntur, ut vina generoſa. Reliqui autem humores, cum naturaliter non ſint in venis, ſi calorem extraneum concipiant, à naturâ de illorum conſervatione minimè ſollicitâ derelicti, facilè in putredinem labuntur. Fieri itaque ex bile ſynochus poteſt, ſed quæ erit ad putridas referenda, ut dicemus *capite de ſynocho putri.*

II. Generatur autem ut plurimum ex diariis malè curatis ob errorem Medici, aut ægri, aut adstantium, vel propriis ex causis. Non autem ex quacunque diaria, nec in omnibus corporibus fit, sed ubi ephemeræ occasio stipatio fuerit, & obstructio, quæ si levior fuerit facillimè febris solvitur, si vero gravior, ultra unum diem porrigi solet, *nono methodi, cap. primo*, aut si levis aliàs obstructio malè curetur. Pariter nec in quibusvis corporibus *capite tertio libri citati*, non enim fit in frigida ætate aut temperie, nec in gracili aut calida, sed in carnosis plurimo sanguine abundantibus, calidisque excrementis refertis. Sed præterea quæ causæ sanguinem cumulant, & accendunt hujus febris sunt authores. Plurimi autem sanguinis proventus fit ex victu pleniori, euchymo, & polytropho; si corporis constitutio, præsertimque hepatis, calida fuerit & humida, ætas Juvenilis, anni tempus vernum. Proinde eos synochus invadit qui temperati sunt, aut calidiores humidioresque, ætate florente, habitu carnoso quadrato, qui in otio intemperanter lautè & opiparè vivunt, cæteras naturas, constitutionesque non attingit. Sed & otium, vita sine curis, exercitiis, cum animi lætitiâ, somnus longior, suppressæ consuetæ sanguinis evacuationes plethoram coacervant in vasis. Cumulatus autem sanguis accendi solet à causis calefacientibus quibus diaria ipsa succrescit, victuque calidiori, ut multo vini generosi potu. Sed maximè id patitur ab obstructionibus cutis, quibus omnis perspiratio & diaphoresis prohibetur, hinc retentis fuliginibus extraneum calorem concipit. Sic in tumoribus præter naturam suppurationem emplasticis promovemus, quibus effluvium caloris naturalis retinetur. *Causa.*

Hæc igitur obstructio, si corpora corripit, sanguinea, pura & temperata, plenitudinem tantum auget, & hanc facit synochon. Si vero cum sanguine humores acres & pravi fuerint, putrem synochon parit, augetur scilicet sanguis, simulque putrescit. Non quævis autem plenitudo huic febri generandæ, idonea est, sed ea demum quæ ad vasa est, *ex nono methodi:* quæ plenitudo ubi gravis esse incipit, bonitatem naturæ suæ amittit. Quæ vero ad vires plethora vocatur, ea nec copiâ suâ ora venarum obstruit, nec tumorem parit, nec transpirationem prohibet.

III. Triplex autem hujus febris differentia statuitur. Vel enim æqualis semperque similis sibi febris toto morbi decursu permanet, & ἰσότονος vocatur, in quâ quantum dissipatur tantum recens inflamma- *Differentia tres.*

tur vel calor quotidiè invalescit, quod inflammatio, dissipatione sit major, & σύνοχος fit ἐπακμαστικὴ increscens, aliàs plus dissipatur, quam recens inflammetur, tum sensim calor imminuitur, dum prorsus desinat, & παρακμαστικὴ dicitur. Docet autem *Galenus 6. Epid. sect. prima textu 29.* hæc nomina fuisse olim veteribus ignota, sed à recentioribus inventa ad diversos harum febrium modos distinguendos, non ad diversas earum species constituendas. Contingit autem plus reponi quam dissolvatur, cum plurima est obstructio, quæ in dies aucta omnimodam vaporum transspirationem prohibet, materia subest multa, causæque calefacientes sunt validæ, contrariis ex causis plus dissolvitur, quam gignitur. Non enim in synocho semper omnimoda adest vaporum & fuliginum retentio, sed aliqua interdum perspiratio restat, quæ ὁμοτόνου & παρακμαστικοῦ occasio est. Cum igitur harum febrium quædam semper augeantur, aliæ continuo decrescant, quæritur an quatuor percurrant tempora. Respondeo necesse esse humorem morbificum concoqui, si morbus solvi dibet, ideoque hic adesse quatuor tempora, ratione concoctionis & digestionis materiæ, etsi tempora morbi & symptomatum perpetuò non omnia appareant.

Signa. IV. Habet autem signa cum ephemeris communia, & eadem, sed aliquantum manifestiora, blandus est calor, minimè mordax & acris, ob subjecti benignitatem; pulsus æqualis, magnus, plenus, frequens & velox. Urinæ naturalibus similes, nisi quod sint aliquatulum rubeæ, & crassiores. Incipit sine rigore, horrore & frigore, totum corpus, sed maximè facies, inflammatione ruboreque suffunditur. Venæ copiâ distentæ multum turgent & inflantur propter sanguinis copiam & ebullitionem, inde distendens lassitudo omnes artus occupat, caput dolet & ingravescit, tempora validè pulsant, somnus interdum corripit, etiam profundior ex blandâ sanguinis anathymiasi in cerebrum. Fit tantùm in juvenibus carnosis, ætateque florente, causæque præcesserunt prius recensitæ sanguinem cumulantes & accendentes. Solet autem esse salutaris, facillimeque solvitur, si remedia promptè adhibeantur, aliàs in putridam mutatur aut causon. Sed & fervidus sanguis cum vasis contineri non amplius possit, erumpens suffocationes, eresipelata, bubones, vel internas inflammationes, easque valdè periculosas subito plerumque producit. Tutior est quæ decrescit, pessima quæ augetur, ob minorem resolutionem, solvitur sudore, hæmorrhagiâ, vel, exanthematis.

V. Qui-

v. Quibus ut occurramus ſtatim vena ſecanda, ut ſanguis inflammatus refrigeretur, & vacuetur, inflammationum periculum evitetur, inſigniſque illius quantitas eſt detrahenda, cum in plethoricis tantùm contingat, non quidem ad animæ deliquium, ut dixit *Galenus*, ſed potius bis terve iteranda, ſic enim commodè & tutò plethora vacuatur, natura mole oppreſſa recreatur, ſicque confirmata reliquum facilius expellit, alui profluvio, vomitu, ſudoribus. Et quidem vacuatio ad animi deliquium fieri non poteſt, nisi in ſummo virium robore, non tantùm vitalium, ſed etiam naturalium & animalium, aliàs periculum eſt, ne aut cachexia aut hydrops, aut apoplexia contingat, ubi facultas naturalis & animalis imbecilla eſt. *Galenus libro de phlebot. cap. 12. & nono methodi* duos vidit in manibus Medicorum periiſſe, alios ex hac larga profuſione ſanguinis in graveis & exitiales morbos incidiſſe. Præterea cur mittetur ſanguis ad deliquium, cum iterata venæ ſectio plethoram commode eximat & corpus poſtea refrigerantibus remediis commodè temperetur. Itaque copioſè quidem mittatur propter plethoram, ſed ſemper vitatâ lipothymiâ. Secetur autem vena baſilica brachii, quæ copioſè de corporis trunco & magnis vaſis vacuare ſolet. Sed ante molli clyſtere & refrigerante alvus ſolvatur, ne cacochymia primæ regionis in venas majores rapiatur. Convenit quoque, enematis loco, blanda catharſis ex *Syrupo roſarum ſolutivo, violato, diapruno, catholico*, aliiſque benignioribus, quibus cacochymia, ſi quæ adſit, blandè tollitur. Dein exhibeantur ea quæ fervorem ſanguinis extinguant, putredinemque, in quam facilè convertitur, prohibeant, quod utrumque commodè acida præſtant, bilis enim fervorem compeſcunt & retundunt, oris amaritudinem & ſitim emendant, putredinique obſiſtunt, ut ſunt *Succi granatorum, limonum, acetum, omphacium*, quæ cum aquis hordei, vel ſtillatitiis herbarum refrigerantium liquoribus in julepi formam ſaccharo addito commodè concinnantur, ſimplex fieri hoc modo poterit ℞. *Aquæ fontanæ* ℔j. *aquæ roſar. ſacchari albi ana* ℥iiij. *aceti vel omphacii, ſub finem injecti* ℥ij. *coque in julepum*. Compoſitiores erunt ſequentes ℞. *aquar. endiviæ, portul. plantag.* maximè ſi alvus profluit, *ana* ℥iij. *ſucci granator. limon. pomor. redolent. ana* ℥ij. *ſacchari albi, vel roſar. tabulati* ℥ij. *coque lentè dum deſpumaverint*, & fiat Julep. Succorum penuria ſyrupi officinales *limonum, granatorum, oxyſacchar ſimplex, de endivia, de ribes, de nymphea, violatus*, aquis prædictis admiſceri poſſunt, addito etiam interdum ſpiritu vitrioli, qui gratam Curatio.

tam aciditatem aquæ conciliat, & valde cuilibet corruptioni adversatur. Sed & tincturæ violarum, rosarum, quæ ejusmodi spiritu secundum chymicorum artem eliciuntur maximè sanguinis fervori temperando sunt idoneæ. ℞. *Syrupi violati vel julepi violati* ℥ ij. differunt quod ille ex succo, hic ex aqua violarum paretur, *Syrupi de ribes* ℥ j. *aquæ hordei* ℥ vj. *tinctura rosar. vel violar.* ℥ iij. *M. F. Iulep.* Sed aquæ frigidæ potus omnium optimè sanguinis ardorem compescit, modo ad satietatem usque sumatur, observatis iis cautionibus *quas Galenus libris methodi explicavit*, de quibus cap. de putrida continua agemus. Id tantum hoc loco notandum, quando *Galenus* frigidam dari vetat, ante signa coctionis, id intelligendum esse de febribus putridis, nam in hāc febre in qua nulla putredo fatigat, potest administrari etiam in principio, modo cæteræ adsint conditiones, scilicet si nulla sit obstructio in visceribus, nulla inflammatio, aut ventriculi imbecillitas, ut *loco citato* plenius explicabitur. Externa quoque remedia admovenda sunt, siquidem renes, in quibus sæpe maximus ardor persentitur, inungi debent *Cerato Galeni* refrigerante, vel unguento santalino. Cor præterea & jecur epithematis appositis alterentur. Sed balneum aquæ dulcis in declinatione competit, ad cutis obstructiones solvendas, ut sanguinis vaporibus perspiratio concilietur, post quod oleo humectante, ut chamæmelino, corpus inungendum. Id docet *Hippocr. libro de locis in homine. Si lassitudo, febris, & plenitudo detinuerit multa aqua lavare oportet & liquido illinere, & plurimum calefacere, quo calor aperto per sudorem corpore exeat, hacque tribus, vel quatuor diebus facienda, quod si non sedetur, medicamentum cholagogum propinato*, tunc enim nisi ex prioribus remediis cessaverit, in putridam degeneravit, ut alibi dicemus, *& febrem perfrigerato, antequam ad quartam diem pervenerit.* Ita πὶν τεταῖον explicandum puto, non ut *Foesius priusquam ad quartanam deveniat.* Etsi enim interdum in quartanas febres degenerent, non est tamen hoc admodum familiare, potius in tertianas, ab humoris affinitatem, sed noluit summus Præceptor, febrem omni arte refrigerandam & compescendam ante diem quartam, vix enim solet ulterius hæc febris prorogari, quin in putridam transeat, sic alibi docuit morbos ex sanguine intra diem quartam judicari.

Aquæ potus. ** Foesius notatur.*

Victus. Victus ratio sit tenuis & parum nutriens, ut ptisana seu cremor hordei, lac amygdalinum, sive emulsio ex seminibus frigidis majoribus. Ideò interdicimus usu vini, carnis, & eorum quæ multum sanguinis

guinis generant, & corpus calefaciunt, sed poma & pruna cocta concedimus, & si vires aut consuetudo tam tenuem victus rationem aversentur, jusculа concedi poterunt carnium optimarum refrigerantibus herbis alterata. Eo autem tempore cibus præbeatur, quo per sanitatem consueverat, quod in continuis omnibus morbis qui non habent διάπαυσιν, & citra exacerbationem fatigant, est observandum. *Hippocrates* autem tertio de rat. vict. ita procedit. *Si febris* inquit, *ex plenitudine detinet, nihil præter aquam offerendum vult,* qui victus valde tenuis est) *per dies tres, siquidem intra tertiam cessarit. Si non, ptisanæ succo utendum, & vel quarto, vel septimo die abibit, si sudaverit. Optimum autem sub criseos tempus unctionibus uti sudorificis, sudores enim cogunt.* quæ brevis sententia valdè consentit prædictis, & putridis etiam continentibus convenit, & expositionem nostram superioris sententiæ valdè confirmat, nisi enim tertiâ die finierit antequam sit πλήρωμα ad septimam porrigitur, & putrida evadit. Et hæc de synochi curatione.

CAP. VII.

De Febre hectica.

1 Febres hecticæ ἀπὸ τῆς ἕξεως nomen habent, tum quia corporis habitum occupant, tum quia sunt δυσλύτοι, utrumque enim ἕξις nomen complectitur. Non quod semper sint in habitudine, nam quædam facilè amoventur, sed quod sint in solidâ corporis substantiâ, hecticæ vocantur, etsi marasmodes etiam sint in habitudine. Est igitur calor præter naturam æqualiter accensus in solidâ cordis substantiâ, ad differentiam putridarum & ephemerarum, in quibus, ut diximus, capite primo hujus tractatus, solida, inæqualiter tantum sunt calefacta, in hectica vero æqualiter. Per solidam autem partem intelligimus omnem quæ ab humoribus & spiritibus distinguitur, quam *Hippocrates* nomine continentium complexus est. Quidam definitioni addunt siccitatem. Sed ex *Gal. primo de febribus cap. nono.* dantur hecticæ, in quibus sola rorida humiditas effervescit, nec dum consumpta est. Et quidem *Alexander Trallianus* vocat hecticas has in quibus partium solidarum substantia effervescit, ubi vero consumpta est, vocat marasmodes, sed ubi omnino absumitur, vocat marasmum, ita ut inter hecticam & marasmum differentia quædam sit. *Definitio.*

F

II. Sunt

Differentia. 11. Sunt autem febrium hecticarum gradus vel differentiæ tres, ad quarum intelligentiam ex *Phiſiologicis repetenda* eſt humorum ſecundariorum diſtinctio. Sunt autem variæ ſanguinis præparationes, antequam in partium ſubſtantiam immutetur. Sanguis cum primum è magnis vaſis in minora quæ ſingulis partibus natura dedit, exciderit, ab illis ita immutatur, ut partis naturam quaſi aſſumat, & fit primus ex ſecundariis humoribus, & propriè eſt tantùm ſanguis elaboratior & perfectior, qui proximum partium alimentum futurus eſt. Sed ubi jam ex parvis illis vaſis excidit, & in ſimilarium ſpatia roris modo diſpergitur, illiſque adjungitur & apponitur, propriumque fit partium alimentum, ros vocatur, & à nonnullis humor alimentarius. *Galenus* vero σύμφυτον appellavit, non quod nobiſcum ſit natus, ſed quod ſimilaribus partibus ſit inſitus. Hic coactus concretuſve cum partibus agglutinatur, & ſolidis fibris adhæreſcit, aſſimilaturque, gluten dicitur & carniformis, eſtque non niſi carnoſa & adipis ſubſtantia. Sed cum jam perfectè mutatus & aſſimilatus fuerit, tunc ſolida fit partium ſimilarium ſubſtantia, ex *Galeno*. Alii Cambium vocant, quia ex aſſimilato perfectè alimento generatur. Aliis dicitur primigenius humor, inſitus, humidum radicale. His quatuor humoribus quatuor ſiccitatum genera *Galenus* oppoſuit, ſeptimo methodi cap. 6. *Quod ſenium eſt in ſanis, id ſicca intemperies eſt in ægris, itaque etiam inſanabilis eſt, ſi prorſus ſit conſummata, nempe ubi ſolida partium ſimilarium ſubſtantia reddita fuerit ſiccior. Nam eſt & altera ſiccitas, quum ea quorum ſubſtantia ex humore concreto conſtat, ſicut caro & adeps ſunt liquata. Etiam tertia, quum propria humiditas unde partes nutriuntur omninò abſumpta eſt. Continetur ea in omnibus animalis partibus ceu ros quidam per ea ſparſus. Quarta ab iis diverſa ſiccitas eſt, quæ in propriis cujuſque particulæ exilibus arteriis, veniſque conſiſtit. Provenit & hæc ex ſanguinis penuria.* Hæc *Galenus*. Ex quibus perſpicuum eſt, primam ſiccitatem eſſe quando ſolida ſubſtantia comſumitur, aut cambium. Ut vero quarti humoris conſumptio primam eamque peſſimam ſiccitatem efficit, ita tertii conſumptio ſecundam, ſecundi tertiam, & primi quartam, quæ omnium facillimè curari poteſt. Ex his ſtatuunt Medici tres febris hecticæ differentias, non quatuor, cum quarta illa ſiccitatis differentia quam *Galenus* vult dari, eorum ſit humorum, qui in venis arteriiſque continentur, quorum conſumptio etſi hecticæ ſit perpetuo comes, non conſtituit tamen ullam illius differentiam, quia omnis hectica in ſolidis eſt partibus. Potius febrem

facit

facit synochon aut putridam, si humor ille putrescat, aut effervescat, ut vult *Avicennas*, *lib. 4. fen. 1. tract. 3. c. 1.* Cum enim humor iste à sanguine quam minimum differat, putrefieri poterit & inflammari. Vel ut vult *Gentilis*, consumptio istius humiditatis confunditur cum absumptione roridæ, unde unam eandemque simul constituunt hecticæ speciem.

III. Tres itaque tantum sunt hecticæ gradus. *Primus* quando everti cordis temperies incipit, sed nondum virtus laborat, tantum humiditas alimentaria effervescit, *Secundus* quando consumpta ea est, etsi alimento possit reparari. *Tertius* quando radicale humidum caloris nativi fundamentum & subjectum absumitur, quod quia spermaticum est, nec alimentis, nec remediis reparari aut resarciri potest, sufficit si ulterior exsiccatio prohibeatur. Marasmus vocatur σφακελισμὸς seu torridus, ad differentiam illius marasmi, qui vel frigori, vel senio succedit. In his hecticæ differentiis prædicti humores insensibiliter absumuntur, contra quàm fieri solet in ardentibus, in quibus ex vehementiâ caloris caro & adeps colliquantur, & defluunt in ventrem, unde dejectiones fiunt pingues, urinæ redduntur ἐλαιώδεις, & oleaginosæ. Non tamen credendum est calorem hecticarum majorem esse calore ardentium, quod quibusdam placuit, cum difficilius esse videatur materiam per halitum dissipare, quam sensibiliter eliquare, attamen calor mitis & diuturnus, ac altè corpori insidens insensibiliter humores resolvit, vehemens vero eos fundit & colliquat.

IV. Verum hic quæri potest, an divisio ista febris hecticæ sit divisio in veras species. Respondet præstantissimus *Avicennæ* interpres *Gentilis*, hecticam minimè dividi in species per consumptionem humiditatum, quia non esset febris facta, sed fiens & à causâ dependens, quod repugnat doctrinæ *Galeni*, sed potius sunt varii febris gradus. Calor enim, cum occuparit solidas omnes corporis parteis, consumit humiditatem roridam, dein gradatim reliquas substantias populatur, ut docet *Avicennas* exemplo Ellychnii, eadem flamma primò absumit oleum lucernæ, dein oleum lychnio imbibitum, demùm illius humiditatem, & tamen non migrat de specie in speciem. Sic in hectica idem numero calor per varios gradus universum corpus tandem depascitur & absumit. *Quæstio.*

Ex his emergit aliud *dubium*, cum hectica sit intemperies æqualis, an humores & spiritus sint ita calefacti, ut adsit ephemera & putrida. *Dubium.*

Respondeo cum *Saxoniâ* simul adesse ephemeram cum hectica, & aliam quæ fit ex humorum effervescentiâ, non tamen putridam, quia etsi in hecticis humores incaluerint, non sunt tamen putridi, ideoque humoralis, non tamen putrida dici debet, etsi interdum hectica putridæ conjungatur, ut inferius dicemus. Cæterum quod dicunt Medici æqualem intemperiem esse in hecticâ, dubitationem patitur, non sunt enim hectici secundum omnes partes æque calidi, sed partes quædam sunt aliis calidiores, sicut in aliis febribus, ut cor calidius hepate, nec poterit unquam cutis ad cordis calorem trahi. Videtur igitur etiam adesse inæqualis intemperies. Respondeo calorem in hecticâ non dici æqualem, quod sit in omnibus partibus ejusdem gradus, sed quia in singulis partibus secundum proportionem ipsis debitam omnino mutatus est; sicut in sanitate est calor æqualis, quamvis singulæ partes eundem gradum caloris non possideant, in putridâ sic non fit, non enim prout pars quæpiam calidior est vel frigidior eò magis vel minus calescit, sed prout à putrescente humore magis minusve afficitur, aut propinquior est parti in quâ est morbi fomes, in hecticâ autem quia calor factus est, & in naturam corporis abiit, servat in singulis proportionem ipsis debitam.

v. Rursus duplex constitui potest marasmus: vel enim fit à causis præternaturalibus, ut febribus, vel à causis naturalibus, ut sunt ætatum mutationes, & vocatur senium, in quo humidum primigenium sensim contabescit. Uterque marasmus vel simplex est, vel compositus, simplex quando sola adest siccitas sine frigiditate aut calore excedente. Compositus, quando siccitati aliqua activarum qualitatum conjungitur, si calor adsit, propriè est febris marasmodes, & si annexa sit syncope, syncopalis vocatur. Si frigida adsit intemperies vel ex senio, vel ex morbo, marasmus *Philippi* dicitur. Prior hecticæ differentia, quæ à causis fit præternaturalibus, dupliciter generatur, vel à principio ephemeræ instar, ex causis procatarcticis, irâ, mœrore, siti, inediâ, vel aliorum morborum consectaria est. De priori meritò dubitatur an fieri possit, nam tenuia corpora facilius alterantur quam crassa; hinc necesse est calorem prius spiritibus & humoribus concipi quam in solida grassetur, quibus addi potest *Argenterii* argumentum. Si calor in universum corpus defertur mediante spiritu & sanguine, necesse est illum prius spiritus & humores occupasse quam solida. Præcedit igitur hecticam ephemera & humoralis. Contrarium tamen statuit

tuit *Galenus 1. de diff. feb. cap. 8.* quamvis id rarò contingere fateatur, nec in omnibus, sed iis tantùm, qui calido, siccoque sunt temperamento, & propterea facilè exsiccari possunt, si vigiliæ, curæ, labores, inedia, ira, & vehementior causa accesserit. Quod vero dicitur tenuia facilius alterari quam crassa, id cæteris paribus verum esse quidam fatentur, fieri tamen interdum posse, ut solida prius quam spiritus incalescant, magisque ad id disposita sint quam humores ipsi. Sic facilius ligna tenuia comburuntur quam crassa; cæteris scilicet paribus, nam si crassa valde sint sicca, tenuia autem sint viridia, haud dubiè facilius crassa quam tenuia ignem suscipient: Ità de solidis nostri corporis partibus dicendum est, quæ ob temperamentum calidum & siccum facilius inflammari possunt, quam contenta, si ea aut propter malam victus rationem, aut ob alias causas fuerint temperatiora, ut docet *Massaria*. Verum non video quomodo hæc constare possint. Fatemur quidē sine præcedente febre hecticam causæ solius procatarcticæ vi posse generari, sic per labores æstusq; immoderatos videmus corpora nostra maximè emaciari, nihil igitur prohibet, quin ex iisdem causis febrem incurrant. Sed id fieri non posse arbitramur sine spirituum & humorum accensione: mœrores, æstus, inedia, ira, spiritus omnium maximè commovent & exagitant; iram fervorem sanguinis circa cor omnes definiunt non cordis fervorem. Verum causæ hæ externæ non primum humores, & deinde solida, sed simul eodemque tempore universum corpus calefaciunt & ad febrem hecticam disponunt, & continuâ actione maximè si calidum siccumque sit corporis temperamentum in illam præcipitant, etiam sine præcedente ullâ febre, etsi talis dispositio non statim, sed longo tempore in corpus possit introduci, idque citius aut tardius pro corporis dispositione & causarum efficaciâ. Fieri igitur à principio ità intelligendum esse putamus, quod nullo alio præcedente morbo solius causæ procatarcticæ vi & actione contingat, quamvis id rarissimè fiat. *Longinquum est*, inquit, *Avicen. ut accidat hectica incipiendo, & radicalia membra inflammentur ante humores & spiritus*, ubi *difficultatem generationis ostendit, non impoßibilitatem.*

VI. Frequentius itaq; aliis morbis succedit, ut febribus ardentibus, inflammationibus ventriculi, jecoris, pulmonum, coli, diarrhoeæ lienteriæ, gonorrhoeæ, quæ tabes dorsalis *Hippocrati* secundum quosdam dicitur. Pulmo tamen secundum *Galenum* etsi cordi vicinus sit minus commu-

municat hecticam, quam inflammatio jecoris aut ventriculi, ob visceris scilicet humiditatem, & respirationem refrigerantem, tum quia vitiato jecore aut ventriculo corpus genio suo defraudatũ contabescit. Si quis objiciat phtisin quæ pulmonum ulceribus succedere solet. Respondent *Cesalpinus* & *Massaria* id fieri non ratione imflammationis aut ulceris, sed propter copiam puris, ex cujus malâ qualitate, putredine & viciniâ non potest non accendi febris hectica. Verum *Fernelius* negat non sine ratione febrem hanc hecticam dici debere, sed lentam symptomaticam, ut alibi dicemus. Febribus etiam aliis succedunt hecticæ, diariis aut putridis. Diariis quidem, si sint in corpore calido sicco, & ipsæ non soluantur. Putridis verò ut ardentibus, quarum vehemens calor depopulatur omne corporis humidum, corpusque exsiccat: Propterea *Hippocrates aphor. 16. lib. primi* præscripsisse videtur febricitantibus victum humidum, ut præcaveret siccitatem illam quam igneus febris calor inducit. Sequitur etiam febres longas, ut tertianas, quartanas, præcipuè si aliquis error commissus fuerit, ut si ægri pertinaces à calidis cibis & potibus nolunt abstinere; si Medici opportunum refrigerantium usum omittant, jejunia præscribant intempestiva, & diatriton, tam sæpè à *Galeno* reprobatam. Imò interdum hecticæ febres cum putridis conjunguntur. Notandum autem, etsi interdum hectica fiat ex putrida aut etiam putridæ copuletur, non tamen sequi hecticam habere causam continentem, est enim affectus μονιμὸς, qui sublata febre putridâ remanet in corpore, nec ab eâ dependet tanquam à causâ, unde propriam curam unaquæque harum febrium seorsim postulat. Id docet *Galenus 11. meth. cap. 2.* hecticam ait habere tantùm curationem non præservationem, quia curatio soli morbo, præservatio causæ morbificæ debetur, innuens hecticam cum ipsi non debeatur præservatio, causam non habere, scilicet continentem.

Signa diagnostica. VII. Signa febris hecticæ *tertio de præsag. ex pulsib. cap. 3.* duo proponit *Galenus*, unum si febris æqualis semper permaneat, alterum si ægri non sentiant se febricitare. Primum tamen signum etiam ephemeris, & synocho omotonæ convenit, quarum æqualis calor est à principio ad finem, tum interdum hecticæ putridis copulantur. Sed in ephemeris & putridis vehemens est calor & acer, etsi interdum manus impositione mitescat, in hecticis vero blandus. Quod si æger aut dolorem sentiat, aut se febricitare percipiat, jam febris humoralis aut visceris alicujus inflammatio suspecta est. Pulsus præterea in putridis

tridis sunt majores, celeriores ac inæquales, in hecticis autem obscuri & parvi. Sed attentius singula signa perpendamus. *Calor* ergo hecticarum parvus est, tactuique primùm talis occurrit & blandus, quia paucum illud est quod ex solidis partibus evaporat, sed postea sentitur acer & mordax, ægerque nec febrem illumve alium affectum percipit, quod intemperies facta sit æqualis, quasi naturalis foret: Arteriæ tamen reliquis partibus calidiores sentiuntur, tum quia suo motu calorem suum produnt, tum quia ipsarum fons cor scilicet omnium maximè afficitur, spiritusque transmittit fervidos. Istud tamen signum quoque fallax est, nam in febribus lentis, quæ non sunt hecticæ, vix ullam febrem ægri percipiunt, sed per intervalla exacerbationes aliquas habent, unde symdrome signorum perpetuò spectanda est, ut rectum de morbis fiat judicium. Pulsus sunt parvi duri & frequentes. Parvi quidem, ob virtutis imbecillitatem ex spirituum & humorum consumptione, frequentes, propter usum auctum, duri ab arteriæ siccitate. *Calor.* *Pulsus.*

VIII. Ab urina nullum signum *Galenus*, *Hippocrates* desumpsere, cum tamen *Galenus 3. de crisibus* fateatur in omnibus febribus, quoniam venosi generis sunt affectus, urinas præcipuè esse spectandas. Rationem reddit *Altimarus*, quia nullum proprium aut inseparabile signum hecticarum vel ex substantiâ, vel ex contentis desumi potest. Non ex substantiâ, quia urina est serum eorum qui in venis sunt humorum, unde ejus diversitas ex humorum diversitate dependet, pariter de calore & contentis sentiendum, cum hæc secundum vasorum humores varientur. Cum itaque in hecticis solidæ tantum partes sint affectæ, reliquum est ex urinis nullum indicium sumi posse pro earum dignotione. *Galenus* autem loco prædicto attendendas vult esse urinas, non tanquam propria & inseparabilia signa, sed quia si bonæ apparuerint, multum valent ad salutem, contra si pravæ, augent ægri periculum, & ut docet *Alexander*, cum à partibus solidis fiant coctiones, si hæ malè se habent, urinæ non possunt esse probè concoctæ, sed tenues, flammeæ & crudiores, ut in siccâ & calidâ intemperie, & quamvis hæ urinæ ad cognitionem morbi nihil faciant, non sunt tamen prætermittendæ ad prognosin, quâ ratione *Gal. 3. Epid. com. 2. cap. 46.* Urinas in affectibus thoracis, pulmonis, nervorum, attendendas esse vult, ex quibus tamen indicium nullum desumi potest, ut alibi à nobis demonstrabitur. Sed *Arabes* dixere urinas esse pingues, & oleaginosas. *. *Vrina incertum est hecticæ indicium.*

In

In principio quidem urina vix à naturali diversa est, quia calor extraneus non multum naturæ limites excessit. In secundo vero gradu urinæ sunt pingues, & instar telæ araneæ, adeps innatat liquori, in tertia vero urinæ fiunt oleaginosæ, de quibus aliquid dicendum est. *Actuarius* enim de diff. urinar. cap. 3. & author. *libri de urinis cap. 5.* oleaginosas dici volunt tripliciter, vel enim calorem olei referunt, vel splendorem, vel nomine generis oleosæ vocantur. *Galenus 3. Epid. com. 3. textu 72.* refert urinam oleaginosam quibusdam dici cui innatat pinguedo, de qua *Hippoc. 2. progn. text. 35.* malam esse ait urinam pinguem ἀραχνοειδῆ, quia colliquationem significat. Aliæ vero oleaginosæ dicuntur, quæ colore & consistentiâ oleo sunt similes, quas refert idem *Galenus* se vidisse nullo ægri detrimento, imo cum coctionis signis redditas, quas tandem statuit non esse revera oleosas, cum pingues non sint, nec periculum portendant. *Parius* enim in *Thaso 3. Epid. sect. 3.* sexto die urinas reddidit oleoginosas, & tantum centesimo ac vigesimo die mortuus est, quod ostendit in illo nullam fuisse colliquationem, quæ acutissimis morbis accenseri debet, non diuturnioribus & chronicis, & ejusmodi urinæ sunt tantum ἐλαιοφανῆ, fiuntque ex humoribus æruginosis per vehementes febres, & *Galenus* docet eas non habere exactè unum colorem, pallidum tamen esse solere, idque magis vel minus, propterea illas quæ candidiores sunt indicare cruditatem, flaviores verò biliosum & æruginosum humorem, periculumque portendere, ob febris vehementiam, non paucos tamen liberari solere. Aliæ autem urinæ quæ propriè sunt oleoginosæ pingues sunt olei instar, fiuntque, ex colliquatione adipis aut carnis, & propterea indicant fervorem maximum carnes colliquantem vel totius corporis, vel renum. Discernuntur autem ex *aphor. 35. lib. 7.* quòd renibus affectis pinguedo exeat confertim cum dolore & ardore propter viciniam. Affecto verò toto corpore paulatim & sensim exeat per varias venarum ductus & anfractus delata, antequam ad renes perveniat, ut docet *Galenus in com.* solentque sæpissimè in febribus pestiferis apparere & ardentibus. Propterea malè Arabes & eorum sectatores in hecticis tales urinas excerni tradiderunt, in quibus ejusmodi non adest colliquatio, sed absumuntur humores per insensilem transpirationem; hinc *Galenus 10. meth. c. ultimo*, hanc inter syntecticas & hecticas ponit differentiam, quod in his quod colliquatur vaporis specie digeritur, in illis vero defluit in ventrem, nec unquam *Galenus*, aut antiquiores

quiores Medici hujusmodi symptoma in hecticis statuerunt, sed in ardentibus & pestilentibus tantum. Ex quo loco infertur, etsi quod pingue supernatat in urina consumptionem indicet, & colliquationem; non tamen hecticam febrem, nam paucum est quod in ea colliquatur, solidæ partes sunt ficciores, ipsa febris exigua & mitis, unde vaporis specie quicquid consumitur digeri solet, non autem defluere ad alvum aut urinas. Id docet *Galenus* loco citato exemplo carnium craticulis tostarum; quæ si pingues fuerint, defluit humor in prunas largiter, si siccæ fuerint & sale siccatæ exsiccantur amplius & corii instar indurantur. Ità si febres ardentes corpora pinguia occuparint, maxima & copiosa fit σύντηξις, in corporibus verò calidis & siccis transeunt in marasmum & tabem. Et sanè etsi hecticas plurimas hactenus viderim, hujusmodi tamen urinam pinguem nunquam observavi, quæ in aliis quamplurimis affectibus sese mihi obtulit, qui tamen ab hecticâ febre longe erant alienissimi. Hâc de plura videri, libro 2. errorum Popularium, possunt.

IX Præterea febris hectica est sine ullâ accessione continua, uno eodemque tenore consistens, nisi quòd post unam aut alteram horam à sumpto cibo calor emergere videtur, pulsusque crebrior ac celerior evadit, quod signum ab hecticis inseparabilè esse *Galenus* statuit; si enim diversis diebus diversoque tempore æger nutriatur, id semper observavimus calorem & augeri & pulsum citatiorem evadere, sine ullo horrore, rigore, frigore, aut anomaliâ febrili, quæ incompressa annotatio quibusdam vocatur, idque in primo gradu obscurius, in secundo verò & tertio manifestius elucet. Sed causa non adeo manifesta est. Quidam id fieri dicunt quod adjectione alimenti à calore febrili & extraneo accensi universum corpus recalescat, & accendatur. *Galenus* verò id fieri statuit, quod sicut calcis calor affusâ aquâ suscitatur, vaporesque emittit, ita solidæ corporis partes hectico calore obsessæ, dum cibi madore proluuntur & irrigantur, vapores de se proferunt, caloremque ampliorem effundunt. Sed *Averrhoi* non placet hoc exemplum, quia alimentum non ut aqua calci, ita nutrito contrariatur. Verum hoc non fit ratione contrarii, sed quia per alimentum suscitatur calor, qui sopitus latebat in corporibus hecticorum. Etenim ut docet *Galenus 3. de natural. facult. cap. 13.* tenuiores alimenti particulæ intra unam aut alteram horam ad corporis partes deferuntur, maximè si potulentis & sorbitionibus æger utatur, quorum coctio

Exemplum de calore vocatur in examen.

facilior & digestio expeditior est quam crassorum & solidorum; id ostendit experientia, quia si quis defatigatus vel quavis alia ratione factus debilior, alimenta sumat, refici ipsum & recreari statim percipimus, quod tenuiores alimenti particulæ statim conficiantur & ad solidas corporis partes citissimè permeent, idque celerius in hecticis fieri posse videtur, in quibus inanitæ partes & calidiores redditæ, promptius & citius alimenta ad se pertrahunt. Sed cur idem non accidit in putridis? Respondet *Mercurialis*, id fieri, quia etiamsi augeatur calor à cibo, tamen incendium febrile adeo magnum est, ut obscuret novum hunc ex alimento calorem. Itaque si quibusvis horis oblato alimento sine horrore pulsusque inæqualitate fiat augmentum caloris, signum est hecticæ, si vero adsit pulsus inæqualitas & submissio, de putridâ dubitandum. Et quidem his signis hectica febris dignoscitur, quibus si addamus faciem hippocraticam dictam, nares scilicet acutas, oculos concavos, collapsa tempora, plumbeum colorem, palpebras aridas ut vix attolli possint, hypochondria tensa & contracta, cutim squallidam, universum corpus aridum, ut quasi sceleton esse videatur, signa habebimus marasmi consummati & insanabilis, facilis siquidem est ejus cognitio, sicut curatio impossibilis. In primo vero gradu curatur facillimè, sed dignosci certò vix potest, in secundo vero gradu medio modo se habet, tum circa curationem, tum circa cognitionem, pulsus enim adsunt languidi, parvi, duri, corpusque sensibiliter contabuit. Fit autem facies hippocratica ob maximam consumptionem carnium faciei; color plumbeus est & lividus propter sanguinis & spirituum calorisque naturalis paupertatem. Palpebræ autem vix attolli possunt propter siccitatem musculorum, & virtutis imbecillitatem, quæ clausas palpebras attollere non potest, sed illis perpetuò connivent, hinc dormire videntur, etsi vigilent. Eadem est ratio cur hypochondria tensa sint, & cutis sit arida, imò ita inaruit, ut non rugosa sit & mollis, ut in aliis extenuatis, sed instar corii reficcata, ita ut digitis comprehensa consistat, nec revertatur. Insuper decidunt capilli, ungues incurvantur ob alimenti inopiam. Signa vero hecticæ cum putridâ tria sunt, primum, si postquam declinavit putrida, pulsus maneant debiles, veloces, carnes aridæ; secundum, si certum fuerit adesse hecticam, & appareant refrigerationes, horrores, pulsusque submissiones. Tertium, si cum febriculâ perpetuâ corpus sit plus extenuatum quam conveniat putridis.

x Quan-

x. Quantùm ad prognosin, sciendum hecticam primæ speciei quæ putridæ non sit connexa omnium facillimè curari, modo statim cognoscatur, in secundo gradu difficiliùs, sed marasmum omnem esse incurabilem, propterea si facies adsit hippocratica, desperata res est; adhæc si accedat lienteria, aut alui profluvium, si pili defluant, inflentur tibiæ, mors brevi sequetur ob prostratas naturæ vires, quæ alimentum conficere nequit & retinere. Quibus addunt alii, si venæ albæ appareant. Tales autem sunt quando sanguine omnino destituuntur, & caro superposita absumpta est. In pueris autem & Junioribus facilius hectica nondum tamen consummata restituitur, sicut in adultis difficilius, atque ea tantum quæ vel incipit, vel confirmata nondum est, sanatur; in senibus vero quocunque modo se habeat incurabilis est. *Prognostica.*

xi. Cum itaque febris hæc sit intemperies calida sicca cordis & solidarum partium, corpusque inanitum sit & exsiccatum, evacuantia prodesse non possunt, nec cathartica locum habent, nisi excrementorum & cruditatum in longo morbo proventus id exigant, tunc enim aut leviora clysmata, aut eccoprotica tantùm erunt ex usu, ut *Manna* dissoluta in jusculo, *caßia*, *syrupus rosarum solutivus*. Sed alterantibus intemperiem hanc emendare, viresque, afflictas & labantes recreare & sustinere conabimur. Alteratio autem præcipuè humectantibus perficitur, & leviter refrigerantibus; nam vehementiora, ut narcotica calorem debilem prorsus extingunt, & quæ refrigerant, humectare simul debent, non siccare, & quæ humectant refrigerare, non calefacere. Tenuis victus ut in putridis non convenit, quod nulla crisis expectetur, nec putres subsint humores, sed nec pleno victu opus est, quòd ob caloris imbecillitatem concoqui is nequeat, febrisque increscat; Medius itaque eligendus erit & maximè analepticus, quòd internis externisque remediis commodè hoc modo perficietur. *Curatio.*

xii. In cibis ii maximè conveniunt, qui reficiunt simul & humectant, qui assi quidem humiditatem substantificam magis augent, elixi vero magis humectant. Itaque jurscula maximè conveniunt alterata refrigerantibus herbis, ut lactucâ, portulacâ, hordeo & similibus. Carnes hœdorum, vitulorum, porcellorum, pullorum gallinaceorum, avium montanarum, non palustrium, laudantur, elixæ potius quam assæ, nam in bilem, si nimis torreantur, facilè converti *Galenus* testatur. Harum cerebrum quoque convenit, sicut & Gallorum testes, nec inconvenit saginare gallos hordeo vel pasta ex carne cancro- *Cibi.*

rum fluviatilium, ranarum, cum farinâ tritici vel hordei subactâ. Can-cros siquidem fluviatiles, ranas aquaticas, testudines nemorales, limaces ad tabidos reficiendos plurimi commendant, hinc quidam caudas cancrorum fluviatilium cum amygdalis, hordeo & saccharo contusas ad miraculum fermè extollunt. Sed alii carnes has improbant, quia crassum succum gignunt. difficulter concoquuntur, unde cum hecticis calor nativus debilis sit, malum succum generabunt & cruditates plurimas, ex quibus infœlix succedit nutritio. Etsi enim plurimum nutriant & succum corpori præbeant, qui non facilè resolvitur, hecticis tamen concedi non debent, à quorum debili calore perfectè confici nequeunt, cæteris vero macilentis convenire possunt, in quibus vividus est calor & validus, ad dyspeptum alimentum concoquendum, tabidis vero & debilitatis nequaquam prosunt. Ideò *Galenus* horum alimentorum nunquam meminit in curatione tabidorum, quin potius crassum succum generant *libro de cibis boni & mali succi*, eorumque usum prohibet senibus *cap. 6. 5. ὑγιειν.* Respondemus autem hecticis convenire cibos faciles coctu, sed prædictas carnes posse ita præparari contusione, elixatione, coctione, ut fiant non ita dyspeptæ, quin hecticis convenire possint, maximè si earum juscula præbeantur, quæ & plurimum alunt, & alimentum præbent validum & firmum.

Ova probantur cum saccharo cocta, maximeque eorum vitelli, caseus item recens, nam vetustior nocet, calorem enim concipit, & dyspeptos evadit. Pisces quoque saxatiles conveniunt, & inter fluviatiles trotta, & cæteri qui minus putredini sunt apti, de quibus diximus in *methodo sanitatis tuendæ.* Ex cerealibus panatella utilis etsi; fit autem ex pane loto, coctoque in jusculo vel lacte. Quidam coquunt in lacte amygdalarum dulcium additis seminibus frigidis majoribus non rancidis, cum aquâ rosarum, & saccharo. Ptisana seu cremor hordei, hordeatum hodie vocamus, ab omnibus laudatur. Ptisanam, panem aqua tinctum & lactucas offerto, inquit *Trallianus*: Parari potest ex avena ferculum cum decocto carnis, ut humidior illa reddatur. Amygdalæ, nuclei pinei, pistacia cæteris ferculis vel lacti permista, vel per se saccharo incrustata sumantur. Ex oleribus radices eryngii, satyrionis, tragopogi, item portulaca, lactuca, buglossum, malva, violaria, endivia, spinachium, fructusque varii humectantes, cucurbitæ, cucumeres, pruna, pyra, uvæ passæ, amygdalæ, strobyli, semina frigida majora, minora, papaveris, citoniorum, flores violarum

rum

rum, buglossi, nymphez, & quicunque frigidi sunt & humidi, possunt usurpari.

XIII. In potu autem, quo ægri magis delectantur, & reficiuntur, cum sitis maximè sit molesta, exhiberi hæc commode possunt. Vinum mediocriter temperatum citissimè absumptam corporis substantiam reficit, consuetis interdum concedi potest, & ne corpus inflammet diluatur, aquâ plurima. Dulce autem generosum, quia corpus facilè accendit, vitetur in hac specie, in qua refrigerandum & humectandum, etsi phtisicis, tussiculosisque sicut & alia dulcia competat, hecticis autem satius erit non hoc tantùm sed & omni vino abstinere. Ideo *Galenus* aquam maximè commendat *libro de marcore*, *& 10. methodi*, in primâ specie, in quâ humor tantùm effervescit, nondum absumptus est, corpusque adhuc, etiamsi calidum sit & siccum, sanguine tamen abundat, & est succi plenum, hujus enim usu scribit *Galenus* se multos præservasse à marasmo & tabe, hicque sequendum *Alexandri* consilium, qui frigidam dare præcipit post cibum, quantum ægro libuerit. Sed si ex febre putridâ, humorum cruditate, aut præcordiorum inflammatione hectica contigerit, vitari debet aquæ potus, præsertim si vires sint imbecillæ, inflammatio mediocris, coctioque nondum appareat. Sed in vehementissimâ, & maximè urgenti inflammatione, ut eresipelaceâ, dari frigida poterit, extinguetur enim inflammatio, etsi morbus in longius tempus protrahatur. Quod si putrida admista sit, coctio expectetur. Sed in hecticâ quæ ardentibus succedit, aut in ipso marasmo, cavendum à frigidâ, ne in excarni & imbecillo corpore, calor nativus extinguatur, senectus præmatura accersatur, quam senium ex morbo vocant, in quo calor nativus nullus est, aut exiguus, ideo non refrigerantia, sed calefacientia humectantia, & analeptica postulat. Loco aquæ simplicis, aqua hordei, vel herbarum refrigerantium stillatitii liquores, cum julepo violato, debent exhiberi, vel emulsiones seminum frigidorum iisdem aquis extractæ, cum sacchаro violato, vel rosaceo. Notandum ex *Galeno, decimo meth. cap. 12.* potus posse dari actu frigidos, non autem cibos, nam potio ob tenuiorem substantiam facile incalescit, tum per corpus distribuitur, cibus autem solidior non ita, & propterea non sit actu frigidus. *Potus.*

XIV. Lac ubi manifesta apparet absumptio, nullaque suspicio est febris putridæ, erit utilissimum, & primum quidem *Avicennas*, lac detracto butyro præscripsit, quia butyrum facile inflammatur, caseosa *Lactis usus.*

autem pars, quæ remanet cum sero, non est noxia, caseum siquidem recentissimè factum & mollissimum non improbat *Trallianus*, sed cum veteribus aliis maximè commendat, refrigerat autem magis quando sero suo admiscetur. Ideo *Galenus* in primâ specie, in qua minor est consumptio, asininum lac commendat, quia maximè refrigerat, tenuissimum est, sero abundat, coagulique minimum habet, unde ad corporis siccitatem emendandam, caloremque temperandum omnium maximè est idoneum; quâ ratione crudum & magnâ copiâ exhiberi debet, sic enim tenuissimum cum sit, minimè coagulatur, & quoquoversum in corpus distribuitur, coctum autem evaporatis partibus tenuioribus & serosis crassescit, & minus aptum refrigerationi redditur. Quibus autem asinini lactis copia non adest, ut anglis, ii lacte vaccino, detracto butyro, uti commode possunt. At in hecticâ secundi gradus ubi non tantum refrigerationi, sed etiam analepsi studendum est, lac integrum prodest, exhiberi autem debet longo tempore, ab unciis quatuor adlibram unam ascendendo. Muliebre ob temperiei affinitatem (quæ etiam optima est & excellentissima,) cæteris lactis generibus præferri debet. Inde primas tenet asininum, quo inquit *Trallianus* hectica sanari posse creditur. Caprillum deinde laudatur, maximè butyro prius detracto. Bubulum crudum exhiberi quoque potest, sed potentius nutrit, quia crassius, ideo sextam aquæ partem immiscere videtur *Hippocrates*, ratione enim butyri quod plurimum est in eo, nocere potest, tum quoque decoquendo ejusmodi lac facilè vitiatur. Eligendum autem est optimum, quod moderate spissum, colore album, odore gratum, sapore dulce, & cum instillatur in unguem, neque citò, neque tardè defluit. Bibendumque est recenter mulctum, aut è mammis ipsis mulgendum, quod optimum erit, vitiatur enim ab aëre, sicut semen. Et quia tædiosum est, plurimis id facere, vase tepido ex aquâ tepidâ excipiendum, & statim sorbendum, antequam ex aëre vitium conceperit. Cura præterea animalis habenda est, ut refrigerantibus herbis nutriatur, ut lac frigidius evadat. Sed si magis nutriendum sit, conveniet idem lac aut chalibeatum, aut decoctum. Cavendum siquidem ne hecticorum alvus subducatur, præsertim eorum, qui ex syncope, aut diuturniori diarrhoeâ in marasmum inciderunt: Quapropter quibus alvus facilè subducitur, aut venter imbecillis est, lac coquere, vel fluviales lapillos igne candentes in eo extinguere oportet, dejectiones enim biliosas sedat & compescit, ut docet *Trallianus*.

xv. Sed

XV. Sed ſpectandæ ſunt conditiones quibus illud non licet exhibere. *Prima* eſt ejus in ventriculo corruptio, quam deprehendimus *ex pulſu*, ſi fiat inæqualis & parvus à lactis aſſumptione, talis enim pulſus ſolet fieri affecto orificio ventriculi: *Ex ructu*, ſi ſit acidus cum torminibus ventriculi & inteſtinorum, à frigiditate ventriculi lac corrumpitur, ſi nidorulentus & fumoſus, ab ejuſdem calore. Si ructus ſit acidus, incoqui poteſt aliquid mellis aut ſacchari. Si ſit nidorulentus, conſilio *Gordonii*, *Hollerij*, & *Iouberti* aliorumque recentiorum addatur aquæ ſexta pars, ſtomachi ſiquidem fervorem temperat, nec lacti quicquam nocet, hecticis ipſis refrigerando prodeſt. Sic 5. *Epidem.* 56. refert *Hippocrates* quendam lac aqua miſtum laborantibus offerre ſolitum, Πυθοκλῆς τοῖς κάμνουσι γάλα πολλῷ ὕδατι μιγνὺς ἐδίδου, atque ut docet *Galenus* in hecticis à melle, & mulſa abſtinendum, pari ratione, etiam à ſaccharo, quod melli viribus eſt affine, aut ſaltem eo parciſſimè utendum. *Secundo* impedit lactis aſſumptionem febris putrida, quia ab ejus calore, & humoribus in ventriculo contentis facilè corrumpitur, & in nidorem mutatur. *Tertiò* dolor capitis, quia vaporibus multis caput implet & gravat. *Quartò* hypochondria in tumorem elata, lactis enim corruptione augetur inflammatio, cacochymia major ſuccreſcit, & vaporibus multis è lacte conſurgentibus tumor comprimitur. *Quintò* hypochondriorum borborygmi, qui fiunt à flatibus, & plurimum uſu lactis multiplicantur. *Sextò* ſitis valida, fit enim aut à ſummo ventriculi calore, aut ab humoribus bilioſis & acribus, ſtomachum infeſtantibus, & his de cauſis ſolet lac facillimè vitiari: eademque eſt ratio cur dejectionibus bilioſis non conveniat. *Septimò* impeditur ejus exhibitio à profluvio ſanguinis quod præceſſit, à quo refrigerari poteſt ventriculus, unde periculum eſt ne in eo lac aceſcat. Hæc complexus eſt *Hipp. aphoriſ. 64. lib. 5.* γάλα διδόναι κεφαλαλγέουσι κακὸν. κακὸν δὲ καὶ πυρεταίνουσι, καὶ οἷσιν ὑποχόνδρια μετέωρα διαβορβορύζοντα, καὶ τοῖσι διψώδεσι. Κακὸν δὲ καὶ οἷσι χολώδεες αἱ διαχωρήσιες. ἐν τοῖς ὀξέσι πυρετοῖσιν ἐοῦσι καὶ οἷσιν αἵματος πολλοῦ διαχώρησις γέγονεν. Ἁρμόζει δὲ τοῖς φθινώδεσι, μὴ λίην πολλῷ πυρέσσουσι διδόναι γάλα, καὶ ἐν πυρετοῖσι μακροῖσι, καὶ βληχροῖσι, μηδενὸς τῶν προειρημένων σημείων παρεόντος, καὶ παρὰ λόγον ἐκτετηκόσι. De cujus aphoriſmi explicatione conſuli poſſunt *Galenus*, & *Iacobus Hollerius*, qui omnium optimè in aphoriſmos ſcripſiſſe videntur. De lactis autem uſu plura, capite de tabe, à nobis dicentur.

Conditiones exhibendi lactis.

XVI. Lac quod Amygdalinum ob lactis ſimilitudinem vocatur, lactis

lactis loco in usum venire potest, additis interdum strobylis, seminum cucumeris, melonum & papaveris emulsionibus, saccharo violato, & hæc omnia cum medulla panis albissimi & jure pulli misceri commode possunt, fietque ferculum polytrophon, refrigerans, & eupepton. Aliud fit, ex farinâ oryzæ in lacte vel jusculo dissoluta, & addito lacte amygdalino, saccharo violato, & vitello ovi, lento igne semper agitando coquatur parum. Cancri fluviatiles, ranæ, testudines, & limaces convenire posse superius diximus. Cancros autem ita præparari vult *Avicenna*, *cap. de cura hectica*, jubet extrema abjici, reliquum corpus lavari aqua salsa, vel lixivio, dum gravitatem odoris deposuerint, dein decoqui in aquâ hordei. Alii caudas cancrorum tantum assumunt, easque contusas in lacte infundunt per horas sex, dein decoquunt in eodem lacte, additis prædictis emulsionibus & saccharo. Sic docet *Dioscor. lib. 2. cap. 10.* elixos cancros cum jure suo tabidis opem ferre. Vitanda tamen est illorum præparatio, quam docet *Aetius*, scilicet ut jure albo incoquantur, fiebat autem jus album ex acribus, ut porro, anetho, cæpis, quæ hecticis, & tabidis potius obsunt quam prosint, nisi per jus album intelligamus cum *Amato* jus simplex, in quo præter carnes & aquam nihil est admixtum, & sic consentit cum *Dioscoride*, sed vereor ne illa juris albi explicatio sit inventum ipsius *Amati*, & præter authoritatem antiquorum, qui jus album ad distinctionem nigri ita dictum, non simplex jus, sed aliorum admistione conditum intelligebant. Utcunque sit, bona tamen & salutaris est *Amati* sententia. Cæterum monet *Matthiolus* cancros fluviatiles non esse astacos, quos nos vocamus *Escrevisses*, sunt enim cancri rotundi, astaci longiores, unde *Aristoteles 4. de partibus animal. cap. 8.* cancros à squillis differre tradit quod caudâ careant. Etsi nullam videam rationem cur Astacorum caro non sit etiam hecticis idonea, cum eandem habeat alendi vim. Ranæ etiam quibusdam veniunt in usum, sed solæ coxæ sunt salubres, paulum differentes colore & albedine à pullorum gallinaceorum coxis, maximè si in jusculo carnis elixentur, summum enim phtisicis afferunt remedium. Sed curiosus illarum delectus esse debet, nam quædam non sunt adeo tutæ, pleræque noxiæ & venenosæ. Testudinis hæc præparatio utilis esse potest. Testudinem nemoralem ab ossibus separatam & à visceribus repurgatam, cum aquâ violarum diligenter lavare oportet, dein per noctem in lacte infundere, demum in jusculo carnium coquere, & addito saccharo jus illud

De cancris.

*. *Amatus notatur.*

Ranæ.

Testudines.

illud hauriatur, etsi prædictæ carnes interdum comedantur, & subeant electuariorum analepticorum confectionem, ut dicemus inferius, earum tamen jusculа salubriora sunt,& minus stomacho facessunt negotium. *Limaces* autem, ut docet *Galenus 3. de aliment. facult.* plurimum corpori præbent alimentum, & non spernendum, etsi sint concoctu valde difficiles, & succo constent glutinoso, quo totâ hyeme sine alimento se sustinent, quemque si pungantur plurimum emittunt; unde concludit *Quercetanus*, maximam esse illorum nutriendi vim, sed in hoc deceptus, cum totus ille humor à cochleis præparatione & lotione educatur, solaque remaneat caro, quæ est valde dyspepta, etsi alat quam plurimum. Carunculam quandam habent limaces in parte posteriori album, mollem, teneram, instar casei concretam, & concoctu satis facilem, quam *Aristoteles* quorundam judicio papaver vocavit, eaque eligi debet ad hecticorum analepsin. Optimi autem sunt, qui in vineis & circum sepes reperiuntur. Observatum tamen est rebus venenatis pasci solere, unde quidam noxii evadunt. Ideo ex locis mundis colligendi, diligenter lavandi; & per dies aliquot in ollâ mundâ servandi, ut mucosam illam substantiam deponant, de qua loquuti sumus. Quidam exemplo *Avicennæ* in lixivio coquunt, sicut de cancris diximus, dein in aquâ, quæ intra horarum sex spatium ter aut quater mutari potest, sicque omnis impuritas tollitur; ita præparatos, & leviter exsiccatos, aquâ iterum coquunt plurimum, & jus sorbendum præbent, vel lacti incoquunt, jusculo pulli, additâ tussilagine & saccharo rosato. Colatum jus propinatur ad ℥ vj. mane & serò duabus aut tribus horis ante pastum. Plures præparationes tum *Matthiolus*, tum alii recensent. Cæterum præter id quod diximus ex *Galeno* cochleas esse crassi succi, coctionis difficilioris, addit *Galenus 11. simpl.* carnem earum contusam desiccare plurimum, ita ut hydropicis conveniat, unde miror, cum victus hecticorum humectans esse debeat, cur carnes has exsiccantes iis præscripserint, præsertim in tantâ copiâ & varietate alimentorum, quæ summo naturæ beneficio ubique luxuriant. Nec valet quod responderi posset juscula sola imperari, & siccitatem aquæ coctione retundi, etsi enim imminuatur, non omnino tamen deperditur, & transit in jusculum cum substantiæ quadam portione, videmus enim aquam rerum decoctarum vires attrahere, unde putandum est juscula illa vim quandam habere desiccandi, & propterea hecticis non esse admodum idonea. Ideo ad alia tutiora properandum.

Limaces.

Quercetanus notatur.

Limaces improbantur.

XVII. Recentiorum itaque carnium jusculа præferri debent, alterata refrigerantibus herbis, ut *endiviâ*, *acetosâ*, *lactucâ*, *borragine*, & satis nutriunt ac refrigerant; Sed inter juscula maxima differentia est, nam majorem nutriendi vim obtinent consummata dicta, restaurantia, gelatinæ, expressa. Consummata à jusculis differunt longiore coctione, sumuntur scilicet carnes, caponum, pullorum gallinaceorum, vervecina, vitulina, cum herbis convenientibus & coquuntur, dum solvantur carnes in minutissimas particulas, jus per linteum percolatur, pinguedo supernatans secernitur, dein lento calore iterum coquitur, ut aquea pars exhalet, sola remaneat alimentaria, cujus quatuor aut quinque cochlearia ægris sufficere possunt. Solet autem ejusmodi jusculum sponte congelari, unde gelatinæ nomen, est enim tantum jusculi compositi substantia concreta. Ut autem præclarior evadat, viscida adduntur, ut pedes vervecis, vituli poples, mucosa enim substantia & quasi spermatica ex illis extrahitur, quæ jusculi concretionem juvat. Itaque ut dictum carnes prædictæ coquantur in aqua ad ossium separationem, coletur jus, carnes exprimantur, ubi refrixerint pinguedo omnis auferatur, quod superest clarificetur ovorum albuminibus, dein saccharum adjiciatur, sed & rasura eboris, cornu cervi, dens equi marini incoqui possunt, eorum enim substanstantia abit in jusculum, etsi non tota, & concretioni opitulatur. In aliis affectibus aromata addi possunt, tunc jus calidum transcolari debet permanicam *Hippocratis*, & ad saporis gratiam affundi potest succus limonum, aut acetum. Olim autem decoctis addebant conservas, pulveres & aurum. Sed eos meritò reprehendit *Rondeletius*, nam carnem crudam pulveribus cardiacis admiscent & unà decoquunt, cum tamen minorem quam carnes coctionem postulent, nam si carnes integrè coquantur, adurentur pulveres, si vim pulverum servare brevi coctione volumus, caro, cruda remanebit.

Consummata.

Gelatina.

De auro.

De auro difficilior est explicatio, nam *Erastus*, *Duretus*, *Rondeletius*, aliique gravissimi viri negarunt quicquam ab illo dissolvi, & transire in liquorem, præter sordes & hydrargyrum, ob substantiam plurimum compactam, quæ nullis ignibus, nullo artificio dissolvi potest, deinde non est nobis ὁμοιόφυλον, à calore nostro seperari nequit, nec facessit in sanguinem, nec spirituum jacturam reparare potest, cum sit à naturâ nostrâ alienum, nec in eam converti possit. *Aetius* miratur quomodo prodesse queat. Sed alii viri doctissimi maximas vires tribuunt

auro,

auro. *Fernelius* maximè commendat quod non sit metallicæ malignitatis particeps. Nostri chymici Soli & cordi respondere tradunt, & de eo in liquorum solvendo hactenus solliciti irrito conatu, remedii nondum inventi efficaciam prædicant, nam *Paracelsus* omnes morbos curari auro asserit, etiam lepram & podagram, sed hoc refellitur argumentis supra allatis, cum facessere non possit in nostram substantiam, quomodo lepram, vel morbos ab inanitione curare poterit, qui non merâ alteratione, sed substantiæ alicujus repositione; qualem suppeditare metallum non potest, abeunt. *Liebaultius* plusquam viginti varias aurum solvendi formulas in commentarios retulit, & omnes incertas & fallaces, alias alii attulerunt eodem vitio laborantes, ut ut sit, perniciosum esse medicamentum, multosque in certissimam ruinam ejus usu præcipitatos fuisse à quibusdam & fide dignis, & eruditione præstantibus, & chymicarum præparationum supra vulgus peritis comperi, qui etsi aurum solvi posse crederent, dubitabant tamen an solutum vires ullas haberet commendatione dignas. Attamen cum cæteris metallicis vires adsint tam præstantes, tam efficaces, verisimile videtur non fuisse denegatas metallo nobilissimo, & cæterorum Regi. Arabum princeps *Avicennas* aurum cæteris omnibus medicamentis præposuit. In auro, *inquit* naturæ sunt absconditæ, quæ prosunt veneno, si puer nascens teneat in ore, non timebit dæmonem, si prægnans biberit, abortum non faciet *Fen. 5. cap. 7. & fen. 6. cap. 13.* Non putandum lapides auro cariores esse eo præstantiores, omnibus enim rebus præstantius est aurum. Sed libro de *Medic. cordialibus*, voluit inferius esse hyacintho, præstantius argento. His autem omnibus vim tribuit exhilarandi, roborandi, & veneno resistendi, quas virtutes ait ab hyacintho manare, sicut à magnete vis trahendi ferrum, nec necesse esse reduci in actum, & superari à calore nostro, sicut vegetabilia solent, id enim, *inquit*, substantia ejus non patitur, sed tantùm calor naturalis ejus penetrationem juvat. Non videtur ex sententia *Avicennæ* in actum reduci hyacinthus, nec aurum, nec argentum, nec à calore nostro transmutari aut dissolvi; quæ sententia etsi paradoxa, veritatis tamen speciem præ se fert. Si magnes, succinum, stibium sine substantiæ suæ jacturâ, & ullâ alteratione à calore naturali, vires habent præsentes, & ut dicunt in actu, cur denegabitur auro facultas cor roborandi, quæ instar magneticæ virtutis spontè sese exerat, & proferat, ut diximus plenius in *exercitationibus nostris capite de quartis &*

occultis medic. facultatibus. Aurum itaque mihi videtur esse summum roborans, cardiacum excellens, sed hecticis inutilè, etsi innoxium, siquidem non roborari qualitate solâ, sed reparari humido substantifico postulant, talè autem nulli metallo concessum, & quidem prædictæ rationes etsi probent, & concludant auro resarciri non posse humidi radicalis jacturam, cum non vertatur in alimentum, & qualè assumptum fuit nullâ ponderis imminutione excernatur, non tamen adimunt vim cardiacam, quæ ipsi inesse potest, ut censent post *Avicennam* recentiores plurimi *Matthiolus*, *Amatus*, aliique. Cum enim septem modis Medicina cardiaca dici possit, non tantùm ea quæ spiritus nostros substantiâ suâ reparat, sed & quæ merâ qualitate & sympathiâ sine ulla reductione ad actum cordi opitulatur. Unde frustra chymici laborant, ut auri veram solutionem inveniant, solvunt enim admirabilem illam naturæ temperationem in quâ virtus auri tota residet & unde promanat. Sanè si aurum integrum non haberet vires eximias absque ulla præparatione, mirum, unde tot præstantes viri separationum chymicarum ignari, eas communi consensu prædicarunt. Videmus ignotas fuisse stibii vires ante chymicam solutionem, sic & aliorum metallorum, quod impuræ substantiæ plurimum contineat, eæque terrestris & crassioris. At in auro impurum nihil, & inutile. Qui magnetem chymice præparare conantur, omni vi illum spoliant, ita & auro contingit, si solvatur in varias partes. Potius ergò exemplo veterum & omnium recentiorum quibus aliquid ingenui pudoris superest, non fallacibus liquoribus auri, sed eo foliato, utamur, aut abstineamus omnino. Certò tamen sciendum hecticis & tabidis nullo modo opitulari posse, ob rationes dictas. Quod enim scribit *Plinius* absumi aurum cum gallinarum carnibus decoctum, falsum esse experientia docuit, cum ne minimum quidem alteratum in pondere repertum sit, etsi jusculum forsan vim cardiacam inde contraxerit, sed immaterialem, qualis è magnete ferro communicatur. Parùm quoque abest à fabula quod *Sennertus* ex aliorum relatione scripsit, gallinam per mensem auri foliis pastam aurum tandem in suam substantiam convertere, id enim falsum esse qui periculum fecere, testari possunt, ut de seipso profitetur *Laurenbergius* in examine aphorism. Salæ: ut non fuerit tam leviter fides habenda chymico impostori, qui virum gravem adversus chymicos tam eleganter & doctè disputantem decepit.

Sennertus in præfat. de chym. cum Galenicis consensu.

Expressa. XVIII. Expressa vero fiunt ex carnibus optimis quales sunt perdicum,

cum, Phasianorum, caponum, coxæ vervecinæ & vitulinæ, ex quibus semi assatis jus torculari exprimitur, dein lento igne recoquitur, ut aquea pars exhalet, imbecillis autem corporibus vires reparat, & proinde toto morbi decursu exhiberi potest.

XIX. Expressis contraria sunt distillata restaurantia dicta, quæ laudantur à multis ad vires promptè & celeriter reficiendas, substantia enim tenuior, purior & defæcatissima alimenti sublimatione elicitur. Fuit hoc placitum Medicorum novitate aliquâ sese commendantium, ut magnatibus & viris Principibus placerent. Extrahitur autem hæc aqua ex carnibus prædictis dissectis, ab ossibus & pinguedine purgatis lotis aquâ cardiacâ aut vino albo, tum conservæ, pulveres cardiaci, herbæ, cæteraque scopo Medici accomodata adduntur distillantur simul in *B. Mariæ*, liquor servatur in ampullâ vitreâ, de quo ℥ ij. per se, vel cum jusculo & panatellis sæpius exhibentur in die. Quin etiam commendantur ex limacibus, cancris, lacte, sanguine humano extractæ, quæ ob analogiam maximas nutriendi vires habere creditur. *Distillata restaurantia.* *

℞. *Iuris caponis bene cocti mensuram unam, carnium testudinum nemoralium, cancrorum, coxarum ranarum ana* P. j. *conserva rosarum, buglossi, borrag. violar. nymph. scabiosæ ana* ℥ j. *specierum diamargariti frigidi, diatragac. ana* ʒ j. *cinnam.* ʒ ß. *aquarum buglossi, acetos. rosar. ana* ℥ iij. *seminis lactucæ, papaveris albi, portul. ana* ʒ j. *Elicíatur aqua secundum artem.*

Plures hujus aquæ descriptiones recens & *VVekkerus* in Antidotario, sicut & illius quæ ex humano sanguine elicitur. Sed hæc distillata, aliorum judicio, nullius sunt utilitatis ad nutriendum, cum enim experientia ostendat, non omnia postulare chymicam præparationem, id de alimentis maximè verum est, quorum nullum ità præparari debet, si panem, vinum, cæteraque esculenta redigeremus in essentias & à terrestri parte, ut vocant, separaremus, quam ineptum, fatuum, & insalubre ferculum ægris nostris præberemus. Sed & supina quorundam agyrtarum ignorantia hanc consuetudinem invexit, repugnat siquidem chymicæ ἐγχειρήσει, phlegma enim solum hac arte elicitur, pars scilicet aquea insipida, quæ nullum aut exiguam habet nutriendi vim, nam viscosa & glutinosa illa pars quæ remanet, & à qua nihil secedit, ea est quæ alimoniam præstat corpori constantem & copiosam, & in expressis decoctione extrahitur, in distillatis remanet in fundo & abjicitur, unde expressa distillatis contraria superius diximus. Nam res dari ita fixas, ut distillatione nullâ elici possint, ostendit

dit chymia; ex quibus pars illa est carnium glutinosa, viscosa, quæ nutrimentum suppeditat. Unde si quam habent vim ejusmodi aquæ, ea tota est ab herbis & aromatibus additis, etsi frustra adjiciantur corallia, margaritæ, aurum, cæteraque essentiæ compactioris, è quibus nihil secedit. Hinc *Baptista porta 10. magia naturalis* juscula carnium blando calore distillat, ut tota pars aquea evaporet. Sed ineptiores sunt qui lac distillant, cum enim ad analepsin lac integrum recenter mul-
* ctum cum *Galeno* Medici præscribant, isti tantum partem ejus aqueam nullius energiæ & efficaciæ imperant, ex quâ nihil utilitatis corpori humano accidere potest. Ejusmodi aquas præscriptas vidi, quas potius credidissem fuisse cosmeticas quam analepticas. Sed quæ ex san-
* guine humano elicitur, etsi multùm à *Gainerio*, *Montagnana* & aliis vetustioribus probetur, viresque forsan possideat insignes, multumque cardiaca sit, tamen hecticis ideo noxia esse videtur, quod calida sit & nimium spirituosa, instar aquæ vitæ ardens, propterea iis quibus refrigeratio & humectatio necessaria est, minus convenit, calefacit enim & exsiccat.

XX. Etsi autem ad nutriendum juscula, consummata, gelatinæ, expressa sufficere possint, sintque eo nomine præferenda quod in rem præsentem recentia parari soleant. Analeptica tamen remedia recentiorum curiositas in syrupos, electuaria, morsellos aliasque formulas adaptavit. Syrupi resumptivi hæc formula esse potest. ℞. *Carnis testudinum lotæ, carnis cancrorum, coxarum, ranar. pulpæ caponis ana* ℥iij. *hordei mundi* ℥ij. *rad. buglossi, liquiritiæ ana* ℥j. *satyrionis* ℥ ß. *endiviæ, lactucæ, portul, symphiti ana* M. j. *dactylorum, passul. mundatar. ana* ℥j. *sebesten, jujubarum ana paria* iiij. *seminum frigidorum majorum recentium, si haberi possint, ana* ʒij. *seminis bombacis, lactucæ, papaveris albi, cidoniorum ana* ʒj. *florum violar. nenupharis, buglossi ana* P j. *f. decoctio in s.q. aquæ, ad* ℔ ij. *in colaturâ clarificatâ adde sacchari albissimi* ℔ j ß. *sacchari rosati* ℥ß. *f. syrupus perfectè coctus, aromatisetur drachma una santali rubri.* Sed additio carnium inutilis est, propterea iis demptis ad temperationem caloris hecticorum, ex reliquis syrupus concinnari potest, conveniunt enim julepi & syrupi refrigerantes ℞. *Succi portulacæ*, quem mire in hoc casu quidam extollunt, ℥iij. *Succi buglossi* ℥j. *depurati coquantur cum sacchari, in formam Iulepi mediæ consistentiæ. Pimpinellæ & raparum succos sunt qui commendant.* Infantibus autem, qui ægrè medicamentosa sumunt, *Aqua portulacæ & scabiosæ* dantur.

Syrupus resumptivus.

XXI. Con-

XXI. Confectiones variæ restaurantes fieri possunt, quas gratissimas componere debemus, ne in morbo longo fastidium pariant. Martius panis simplex fit ex amygdalis contusis in aquâ rosarum & sacharo, simulque lento calore coctis in clibano, compositus vero præstantior, parumque differt à regio electuario, quod pastam regiam hodie vocant, quod regibus digna sit, sic antiqui præclara quædam regia vocabant, ut *Aetius* suffumigium regium *Actuarius* poma regia, adduntur simplici Martio pani, fructus, semina, aromata, carnes coctæ contusæ & lotæ in aqua hordei, quando fit ex carne testudinis, testudinatum nuncupatur, sicut pineolatum, quando strobyli mundati & contusi cum saccharo bene cocto & dealbato adduntur. Carnes itaque vel simul omnes aut harũ una ad ℥iiij. fructus ad ℥ij. semina ad ℥j. ʒjß. pulveres ad ℥ß. adduntur. Si sine carnibus fiant fructus augeri possunt & semina, & quidem cum carnes hoc modo apparatę sint coctu difficiles, parumque alimentosi succi retineant, quem coctione deposuerunt in jusculum, omitti commodè & utilissimè possunt. ℞. *Amygdalar. dulcium excorticatarum* ℥jß. *strobylorum mundatorum, aqua scabiosa lotorum, & per horas duodecim maceratorum, pistaciorum ana* ℥ß. *pulpa passularum, dactylorum, jujubarum ana* ʒiij. *seminum frigidorum mundatorum ana* ʒij. *seminis papaveris albi* ʒj. *Terantur optimè in mortario, irrigando massam aqua rosarum, dein adde amyli, gummi tragacant. arabici ana* ʒj. *penidiorum* ℥j. *saccharoque paulatim asperso fiat massa, & inde panes cujusvis figura sensim exsiccandi, qui auro obducantur.* In aliis ambra grisea, cinnamomum addi possunt. Vel. ℞. *pasta ex qua Martius panis fieri solet* ℔j. *pinearum mundatarum quartarium semis, seminum cucurbita mundatorum & in lacte infusorum* ℥j. *Contundantur diligenter, adde pulver. diatragac. diapenidii, diamargarit. frigidi ana* ʒj. *vitellos duorum ovorum, sacchari in aqua tussilag. dissoluti* ℔ß. *formentur placenta, coquantur secundum artem.* Vel ℞. *pulpa caponis aut gallina* ʒiß. *seminis melon. vel cucurbita* ℥ß. *margarit. praparat.* ʒß. *sacchari in aqua violarum soluti* ℥vj. *succ. limonum.* ℥ß. *fiant morselli,* sed carnes prius teri debent fortiter ac longo tempore, dein cum aliis misceri. Vel ℞. *Pulpa caponis assi & perdicum assatarum, coxa ranarum, cancrorum fluviatilium, testudinum nemoralium coctarum in aquis portulaca & hordei ana quartarium semis. Amygdalar. dulcium* ℥iß. *pinear.* ℥j. *pistaciorum* ℥ß. *seminum frigidorum majorum, papaveris albi ana* ʒj. *pastular. mundatarum, sebesten ana* ℥j. *Contundantur simul, addendo amyli* ℥ß. *margaritarum* ʒj. *specierum electuarii resumptivi* ʒiß. *diatragac. frigidi* ʒj. *penidiorum* ℥ß.

Pasta regia.

sacchari candi ℥iß. *gummi tragacant. in aqua rosar. infusi* ʒj. *sacchari albissimi in aquis rosar. & tussilag. dissoluti* ℥x. *Coquantur lento igne ad sufficientem exsiccationem, fiant placenta, vel morselli servandi ad usum.* Extat in officinis electuarium resumptivum dictum, quod loco prædictorum usurpari poterit. Saccharum insuper rosarum tabulatum in frequenti usu habere debent, vel saccharum in aquis violarum portulacæ coctum, & in tabulas redactum. Vel ℞. *Conserva violar. portul. buglossi ana* ℥j. *conserva rosar.* ℥ß. *specierum diamargarit frigidi* ʒj. *sacchari q. s. f. mistura.*

Externa remedia. XXII. Externa autem remedia refrigerent, humectent, sed non adstringant, inter quæ aër humidus & nonnihil gelidus magis quam calidus & siccus convenit: Quod si frigidus sit hujus inspiratione contentos esse oportet, corpus aliàs operiendo, ne densatâ cute febrilis caloris perspirationem prohibeat. Maximè autem ejus inspiratio confert iis hecticis, quæ corde primum affecto contingunt. Aliis autem quæ succedunt affecto jecori aut ventriculo, quæ ex *Galeno* sunt, & frequentiores & periculosiores, si aër sit temperatus eo utendum, qualis sese exhibet, nam ex ejus inspiratu nulla aut saltem minima utilitas jecori & ventriculo accedit, sed si nimium sit calidus, semper refrigerandus est. *Aer.*

Balnea. XXII. Balneum aquæ dulcis tanquam summum refrigerans & humectans à *Galeno* laudatur, calorem temperat, alimentum attrahit, id autem veteres tribus modis administrabant. Primum ex aquâ tepidâ, ut humectaret & relaxaret; secundum ex calidâ, ut alimentum attraheret, tertium ex aquâ frigidâ, ut poris condensatis attracta humiditas minus exspiraret, aut aquâ frigidâ post balneum perfundebant, ut docet *Galenus decimo methodi*; docet enim hecticos nihil juvari balneo, nisi in frigidam immergantur, idem enim tunc illis accidit, quod candenti ferro in aquam demerso, quippe tunc refrigerantur & roborantur. Nostro vero seculo evanuit curiosus ille balneorum apparatus, soletque fieri ex aquâ tepidâ, vel si nimium incaluit rursus ad teporem redactâ, ut eam æger sine siti, sine sudore perferre possit, qui tabidis noxius est, unde *Galenus*, ut diximus, frigidam post tepidam administrare jubet. Verum aliis suspectum est ejusmodi Balneum, periculum enim est, ne in corpore attenuato, in quo penuria adest sanguinis, carnisque absumptio, frigida subito corporis intima subiens calorem extinguat. Quin etiam actuali frigiditate calefacit

per accidens, pituitosos humores resolvit in tetano *aph. 21. lib. 5.* Nam si juvenis carnosus æstate & regione calidâ tetano correptus potest curari balneo frigidæ, hecticus cum non sit carnosus, ab eodem maximè lædetur. Quare tepidum potius usurpandum, aut aquæ solius, aut cum decocto capitum vel intestinorum *verrecis*, *malvæ*, *althea*, *violariæ*, *florum chamameli*, *buglossi* & similium, quo quidem semel in die per horam ante cibum corpus reficiendum erit, atque in eo per horam unam ad summum moretur, aut amplius si ferre possit. *Galenus* quidem *decimo methodi* in marasmo balneum probat, sed vetat ne longam in eo moram faciat æger, dein jubet, ut bis vel ter mergatur in frigidam involutus syndone, quia longiorem frigidæ rigorem exanguis æger non perfert, sed sufficit unica, aut altera perfusio, quin potius unctio universi corporis præferenda, ex *oleo rosaceo*, *nenupharino*, quæ olea satis poros coarctabunt, ne à balneo calido majus contingat effluvium, judicio *Herculis Saxoniæ*. Nunc autem satius esse ducunt tantisper in balneo immorari, dum aqua per se refrigeretur, atque ut id citius contingat, frigida addi potest. Divitibus autem lac, oleum, butyrum possunt admisceri, ut magis emolliat & humectet.

Objicies ex *Hippocrate 4. de rat. victus acutorum, textu 59.* balneum non convenire iis quibus vires languent, ideo hecticos non lavandos, qui summè sunt languidi. Respondendum *Hippocratem* loqui de balneo evacuatorio, quod multos sudores movet, corporis substantiam absumit, quale hecticis non convenit, sed illud quod ad temperandum calorem extraneum, & effluvium caloris cohibendum, administratur.

XXIV. Sciendum autem balneum multis de causis noxium evadere, ac omitti debere. *Prima* est, si hectica putridæ conjuncta sit, quia habet obstructionem quæ augebitur fusis humoribus, ideo ante coctionem non est imperandum ex *Tralliano*. *Secunda* est interna aliqua inflammatio, quia humores balneo liquati ad eam confluent, ut docet idem *Trallianus*. Quod si *Hippocrates* tertio acutorum in fine, balneum concedit pleuriticis & peripneumonicis, id intelligendum est post totius corporis evacuationem, & in declicatione morbi, quo tempore nullus humor amplius affluit ad partem affectam, imo tunc spiritus liberior est, & facilior, inflammationis reliquiæ resolvuntur, dolor mitescit. *Tertia* est imbecillitas partis principis, & nobilis, humorum etenim fluxus per balneum concitatior redditur, in partem imbecillam facilius fertur. Quod si pars languida non sit princeps, licebit

Causa balneum prohibentes. *Prima.* *Secunda.* *Tertia.*

balneo uti, quia ad partes ignobiles, ut cutim & articulos solet natura cum ægrotantis commodo humores transmittere. *Quarta* causa, quæ balnei usum prohibet, est plenitudo vel ad vires, vel ad vasa. In hac enim periculum est ne vas aliquod disrumpatur. In illâ verò ne humores colliquati & fusi à balnei tepore, naturæ reddantur graviores, quamvis in hecticâ plenitudo ad vasa esse non soleat, in quocunque tamen morbo illa adest, balnei usum prohibet. *Quinta* causa est cruditas, hæc enim à calore balnei ad venas attrahitur, quare blando clystere evacuanda erit, ventriculus roborandus crusta panis *aspersa caryophillis & cinnamomo, atque pauco vino irrorata, vel oleo cidoniorum, de absynthio. Sexta* est alui fluor qui balneum prohibet duabus de causis. Primò quia balneum ad cutem attrahit, impedit motum naturæ per alvum expellentis, præsertim si calidum sit. Secundò quia tepidum balneum aut frigidum corpus humectat, fluxiliorem reddit alvum, ideoque hecticis diarrhoea laborantibus interdicendum. *Septima* est alvi constrictio, quia calore balnei tenuiores fæcum partes resolvuntur, ad hepar & alias corporis partes attrahuntur, indeque alvus magis induratur.

Quarta. *Quinta.* *Sexta.* *Septima.*

Octava. *Octava* causa usum balnei prohibens est cibus ac potus nondum in stomacho concoctus, balneum enim cruda ea rapiet ad venas, propterea statim à balneo nihil est sorbendum priusquam omnis perturbatio & agitatio fuerit sedata. Itaque pridie imperetur clyster molliens, cibos coctu faciles edat in cœna, dein post mediam noctem sumat jus pulli, cremorem ptisanæ, vitellos ovorum, vel ova tremula cum sacharo: Post, sub horam sextam aut septimam matutinam, ingrediatur balneum, abstergeatur linteis & fricetur, oleis suprascriptis ungatur, tum quiescat in lecto per duas tresve horas, blandeque dormiat si possit, nec ante cibum ullum assumat. Iterum sub vesperam descendat in balneum; Decima quoque die repeti id poterit, idque continuis tribus diebus, atque etiam in ipso balneo, si sitis urgeat, lac aut alia sorbitio maximè eupepta poterit exhiberi, sic enim citius in universum corpus distribuitur. *Sciendum autem* inquit Trallianus, *non modo hectica febre laborantibus, sed etiam frigidis siccisque intemperiebus, & senio ex morbo, balneum conferre, hoc enim habet admiratione dignum, quod calidas, & frigidas intemperies juvare potest.*

Vnguenta XXV. Non solum autem ab exitu balnei, sed etiam quolibet tempore, præcipuè mane & versperi inunctiones commodè instituuntur ex oleis relaxantibus, spinæ, hypochondriis, ventri, applicatis, vel ℞. *Mucilaginis*

cilaginis seminis psyllii, cidoniorum, malvæ, ana ℥ ß. *gummi tragacanthi, arabici, infusi in lacte ana* ʒ ß. *butyri recentis* ℥ j. *axungiæ anatis* ℥ ß. *olei violati, amygdalarum dulcium ana* ℥ j. *ceræ parum, fiat linimentum.* *Galenus* & *Trallianus* ceratum rosaceum commendant, quod pectoris & cordis regioni applicant, nisi hectica ex aliarum partium inflammatione contigerit, tuncque illi potius remedia adhibebimus, ut ipsum veluti ignis fomitem extinguamus, quod optimè præstat ceratum rosaceum, refrigerat enim & humectat, humiditatemque quæ in partibus superest conservat, ne absumatur, prorsusque intereat. Oportet autem sæpius unguentum immutare, ne calefactum, corporis calorem ingeminet. Guainerius frustum cucurbitæ imponit, quia valdè refrigerat & humectat vel ℞. *Axungiæ gallinæ recentis sexies lotæ aqua violar.* ℥ ij. *olei nenupharini, mucilag. seminis citoniorum extractæ in aqua lactucæ ana* ℥ j. *succi umbilici veneris & sempervivi majoris vel minoris ana* ℥ ß. *ceræ albæ q. s. fiat linimentum*: Sed pectori nimis refrigerantia non sunt adhibenda, nisi eximius fervor sentiatur, nec diu etiam sinantur: Inde enim non mediocrem respirationi & voci illatam noxam vidit *Trallianus*, quod *Galenus* ante monuerat *decimo methodi*, propterea unguentum resumptivum commodè inungitur. Carnes autem aliqui unguentis non minus quam electuariis admiscent, sed frustra, nulla enim nutriendi facultas appositione carnium elici potest. Epithemata quoque pectori, cordi, jecori, renibus, ventriculo pulsibus apponi possunt, sentiuntur enim arteriæ calidiores. ℞. *Emulsionis Amygdal. dulc. factæ cum decocto hord. portul. & violar.* ℔ j. *adde butyri recentis* ℥ ij. *mucilag. seminis malvæ* ℥ j. *Misceantur & panni intincti tepidè pectori adhibeantur.* Quidam portulacam tritam ventriculo appositam summopere extollunt. In extremè debilibus, qui ob fastidium aut aliam causam, cibum non sumunt, clysteres nutrientes esse ex usu multis persuasum est. fiunt autem ex alimentosis, ut jusculis, lacte, vitellis ovorum, & aliis ejusdem naturæ. Hæc enim quia longâ non egent coctione, ab intestinorum vi alteratrice quantumvis imbecillâ facilè superantur. In omnibus autem quæcunque vires dejiciunt vitanda, ut inedia, fames, motus validi tum corporis, tum animi, vigiliæque, cum somnus plurimum conducat, sed coitus & omnis inanitio plurimum nocent. Accidens enim quod maximè urget, alvi fluxus est, qui perseverans mortem accelerat, & sæpe morituris contingit, labefactatâ intestinorum retentrice, cui symptomati inunctione ventris aliisque prospiciendum, parcendum

dum humectantibus, sed modicè refrigerantibus utendum & adstringentibus, ut syrupo *de rosis siccis, myrtino, cidoniorum, ptisanâ colatâ*, ex hordeo torrefacto, avenâ & oryzâ eodem modo præparatis, quæ fluxiones egregiè sistunt; Conveniet gelatina ex pedibus vitulinis, hœdinis, suillis, cum santalo rubro, gummi tragacanthæ. Sed quoque constipatio alvi illis non minus molesta est, quæ si nimia sit, clysma injiciatur molliens & leniens ac humectans. ℞. *Iusculi pulli, vel intestinorum vervecis, in quo refrigerantes herbæ incoxerint* ℔ j. *dissolve Cassiam vel pulpam tamarindor. ad* ℥ j. *olei violati, nenuphar. ana* ℥ iß. *fiat clyst.* Vel lenis exhibeatur potio ex mannâ, cassiâ, syrupo rosarum solutivo cum Jusculo pulli, aut aliud simile leniens medicamentum.

De hectica cum putrida. XXVII. Hectica si aliam febrem comitem habeat, synochus simplex ea non solet esse, cum ultra quatriduum non soleat perseverare, sed aut putrida quædam continua, vel intermittens diuturna, tertiana, vel quartana, & in tabe ac phtisi quintana, tuncque non solùm ex marcore, & majore consumptione, quam aliàs fieri solet, sed & ex pulsu febrili, paroxysmorum periodis putridam deprehendimus, & cessante paroxysmo hecticæ notæ se produnt. In hac igitur connexione, utriusque ratio habenda est, nam & materia concoqui, obstructiones aperiri, demum purgari humor noxius postulat, sed ità ne hecticæ noceamus, aut saltem quam minimùm. Itaque refrigerantibus syrupis & sine noxâ aperientibus utendum erit, ut de cichorio, de endiviâ, de acetositate citri & similibus, cum aquis idoneis. Purgationes deinde leviores instituantur, ex mannâ, syrupo rosarum solutivo, infuso rhabarbari, cassiâ, electuario lenitivo, in ejusmodi febribus utiles erunt leves illæ purgationes, quas in diætetico *Quercetanus* præscribit ex syrupis de manna, de cassia, cum sennâ, aliæque judicio Medici relinquendæ, dein in declinatione accessionis detur jusculum, vel cremor ptisanæ, ne eorum corpus immodicè siccetur, cibus enim temperat humorum acrimoniam, & humectat, modo non sit illius naturæ, ut facile vertatur in bilem. In quotidianâ jus galli antiqui cum semine carthami, passulis, & mannâ convenit, cavendo semper ab agarico trochiscato propter zinziber & sal gemmæ, fit enim medicamentum calidius & magis extenuans quam par sit. Ex præparantibus autem *Syrupus bizantinus, capilli veneris, hydromel.* sufficient. In quartanâ quoque utendum levioribus melanagogis. Quæ præparantia & purgantia, si febris exigat, nec hecticæ obsint, repetenda erunt.

XXVIII. Alte-

XXVIII. Alterantia humectare & refrigerare debent, propter cordis intemperiem, ob quam causam liberalior potus conceditur, sic Julepi, conservæ, aliaque remediorem formæ in hectica explicatæ possunt exhiberi, admistis iis quæ propter febrem continuam, aut intermittentem refrigerare, obstructiones solvere, putredini resistere debent. Lac autem quia & putridæ febri, & capitis dolori nocet, dare noxium est, nisi propter consuetudinem extra paroxysmum, & butyro detracto illis concedatur, sed exiguâ quantitate.

XXIX. Quod si continua ardens hecticæ jungatur, dubium est an frigidæ potus conveniat, siquidem *Galenus decimo Methodi capite sexto*, probat frigidæ potum, ubi non adsunt inflammatio viscerum, humorum putredo & obstructio. Idem tamen tùm hecticis præscribit, tùm etiam ardentibus, multò magis si simul conjungantur. Sed in hecticâ solitariâ datur in principio, in putrida post coctionem, propterea in connexione hecticæ & putridæ, quidam verentur frigidam dare. Habenda igitur ratio urgentioris, ut si tabes valde urgeat, frigida detur etiam non expectata coctione, aut ejus loco aquæ stillatitiæ herbarum refrigerantium, aqua hordei, serum lactis. *Aqua potus.*

XXX. Pariter de usu balnei quæritur an conveniat. Nocet enim ubi adest humorum putredo aut inflammatio, præterea hecticis tepidum primò, dein frigidum convenit, putridis verò tantùm calidum, ut digerat per habitum corporis. Sed in hac re sequendum est *Galeni* consilium, qui *libro de marcore capite, tertio*, usum balnei probat saltem in declinatione, eo enim tepido evacuantur excrementa febrilia, succedens autem frigidum hecticæ convenit. Epithemata refrigerantia & humectantia apponi debent cordi, hepati, tum in hecticâ, tum in putrida. Sed in quotidianâ ventriculus qui maximè patitur cum hypochondriis, oleo chamæmelino similibusque inungi debet. Et hæc de curatione febris hecticæ. *Balneum.*

XXXI. Est alia marasmi species, quem vocant marasmum senectutis, vel senium ex morbo, quando scilicet sine febre fit totius corporis consumptio, frigida siccaque intemperies inducitur à causis præternaturalibus, quæ est similis marcori facto ætatis decursu in senibus. Quædam, corpora ad marasmum propensa, ut docet *Galenus decimo methodi*, maximè quorum temperies sicca est, præcipuè in ventriculo, jecore, corde, cæterisque partibus principibus, & eò citius ruunt in marasmum, si frigiditas adjuncta sit. Sicut enim ætatis inclinatione hu- *De marasmo senectutis.*

midum primigenium absumptum est, cujus jactura est irreparabilis, calor evanuit, aut saltem imminutus est, frigidaque intemperies & sicca successit. Ita præmaturè idem ex morbificis causis contingit. Sunt autem eæ vel calidæ, vel frigidæ. A calido resolvente corporis nostri humorem accidere potest, ad cujus absumptionem sequitur totius siccitas, caloris nativi imbecillitas, unde per accidens ejusmodi corpora frigida fiunt & sicca. A frigido vero fit talis marcor calorem nativum debilitante, unde nutritio impeditur, aut saltem imminuitur, corpus refrigeratur & exsiccatur. Fitque sæpe ut docet *Avicenna* ex immodico frigidæ potu & intempestivo in febribus, aut stomachi imbecillitate, ut si à jejuno, & post immoderatum exercitium, cum pori maximè aperti sunt, hauriatur. Tunc enim penetrabile frigus in viscera subit & præcordia, caloremque nativum extinguit contrarietate suâ. Fieri quoque potest ab externis nimium refrigerantibus, ut balneo aquæ gelidæ in febribus, & corpore exangui ac macilento. Pariter fit ex causis omnibus humorem resolventibus, ut vacuationibus immodicis, aëre æstuoso, inediâ, vigiliis, curis, sollicitudinibus, nimiâ venere, febribus ardentibus, morbis diuturnis, tumoribus crudis & rebellibus membrorum præcipuorum, sic vidit *Galenus* simiam tabescentem ob tumores duros circa cor existentes. Præterea quidam vapores venenati & tabifici in corpus attracti illius humidum primigenium insigniter depopulantur. Quibus si accesserit frigida corporis constitutio, propter quam læditur alimenti attractio & concoctio, ac consequenter nutritio, corpora genio suo fraudata, in siccitatem labuntur. Hinc senes facilius tentantur quam juvenes, ob paupertatem caloris nativi, minus siquidem frigerantibus causis resistere possunt, sed si à calido exhauriente calorem nativum contigerit, juvenibus ob familiaritatem temperamenti erit facilior lapsus in tabem. Sunt autem illius sicut febris hecticæ tres differentiæ & gradus, unius quidem incipientis, alterius vero adhuc ad majorem consumptionem tendentis, & tandem plane consummati & irreparabilis.

Signa. Signa sunt facilia, si quis etenim sine febre præter ætatem extenuatus sit, universum corpus habeat squallidum, coloris flore vivido destitutum, pulsumque debilem, parvum, tardum, rarum, urinas albas, aquosas ac tenues, is senium ex morbo aut marasmum incurrisse censendus est. Confirmata hæc ægritudo curationem non admittit, est enim humiditatis illius, quæ in solidis est partibus, absolutus interitus

ritus. Emaciatos enim tantùm curarunt, qui se verum marasmum curasse gloriantur, ut judicat *Trallianus*, siquidem resarciri tenuitas colliquatioque carnium facilè potest, primariæ vero humiditatis, quæ solida nutrit, absumptio, & deperditio, nullam Medicinam recipit, sicut nec ipsum senium, non quidem ratione materiæ, quia perpetuò affluit alimentum, sed quia ob frigidam intemperiem concoctrix facultas labefactata alimentum nec probè conficere potest, nec assimilare, præcipuè quia longiori alteratione eget sanguis humidus, ut in partium spermaticarum & albarum naturam transeat; ob defectum illum caloris incoctum & crudum manet alimentum, excrementorum humidorum proventus fit maximus, pedes senibus inflantur & aliquando fiunt hydropes.

XXXII. Curatio itaque, si spes aliqua superest, instituatur humectantibus & calefacientibus. Aër sit calidus humidus, somnus solitò longior, animi pathemata coitumque tanquam sommè noxium devitet: Cibus sit humectans, εὔπεπτος καὶ πολυτροφὸς, ut sunt jura carnium, consummata, ova sorbilia, lac coctum cum melle & saccharo, etsi enim mel noceat hecticis, his tamen maximè convenit. Potus sit vinum mediocre, non nimis generosum, quia exsiccat: Loco exercitii frictiones post coctionem attrahunt alimentum, calorem roborant. Quod si excrementa quædam in alvo subsistant, educi poterunt enemate ex jusculo cum oleo, butyro, vitellis ovorum composito, quod & aliquam nutriendi vim habebit, ut supra quoque dictum. Balnea quoque temperata supra modum competunt. *Habent enim hoc admiratione dignum*, inquit *Trallianus*, *quod & calidas & frigidas intemperies juvare possunt.* Sed iis tantùm utendum post coctionem, siquidem statim à cibo, ut monet *Avicennas*, vires debilitant, cruditatibus corpus replent. Ex confectionibus convenit electuarium resumptivum, martius panis, pasta regia, detractis refrigerantibus, & additis iis quæ calefaciunt, ut cinnamomo, cubebis, granis paradisi & cæteris ejusmodi, sed ambra grisea, zibettum, moschus maximè conveniunt senibus, calefaciunt enim & roborant. Horum loco sumi possunt pulveres *diamargaritonis*, *diarhodon*, *diamoschi dulcis*, *diambra*, *plirisarchontixων*, *diatragacanthi calidi*, & quia calidiores esse videntur, possunt temperari dissolvendo saccharum cum aquâ rosarum, violarum, vel additis speciebus electuariorum frigidorum, ut diatragacanthi frigidi & similium, ita ut pro sacchari librâ unâ sit tantum specierum uncia semis. ℞. *Fa-* *Curatio.*

rina

rinæ & sacchari an. ℔ ß. *vitellos ovorum* N. ij. *Cinnamomi* ʒ iß. *Zingiberis, caryophillorum, piperis ana* ℈ j. *moschi, ambræ ana* g. ij. *Misceantur cum aqua rosarum & chartis includantur & coquantur in clibano.* Sequens admirabile est ab *Arnoldo Villanovano* descriptum. ℞. *Roris majalis distillati* ℔ iij. *sacchari optimi* ℥ viij. *Coque lento igne dum ros absumatur, adde aquæ stillatitiæ florum vel corticis citri, aquæ melissæ ana* ℥ j. *Misceantur simul semper agitando ad solem, aut Balnei calorem, stentque in infusione per dies 3 donec probe misceantur & inspissentur, postea* ℞. *Aquæ stillatitiæ sanguinis humani,* ℥ ij. *sanguinis draconis* ℥ ß. *croci orientalis* ʒ j. *balsami naturalis* ℈ j. *moschi, ambræ ana* g. vj. *rosarum siccarum* ℥ iß. *ligni aloes* ℥ j. *auri foliati* ʒ ß. *margaritarum præparat.* ℈ j. *Misceantur cum prædictis, & vase clauso serventur, dum massa exsiccetur.* Humidum radicale confortat, senectutem remoratur, hominem in suo vigore conservat, & propterea cor & partes principes, adjuvat, lætificat, pesti, venenisque omnibus adversatur. Sed aquam sanguinis humani omitterem, forsan aqua ex alio sanguine distillata, non minoris erit efficaciæ. Aliud ℞. *Conservæ buglossi* ℥ ij. *conservæ violarum, corticis citri conditi ana* ℥ j. *myrobalanorum conditarum* ℥ iß. Maximè si sint chebulæ, *Nucis moscatæ conditæ* ℥ ß. *cinnamomi electi* ʒ j. *santali rubri, coralli ana* ℈ ij. *margaritarum præparatar. serici crudi, croci ana* ʒ ß. *confectionis alkermes detracto lapide lazuli* ℈ ij. *foliorum auri minutissimè concisorum* ℈ j. *ambræ* g. iij. *moschi* g. ij. *sacchari succo citri vel limonum dissoluti* ℔ ß. Misce F. Conditum vel pandaleon, spiritus fovet & nutrit, ac roborat. Nota est aqua qua *Marcus Gallus* ad centesimum & vigesimum annum vixisse dicitur, ℞. *Cinnamomi, cubebar. galangæ, caryophillor. nucis moscatæ, Zinzib. ana partes æquales, salviæ quadruplum, aquæ vitæ optimæ ad pondus omnium, Misce & destilla.* Aliam describit Fallopius in secretis, quæ vocatur aqua juventutis, quæ apud eum videri potest. Sed notandum has aquas calefacientes calorem nativum, qui in hoc affectu debilis est, roborare, ideo tantum utiles esse ubi cibus eupeptos, polytrophos, euchymos assumitur, ita ut cum calidum innatum humido primigenio constet & calore, alimentis humidum, aquis stillatitiis prius descriptis, calor instauretur. Julepi quoque & syrupi, ut prius dictum, ex herbis huic intentioni dicatis parari possunt. Demum picatio convenit, quæ attrahit alimentum, partem calefacit, ideo intemperiei huic frigidæ convenit, non autem calidæ & siccæ, de quo remedio fusè à nobis agetur capite de atrophia, tomo tertio. De hoc autem marasmo fuse agit *Guainerius* capite de hecticâ senectutis, qui

videri poteſt. Sed & huc applicari poſſunt quæ de victu ſenum ſcripſit *Franciſcus Ranchinus Monſpelienſis Academiæ Cancellarius*, & præceptor *Franciſ-*
olim meus, in opuſculis ſuis, quæ, dum hunc tractatum de febribus, *cus Ran-*
olim à me apud Burdigalenſes meos compoſitum, iterum deſcriberem *chinus.*
typographo tradendum, inciderunt in manus meas, & eorum lectio jucunda atque utilis eſt, quod hoc loco in honorem doctiſſimi & mei amantiſſimi Præceptoris dicendum putavi.

DE FEBRIBVS PVTRIDIS.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT. I.

De putredine.

I. SEquitur ut ad febres putridas accedamus, ſed quia illarum natura plenè intelligi ſine putredinis cognitione non poteſt, breviter de putredine agendum. Quæ tractatio propria videtur eſſe Philoſophorum, quia eſt affectio miſti generationi contraria, pertinet tamen etiam ad medicum, quia ſæpe in homine excitatur, morbos facit, qui à medico curandi ſunt, putredo inhibenda & ſiſtenda eſt. Duobus modis intereunt miſta, vel per combuſtionem a calido vehementer agente, vel per putredinem a calido moderato, de qua dicendum. Dixi hoc modo interire miſta: Convenit enim putrefactio miſto ut miſtum eſt, etſi viventia aliter deſtrui poſſint ab internis & externis cauſis, idque vel ſenſim, vel ſubito. Ab internis cauſis ſenſim fit μάρανσις marcor ut in ſenibus, ſi ſubitò, fit ſuffocatio, πνῖξ vt in athletis. Ab externis cauſis & quidem a frigido ſicco fit αὔανσις in ſtirpibus, in animalibus ſecundum quoſdam tantum dicitur γῆρας, ſi à frigido humido vocatur σῆψις, de quibus nil nobis hoc loco dicendum, ſed de ſolâ putredine.

II. Eſt autem putrefactio ſecundum Ariſtotelem 4. meteor. *Corruptio caloris naturalis & proprii in unoquoque humido ab alieno calore.* Cui *Quid ſit* *putredo.*

definitioni

definitioni congrua esse videtur ea, quam affert Galenus XI. methodi, cap. octavo. *Putrefactio est mutatio ad corruptelam corporis putrescentis à calore extraneo.* Sed in eo differre mihi videntur, quod *Aristoteles* putredinem definivit in termino, *Galenus* autem eam definivit ut est in fieri, & in via, & propterea emendari interdum potest, estque hæc ultima definitio Medico usui aptior, nam humores non integrè putrescunt, nec fit corruptio caloris naturalis, sed tantum mutatio ad corruptelam. Verum singulas definitionis particulas revocemus ad examen. *Corruptio* secundum Aristotelem est opposita generationi, & utraque terminatur ad substantiam, sed *mutatio ad corruptelam*, est tantùm corruptionem præcedens alteratio, & potiùs circa qualitatis rei putrescentis versatur, prior facta est, posterior est in fieri. Ideo cum quæritur an corruptio intelligenda sit simpliciter, aut tantùm mutatio caloris naturalis ad præternaturalem: Respondendũ, definitionem *Aristotelicam* esse corruptionem simpliciter, *Galenicam* verò tantùm mutationem ad calorem præter naturalẽ, cum enim unius corruptio sit alterius generatio, in putredine *Aristotelica* id manifestè cernimus, docet enim in his quæ putrescunt, animalia fieri, ut ex carne putrescente vermes, mutatâ forma rei putrescentis in aliam, sed in Galenicâ, forma manere solet, ideo in venis vermes non generantur, ut dicemus capite sequenti. Alienus itaque calor dum agit in mistum, primùm calefacit, calorem nativum intendit adeo, ut præter naturalis evadat, sublata proportione ad passivas, siquidem non amplius continet humidum junctum sicco. Ità igitur calor dicitur corrumpi non quâ calor, sed quâ naturalis.

III. Præterea definitio *Aristotelis* etiamsi nomine *corruptionis* intelligat interitum substantialem, tamen modum illius corruptionis comprehendit, fit enim calore naturali & proprio corrupto & alterato, siquidem generatio & corruptio sunt opus activarum qualitatum. Cur autem Aristoteles duabus vocibus usus sit, caloris nativi & proprii, acriter disputatur, sed frustra, unus enim idemque calor intelligitur, qui quatenus terminat humidum dicitur naturalis: Proprius verò, quatenus huic vel illi misto commensuratus est, quatenus enim illa proportione reperitur in uno misto, quæ non est in alio, illi proprius esse dicitur. fit autem, inquit *Philosophus*, ejusmodi corruptio in humido sive naturale sit, sive adventitium, ideo in iis qui abundant multo humore excrementitio facile contingit putredo, difficilius autem in siccioribus. Itaque in putrescente misto prævalet humiditas, quod intelligitur

telligitur de putredine secundum partem, nam ubi putrescunt mista secundum totum, prævalet siccitas reliquis qualitatibus, ideo scribit *Aristoteles* omnia putrescentia fieri tandem sicciora.

IV. Et quoniam declarandum erat, à quo fiat naturalis hæc corruptio, addit *Arist. ab alieno calore qui est ambientis*, ubi duo sese offerunt inquirenda, primum quisnam sit ille ambientis calor, secundum quomodo internum calorem corrumpat. Putredo igitur cum à causâ aliquâ necessariò procedat, eam *Aristot.* per calorem ambientis explicavit. Sed tamen non videtur caliditas adæquata putredinis causa, quia ut alibi profitetur, putredo est communis effectus externæ caliditatis & internæ frigiditatis, sed est præcipua & origine prior internâ frigiditate. Quid autem *Aristoteles* intelligat per *ambiens*, dubium est apud Philosophos. Quidam verissimè omnium putant intelligi calorem non solius aeris, aut aquæ sed cujuslibet alterius rei, modo sit externus & alienus a natura rei putrescentis. Attamen *Aristoteles* solius aeris aut aquæ meminit 4. *Meteorum primo* sunt enim hæc duo elementa ob humiditatem ad putredinem aptissima. Nihilominus calor ambiens *Aristoteli* dicitur quicunque est alienus & adventitius, licet sit in ipso corpore putrescente. Tales sunt vapores & fuligines quæ retentæ & humoribus immistæ, tanquam res alienæ vim habent extranei caloris & ambientis. *Quid sit calor extraneus.*

V. Secunda quæstio est quomodo calor a calore corrumpatur, cum omnia serventur à simili, interimantur a contrario. Quidam facilem putant esse responsionem, quoniam non idem est calor qui corrumpit cum eo qui corrumpitur, hic enim internus est, secundum naturam, & moderatus, ille externus, immoderatus, præternaturalis; Nihil igitur absurdum esse putant si à calore externo internus, ab immiti mitis corrumpatur. Sed hæc responsio falso innititur fundamento, calores hos esse contrarios & specie diversos, etsi enim primo hujus operis capite dixerimus calorem extraneum contrarium esse naturali apud Medicos, tamen revera specie non differunt apud Philosophos, unde manet dubitatio quomodo à simili calor possit interire, hic etenim intelligenda nobis putredo est Philosophicè, siquidem est affectio misti, non hominis quatenus homo est. Igitur respondendum puto calorem à calore non corrumpi, sed corpus mistum, idque per accidens, quatenus ob similitudinem primum auget ac intendit calorem internum rei putrescentis, unde proportio ejus in passivas qualitates violatur, ac *Quomodo calor a calore corrumpatur.*

demum illum educit, sicque solvitur misti compages: Id docuerunt *Arist. Hipp. & Galenus* cum docent intereunte misto redire calidum ad calidum, frigidum ad frigidum, & sic de cæteris; solum igitur deserit mistum & evaporat, ita ut tandem res illa maneat frigida, sine ullo calore. Ita ut mistum corrumpatur, sed calor ipse ut calor unà cum corpore calido facessit in elementum calidum, ignem scilicet & aërem; servatur igitur calor ille ab extraneo tanquam à simili, à quo intenditur, etsi misto non naturalis evadat, unde cum proprium humidum conservare non possit, fit putredo. Hæc autem adjuvatur à causâ universali scilicet cœlo, quod est tum generationis, tum corruptionis, tum omnis mutationis æquivoca causa.

Quid sit interna frigiditas.

VI. Sed *Aristoteles* inter efficientes causas internam frigiditatem recenset, quæ sententia valde dubia est, nam internum frigus quidam positivum esse putant, cum aperte inter efficientes causas ab *Arist.* numeretur, ideoque ajunt in calorem per se agere, eumque corrumpere. * Sed malè, nam frigus quod est internum, non potest tantum esse, ut calorem jam immoderatum factum possit destruere, cum in eum remissiorem nullas vires agendi haberet, quod enim non potest minus, non poterit majus, nisi ab externo frigore adjuvetur, at tunc non erit amplius internum frigus, sed extraneum; tum quoque quæ ab externo frigore corrumpuntur ea non putrescunt, ut sub polis visi sunt homines mortui non putridi, sed integri. In generatione mistorum calor est instrumentum facultatis formantis, frigus autem tantum concurrit per accidens, calorem temperando & conservando ne exhalet, & sic per se in corruptione misti non operatur, sed per accidens, quia frigiditate corrupta corrumpitur calor naturalis, & sic sequitur humidi a sicco dissolutio quæ est putredo. Rectius igitur internam frigiditatem nihil aliud esse putant quidam, quam ejus qui abiit caloris privationem, productam à calore ambientis, qui non agat in calorem, sed in humidum tanquam causa privativa. Dici quoque posset educto calore innato internum frigus succedere, quod absolutam misti destructionem molitur. Corpus enim ex defectu caloris factum est frigidum, quare non potest amplius ab eâ qualitate nimis ad frigidum vergente contineri humidum ne diffluat, & à sicco superetur. Sic etenim fit putredo. Calor ambientis internum calorem auget, mistum calefaciendo relaxat, & aperit, internum evocat calorem, ipsumque corrumpere dicitur, tunc succedit separatio humidi à sicco, ut amplius non cohæ-

reant,

reant, unde fit ut humidum ad superficiem inordinatè diffluat, hinc fiunt efflorescentiæ in superficie corporis putrescentis. Procedenti putredine humidum totum exhauritur, res remanet sicca, dùm tandem in terram, fimumque abeat.

VII. Vocatur hic putredinis & corruptionis modus à Philosopho naturalis, ut distinguatur à combustione, quæ est interitus violentus. Sed cur dicatur naturalis valdè controversum est, variasque opiniones recuset ac refellit *Zabarella lib. 2. de misti gener. & interitu. cap. 3. & 4.* tandem concludit dici naturalem ratione naturæ universalis, nam est contra naturam particularem misti, cum ipsum destruat. At ratione naturæ universalis etiam combustio est interitus naturalis, ejus enim actio est naturalis, in patiente dispositio esse potest ad combustionem, non minus quàm ad putredinem. Et ratione naturæ universalis nihil est contra naturam in mundo ab agente naturali productum, non minus enim naturale est igni comburere, quam calori blandiori putrefacere. Cum putredo & combustio fiant a calore extraneo, in hoc differunt quod hæc subitò & vehementer contingat, illa sensim & pedetentim. Natura autem quæ omnia mista statuit interire, modum quo intereant etiam ordinavit, scilicet ut sensim & lentè, non subitò perirent, quem modum considerans *Aristoteles* dixit combustionem esse interitum violentum, putredinem naturalem, quia natura non statuit mista interire per combustionem; non autem, ut idem *Zabarella* putat, quia natura decrevit mistum constans elementis in elementa resolvi, per combustionem verò contra hanc naturæ legem ex actione ignis violenta vertuntur fermè omnia in ignem, præter paucos cineres, qui etiam adhuc ignis naturam redolent, quasi ab igne mistum non solveretur in elementa, id Per patetici reliqui non admittunt, qui docent aqueum humorem secerni & separari ab igne, aereum igni esse pabulum, & resolutiones chymicæ docent reduci vi ignis humorem, aqueum, aereum, igneum, & terram ex uno eodemque misto, non autem in ignem omnia mutari. Ergo verius est quod dicit *Arist.* corruptionem illam esse naturalem quæ fatalis est, id est fato determinata, per fatum siquidem intelligere nihil aliud potest, quam legem a naturâ constitutam de modo quo singula mista intereunt & generantur. Sic mors naturalis dicitur quæ fit per humidi ultimam resolutionem a calore naturali, qui absumpto humido tandem ipse extinguitur. Violenta vero quæ fit submersione, gladio, suspendio, præter modum à

Quomodo putredo sit naturalis.

Refutatio Zabarellæ.

naturâ constitutum. Sic de putredine dicendum est eam esse naturalem, quòd fiat modo à naturâ ordinato, combustionem vero violentam, quod nimium cita sit, nec a naturâ ordinata, etsi agens naturaliter agat in objectum sibi patiens, & propterea ratione totius naturæ etiam combustio, sicut & morbus possint dici secundum naturam, fiunt enim à causis naturaliter agentibus.

Objectiones. VIII. Sed adversus definitionem *Aristotelis* quædam objici possunt. *Primò* convenit combustioni, quia combustio est corruptio proprii caloris à calore externo. *Secundò* malè putredo dicitur fieri à calore ambientis, quia mistum in centro Mundi, aut in vacuo interiret, omnia enim mista intereunt. At illic nullus est calor ambientis. Præterea mistum constat ex contrariis. Ergo ex illorum actione mutuâ putrescet, vulgare siquidem est axioma, ideo singula interire quia constant contrariis, sic fiet putredo non à calore ambientis, sed à principio interno. *Tertiò* objicit *Argenterius* Putrefactio est interitus contrarius generationi substantiali, ergo definiri debet corruptio substantiæ, non caloris, siquidem ad qualitatem motus, est tantum alteratio. *Quartò* dubium est de multis quæ in aere valde frigido putrescunt, siquidem calor eorum internus major est calore ambientis, unde vinci ab eô nec potest, nec educi; Ideo aut putredo omnino non fiet, aut saltem non a calore ambientis.

(Margin: 1. 2. 3. 4.)

Solutio. 1. Ad *primum* respondet *Zabarella* in combustione destrui potius frigus a calore, quam calorem à calore, agit enim ignis, vel in frigidum, vel in minus calidum, quod habet rationem frigidi & contrarii, humidum vero & siccum locum materiæ, vel humidum habet locum contrarii, in quod agit ignis ut in frigidum & humidum, in putredine verò calor externus agit in calidum, educendo in quo consistit ratio putredinis. Sed hæc responsio dubia est, dum eodem modo omnis calor agat, etsi non adeo intensè.

Refutatio Zabarellæ. * Veriùs ergo dicendum definitioni additam fuisse particulam, (in unoquoque humido,) ut distingueretur à combustione quæ fit in sicco, nihil humidum comburi potest antequam exsiccetur.

2. Ad *Secundum* Respondeo omne mistum necessario putrescere, deducitur tamen consequentia ex falsâ hypothesi, nam impossibile est dari vacuum, ideo non mirum si eo concesso concedere possimus mistum non corrumpi, aliaque sequentur absurda plurima. At in centro mundi si nullus calor adest, mistum non putredine, sed alio modo interibit nempe a frigore, interitu violento, nam etiam fieri à frigido interitum vult *Zabarella*, sic inventi sunt pisces, aliaque

aliaque id genus in lapidem mutata, quod ostendit ea interiisse a frigore. Sed non advertit *Zabarella*, hic non adesse interitum qualem hic intelligimus, nulla etenim fit separatio elementorum à se invicem, sed potius fit misti mutatio in aliud mistum diversi generis, servatâ non destructâ mistione. Supposito itaque nullum esse in centro calorem, dicimus nullam futuram putredinem, sed mistionem fore integram, etsi forsitan non eandem. Sed maximè placet & verissimum est quod idem affert *Zabar.* constare ex contrariis non esse in misto causam actualem corruptionis, siquidem contraria factâ mistione non possunt agere inter se, nec remanent actu in misto, sed alterata & unita amicè coaluerunt. Igitur constare ex contrariis erit causa corruptibilitatis, quia mistum est mediæ naturæ inter extrema contraria, proinde indicat illud habere extra se contrarium à quo lædi & alterari, ac tandem corrumpi potest, pati siquidem potest tum à calido, tum à frigido, nunquam à seipso, ideo prudentissimè *Aristoteles* putredinem ab extraneo calore fieri voluit, cum nihil à seipso corrumpatur. Ad *tertium* respondere possumus duplicem esse putrefactionem, perfectam & imperfectam, prior est totius substantiæ destructio, ac quamvis eam definire voluerit *Aristoteles*, tamen imperfectam quoque complexus est, dum dicit eam esse caloris corruptionem, quæ ad substantiæ interitum ducat. Vel dicamus per corruptionem intelligi mutationem substantialem, quæ hoc nomine subintelligitur, definitionique additum modum, quo mutatio hæc substantialis contingat. Vel dicamus cum *Saxoniâ* definitionem esse causalem, qualis est definitio Eclipsis, nam putredo revera est corruptio substantiæ, non caloris qui qualitas est, sed caloris corruptio est causa, unde docet *Aristoteles quarto meteorum* generationem & putredinem esse opera primarum qualitatum. *Galenus* vero qui non intellexit per putredinem interitum substantialem, putredinem definivit *mutationem ad corruptelam* quasi sit tantum via tendens ad corruptionem & substantialem mutationem, ut dicemus inferius. Ad *quartum* Respondeo, majorem vel minorem agendi vim non provenire tantum ab intensione graduum, sed etiam ab extensione magnitudinis, nam in majore quanto major est virtus, tale agens est calor aeris qui sensim & lentè agit, ideo putrefacit, & quamvis calor patientis possit esse major in dicto casu calore agentis aeris intensivè, tamen in magnâ mole circumstantis aëris, major est calor extensivè, qui ideo ob actionis diuturnitatem educet calorem patientis, sicque putrefaciet.

[Margin notes: * *Refutatio Zabarellæ.* — 3. — 4.]

* ciet. Sed tamen in aere valde frigido, ut juxta circulum arcticum, corpora intereuntia vix putrescunt. Referunt historiæ quosdam homines præ frigore in Groenlandia mortuos integros inventos fuisse non corruptos anno sequenti. Et hæc de putredine in genere, de quâ plura in Philosophiæ naturalis ampliori systemate disputabo.

Differentia putredinis. IX. Est autem putredo duplex, una totalis, seu perfecta, alia partialis seu imperfecta. Totalis est quâ mistum ex toto, omnique ex parte putrescit, quando nimirum penitus sejungitur humidum a sicco, & mistum perfectè solvitur in elementa, aut alia mista, ita ut ejus nihil *Totalis.* reliquum appareat præter terram. Hoc modo putrescunt omnia mista quæ per excessum terrea sunt, & solida, siquidem evocato proprio calore, humidum quoque educitur ad externa, pariterque absumitur, ut remaneat terra sicca. Non est autem necesse ut totum mistum putrescendo corrumpatur, sed sæpe pars tantùm corporis misti sic interit, & nihilominus fit totalis putredo secundum totum illud quod putredine afficitur. Non enim putredo dicitur totalis, ut quidam voluerunt, in quâ totum mistum putrescit, sed in quâ id quod putrescit, sive totum fuerit, sive pars, totaliter & absolutè interit, ita ut pars totaliter, & totum partialiter possit corrumpi. *Partialis.* Partialis seu imperfecta putredo est, quando separatio illa non perficitur, tunc dicitur mistum interire κατὰ μέρος, vel aliquâ ex parte dissolvi. & ut ait *Arist.* a naturali sua constitutione recedere, contingitque hæc putredinis species in iis mistis quæ fluida & magno excessu aquea sunt, ut in vino contingit, & elementis ipsis, excepto igne. Est autem hæc putredo adeo levis interdum ut potius via ad putredinem dici debeat, quam putredo, in quâ mistum propriam formam retinet, interdum tanta est, ut etsi non fiat * perfecta resolutio in elementa; forma tamen misti pereat, & in aliam speciem transeat. Sic putrescunt in corporibus nostris humores, ex quibus fiunt febres putridæ, quamvis interdum possit humor ex ingenti putredine marcescere, quod perrarum est, imò non videtur vita animalis eo usque produci posse dum absoluta putredo fiat, sed mortem prævenire necesse est. Solent igitur vivo animali putrescere humores secundum partem ut vocant, quod intellexit *Galenus* dum putredinem definit *mutationem ad corruptelam.* Imo etiam cœptam humorum putredinem remediis Medici sæpe cohibent, humoremque pristinæ integritati restituunt, ut docet *Galenus in arte cap. 89.* Inquit enim *concoctione fieri ut humorum putredo cesset, proinde eos alterari manente substantiâ.*

X. At

x. At quomodo putrescant elementa multorum ingenia torsit, cum putredo sit substantia mista ex elementis. Dicere possumus ea putrescere, non quatenùs simplicia, sed quatenùs mista. Terra enim habet humorem aqueum permistum & calorem ingenitum à lumine astrorum. Aqua habet commistas exhalationes terreas siccas, caloremque similiter. Aër pariter calorem habet proprium & naturalem, tum multis vaporibus inquinatur, & facile suscipit vicinæ alicujus putredinis contagia. Solus ignis putredinis non est capax, quia nihil secum patitur commisceri, cum omnia absumat, & in suam naturam vertat, tum quia non datur aliquid ipso calidius, tum quia siccus est non humidus, unde ad generationem mistorum omnino ineptus est. Totam autem naturam putredinis videre licet plenè explicatam apud *Zabarel. libro de misti generat. & interitu.* *De Elementorum putredine.*

Cap. II.

An dentur febres putridæ.

I His de putredine prælibatis ad febres putridas accedamus. Est autem febris putrida, quæ ex putrescente humore suscitatur. Sed ante omnia quærendum an ejusmodi febris detur. Refert *Alexander Trallianus* Medicos quosdam negasse febres à putredine fieri, sed humores in venis exardescere tantùm, ut in pice, bitumine, paleis videmus, quippe concipi incendium in spiritibus primum, quod nisi restinguatur, etiam vicina depascitur. Humores autem non putrescere probabant, quod lumbrici & bestiæ in venis ex humoribus, sicut in intestinis fieri non cernantur: sic in externis, quæ putrescunt degenerant in animalcula quædam. Alii qui febres à putredine concedunt omnes volunt esse pestilentes, cujus opinionis fuit *Ioubertus.* Contrariam opinionem sequuti sunt antiqui Medici *Attalus*, & *Athenæus*, qui voluerunt omnes febres esse putridas referente *Galeno*, qui eos non refellit, tantum excipit Ephemeras, etsi multi voluerint spiritus ipsos putrescere posse, cum omnia mista putredini sint obnoxia, si enim terra & aqua putrescunt, multo magis spiritus; Præterea quæ admittunt mistionem alterius corporis putridi ea putrescere possunt. Tales sunt spiritus; Igitur possunt corrumpi.

II. Verum satius est ex communi Medicorum consensu statuere fe-

 bres

bres quasdam dari putridas id probat *Galenus primo de differ. febr. cap. tertio.* Primò quod calida humida in calidis locis contenta facilè putrescunt, maximè si prohibita transpiratione calorem extraneum suscipiant. Nihil prohibet igitur humores putrescere, & hoc maximè cernitur in plenitudine ad vasa. *Secundò* in plenitudine ad vires humores facile corrumpuntur, cum non possint domari & regi à natura, hæc enim causa est putredinis. *Tertiò* ex malis cibis sæpe succrescunt humores putridi, qui febres putridas postea facere possunt. Sed alias addamus rationes. Si solum incalescerent humores non autem putrescerent, pulsus in omnibus putridis essent æquales, ordinati, ut in ephemeris, quod solus calor fatiget, aut saltem dastole major esset systole, quod major foret necessitas refrigerationis quam expulsionis fuliginum, pariter urina concocta non cruda foret. *Quintò* omnia præter ignem possunt putrescere, Non absurdum igitur ex humoribus putrescentibus febres accendi. *Sextò* sanguis putridus sæpe educitur venæ sectione, & humores putridi sæpe per alvum, sudores aliasque vacuationes expurgantur, etiam cum fœtore maximo putredinis indice. *Septimò* si sine putredine fierent, solis curari possent alterantibus, non foret opus vacuantibus præsidiis, nec natura vacuationes spontaneas tam sæpe instituerct. *Octavò* Multa putredinem generare possunt, ut vicina putridorum, cibus vitiosus, prohibita transpiratio, caloris nativi imbecillitas, aër putridus, quæ causæ si præstò sint, dubium non est humores putrescere posse. Et hæc in multis febribus apparent quæ tamen non sunt pestilentes. Quin etiam multæ pestilentes sunt absque putredine, ut suo loco dicemus.

Cap. III.

De causis Febrium putridarum.

1 PRoxima putredinis causa secundum *Galenum* est calor extraneus insito gravis & molestus, ut prius diximus. Mediatæ verò à *Galeno de caus. morb. cap. 8.* ad tria genera referuntur. fit enim putredo vel à medicamentis, vel ab excrementis in animali genitis, vel ob prohibitam transpirationem. Primò medicamenta putrefacientia sunt septica, calida & humida, de quorum natura tractat *Galenus primo simpl. cap. 15.* Sic oleum aspersum ulceribus majorem putredinem solet excitare,

Prima causa.

tare, & certum est si quis ejusmodi medicamenta assumpserit, humores in pravam malignamque naturam degeneraturos.

II. Secunda causa est prohibita transpiratio, quæ generatur vel propter obstructiones, vel propter constrictionem meatuum cutis. Obstructio fit tripliciter vel propter copiam, vel propter crassitiem, vel propter viscidítatem rei obstruentis. Sed hoc non est intelligendum de omni obstructione, nam viscerum obstructiones non semper pariunt febres, ut docet *Galenus 2. de loc. aff.* gravitatem hypochondriorum sine febre, ostendere obstructionem vel scirrhum, cum febre vero inflammationem, potest igitur obstructio esse absque febre. Præterea obstructio quæ est absque inflammatione non facit febrem continuam, quia non est causa putredinis humorum qui sunt in venis, qui aliâs commodam habent diaphoresin per habitum corporis, nec facit intermittentem, fit enim hæc ex humore in habitu putrescente, tùm potius continua illa foret quam intermittens, quandoquidem putrescens humor in vasis determinatis partium facere febrem potest, sed tantum continuam. quoties igitur putrescit humor in visceribus, facit febrem, sed non semper putrescit per obstructiones viscerum. Constrictio meatuum cutis tripliciter generatur, vel ex nimio frigore, vel ex nimia siccitate, vel ex usu rei alicujus adstringentis, ut balnei aquæ aluminosæ. *Secunda.*

III. Sed hic oritur dubium an putredo fieri possit sine prohibita transpiratione. Et quidem posse videtur, siquidem *Galenus de causis morbor. cap. 8.* tres ut diximus statuit putredinis causas, prohibitam transpirationem, medicamenta putrefacientia, & genita in corpore excrementa. Idem quinque causas statuit morborum calidorum, motum, putredinem, viciniam rei calidæ, prohibitam transpirationem, & calida assumpta. Quod si putredo esset à prohibitâ transpiratione, male putredinis & obstructionis seorsim meminisset. *Tertiò* idem confirmat experientia, quandoquidem caro, aqua, multaque alia putrescunt sine ulla obstructione, sic cibus in stomacho corrumpitur; cibus putris assumptus, contactus putridorum humorum reliquos inficiunt. *Quartò* partes gangrana affectæ alias putrefaciunt, quas proxime tangunt, tum universum corpus, nisi citò abscindantur. Sic *Galenus 2. de diff. feb.* fatetur sanguinem putrescere non tantum ob obstructionem, sed ob alias causas extraneum calorem inducentes, & *libro de Inæq. intemp. cap. 7.* apertè ait non tantùm ex obstructione, sed etiam *An putredo fieri possit sine prohibita transpiratione.*

 aliis

aliis de causis fieri posse putredinem. *Quintò* si putredo fit à calore extraneo internum corrumpente, possitque is augeri aliis de causis quam à transpiratione prohibita, certum erit putredinem aliunde fieri posse, unde *primo de diff. feb. cap. 3.* ad finem ait, in plenitudine ad vasa fieri putredinem à prohibitâ transpiratione, in plenitudine verò ad vires, quod non possint humores regi à calore nativo, & *lib. de curandi ratione per phlebotomiam*, facilius ait putrescere humores in plenitudine ad vires quam in eâ quæ ad vasa est. In illa autem non adest necessario obstructio ulla; demum sequeretur hyeme plures fieri febres, quia obstructiones ob ambientis frigiditatem, humorum crassitiem sunt copiosiores: attamen certum est æstate febres esse frequentiores, non propter obstructiones, sed propter ambientis fervorem, caloris innati defectum, & propter humores biliosos qui facilius incendium concipiunt quam pituitosi. Contra hyeme quamvis obstructiones facilius contingant tamen calor ambientis minor est, innatus validior, humores minus fervidi. Non igitur semper à prohibitâ transpiratione fit putredo.

IV. Contra vero *Galenus* videtur unicam obstructionem causam febrium putridarum statuisse, nam *xj. Meth. cap. 10.* dum persequitur methodum curandi febres putridas, hunc servat ordinem, primò febrem considerat, dein putredinem, demum prohibitam transpirationem, tandem ultimo obstructionem, à qua principium curandi facit, ita ut prædicta ex sententiâ Galeni sese mutuò consequantur. Verùm ut docet *Hercules Saxonia*, *Galenus* non de qualibet febre putridâ agit; sed de ea quæ fit in vasis communibus, quæ solet esse ab obstructione pororum cutis: Vel dicere possumus *Galenum* locis citatis agere de putredine humorum, quæ fit non ab externâ causâ, sed ab internâ, quæ sine obstructione non solet fieri, nam à causâ externâ & procatarcticâ putredinem in humoribus posse excitari idem nunquam negavit, & argumenta supradicta clare ostendunt, sic ex aëris putridi inspiratu fit pestilentia. Rectè distinguit Valles. prohibitam ventilationem ab obstructione, quod illa sine hac esse possit, corpus liberè non perspirat, non tantùm quia obstructæ viæ sunt, sed etiam quod facultas gravata est, aut arteriæ duræ vix possint dilatari, unde in plenitudine ad vires fit putredo, interdum sine obstructione, sed nunquam sine prohibitâ ventilatione, nisi à causâ externâ contingat.

Tertia causa.

V. Tertia putredinis causa sunt excrementa in corpore genita. Generari

nerari autem solent per cruditates, & corruptas alimentorum coctiones, ut diximus capite *de Ephemera:* fiunt autem cruditates *tertio de symptomatum causis*, propter imbecillitatem facultatis concoquentis, propter ipsius alimenti vitium, & propter errores externos. Imbecillitas facultatis vel partium intemperies, vel earum morbos organicos sequitur, non enim tantùm à temperie, sed etiam à conformatione organicâ concoctio procedit. Sed vitio alimenti fit cruditas secundum *Galenum & Avicennam: primò* propter pravam ipsius alimenti substantiam; *secundò* propter quantitatem quæ consideratur vel absolutè & simpliciter quoad vasa, ut in helluonibus, vel ex viribus assumentis æstimatur. *Tertiò* propter malam qualitatem, quæ duplex est, vel quia alimenta facile naturâ suâ corrumpuntur, ut fungi, cucumeres, lac; vel quoniam etsi naturâ suâ sint bona, tamen ob quandam putredinem aliundè acquisitam noxia evadunt, ut triticum, hordeum, omne denique alimentorum genus, quæ aut à primâ statim generatione, aut temporis diuturnitate, aut ob malam repositionem vitium potest contrahere. *Quartò* ob malam præparationem. *Quintò* ob malum usum in tempore assumendi & ordine. In tempore quidem, ut si cibo nondum concocto, novus assumatur; In ordine vero si adstringentia ut cidonia, fructibus horæis, lacti, aliisque quorum substantia facile corruptibilis est, præmittantur. *Avicennas* septem causas putredinis recenset; *primò* alimenta natura sua prava, *secundò* quæ facile corrumpuntur ut lac, *tertiò* quæ nimis sunt humida, ut horæorum fructuum omne genus, *quartò* quæ nimis frigida ut cucumeres, *quintò* quæ malè præparantur, *sextò* quæ præposterè, *septimò* quæ malo & inverso ordine sumuntur, quæ optimè Galeno consentiunt à quo sunt desumpta. Cruditates denique fiunt propter errores externos, referri autem debent ad usum sex rerum non naturalium, quæ quomodo putredinem producere possint capite de causis febrium abundè diximus. Sed *Galenus* non vult ab ejusmodi excrementis, quantumvis in corpore abundent febres induci, si nulla in visceribus sit obstructio, & libera sit corporis perspiratio, at si obstructio contigerit, aut habitus corporis adstringatur febris succedet. Itaque iis qui malis humoribus sunt referti, si intempestivè laborent, aut temere balneo usi sint, aut pororum cutis obstructi contingat, facilis erit lapsus in febres, siquidem corrupti humores ex his causis magis ac magis accenduntur, & fuligines in corpore retinentur.

Cap. IV.

De differentiis febrium putridarum.

I. Differentiæ febrium putridarum sumuntur ex *Galeno* à tribus, *Primò* ex eo quod causa ipsius putredinis adsunt, vel absunt, *Secundò* à loco, quòd per totum corpus, aut in aliquâ tantum parte sit putredo; *Tertiò* quatenus cum phlegmone aut citra hanc febris solitaria consistit. Nos autem eas desumemus vel à materia quæ putrescit, vel à loco in quo putrescit, de utrisque autem magnæ sunt difficultates.

Differentia à materia. II. A materiâ putrescente differentiæ quatuor sunt secundum quatuor humores corporis nostri; & primum sanguis putrescens febrem procreat sanguineam, etsi id neget *Galenus* referente *Avicennâ*, ut dicemus capite proprio. *A sanguine.* Quidam referente *Tralliano* putarunt solam pituitam putrescere, est enim humor crassus, viscidus, ad putredinem & obstructionem maximè comparatus, unde videtur illi nomen datum *A pituita.* ἀπὸ τοῦ φλέγειν ab ardendo quod facile inflammetur; at hæc opinio Judicio *Tralliani* absurda est, ulteriorique non eget refutatione, nomen siquidem illud phlegmatis pituitæ datum per antiphrasin, tantumque abest ut à pituitâ febres omnes generentur, cum ut ex rei veritate docet *Fernelius*, rarissima sit exquisita quotidiana, quæ bilis aut alterius humoris mistione non constet, humor enim ille frigidus non facilè concipit incendium, sed in senibus & summa hyeme plurimam bilem pituitæ admistam cernere licet. *A melancholia.* Alii eodem referente negarunt à melancholiâ febrem ullam generari, humor siquidem est frigidus siccus, utrâque qualitate putrefactioni adversus. Verum ii non advertunt melancholiam talem dici respectu aliorum humorum, etsi revera sit humor calidus & humidus. *A bile.* Demum alii probabilius voluerunt à sola bile putridas febres excitari, ut idem author est, cum febris sit affectio calida sicca, sicut bilis. Hippocrates *libro secundo de Nat. hominis* disertè omnes febres fieri ex bile pronuntiat. Est enim pinguior sanguinis pars secundum Galenum accensioni aptissima. Sed hanc sententiam * *Galenus* ut falsam rejecit, partemque hanc libri spuriam censuit, præsertim quod *Galeni refutatio.* ἀνωγχῦ nomen veteribus inusitatum ea contineatur. Probabiliter tamen putat *Mercurialis* in variis lectionibus, bilem reliquis addi

addi humoribus, tanquam sulphur ut accendantur, & sanè paucissimæ febres adsunt, quin bilis peccare cernatur, in quotidianis, quartanis, continuis, intermittentibus bilis putrefactio communis adest, rarò enim exquisitæ deprehenduntur, imo fermè nunquam, si enim tertiana ipsa quæ à bile est, legitima rarissimè cernitur, quid de cæteris sentiendum? Hanc autem fuisse legitimam *Hippocratis* sententiam ostendere videtur *aphorismus 42. lib. 7. Si febris non sit ex bile, calida capiti superfusa solutio fit febris*, quem aphorismum Galenus explicasse non videtur. *Hippocrates* igitur balnea præscripsit febribus quæ non sunt ex bile, quales sunt diariæ & hecticæ, aliàs falsa erit ejus sententia, siquidem & iis quæ sunt à pituitâ & melancholiâ non magis convenit balneum, quam biliosis. Voluit igitur per febres à bile intelligere omnes humorales, quas libro citato dixit fieri omnes ex bile, ita ut hic sit sensus, balnea convenire omnibus febribus quæ non sunt humorales, quales sunt diariæ, hecticæ, & omnes quæ fiunt ex lassitudinibus, exustione, frigiditate, cutis pororum coarctatione & obstructione. Attamen fieri à sola bile repugnat experientiæ, quæ demonstrat urinis, dejectionibus, vomitu, sudoribus, non solam bilem, sed & alios humores excerni. Idem ostendunt causæ efficientes quæ sæpe alios à bile humores, ut pituitam & melancholiam generant, cumque omnia putrescere possint, unde & qua ratione cæteris humoribus putredo & calefactio denegabuntur. Demum rigor, horror, refrigeratio, pulsus, urina, diversitatem humoris febribis arguunt, ut ex speciali doctrina patebit. *Hippocrates ipse 2. de morbis clarè dixit fieri à pituita. Si bilis* (inquit) *& pituita incaluerit, totum corpus incalescit & vocatur febris, incalescit autem intus quidem à cibis & potibus quibus increscit & augetur, Extra verò à laboribus & vulneribus, & à calido calefaciente, à frigido refrigerante, item à visu & auditu, sed ab his minimum.* Hinc colligimus omnes humores corporis nostri putrescere posse & febres accendere.

III. *Argenterius* autem non sine ratione addidisse videtur febrem ab humore seroso putrefacto & corrupto, quam vult esse synochon, cum enim serum putrescere queat, cur febrem non pariet, sic docet experientia multas febres sanari eductis humoribus serosis, detractoque sanguine multus humor aqueus supernatare cernitur, in quo solo febrem reponere oportet, cum nullus alius videatur labefactatus, ipseque sanguis purus appareat. Id ostendunt febres hydropicorum, quæ non ab alio quam à seroso humore fieri possunt, febrem hanc synochon *Ex sero.*

nochon esse putat, quia enim serum in vasis putrescit erit continua; & quia humore bilioso, pituitoso, melancholico non fit, nec erit quotidiana, nec tertiana, nec quartana, synochos igitur sit oportet. Si respondeamus serosum humorem non facere febrem à prædictis distinctam, cum unusquisque humor suum habeat serum, febris à bilioso sero erit tertiana à melancholico quartana, ita instat *Argenterius*, febris hydropicorum ex aquoso humore nascitur, qui nec est serum bilis, nec melancholiæ, nec pituitæ, sed merus aquosus humor, præterquam quod maximè dubium est an serum unius humoris ab altero distinguatur, ut in Physiologiâ diximus, & lib. de usu lienis.

Dubium. IV. Sed hic quoque dubitatio maxima sese offert, cum diversi sint humores sub eodem genere comprehensi (ut bilis quædam est pallida, flava, æruginosa; melancholia vel simpliciter talis, vel atra bilis) an febres quæ ex his nascuntur sint ejusdem generis an diversi. Respondeo febres has ad idem genus referri, quod ostendit purgatio, sic rhabarbarum bilem educit quæcunque tandem illa sit, cumque omnes isti humores sint ejusdem speciei, accidentibus tantum differant, ideò febres quæ ab his oriuntur, non specie, sed accidentibus discrepabunt, ut longitudine, brevitate, malignitate, benignitate, & cæteris. Etsi, ut obiter dicam, in hac humorum doctrinâ quædam sint dubia, cum ad idem genus res omnino diversæ referantur, ut bilis atra ad melancholiam, cum quâ nihil habet præter nomen commune, & ad bilem potius referri debeat, à quâ tantùm secundum magis & minus distinguitur. Statuendum itaque humores omnes in corpore putrescere. Ideo *Attalus* & *Athenæus* voluerunt omnes febres esse putridas quos *Galenus* non refutavit, excepit tantùm Ephemeras, quin etiam spiritus ipsi corrumpi possunt, quidni humores?

Differentia ex loco. V. Differentiæ à loco in quo humores putrescunt sequuntur explicandæ de quo non parva est tum inter veteres, tum inter recentiores altercatio. Quidam enim ait *Trallianus*, non continuas modo, sed

Prima opinio. etiam intermittentes fieri voluerunt ex humoribus in vasis putrefactis, à continuis non loco, sed humoris & quantitate & qualitate differentes, quod in continuis multus, crassusque humor subsit in intermittentibus tenuior, quique in summam cutim efferri facilius possit: Probari potest hæc sententia *primò* urinæ febrium intermittentium coctionem & cruditatem demonstrant, at urinæ tantùm significant humores qui sunt in venis, est enim urina serum eorum qui in venis sunt

sunt humorum. *Secundò* sanguis extra venas concrescit, in venis ergo tantùm putrescet. Sed si hæc opinio vera esset, nulla posset reddi ratio rigoris illius qui febres intermittentes præcedit, conclusi enim venis humores, & coërciti nullum rigorem excitant. Itaque si sanguis concrescit extra venas, non dubium tamen quin quoque possit putrescere. Si urinæ spectantur id tantum ad causæ antecedentis dispositionem investigandam & cognoscendam fit, non ad conjunctam, quæ singulis paroxysmis evacuatur, ut inferius dicemus.

VI. His alii adversantur qui semper extra venas humores putrescere volunt, & in ventre, *primò* quod illic generentur lumbrici, *secundò* quod excrementa etiam in sanis illic putrescere soleant, *tertiò* quod unico vomitu, aut alvi dejectione, febres integrè fuerint solutæ. Alias rationes addit *Ioubertus paradoxo tertio. Quartò* ergo sic probari potest hæc opinio; in locis propriis cuncta conservantur ex Aristot. 4. Physic. sed venæ sunt loca propria humorum. *Quintò* omnis putredo est cum fœtore, in venis nullus fœtor, ergo in iis nulla putredo. *Sextò* humores putrescunt, vel quia pauci, vel extra proprium locum sunt, vel non moventur, vel sunt in loco angusto, at humores in venis nullam habent ex prædictis conditionibus, non igitur ibi putrescunt. At ex hâc sententiâ sequitur febres omnes esse intermittentes, nullas continuas, nisi quæ essent symptomaticæ. Et supradictarum rationum facilis est solutio, *Iouberti* quidem rationes sunt levissimæ, sed quæ ex *Tralliano* fuerunt relatæ paulò validiores videntur. Et quidem prima ratio adeo difficilis est, ut in illâ solvendâ plurimi fuerint hallucinati, siquidem *Mercurialis* respondet vermes non ex qualibet putredine gigni, sed tantum ex humoribus crudis & crassis putrescentibus, quales inveniuntur in intestinis, sed hoc nihil ad rem, nam in venis ejusmodi humores adsunt, at in iis non fiunt lumbrici, unde nullus unquam visus est excretus per urinas, ait *Trallianus. Capivaccius* vero respondet animalia non posse generari nisi mistum putrescens paulatim putrescat, at in venis humores repente corrumpuntur, quæ responsio dubio innititur fundamento, quasi vero humores non possint pedetentim & sensim corrumpi in vasis conclusi. *Saxonia* paulo veriùs dicit non esse necessarium ex omni corruptione fieri vermem, nam vinum cum mutatur in acetum corrumpitur, & tamen vermis non generatur, sic non semper, cum pomum aut pyrum corrumpitur, fit vermis. Præterea inquit mutationem humoris in pus in febribus salutaribus respondere generationi

Secunda opinio. *Ratio prima.* *Secunda.* *Tertia.* *Quarta.* *Quinta.* *Sexta.* *Solutio.* *Prima.* * *Opinio Mercurialis.* * *Capivaccii.* * *Saxonia.*

tioni istius vermis, in febribus autem lethalibus putredinem tantam esse ut ex ea nullum animal generare queat, quæ solutio plurimos errores continet, supponit enim pus generari in febribus, cum sedimentum non sit pus, etsi puri generatio ipsius respondeat, deinde vermis fit per absolutum interitum misti putrescentis, cum calor extraneus mistum omnino corrumpit, pus autem & sedimentum fiunt naturâ vincente & superante putredinem. Igitur respondendum puto animalia non generari in venis, quia putredo quæ in illis fit non potest esse totalis, sed tantùm secundum partem, ut diximus capite primo hujus libri, non possunt enim fieri vermes nisi per mutationem formæ humorum in formam animalis, quod ingentem arguit putredinem, qualis vivo animali non fit in venis. Cur verò non fiat, hanc esse rationem puto, quia in venis humores non possunt ita putrescere ut omnino destituantur à calore nativo, adest enim calidum nativum perpetuò in illa materia putrescente & prohibet mutationem totalem humoris in animal: Apparet autem adesse quia natura assiduè molitur coctionem humoris illius morbifici, in ipsis etiam morbis lethalibus, in quibus esse id semper non assequatur, tamen humorem illum nunquam deserit, nisi simul extinguatur homo, sequitur enim mors ubi humor morbificus calorem nativum expugnavit, in intestinis vero putrescens humor à calore omnino relinquitur, quia nulli usui corpori esse potest, propterea generari illic solent lumbrici. Sed *Renodæus diligens Pharmacopœa scriptor*, refert vidisse se è brachii vena secta unà cum sanguine vermem palmam longum emissum *libro tertio de mater. medic. capite. 33.* Ad *secundam* Respondeo non in intestinis tantum, sed etiam in venis posse putredinem fieri. Sed tertia ratio eo difficilior solutu videtur quod arduam illam quæstionem tangat de sede febrium intermittentium, de qua postea agemus, nunc autem dicere possumus, rationem hanc non probare nunquam in venis fieri putredinem, sed tantum eam fieri interdum in alvo & præcordiis, quamvis etiam dicere possumus putridos humores è venis tum à naturâ pellente, tum à pharmaco attrahente educi, ut apparet in febribus continuis in quibus his vacuationibus febres solvuntur. *Ad quartam* Respondeo, locum servare locatum, quamdiù nihil vitii accedit aliunde, aliàs virtus loci nequit prohibere putredinem, Aër, aqua, omnia denique in suis locis corrumpuntur, ut docet experientia. *Quinta* ita satisfiet, fœtorem omnem sequi putredinem, sed non contra omnem putredinem con.i-

Margin notes: * (beside "rores continet"); * (beside "mistum omnino"); *Authoris solutio.*; *Solutio secunda.*; *Tertia.*; *Quarta.*; *Quinta.*

comitem habere fœtorem, vinum in acetum mutatur sine fœtore; putredo tantùm quæ magna est & ad totalem accedit, solet esse cum fœtore, aliquando tamen humores etiam fœtent, ut ex urinis & sudoribus percipitur, ex quibus magna putrefactio & cruditas indicatur, prævalente etenim coctione fœtor omnis tollitur. *Sexta* autem ità occurrere possumus, primo non esse sufficientem enumerationem causarum putredinis, nam his servatis conditionibus ab aliis causis præter naturam excitari posse putredinem, de quibus superius à nobis dictum: *Secundò* dicere possumus in venis posse humores esse paucos, extra locum proprium, & in loco angusto ob prohibitam transpirationem, ob quam febres fiunt continuæ. Instabis humores sinceros non putrescere, sic in tumoribus legitimis non fit suppuratio, eresipelas purum non suppurat, quæ ratio quibusdam insolubilis visa est; Dicimus tamen ex ea non sequi humores nunquam putrescere, nam videmus & cancrum & eresipelas ulcerari, quod fit ab humorum putredine. Aliud autem est suppurari, aliud putrescere, suppuratio etenim non est putredo, & non convenit omni humori, sed tantùm sanguini, putredo autem aliis accidere potest humoribus, etsi non suppuratio, unde aphorismus eresipelati suppuratio succedens malum. *Sexta.* *Instantia* *

VII. Concludendum igitur est putredinem fieri vel in venis, vel extra venas. Si fiat in venis, fient febres continuæ, extra venas intermittentes. Continua duplex est, primaria quam parit putrescens humor in vasis majoribus inter alas & inguina sitis, symptomatica, quæ visceris partisve putredinem quasi comes insequitur, huc referri potest ea quæ ex vasis partium determinatis oritur, ut causos *ex Galeno 4. acut. com. primo*, tum quæ ex jecoris, lienis, alteriusve partis eresipelate & phlegmone principium ducit. Si quispiam quærat quomodo differat febris ex bubone diaria, à putridâ quæ ab eadem causâ proficiscitur, Responderi poterit ex *Galeno* in diaria putridam fuliginem ad cor non ascendere, contra in putridâ, corruptus vapor ex putrescentibus humoribus in cor exporrigitur. Sed cur in uno bubone putridus vapor conclusus maneat, in alio vero ad cor transmittatur, nulla videtur esse ratio, cum idem sit locus effectus, eædem viæ in utroque affectu. Quare rationem aliam reddit *Argenterius*, quod scilicet putrida illa fuligo non gignatur in bubone eo, qui facit diariam, sed tantum adsint vapores fervidi, minimè putres, cum non putrescat ejus- *Continua.* *Quæstio.* *Solutio.*

modi bubo, sed solum calor accendatur in sanguine sicut in venis fit ephemera ex sanguinis mero fervore, non mirum igitur si ab ejusmodi bubone diaria, ab alio verò putrida procreetur, quia putridum putridam solet gignere, calefacit vero quæ calefaciendi vim habet, & de hoc aliquid diximus *capite de diaria*: fit etiam symptomatica, cum sensim & lente humor in dictis visceribus putrescit, & fit continua lenta quæ diuturna esse consuevit. *Putrida* febris, continua & primaria, species sortitur ex vincentis humoris naturâ. Si enim massa sanguinaria accenditur, synochus fit putris: Si plus bilis quam cæterorum humorum continet, facit continuam tertianam, sic ex pituitâ quotidianâ, ex melancholiâ fit quartana. Est autem continuarum omnino genus duplex, unum earum quæ ab initio ad finem perseverant sine ullo exacerbationis ordine, ut synochus putrida & causos; alterum earum quæ etsi nunquam intermittant, remittunt tamen, ut tertianæ, quotidianæ, quartanæ continuæ. Earum quæ nunquam exacerbantur materia est in venis cordi proximis, & vasis majoribus, quæ inter alas & inguina excurrunt, inter quæ vasa, pulmonis, uteri, ventriculi continentur, ac proinde cor assiduè pari vehementiâ fatigat. Reliquæ vero [illegible] habent in venis aliquantulum distitis, ex quibus putredo [illegible] in cor assiduè ferri nequit. Est autem continuarum frequentissima tertiana, rara quotidiana, rarior quartana continua; sanguis [illegible] & melancholicus quia frigidus ægrè accenditur, neque hinc febris vehemens, sed lenta excitari solet, quæ fere etiam [illegible]. Atque hæc est series febrium continuarum, quarum [illegible] satis patent; sunt enim continuæ, quoniam humor [illegible], non potest dissari & dissipari [illegible] assiduo vapore cor fatigat propter con[illegible] & [illegible] cum corde. Sed dubium est [illegible] in venis simul permisti, qui possit unus [illegible]. Respondent quidem id fieri ob [illegible] [illegible]

[illegible]

liosa apparet, & motus manifestos habet choleræ putrescentis, eademque ratione quotidiana & quartana generari solet, nullus enim purus, sincerusque humor est in corpore nostro, sed ab eo qui exuperat & vincit febres denominationem sumunt. Vel cum aliis dicere possumus humores in venis esse distinctos per proprias formas, per proprios situs, per proprios motus, & ità horum cuilibet habet proprium temperamentum, quod amittere potest, etiam si alter humor resistat, & conservetur, quod mihi videtur dubium, ut postea explicabimus.

IIX. Intermittens febris alia simplex est, alia composita, alia confusa, simplex ab uno humore seorsim putrescente generatur, ut quotidiana ex pituitâ, tertiana ex flavâ bile, quartana ab humore melancholico fit. Confusa non ex humore sincero, sed ex multis uno extra majores venas loco conclusis, pariterque putrescentibus emergit, qualis est tertiana notha ex bile & pituitâ simul corruptis. Composita febris ex mistis implicitisque fit intermittentibus aut continuis, ut tertiana duplex, quartana triplex, hæmitritæos quæ ex quotidiana continua & tertiana intermittente constat, hic ut variæ sunt febres, ita & humores sunt varii, non uno eodemque loco conclusi, sed seorsim putrescentes. Causa autem cur humor extra venas putrescens febrem faciat intermittentem, ea est, quod putridus humor consumitur & expurgatur; tunc abit paroxysmus, donec rursus nova materiâ putrescente redeat, tamdiu siquidem perseverat febris, dum humor aut ex toto consumatur, aut coquatur. Ideo in inflammationibus etsi materia sit extra venas continue tamen fit febris, quod humor tumore conclusus maneat, non expurgetur. Hanc autem euacuationem causam esse in-

Intermittentes.

[illegible] sunt sudores, aut alvi fluxus quibus paroxysmus sol-
[illegible] vacuatio non succedat, aut accessio proroga-
[illegible] nerat, ob retentionem materiæ, quotidia-
[illegible], non solet in perfectam desinere ἀπυρεξίαν,
[illegible] quæ solet tantum esse sex horarum.
[illegible] um est humoris nova collectio in fo-
[illegible] l congestione, vel influxu; Con-
[illegible] ne & expulsione, unde necessariò
[illegible] enta, quorum putredo postea fe-
[illegible], quæ est motus materiæ ab una
[illegible] acti, vel transmissi, Attrahun-
[illegible] em attrahere experientia osten-

 dit,

modi bubo, sed solum calor accendatur in sanguine sicut in venis fit ephemera ex sanguinis mero fervore, non mirum igitur si ab ejusmodi bubone diaria, ab alio verò putrida procreetur, quia putridum putridam solet gignere, calefacit vero quæ calefaciendi vim habet, & de hoc aliquid diximus *capite de diaria*: fit etiam symptomatica, cum sensim & lente humor in dictis visceribus putrescit, & fit continua lenta quæ diuturna esse consuevit. *Putrida* febris, continua & primaria, species sortitur ex vincentis humoris naturâ. Si enim massa sanguinaria accenditur, synochus fit putris: Si plus bilis quam cæterorum humorum continet, facit continuam tertianam, sic ex pituitâ quotidianâ, ex melancholiâ fit quartana. Est autem continuarum omnino genus duplex, unum earum quæ ab initio ad finem perseverant sine ullo excandescentiæ ordine, ut synochus putrida & causos; alterum earum quæ etsi nunquam intermittant, remittunt tamen, ut tertianæ, quotidianæ, quartanæ continuæ. Earum quæ nunquam exacerbantur materia est in venis cordi proximis, & vasis majoribus, quæ inter alas & inguina excurrunt, inter quæ vasa, pulmonis, uteri, ventriculi continentur, ac proinde cor assiduè pari vehementiâ fatigat. Reliquæ vero causam habent in venis aliquantulum dissitis, ex quibus putredo pari impetu in cor assiduè ferri nequit. Est autem continuarum frequentissima tertiana, rara quotidiana, rarior quartana continua; sanguis enim pituitosus & melancholicus quia frigidus ægrè accenditur, neque hinc febris vehemens, sed lenta excitari solet, quæ fere etiam inordinata evadit. Atque hæc est series febrium continuarum, quarum causæ ex superioribus satis patent; sunt enim continuæ, quoniam humor putrescens venis coërcitus, non potest difflari & dissipari ob obstructionem cutis, ideo assiduo vapore cor fatigat propter continuitatem venarum & arteriarum cum corde. *Dubium.* Sed dubium est cum humores omnes sint in venis simul permisti, qui possit unus seorsim putrescere intactis aliis. Respondent quidam id fieri ob materiæ dispositionem, ut si quis simul cum aquâ & lapidibus bitumen sulphurque permisceret, ignis ejusmodi miscelam corripiens, sulphur primum, dein bitumen accendet, intactis lapidibus, quia non sunt dispositi ad suscipiendum incendium. Vel ut vult *Rondelet.* quando aliquis humor aut ex victus ratione, aut aliis de causis exuperat, febrem facere potest aut tertianam, aut quotidianam, aut quartanam, etiamsi unà reliquæ partes sanguinis putrescant, sed quia major est copia bilis, febris biliosa

liosa apparet, & motus manifestos habet choleræ putrescentis, eademque ratione quotidiana & quartana generari solet, nullus enim purus, sincerusque humor est in corpore nostro, sed ab eo qui exuperat & vincit febres denominationem sumunt. Vel cum aliis dicere possumus humores in venis esse distinctos per proprias formas, per proprios situs, per proprios motus, & ità horum cuilibet habet proprium temperamentum, quod amittere potest, etiam si alter humor resistat, & conservetur, quod mihi videtur dubium, ut postea explicabimus.

IIX. Intermittens febris alia simplex est, alia composita, alia confusa, simplex ab uno humore seorsim putrescente generatur, ut quotidiana ex pituitâ, tertiana ex flavâ bile, quartana ab humore melancholico fit. Confusa non ex humore sincero, sed ex multis uno extra majores venas loco conclusis, pariterque putrescentibus emergit, qualis est tertiana notha ex bile & pituitâ simul corruptis. Composita febris ex mistis implicitisque fit intermittentibus aut continuis, ut tertiana duplex, quartana triplex, hæmitritæos quæ ex quotidiana continua & tertiana intermittente constat, hic ut variæ sunt febres, ita & humores sunt varii, non uno eodemque loco conclusi, sed seorsim putrescentes. Causa autem cur humor extra venas putrescens febrem faciat intermittentem, ea est, quod putridus humor consumitur & expurgatur; tunc abit paroxysmus, donec rursus nova materiâ putrescente redeat, tamdiu siquidem perseverat febris, dum humor aut ex toto consumatur, aut coquatur. Ideo in inflammationibus etsi materia sit extra venas continue tamen fit febris, quod humor tumore conclusus maneat, non expurgetur. Hanc autem euacuationem causam esse intermissionis ostendunt sudores, aut alvi fluxus quibus paroxysmus solvitur, quod si ejusmodi evacuatio non succedat, aut accessio prorogatur, aut in continuam degenerat, ob retentionem materiæ, quotidiana in quâ sudores paucissint, non solet in perfectam desinere ἀπυρεξίαν, & parvam habet remissionem, quæ solet tantum esse sex horarum. Causa igitur reditus paroxysmorum est humoris nova collectio in foco putredinis. Colligitur autem vel congestione, vel influxu; Congestio fit ex vitio partis in concoctione & expulsione, unde necessariò & generantur & cumulantur excrementa, quorum putredo postea febrem inducit; frequentior est fluxio, quæ est motus materiæ ab una parte in aliam; fluunt humores attracti, vel transmissi, Attrahuntur calore, vel dolore. Calorem quidem attrahere experientia ostendit,

Intermittentes.

Dolor an attrahat. dit. Dolor vero propriè meo judicio non attrahit, sed potius est occasio fluxus humorum in partem affectam, nam natura ut dolentem partem tueatur, dolorisque causam submoveat, spiritus humoresque confertim transmittit, secundò pars ipsa dolens ab his incalescit, unde postea propter calorem magis attrahit. Demùm ex dolore pars infirmatur, debilis autem pars etsi non attrahat, facilli■è tamen excipit influentem quamcunque materiam. Pelluntur autem humores à naturâ irritatâ illorum aut copiâ, aut qualitate; hic spectanda est tum pars mandans, tum incipiens. Pars mittens robusta esse debet & irritata, recipiens debilis & imbecilla, aut ad recipiendas fluxiones proclivis. Debilis est aut naturâ suâ, ut quæ rara est, laxa, mollis, ignobilis, nulli actioni insigni destinata, ut cutis quæ totius corporis emunctorium est. Proclivis vero ad fluxionem excipiendam ea est, quæ mittenti subjacet, aut cum ea connectitur, aut vias habet amplas & patentes quibus humores influentes admittat. His de causis fit nova humoris acervatio, ex qua redintegrari accessio solet, tamdiuque solet hic circuitus durare, dum plenè mala qualitas fomitis fuerit emendata. Naturales enim humores nunquam faciunt febrem, sed oportet aut eos corrumpi, vel malos subministrari, aut ipsius alimenti, aut partis vitio, quæ pravos suppeditet, aut bonos corrumpat, sicut fermentum massam totam alterat, & hæc est ratio cur sæpe in diversis temperamentis eædem febres, & in similibus variæ generentur, ut quartana in sanguineo & contra, non est enim necesse ut humores febrem intermittentem facientes prius adfuerint in venis, sufficit si quotidie ex novo succedente alimento generentur. Pariter videmus unum idemque alimentum in diversis ventriculis amarescere & acescere, potius igitur attendenda est conditio causæ humores corrumpentis aut generantis, quam ægrotantis natura & temperies. Sic videmus ex morsu viperæ corrumpi humores & verti in æruginem, ex scorpionis vero morsu alio modo alterari. Spectanda igitur præcipue est vitiosa illa dispositio partium quæ humores alterat instar fermenti, & in suam naturam deducit, ita ut in quibusdam omnia facessant in bilem, in aliis in pituitam: fomitem hunc in quotidianâ esse in ventriculo, in tertianâ in hepate, in quartanâ in liene voluit Galenus, *Fernelius* etiam in præcordiis generaliter, in mesenterio, pancreate, in quibus humorum confluit colluvies. *Paracelsus* vult esse in stomacho, hepate, & renibus, sed male, renes enim non alterant humores, sed recipiunt, & expurgant

Cur in pituitosis fiant febres biliosa & contra.

Fomes.

Paracelsus refellitur.

*

gant per urinas, unde ab iis non potest humor venarum infici, qui in habitu corporis primum rigores, dein sudores faciat, cum humores à venibus attracti statim per urinas vacuentur, non redeant in venas, aut reliquum corpus, nisi ipsi renes inflammentur, sed tunc non intermittens, verum continua generabitur. Forsitan imposuit illi dolor interdum in dorso perceptus, sed hic fit ab humoribus in magnâ illâ arteriâ quæ spinæ incubat, efferuescentibus, ut alibi dicemus. Potius igitur in dictis partibus fomes constituatur, in quibus humorum generatio & acervatio fieri solet, & unde in universum corpus dimaneant. Redit igitur febris quia nova materia à fomite suppeditatur, quæ paroxysmum redintegrat, mittitur siquidem ex præcordiis ad habitum corporis ut vult Galenus, demum in sudores solvitur, sic abit paroxysmus donec dictis ex causis redeat. *

IX. Sed jam hic sese offert amplissimus disputationum campus, negant enim plurimi materiam febrium intermittentium esse in habitu corporis, sed *Ioubertus* voluit esse prope cor, *Argenterius* in venis. *Fernelius* extra venas, sed in præcordiis, pancreate, mesenterio, quorum opiniones seorsim sunt excutiendæ, prima quidem non eget longa refutatione, est enim absurda satis, postrema autem à veritate non prorsus abhorret, & ut uno verbo dicam Ferneliana est, id est docta, erudita, experientiæque consentanea. *Iouberti opinio.* *Prima ratio.* *Solutio.*

X. Plurimæ itaque pro *Iouberti* sententia afferri possunt rationes. *Prima*, Ibi est materia febris, ubi est ipsa febris, sed febris est in corde. Ergo. Retorqueri argumentum potest in ipsum Ioubertum, febris est in toto corpore, ergo materia febris est in toto corpore, igitur si sufficit calorem vaporemque putridum è corde dispergi in totum corpus, cur non sufficiet idem fervor sublatus è præcordiis in cor ad febrem accendendam, cum cor non possit putredinem vitæ inimicam, gravemque ullum affectum sustinere. Non est igitur necesse materiam febris ibi esse ubi ipsa febris constituitur, sufficit si aliunde in cor efferatur. Sed nec nobis nocet ratio, qui docuimus capite primo, non omnem febrem esse in corde necessario, sed posse ex aliis partibus habere originem, & progressum. *Secunda.* Ibi est putredo ubi elucent accidentia putredinem comitantia, sed in corde ea elucent, æstuatio, ardor deliquia animi; Ergo in corde est putredo. Hæc objectio iisdem laborat vitiis, nam in venis, extra venas, in præcordiis majora adsunt putredinis indicia quam in corde, nam deliquium animi *Secunda ratio.* *Solutio.*

* mi non semper adest in febribus, & quando adest per sympathiam concitatur. *Tertia ratio.* Sed *tertia ratio* validius pugnat adversus opinionem *Galeni*, etsi *Iouberti* sententiam non probet. Si humor putresceret juxta cutim facilius foras exhalarent vapores per cutim, quam cor peterent, habent enim poros obvios & proximos. Et sanè fatendum est non semper in habitu corporis putrescere humores, sed & etiam in præcordiis ut voluit *Fernelius*. Respondere tamen possumus non esse necesse humores per cutim exhalare, potius quam in cor ferri cum facilius petant cor, quam dissipentur, cum venæ sint ampliores ductus, per quos vapor potest in cor subire, per cutim autem facile non potest, donec à calore attenuatus in sudores abeat. Opinio autem Iouberti refellitur ex rigore, nam *febrem ardentem rigor superveniens solvit*, Item *quibus quotidie rigores fiunt, quotidie febres solvuntur*. Solvuntur autem quia materia abit in sudores, aut per insensilem perspiratum dissolvitur, emittitur igitur ex venis, & propterea non est in corde.

Alia opinio. XI. Sed validius pugnant alii, & probant intermittentium causam esse in venis. *Prima ratio.* *Primò* Ergo quæritur, an materia febrium intermittentium quæ appellitur è venis, putris fuerit ante expulsionem an non? Si non putrescit, quid naturam cogit ad expulsionem, si vero putrescit febris aderit ante principium rigoris & ἐπισημασίας. Respondere possumus non putrescere quidem in venis, sed à fomite pravam quandam acquirere qualitatem, quâ disponitur ad corruptionem, ob quam irritata facultas expultrix venarum insurgit ad expulsionem materiæ istius noxiæ & alienæ. Et *Galenus lib. 2. de symptom. causis cap. 5.* quærit cur in accessionum vigore non permanent horrores & rigores, id inquit fieri quia à calore frigus superatur, cum enim humores putrescunt & incalescunt, frigus abit & rigor, unde ex sententia *Galeni* colligi posse videtur humorem non esse putridum in ipso rigoris insultu, sed putrescentem. Præterea non omnis humor qui novum creat paroxysmum, ex venis ad fomitem mittitur, sed sæpe ex alimentis & potibus assumptis succrescit, sic aquam bilescere protulit *Hippocrates* & corpora impura quo magis nutries eo magis lædes, quia corrumpitur alimentum, & in humorem noxium facescit. *Secunda.* *Secundò* objiciet si non putrescit in venis, cur indicia sumimus ex lotio, cum urina index sit humorum venis contentorum, si dicamus lotium tantùm indicare materiæ dispositionem ad putredinem, quia fovetur putredo ab interno partium vitio, instari poterit ex *Galeno 2. de diff. feb.* hypostasin esse veluti cinerem

rem

rem à putredine relictum quæ fit in venis. *Tertiò* frustra Medicus utetur aperientibus internas obstructiones, si humor sit in habitu corporis, *Quartò* nulla esset ratio cur vena in febribus sit secanda, sufficit siquidem meatus externos aperire per quos libera fiat totius corporis perspiratio. Sed ad hæc respondemus hypostasin observari, venam secari, obstructiones aperiri, ratione materiæ antecedentis quæ est in venis, tum quia fovetur putredo ab interno partium vitio, à probâ siquidem viscerum temperie humores probi, ab improba & vitiosa corrupti generantur. *Quintò* humores crassi ut pituita & melancholia non videntur tam facile, aut tam citò excuti posse ex venis, & subire angustos meatus partium solidarum. Dicendum istos humores expelli posse à facultate partium robustâ, ut ostendunt dolores articulares, quos pituitosus humor procreat, crassities autem expeditam ac facilem expulsionem remoratur, sed eam non tollit, propterea in quartanis & quotidianis longum esse solet paroxysmi principium, quia humor crassus ac lentus non ita facile ex venis expellitur, & extruditur. *Sextò* cur in tertianis omnibus non fit lassitudo ulcerosa, fit enim ea lassitudinis differentia à bile per carnes dispersa, tùm cur ex pituitâ in quotidianis non attollitur habitus in œdematosum tumorem. Sed hæc ratio non est magni momenti, nam in tertianâ exquisitâ lassitudo ulcerosa fieri solet, in nothâ autem ob mistionem pituitæ fit rigor mitior, mitiorque lassitudo. In quotidianis non intumescunt partes, quia calor febrilis in flatum resolvit ejusmodi humorem, quin etiam expanditur per universum corpus, & dissolvitur à calore febrili. Concludimus igitur febrium intermittentiam materiam putrescere extra venas non in venis. Facultas robusta expellit humorem noxium ex majoribus in minores, & ab his in corporis habitum, ubi putrescens emissis in cor vaporibus febrem accendit, donec dissipato eo humore cesset, novoque succrescente redintegretur. Sed quæret aliquis an in ipsa carne, an in venis capillaribus humor ille contineatur. Esse intra venas ostendit solutio, solvuntur sudore, sudor per insensiles cutis meatus profluit, in quos desinunt extrema venarum & arteriarum. Reverâ tamen in carne est, extra capillares, nam si materia biliosa tantùm à magnis venis in parvas pelleretur, cur rigorem excitaret, fit enim ex materiâ delatâ per partes sensiles, venæ autem majores non magis sentiunt quam minores. Inciperet igitur sine rigore febris; deinde cur in eresipelate non fit rigor, defluit enim in minimas venas humor biliosus

Tertiâ. *Quartâ.* *Quintâ.* *Sextâ.* *Dubium.*

liosus sicut in febribus. Pori autem cutis non sunt tantum venarum & arteriarum spiracula, sed etiam horum plurimi in spatia cutis desinunt. Observavit *Hugo Senensis* febres putridas quarum materia primum putrescebat intra venas, antequam expelleretur, in quodam Renaldo, qui febricitabat sex horis antequam rigor & frigus succederent, quibus venientibus sudabat, & à febre liberabatur. Impossibile non videtur in venis fieri putrefactionem, humoremque singulis accessionibus evacuari, antequam novus paroxysmus succedat, si humor fuerit paucus, tenuis, parum viscidus, virtus robusta, obstructio non magna. Rationem prædicti casus affert *Hugo*, quia natura materiam quam agitabat ob crassitiem expellere non poterat, unde putrefiebat in venis, ita ut paroxysmi pars prima penderet à materiâ in venis minoribus contenta, sequens autem pars à materiâ extra venas, quod non magis absurdum est, quam quando in crisi sudor contingit. Hæc *Hugo* quæ satis consentanea sunt experientiæ, vidi febres quæ statim à rigore solvebantur in sudores.

XII. Sed *Fernelius* hanc opinionem quoque improbat, quâ diximus humores putrescere in habitu corporis, statuit enim ille tantum eos putrescere in præcordiis, in intimis visceribus, circum pancreas, mesenterium, omentum. Cui sententiæ assentitur *Alexander Trallianus* refert enim quosdam putasse febres fieri in ventre propter vermes, fœtores, putredines, quæ illic fieri solent, interdum & sæpe per vomitum febres integrè fuerunt sublatæ, interdum per unam solam sorbitionem vel injectonem, unde concludit ventrem esse sedem febrium, & aliorum morborum sæpissimè. Nuper habebam ægrum præ manibus tertianâ laborantem, cujus paroxysmi non per sudores, sed per alvum solvebantur, quod me in ferneliana sententia confirmavit. Cum enim alvus sit sedes multorum morborum ob colluviem putridorum humorum, cur non etiam febrium intermittentium? Id probari posse videtur ex vomitu excitato in principio paroxysmi, & experientia ut diximus confirmat purgatione bilis porraceæ & æruginosæ per secessum & vomitum multas febres curari, vnde verisimile fuit contineri illarum causam in partibus ventriculo & in testinis proximis. Respondebunt quidam in principio intermittentium per rigores retrahi humores & calorem ad interna, interdumque ejus portionem quandam fuisse per vomitum evacuatam, dein tandem superante calore extrudi eam in habitu corporis: Quod si purgationibus per alvum curata

rata febris fuit, id factum ratione causæ antecedentis, quâ evacuatâ antequam paroxysmum faceret, febris desierit. Sed cum in principio accessionis materia febrem statim factura contineatur in præcordiis, ut vomitus ostendunt, quomodo se tandem expandet in habitum corporis, & per quas vias?

XIII. Hæc difficultas adeo valida visa est *Herculi Saxoniæ* ut novam sequutus sit sententiam à prædictis diversam *cap. 7. libri de febribus*. Ait enim materiam febris in principio, augmento & statu paroxysmi esse intra venas. *Primò* quia urinæ demonstrant coctionem intermittentium non minus quam continuarum, quod tamen negaret capite sexto, & nos jam illud argumentum nullius esse ponderis ostendimus. *Secundò* id probat ex naturâ paroxysmi in cujus principio moventur humores ad centrum, in augmento recedunt à centro, in statu vergunt ad peripheriam, sed in declinatione evacuantur per corporis habitum. Sed hic motus non potest fieri nisi per venas, cum febris in universum corpus per venas & arterias deferatur. Igitur illo tempore continetur in venis. Concedit tamen aliquam partem materiæ morbificæ ad partes sentientes fieri, aliter nullus fieret rigor: Demum, *inquit*, hanc materiam nunquam esse simul totam in venis acervatam, sed transmitti de parte in partem ut de liene in jecur, in declinatione verò moveri ad habitum, sicque febrem solvi. Sed hæc ratiocinatio omnium falsissima videtur, nam vomitus in paroxysmis contingentes ostendunt materiam non esse in venis sed extra illas. Demum si vera esset humorem tantùm mitti ad corporis habitum in declinatione, necesse esset rigorem tunc contingere, eâdem ratione quâ fit rigor cum humor febrem ardentem faciens in habitum corporis transmittitur, at nullus in declinatione rigor apparet, omnis est in principio accessionis. Et propterea dicendum veram causam conjunctam febris esse in præcordiis, nec per venas expandere sese in corporis habitum, sed per alvi fluxum solvi febrem posse. *Saxoniæ opinio improbatur.*

XIV. *Fernelii* autem opinio non est absolutè & universaliter vera, nam sicut fatendum est posse humores putrescere in præcordiis, ita negandnm non est, idem pati posse in habitu corporis. Vult siquidem *Fernelius* in tertianâ intermittente humorem acrem in principio paroxysmi quasi impetu ferri in præcordiorum membranas. At cum membranæ sint eximii sensus participes, si humor acris per eas feratur, non rigores modo & horrores, sed & dolores atrocissimos concitabit, *Objectio.*

Responsio. tabit, videmus enim in intestinis mordere, pungere, erodere; sed eadem difficultas manet de habitu corporis qui est exquisitissimi sensus, cur in eo dolores atrocissimos non excitat, inflammationes, eresipelata; dicere ergo possumus humores acres pungere & erodere, molestumque sensum inferre, unde natura ad expulsionem insurgens rigores concitat, est autem rigor species quædam doloris, sicut & lassitudo, & quia sese in membranas non insinuat, sed suis tantùm vaporibus eas afficit, non fiunt eresipelata, nec inflammationes. Quod ergo objicit quidam nullius est pretii, cum similis sit putredo humorum in febribus & inflammationibus, ex Galeno 1. de dif. febrium, si humores putrescant in membranis, febres fient continuæ, non intermittentes, siquidem in abscessibus, dum pus fit, febres fiunt continuæ: febrem etenim fieri continuam necesse est quando materia non evacuatur, nec putredo cessat, antequam nova succedat, at in internis visceribus nihil deest eorum quæ putredinem & febrem producere possunt, scilicet adest humor lentus, crassus, copiosus, qui facilè non digeritur, maximè circa præcordia, quæ publica sunt corporis sentina, in quam universi corporis influit colluvies, tum ob situm partis in profundo absumi commodè materia febrilis non potest. Fient igitur continuæ febres non intermittentes, cum tamen sæpius intermittentes videantnr quàm continuæ. Non igitur in visceribus humor putrefieri posse videtur; sed pro *Fernelio* respondere possumus, prædicta tantum ostendere paroxysmos fore longiores, quod experientia ostendit, videmus enim tertianæ nothæ paroxysmum ad horas quadraginta interdum extendi, quod si humor esset in habitu corporis, juxta cutim & poros, cur citius non abit & tenuatur in sudores, dein non omnis febrilis materia crassa est, copiosa sed interdum tenuis & pauca, unde breves & leviores fiunt accessiones, nec loci situs profundior evacuationem prohibet cum patentes viæ sint per alvum, & universum corpus sit confluxile. In abscessibus autem fiunt febres continuæ, quod humor in partium substantiâ tumidâ putrescat, sed in febribus non corrumpitur in partium substantiâ, eas tantûm alluit, & ab iis demum attenuatus expellitur, unde cessat paroxysmus.

Objectio. alia ex Trevisavelli epistolis.

Solutio. *

Objectio. XV. His rationibus igitur non labefactatur *Fernelii* sententia. Ideo validiores addamus. Opinionem hanc falsam esse ostendit rigor, nam
Solutio. musculi concutiuntur ut molestam quæ ex venis in ipsos expressa est materiam excutient. Sed respondet *Fernelius* se multiplici experi-

mento

mento obſervaſſe concitari rigorem conſentientibus partibus externis cum internis, ita epotâ confertim frigidiore aqua rigere ſolemus, dum mingimus, dum vomituri ſumus, dum acria excrementa per inteſtina dejiciuntur. Item ſuppurationem abſceſſuum in internis partibus ſolet præcedere rigor, ita ut nullum ex rigore depromi poſſit argumentum ad probandum materiam eſſe in habitu corporis, cum ſæpe excitetur materiâ morbificâ in internis partibus exiſtente, illicque commotâ, propter conſenſum omnium partium inter ſeſe. Hæc quidem in ſe abſolutè vera ſunt, ſi naturam rigoris ſpectemus, ſed ſi ea quæ in febribus cum rigore conjuncta ſunt conſideremus validum inde argumentum deduci poteſt. Semper enim cum rigore in initiis paroxyſmorum adeſt quidam ſenſus doloris ſeu laſſitudinis, qui ſequitur naturam humoris putreſcentis; & cum hic dolor ſit in muſculis, illius cauſa alibi eſſe nequit quam in loco dolente. Ad hoc reſpondet Fernelius rigorem illum fieri non à materiâ in carnibus putreſcente: ſed à putrido vapore ex præcordiis in corporis habitum elato. Sed contrà ſi rigor hanc putrem evaporationem ſequeretur, cum à principio acceſſionum uſque ad finem continua fiat ejuſmodi evaporatio, per totum paroxyſmum protraheretur rigor. Sed hoc parum valet adverſus *Fernelium*, quæſtio enim erat de laſſitudine, quæ interdum ſolet adeſſe, interdum non, & adeſt in continuis febribus in quibus omnis humor eſt in venis concluſus, nullus eſt in habitu corporis, & quando adeſt ejuſmodi dolor, reverâ ſolet adeſſe per totum paroxyſmum, fieri autem in intermittentibus ſicut in continuis poteſt ex ſolâ evaporatione ex materiâ putreſcente ſublatâ, cur autem rigor ceſſet, in febris incremento & declinatione, rationem eſſe puto, quia venas ſubit humor putreſcens, unde in continuis nullus adeſt rigor etſi perpetuò putrida adſit fuligo, quia venæ ſenſu carent animali; In declinatione verò nullus ſit, quia per poros in extimam cutim deſinentes in ſudores humor diſſolvitur, ſic ſudamus ſine rigore etſi ſudori noſtro plurimum acris humoris admiſtum ſit præſertim in cacochymis, & quando ſudores arte provocantur, niſi ſudor aëre frigido prohibeatur, tunc enim rigor ſuccedere ſolet acri humore retento, aliâs quamdiu patens eſt corporis habitus nunquam ex ſudore rigor ſubſequi ſolet. Dices febris ardens ſolvitur rigore & ſudore, idem pariter de intermittentibus dicendum ſi è venis effluit. Sed Reſpondeo primò, in ardente habitum corporis fuiſſe obſtructum, in intermittentibus vero pa-

Inſtantia. *Solutio.* *Alia Inſtantia.* *Solutio.* * * *Objectio* *ſolutio.* *

tentem esse & apertum. Secundò in causa critica excretio fit cum impetu, & confertim, à natura omnem humorem simul & semel expellere conante, quod cum non possit, omnibus viribus contendit, inde rigor, in intermittentibus verò excludit sensim humorem, partem post partem, ideo nullus fit rigor. Hinc (quod docet Fernelius) urinam dum rigor hominem exercet videmus albam esse crudam, tenuem, quod humor intrò recedat potiùs quam extra expandatur, aliis autem accessionis temporibus crassior & coloratior evadit, quod in venas humor morbificus recipiatur, à quo sanguis calefit, & accenditur, febris enim procedit in universum corpus mediante spiritu ac sanguine, ait *Avicennas*.

Conclusio. XVI. In hâc quæstione hactenus mihi non satisfeci, tantum abest ut aliis satisfacere me posse confidam. Probabiliter tamen dicendum puto humorem febrilem interdum esse posse in corporis habitu, in febribus brevissimis & levissimis, frequentius tamen esse in præcordiis, omento, pancreate, mesaræo, ubi fomes adesse solet, ipsius *Galeni* judicio, qui focum constituit splenem, hepar, ventriculum, ut ostendit dolor hypochondriorum, vomitus, cæteraquæ symptomata recensita, & summâ cum ratione quia minores venæ facile obstruuntur, tales sunt non in habitu corporis, sed etiam in visceribus & ventre inferiori, qui est quasi totius corporis sarcina, humoribus plurimis abundat, & præterea minus perflatur, calore abundat & humore. Commotus hic humor feriens præcordiorum membranas, rigorem horroremque excitat, inde in venas assumitur, universum corpus calefacit & accendit, ideo Natura insurgens ad illius expulsionem ipsum evacuat per sudores, aut alvi fluxum. Ita ut distinguendum sit inter locum in quo generatur materia febris, & locum in quo eadem dum febrim actu procreat, continetur. Est autem fomes seu vitiosa illa diathesis duplex, ex *Galeno 2. de diff. feb.* proprium partis vitium superfluos humores generantis, tum reliquiæ humorum putridorum, *Sincerum nisi vas, quodcunque infundis acescit.* Verisimile enim non est, inquit *Galenus*, nullam in partibus relinqui dispositionem in quibus humores putruerunt. Et de his satis. Nunc duo supersunt explicanda;

De longitudine & brevitate paroxysmorum. Primum cur accessiones fiant longiores, aut breviores: Secundum quænam sit periodorum causa. Fiunt igitur paroxysmi ex *Galeno 2. feb. cap. 3.* longiores vel breviores, primò ratione materiæ, secundò ratione virtutis, tertiò ratione habitus corporis: Materia frigida, crassa,

sa, lenta, multa, longas, contra calida, tenuis, pauca, brevis, facit accessiones, quod illa difficilius, hæc facilius concoquatur & expellatur, hinc est quod febris quotidiana in perfectam non desinat ἀπυρεξίαν, & tertiana notha diutissimè duret, ob humoris crassitiem. Facultas robusta breves facit paroxysmos, quod facilius à se humores noxios depellat, contra facultas imbecilla longiores. Pariter corporis habitus rarior breviores facit accessiones, densior longiores, nam per corporis raritatem humores facile vacuantur, sicut in denso & adstricto habitu retinentur, ad quas causas ætas, sexus, tempus anni, cæteraque ejusmodi facilè referuntur. *Avicennas* autem quietem addidit humorum & sensum acutum partium, quæ ad supradicta referri facillimè possunt, nam quies humorum fit ob illorum crassitiem, multitudinem, visciditatem, aliasque causas. Sensus autem acutus ad corporis dispositionem refertur.

XVII. Ultimò restat periodorum ratio explicanda, est autem periodus ex *Galeno* ad *aphor. 12. lib. primi* ἡ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὁμοία ἐπάνοδος, similis ad idem reditus, aliis ἡ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτὸ κίνησις ab eodem in idem motus. Author definitionum Medicarum definit periodum, tempus in morbis ex intensione & remissione constans. Duæ sunt igitur partes periodi intensio & remissio. Periodo continetur typus, qui est ordo intensionis & remissionis τάξις ἐπιτάσεως, καὶ ἀνέσεως febres enim quæ ordinem non servant in accessionibus, sunt erraticæ. Typi variè dividuntur, alii sunt primi, alii secundi. Primi sunt quando brevis est accessio, longa remissio, ut typi tertiani, & quartiani. Secundi contra in quibus longa est accessio, parva remissio, ut quotidiani. Alii sunt constantes, qui servant eandem horam, alii mobiles, qui diversis horis accedunt, suntque vel anticipantes, vel postponentes, anticipant si humores augentur, aut citius quam par est agitentur ut ab irâ, pharmaco, &c. postponunt verò, si humores imminuantur, crassescant, vel magis quiescant. Alii sunt simplices, alii compositi, simplices pertinent ad unicam tantum febris speciem, compositi ad plures, quando quotiadiani tertianis admiscentur, variæque adsunt illorum complicationes, de quibus postea inferius agetur.

De Periodis.

Typus.

XVIII. Cum ergo periodicæ febres sint ordinatæ, quæritur quæ sit causa illius ordinis, cur bilis tertio die, melancholia quarto, pituita singulis diebus moveatur. Quæ inquisitio cum valde sit difficilis parumque necessaria, breviter à nobis explicabitur. Quidam ita expli-

De causis periodorum.

Prima opinio. explicant. Causa, inquiunt, interpolationis triplex est, prima quod humor velociter vel tardè putrescat. Secunda quia velociter vel tardè in loco putredinis colligitur. Tertia quia velociter vel tardè à loco putredinis expurgatur, quotidiana fit cum humor citius ob sui quantitatem colligitur, aut ad putredinem movetur; quartana quando humor tardius putrescit, aut ob paucitatem tardius colligitur, inter has mediam naturam servat tertiana; ex quâ sententiâ quilibet humor qualibet periodo moveri potest ratione copiæ aut paucitatis, & aliarum conditionum à nobis prius dictarum. Et forsitan in hac natura obscuritate, & humani intellectus caligine ad veritatem accedit maximè, etsi sit aliquomodo paradoxa, ut in fine dicemus. Quare ad alias accedamus.

Opinio Conciliatoris. XIX. Putat Conciliator causam periodorum referendam esse in Lunam, quæ videtur esse causa omnium circuituum, ut apparet in mari, menstruisque mulierum purgationibus, supponit scilicet menstrua mulierum à Lunâ regulari, cum nihil sit fallacius ordine illo menstruorum qui variari solet, accelerari, retardari pro humoris copiâ, dein omnes mulieres eadem die purgarentur saltem in una regione, cum illis sit eadem Lunæ phasis sicut in motibus suis constantiâ regitur admirabili, ita in morborum reditibus nulla per eam fieret differentia, at periodi ab ordine & cursu naturæ plerumque deflectunt, anticipantes vel retardantes. Ideo cum lunæ motibus non consentiant ab eâ non fiunt. Cum omnia à superioribus gubernentur non magis periodorum quam rerum aliarum causas ad sydera referre debemus. Non enim primò & per se, sed aliquid efficiendo in corpore causæ accessionum censeri debent. Astrorum consideratio transcendit Medici considerationem, & quamvis fatendum sit Lunam dominari his inferioribus, est tamen tantùm causa universalis quæ particulares effectus sine inferiorum causarum naturâ non operatur. Qui sub eodem Lunæ aspectu in febrem incidunt cur eâdem febre non laborant, dicendum erit id fieri ob variam humoris & laborantis naturam, nam diversitas à causa universali non est repetenda quæ una est & eadem, ergo à particulari. Quare causæ periodicationis non in universali causâ, sed in particulari quærendæ. Sed quoniam Astrologorum vanitates Picus Mirandulanus, Andræas Laurentius, libro tertio de crisibus, Pererius in Genesin aliique abundè confutarunt, nihil amplius addemus.

XX. *Aver-*

XX. *Averrhoes* statuit naturam periodorum esse referendam in naturam caloris innati, qui materiam præparat, ut expellatur, & expulsa putrescat, sed quia simul totam illam materiam præparare non potest, id facit per partes, primum illius portionem quandam aggreditur quanta satis est ad unam accessionem efficiendam, quam præparat & expellit, dein reliquas partes definito quodam ordine aggreditur sicque febres intermittentes periodos suas habere solent. Et quidem hæc opinio probe intellecta defendi potest, cum calor innatus sit opifex præcipuus omnium nostrarum actionum, etiam horum circuituum causa esse potest. Propriè tamen calidum innatum est causa sine qua non potius quam præcipua efficiens periodi, quæ est nova materiæ aggregatio in loco putredinis, nam quicquid hac in re calor agit, id exequitur excitatus onere & molestiâ gravantis humoris. *Opinio Averrhois.*

XXI. *Gentilis* & cum eo pars maxima recentiorum, causam periodorum ad occultam proprietatem humorum referunt. Quæ opinio hisce rationibus stabiliri potest. Nulla est manifesta causa periodorum Ergo occulta. Antecedens uariis modis probari potest. Periodus non potest fieri ab humorum quantitate, cum nunquam eandem habeant quantitatem, & propterea neque perpetuum ordinem facere poterunt. Præterea quantitates rerum non possunt esse causa determinatorum effectuum, nisi in quantum à propriis formis determinantur. At periodicatio est proprius effectus qui sequitur humores extra venas putrefactos ergo ab humorum quantitate fieri non potest. Nec etiam ab humorum qualitate, non calidâ quia tunc bilis faceret accessionem quotidie cum sit calidissima, non frigidâ, quia sic melancholia faceret paroxysmos de tertio in tertium. Non pariter qualitatibus siccâ vel humidâ, quia melancholia non est minus humida quam sit flava bilis. Ille itaque perpetuus ordo ab occultâ humorum proprietate dependet. Omnis igitur effectus quocunque tempore productus & constanter, qui reduci non potest ad manifestas qualitates, reduci debet ad occultas. Sed talis est humorum periodicatio ergo. Verum hæc opinio, etsi sit clarissimorum virorum, falsa est: si enim circuitus fierent ob humorum proprietatem, fierent à formâ, nam proprietates à formâ pendent, at formæ in putredine intereunt, nisi ejusmodi proprietas ipsis ex putredine contingat: At plurimi morbi periodici sunt sine febre & putredine, & proinde illa proprietas non oritur à putredine. *Secundò* numerus circuituum nu- *Opinio Gentilis.* *Refutatio prima.* *Secunda.*

utero humorum responderet, quod tamen falsum est, sunt enim tantum tres humores circuitum facientes, pituita, bilis, & melancholia. At circuitus sunt longè plures, sunt enim quintani, septani, nonani.

Tertia *Tertiò* quod provenit à proprietate tale est à formâ, & propterea perpetuum est. At circuitus non sunt perpetui, sæpe enim anteponunt, postponunt, ordines suos invertunt, vel ob majorem minoremve copiam excrementorum ex impuro vitiosoque cibo coacervatam, vel excrementorum suppressione, vel quum motu exagitantur, exercitatione, balneis, æstu, excandescentiâ, vel quum nimium extenuantur, aromatum aliorumque calidorum & extenuantium usu. Postponunt verò contrariis ex causis, dum materia vel minuitur, vel crassescit, vel pigrior ignaviorque redditur. Sic si quis semel in die solitus sit alvum dejicere, bis terve copiosiore assumpto cibo & gravatâ naturâ alvum

Quarta. deponet. *Quartò* si periodi fierent à proprietate sequeretur humores in utero, aut etiam intra venas facere hujusmodi periodos, quia quod per se tale est, semper & ubique tale est. Deinde singulis mensibus purgantur mulieres, & certis periodis redeunt podagra, epilepsia, non ob ullam humoris proprietatem, sed ob materiæ novam congestionem, quæ naturam irritat.

Solutio rationum Gentilis. XXII. Rationes igitur *Gentilis* ita solvi poterunt. Non sunt siquidem quærendæ causæ occultæ ubi adsunt manifestæ, scilicet humorum copia. Ad primam itaque dicimus humores non habere perpetuo eandem quantitatem, ideo paroxysmi antecedunt, postponunt, ordinemque invertunt. Ad secundam Respondeo quantitates per se non esse causas determinatorum effectuum, nisi ab alio determinentur, hoc autem fit à naturâ quæ materiam ubi noxia esse incipit ad locum putredinis expellit, sicque febrem accendit. Plus autem pituitæ generatur secundum *Galenum* singulis diebus, quam bilis, ideo pituita quotidie naturam lacessit & irritat ad expulsionem. Sed ad hanc opinionem Galeni, nunc nobis est accedendum.

Opinio Galeni. XXIII. Docet igitur *Galenus 2. de differentiis febrium* periodos fieri non à lunâ, non à calore innato, non ab occultâ humorum proprietate, sed ex collectione & fluxione novâ materiæ putrescentis; quare pituita facit accessiones quotidianas? quoniam singulis diebus tanta colligitur illius copia, quæ sufficiat ad naturam proritandam ad expulsionem. Attamen ista humorum proportio, quam *Galenus* supponit, etsi detur in homine sano, in ægro tamen non reperitur, in quo mo-

modò plus bilis, modò plus melancholiæ, modò plus pituitæ putrescit & accumulatur. Addenda, igitur huic opinioni humoris putridi qualitas, nam pituita, quia frigida, crassa, lenta, tardè accenditur & movetur, exactè non expurgatur, unde reliquias quamplurimas post se relinquit, sic sequenti die renovatur paroxysmus. At bilis cum sit calida, sicca, tenuis, citiùs movetur & tota fermè expellitur, unde nihil aut parū post se relinquit, sic tam citò novus paroxysmus non redit, sed tantum tertiâ die, quando scilicet sufficiens illius humoris quantitas fuerit acervata. Pariter melancholia quia tardius putrescit, minusque reliquarum post se relinquit, quarto quoque die aut etiam tardius paroxysmum facit.

XXIV. Alii ut in principio hujus controversiæ diximus, non sine ratione falsum esse putant certos humores certis diebus moveri, pituitam singulis, bilem alternis, melancholiam quarto quoque die, cum à quolibet humore omnes typi provenire possint. Sæpissime siquidem bilis & pituitæ omnes notas in quartanâ deprehendimus, tum ipsarum causarum tam internarum quam externarum connexio & series, alium humorem quam qui typo respondeat, arguunt. Quoties enim in homine sanguineo quartana visa est, cujus nulla symptomata atram bilem arguebant, & in tertianis febribus melancholiæ indita sese produnt. Plurimi pituitæ vomitione à quartanâ sunt liberati, unde eam à pituitâ fuisse verisimile est, cujus vacuatione fuerit sublata. Etsi enim non sit necesse excrementa ex ingestis alimentis succrescentia temperamentis partium respondere, & propterea possit adesse quartana in temperamento sanguineo, tamen illam ab alio humore potuisse fieri quam qui perhibetur, ostendit solutio, hæc est enim causæ continentis natura ut eâ sublatâ tollatur affectus. Si igitur vacuato humore aut pituitoso aut bilioso solvitur quartana, ab his humoribus factam fuisse quis non crediderit? Demum observatum est sæpe quartanas in tertianas fuisse mutatas, quod non fit per mutationem humoris, cum melancholia in bilem verti nequeat. Præterea idem ostendit anticipatio & postpositio, nam si humoris tenuitas & copia anticipationem, crassities & paucitas postpositionem facit, cur non his de causis auctis tanta fiet acceleratio aut retardatio, ut periodus omnino immutetur. Si enim melancholia dicitur facere typos sextanos, septanos, quintanos ac etiam longiores ob paucitatem & crassitiem, cur non eâdem de causâ pituitæ tertianus, aut quartanus circuitus non adscribetur. Sic volunt Medici febrem epialam facere quartanos circuitus,

Alia opinio.

tus, quæ tamen à pituitâ est. Recte itaque *Galenus* periodorum causam voluit esse acervationem humoris itaque quotidiana fiet quoties humor ita fuerit copiosus, aut auctus à fomite, ut singulis diebus naturam sollicitet ad excretionem, hinc etiam ob copiam materiæ solent paroxysmi esse longiores: Tertiana autem erit si humor non sit tam copiosus, quartana demum ubi minor adest ipsius quantitas. Id videmus in alvi egestione in hominibus sanis eandem vitæ legem servantibus, quæ definitis horis singulis diebus accidere solet, at si quæ in victu mutatio contingat, excernendi hic circuitus immutatur. Falsò siquidem innituntur fundamento prædictæ opiniones: status scilicet esse periodorum vices, cum nihil sit tam incertum & variabile, pessimumque sit signum ubi eâdem semper horâ febris redire solet, docente *Galeno in Aphorismis*. Si enim bilis quæ tertianum circuitum facere creditur, copiosius aucta, eundem aliquot horis antevertit, cur non si ex aliquâ causâ eandem plurimum augeri côntingat ad quotidianum circuitum accedet, aut contrariis ex causis ad quartanum.

Conclusio. XXV. Verumtamen adesse ejusmodi periodos experientia testatur in quibusdam epidemiis tertianis & quartanis, ab eâdem communi causa genitis, & in inflammationibus febres tertianum obtinent typum, etiam tunc cum nihil ad inflammationem amplius fluit. Et tamen si conjungamus Galeni opinionem cum istâ *Simonii* veritatem forsan assequemur. Dicamus igitur periodos pendere ex aggregatione & collectione novi humoris, qui paroxysmum facit, hæc autem collectio interdum ordinata est constans, si causa ejus talis sit, humorisque eadem quantitas semper affluat, sed pro variâ materiæ qualitate & copiâ mutari solet, ita ut variari sæpe periodum contingat, ideo verisimile est à quolibet humore quamlibet periodum posse excitari. Frequentius tamen contingit ob causas superius assignatas, tertianos circuitus à bile, quartanos à melancholia fieri, quia humores isti singulis accessionibus totaliter fermè expelluntur, parũ relinquunt inquinamenti, ideo tardius novi paroxysmi materia generatur. Id tamen non est perpetuum, cùm ex causis sæpius dictis quilibet humor ita augeri, aut minui possit, ut citiùs aut tardius periodum suum faciat: Adde sinceros humores non reperiri nisi quam rarissimè, sed sæpe plures conjungi, unde variæ febrium ideæ, variique circuitus. Id docet *Avicennas* capite de tertianâ, qui ridet eos qui tertianam per paroxysmum considerant, sed oportet inquit attendere ad alias significa-

ficationes. Hac de re etiam irridetur *Thessalus* à Galeno, qui diatriton ad cognitionem tertianæ expectabat *secundo de crisib. cap. 3.* Idem faciunt plurimi nostræ ætatis Medici qui febrem biliosam non nisi ex tertianâ periodo cognoscunt. Et hæc de periodis.

XXVI. At quoniam in recidivis aliqua videtur esse periodus, adest enim intermissio, & exacerbatio, non hic quæremus an recidiva morbus sit distinctus à priori, tantum ejus causas investigabimus. Est autem ὑποστροφὴ seu recidiva morbi qui desiisse omnino videbatur recursus. Causam habet internam, vel externam, interna duplex prima superstes materia ab imperfecta crisi, τὰ ἐγκαταλιμπανόμενα ἐν τῇσι νούσοισι μετὰ κρίσιν ὑποστροφὰς ποιεῖν εἴωθεν *aphorismo duodecimo lib. 2.* Secunda est dispositio præter naturam relicta quæ novam morbi historiam orditur. Externæ causæ sunt multiplices, cibus intempestivus & nimius, animi motus, loci commutatio, temporis injuria, venus intempestiva, & similes ex rebus non naturalibus repetendæ, sed de recidivâ in fine Pathologiæ multa diximus. *Recidiva*

CAP. V.

De rigore.

I. Antequam ad signa putridarum veniamus, paulatim agendum videtur de rigore, horrore & frigore, quia febribus putridis solent accidere, & ex iis tum diagnostica, tum prognostica desumuntur. Differunt autem hæc symptomata à seinvicem, tantùm intensione & remissione φρίκη enim horror, levior est rigore, intensior & gravior frigore ex *Gal. cap. 8. 2. de diff. feb.* fiunt siquidem ambo iisdem ex causis, sed horror à levioribus, minoribus, paucioribus, minus agitatis & motis. Sic idem horror gravior est refrigeratione & inæqualitate fit enim illa ab humore frigido crasso, & immoto, hæc vero à tenui, pauco, leviter commoto, unde lassitudinis quidam sensus quasi pruriginosus & ulcerosus sentitur. φρικώδης πυρετὸς febris horrifica dicitur, non quæ cum horrore incipit, id enim commune est plurimis febrium speciebus, sed in quâ bonam accessionis partem horror occupat, qualis est exquisita semitertiana *cap. 9. lib. 2. de diff. febrium, & com. 1. in primum Epid. textu 22.*

Quid sit rigor. II. Rigor vero (quem horrorem vocat *Celsus*, reliqui Latini rigorem ad differentiam horum symptomatum) est totius corporis vibratio & concussio cum dolorificâ refrigeratione, nam frigus non sufficit ad rigorem, nisi accedat totius corporis inæqualis motus. Circa quam definitionem duo insurgunt dubia, & primum quodnam sit genus motus. Diximus cum Galeno esse concussivum ad differentiam palpitantis, convulsivi & tremuli, qui etsi similes videantur, sunt tamen diversi, fiunt enim à morbificâ causâ, tremuli ab imbecillâ facultate, rigor verò à naturâ & facultate expultrice irritata. Sed *Argenterius* vult esse tremorem involuntarium, vulgari loquendi usu persuasus, quo rigentes trementes vocamus. At in doctrina *Galeni* maxima differentia est, etsi motus similes esse videantur. *Primò* rigor est totius corporis, tremor vero unius partis tantùm esse potest. *Secundò* tremor fit à facultate imbecillâ, quæ non potest membrum continere, in rigore verò irritata expultrix insurgit ad expulsionem humoris noxii, quod ut effugeret *Argenterius* dixit rigorem esse tremorem involuntarium, quod est absurdum, est enim tremor motus voluntarius ut dicemus *capite de tremore*, rigor vero involuntarius.

Primum dubium.

Argenterii refutatio.

Secundum dubium. III. Secundum dubium est, an semper adsit refrigeratio in rigore. *Galenus 2. de diff. feb.* ait rigorem tertianarum esse punctorium, quartanarum vero refrigerantem, deinde miratur *Fernelius*, & ridet antiquos Medicos qui putarunt ab humore acri & calido posse fieri refrigerationem. Sed sine ratione miratur, videmus enim ex appositione calidi & acris medicamenti concitari rigorem, idque ab humore acri non per se, sed per accidens ob revocationem caloris & spirituum ad interiora. Respondet *Hercules Saxonia* refrigerationem vel esse tantùm superficialem in cute & extremis partibus, vel profundiorem quæ ad musculos & subjectam carnem penetrat. Prior fieri potest à materiâ calidâ & biliosâ internâ vel externâ, estque tantum in cute, cum reliquæ partes caleant. Posterior vero quæ profundior est refrigeratio, fit ob quartanam à melancholiâ, vel ob viscerum inflammationes, ut in lipyriis in quibus exteriora frigent, aut ob vitream pituitam in quâ fit rigor in intimis & extimis partibus. Refrigeratio autem in rigore non semper est dolorifica, nam levis refrigeratio dolorem inferre non potest, sed sensus dolorificus sæpe excitatur ab ipsa causa ad concussionem excitante, *secundo de sympt.*

sympt. causis cap. 5. ubi scribit *Galenus* ex causa mordente concussionem validam dolorem inferre, ex dolore vero tum Spiritus tum calorem retrahi ad interiora, atque inde sequi refrigerationem.

IV. Fit autem rigor vel in sanis, vel in ægris. Qui fit in sanis ex *Galeno lib. de tremore*, est tantùm dolorifica perfrictio. Aliter enim in sanis rigorem usurpamus quam in ægris. Quare male *Argenterius* Galenum reprehendit quod dixerit in sanis rigorem esse tantùm dolorificam perfrictionem, non enim sanos dicimus rigere, nisi concutiantur & tremant. Non advertit autem rigorem sanorum differre à rigore ægrorum, propterea non posse communem utrisque definitionem dari, quia causis & natura differunt. In ægris enim rigoris causa est interna, in sanis verò externa, & quamvis in rigore sanorum refrigeratio & concussio adsint, attamen tantùm cutis & partes externæ patiuntur non autem corpus universum. At *Galenus lib. de tremore*, quando sola cutis commovetur, non rigorem, sed horrorem vocandum putat, quod si in sanis rigor verus adest, non erit sola refrigeratio, sed etiam concussio totius corporis, ita ut etsi causis rigor sanorum à rigore ægrorum differat, tamen & motionis modo & definitione convenire possunt. *Duplex rigor.*

Qui fit in ægris rigor vel est sine febre, vel cum febre. Putabant veteres referente Galeno rigorem nullum à causâ internâ fieri posse sine febre. *Hippocrates primo de morbis* rigorem perpetuo esse cum febre statuere videtur. Idem tamen *ægro 5. libri primi Epidem.* ῥῖγος ἀπυρέτως illi ægro accidisse scribit. *Epicratis uxorem rigor valide corripuit, nec postea ut ajebant incaluit, sequenti die eadem adfuerunt.* Galenus libro de rigore vocat hunc rigorem ῥῖγος, & in commentario prædictæ sententiæ αὐτόματον spontaneum, quod à nullâ externâ causâ, sed ab interno corporis vitio proveniat, dicitque hunc rigorem sine febre veteribus Medicis ob frugalitatem fuisse incognitum, sed labentibus seculis ob vitæ erratæ magnam crudorum humorum copiam fuisse coacervatam, quæ hunc rigorem excitaret, Fieri siquidem solet à pituitâ vitreâ, frigidis crassisque succis ex victus intemperantiâ, deside vitâ, & frequenti balnearum post cibum usu coacervatis, qui per partes sentientes delati rigorem faciunt, quem mulieribus sæpius quam viris accedere scribit, ob temperiem frigidiorem vitamque sedentariam, sæpiusque à se observatum, potiusque horrorem esse quam rigorem verum, quia à crassis humoribus & frigidis, *Rigor sine febre.*

dif-

difficulter mobilibus rigor non videtur posse excitari ut inferius dicemus. *Et multoties,* inquit Avicennas, *accidit à phlegmate vitreo sparso in corpore rigor non perducens ad febrem, & non est fortitudo ejus sicut fortitudo rigoris perducentis ad febrem.* Sed recte dubitat valles. lib. 5. cap. 16. Controv. an verum sit ignoratum fuisse hunc rigorem à veteribus, cum acciderent illis morbi & similis causa, imò & ex majori cruditate, ut epiala.

Rigor cum febre. v. Rigor qui est cum febre alius est criticus, alius symptomaticus. Criticus qui morbum solvit, ut *febre ardente laboranti si rigor accidat febrem exolvit, vel ægrum perimit; si rigor accidat in febre non intermittente ægro jam debili lethale*, estque hic rigor futuræ crisis prænuntius, partes enim sese comprimunt & concutiunt ad exclusionem materiæ morbificæ. Symptomaticus verò fit à materiâ indomitâ, nondum subactâ, & naturâ irritatâ. Et quamvis de hoc rigore potissimùm agere nobis sit institutum, tamen de rigore generaliter agemus, quia ad febrilis rigoris intelligentiam tractatio hæc non parum confert.

Causa rigoris. vi. De rigoris igitur causis variæ sunt opiniones. *Galenus libro de rigore* causam statuere videtur refrigerationem calidi innati, quatenus scilicet à refrigeratione externâ repellitur ad interiora, qui dum rursus ad exteriora impetum facit, repellitur, & ita ex hâc pugnâ succedit rigor. Sed si universaliter hoc de omni rigore intelligatur falsum est; rigor enim sæpe fit nulla præcedente refrigeratione, ut cum fit à materiâ biliosâ per partes sentientes delata, succedit refrigeratio. Repugnat quoque dictum istud iis quæ aliàs *Galenus* docuit, rigoris scilicet causam esse materiam mordacem delatam per partes sentientes, & irritantem expultricem, unde credendum est locum *Galeni lib. de tremore*, intelligendum esse tantùm de rigore Sanorum, qui à causâ externâ refrigerante, ut aquæ frigidæ, aërisve frigidi subito occursu generatur. Aliàs quo refrigeratio major esset, eo rigor foret major, quod tamen non est necessarium, nam materia pituitosa minus validos rigores facit, multique rigores fiunt sine refrigeratione externâ, ut qui ab ulceribus medicamento acri exasperatis, ab ignis scintillâ interdum fiunt.

Credendum itaque *Galeni* opinionem esse verissimam, scilicet rigorem esse motum facultatis expultricis, eumque fieri à facultate irritatâ à materiâ morbifica. Quoties enim humor mordax per partes sentientes violenter defertur, eas pungit, stimulat & lancinat. Oportet itaque

que causam rigoris esse multam, tenuem, mordacem, & velociter agitatam, aliàs rigorem nullum facit, nam quæ pauca est, parum mordax, leviterque commota, horrorem tantum facit, pauca verò mordax, sed immota, lassitudinem ulcerosam. Sic enim *Galenus 2. de sympt. causis cap. 5.* hæc symptomata distinguit, ut lassitudo ulcerosa ab horrore, hic à rigore secernatur materiæ paucitate, acrimoniâ, motu, & præterea exquisito sensu patientis, ut dicemus sequenti capite. *Quod autem* inquit Galenus loco citato *omnis mordax causa sive ea calida, sive frigida sit, anim il in horrorem aut rigorem ducat, ex his intelligere licet. Si sano corpori ferventem aquam subitò infundas, aut ignis scintillam injicias, statim horrore vexabitur. Ita cum ulcerata particulæ causticum medicamentum imponitur, primo quidem horrent, deinde rigent, mox etiam febricitant nonnulli, Quid, quod tertianæ febres quæ omnium febrium maximè biliosa calidaque sunt, omnium maximè rigore infestantur, quantoque sinceriores tertianæ sunt, tanto etiam rigor in iis incidit vehementior.* Ipse etiam dolor, & ἀλγεινὸν illud non semper pendet à refrigeratione, & proinde ἀλγεινὴ περίψυξις non est causa hujus motus, nam refrigeratio aliquando tam levis est, ut ab eâ dolor & concussio excitari non possit, sed interdum solum dolor à causâ refrigerante pendet, cum valida ea est, ut pituita vitrea; interdum etiam dolor à concussione illâ & vibratione corporis procedit, ut ægri ipsi sentiunt, quibus aliàs concussio solum corporis, aliàs frigus, aliàs utrumque simul molestum est. Itaque rigor potius est cum refrigeratione, quam à refrigeratione, quin etiam ipsa refrigeratio est à concussione, causa etenim acris & mordax dolorem infert, dolor autem retractionem caloris ad interiora facit, sic fit refrigeratio *secundo de causis symptom. cap. quinto.*

VII. Cum itaque rigor fiat à materiâ mordaci partes sentientes vellicante, inquirendum nobis est, quænam sint partes illæ adeo sensiles. Plurimi volunt musculoso genere, seu carnibus quæ sunt in ambitu corporis affectis, rigorem excitari, cujus opinionis videntur esse, qui tantum in habitu corporis febrium intermittentium sedem statuunt. *Fernelii* tamen sententia probabilior videtur, qui rigores fieri vult non tantum musculis affectis, aut panniculo carnoso, sed etiam partibus interioribus sensilibus, ventriculo putà, intestinis, membranis, quæ sunt circa epar, mesenterium, lienem, pancreas. Cum enim sentiendi vi polleant exquisitâ, si ab humoribus acribus irritentur, tum rigor, tum dolor excitabitur, unde in colicis doloribus *Subjectum rigoris.*

P rigo-

rigores frequentissimi accidunt, sit abscessibus & inflammationibus circa viscera ad suppurationem tendentibus, iidem contingunt, pariter si quis acre medicamentum biberit.

IIX. Nec tantùm *Fernelii* hæc sententia fuit, sed etiam *Hippocratis & Galeni*, nam *6. Epid. sect. 5. textu 29.* ῥῖγος ἀπὸ τῆς ἄνω κοιλίης μᾶλλον, πῦρ δὲ ἀπὸ τῆς κάτω, rigor à superiori ventre, febris vero magis ab inferiori. *Galenus* in commentario ait hunc rigorem fieri, quando mordax materia os ventriculi vellicat, ex cujus inferiori parte ubi humor noxius sæpe latet, febris ipsa originem ducit, & *2. prognost. 58.* ex inflammatione circa viscera suppurante rigores fieri ait, vellicatis à pure membranis. *Galenus 1. de locis affectis* ex abscessu septi & jecoris, *6. de locis aff.* ex abscessu renum rigores fieri scribit. Cur enim vellicatis viscerum membranis non fieret rigor, cum sint maximè sensiles? *Objectio.* Circa viscera fieri fortes dolores scribit *Hippoc. 4. aphor 66.* Objicit *Scenkius* si ex visceribus fieret rigor, in choleris, dissenteriâ & pleuritide rigores excitarentur, quia membranæ ab humore mordaci irritantur. *Responsio.* At id falsum esse ostendit experientia. Respondeo in principio dictarum inflammationum interdum concitari rigorem, quando * materia acris membranas primum ferit, sed is rigor tandem cessat introductæ æquali intemperie in partibus per quas fluit; sic pleuritiden videmus sæpe incipere cum rigore, at ubi inflammatio facta est rigor illa tandem cessat, tum ob rationem dictam, tum quia humor est immotus, quâ ratione in inflammationibus viscerum non fit rigor, nisi ubi pus factum excerni incipit, tum enim puris actimonia & motu partes vellicatæ concutiuntur ad excernendum, & sic rigorem inducunt. Sed dubium est quomodo affectis internis visceribus corporis habitus concutiatur. Respondet *Saxonia* universum nervosum & membraneum genus trahi consensum ob generis affinitatem, sicut ore ventriculi affecto fit convulsio in toto corpore, etiamsi soli nervi ventriculi afficiantur. *Dubium. Solutio.* Ab omni itaque causâ acri & mordaci per partes sentientes delatâ sive calida illa fuerit, sive frigida, horrorem & rigorem excitari vult *Galenus*, loco prius à nobis citato, quod multis probat experimentis.

Causa. IX. Causæ autem quæ mordicatione suâ rigorem efficiunt; aliæ sunt externæ, aliæ internæ. Externæ ut ignis scintilla injecta, aqua fervens infusa, medicamentum mordax ulceri impositum, frigus penetrabile parti ulceratæ occurrunt tum denique quicquid extraneum,

cor-

corpori incidens partes ſentientes vellicat & pungit. Internæ ſunt humores acres commoti ſive calidi ſint ut bilis, ſive frigidi ut pituita acida & vitrea. Sed hæc pituita vitrea rigores nunquam excitabit niſi attenuetur, quia nec penetrare poteſt, nec moveri per partes ſentientes *ex 2. de ſymptom. cauſ. cap. 2.* Attamen ex pituitâ vitreâ quæ inteſtinis adhæret vehementiſſimi fiunt rigores, etiamſi non ſit attenuata ut docet *Avicenna capite de rigore*, quoniam facultas expultrix ad humoris tam noxii expulſionem omni conatu inſurgit. Ad rigorem igitur faciunt, non ſolum quæ humores illos acres generant & retinent in corpore, verum etiam quæ illos movent & agitant, ut metus, ira, animi corporiſque motus, medicamenta aut potus calidi, balneum calidum, mora ſub ſole. Cauſa autem calida rigorem non infert quâ calida eſt, nam *aphoriſmo 22. ſect. 5.* calidum rigores mitigat reſolvendo, attenuando, itaque rigorem tantùm infert quâ mordax, quâ de causâ pituita ſalſa, pus aut medicamentum acre, bilis, cibuſque acris eum morſum inferre poſſunt, ut docet experientia. Sed quæres primò cur pus rigorem generat, cùm materia inflammationis acrior nullum faciat. An quia materia immota eſt in phlegmone, pus vero cum à naturâ expurgatur movetur, & vellicat. An quia materia inflammationis æqualem induxit intemperiem, pus verò inæqualem ob mutationem humoris à priori ſuâ naturâ hinc eſt quod dum pus fit febres fiunt & rigores. Quæres ſecundò cur bilioſus humor in Ictero in habitum corporis effuſus rigorem non facit. An quia putreſcit in febribus non autem in Ictero. An quia tranſmittitur ad ipſam cuticulam quam inficit, & illic aëris attactu miteſcit, in febribus autem ferit muſculos & panniculum carnoſum, unde rigor, donec attenuatus ſolvatur in ſudores.

Duo dubia primum. *

*

x. Variæ autem ſunt rigoris differentiæ ad febrium diagnoſin & prognoſin exactè cognoſcendæ ſumuntur autem à vehementiâ, à duratione, à loco in quo fit rigor, & à quo incipit. A *vehementiâ*, vel validus eſt rigor, vel debilis horrorem tantum referens. Uterque vel principio talis, vel temporis progreſſu immutatur, nam qui primo inſultu debilis ſequentibus paroxyſmis interdum increſcit, aut contra, aut ſtatim primo inſultu vim ſuam oſtendit, taliſque permanet. A *duratione* vel diuturnus eſt, vel brevis, vel continuus, vel frequenter in unâ acceſſione reduplicat, aut una die, qui continuus eſt, vel per totum morbi tempus durat, vel per febrium exacerbationes in earum princi-

Differentia rigoris

pio tantum apparet. A *loco* alius incipit à capite, & descendit ad lumbos, aut contrà; Possuntque dari aliæ differentiæ quamplurimæ quibus dividitur in criticum, symptomaticum, simplicem, compositum cum morbis & symptomatis, &c. Quarum omnium causæ sunt explicandæ. Violentus itaque fit à materiâ copiosâ, valde mordaci, & violenter mota, sed qui statim valde vehemens est, & postea remittit, fit ab humore bilioso: Qui vero levior primum, dein fortior evadit, fit à pituitâ vitrea, aut incalescente melancholiâ, sed solet esse longior, & cum magnâ refrigeratione, ob humoris frigiditatem.

Causa differentiarum rigoris.

Refrigeratio, horror,

XI. Solent præter rigorem in febribus apparere horror & refrigeratio. Horrorem diximus differre à rigore secundum magis & minus, minor siquidem est motus in horrore, fit enim ab humore commoto quidem, sed minus acri, vel ab acri, sed aut parciori, aut minus violenter commoto. Eadem siquidem causa potest lassitudinem, rigorem & horrorem facere, prout aut quieta est, aut validè commovetur aut debiliter. Sed refrigeratio etsi interdum prædictis conjungatur potest tamen alias habere causas internas & externas, privativas & positivas. Privativas, quando calor fugit ad interiora attractis vi inflammationis in corporis centrum humoribus, sic in forti ventris dolore refrigeratio extremorum malum. Vel attrahuntur in syncope ad cor, unde syncoptici toto corpore frigidi percipiuntur. Idem dicendum de iis qui suffocantur, Pariter in febribus intermittentibus refrigerantur extrema, idque cum horrore & rigore, quia colliguntur humores in corporis centro, & calor illorum copiâ quasi suffocatur. Positivas causas habet refrigeratio ut multitudinem humoris frigidi, quomodo sudores frigidi in febre ardente sunt lethale signum *aphor. 37. lib. 4.* quia tantam humorum frigiditatem arguunt, quæ neque à febrili, neque à nativo calore potuerit superari. Sic dicit Hippocrates in ea parte morbum esse, ubi frigus, *aphorismor. 39. libri quarti.*

Diagnostica.

Facile autem cognoscitur rigor relatione ægri & adstantium, ut aliis signis opus non sit, & oculis ipsis videri possit.

Prognostica.

XII. Prognostica verò quod spectat, horrores & rigores vel sunt critici vel symptomatici. Critici in continuis febribus si post signa coctionis appareant, solent sudores portendere salutares, bonique habentur, sed mali sunt judicio Hippocratis, qui in ipsa crisi contin-

tingunt *coaca 321. in Codice Foesiano* Ὑπόφωνοι ἅμα κρίσει ῥῖγος. *Subabsurdus cum crisi rigor*, quod repetitur *prorhesi 107 libri primi*. Subabsurdus & infidus est illi rigor, qui vacuationibus criticis intermiscetur, easque potius remoratur quam promovet, ob aliquam retractionem humorum ad interiora, quæ fit in rigore. Præcedere siquidem rigor debet, non comitari aut subsequi. Boni quoque sunt illi rigores quos evacuatio aliqua subsequitur, & quos febris remissio excipit: Aliàs in febribus continuis boni non sunt. In principio siquidem aut incremento si apparuerint, humorum pravitatem denotant, à quibus natura ad expulsionem excitatur, quam ob imbecillitatem perficere nequit. Pariter mali sunt qui cum malâ aut difficili crisi contingunt sic *4. aphorismo libri septimi* ἐπὶ ἱδρῶτι φρίκη οὐ χρηστόν *A sudore horror non bonum*. Si enim ut diximus cum ipsa crisi conjunctus horror malus est, multò magis qui eam sequitur, & ut docet *Galenus* in commentario *Indicatoria quæ non judicant partim mortalia, partim malè judicantia sunt, quia natura in ejusmodi dispositionibus morbo succumbit*, tum quia signum est plus retineri quam fuerit sudore vacuatum. Fit enim ille horror à tenui & mordaci humore intus relicto, & ideo malus est ob restantes humores in corpore. Si enim solùm manere febrem post sudorem, vel mortem, vel morbi longitudinem significat, *aphorismor. 56. sect. 4.* Quantò magis si horror succedat. *Epicratis uxor Epidem. ægro 5.* post rigorem & sudorem febre correpta non nisi octogesimo die prorsus liberari potuit. *Et coaca 46. Qui crebris levibusque horroribus desudant, difficili morbo laborant, & coaca 36. lassitudine laborantes cum horrore, criticè leviter exsudantes, ac celeriter recalescentes malè habent, præsertim si tunc sanguis è naribus stillaverit* quippe nihil paucum criticum est, malum siquidem si post sudorem febris aut remaneat, aut redeat, & *coaca 12.* οἱ φρικώδεις κεφαλαλγικοὶ, ἐφιδρῶντες κακοήθεες. *Qui multum & crebro inhorrescunt capite dolentes, leviter exsudantes malignè habent* φρικώδεις enim vocantur ut *capite de semitertiana* dicemus, qui cerebrò & multum magnâ morbi parte non semel inhorrescunt. Crebri enim rigores cum sudatiuncula & capitis dolore naturam indicant ab humoribus crudis maximè irritatam, & debilem, unde morbi malignitas portenditur. In intermittentibus autem rigores qui singulis paroxysmis accidunt periodicè, sunt potius symptomata quam signa prognostica, & nihil mali portendunt Ὁκόσοισιν ἐν τοῖσι πυρετοῖσι καθ' ἡμέρην ῥῖγος γίνεται, καθ' ἡμέρην οἱ πυρετοὶ λύονται.

Itaque generaliter loquendo boni ſunt illi rigores qui accidunt poſt ſigna coctionis, criticas evacuationes præcedunt, quos libera liberaliſque evacuatio ſequitur, morbique imminutio, ſi non omnimoda ſublatio ſuccedit, & poſt quos corpus iterum recaleſcit. Cum his conditionibus verus eſt aphoriſmus 58. libri quarti *febre ardente laboranti rigore ſuperveniente febris fit ſolutio.* Mali contra ſunt, qui tum malis ſignis apparent, ut qui fiunt materiâ aut omnino crudâ aut nondum exquiſitè concocta, quos nulla aut exigua evacuatio ſequitur, nihil enim paucum criticum, à quibus corpus non incaleſcit, quod maximè improbat *Hippocrates 65. primi prorhet. ſecundum Foeſium* Αἱ ἐκ ῥίγεος καταψύξιες μὴ ἀναθερμαινόμεναι, κακόν Caloris ſiquidem nativi extinctionem ſignificant, ut docet *Galenus in tom. & libro de tremore & 64 ejuſdem libri*, in rigore familiares non agnoſcere malum, mala item oblivio. *Et aph. 46. lib. quarti.* Si rigor incidat in febre continuâ ægro jam debili lethale. *Si enim ægro jam debili fiat rigor ſequaturque aliqua evacuatio, propter utrumque hominem diſſolvi par eſt, tum quia vis imbecillis non poteſt ferre rigoris agitationem, tum quia ab evacuatione diſſolvitur, ſi verò ſolus accidat rigor, nulla evacuatione ſequente, utroque modo caſus hic caret bonitate. Nam tanquam mala cauſa vires hominis tentat, & malum ſignum erit, illius indicans imbecillitatem, quæ ſolita erat noxios humores in rigoribus evacuare nunc vero hoc non poteſt perficere*, ut docet Galenus in comm. Per verbum *incidat*, inquit, intelligit rigorem non ſemel, ſed ſæpius invadentem, nam ſi ſemel tantùm appareat, certum non eſt utrum bonus vel malus ſit futurus, ſed ubi ſæpius apparet ſine evacuatione, malum eſt ſignum. Præterea *coaca* 15. Rigores qui in ſextum diem incidunt difficile habent judicium, quod repetit *aphor. 29. libri quarti* ὁκόσοισιν ἐν τοῖσι πυρετοῖσιν ἐκ ταῖσιν ἕκτῃσι ῥῖγεα γίνεται δύσκριτα. Vocat Galenus δύσκριτον quod malam criſin affert, aut difficilem & gravibus ſymptomatis conjunctam, aut morbum in longum tempus protrahit, aut recidivæ facit periculum. Igitur ſexto die malus eſt rigor, quia dies ille non eſt criticus, ſed ſimilis tyranno, unde non tantùm rigor, ſed & reliqua ſymptomata critica quæ ſexto die contingunt, parum tutò judicant inde aut difficilis ſolutio ſuccedit, aut eum gravibus ſymptomatis, aut morbus prorogatur, aut recidivæ contingunt, ſicque terminatur morbus aut in mortem, aut in ſtatum deteriorem. Contrà terrere non debet rigor, qui præcedentibus ſignis coctionis inciderit in dies criticos. Alus ſymptomatis adjuncti rigores augent perniciem

ſic

ſic coaca 14. *Rigores multi torporem inferentes maligni ſunt*, quod repetit *prorheſi 35.* ſignificant enim tùm corpus univerſum tùm maximè nervorum principium eſſe perfrigeratum, & maxima frigidæ materiæ copiâ tentatum, indeque facultates ipſius eſſe ſopitas & læſas & coaca 7. *rigores cum ſopore periculum denuntiant, & facies incenſa cum ſudore malignitatem ſignificat.* Et coaca prima *Qui ex rigore perfrigeſcunt cum capitis & cervicis dolore, vocis defectione & levi ſudore ubi vires reſumpſerint moriuntur.* Omnes enim hi caſus rigori conjuncti, funeſti ſolent eſſe, perfrictio ſcilicet, levis ſudor, aphonia, capitis dolor, quæ oſtendunt naturam debilem eſſe & multitudine humorum oppreſſam, ita ut non mediocrem omnium functionum noxam ſenſerit, hæc ſymptomata ſeorſim mala ſunt, multò magis ſi rigori & horrori conjungantur, tunc enim natura tentat quidem expulſionem, ſed ob debilitatem ſtatim concidit: Unde coaca 22. *Virium deſolutiones ex rigore cum capitis dolore pernitiem denuntiant*, fatiſcit enim natura, & exolvitur, unde quam tentat vacuationem perficere non poteſt. Sunt autem ἐκλύσιες Hippocrati ſemper malum ſignum, ſive per eas virium proſtrationem, ſive animi deliquium, ſive ad motum impotentiam quandam intelligamus, his enim modis omnibus hæc vox ab Hippocrate ſumitur. Et coaca xj. *Rigores ex dorſo graviores, ubi vero quis decimo ſeptimo riguerit & vigeſimo quarto iterum riguerit difficulter habet.* Solet ſiquidem rigor ex parte poſteriore magis incipere quam ab anteriore, ut dicit *aphor. 69. lib. 5.* quia poſteriora nervis, & partibus nervoſis ſunt magis referta, etſi enim ab extremitatibus, ut naſi, & unguium, frigus incipere videatur, lumbos tamen prius cruciat ob copiam partium nervoſarum, quod ſi die indice & critico qualis eſt decimus ſeptimus, rigor inciderit, iſque redeat vigeſimo quarto qui criticus non eſt, oppreſſionem naturæ indicat & irritationem, quæ non potuerit primo conatu univerſam materiam extrudere, & cogitur iterum die non oportuno conatus extremos tentare. Præterea aphor. 57. libri ſecundi prorhet. Secundum Galen. *In oculorum perverſione cum febre & laſſitudine rigor pernitioſus, comatoſique in his malè habent.* Significatur enim maxima animalis facultatis imbecillitas, ex oculorum perverſione & comate, multo magis ſi convulſio adſit, unde μέγα ἀπαθοποιῶδες κλεινὸν *coaca 23.*

XVII. Præterea brevis ſed vehemens rigor cum ſenſu punctionis brevem morbum ſignificat, quia ex bilioſis fit humoribus; Contra lon-

longus rigor ſive parvus, ſive vehemens, cum ſenſu refrigerationis, indicat longum morbum; quia fit à pituitâ, aut ſucco melancholico, & qui in unâ & eadem acceſſione frequenter repetit, ut in hæmitritæo longitudinem ſignificat, & quò diutius rigores perſeverant, eò diuturnior morbus eſt. In febribus autem continuis, cum ſignis coctionis, die critico apparens, ſalutaris eſt, ut jam diximus, indicatque criſin futuram, eamque per excretionem non per abſceſſum, nam ex *Hippoc.6. Epid. ſect. prima textu decimo, Abſceſſus non admodum fiunt quibus rigores.* Rigor autem vehemens qui increſcere ſolet, ut in quartanis, non miteſcit antequam ad ſtatum morbus pervenerit, ut docet *Hippoc. textu octavo libri dicti*, ex incremento ſiquidem & decremento rigoris ſolemus prædicere incrementum aut decrementum febris.

XIV. Refrigeratio quoque facit ad præſagium, primò ſi inæqualiter corpus infeſtet, ut modò calidum, modò frigidum viciſſim evadat, longitudinem ſignificat *aphoriſmo 40. ſect. 4.* nam variæ diſpoſitiones diuturniores ſunt, quas natura parvo tempore ſuperare nequit, longa etiam refrigeratio in febre non acutâ, longam ægritudinem ſignificat, brevis brevem, idem dicendum de vehementiâ, nam vehemens refrigeratio cum validâ virtute, in febre non acutâ longitudinem morbi portendit, in acutâ autem ſignum eſt pernitioſum, maximè ſi vires ſint imbecilles, *aphor. 37. lib. 4 frigidi ſudores cum acutâ febre mortem, cum mitiori autem morbi longitudinem ſignificant.* Plura prognoſtica ex rigore & refrigeratione deſumi poſſunt, quæ ad febres non pertinent, ut Coaca 16. & 17. *Qui per ſanitatem crebro inhoreſcunt, ii ex ſanguinis fluxu purulenti evadunt. Horror & difficultas ſpirandi in laboribus tabis ſunt ſigna*, quæ intelligenda ſunt de purulentia in quibus collectum in thorace pus, acrimonia membranas feriens horrorem generat, tum materiæ pondus & copia, partes ſpiritales intercipit, unde ſpirandi difficultas, multaque alia addi poſſent quæ in particularibus affectibus deſcribentur. Et de his ſatis.

* *Curatio.* XV. Nunc ad curationem veniamus, quam quidam Medici tradunt, cum tamen curari omnis rigor non debeat, nec omni tempore, remedia enim quæ tædia rigoris demulcent, ſæpiſſimè febres ingeminant. *Primò* itaque rigor curationem non poſtulat, qui levis tantum eſt, horrorem referens, cum non adeo moleſtet, *ſecundò* nec qui brevis eſt, diutiuſque non fatigat. *Tertiò* nec qui criticus eſt, nam ardentem febrem

brem solvere solet, tantùm curandum ut optimè pannis æger cooperiatur. *Quartò* nec qui in principiis febrium tertianarum contingit, quia calidis remediis assumptis paulò post calor ingeminatur, febrisque redditur acrior, ut sæpius vidi apud Anglos ubi plurimi utuntur aquis stillatitiis valdè calidis adversus intermittentes febres, etiam contra præscriptum Medicorum, de quibus aliquid dicemus capite de tertianâ nothâ, & diximus lib. 4. errorum Popularium. Convenit autem curatio rigoris iis febribus quæ fiunt à pituitâ vitrea, aut à melancholiâ, quia in iis præter rigorem vehemens adest refrigeratio, quasi ossa ipsa infestans, & fermè tantum hujus febris gratia curatio rigoris instituta fuit, in aliis febribus si validus rigor unà cum frigoris sensu validè ægrum infestet, mitigari potius debet, quam omninò prohiberi. Sed non nisi caute in quartanâ ipsa calidis utendum est, vidit enim Galenus intempestivo illorum usu quartanam simplicem mutatam in duplicem; itaque non in principio quartanæ iis utendum, quando rigor minus vehemens est, nec etiam in progressu, nisi coctionis signa appareant, in Epialâ autem & quotidianis omni tempore iis uti possumus. Primùm itaque externis id tentabimus, dein cum cautionibus dictis ad interna veniemus. Quidam igitur frictiones plurimas imperant, ad revocandum calorem ad exteriora, post quas unctiones spinæ ex oleis calefacientibus & nervoso generi accommodatis erunt utilissimæ, talia sunt olea *Chamam. aneth. hypericon. rut. cum aqua vitæ.* Theriacam quidam addunt & spinam inungunt, alii si magna sit refrigeratio addunt aromata, herbasque calidas, & succos illarum, ut ℞ *theriaca veteris* ℥ ß. *caryophillor. spica nardi. ana* ʒ j. *olei rutacei, aqua vita ana* ℥ ij. omnia prunis imposita vase aliquo ferveant, & inungatur spina dorsi, ℞ *summitatum abrotani sicci*, ℥ j. *pyrethri* ʒ j. *croci* ℈ ß. *ole anethini, rutacei ana q. s. ut supereemineat quatuor digitis, vini generosi* ℥ ij. *coquantur simul lento calore ad vini consumptionem, exprimantur, & serventur ad inunctionem spina.* Fernelius fotum hypochondriorum probat ex decocto *chamameli, ruta, origani, anethi, & calidarum stirpium.* Alii verò non tantùm fotum, sed & ipsum balneum probant, quod sane, prudenter & cautè adhibitum, humoris morbifici relliquias dissipat; Probantur item panni linei extremis partibus præcipuè testibus applicati. Pedibus, quoque apponi possunt lateres igniti vino extincti, & panno involuti, laudant etiam alii vesicas plenas decocto calente *origani,*

Q *pule-*

pulegii, *anethi*, *calamenti*, *ruta*, *abrotani*, *absynthii*, *artemisia*, *chamameli*, *meliloti*. Unguentum arregon etiam laudatur; Est etiam remedium experientia comprobatum ut volunt quidam, qui capiunt *telam aranea cum semine urtica contundunt*, & addito aceto conficiunt medicamentum carpo alligandum, quod vel proprietate occultâ, vel per revulsionem prodesse dicitur, quamvis istis physicis, sine ulla ratione non sit nimium fidendum, ut in Pathalogia diximus.

XVI. Quod ad interna remedia spectat iis cautius utendum quam externis, nec nisi in febribus à frigidis humoribus pendentibus, ut quotidianis & quartanis, non autem in tertianis, ne febrem vehementius accendant. *Vinum aphor. 57. libri 7.* convenit, sed non in omnibus, ut alibi dicemus, cui theriacam, mithridatium, semen hypericonis, imo & assam fœtidam admiscent, qua tamen ob ingratissimum fœtorem cum alia suppetant censeo non esse utendum, potius substituatur benioinum, quæ assa dulcis à quibusdam vocatur. *Gutta una olei piperis cum spiritus vini cochleari propinetur.* ℞ *baccarum lauri, zinzib. gentiana ana fiat, pulvis, qui detur ad* ℈ j. *cum vino albo*, sic conveniunt diatrionpipereon, diaciminum, theriaca diatessaron, & alia ejusmodi calida. Sed quidam probant ʒ j. pulveris cranii humani cum vino, alii os de corde cervi, alii tria hepata ranarum, alii tres radices plantaginis cum vino haustas in tertianis, & quatuor in quartanis, quæ omnia superstitiosa sunt, & cum ratione rejiciuntur à *Pereda capite de quartana.* Periculum tamen facere potest qui volet. Sed *Avicennas* præscribit agaricum tùm solùm, in aquâ calida propinatum, tùm admistum opio, siquidem inquit somnum conciliat, sudores promovet, vehementiam rigoris temperat. *Galenus 6. simpl.* ait agaricum tollere rigores à crassis humoribus genitos, sed tamen non dixit *Galenus* in paroxysmo esse præbendum, cum sit catharcticum, ideo ante paroxysmum competere potest, ut dicemus *capite de quartanâ* & id videtur *Avicennas*, nam etiam præscribit diaphœnicon, hieram, diacidonium, quæ validè purgant, catharctica autem dare in ipsâ accessione summopere vetuit cap. *De curatione universali febrium.* An præscribit agaricum ut vomitum moveat, qui utilis esse potest in paroxysmo. Sed cur miscet opio, cum somnus principiis paroxysmorum sit noxius, & medicamenti solutivi vis narcotico hebetetur. Dicere possemus cum id fecisse ut humoris motum narcosi consopiret, tum ut sudores promoveat,

veat, somno siquidem sudores uberius cientur, atque ipsum opium ut annotat *Gesnerus* in Epistolis, cæteris additur antidotis non ad temperanda reliqua simplicia, est enim fervidum medicamentum sed ad sudores promovendos, quæ sententia à vero non omninò abhorret cum ipsi chymici norint ex opio elicere insigne sudorificum. Sed tamen hæc *Avicennæ* mistio non debet in usum revocari, cum magnis difficultatibus prematur, & alia tutiora suppetant.

CAP. VI.

De inæqualitate & lassitudine.

I INter signa quæ putridam febrem denuntiant, non tantùm est rigor, sed etiam inæqualitas & lassitudo, inæqualitas vel febrem præcedit, vel eam perpetuò comitatur. Est autem tristis sensatio musculorum corporis, ex inæquali intemperie proveniens, ab humore pauco minimè acri, per corporis habitum ante febrem leviter moto, solet siquidem sicut rigor & horror ante febrem infestare, sed humor à quo fit non movetur ut in rigore & lassitudine, aut saltem quam minimùm. Ita ut à quibusdam ad facultatem animalem motricem referatur, quod moveri sic affecti commodè non possint, tamen ab aliis sensus potius esse videtur quam motus, quod tristis adsit sensatio, quippe inquit *Galenus* profundus quidam in totâ corporis mole ceu dispersæ per eam rei à naturâ nostra alienæ sensus oritur, quam tamen rectè exprimere & explicare non valemus. Est autem res hæc aliena excrementitia quidem, sed paucior, minusque mordax quam in rigore & horrore, ad cujus vacuationem facultas expultrix magnopere non concitatur, poteſtque interdum ex pravâ victus ratione citra febrem generari, ut diximus *de rigore*, sed ut plurimum fit ab interno corporis vitio. *Anomalia.*

II. Est autem humor hic excrementitius interdum calidus, interdum citra calorem mordax, interdum calidus & mordax, interdum citra calorem & mordacitatem tantum distendens, ut si spiritus flatulentus in musculos se insinuet, aut humor pituitosus. In his omnibus inæqualitatem se sentire ajunt ægrotantes, & pandiculantur, omnesque partes distendunt. Est enim pandiculatio musculorum totius corporis distensio tentante naturâ inæqualitatis hujus ma- *Pandiculatio.*

teriam depellere. Continetur in genere motus voluntarii depravati, expultrice facultate irritatâ ab ejusmodi excrementis. Maximè autem fieri solet à somno, quia vaporosa in carnibus excrementa plurima sunt, ex alimenti concoctione per somnum & quietem collecta, ideo etiam minimi pueri à natura edocti pandiculari solent. Hæc autem materia flatulenta est, non corpulenta, aliàs faceret lassitudinem, aut rigorem, aut horrorem potius quem pandiculationem, estque ut diximus ex *Galeno* hæc flatuosa materia vel calida, qualis ex vapore sanguineo suscitatur, vel calida & acris, ex halitu bilioso, vel mordax sine calore ex halitu vitreæ, aut acidæ pituitæ, aut distendens ex flatu ab humidâ materia. In febribus autem hæc inæqualitas est secundum tempus paroxysmi, cum incipit calor distribui in corpus, fit lucta inter calorem & frigus, hinc tristis sensus, & inæqualitas, tùm pandiculantur & oscitant, & hæc inæqualitas non tam febrem futuram indicat, quam eam fore intermittentem, & longiorem, nam ostendit frigidæ materiæ annexionem, sed eam fore salutarem.

Lassitudo III. Altera tristis hujus sensus species est lassitudo, quæ duplex, una ex laboribus & motu corporis profecta, altera spontanea, quæ sine his præcedentibus fit, estque impotentia, sive debilitas artuum ad motum, ob facultatis læsionem. Utraque triplex est, una in quâ universi corporis moles tendi putatur, tensiva dicta, fitque potissimum à plenitudine, quæ partes adeo distendit, ut ab ipsis tolerari non possit, sed fieri etiam potest ex flatibus & vaporibus distendentibus, non tamen ut mordaces sunt, ut docet *Galenus capite quinto libri secundi de causis symptomatum*. Secunda est ulcerosa, in qua corpus cum movetur velut ulceribus consperfum esse putatur, atque tanquam spinis & aculeis pungi videtur, fitque à mordaci humore, hinc motis magis accidit quam quiescentibus, nisi magna sit lassitudo, nam quieti humores non pungunt, nec vellicant, nisi sint multi & copiosi, unde magna lassitudo quiescentibus etiam molesta esse solet. Afficitur autem & pungitur vel sola cutis, vel sola caro, vel utraque, pro causæ magnitudine aut parvitate. Mordacitatem autem materiæ habet, vel quia biliosa, vel putrida, vel nimium calefacta ex balneo, motu, insolatu, atque vel obstructâ cute retinetur, vel ob copiam ad cutem transmittitur. *Tertia* Lassitudo est phlegmonodes, in qua partes quasi contusas & phlegmone obsessas etiam usque ad ossa sentimus, unde

unde ἑλκώδη vocant Græci, ob triſtem ſenſum quem in penitioribus partibus excitat, hic adeſt ſenſus mordicationis, caloris & tenſionis, quaſi ſit extenſivâ & ulceroſâ compoſita. In hac ægri velut contuſi jacent, nec minimum quidem motum ſuſtinent, ita ut ne quidem pandiculari tentent, audeantve, cum omnis motus illis ſit formidabilis, cum in tenſivâ & ulceroſâ pandiculatio contingat, ubi à vaporoſis proveniunt excrementis: ſed ſi ulceroſa magna fuerit, tranſit in horrorem, & hic rurſus in rigorem, quia ab unâ & eadem causâ hæc ſymptomata proveniunt, mordacibus ſcilicet excrementis, ſed differunt tantum multitudine, acrimoniâ, motu, exquiſito ſenſu partis, nam quæ minus acria ſunt, aut pauciora, quæ quieſcunt & in corpore obtuſi ſenſus, faciunt inæqualitatem tantùm & laſſitudinem; contra quæ copioſa ſunt, acria, & moventur, ea horrorem, & rigorem excitant, ut plenius docet *Galenus 2. de ſympt. cauſis cap. 5.* Hæ autem laſſitudinis differentiæ componi inter ſe poſſunt, ulceroſa cum tenſiva, cum oſtocopo, ita ut ex variâ complicatione quindecim oriantur laſſitudinum differentiæ *3. de ſanit. tuendâ cap. 13.*

IV. Earum autem ſigna facile patent, nam ulceroſa ex punctione quaſi ſpinarum cognoſcitur, tenſiva ex tenſione muſculorum, ita ut ſi amplius eos extendere ſit animus, videantur diſrumpi. Ubi dolor ad oſſa pervenire ſentitur, dicitur oſtocopos. Cognitis ſimplicibus compoſitæ facile cognoſci poſſunt. Itaque ulceroſa ſignificat copiam bilis, tenſiva ſanguinis, & ſic deinceps. *Spontaneæ laſſitudines* inquit Hippocrates *morbos denuntiant* aphoriſmo *5. libri ſecundi*, Ulceroſa quidem brevis & levis leviorem febrem, at diuturnior & gravior tertianam & ardentem, in quâ dicit *Hippoc. 4. acut. 2.* eſſe laſſitudinem ulceroſam. Tenſiva verò & phlegmonodes morbos à plenitudine, ut febrem ſynochon: Oſtocopos autem quartanam, & ſi laſſitudo univerſum occupet corpus, hæc erit morbi ſedes, ſi verò partem determinatam, ut caput, thoracem, ſcapulas, cæteraſve, certum eſt has eſſe, vel futuras morbi ſedes. Præterea laſſitudo indicat futuram abſceſſum ad articulos, vel poſt aures in febribus *4. aphor. 31.* quod tamen dubium eſt quomodo fieri poſſit; Reſpondeo id intelligendum eſſe de laſſitudine particulari, nam illa morbum illic futurum denuntiat, ut ſcribit Hippocrates, *32. & 33. ejuſdem libri: quibus convaleſcentibus ex morbo pars aliqua dolet, illic fiunt abſceſſus*, tum ſi *ante morbum pars aliqua doluerit, ibi morbus ſtatuitur*; nam articuli laborabant tempore fe- *Signa.*

bris aut ante febrem debilis facti & incalescentes, facile suscipiunt fluxionem. Pariter *4. aphorismor. 44. Quos febres longa exercent, iis tubercula vel labores in articulis fiunt*. Fluunt enim humores ad articulos, quia imbecilli, motu incalescunt, humoresque ad se attrahunt, tum febribus eorum imbecillitas augetur, & alibi in iis qui reficiuntur ex morbis abscessus ait fieri in articulis. *Ab abscessu tamen liberat urina, crassa & multa, qualis in laboriosis febribus quibusdam quarto die incipit fieri, tùm si ex naribus sanguis fluxerit aphor. 74. lib. 4.* quia natura humores evacuat, qui abscessum facturi erant, unde prædicta de abscessu post lassitudinem futuro intelligenda sunt, si nulla evacuatio succedat. Sic 6. Epidem. sect. 4. textu 2. *urina crassa qualis puero Amphigenis in febribus cum lassitudine quarto die prodit, & ab abscessu liberat, quod si sanguis è naribus profluat, citius liberatur.*

Curatio. v. Propterea imitatione naturæ spontaneam lassitudinem purgatione & venæ sectione curabimus, ne abscessus contingant, aut febres, quas præsagire solent, & quidem in phlegmonode nisi quis sanguinem promptè detrahat, febris superveniet acerbissima, itaque eodem die bis detrahere consulit *Paulus*, fit enim à plethorâ, & posteriore detractione suadet ut extrahatur ad animi deliquium, sed opinor temerariè, bis enim detractus sanguis potest sufficienter omnem plenitudinem demere & refrigerare, ut periculoso animi deliquio non sit opus: atnisi quis sanguinem demat, bonâ inquit fortunâ ad salutem ægri indigent, quæ etiam Galeni sententia est *4. de sanit. tuenda.* Et si post incisam venam in febrem incidant, tum omni arte curandi ut alibi dicetur; si non, cibis boni succi sunt alendi, & balneo tepido lavandi, sic enim curabuntur. Ulcerosa autem quæ ab acribus fit humoribus, quiete curatur, victu euchymo, refrigerante, ac tenui, & si humores crudi fuerint etiam vino uti poterit, & medicamentis attenuantibus & dissecantibus sine magno calore, qualia sunt *oxymel, ptisana, diaspoliticon, mulsâ, diatrionpipereon*, tum demum purgandum erit & evictâ cruditate balneo utendum, aliàs tum balneum, tum omnis motus, & omne aperientium medicamentorum genus noxium est. Videri *Galenus potest 4. de sanit. tuendâ.*

CAP.

CAP. VII.

De signis diagnosticis febrium putridarum.

I Signa febrium putridarum ex quinque fontibus depromit *Galenus primo de differ. febrium cap. 7.* primò ex calore præter naturam, *secundò*, ex pulsu, *tertiò* ex urinâ, *quartò* ex formâ febris, *quintò* ex causis. *Primò* igitur generaliter in febribus putridis calor est acer, mordax ita ut tactum offendat & erodat, qui quidem calor in principiis *Primum.* accessionum, dum adhuc est suffocatus, non statim dignoscitur, sed diutius impositâ manu de profundo emergit, forasque attollitur; & quamvis in omnibus calor mordax sit respectu ephemerarum, inter se tamen comparatæ quædam calorem habere dicuntur blandum & suavem. nam sanguinea habet calorem lenem respectu biliosæ. Sed acrimonia caloris in hecticis quoque adest, verum non tanta quàm in putridis, eaque non statim se prodit, sed primum mitis nullaque fermè apparet, post manus impositione, magna satis deprehenditur. Caliditas, *inquit Paulus*, primò occursu languida, paulò post acris & erodens erumpit, estque ille calor semper sibi similis, nisi à sibi ut diximus capite de hecticâ.

II. Secundum est pulsus inæqualitas, nam velocior est systole *secundum* quam diastole quoniam major est necessitas expellendi fuligines putridas quam refrigerandi, sed hoc signum inutile est iis qui systolen deprehendere non possunt, cujus cognitionem difficillimam esse Galenus libris pulsuum demonstravit. In initiis quidem quando refrigerantur partes & suffocatur calor, facultas gravatur ex humorum ad interiora confluxu, pulsus sunt parvi, veloces, sed inæquales inæqualitate systematicâ; in vigore autem aucto calore magni fiunt & veloces. Durities autem pulsus etsi quandoque adsit, non tamen convenit febri qua febris, nisi aliquid aliud adjungatur, hæcticis siquidem familiaris est ob arteriæ siccitatem, sed non ephemeris nisi ex lassitune, nimio frigore, aliisque de causis pulsum indurantibus succedat. Nec etiam putridis, nisi aliqua inflammatio, durusve tumor subsit in visceribus unde tensio arteriarum fit, aut vacuatio magna spirituumque resolutio, unde exsiccantur, vel congelatio à refrigeratione ut potu aquæ frigidæ, fiunt enim pulsus duri *ex Gal. cap. 7. primi de diff. feb.*

feb. tribus de causis, aut ex congelatione, à frigidis, aut ex tensione ab inflammationibus & tumoribus duris, aut ex siccitate à causis evacuantibus & siccantibus. Sed obiter notandum in nulla febre exceptâ ephemerâ pulsum redire in naturalem statum in intervallo, cum semper remaneat saltem inæqualitas dicta febrilis, ex *primò ad Glauconem*, alibi tamen excipit tertianam.

Tertium. III. Tertium signum est urinæ cruditas, aut saltem obscura concoctio. Cruda autem vocatur, quæcunque à naturali statu recedit, quod fit bifariam. vel enim quæ minimam aut nullam passa est alterationem, qualis est alba tenuis, cruda vocatur, vel quæ ad intensum vergit colorem, cum substantiæ tenuitate, aut crassitie, quales sunt flammeæ, igneæ, rubeæ, crassæ ab ebulliente sanguine generatæ.

Quartum IV. Quartum signum est à forma febris, Intermittens incipit cum rigore, horrore, & inæqualitate quâdam febrili, in quâ describenda *Avicennas* numerat quædam symptomata, lassitudinem, oscitationem, somnum, gravitatem capitis, sputum, vomitum, inappetentiam, difficultatem anhelitus, aliaque plurima.

Quintum V. Quintum signum putridarum est, quod non incipiunt à causâ procatarcticâ, quod ipsarum proprium esse *Galenus* tradit, sed non est inseparabile, cum illarum quædam à causa procatarcticâ originem habeant, unde valet consequentiâ, incepit sine causâ procatarcticâ, ergo est putrida, sed non contra, putrida est, ergo incepit sine causâ procatarcticâ, non enim retro commeat consequentia. Et hæc sunt signa putridarum generalia, nunc distinguendæ sunt continuæ ab intermittentibus.

Continuarum & intermittentium signa. VI. Continuarum igitur signa sumuntur à quatuor fontibus. *Primum* signum erit si febris non incipiat cum rigore, horrore, sed cum lassitudine præcedente, erit continua, sed interdum quædam continuæ initium capiunt ab horrore & rigore, ob quandam humoris partem à majoribus venis in minores derivatam, quæ ex illis excidit in habitum corporis, unde rigor, sed solet evanescere, nec redit usque ad finem febris, quod si redeat, malum est signum. Fit etiam horror in principio continuæ à fluxione capitis, quæ malignitatis est particeps. Præterea in semitertianâ quæ de genere est continuarum, horror fieri solet, sed is pendet ab intermittente cum quâ continuâ componitur. *Secundum* signum est à tempore durationis, nam si febris excesserit horarum viginti quatuor spatium, probabile est il-

Primum.

secundum

lam

lam fore continuam; Dixi *probabile*, quia signum hoc solum non concludit, nam sæpenumero tertianarum intermittentium paroxysmus ad quadraginta horas extenditur, quare semper signorum syndrome est spectanda, nam hoc signum aliis conjunctum aliquid demonstrat. *Tertium* signum est inæqualitas augmenti, cum non uno tempore & una ratione febris increscit, sed varias facit mutationes, adeo ut nunc crescere, nunc consistere, nunc augeri, nunc minui videatur, quod indicat naturam esse oppressam, ab humoribus multis in venis putrescentibus, ut docet *Galenus primo ad Glauconem capite octavo.* *Quartum* signum est ex pulsu, nam si varius fuerit, neque rythmum neque ordinem servaverit, signum est febrem esse continuam, tales enim pulsus indicant insignem naturæ oppressionem, quæ in febre intermittente contingere non potest. Intermittentium autem signa sunt his contraria & omnes incipiunt cum rigore & horrore, extremorum frigus accessionem eorundem calor declinationem denotat *Quibus in febribus quotidie rigores fiunt, quotidie febres solvuntur*, singulis enim accessionibus humores febrim facientes expurgantur.

Cap. VIII.

De prognosticis Febrium putridarum speciatim.

1 SUppositâ prædicendi methodo, quam in Pathologiâ generaliter explicavimus, nunc ad prognostica febrium putridarum accedamus, & primò de febribus continuis agendum. Continuæ febres ut plurimum acutæ esse solent, Acutorum autem morborum non sunt certæ prænotiones salutis & mortis *2. aphorismor. 19.* Acuti morbi 14. diebus solvuntur & omnes periculosi sunt. Primò igitur *in febre non intermittente, si labrum, palpebra, vel supercilium, vel oculus, vel nasus pervertatur, si non videt, si non audit, ægro jam debili, quicquid horum acciderit in propinquo mors est. 4.* aphorismor. 49. hæc enim convulsionem significant ob inflammationem siccitatemque, quæ febri superveniens est lethalis, præcipuè ægro jam debili. His tamen solis signis non est fidendum, sed addendum robur naturæ, quod intelligit *Hippocrates*, cum ait, ægro jam debili, & tunc mors est in propinquo, interdum cum virtute validâ, ut in perturbatione criticâ, ut contigit *Metoni primo Epidemioon.*

R 11. Se-

11. Secundo *ubi in febre non intermittente difficultas spirandi & delirium acciderit lethale. aphor. 50. lib. 4.* dummodo respirandi difficultas non pendeat ex delirio, cum scilicet delirantes sui officii obliviscuntur. At cum difficultas spirandi sequitur affectum partium respirationi dicatarum, deliriumque adjungitur, lethale est, quod significat incendium & inflammationem alicujus partis internæ, è quâ delirium & difficilis respiratio ortum ducunt, quales sunt pleuritides, peripneumoniæ, diaphragmatis inflammationes. Tertio *quibus in febribus aut aliis ægritudinibus voluntariè oculi illachrimantur, nihil horribile accidit, quibus verò non sponte, horribilius. aphorismor. 52. lib. 4.* lacrimæ enim quæ sine causâ manifestâ, ullove affectu oculorum contingunt, tales sunt à debilitate retentricis, quæ malum est indicium. Quarto *quibus in febribus lentores fiunt circa dentes, iis fortes fiunt febres aphorismor. 53.* ejusdem libri, fiunt enim ex calore pituitam exsiccante, unde morbi longitudinem significant. Quinto *febricitanti sudor superveniens febre non deficiente malum, prorogatur enim morbus, & multam humiditatem significat. aphorismor. 56. lib. 4.* sive in principio appareat, nam critica ne statim appareant, sive in fine, nam critica non judicantia mala. Sexto *quibus in febribus aures obsurduerunt sanguis è naribus fluens, aut alvus turbata solvit morbum. aphor. 60. lib. 4.* modo hæc surditas fiat absque præcipua instrumenti auditus passione. Septimo *quibus in febribus Icterus ante diem septimum malum, aphorismor. 62. lib. 4.* Fit enim ab inflammatione, obstructione, aut scirrho, & talis Icterus etiam post septimum diem malus, perseverantibus scilicet ejus causis, nam criticè ante diem septimum non solet fieri: Sed multi dubitant de veritate aphorismi, nam in Epidemiis Heraclides tertia die Ictericus factus liberatus est. Hippocrates 4. de rat. victus acutor. In febre biliosâ inquit Icterus ante diem septimum natus cum rigore morbum solvit, sine rigore verò pestiferum. Rigoris nomine complectitur sequentem vacuationem insignem. Hic autem agit Hippocrates de Ictero qui fit ratione febris, quum bilis venis contenta effunditur in habitum corporis, tum potest esse salutaris, at si sit gravis obstructio, inflammatio, aliudve vitium, lethalis erit. Sic ait *aphorismor. 64. libri quarti.* Quibus in febribus Icterus septimo, vel nono, vel undecimo, vel decimoquarto supervenerit bonum, nisi dextrum hypochondrium obduruerit; si vero, non bonum. sed de hoc plura cap. de Ictero

ro dicemus. Octavò *in febribus circa ventriculum fortis æstus, aut cordis morsus malum. aphorismor. 65. libri quarti.* Fit enim à flauâ bile fortiter in ventriculi tunicis ebulliente. Nono *in febribus ex somnis timores aut convulsiones malum.* Somnus enim sedare debet omnes hos pravos affectus, quod si non faciat, sed potius phlethoricis causis caput impleat, malum, & quidem si humor ad atræ bilis naturam vergat, timores fiunt, sed si talis non fuerit, labores fiunt & convulsiones. Nec solùm ex cerebro repleto malis humoribus tales fiunt casus, sed etiam ab ipso ore ventriculi ut vult *Galenus in comment.* Decimo *in febribus spiritus offendens malum*, convulsionem enim significat, fit siquidem musculis jam ad convulsionem paratis *ex Galeno in comment. aphorismor. 68.* Undecimò *in febribus convulsiones & circa viscera fortes dolores, malum. 66. ejusdem libri* ob vehemens incendium, eresipelas, vel inflammationem visceribus conceptam. Duodecimò *quibus in febribus urina turbata velut Iumentorum iis capitis dolores, aut adsunt, aut aderunt.* Fiunt enim materiâ crassâ & densâ à calore agitatâ, unde spiritus flatuosus promptè fertur ad caput. Decimo tertiò. *Si in somnis palpebris subclusis aliquid albi sub appareat, nec alvi fluor, aut medicamentum in causa sit, aut ita dormire consueverit, exitiale.* Significatur enim facultatis palpebras moventis imbecillitas, aut convulsio musculorum illas claudentium quæ mala censetur. Decimo quartò. *In febribus non intermittentibus si partes exteriores sint frigidæ, interiores verò urantur, & sitim habeant lethale*; Id autem solet tribus de causis contingere, quod est maximè distinguendum. Primò propter vehementem dolorem in internis ut in colico dolore, quò spiritus & humores accurrunt vbi dolor sævit; secundò in syncope aut cardiagmas quæ non sunt lethalia; tertiò ex inflammatione internâ ut in lipyriis ad se retrahente calorem nativum, & hic casus est lethalis, vnde sitis à concepto visceribus incendio excitatur, quibus si accedat corporis agitatio, vestium rejectio, pedum denudatio, peiore sunt loco res ægris. Iis cum ad extremum ventum est succedit tenuis sudor, primum per caput, dein per totum corpus, tandem mors. Ad eundem sensum scriptum est *aphorismo 26. libri septimi. In forti dolore ventris, extremorum frigus malum*, & aphorismo primo libri septimi. *In morbis acutis extremitatum frigus lethale.* Frigent extrema principio paroxysmi intermitttentium, vel in morbis lon-

gis ob materiæ frigiditatem, sed id citra perniciem, at in acutis malum, vel ob inflammationem aliquam ut diximus, vel ob extinctionem caloris nativi, sed majus periculum est, si sudor adsit & levior eorundem extremorum. Decimoquintò. *febricitantium non omninò leviter permanere corpus, & nihil minui, vel etiam plusquam ratio postulat contabescere, malum*, illud enim morbi longitudinem, hoc verò imbecillitatem significat, aphorism. 28, lib. 2. ut quoque diximus cap. de morborum temporibus. Decimosextò. *si rigor incidat in febre non intermittente, agro jam debili, lethale* aphor. 46. lib. 4. Decimo septimò. *si febrem habenti suffocatio repente advenerit, nullo tumore in faucibus existente, lethale*, aphor. 34 libri 4. & 35. ejusdem. *Si febrem habenti repente collum pervertatur, ac vix possit devorare, non existente tumore, lethale est.* Decimo octavò. *frigidi sudores cum acutâ febre mortem, cum mitiori autem morbi longitudinem significant*, aphor. 37. lib. 4. Decimo nonò. *febricitanti si decimo quarto die aphonia succedat, non solet citò liberari*, sed temporis longinquitatem denotat, libro de rat. victus acut. & videatur Galenus in comment.

III. De intermittentibus autem aliter pronunciandum, nam aphorismo 43. lib. 4. *febres quacunque modo intermiserint periculum abesse significant*, quod intelligendum est ex natura ipsius febris, non verò, si cum aliis symptomatibus conjungatur, aut alia producat, ut dum quartanæ succedit hydrops immedicabilis, si itaque viscus aliquod sit læsum, si accedat syncope, virium infirmitas, error in victu, aliudve simile, tunc febris intermittens potest fieri lethalis. Præterea *quibus accessiones fiunt, quacunque horâ febris remiserit, si eadem cras occupaverit judicium habent difficile*, signum illud est naturæ nihil moventis, aut debiliter, quia materia paroxysmorum fixa est, immota, contumax, etiamsi natura fortiter moveat, nam quod celeriter solvatur morbus, fit tres ob causas, quia natura robusta est, materia cedit, viæ sunt liberæ. Citius igitur finitur cujus accessiones non eundem servant tenorem, brevior siquidem futura est, quæ habet accessiones anticipantes, maxime si anticipatio magna sit, sine ulla proportione, ut diximus cap. de tempor. morborum.

IV. Tandem generaliter sciendum, febres senibus non admodum fortes fieri, ex Hippocrate primo aphorismor. 14. ob frigiditatem corporis, & *Avicennas* vocat eorum febres, sepultas, quia intus latent, ob humoris crassitiem, calorisque debilitatem, qui expandi non potest.

test. Cognoscuntur quia lingua eorum nigrescit cum debili febre, tunc febris est sepulta, inquit *Avicenna*.

Cap. IX.

Febrium curandarum methodus.

I Veniamus ad indicationes quas febris ipsa suppeditat. In quâ primò consideramus morbum, scilicet intemperiem seu calorem præter naturam, secundò causam morbificam, ac putredinem. febris est affectus calidus siccus, propterea indicat refrigerantia & humectantia ex lege contrariorum. Causa verò indicat evacuationem & alterationem. Alterationem quâ putredo corrigatur manente substantiâ, & hæc alteratio vocatur concoctio. Evacuationem verò, quâ noxius humor vacuetur, sive per venæ sectionem, sine per catharsin, ut docet *Galenus cap. 89. artis Medicæ*. Putredinis causa solet esse obstructio, quapropter hæc quoque tollenda est. His addemus indicationem sumptam à viribus, in quotidianâ servabimus robur ventriculi, in tertianâ hepatis, in quartanâ lienis, quia in his harum febrium fomes continetur. Hic etiam concurrunt indicationes contrariæ, nam febris postulat refrigerantia, obstructio detergentia, quæ calida sunt, & causa sæpe quoque calefacientia postulat, ut pituita. Verum hæc calida per accidens refrigerant, propterea non tollunt indicationem depromptam ex natura febris. His indicationibus satisfieri potest diæta, pharmaciâ & Chirurgiâ, de quibus breviter agemus.

Diæta Febrium.

II. Victus febrium consistit in quantitate, qualitate & utendi modo. Qualitatem victus declarat Hippocrates aphor. 16. lib. primi. *Victus humidus febricitantibus omnibus confert maximè verò pueris, & aliis qui tali victu uti consueverunt.* Nam cum febris sit affectus calidus siccus, ex lege contrariorum refrigerantia postulat & humectantia, nam ut docet *Galenus in lib.* Methodi, refrigeratio febribus potissimum competit, in illis siquidem calor solet esset noxius, non semper siccitas fatigat, quod *Hippocrates* ipse libris de morbis variis in locis præcipit, ubi febrem quam citissimè refrigerare jubet. Hoc cum omnibus constet non refrigerantis, sed solius humidi victus meminit aphor. dicto, quod non adeo planum sit humectationem febribus convenire. *Qualitas* *

Per victum humidum intelligere possumus vel humectantem, vel liquidum & sorbilem; Humectans maximè febribus convenit, tum quia siccitatem emendat quam febrilis calor accelerat, tum quia calorem præternaturalem temperat, est enim siccitas lima caloris, humiditas autem eundem retundit. Liquidis & sorbilis ab eodem semper febribus præscribitur, æstipulante Galeno, tum quia facillimè in ventriculo concoquitur, tum quia facilius in reliquum corpus & penitiores venas subit, calor enim innatus ab extraneo labefactatus imbecillius concoquit, nec est fatigandus cibis solidioribus, ne si crudiores remanserint, corrumpantur, febremque deinceps augeant, unde cavendum à carnibus assis aut elixis, quæ etsi forsan humidæ potentiâ esse possint, earum tamen, substantia durior est, quam ut à febricitantium imbecillo calore concoqui commodè possit. Unde jufcula carnium, carnibus ipsis præferri debent, assentiente etiam *Celso lib. 3. cap. 6.* Quamvis autem semper sorbilis cibus esse debeat, non tamen semper refrigerans esse debet & humectans, nam ratione causæ quæ febri conjuncta est, aut ratione alterius morbi, vel symptomatis adjuncti interdum calidus interdum siccus esse debet ut in pituitosis febribus, & quartanis piper conceditur, tum si febris cum hydrope, vel dolore colico, vel obstructione adsit, in hac non humectantibus & refrigerantibus, sed calidis aperientibus utendum erit, ut docet *Galenus in com. aphorismi prædicti.*

Quantitas. III. Formam victus quod attinet, nota est divisio victus in tenuem, crassum, & mediocrem. Tenuis vel simpliciter talis est, qui fit per ptisanæ cremorem, vel tenuior in quo melicratum exhibebatur, vel tenuissimus qui est omnimoda inedia, aut saltem solâ aquâ hordei continetur. Crassus victus pariter triplex est, vel simpliciter talis qui fit per ptisanam integram, vel crassior, in quo pisces, ova, aves montanæ exhibentur vel Plenissimus in quo cibi valentes conceduntur, & sanis non ægris convenit. Sed in nostris regionibus victus ille tenuissimus antiquorum qui omnimodâ constabat inediâ, est periculosus, unde *Galenus* sæpissime Medicos reprobat qui diatriton imperabant, etenim in omnibus morbis victus seruanda, quæ non magis quam à tenui victu labefactatur. Victus autem ille tenuissimus non aliquot horis mensurandus, multi enim etiam forsan per diem integrum sine cibo vivere possunt, idque utilissimum illis est ad humorum concoctionem, sed inedia intelligenda quæ est plurium dierum, qualis erat diatritos

vete-

veterum; nam in morbis acutissimis quorum terminatio & exitus quartâ die speratur, cum virtutis robore omnimodam inediam præscribebant, à quâ tamen nos debemus abstinere, aliàs in acutis morbis accedente statu victus ratio attenuanda, & forsitan paulè ante crisin omninò cibo abstinere utilissimum est. Febres ut diximus vel sunt acutæ, vel acutissimæ, vel longiores. In acutissimis quæ quatuor diebus judicantur, tenuissimo victu utendum, quia habent brevissimum principium & augmentum, & statim ad statum properant *statum extremos habent labores*, inquit Hippoc. Sed quæ minus sunt acuta, non adeo tenuem victum postulant, semper observando ut juxta statum tenuior sit quam in principio, quoniam natura tum humorum pepasmo intenta non debet revocari ad alimenti pepsin. In victu enim exhibendo vel materiam morbi spectamus, vel vires. Materia cum concoqui & evacuari postulet, nullum cibum desiderat, viribus autem inedia, tenuisque victus nocet, eas enim atterit. Igitur semper spectanda virtus est, an sine cibo ad statum usque perdurare possit, ut docet *Avic. Si ægritudo fuerit valde acuta, & virtus valida, tunc eam incitabis super materiam, & eam non facies occupari in cibo, imò subtilia regimen statim cum dimißione cibi omninò.* Quod si vires sint debiles, humores pauci & corrupti parum & sæpe cibandum, si vires debiles & humores temperati & abundantes parum & raro, si vires multæ, humores pauci, non corrupti multum & sæpe, si vires validæ corpus plethoricum parum & raro cibo indulgendum. Ad virtutem autem referuntur tum ætas, tum corporis habitus, tum regio, tum anni tempus, tum consuetudo, pueri enim inediam non ferunt, senibus verò minus nocet. Pariter qui corpore sunt calido sicco, præcipuè circa ventriculum ab inediâ facile resolvuntur, & in marasmum incidunt. Regionibus quoque frigidis, hyeme & consuetis plus cibi dandum est quam in aliis. Imo in ipso morbi vigore si quapiam de causâ vires dissolvantur nutrire cogimur, ex *Galeno primo aphorism. 9.* quâ ratione in pestilentibus morbis victum pleniorem decernimus, aliàs vires morbi malignitate ruerent & fatiscerent. Tenuis præterea victus tripliciter dicitur, vel qualitate, sunt enim quædam alimenta oligotropha, quæ parum nutriunt; vel quantitate ut si multum nutrientia exiguâ tantum quantitate præscribantur, à quibus parum nutrimenti corpori succrescit, vel numero, ut si raro assumantur, sic enim parum nutrire

re possunt. Igitur tenuis hæc ratio victus morbis acutis semper convenit, at nisi cautè & circumspectè præscribatur, periculosior est paulo crassiori *aph.* 5. *lib. primi.* Etsi enim utrinque periculum adsit, majus tamen est in tenuiori quam in pleno, Indicatione etenim sumpta à viribus, & magis ex tenui diætâ labefactantur quam ex crassiori, nec ità facile possunt reparari nisi alimento, quod non nisi per varias transmutationes in corporis substantiam facessit. Sed ex crassiori victu id tantum imminet periculi, ne morbus evadat longior, tum evacuatione noxa illa emendari potest, etsi suo non careat victus crassior periculo.

IV. Utendi modum quod spectat. Tempus maximè spectandum. *Tempus.* In intermittentibus quidem in paroxysmis cibum dare prohibet *Hippocrates primò aphorismorum undecimò & decimo nono*, ne scilicet à febrili calore cibus corrumpatur, febremque deinceps augeat, & hoc maximè verum est in febribus illis, quarum intervallum tam longum est, ut sufficere possit ad concoquendos cibos ante novi paroxysmi adventum. Curandum enim est ut paroxysmus accedat ventre vacuo, ex *Avicennâ*. Sed in febribus illis quarum accessio tam longa est, ut ferme statim à declinatione novus instet paroxysmus, dubium maximum est, an in statu exhibere cibos conveniat, an in declinatione, ita ut cibo nondum concocto novus succedat paroxysmus, an vero in ipso paroxysmo sit alendum, sunt enim ubique angustiæ, variæque sunt hac in re opiniones; Quidam deterius esse putant, cibum offerre in principio paroxysmi, quam in statu, invadente enim febre suffocatur calor innatus, pulsus imminuitur, cor magis leditur, hinc virtus labefactata cibum commode non concoquit, cruditates augentur, putredo increscit, vapores plurimi ex alimento accenso suscitantur, sic periculosior fit paroxysmus, & mors interdum contingit ex suffocato calore, quod enim in principio commissum est erratum, aliis temporibus etiam communicatur, unde vetat Hippoc. ptisanam dare cum pedes frigidi sunt. Sed in statu tantum non est periculum, ob calorem vehementer accensum solum prorogatur accessio. Alii his omninò adversantur, quia virtus in statu plus laborat in universo corpore quam in principio, & *Galenus*, videtur huic sententiæ assentiri *xj. Methodi* ad finem, ubi nisi adsit inflammatio ventriculi, aut hepatis, in principio cibum dare non vetat. Attamen prior sententia ob rationes dictas verior videtur, falsum enim est, virtutem plus

plus laborare in statu quam in principio paroxysmi, pejus enim est virtutem opprimi, quam à calore paululum alterari, *Galenus* autem loco citato in casu proposito id non negat, tantùm ait posse cibum in principio paroxysmi exhiberi, quod nos non negamus. Est enim quando invadente paroxysmo cibus est offerendus. Sunt enim corpora quædam biliosa, sensus exquisitissimi, quæ cum plurimis laboribus, copiosoque victu uti soleant, nisi cibus detur in paroxysmi initio, incidunt in syncopen, convulsiones, & marasmum, & propterea iis cibus dandus est. Non omnes tamen cholerici his periculis sunt obnoxii, sed ii tantum qui valde calidi sunt & sicci, rarioris texturæ, & qui exercitiis plurimis utuntur ex *Avicennâ*. In his enim invadente febre mittitur biliosus humor ad stomachum, qui pungit & vellicat, unde cadunt in syncopen, is autem cibi suavitate mitescit & temperatur. Attamen in casu supra proposito, nisi etiam casus qui modo dicti sunt, affuerint, satius est in fine status cibum præbere, qualis febricitantibus convenit, scilicet qui sit eupeptos & oligôtrophos, sic enim citissimè concoquetur ante adventum novi rigoris, pauciores enim horæ ad sorbiles cibos concoquendos sufficiunt. Pariter in iis febribus quarum paroxysmi ita sunt connexi, ut declinationem unius statim excipiat invasio alterius, idem observandum, ut in statu cibum demus, eumque quam levissimum. Potum quod spectat, ipse *Avicenna* vetat dare aquam hordei, & Juleptoto paroxysmi tempore, nisi coacti simus, ipsisque consentiunt ipsius interpretes, præter Jacobum de Partibus, qui verius concedit decoctum hordei, (quod nos ptisanam male vocamus) quando calor in universum corpus expanditur, crudele enim est ægrum siti enecandum tradere. Potus enim interiora roborat, calorem sitimque compescit, exsiccationem prohibet, sudores promovet, & negat inde febrem prorogari, Rigente autem corpore valde nocet. In continuis autem quorum nulla exacerbatio est, eo tempore dandus est cibus, quo per sanitatem sumere consueverant, ex *Galeno xj. Methodi cap.* 5. Nunc ad cibos febricitantium in specie accedamus. *Potus.*

v. Ptisana veteribus & recentioribus cibus est familiaris, in febribus præsertim acutis & biliosis, nã refrigerat & humectat, idque magis aut minus pro varia præparatione hordei, decoctione, aut aquæ quantitate. Nam fit ex hordeo decorticato, vel integro, & hæc magis deterget, illa magis humectat, sitim & asperitatem sedat, inflammationem extin- *Ptisana.*

S guit,

guit, pulmonem lenit, & hæc maxime competit febribus biliosis & sanguineis in quibus refrigerandum est & humectandum, sicut prior magis competit pituitosis & melancholicis, in quibus abstersio necessaria est & apertio, maximè si apium & fœniculum addantur. Quod si ventris lenitio desideratur; addi possunt manna, & Saccharum violatum, ad pectus liquiritia, sebesten, tragacanthum, aut hyssopus, aut calamenthum. Et si magis nutrire intentio sit, coquatur hordeum dum crepet, & quodammodo in pultes redigatur. Non omnia autem quæ ex hordeo fiunt habent eandem virtutem, nam panes hordeacei omnes exigui sunt alimenti, succum crassum & flatus generant; Præterea fiunt potenta & maza de quibus abundè *Plinius lib. 18. cap. 7. Galenus lib. j. de alim. facultatibus cap. xj. & xij.* fiunt quoque potiones zythum, curmi, cerevisia, sed apud nos in frequenti usu sunt aqua hordei & ptisana. Aquæ hordei usus antiquissimus est, nam ejus meminit *Hippoc. 3. de rat. victus 43.* & alibi ad sitim tollendam. Sed *Galenus* illius non meminit, imò fatetur se ignorare quænam sit illius præparatio. Arabibus ac deinceps nostro seculo facta est familiaris, ita ut omnes hodie illius confectionem norint. Hordeum autem ex *Galeno primo de alim. facultatibus* in eo differt à tritico, quod hoc insigniter calefaciat, hordeum verò refrigeret, sed præterea siccat lib. *de ptis. cap. 3.* decoctum vero in aqua siccitatem amittit, ejus enim siccitas temperatur aquæ humiditate, & sic fit potio frigida, humida, præterea sudorem provocat, unde febricitantibus evadit utilissima, aqua enim non imbibit hordei siccitatem, sed manet tum actu, tum facultate humida; siccitas enim cum sit qualitas minus efficax, sese aquæ communicare non potest. Coquitur autem hordeum ex aquâ simplici, idque diutius, ut flatum deponat, adduntur interdum passulæ, glycyrhisa, & in frigidis affectibus cinnamomum. Ptisana præterea ex hordeo conficitur, imo ipsum hordeum tritum, corticeque exutum ptisana dicitur, ut exponit *Suidas* hordeum scilicet tundendo cortice expurgatum. Ante omnia hordeum eligatur, candidum, densum, ponderosum, omni ex parte plenum, neque nimis recens neque nimis vetustum, *ex primo de alim. facult.* siquidem recens nimis flatuosum est ob largam humiditatem, vetustum autem effœtum est & sine viribus. Tale hordeum in optima aquâ infundendum est per quatuor horas ex *Averrhoe*, aut per duas tantùm secundum *Avenz.* deinde manibus conterere oportet, donec externa superficies excutiatur, nisi

pti-

ptiſanam magis abſtergentem facere ſit animus, tunc enim melius eſt hordeum integrum cum membrana coquere. Hordeum ita præparatum quod *mundum* vocatur, coquatur primum vehementi, dein minori igne dum totum in cremorem vertatur. Permiſcit Galenus parum olei, dein aceti, & demum ſal addit, dein porrum & anethum. Proportio autem aquæ ad hordeum varia eſt apud authores. Auerrhoes accipit duas partes aquæ, unam hordei, *Avenzoar* contrà duas hordei, unam aquæ. *Avicenna* viginti partes aquæ, unam hordei. Paulus quindecim aquæ, & jure cum hordeum longiorem coctionem poſtulet, copioſior aqua ſumenda eſt, tum etiam hordeum pro varietate ſoli aliud facilius, aliud difficilius coquitur, tum quoque in quibuſdam aquis cerealia omnia difficilius quam in aliis conficiuntur, quæ ratio eſt cur *Galenus* quantitatem aquæ nunquam expreſſerit. Erat autem ptiſana duplex, una quam ſimpliciter ptiſanam, vel ptiſanam integram vocant, non colatam, alteram quam ſuccum ptiſanæ, cremorem ptiſanæ, aut ptiſanam calatam nominant, quando ex hordeo tenuior & liquidior pars excolatur & elicitur. Poteſt autem hodie ex juſculo carnium parari, ſive integra, ſive colata paretur, addito pauco ſale & ſaccharo, mel enim addebat Galenus *5. de tuenda Valet. cap. 8.* cui ſaccharum ſubſtituemus, quia minus calet, indito autem aceto in calidis febribus prohibemus ſacchari in bilem converſionem, aut loco aceti ſuccum arantiorum, citri & limonum, modo ſucci aliquantulum cum reliquis ebulliant, ut acerbitatem deponant, nam ut monet *Septalius* nimius uſus acidorum niſi coctione aut ſaccharo temperentur, ob acerbitatem obſtructiones parit inemendabiles, & vidit *Duretus* ſtomachum nimio uſu ſucci limonum aphtoſum factum & ulceratum. Reprehendendi autem in præparationę ptiſanæ qui hordeum ſumunt torrefactum ad flatus exuendos ſic enim ptiſana minus humectans redditur, magiſque alvum cohibet, ut docet *Oribas. 4. Collect. cap. 7.* Sic *Trallianus* in dyſenteriâ & diarrhoea voluit hordeum torreri, nam frixa omnia ex Galeno flatum deponunt, ſed difficile concoquuntur, & alvum ſiſtunt. Male etiam alii præparant ex farinâ hordei, aquæ aut juſculo incocta, pultemque efformant, eſt enim flatulenta admodum docente *Galeno primo acutor. 18.* Præſtat igitur more Galeni jam dicto præparare. Ptiſanæ autem uſum Manardus reprobat, ſatis levibus rationibus, cum tamen eam *Galenus* tum in aliis morbis, tum maximè in febribus, aliis ferculis anteponat, quia facilè coquitur, refrigerat, abſter-

ſterget, lenit alvum, non adſtringit, caret flatibus, ita ut *Galenus* peculiarem librum de hoc ferculo ſcripſerit. Tempus autem accomodatum ad ſumendam ptiſanam ex Hippoc. *primo de rat. vict. acut.* eſt, cum caliditas ad pedes deſcenderit, ſcilicet in declinatione, ut docet *Galenus* in commentario. Convenit autem morbis acutis, ſed non ante celebrata remedia univerſalia, aut antequam coctio & vacuatio per ſputa incipiat in morbis thoracis. Demum prohibet *Avicennas* dare ptiſanam cum oxymelite, quod eſt verum, quando exhibetur ratione alimenti, & jure, ſicut improbantur à *Galeno* primò de alimentis, quæcunque poſſunt ſtimulare naturam ad expulſionem, antequam alimenta percoquantur. Optimè autem permiſcetur tum oxymel, tum acetum, ut prohibeant ne aqua inflammetur, ipſiuſque penetrationem juvet, tum etiam ptiſana lenit, abſterget, oxymel incidit, attenuat, & ſtimulat ad expulſionem, ut plenius videre licet apud *Gorrhaum in definitionibus & Maſſariam.* Eſt etiam ptiſana quædam triticea quam χονδροπτισάνην, aut πτισάνην πυρίνην vocant *ex Galeno primo de alimentis*, eſtque halica præparata cum vino dulci, aut mulſa, cum oleo & ſale, aut interdum cum aceto, vel præparata eodem modo quo ptiſana, ut ſit integra & colata, quam per χόνδρον intelligere videtur, Hippocrat. libro de morbis. Sed rarus aut nullus eſt ejus uſus in febribus.

Panatela. VI. Panatelâ in febribus utimur diverſimodè. Quidam panem lavant aquâ ut vis fermenti ab eo eluatur; alii panem prius aſſant, dein bis vel ter aquâ abluunt, quod Oribaſius feciſſe videtur, ſed ſic ferculum evadit calidius & ſiccius, quam ut febricitantibus convenire queat, niſi alvi profluvio aut diuturniori febre tetentur. Ablutum panem quidam incoquunt, vel lacti amygdalino, emulſioni ſeminum frigidorum cum ſaccharo, vel ſucco granatorum, ptiſanâ, vel juſculo, vel lacti, prout aut nutriendi aut alterandi eſt animus. Quidam etiam panem lotum ex aqua ſimplici cum ovo integro prius agitato, & ſaccharo coquunt additus refrigerantibus herbis, interdumque butyro, fitque ferculum nutriens ſatis & refrigerans, præſertim addito ſucco limonum & arantiorum, & ejuſmodi panatelæ præparatio competit febribus acutis, in aliis autem parari poteſt ex pane non loto & juſculo aliquantum validiore.

Ova. VII. Fuit olim, hodiernoque die durat altercatio maxima inter Medicos, an ova febribus conveniant. Præſtat autem ovum alimen-

mentum corpori temperatiſſimum & optimum, eſt eupepton, euchymon, polytrophon, peneque nihil excrementi relinquit, vixque ullus cibus eſt qui melius alat, neque oneret, ſi ſit recens, vetuſto etenim nihil deterius, ſive ſit χεσὸν ſive οὔριον. Ovum χεσὸν dicitur quod incubando corruptum, luteumque evaſit, aut à quo pullus excludi incipit, οὔριον vero quod longo ſitu ab aëre depravatum eſt, ut æſtate ſub cane, calidove tempore fieri ſolet. Coctum autem ſum debet, ſed ſorbile, aut tremulum, non coctione induratum fit enim dyſpepton; non frixum quod τηγανιστὸν Græci vocant, ſit enim nidorulentum, pravumque & excrementitium ſuccum corpori ſubminiſtrat. Tremulum autem quod in aquâ exempto putamine eatenus coquitur ut non dureſcat, aut ſorbile quod ſimul cum putamine coquitur ſed minimum, optimè convenire poteſt, ob rationes dictas, nam vires roborat, facillimè concoquitur, plurimum nutrit, humoralibus ideo febribus coctâ materiâ, & minorante aliquantulum evacuatâ utiliter præſcribit. Sed ratione ipſius febris & ſymptomatum oua non competunt, quia non ſunt medicamentoſa, nec enim alterant, nec vacuant, ſed potius ipſa facillimè alterantur, in ſtomacho corrumpuntur, & inflammantur: ſunt enim unctuoſa & oleoſa. Præterea plus nutriunt quam quibuſdam febribus utile eſt, ut ſynochis & acutis ante ſtatum, in quibus tenuiori victu eſt utendum & oligotropho, niſi virtutis imbecillitas nos urgeat, & à legitima curandi ratione avocet, ſed in aliis febribus, ut pituitoſis & melancholicis, omni tempore utiliter dantur, & in acutis ut diximus concocta & evacuata materiâ, aliàs minimè.

VIII. Cum diximus ſorbitionibus alendos ægrotantes & potulentis ſecundum Hippocratis placita, ſequitur carnes non eſſe febricitantibus idoneas, maximè quæ inter illas ſunt craſſioris ſucci, coctioniſque difficilioris, ut bubula, vervecina, leporina, ſunt enim cibus ſanorum non ægrotantium, etſi in chronicis febribus iiſque intermittentibus minori forſan cum noxâ concedi poſſint, & ſic ſemper juſcula, conſummata, reſtaurantia dicta carnium ipſarum ſubſtantiæ præferri debeant. In acutis autem nocent, quibus tenuior victus competit, eoque tenuior, quo virtus validior eſt, aliàs in ejuſmodi febribus vel mors, vel morbi longitudo, vel ſymptomatum ſævities ſequitur. Nec confugiendum ad conſuetudinem, quod antiquo- *Carnes.* *Piſces.*

rum victum parcum ægri nostri sustinere non possint. Id enim falsum esse ostendit experientia, cum plurimi in carceribus per annos plures pane & aquâ victitantes, incolumes vixerint. Tum etiam veteres etsi non tam sæpe cibum sumerent, quoties tamen illum sumebant lautiùs epulabantur & copiosius, ut etiam arietem integrum quidam devorarent, ut de Ephæstione in vita Alexandri refert Plutarchus. Sub declinationem tamen morbi, ad carnes eupeptas quales sunt avium montanarum, sensim deduci possunt laborantes, in principio autem usque ad statum minimè, nisi virium imbecillitas pleniorem victum suadeat; sicut in iisdem acutis in principio ipsa jusculа consummata, non adeo prosunt, etsi enim facillimè concoquantur, tamen in bilem facessunt, nisi alterantibus herbis, succisque refrigerantibus ut limonum, arantiorum cæterisque ejusmodi temperentur. Ita ut melius fuerit tum hordeatis seu ptisanâ, tum jusculis dilutioribus uti. Quod si solidior cibus concedi debet, pisces carnibus præferri debent. Eos etenim probat *Galenus primo ad Glaucon capite decimo*, quia facile concoquuntur si sint saxatiles, carnibusque præfert, saxatiles autem sunt, non ut quidam putant, fluviatiles qui in saxosis & glareâ refertis fluminibus degunt, ut Trutta dicta, sed omnes sunt maritimi, ut ex *Galeno & Athenæo in Dipnosophistis* patet, qui nunquam inter saxatiles fluvialem ullum numerant, etsi fluviales etiam competant, ut Trutta dicta, Lucius, aliique eupeptoi, friabiles, quique facile non putrescunt, febrique ipsi qualitate suâ frigidâ resistunt. Arabum interpretes ita distingunt. Pisces ratione temperamenti frigidi & humidi maximè competunt, præcipuè febribus cholericis, sed quia facile corrumpuntur, & putrescunt minus convenire censent. Sanè carnes in sanis semper præferri debent, nam quod ex piscibus succrescit alimentum tenue est, humidum facileque resolubile. Est enim omnis piscis frigidus, humidus, pituitamque plurimam generat. At in ægris alia ratio est, etsi enim semper solido cibo præferri sorbitiones debeant, in iis tamen febribus quibus cibi concedi possunt pisces, quia refrigerant & humectant carnibus præferendi. Nec verum est eos facillime corrumpi; Optimi enim pisces quales febricitantibus concedit *Galenus* satis laudabilem succum præbent, nec adeo corruptione obnoxium. Vitandos tamen eos esse puto *primò* in continuis acutis febribus, sicut & carnes omnes, ne corrumpantur, & stomacho coquenti negotium facessant; *secundò* in pituitosis ne causam

sam febrilem augeant. Sed intermittentibus ut tertianis, quartanis, intermissionis tempore concedi possunt, nam eos *Galenus* præscripsit & carnes etiam eupeptas avicularum, idque summa cum ratione, nam in febre non tantum spectamus naturam morbi calidam siccam, sed etiam consumptionem humoris primigenii à febrili calore factam, cui utrique succurrere debemus, non tantum refrigerantibus remediis, sed etiam alimentis & carnibus quarum pars maxima in probum sanguinem facessit. unde sicut jускula refrigerantibus herbis alterata in inclinatione paroxysmi conveniunt, ita in ipsa quiete carnes pullorum similesque eupeptas dando nihil peccabimus, maximè si intervallum sit longum, ut concoqui cibus possit ante novi paroxysmi adventum, quale solet esse in exquisitâ tertianâ, corpora enim calida sicca, raræ texturæ quæque humores habent tenues, quia facile resolvuntur, crassiorem cibum postulant, unde si utraque die tenui victu alantur facile in marasmum præcipites ruunt. Quod si carnes in intervallo conceduntur quidni pisces ut diximus?

IX. Olera & herbæ febribus conveniunt ad alterandum, frigidæ ut lactuca, endivia, spinachia in biliosis, calidæ ut thymus, hyssopus, majorana in pituitosis, sed solis non est utendum, nulla enim iis nutriendi vis adest, aut exigua, potius sunt medicamentosæ, ideo jusculis incoctæ præscribuntur ut sit in alimento medicamentum. Igitur non est ægris concedendum ut herbis & radicibus vescantur, solent enim earum plurimæ in bilem porraceam verti in ventriculo, & *Galenus* cum ferme omnes herbas in ratione victus vituperasset, solam lactucam tanquam minus noxiam concessisse visus est. Igitur sumantur decoctæ cum aliis alimentis ad alterandum. Sed & acetaria à quibusdam non improbantur, *Galenus* enim *primò ad Glaucon. cap. 9. & 10.* non solum lactucos, sed & attriplicem, malvam, lapatium concedit, quod si acetum addatur, appetendi vim excitabit, putredini resistet, tenaces humores dissecabit, obstructiones aperiet. Parum tamen olei addendum, quia in febribus facile inflammatur. Sed & sal tum acetariis tum reliquis cibis additum in paucâ quantitate exsiccare non potest plurimum, quin potius ex *Galeno* putredini resistit, appetitum excitat, cibi tædium aufert, crassa colliquat attenuatque, & sic olera minus nocent, parum nutriunt, humida frigida sunt, appetitum excitant, & decocta in jusculis aut acetariis cum sale & aceto præparata conferre possunt. *Fructus & olera.*

X. Fru-

x. Fructus quod attinet generaliter pronuntiat *Avicenna*, omnes nocere febricitantibus, cui tamen repugnant Græci omnes, qui fructus libentissimè præscribunt. *Galenus primò ad Glauconem*, in curâ tertianæ fructus concedit, qui sint faciles coctu. *Trallianus* persica cocta & non cocta præscribit, melonem, & melopeponem: insurgitque adversus Medicos quosdam Romanos, qui à peponibus abstinebant, quod bilem procrearent. *ex Galen. 2.* De alimentis, cum tamen, *inquit*, Galenus eo loco dicat pepones parere choleram morbum, si copiosius assumantur. Ipse autem horâ una ante paroxysmum pepones præscribit, tum ut superbibat æger aquam temperatam copiosam, inde enim vacuatâ bilê plurimâ per alvum aut sudores febris cessavit. Itaque addit, in calidâ intemperie omni, renum, jecoris, stomachi, capitis; in tertiana, in ardente, nihil præstantius pepone, aut melopepone, quem quoque præfert peponi, quod omnino sit innoxius. Hippocrates ipse libro de affectionibus, pag. 90. sect. 5. Sic de peponibus scribit. * *Cucumis pepo alvum & urinam movet, ac levis est, alter autem pepon refrigerationem quandam inducit & sitim sedat; ab horum neutro nutritio non nisi tenuis quadam procedit, sed neque malum aliquod effatu dignum ab horum neutro.* Tum præterea suavitas melonum, gratissimusque odor ipsos commendant. At nos hoc tempore ignoramus quid sint pepones, melopepones, cucumeres antiquorum, & propterea ut ad nostros accedamus, Melones nostri, qui plurimis sunt in deliciis ob saporis & odoris admirabilem suavitatem, sunt tamen insalubres, in stomacho fervido facile putrescunt, sunt enim humidissimi, ut patet quod ex parva radice in amplam molem crescant, ab omni aëris qualitate statim corrumpantur, terræque perpetuo inhæreant, unde ex eorum esu putres & serosi humores sensim coacervantur in venis, unde febres increscunt & prorogantur, aut si non adsunt, accersuntur, ut inter horæos fructus insaluberrimi censeantur. Ergo quod de suavitate & gratissimo odore quidam afferunt, nihil facit, ad melonum bonitatem commendandam, nam hoc intelligi debet in eodem genere cibi, non in diversis, nam plurima gratissima ingratioribus sunt perniciosiora. Cucumeres verò nostri, qui immaturi solent edi, etsi salubres dici non possint, minus tamen noxii censeri debent, tum quia habent quandam acerbitatem, tum quia aceto & sale emendantur, & in copiâ tot remediorum satius est iis abstinere, quam sese periculo objicere. Ad reliquos fructus ut accedamus. Varii illi sunt calidi, frigidi,

gidi, humidi, facile corruptibiles, horæi, acidi, dulces, recentes ficci. Calidi indicatione à febre desumptâ omninò nocent, tamen ratione causæ febrilis aut alicujus symptomatis concedi possunt, ut caricæ ad abstergendum, & si colicus dolor febri adjungatur. Frigidi autem conveniunt ratione febris, & prosunt hecticis & ephemeris; Putridis verò etsi refrigerando prodesse possint, tamen ratione putredinis nocent, quia in stomacho immundo & fervido facile inflammantur & ebulliunt, quod maximè intelligendum de horæis, ut sunt fraga, mora, pruna, persica, cerasa. Est autem ὥρα æstas, & fructus qui eo tempore colliguntur ob humiditatem plurimam servari non possunt, sed cito corrumpuntur, nisi siccentur aut condiantur, & omnes ejusmodi fructus quos fugaces vocant Latini, pravi sunt succi, flatulenti, & dum corrumpuntur venenis similes evadunt. Sed fructus qui possunt servari, ut uvæ, amygdalæ, pruna damascena sicca, poma, possunt concedi. Item omnes acidi, ut Limones, arantia, granata, temperant enim calorem febrilem; sitim arcent, appetitum excitant, vaporum ascensum prohibent. Sed tamen nimia acidorum copia vitanda, quoniam si plus assumantur, aut nisi coctione temperentur, ut in illorum syrupis fieri solet, obstructiones maximas procreant, aliàs plurimum prosunt, refrigerando, incidendo, putredini resistendo. Horæi quoque quidam possunt concedi, quia decoctione corriguntur, & sacchari admistione, à quo tamen si in febribus biliosis abstineamus, aut saltem parcissimè utamus, melius erit, quia calefacit, & in bilem, ut dulcia solent, se convertit. Sic in tertianâ exquisita commendat *Avicenna*, granata dulcia, pruna, melonem indum, quia solvit, urinam provocat, calorem frangit, sudores aliqualiter movet. Recentes quoque fructus minus in quibusdam conveniunt, quam vetusti, solent enim quidam cum tempore rancescere, ut amygdalæ, strobyli, sic fiunt oleosi, ideo minùs febribus acutis competunt, quoniam oleosa pars facilè inflammatur & in bilem vertitur, & propterea in lacte amygdalino dicto, maximè curandum ne amygdalæ, rancidæ sint, nam quo recentiores eo meliores. Quidam illud lac coquunt, sed crudum melius est cocto, nam refrigerat magis, ob permistionem aquositatis plurimæ, quæ coctione consumitur, & ideo minùs alterat, crassiusque redditur, febrilique calori temperando minus idoneum. Contra quidam fructus vetusti magis competunt, ut passulæ, pruna, omnesque qui recentes nimia humiditate scatent, possuntque repositione in salubriorem naturam deduci.

Quantitas. XI. Potus autem febricitantium quod spectat, primo statim occurrit aqua, tum quæ ex aqua conficiuntur. Aquam pro potu ordinario valde improbat Hippocrates, sicut eam commendat pro medicamento, scilicet affatim sumptam. In potu autem ordinario eam nocere ait, quod crassa sit, hypochondria non permeet, & in biliosis facile bilescat, putrescit enim facile evicta à calore febrili, aliàs quia frigida humida febri omnino adversatur, illique ideo convenit. In assuetis ergo aquæ potui non video cur dari non possit, sed melior erit si aliorum admistione corrigatur, decoqui autem illa potest ut tenuior evadat, alii illam distillari volunt, dein admistione refrigerantium syruporum & aperientium temperari, alii panem infundi jubent, ut vim fermenti aliquantulum imbibat, alii cinnamomum, coriandrum, anisum, hordeum, passulas, liquiritiam, saccharumque incoquunt pro variâ causæ febrilis ratione, sed maximè celebris est aqua hordei quam nos ptisanam male vocamus, cum vere ptisana ipsam habeat hordei substantiam, sitque cibus, aqua autem hordei potus, de quibus diximus superius, debet autem hordeum optimè decoqui ut flatulentiam amittat, sicque fiet potus acutis & fervidis febribus valde conveniens. *Hydromel.* In pituitosis febribus hydromel valde commendatur ex aquâ & melle confectum, quo etiam sanitatis tempore quidam septentrionales populi utuntur, & vocant meteglin. Sunt autem variæ illius differentiæ, quatenus fit ex melle crudo vel cocto, est etiam simplex, compositum, meracius aut dilutius. Quod fit ex melle crudo flatulentum est, alvum citius dejicit, fervet enim & intumescit à calore stomachi & hypochondriorum, ut facere solet dum ad ignem ebullit, ex cocto autem melle confectum magis nutrit, coquitur autem ad mellis despumationem, dein colatur. Utrumque dilutius fit vel meracius pro varia aquæ & mellis quantitate. Nam meracissimum vinosum dictũ, è quo spiritus ardens elici potest, habet mellis partem unam, duas aquæ, sicut dilutissimi habet octo parteis aquæ, sed tamen nimis exigua quantitas est aquæ ad mellis proportionem, cum mel sit acris & calidioris naturæ, valdeque spirituosum, ideo rectius certa aquæ quantitas præscribi non debet, cum pro bonitate mellis variari possit, nam bonum mel celerrimè coquitur, paucam spumam emittit, & propterea minus aquæ absumitur, contrà si mel minus fuerit laudabile. Præterea hydromeliti addi poterunt herbæ & simplicia instituto accommodata, ut magis euadat medicamentosum

in

in morbis frigidis & chronicis. Solet autem esse megalosplanchnois & biliosis adversissimum, ut docet *Hippocrates libro de rat. victus acutorum.* Sed & loco mellis saccharum addi poterit, quod minus calidum est, ideoque biliosis febribus minus noxium evadet, præsertim si acidus aliquis succus addatur. Sicut ad refrænandam mellis acrimoniam acetum addi solet melicrato, sicque fit oxymel dictum.

XI-. Idem ferme mihi de cerevisia dicendum videtur, quantumvis enim imbecilla sit, tamen semper habet aliquam calefaciendi & inebriandi vim, etsi minor ea sit & imbecillior quam in fortiori, unde febricitantibus acutè & capite dolentibus non adeo convenit, quia inflammat, & sitim generat, si copiosè assumatur, ut febricitantes solent, qui valde sitiunt, & propterea quod de vino diximus illi commodè attribui potest. Nec obstat quod quidam mihi objiciebat cerevisiam esse meram aquam hordei, nec ex lupuli additione ullam vim contrahere febri adversam, cum lupulus quotidie ad depurandum sanguinem à Medicis præscribatur. Magnam enim esse differentiam inter aquam hordei & cerevisiam experientia docet, cum aqua hordei refrigeret, nunquam copiosè pota corpus accendat, nec caput tentet, nec sitim excitet, quod de cerevisiâ quantumvis imbecilli nemo sibi polliceri ausit Differentia autem ex eo pendet, quod cerevisia ex hordeo non simplici, sed torrefacto conficiatur, lupulus siccus addatur, qui satis calet, dein fermentetur, unde calidam qualitatem contrahit, quæ non est in aquâ hordei, nec in ptisanâ, ideo non adeo commoda esse mihi videtur, ejus tamen usus magis quam vini tolerandus est, quod minus caleat, & diuretica sit. *Cerevisia*

XIII. Quantitatem potus quod spectat, plurimi verentur ne multum æger bibat, consuluntque ut quam minimum æger hauriat, at sic sitis non sedatur in æstuosissimis febribus, cujus tamen gratia potus assumitur quin & ipsa potus à febrili calore transmutatur & corrumpitur, inde noxium humorem auget, potius ergo quando bibit æger, tantum hauriat quantum ad sitim sedandam & compescendam sufficit, sic temperatur calor febrilis, & mitescit, siccitasque temperatur. *Quantitas potus.*

De reliquis rebus non naturalibus satis multa diximus in generali nostrâ medendi methodo, quæ huc referri possunt, ideoque plura non addemus.

XIV. Explicata victus ratione quæ febribus debetur, ad reliquam

Curatio febrium. curationem veniamus, quæ fit per causæ febrilis aut alterationem, aut evacuationem, alteratio emendat & sistit putredinem, remanente substantiâ, ex *Galeno* in arte parvâ. Evacuatio fit per phlebotomiam, purgationem per alvum, urinam, sudorem, & vomitum, quibus interdum causa febris continens & propria, interdum antecedens & communis, vacuatur, nam in synocho phlebotomia sanguinem febris hujus causam propriam educit ita ut unicâ venæ sectione sæpe cesset, ut *Galenus de seipso refert*, se febrem unicâ sanguinis missione *jugulasse*, sic in tertianâ, cum movetur humor biliosus ad stomachum in paroxysmi principio vomitu educitur, aut si ad alvum feratur enemate. Similiter interdum rarefactis poris corporis, evacuantur humores putridi, qui sunt causa conjuncta febris, ita iidem etiam evacuari possunt per urinam. Interdum verò non conjuncta sed antecedens & communis expurgatur, ut quando venæ sectionem Medicus imperat in febribus, in quibus sanguis non dominatur, sed tantum alii sunt humores sanguini permisti, aut ne sanguis ipse convertatur in naturam humoris peccantis, & ut natura oneris parte levetur, quâ de causa etiam in tertianâ intermittente sanguinem mittimus. Idem dicere possumus de reliquis evacuationibus, quibus sæpissime non ipsa febris causa, sed alius humor febres augens fovensque expurgatur, ut in quartanâ vomitum præscribimus ad vacuandum humorem pituitosum è stomacho, qui etsi quartanam non faciat, ipsam tamen fovet & auget. Est autem materia hæc communis triplex secundum *Gentilem*, aut sunt viscositates quædam stomachi & intestinorum, ex quibus crassi vapores & putres suscitantur, aut serositates aquosæ venarum, quæ inflammantur à calore febrili, aut excrementorum à secundâ & tertiâ concoctione proventus.

Quæstio an in omnibus febribus vena sit secunda. xv. Primum itaque quod spectat *an conveniat vena sectio.* Chrisippus Cnidius, Erasistratus, & Aristogenes Medicus referente Galeno in nullo morbo venam secabant. Alii contra tam audaces erant ut nullo demum in morbo ab ea abstinerent, quos *Galenus* summâ cum ratione rejicit, est enim venæ sectio tempestivè & cum ratione administrata multorum affectuum præsens remedium, eadem in multis aliis morbis summè nociva. Quæstio tamen maxima est apud Medicos, sitne sanguis mittendus in omnibus febribus putridis. Dubium oritur ex *Galeno* qui vult optimum esse sanguinem mittere in febribus non continuis.

tinuis modo, sed & in omnibus quas putrescens humor parit, modo vires & ætas consentiant; sed premitur ista sententia maximis dubitationibus. *Primò* sive indicatio petatur à plethora, multæ dantur putridæ in quibus nulla est plenitudo, sive petatur à morbi magnitudine, multæ putridæ non sunt magnæ, non igitur in omnibus vena est secanda. *Secundò* idem Galenus nec tertianæ, nec quotidianæ phlebotomiam idoneam censet, nec quartanæ, nisi cum sanguis exit niger & fœculentus, si vero flavus tenuisque emanat, supprimendum jubet. *Tertiò* si febris ex frigido humore fiat cui bono vena secabitur. Quarto febrium intermittentium materia est mera cacochymia, eaque extra vasa consistens, unde vacuari venæ sectione commodè non potest, nec febri competit quatenus febris, sic enim omni conveniret, nec quatenus putrida, nam nec putredo nec obstructio venæ sectione proprie curantur, ex xj. method. Qui in Galeni verba jurarunt, multa excogitarunt, quibus sese ab istis difficultatibus expediunt. *Mercurialis* dupliciter respondet. Primò in omni putridâ vult adesse & plenitudinem & magnitudinem. Plenitudinem quidem, quia sanguis ad partem affectam in qua fomes est, confluit, unde si universalis ea non est plenitudo, est tamen particularis quæ sufficit ad indicandam sanguinis missionem: Magnitudinem verò si non præsentem saltem futuram, periculum enim est ne febris putrida neglecta evadat acuta & magna. Secundò advertit Galenum non dixisse necessariam esse phlebotomiam, sed tantum optimam, cum revera multæ febres sine hoc auxilio curari possint, etsi multo citius curentur si adhibeatur, quam si negligatur. Sed error hic est multiplex, etsi enim plenitudinem illam particularem, morbique magnitudinem aliquam concedere possumus, scimus tamen in multis febribus non utilem, sed noxiam esse phlebotomiam, ut in pituitosis & quartanis, si sanguis floridus exit & flavus; deinde nec verum est, putridam omnem esse magnam, cum tertiana ex *Galeno* mitissima sit & tutissima. Quod autem fieri possit, ut febris putrida fiat magna, id omnibus morbis convenit, si male curentur, qui tamen venæ sectionem non postulant, estque accidentarium, cum per se licet & morbi & causæ naturæ non conveniat his morbis magnos fieri, sed per accidens, ob errores causarum externarum, aeris, Medicorum, &c. Ars autem ea tantum considerat quæ per se adveniunt. Nec obstat

Prima ratio. *Secunda.* *Tertia.* *Quarta.* *Refutatio.*

quod alii dicunt refrigerandum esse in omnibus febribus, venæque sectionem omnium commodissimè refrigerare, nam si hoc verum est, cur idem non fit in diaria & hectica: deinde refrigeratio sequitur venæ sectionem per accidens tantum, at indicationes petuntur à naturâ rei, quod autem per accidens sequitur, à nullo propriè potest indicari. Quin etiam ejusmodi refrigeratio catharsi perfici potest, non minus quam phlebotomiâ. Deinde venæ sectio causæ debetur, at causa febris sæpe calefacientia postulat. Argenterius plane negandum censet omnibus putridis hujusmodi remedium convenire; cum rei naturæ reclamet, Galenumque ait temere & inconsiderate hæc & multa alia scripsisse. Dicere autem possumus Galenum intelligendum esse, non de omnibus febribus quæ in singulis individuis contingere possunt, sed de omnibus generibus putridarum, nam verbi gratia etsi quotidiana in Sempronio venæ sectionem non postulet, in Titio tamen ob alias causas eam admittet, sic de quartana sentiendum est, ut nullum sit genus febrium cui venæ sectio adversetur. Unde lib. ad Glaucon. in febribus continuis sanguinem mitti vult, si rubor tumorque major sit quam pro consuetudine, modo vires & ætas consentiant. Aliàs non video quomodo servari Galeni sententia queat, dicit Mart. Henr. quæst. xj. sanguinem mitti debere in omnibus, non ratione plenitudinis, nec quia humores sanguini permisti sunt, sed quia obstructio illis remediis tolli debet, quibus ante venæ sectionem uti non est tutum, quia 8. Meth. t. 4. si obstructiones tollere ante venæ sectionem tentes, eas magis impinges.

Argenterii sententia.

Responsio propria.

XVI. Quantitas autem vix certo definiri potest, sed Medici judicio relinquitur, antiqui enim ad libras plures extrahebant, & ad animi defectum, nam *Galenus* interdum ad libras sex detrahebat, Refert *Avic.* septendecim sanguinis libras effundi posse unâ die absque interitu animalis. Spectandum autem solusve sanguis peccet, exuperetque quamplurimum, an cum eo reliqui humores: si solus peccet, copiosè detrahendus, solent enim vires esse röbustæ; Monet tamen *Celsus* satius esse iterare venæsectionem bis terve, quam semel affatim detrahere, totiesque iterare jubet *Argenterius* donec urinæ crassities & rubedo abeant, dum enim crassa rubraque permanet urina indicat plus esse sanguinis quam natura vincere possit. Si reliqui humores peccent, distentque plurimum à natura sanguinis, sintque à sanguine secreti, tunc aut nullo modo aut parce detrahendus sanguis. Quod si sangui-

guini permisti fuerint in venis, vel sanguis cacochymiam foveat, tunc mitti copiosius debet habita semper ratione virium, non tantum præsentium sed etiam futurarum. Sic *Galenus 8.* Methodi in obstructionibus facientibus aut facturis febrem, sanguinem mittendum jubet etiam sine plenitudine.

XVII. Tempus quod spectat statim mittendus est sanguis, nisi vires prohibeant, ex *Galeno* & *Avicenna.* Ipse *Celsus* ultra quartam non vult esse mittendum, *Hippocrates* tamen Anaxioni pleuritico post diem octavam sanguinem, misit, quia prius non fuerat accersitus. Docet enim *Galenus* mitti posse sanguinem quoties principes adsunt scopi phlebotomiæ, etiamsi is vigesimus à principio dies foret. Ubi quatuor notanda sunt. *Primò* ut Stomachi intestinorumque impuritas vel blando cathartico, vel clystere prius educatur, ne crudi humores rapiantur in venas, obstructionesque faciant, humoresque sinceros labefactent. *Secundò* ne in inedia unquam, aut saltem parce detrahatur, adjectio enim tunc potius convenit, quam detractio. *Tertiò* vt eligatur hora diei frigidior quantum fieri potest. *Quartò* ut nunquam in ipso paroxysmo sanguis mittatur, nisi periculum adsit suffocationis, ut pluribus explicatum videre licet in nostra generali medendi methodo. *Tempus missionis.*

XVIII. Sequuntur medicamenta, quæ in quatuor, dividere possumus, lenientia, præparantia, purgantia, & roborantia: Lenientia ventrem tantum subducunt, eorumque virtus ultra primam regionem vix se extendit, suntque diversi generis, vel enim occulta tantum proprietate id faciunt, ut aloë, cassia, manna; vel tantum exiguâ quantitate, ut rhabarbarum, etsi valide satis purget, tamen ad ʒß. exhibitum, redditur eccopropticum tantùm medicamentum. Aut id manifestâ faciunt qualitate, vel detergendo, ut mel rosatum, vel abluendo, ut serum, aquæ thermales, vel molliendo, ut malua, vel comprimendo, ut myrobalani, tamarindi, sebesten, hæc medicamenta cruditates ventriculo contentas tantum subducunt, & quæ sunt in intestinis & primis viis, propterea que utilis est illorum usus ante venæ sectionem, tum quia in febribus utimur attenuantibus, incidentibus, aperientibus, quæ aliàs crudos humores, quos in prima regione invenerint, rapient ad venas & secundam regionem, obstructionesque ingeminabunt, ideoque febris principio lenientibus uti commodissimum est. Quidam, quibus omnis purgatio ante coctionem suspecta est, solis clysteribus contenti sunt, *Medicamenta. Lenientia.*

ſunt, & quidem ſi prima regio ab excrementis, crudiſque ſuccis libera ſit, nec enematibus, nec lenientibus opus erit. Id autem cognoſcetur tum ex præcedente inediâ, tum alvo fluidâ. Quod ſi impuritas in craſſioribus fuerit inteſtinis, clyſteres ſufficere poſſunt, ſi vero ventriculum & ſuperiora occupaverit, lenientibus aſſumptis erit opus, eo enim clyſteres non perveniunt. Cognoſcitur autem eſſe in ventriculo, ſi præceſſerit lauta & opipara vivendi ratio, ſi appetitus langueat, gravitaſque in ventriculo perſentiatur, ſi adfuerit ſitis, oris amaror, dolorque ſit ſupra umbilicum, maximeque ſi alvus fuerit adſtricta tunc lenientia maximè ſunt ex uſu, quæ exhiberi poſſunt clyſteribus, bolo, potionibus & pilulis. *Avicennas* ipſe laudat vomitum.

Præparantia & coquentia

XIX. Poſt lenientia præparantia ſunt, hæc autem vel aperiunt, vel attenuant, vel incidunt, vel detergent, ſuntque plerumque calida & tenuium partium, ſed in febribus minus calidis utendum eſt *oxymelite*, *melle roſato*, *ſyrupo de betonica*, *de cichorio*, *de oxalide*. Simplicia ſunt, adianthum, hyſſopus, pentaphillon, ſcolopendrium, cuſcuta, radix graminis, cichorii, petroſelini, apii. Plurimi coctionem confundunt cum præparatione, coctionem enim definiunt humorum præparationem ad expulſionem, quos non ſine ratione refellit *Argenterius*, quoniam confundunt duos aphoriſmos ſimul, nonum ſcilicet libri ſecundi *Corpora cum quis purgare voluerit fluida faciat oportet*, & 22. libri primi *Concocta medicari non cruda*, cum in illo de præparatione, in hoc de concoctione, tanquam de rebus diverſis agat; *Secundò* cum purgatio fiat trahente medicamento, attrahantur autem facilius quæ tenuia ſunt, coctioque omnis incraſſet, tantum abeſt ut coctione idonea fiant ad purgationem, quin potius magis repugnantia fiant. *Tertiò* cum coctio aſſimilet quantum poteſt, quò ſimiliores fiunt humores, tanto retinebuntur avidius, minuſque facile purgabuntur, natura enim coquendo non intendit purgationem, ſed potius contrarium, ſcilicet aſſimilationem, alius enim finis eſt alteratricis, alius expultricis; illa ſimilibus gaudet, hæc vero contrariis irritatur. *Quartò* morbi ſunt nonnulli qui per ſolam coctionem finiuntur, ſine ullâ evacuatione. *Quintò* ſi concoctio eſt præparatio, humores tenues non concoquuntur, ſunt enim paratiſſimi ad expulſionem. Rationes hæ *Argenterii* ſunt ſpecioſæ & aliquatenus veræ, niſi quod non obſervarit coctionem de quâ hic agimus eſſe præparationem ad evacuationem, humores enim crudi inepti ſunt ad purgationem, ideo eos purgare vetat *Hippocrates*,

An coctio ſit præparatio.

Rationes [*Argen*]*terii.*

tes, ſed non omnem præparationem eſſe coctionem, convenit enim præparatio etiam corpori, non tantum humoribus, ut præparatio latius pateat coctione. Itaque primum de præparatione agimus, deinde de coctione.

XX. Præparationem vult eſſe *Galenus*, quando viæ reſerantur, humores craſſi & glutinoſi attenuantur, inciduntur, detergentur. Eſtque præparatio ſemper neceſſaria ante catharſin, præterquam in duobus caſibus; Primus eſt ſi materia turget, ſecundus, ſi tenuis eſt qualis eſt biliofa & ſeroſa, quæ facillime cedit cuilibet trahenti remedio, aliàs ſi ſine præparatione humores purgentur multa contingunt ſymptomata, ventris tormina, vertigines, faſtidia, anxietates, aliaque à Galeno recenſita *comment. ad aphoriſm. 9. lib. 2.* Contingitque ex importuna illa vacuatione plus boni interdum quam mali evacuari, humorque noxius non ita facile poteſt deinceps coctionem ſubire, imò ſæpiſſime malignior redditur & ferocior: jam vero tempus præparandi in morbis eſt quando prima regio fuerit à ſuis excrementis liberata, alias periculum eſt ne præparantium uſu in venas impuritas illa rapiatur, ideo tum lenientibus pharmacis, tum clyſteribus, tum ſanguinis miſſione opus eſt ante uſum præparantium, hæcque ratio eſt cur etiam vacuo ſtomacho ſumi debeant, quo facilius penetrent, nec cibum incoctum deducant in venas. *Præparatio.*

XXI. Hic revocatur in dubium an tenues humores ſint præparandi, id eſt incraſſandi, humores enim vacuari non poſſunt niſi ſint concocti, ſed coctio incraſſat ut docet *Ariſtot. 4. meteorum.* Coctio, inquit Avicennas, eſt adæquatio quædam & reductio ad mediocritatem, ſi igitur tenues ſunt concoquendi, reducendi erunt ad mediocritatem, igitur incraſſandi. Præterea humores tenues facile eludunt vim medicamenti, quod cum operetur vaſa comprimendo, humores tenues facile elabuntur. Sed contrà tenuitas humorum requiritur ad vacuationem, ſponte enim tenues humores exeunt, nec reſiſtunt trahentibus pharmacis, ut docet *Galenus 3. prognoſt. 23.* & aliis in locis. Dicendum eſt ad purgationem idoneam tria requiri, medicamentum efficax, quod debitâ menſurâ, debito tempore & modo exhibeatur, ſecundo debent viæ eſſe apertæ, aliàs aut nulla aut moleſta evadit purgatio. Tertiò humor debet eſſe diſpoſitus, talis eſt ſi nullam faciat pharmaco reſiſtentiam, ut ſi viſcidus non ſit, craſſus, glutinoſus, aut ſanguini aliiſve humoribus immiſtus, à quibus motus ejus impediatur. Itaque humores *Quæſtio an tenues humores ſint præparandi. Vide noſtram generalem medendi methodum capite de præparantibus.*

mores tenues naturâ suâ facillime expurgantur, sed vel sanguini, vel aliis humoribus immisti sunt, vel viæ possunt esse clausæ & obstructæ. Itaque sunt aperiendæ, dein humores vacuandi à reliquis sunt separandi. Coctio duplex est unâ in quâ humores reducuntur ad benignum ut nutriant, altera in quâ redduntur apti ad expulsionem. Si de prima loquamur humores tenues concoquere oportet ut redeant ad mediocritatem, ideo incrassandi. Si de secundâ, crassi humores potius sunt attenuandi, quia resistunt motori, non autem tenues quia facile mobiles, ut docet *Galenus* loco citato. Sed si tenues humores fuerint sanguini permisti, prius præparari debent. Cognoscetur id primum misso sanguine, si multi ichores fuerint separati, secundò quando sunt secreti fiunt pruritus, ulcuscula, scabies, tertio si urina rubra sit & crassa, signum est humores tenues esse sanguini permistos, si verò sit copiosa tenuis & clara, signum est esse secretos & separatos.

Coctio. XXII. Coctionem autem quod attinet Rectè docuit *Manardus* non posse unam definitionem omni concoctioni convenire, cum coquantur alimenta, humores putridi & alii, unde *Galenus* generalem coctionis definitionem non attulit, sed modo humorum putridorum, modo alimenti coctionem definit, hæc est conversio alimenti in substantiam nutriti, illa est alteratio quæ putredinem emendat manente substantiâ, sic pus coctum dicimus. Differt itaque utraque coctio variis modis, *Primò* ratione materiæ subjectæ, nam in priori coquuntur humores boni, in posteriori vero humores morbifici, qui naturæ gratiam amiserunt, *secundò* ratione finis, nam in priori humores coquuntur ut convertantur in naturam & substantiam partium nutriendarum, in posteriori vero humores morbifici à naturâ præparantur ut possint expelli. *Tertiò* differunt in formali ratione, nam in hâc posteriori coctione est tantum mera alteratio qualitatum in humore morbifico, in priori vero non alteratio est, sed etiam mutatio substantialis ut in chylosi, hæmatosi & assimilatione. *Quartò* differunt ratione efficientis, etsi enim à calore naturali utraque fieri potest, posterior tamen quæ est humoris morbifici etiam ab extraneo calore fit, teste *Galeno* in fine *primi prognost.* Unde patet nihil habere has coctiones præter nomen commune, nec posse utrisque definitionem unam assignari. Sed adversus hæc insurgit Argenterius. *Primò* quod si ex varietate materiæ naturæ actiones definiamus jam multiplicabuntur facul-

Quomodo hæ coctiones differant.

Argenterii rationes & earum solutiones.

cultates concoctrices & retentrices & expultrices. Respondeo concoctricem non multiplicari, sed eam aliter operari in materiâ alibili, aliter vero in excrementitiâ, quoniam etsi modus operandi forsan sit idem, humores tamen varii non possunt eodem modo inmutari. *Secundò* ait, cum causa efficiens coctionis sit una & eadem idem semper & ob eundem finem facit, etsi ob materiæ varietatem finem non semper assequatur. Una est materia coctionis scilicet humor, una causa efficiens facultas concoctrix, unum instrumentum calor nativus, quare omnium una debet esse natura, unaque definitio. Diximus superius materiam utriusque coctionis non esse unam & eandem, humor etenim putridus ab alimentario & utili differt quamplurimum, si non in substantiâ (quatenus idem numero humor qui hodie bonus est & alimentarius cras fieri potest putris & naturæ adversus) saltem in qualitatibus suis & operationibus. Efficiens vero etsi sit unus & idem, est tamen causa universalis, quæ agit secundum dispositionem patientis, sic idem calor solis indurat lutum, emollit ceram, idem calor nativus alimenta convertit in naturam corporis nostri, & excrementa expellit & ab utilibus separat, sic in eodem hepate ab uno eodemque calore, non tantùm sanguis sed etiam excrementitii humores generantur, & propterea causa universalis etsi semper eodem modo operetur, non tamen semper agit idem, nec ob eundem finem, inservit enim calor nativus variis animæ operationibus, quarum diversi sunt fines. Vel possumus dicere coctionem communi quadam definitione fuisse ab *Aristotele* comprehensam, sub quâ tanquam sub proprio genere, tum alimentorum, tum noxiorum humorum, concoctio contineatur.

XXIII. Definit autem *Aristoteles* coctionem in genere, perfectionem quæ à naturali proprioque calore ex oppositis fit passivis, quam definitionem explicavimus in Physiologicis nostris disputationibus & ab omnibus difficultatibus vindicavimus, ubi docuimus definitionem hanc convenire quidem omni coctioni, sed analogicè, &, ut dicunt Philosophi, ab uno. Sed insurgit *Argenterius* definitionem hanc aut non convenire omni coctioni, aut falsam esse, non docet enim *Aristoteles* num perfectio sit alteratio aut generatio, cum quædam coctio sit alteratio tantùm, ut maturatio, assatio, elixatio, quædam generatio, ut chylosis, hæmatosis. Respondere possumus primo perfectionem neutrum esse sed utrisque communem, nam & quod generatur & quod alte-

Coctio Aristotelis.

Refutatio Argenterii.

alteratur interdum perficitur. *Secundò* dico quod concoquitur alterari tantum, quod si hæmatosis & chylosis sint generationes substantiales, id fit quia post alterationem à calore nativo factam, introducatur forma in materiam dispositam, aliàs calor nativus qui qualitas est alterare tantum potest, non generare, sic in productione puris, generatio conspicitur non minus quam in chylosi, & hæmatosi. Idem *Argenterius* coctionem definit alterationem ad assimilationem, quæ fit à re concoquente caloris beneficio, quæ descriptio non repugnat superioribus quas ex aliis retulimus, sed non facit ut coctio sit genus univocum ad omnes illius species. Natura inquit quando concoquit, semper id facit ut assimilet, ut voluit *Galenus 8. ηϑ. ντ. capite de hepate,* quamvis non semper id assequatur, sive ob facultatis concoquentis debilitatem, sive ob materiæ repugnantiam. Quæ tamen propositio non est universaliter vera, nam quod natura non intendit in bonis humoribus, multo minus præstabit in malis, sed non semper intendit assimilationem in bonis humoribus, nam bilis & melancholia quæ sunt secundum naturam in venis cum reliquo sanguine, nutritioni non destinantur, sed aliis usibus, quos ubi expleverunt expurgantur & amandantur per urinas aliasque vias naturæ consuetas, nec vestigium apparet ullius alterationis quæ possit esse rudimentum coctionis, nam quales in primâ generatione sunt, tales excernuntur. Quod si humores naturales non coquuntur ad assimilationem, multò minùs quando putredine præternaturales evaserunt; quamvis ut verum dicam quæstio hæc problematica censeri potest.

Definitio Argenterii.

Refutatio Argenterii.

Materia coctionis.

XXIV. Nunc videamus quid concoqui possit. Quidam ex prædictâ definitione putant id tantum concoqui quod nutrire potest, ideo nec flavam bilem, nec atram, nec serosos humores esse concoquendos, cum eam perfectionem non possint assequi, ideo *Galenus* in herpete bilem nunquam concoxisse visus est: Sed falso nituntur fundamento, finem scilicet coctionis esse nutritionem, nam natura quæ per calorem coquit, conatur sibi similem reddere materiam, quod ubi perfecit, quiescit, quando scilicet evicit qualitates repugnantes easque sibi similes fecit, tunc sequitur nutritio, si substantia sit alibilis, aut solum victoria adest qualitatum, si substantia est inutilis: Sic *Galenus* bilem acriorem jubet concoqui, & de constit. artis, scribit melancholiam difficile, bilem facilius coctionem admittere, sic lacrymas, sic catharros dicimus concoqui, nam natura in omnem materiam

quæ

quæ dissimilis est agit, ita ut quilibet humor coctioni subjiciatur, modo crudus sit & naturæ adversus, talis autem est omnis humor putridus.

XXV. Causa efficiens est calor non solum temperatus & halituosus, sed etiam à medio recedens, sic febrilis calor branchos & coryzas concoquere dicitur, sic à sole ferventissimo etiam fructus maturescunt, sic biliosi carnes bubulas melius conficiunt, quam pituitosi aut temperati. Nec tamen reprehendendus *Aristoteles* quod coctionem fieri voluerit à moderato calore, nam calor fortis & validus respectu materiæ aut frigidioris, aut crassæ, aut copiosæ vim habet temperati, sicut imbecilliori materiæ concoquendæ quilibet calor sufficit, ubi verò immodicè naturæ gradum excessit, ut in febribus ardentibus, putredo fit potius quam coctio. Sed non tantùm calor spectandus est, verum etiam Idiosyncrasia peculiarisque partis temperies, qua Strutiocamelus ferrum coquit vehementiori igne indomitum, sic Ventriculus chylum, hepar gignit sanguinem, in cæteris partibus etsi calor adsit hæc tamen non fiunt. Quæritur hic an syrupi juvent humorum coctionem. Negant *Manardus, Vallериola, Fuchsius*, quia coctio fit à calore temperato & nativo, pauci autem aut nulli tales sunt syrupi, cum omnes vel refrigerent, vel calefaciant, extenuent, detergeant; At *Galenus* primo ad Glauconem, ad concoquendos humores pituitosos præscribit piper, & alibi origanum, serpillum, thymum, *Octavo methodi* laudat aquæ potum ad coctionem bilis. Cum enim non sit una natura eorum quæ coquuntur, propterea varia quoque erit concoquentium, cum alia fortem, alia debilem calorem requirant, aut si organum sit labefactatum ut coquere non possit, contrariis illi erit succurrendum, ideo vinum in pituitosis febribus, aqua in ardentibus coctionem promovet. Propriè autem loquendo solus calor innatus concoquit, quæ autem coctionem juvant varia sunt, nam vel caloris substantiam augent, vel generant, ut vinum ex quo plurimus spirituosus sanguis gignitur, vel exhaustum illius prohibent, vel ipsius qualitates excedentes temperant, vel imbecilliorem excitant, ut exercitium, vinum & cætera. Syrupi igitur propriè non concoquunt, sed tantum coctioni opitulantur.

Efficiens coctionis.

Quæstio an syrupi juvent coctionem.

XXVI. Species coctionis tres sunt apud *Aristotelem*, maturatio, elixatio & assatio; Tres hæ concoctiones in nobis reperiuntur, elixatio in generatione humorum in ventriculo & hepate, maturatio in tuberculorum

Species coctionis.

lorum & humorum noxiorum coctione, assatione in generatione ossium, humoris gypsei, & aliorum induratorum, ac etiam atræ bilis, quamvis Galenus omnem coctionem, quæ in nobis fit, voluerit esse elixationem, tamen verius cum *Aristotele*, quasdam dicemus esse maturationes, nam quæ maturantur coquuntur à calore proprio, fiuntque crassiora, sed quæ elixantur coquuntur etiam à calore igneo, nec necessario fiunt crassiora, sed quædam tenuiora, alia graviora, alia minora.

Digressio an quæ coquuntur fiant crassiora. XXVII. Solet hoc in loco à multis interpretibus quæri, an cocta fiant crassiora etsi disputatio hæc alterius loci esse videatur. *Aristoteles 4. meteor.* generaliter pronuntiat cocta esse & calidiora, & dulciora, & crassiora, quam sententiam postea ad maturationem, solam reduxit, ideoque rerum crudarum succi tenuiores & frigidores sunt quam coctarum. *Galenus 4. acut. 4.* ait dejectiones liquidas ab *Hippocrate* dici non concoctas, coctio enim cogit & incrassat, sic mel & alii succi cum concoquuntur crassescunt, & ratio id suadet, est enim coctio perfectio rei à calido innato, cum enim fiat ex actione caloris innati resolutis partibus tenuioribus, patet res quæ concoquuntur, fieri crassiores, sic pus ulcerum, sordes oculorum, lacrymæ, cæteraque coctione crassiora redduntur. *Dubium.* Contraria tamen sententia ratione & experientiæ consentanea videtur, multa enim concocta tenuiora sunt iis ex quibus generantur, in corpore fit chylus ex pane, ex chylo sanguis, ex sanguine spiritus tenuissimi generantur, fructus omnes in fine coctionis, evadunt tenuiores & molliores, quam antea fuerint. Urina quoque crassa dicitur cruda, quæ coquendo attenuatur. Quæ elixantur ut carnes, pisces, olera, primò sunt ficciora, & solidiora mox attenuantur, & humectantur. Arist. inquit aquam non maturari, quia non incrassatur, sed tantum elixari, quasi elixatio non incrasset. Præterea calor dum agit in humidum semper attenuat, sic aquam vertit in aerem, aerem in ignem, frigidi contra est condensare & incrassare.

Solutiones variæ Prima. Variæ sunt hac in re solutiones. Vulgaris solutio est duplicem esse coctionem unam alimentorum, quam vocant in juvativo, alteram excrementorum, quam vocant in nocitivo. Priorem fieri semper incrassando, quandoquidem membra quæ nutriuntur crassiora sunt ipso alimento. Posteriorem vero quandoque incrassare, quandoque attenuare, ut excrementorum natura postulat. *Eversio.* Sed non solvuntur hæc dubia ista responsione. *Primò* quia Aristoteles generaliter affirmat omnia

cocta

cocta esse crassiora, *secundo* coctio alimentorum etiam attenuat, nam chylus tenuior est carnibus & pane ex quo primum genitus est. *Tertio* Galenus *primo aphor. 12. & 2. prognost. 37.* docet coctionem reddere crassiorem urinam, ejectiones, sputa. *Quartò* hæc responsio non docet quid coctioni per se competat, sed tantum quid ex accidenti, imò tam facile fuisset absolutè propositionem hanc negare, quæ tot urgeatur difficultatibus. Ideo alii dixerunt Arist. esse tantùm intelligendum de ultima coctione scilicet alimenti conversione in substantiam corporis. Alii respondent eorum quæ concoquuntur quædam mutari in membra dura ut ossa, quædam in substantias tenues ut spiritus, ideo quædam attenuari. Crassescere ea in quibus humidum aqueum & aëreum perficitur exquisitâ mistione cum sicco terreo, ut in amygdalis, nucibus, aut in quibus coctione humidum aqueum separatur, ut cum sanguis convertitur in carnem & ossa. Attenuari vero ea in quibus siccum terreum perficitur admistione humidi aquei & aerei, ut in pyris, pomis, ficubus aliisque fructibus, qui primum crassi & terrei, postea humidiores fiunt & molliores. Quæ etsi invera sint, non tollunt tamen difficultates propositas, quoniam *Aristoteles* universaliter pronuntiat omnia coctione crassescere, ob actionem caloris innati, quasi sit universalis & necessaria propositio, illam autem reddunt tantùm parte veram. Deinde non docent attenuetne coctio an incrasset per se an per accidens. *Solutio secunda. Tertia. Eversio.*

Respondet itaque *Argenterius* coctionem per se semper incrassare, quod si quædam coctione tenuiora facta videntur id fieri per accidens, quatenus aut fit ab iis quædam separatio, aut alicujus humoris permistio, sic in fructibus humor quem è terra alliciunt, exquisitius permiscetur cum sicco, ideo maturi fructus tenuiores videntur. Alia tenuiora fiunt per separationem, sic mustum principio crassius, ebullitione, quæ est ipsius coctio, separatis fæcibus fit tenuius, non ratione concoctionis, sed separationis, vinum autem quando est defæcatum, tanto crassius evadit, quanto sit vetustius, sed si materiam coquas quæ nec concreta sit, nec humore egeat, semper ea fit crassior. Interdum quoque attenuatio & humectatio fit ab attenuantibus, & humectantibus, humores fundentibus, aut separantibus partes crassas, quæ interdum ab ipso calore fiunt, interdum à causis externis & medicamentis, sic docet *Galenus 4. de Sanit. Tuenda* vinum facere ad coctionem; Separatis igitur operibus quæ non fiunt à coctione, eo quod *Responsio Argenterii verior.*

non

non respiciant cruditatem; semper coctio incrassabit. *Massaria* quoque rectè respondet sententiam *Aristotelis* intelligendam esse de parte illâ materiæ quæ est concoquenda, cum enim alimentum variis constet partibus, quæ non sunt omnes æquè ad nutritionem necessariæ, sed facessunt in excrementa, pars illa quæ nutrire apta est, coctione semper crassescit, sic sanguis crassior est parte illa chyli ex quo generatur. Sic se habet in excrementis, nam urina cocta etsi videatur interdum tenuior crudâ, reverâ tamen crassior est, nam substantiæ liquoris qui concoquitur, sola apta est ad coctionem, non autem excrementa quæ in ea separantur & subsident, hæc autem substantia liquoris crassior semper evadit. Cum enim caloris opus sit heterogenea separare, videtur ex hac separatione aliquid fieri tenuius, cum tamen coctio potius attendenda sit ratione homogeneorum, cum unum & idem coctum, crassius sit quam crudum. Reverâ tamen magna est utrinque difficultas. Respondere etiam possumus suppositis quibusdam fundamentis. *Primò* distinguendam esse humectationem, depurationem, attenuationem, contemperationem à coctione, si siccum, si humectetur ut in tabe, ea humectatio non est coctio, sed contemperatio, pariter in vino dum fæx subsidet, coctio non est, sed expurgatio. *Secundo* distinguenda est coctio ab humorum præparatione, ut superius diximus. *Tertio* comparandum est humidum quod superest in re cocta, cum seipso crudo. *Quarto*, non est comparanda res una cum altera ex qua genita sit, aliud enim est loqui de generatione unius ab altero, & de coctione quæ est alteratio & perfectio. His suppositis facile est concludere omnem coctionem incrassare, & ad instantias prædictas respondere, in spiritibus, bile flavâ & similibus non habet locum vera coctio, sed depuratio, attenuatio, exsiccatio, & generatio, & in universum omnis humor alimentorum crassior est post, quam ante coctionem: fructus maturi etsi tenuiores videantur & molliores immaturis, humor tamen illorum redditur crassior coctione, ut patet in uvis maturis & immaturis. In elixatione fit varia separatio, coagulata liquescunt, solida solvuntur, viscida inciduntur, varia excrementa per spumã secernuntur, superstes tamen rei elixatæ humor crassior redditur quam erat ante coctionem, & sic patet solutio ad reliquas omnes instantias quæ adversus prædictam sententiam afferri possunt.

Massaria responsio vera.

Tertia responsio vera.

Purgatio.

XXVIII. Succedunt purgantia de quibus dubium est an in principio conveniunt, nam *Hippocrates* scribit concocta medicari, coctio tantum

fit in ſtatu cui ſuccedit declinatio, in quâ tantum videtur purgandum, etſi enim morbus ſolutus eſſe videatur, reliquiæ tamen permanent quæ ſolent facere recidivas. Cocta autem ſunt purganda quia materia ſequax eſt, nec reſiſtit medicamento purganti, dein naturæ motus ſequendus, quæ primum coquit, ſeparat, deiñ purgat. Ex his quidam negarunt eſſe unquam in principio purgandum. Quidam purgationem diſtingunt in eradicativam & minorativam, quæ partem tantùm materiæ morbificæ demit, dicuntque minorativam in principio convenire poſſe, eradicativam autem tantum perfectâ coctione, & abſolutâ. Sed in harum vacuationum explicatione non ſatis conſentiunt. Nam quidam omnino minorativam iſtam purgationem derident, aut ſi detur negant tamen eam ante coctionem convenire. Alii definiunt minorativam quæ partem materiæ morbificæ ſubtrahit, eradicativam vero quæ univerſum humorem; At ſi ita eſt, raro ea purgatione utemur, etſi enim interdum quando humor paucus eſt, unica dato catharctico totus vacuari poteſt, tamen id rarò contingit, cum ſæpius cogamur catharſin iterare, nec ſatis tutum ſit talem purgationem aggredi, quæ præterquam quod non ſemper ſuccedit, corpus præterea in multa pericula conjicit & præcipitat. Sed quid dicent de Epicraſi, quæ paulatim tantum humores concoquit & expurgat. Præterea purgatio inſtituitur in morbis ad eorum curationem, unde purgare tantum in declinatione, curato ſcilicet morbo, aut inutile eſt, aut ſaltem id non fit ad curationem, ſed tantum ad præcavendam recidivam, quæ à priori morbo diſtincta eſt. Demum per blanda & minorantia pharmaca, ſed ſæpius repetita univerſum humorem morbificum ſæpe expurgamus, ut Apozematis noſtris in quatuor vel quinque pluresve doſes inſtitutis, & violentis pharmacis aut ſemel tantum, aut minore doſi exhibitis partem tantum educimus, unde confundi poſſunt iſtæ duæ vacuationes, ſi *minorando*, ut loquuntur, eradicamus, totumque humorem vacuamus. Aliter igitur iſtas purgandi rationes explicandas cenſeo, ut *eradicativa* illa ſit quæ humorem morbificum totum educere & expurgare apta eſt, ſive id unica doſi ſive pluribus exhibita præſtat, ut rhabarbarum univerſam bilem quæ tertianam committit purgare aptum eſt, ſi ſæpius, debitaque quantitate exhibeatur, *minorativa* vero illa ſit quæ non ipſum humorem morbificum, ſed quoſlibet humores in primis viis latitantes educit, ita ut hujuſmodi medicamentum natura ſuâ nunquam morbum ipſum curet,

An humor in principio purgandus ante coctionem

Purgatio eradicativa, & minorativa.

* *Refutatio*

* *Nova explicatio utriuſque iſtius vacuationis.*

ret, cum naturâ suâ nullam morbi partem demat, subtrahatve. Dixi *naturâ suâ*, quia etsi *minorativum* (quod idem cum leniente esse puto) promiscuè quoslibet humores, non hunc illumve seorsim, vacuet, fieri tamen potest ut humoris morbifici portio quædam iisdem in viis latitet, quæ una cum reliquis à catharctico expurgetur, & sic tum Apozemata nostra in plures doses præscripta, tum Galeni epicrasin, ad eradicativam purgationem reducemus, in id enim sunt instituta, ut humores morbificos seorsim funditus educamus, sicque morbum ipsiusque à corpore radices evellamus. Id confirmatur ex purgatione materiæ turgentis quam omnes fatentur in principio eradicativè purgandam, id autem rarò imo fermè nunquam fit semel tantum exhibito catharctico, sed sepius reperito, unde concludere licet, etsi primo exhibito purgante universus humor vacuatus non fuerit, eradicativam tamen purgationem fuisse institutam. His sic explicatis ad quæstionem veniendum.

Prima Conclusio. Sitque prima conclusio leniens medicamentum sive minorans utiliter in morbi principio administratur, cum quia primam regionem expurgat, cujus impuritas morbum fovere potest, cum quia aliàs nec venæ sectione, nec aperientibus pharmacis tutò uti licet, & hujusmodi catharsin non *Arabes* tantum, qui falsò illius inventores perhibentur, sed & *Hippocrates & Galenus* & veterum quamplurimi laudarunt & probarunt, ut superius diximus.

Secunda Conclusio. Secunda conclusio: Medicus interdum regulariter operatur, interdum coactè. Regulariter non debet in principio purgare, quia humores crudi etsi possint esse tenues & parati ad expulsionem, tamen non sunt à reliquis separati, vixque non solent esse apertæ. Coactè autem potest purgare in principio, primò quando materia turget, secundò quando humor pestilens est & venenatus, nam quod putridum est *inquit Galenus* statim è corpore pellendum, ne reliqua inquinet, *4. de tuenda valet.*

Tertia Conclusio. Tertia conclusio: non licet antè coctionem perfectam & completam purgationes repetitas, quales fiunt per Apozemata, instituere, cum enim natura coctionem intendat, istis purgantibus interturturbatur, nec præterea purgatio succedit, sed ea succedunt incommoda, quæ *Galenus aphorism. xxij. libri primi* recenset, & de hujusmodi purgatione intelligendus est *Hippocrates*, quando dicit concocta medicari non cruda.

Quar-

Quarta conclusio: non est semper expectanda perfecta concoctio ad purgationem, sed sufficit qualiscunque, ideo licet in principio & augmento quando coctio incipit apparere, catharsin instituere; Id docent *Fernelius*, *Fuschius* & plurimi recentiores, ut enim humor coquitur per partes, ita & per partes evacuatur. Id maximè apparet in chronicis febribus & longis, ubi alternis purgare solent Medici, & præparantibus uti, sicque sensuisse visus est *Galenus*, quando per epicrasin purgare jubet, ut diximus in nostra generali medendi methodo. Idque tutius facere nunc possumus, quando nobis suppetunt benigna medicamenta, quibus veteres carebant, quæ neque febres accendunt, neque humores nimium exagitant, neque naturam debilitant. *Quarta Conclusio.*

XXIX. Rectè igitur Hippocrates præscripsit cautè & cum præmeditatione utendum esse purgantibus, nam cavendum jubet *Avicennas*, ne catharsi maturus accersamus paroxysmum. Id quod fieri potest quinque modis, *primò* si medicamentum sit violentum & inflammans, ut scammonium in febribus ardentibus, eadem ratione pilulæ non adeo prosunt febribus, nimis enim calefaciunt, ideo in potu potius quam solidâ formâ propinanda sunt catharctica. *Secundò* si medicamentum in majori detur quantitate quam sit necesse, sic enim humores nimium agitando eos inflammat. *Tertiò* si minor sit quantitas quam oporteat, humores enim tantum movet, non educit. *Quartò* si non purgentur qualia oportet purgari, ut si in febre biliosâ pituita evacuaretur. *Quintò* si purgatio ante coctionem detur, quod quomodo verum esse possit jam supra diximus. *Plura videri possunt in generali medendi methodo. Cautiones observandæ in purgantibus.*

XXX. Vomitu quoque utimur in febribus idque fœlicissimè, non quidem semper, sæpius enim & tutius per alvum purgamus & intestina, quæ ignobiliores sunt partes, minusque ab humoribus transeuntibus offenduntur, sed eo utimur quoties natura vacuationem hanc affectare videtur, id quod maximè contingere solet in principiis paroxysmorum febrium intermittentium, tum etiam interdum in continuis si æger nauseat, os habeat amarulentum, cæteraque humoris in stomacho stabulantis signa adsint. Ideo Medicus naturam mitari debet, eamque adjuvare levioribus præsidiis. Nihil enim æque citò intermittentium febrium saburram & fomitē evacuat & emendat quam Vomitus. Solebant autem veteres uti Helleboro albo, quo tamen tanquam periculosissimo remedio, cujus formidabilis operatio est, solemus *Vomitus.*

mus abstinere, tum quia ignota nobis est illius præparatio quâ veteres tam fœliciter illo utebantur. Leviora quæ tantùm aut copiosâ quantitate aut oleaginosâ qualitate ventriculum subvertendo, aut acri irritando vomitum concitant, ut *aqua tepida, oleum, jusculа pinguia, flores anethi, atriplex, &c.* ea ventriculum tantùm vacuant, nec longius sese illorum vis in corpus traducit, propterea etsi aliquantulum prosint ventriculum exonerando, non tamen adeo magna est illorum utilitas, nec morborum causas adimunt. At vehementiora ut asarum, Antimonium, Nicotiana, vitriolum album non ventriculum tantùm, sed jecur & viscera exonerant, unde sæpe eos humores educunt quos nulla unquam catharsis per alvum forsitan evacuasset, sicque febres intermittentes si quid aliud citissimè solvunt. Nec moveat nos gravissimorum Medicorum authoritas qui Antimonii usum reformidant, cum interea azaro non minus gravi & violento utantur. Quisquis enim asaro utitur ad vomitum concitandum, is Antimonio uti potest, cum & gratius sit remedium, & minore cum periculo, faciliusque multò ventriculum subvertat, & à penitioribus partibus attrahat, præsertim si infusio sumatur, potius quam substantia, vis enim illius tunc altius subit, nec tantam ventriculo molestiam facessit, & in quibusdam imò sæpissimè alvum moveat. Observatis igitur iis quæ in omni vomitu observanda diximus in *nostrâ generali medendi methodo* Antimonio ritè & debite præparato quilibet uti potest tutius & minori cum periculo quam asaro, quicquid multi reclament, qui omnia tuta timent. Vacat autem præcipuè humores biliosos, rarò pituitosos, rarius melancholicos, nisi sint in ventriculo, tunc enim eos sicut & omne emeticum promiscuè evacuat. Antimonio validius est vitriolum album, utroque validior Nicotiana quæ impensè ac supra modum corpus exagitat, Multos tamen novi qui eâ infusâ, tum in substantiâ satis commodè purgantur, vixque ullo alio remedio utuntur. Vitrioli albi præparationem ad vomitum rectè describit *Crollius in Basilica Chymicâ*, & potest commodissimè reduci in usum, etsi Antimonia gravius & violentius sit remedium. In universum omnis vomitus naturæ gravis est ob motum ventriculi naturali contrarium, nam qui ex sola aquâ tepidâ vomunt, quæ aliàs innoxia est, ii gravius multò afficiuntur quam si purgarentur per inferiora, ut apparet quoque in ipsis spontaneis vomitibus, qui violentiores sunt & molestiores fermè qualibet artificiali purgatione factâ per alvum.

Antimonium.

alvum. Est enim os stomachi pars nobilis quæ noxiorum humorum occursum non nisi graviter ferre potest, unde sæpe ex maximo cum corde consensu syncope succedit; plethoricis, Asthmaticis, tabidis, debilibus nocet.

XXXI. Nec tantum per alvum & vomitum, sed per urinas & sudores corpus in febribus evacuamus, de quibus aliquid dicendum. Vacuamus per urinas naturæ imitatione, quæ sæpissimè per perithiam criticam humores expurgat. Commodè autem hâc viâ expurgantur non tantum humores tenues & serosi, sed etiam crassi pituitosi & melancholici, qnoties remediis extenuantur, & aquoso humore diluuntur, unde quartanis & quotidianis febribus hæc quoque evacuatio convenit. Obstare autem possunt tum magna humoris quantitas, tum locus, humor enim copiosus & crassus non facile potest per angustos renum meatus expurgari, unde *Galenus* satius esse ducit humorem copiosum trahere ad alvum, quam ad renes & vesicam, eoque magis si partes illæ vel ulcere, vel calculo, vel alio affectu laborarint. Præterea commodè hac viâ vacuari non possunt humores qui vel sunt in primis viis, vel in habitu corporis, sed ii tantùm qui in venis & arteriis continentur, nec semper illac ducendi sunt, nisi natura per eas partes sese exonerare cupiat. Sunt autem diuretica ut plurimum extenuantia & calefacientia quæ serosam humorum partem à reliquâ separarant, quæ crassos humores incidunt & fundunt: Quædam aquositate multa abundant, unde diluunt reliquos humores, & ad vias urinæ præcipitant, & hæc ut plurimum sunt frigida. Quædam evacuant proprietate occultâ, ut adiantum, halicacabum, & alia multa, quæ nec calore, cùm eorum quædam sint frigida aut temperata, nec aquositate, cùm quædam sicca esse possint & terrenæ substantiæ, nec acrimonia cum eâ careat halicacabum, sed inexplicabili quadam proprietate, urinas ducunt, sic rhabarbarum & Cassia humores per urinas trahunt. Sed dubium est qua vi semina frigida majora urinas proliciant, difficileque est hoc determinare, nec valde necessarium; Putant quidam id facere ob humiditatem plurimam quam habent, at sic non pertingerent ad vias urinæ, nisi quando in maximâ copia sumerentur, non solent autem dari nisi in exiguâ quantitate multo liquori admista, unde dubium est num vis diuretica à liquore sit an à seminibus. Alii putant caliditatem aliquam ipsis inesse. Alii denique credunt id habere à proprietate occultâ, & forsan omnes Diuretica

verum aliquâtenus dixerunt. Cum itaque varia sint diuretica, non est promiscuè quibuslibet utendum, nam si febris sit vehemens, humorque copiosus, benignioribus utendum, minusque calefacientibus, ne vehementioribus agitatus humor, & ad angustos meatus deductus obstructiones plurimas pariat, ideo necesse est prius catharticis corpus vacuare. Leviora quoque sufficiunt si Natura jam eò inclinet. Quod si febris sit remissior, humor crassior, corpusque prius aliquomodo repurgatum, validioribus uti commodius poterimus, sic *Galenus primò ad Glauconem* valentioribus utitur in quotidiana. Iis autem uti non debemus nisi in morbi declinatione, humore scilicet concocto, & à bonis separato, nam si in purgatione per alvum concoctio expectatur, multo magis in ea quæ fit per urinam.

Sudorifica. XXXII. Per sudorem autem evacuari solet humor qui tenuis est serosus & biliosus, & in habitu corporis exiguisque venis continetur, qui autem in prima secundaque corporis regione stabulatur, non nisi violenter eo impellente natura per illam regionem vacuatur, sic quotidianis febribus non admodum familiaris est sudor, in tertianis autem exquisitis uberrimus esse solet, ob humoris tenuitatem. Sed ut ut sit, nunquam arte provocetur ante totius corporis vacuationem per phlebotomiam & catharsin. Sunt autem sudorem moventia omnia acria, & tenuium partium, quæ non peculiari facultate, sed summa humores extenuandi vi sudores concitant. Sed non solum acria, verum quædam modicè calida, sudores cient: ut aqua hordei, decoctum chamæmeli, syrupus Sancti Ambrosii, præterea quædam proprietate quadam sudorifica sunt ut Gajacum, radix chinæ, quæ minore acrimonia prædita est quam alia multa, quæ tamen inefficacius sudores eliciunt. Sed his in febribus non solemus uti nisi rarissimè, & in pituitosis, ut dicemus capite de quotidianâ. At cum non solum requiratur materiæ, sed etiam viæ aptitudo, extrinsecus utemur rarefacientibus ut frictionibus, fomentis, unctionibus ex oleo chamæmelino liliaceo, & aliis ejusmodi, tum etiam balneis.

Balnea. XXXIII. Sed balneorum curiosus apparatus apud nos desiit, vixque unquam nisi in hecticis eo utimur. Laudatur tamen plurimum à veteribus tum Græcis tum Arabibus, non tantum calidum, sed etiam frigidum, quod præscribit *Avicennas* si temperies sit calida sicca, si febris valida fuerit, si evacuationes universales præcesserint, si morbus

bus sit in declinatione, sic enim contemperatur calor, resolvuntur humorum relliquiæ tenuiores, sicque febris solvitur, superfluaque siccitas prohibetur, maximè ex temperato balneo, sed frigidum pericula secum habet, ne calor naturalis extinguatur, partes nervosæ convellantur, humores recrudescant; ideo non convenit febribus pituitosis aut melancholicis. Ante coctionem quoque in febribus acutis non petit, sed post concoctionem si temperies sit calida, habitus corporis carnosus, aut saltem non macilentus, ætas juvenilis, nullaque adsit internorum viscerum imbecillitas, competere potest ex *undecimo methodi*. Tepidum autem balneum poros aperit, humectat, humorum relliquias resolvit, sed calidum nimis inflammat, humoresque colliquat, partiumque debilitatem cæterosque affectus fovet & auget, ideo non competit febribus acutis, sicut nec tepidum iis febribus, quæ pendent ab humore crasso, viscido & tenaci, quique non in habitu corporis sed in intimis visceribus delitescit, sed competit febribus, quæ fiunt ab humore tenui pauco, in habitu corporis stabulante, modo nulla viscerum adsit imbecillitas, ne humores balneo concitati facilius eo confluant: sed quia rarò aut fermè nunquam balneo utimur in febribus putridis, plura de eo addemus, Legatur *Fuschius* in Paradoxis, qui dolet ejus usum veteribus familiarem exolevisse, quamvis non sit valdè necessarius.

XXXIV. Ultimò de corroborantibus medicamentis agendum, nam viscera debilitatem contrahunt tum à febre tum à medicamentis, unde laxitas partium consequitur, aut intemperies tum calida, tum frigida, sed potissimum calida. Laxitas postulat adstringentia & roborantia. Intemperies calida emendatur *Sacchato rosato, conserva nymphææ, cichorii, diarhodon*, tum balneis, epithematis, unguentis. In frigidâ conveniet diatrionpipereoon, aromaticum rosatum, cæteraque calefacientia interna & externa. Obstructiones quoque viscerum contumaces in febribus diuturnis contingere solent, quæ aperientibus sunt curandæ, ut trochiscis de absynthio, de eupatorio, de rhabarbaro, sed maximè & potentissime limaturâ chalibis variè præparatâ, ut alibi dicemus. Rhazes nono ad Almanzorem describit electuarium de scoria ferri. Croco Martis utuntur chymici, qui tamen non ab illis, sed à Galenicis aut Arabum Sectatoribus multis jam retroactis seculis fuit descriptus. Sed de viribus chalibis maxi-

Corroborantia.

Chalibs.

maxima est inter Medicos altercatio, quam componere non est adeo facile, nam veteres eo utebantur ad adstringendum & aperiendum, quæ operationes omninò contrariæ sunt in una eademque re, sic miratur *Galenus* in vitriolo cum tanta acrimoniâ tantam adesse austeritatem & adstringendi vim. *Dioscorides* cœliacis, stomacho dissolutis, mulierumque profluviis, dysentericis vinum præscribit chalybeatum, cui consentiunt *Galenus*, *Paulus*, *Aetius*, *Avicenna*, & cum iis omnes fermè recentiores. Sed alii contra volunt esse summum aperiens, obstructiones viscerum omnes, præsertim splenis reserare, alvum & vomitum ciere, ut docent *Oribasius*, *Aetius*, *Cornelius Celsus*, plurimique recentiores, unde *Crato* illius usum improbat in dysenteriâ & fluxibus, imo ipse *Avicennas* inter venena refert scoriam ferri & limaturam chalybis. Certum itaque est authoritate & experientia chalybi utrasque inesse vires aperiendi & obstruendi, sicut multis aliis medicamentis ex variis partibus constantibus & heterogeneis, variæ quoque adsunt vires & plane contrariæ. Sed id dubium est in quibusnam partibus hæreat vis adstringendi, in quibusnam vero vis aperiendi, ne dum chalybem ad aperiendum solvendasque obstructiones præscribimus, contrarium potius præstemus, easque augeamus. Alii non sine probabilitate dubitant duplexne sit illa virtus in chalybe aperiendi & adstringendi, scribit enim Celsus aquam fabrorum lienem absumere, quâ tamen ad adstringendum quoque fœlici cum successu utimur, sic aquæ ferreæ minerales potentissimè solvunt obstructiones, eædem desiccant ulcera. Eadem experientia ostendit limaturam crudam cum melle sumptam chlorosin curare, estque familiare & vulgare remedium, attamen scoria ferri laudatur ad ulcera, quæ tamen ab aliis laudatur ad splenem obstructum, ex his qui chalybem præparant, eâdem præparatione utuntur ad utrumque præstandum, unde quamvis Chymici quidam duplicem crocum Martis constituant, unum adstringentem per fortes & repetitas calcinationes factum, alium aperientem per aquas acutas præparatum, inter Chymicos tamen non infimæ notæ quidam ut *Crollius & Libavius* eundem crocum aperiendo & adstringendo destinant. Concedendum igitur utramque operationem inesse chalybi, constat enim partibus frigidis quia terreum, tum quibusdam calidis, quia omnia metalla ex Galeno plurimam habent igneam substantiam, idque ob sulphur quo constant. *Iulius Cæsar Claudinus* in appendice libri

bri de ingressu ad infirmos, ita hanc difficultatem solvit, aperire chalibem ratione adstringentis facultatis quâ pollet, & adstrictionem non parum facere ad obstructiones reserandas, quod partes roboratæ facilius deinceps materiam morbificam vincunt. At hallucinari mihi videtur, quia sic cætera adstringentia naturam roborando omnia fierent aperientia, quod tamen non fit, cum contrariæ omnino sint operationes adstringere, & aperire. *Secundò* omnia metallica vim quandam habent naturæ nostræ adversam, ob sulphuris & hydrargyri admistionem, maximè quæ sunt impuriora, ut ferrum, tantùm abest ut naturam nostram roborare possit, unde etsi præparetur vomitum tamen longo usu concitat, & alvum movet. *Tertiò* non quæcunque adstringunt naturam roborant, nec omnis imbecillitas adstringentia postulat, sed quæ ex laxitate contracta est. *Quartò* non opus esset ullo modo chalibem præparare, nam quò magis adstringeret, eo magis roboraret & per consequens aperiret, cum tamen omnes præparationem putent esse necessariam, & præparatum potentius aperit, ut experientia docet. *Quintò* non propriâ vi sed per accidens tantum obstructa solveret, quod tamen falsum esse ostendit *Celsus*, qui aqua chalibeata absumi vult lienem, quod nunquam natura quantumvis robusta facit, imo quanto robustior sit, eo partes omnes melius & potentius tuetur, tantum abest ut eas absumat. *Sextò* non satis est ad obstructa expedienda naturam roborare, sed humores obstruentes oportet attenuare, incidere, expurgare, quod natura nunquam, aut saltem rarò præstare solet. Unde concludendum chalybi inesse vim peculiarem obstructa reserandi, ob maximam sulphuris & mercurii copiam quibus omnia metalla, maximè quæ rudiora sunt & impuriora, constant, adde quoque vitriolicam naturam, cum vitriolum aliis sit proxima metallorum materia, unde ex omnibus ars Medica vitriolum extrahere novit, etiam ex chalybe quocunque modo calcinato, habere autem vitriolum vim adstringendi, aperiendi, purgandi, vomitum excitandi, omnibus constat ex *Galeno, 9. simplic.* *Claudini Solutio.* *Refutatio*

Ludovicus Mercatus capite de scyrrho uteri, rectè putat chalybi vim esse abstergendi obstructos meatus ex copiâ sulphuris & mercurii quo constat, idque probat exemplo Chymicorum qui in croco Martis adstringendis fluxibus destinato, valido igne & sæpius adhibito, sulphuris & Mercurii recrementa omnino absumunt. Ferrum autem habet sulphur & mercurium valde crudum, crassum & pernitiosum, ex *Mercati opinio.*

cujus usu varia oriuntur symptomata, unde chalybem prius præparare necesse est, ut separetur ab ipso quod crudum & alienum est. Unde concludit debere variè præparari ut fluxiones sistat, & ut obstructa liberet, nam ut alvum sistat sulphur & mercurius validâ & multiplici ignitione auferri debent, sicut in croco Martis, quo præsidio quilibet fluxus validè sistitur, ut vero aperiat, hæc sunt servanda, ideo primas extinctiones rejicit, cum est adstringendum. At hinc sequitur præparationem non esse necessariam, nam in integro major adest copia sulphuris & mercurii quam in præparato, & proinde major vis aperiendi, & demonstrat experientia solam infusionem chalybis & ferri etiam rubiginosi sine ullo calore chlorosin curare. Tum etiam præparatio suspecta est, tam quæ fit cum aceto, ob illius frigiditatem quâ etiam chlorosin inferre aptum est, quam quæ fit cum igne, quia calore vis spirituosa absumitur. Tum demum quia ferrum exquisite limatum convertitur in argentum vivum. Certum tamen est præparationem esse necessariam, ut excrementitiæ partes ferri tollantur, ex quibus plus damni subsequitur, quam ex majori purgatione beneficium, tum ut substantia crassa attenuetur, facilius penetret, humores crassi magis incidantur, tum demum quia maligna est omnis metallorum materia ex sulphure & Mercurio promanans. Respondemus itaque etsi in integro major adsit aperiendi vis, tutum tamen non esse illius usum ob rationes dictas, quod si interdum fœliciter successit, id factum aut ob levius malum, aut ob naturam robustiorem, quæ malignam illius naturam superavit, utilis autem est præparatio, tam quæ igne quam quæ aceto perficitur, nam etsi acetum chlorosin obstructionesve intempestivè & copiosè sumptum inferre possit, in præparatione tamen limaturæ additur tantùm ad penetrationem & humorum crassorum attenuationem. Igne autem etsi vis spirituosa auferri videatur, non omnis tamen tollitur, modo sit moderata, nam sæpius adhibito igne tandem omnis aufertur aperiendi vis, ob omnimodam consumptionem partis illius Mercurialis, & sulphureæ, & hæc de chalybe secundum Mercati sententiam.

Objectio.

Solutiones

Aliorum opinio.

Alii tamen contrarium omnino sentiunt, vim aperientem chalybis non esse superficialem, sed intus reconditam, quæ non nisi multis ignitionibus, & longâ præparatione, quæ solvat arctam illam ferri compagem, elici possit, unde statuunt primas illius infusiones adstringere, validas & sæpius repetitas aperire, sic lac & vinum chaly-

bea-

beatum adstringunt, modo extinctio sit moderata, nam copiosiori alvus turbatur ob majorem chalybis substantiam admistam, vim siquidem illius aperiendi, in vitriolica substantia consistere, quæ non ita facile educi potest, ideoque ferrum vetustissimum sæpius ignitum præfertur, quod facilius præparari potest & dissolvi. Aceto quoque præparari solere & vino, acutissimisque liquoribus, ut educatur & extrahatur vis illa aperiens quæ intus recondita latet. Aqua autem & lac, aliique liquores blandi nihil educere ex ferro possunt, & propterea adstringunt, nisi multiplici ignitione vis ejus ab igne eliciatur, sic minerales aquæ ferreæ & vitriolatæ potentissimè aperiunt, quæ non ipsam ferri substantiam, sed puriorem tantum illius partem & spirituosam ab igne subterraneo admistam habent. Huic opinioni fermè consentit Doctissimus *Daniel Sennertus, libro de dysenteriâ*. Vult autem spiritum quendam coagulantem inesse chalybi, à quo liquores quibus extinguitur adstringendi vim habent, viresque has in vitriolicâ substantiâ consistere. Unde concludit lac & vinum chalybeata adstringere, ob spiritum illum coagulantem, modo extinctio sit moderata, nam copiosiori alvum turbari ob majorem chalybis substantiam admistam, cum metalla si copiosius sumantur noxia sint, statuit tamen minus adstringere quam aperire, tum recentes extinctiones sumendas, ne frequentioribus alvum potius moveat quam adstringat; Monet quoque crocum Martis potius usurpandum, qui solo igne paratur, quam qui per aquas fortes, acetum, spiritumque vitrioli præparatur, habet enim hic vim magis vitriolatam, fortiusque aperit.

Convenit itaque chalybs in contumacibus viscerum obstructionibus, in febribus tertianis nothis, & quartanis, non ratione febris, sed ratione obstructionum & lienis intumescentis, in cujus curatione *Aetius, Paulus, Dioscorides, Avicennas* mirificè ferrum & chalibem commendant. Non convenit autem emaciatis & tabescentibus, nec in summo virium languore, nec in febribus, præterquam tertianis nothis & quartanis, nec præsente plethorâ & cacochymiâ antequam phlebotomiâ & catharsi solvantur. Non debet autem ut volunt quidam, admisceri cum nutrimento, ne vi aperiente incoctum alimentum deducat in venas, obstructionesque augeat, tum quia omne metallum Naturæ contrarium est, nutritionique adversatur. Solet autem chalybs dari vel infusus in vino & aquis idoneis, vel in propriâ substantiâ,

 post-

postquam fuerit exquisitè præparatus, igne vel aquis fortibus, vel aceto. In cujus usu observare debet Medicus, an per alvum excernatur, an non, quod cognoscet ex fœcibus nigricantibus, atque si viderit eum non excerni, naturam eccoprotico, blando medicamento, vel clysteribus adjuvabit, quod si alvus adstringi soleat imperabit Medicus ut deinceps ab illo abstineat, ne obstructiones potius augeantur quam solvantur. Varias autem præparandi formas in vino, in syrupi formâ, electuarii, pulveris, extracti, croci, videre licet apud *Ludovicum Mercatum & Claudinum*, qui videri possunt, & nos in sequentibus etiam quasdam afferemus in descriptione effectuum lienis. Et hæc de chalybe.

Capite de tertianâ nothâ.

DE FEBRIBUS

Putridis in specie.

LIBER TERTIUS.

CAPUT. I.

De Sanguineis Febribus.

1 SYnochus putris est febris continens conclusa, ex putrido sanguine ortum habens, quando scilicet in magnis vasis putrescit, quæ inter âlas & inguina excurrunt. Quibus distinguitur ab imputri synocho, à qualibet continuâ, & à periodicâ. Diximus, *ex putrido sanguine*, universam humorum massam & congeriem intelligentes, tum ipsos sanguinis ichores, à quibus putrescentibus excitari posse febres docuit *Hippocrates in Epidem.* Sanguis ille, ut diximus, in magnis vasis putrescit, quamvis enim continua ex humoribus in vasis hepatis, pulmonum, cæterarumque partium corruptis accendi queat, ut sæpius docuit *Galenus*, tamen febris ea aut symptomatica tantum est, aut simul majorum venarum sanguis inficitur, nec amplius parte determinatâ coërcetur putredo.

11. De

II. De generatione hujus febris magnæ existunt controversiæ, an ex solo sanguine generetur, tum ad quas febris species sit referenda. *Avicennas* validis rationibus *Galenum* refellit, quod negarit ex putredine sanguinis fieri febrem sanguineam, sed biliosam, quia sanguis cum putrescit degenerat in bilem. Non negat *Galenus* sanguinem posse putrescere, id enim omnibus mistis est familiare; sed sanguis corruptione facessit in bilem. Ergo febris fiet biliosa non sanguinea. Quæstio hæc cum curandi rationem non mutet, inutilis, otiosa & logica censenda est, & tamen inter nobilissimas recensetur. Quidam omnino *Galeno* repugnant: Alii, cum Galeno febrem hanc dari negant: Alii Galenum eam admisisse tuentur: demum Alii Galenum cum Avicennâ conciliant. Sed ut rectê advertit *Averrhoes 4. Collig.* Galenus hac in re satis sibi non constat. Itaque rem hanc breviter explicemus. Repetendaque ex Physiologia sanguinis distinctio, quâ vel universa humorum massa, vel quartus humor à cæteris distinctus intelligitur. Inde duplex emergit quæstio, quam Interpretes sub unâ complexi non mirum si in varios errores lapsi sint. Sit itaque. *An febris ex sanguine fit biliosa.*

III. Prima conclusio. Certum est tum quartum humorem quem κατ' ἐξοχὴν sanguinem vocamus, tum humorum massam posse putrescere; Cum enim putredo fiat ab extraneo calore, sanguis putrescet, cum alieno calore corripitur. Sic illum videmus extra venas effusum putrescere, pariter dubitandum non est quin in venis putrescere queat, quoties ab extraneo nativus calor superatur. Talis putridus sanguis venâ emissus se prodit, cum interdum fibris omnibus putredine absumptis, concrescere amplius non potest: sic in inflammatione hepatis non solum putris, sed & purulentus etiam apparet.

IV. Secunda conclusio. Si universa humorum massa putrescat febris fit synochus dicta. *Primò* hæc febris fit à plenitudine; At in plenitudine omnes humores augentur. *Secundò* fit inquit *Galenus 9. Methodi 3.* Synochos, quando in omnibus vasis aut maximis æqualiter humores putrescunt. *Tertio*, ex eodem loco, synochos neque in frigidâ ætate, ut senectute, neque in pituitosis, melancholicis, gracilibus seu biliosis, sed tantùm in carnosis & plethoricis fit. Ergo erit à sanguine. *Quartò* in synocho pulsus est maximus & plenus, qualis sanguineis tantùm competit. *Quintò* Galenus *9. methodi* scribit plenitudinem ad vires synochon non parere, quia nec obstruit, nec di-

 stendit

ſtendit venarum tunicas, nec tumorem, nec ruborem inducit. Ergò ſola plenitudo quæ eſt ad vaſa faciet ſynochon. At plenitudo eſt æquabile omnium humorum incrementum. Fit igitur ſynochos quando humorum maſſa putreſcit. Et hæc putredo ſimilis eſt ſecundum *Galenum* generationi puris, *primò de diff. feb. cap. 7.* ut ex venæ ſectione apparet, in quâ ſanguis in ſubſtantiam puri ſimilem converſus cernitur, ut docet *Hippoc.* dum pus fit febres fieri intenſiores.

v. Tertia concluſio, ſecundum recentiores. Si quartus humor putreſcat, febris hæc ſanguinea eſt, & tamen ad bilioſas referenda, & ſic omnem difficultatem ſe ſuperaſſe putant *Maſſaria* & *Capivaccius*; ſed peſſimè. Nam cum *Galenus* ut ſuperius diximus, ſynochon ex omnibus humoribus ſimul putrefactis fieri probarit, eandem tamen ſynochon ad bilioſas refert, duobus in locis in quibus hanc quæſtionem ex profeſſo tractat. Primus eſt *ſecundo de diff. feb. cap. 9.* ubi concludit febrem ex putreſcente ſanguine, tertianum circuitum obſervare, exemplo pleuriticorum qui rubra expuunt, in quibus ſanguis putridus, ſyſtrophicâ inflammatione contentus tertiano circuitu movetur. Quod ſi quis objiciat diverſam rationem eſſe putredinis quæ fit in venis, & loco inflammato, reſpondet idem *Galenus* eandem prorſus eſſe rationem putredinis, quæ fit in venis & in abſceſſibus, ita ut idem de utraque ſit ſtatuendum. Secundus locus eſt *2. de criſib. cap. xj.* ubi manifeſtè ait febrem ſanguinis ad bilioſas eſſe referendam, quia ſanguis dum putreſcit fit bilioſus. Et alibi tria tantùm febrium genera conſtituit. Præterea vix veriſimile videtur poſſe ſanguinem qui omnium maximè naturæ familiaris eſt, nativoque calore & Spiritu abundat, putreſcere cæteris humoribus intactis, ita ut neceſſum ſit quoties humor ille quartus putreſcit, cæteros ipſi admiſtos eodem incendiò corripi. Nec tamen ſi concedatur ea putredo ſolius ſanguinis, probari poterit febrem inde excitatam eſſe bilioſam. Id enim *Avicenna* rationes manifeſtè demonſtrant. Nam dubium non eſt quin ſanguis ſub propriâ formâ putreſcat, neque opus eſt fieri bilioſum, ſi in phlegmone in pus vertitur, non in bilem, cur idem in venis non fiet? Si pars tenuior & pinguior calore extraneo in bilem, craſſior pariter eodem calore in atram faceſſit, & tamen putredo ipſius ſanguinis præcedit. Id docet *Galenus 2. de diff. feb. 9.* *Vbi*, inquit, *ſanguis ſupra modum aſſatur, mutatur penitus, pars enim tenuis & pinguis in pallidam*

dam bilem, craßior autem in atram vertitur, ut in carbunculis. Et post, *febres igitur consistent pro specie humoris in quem sanguis mutatur.* Et *nono methodi* aliisque in locis synochon esse dicit in quâ nullus est paroxysmus de tertio in tertium diem. Ex quibus duo concludimus. *Primò* Galenum sibi non constare, ut animadvertit Averrhoes. *Secundò* malè dixisse putredinem vasorum & abscessuum, cum in pus vertuntur, esse similem, cum in abscessibus putridus humor moveatur tertiano circuitu, non autem in venis, pusque fiat à victoriâ caloris naturalis, putredo autem venarum à præternaturali, nec cum naturalis vincit extraneum, ut in crisibus, sanguis in pus mutatus cernitur, sed ruber floridusque, ut paulò antè crisin misso sanguine observavi, cum antea putris sanguis apparuisset. Instante crisi venâ, me repugnante, apertâ, purus, ruber, cito concrescens, tanquam à victima emanavit, ut appareat vincente naturâ non mutari in pus, ut in inflammationibus. Idem de reliquis humoribus dici potest, nam nunquam bilis aut melancholia quantumvis probe concocta in pus mutata cernitur, sed flava aut nigra, neque materia febrilis concoctione speciem mutat, sed tantum qualitatem: febris synochos, inflammationes, hepatis, lienis, fluxu sanguinis finiuntur, sic febris ardens bilis vacuatione, non puris. Non videtur autem *Galenus* cognovisse rationem cur in phlegmone tertianus adsit circuitus. Id enim *primò* non est perpetuum, & quoties contingit non in principio, sed tantùm in incremento & statu apparet, quando coctiones fiunt, non quod sanguis mutetur in bilem, ut malè *Galenus* autumat, potius enim pus evadit, sed quod bilis quæ tunc est sanguini immista motus suos observet, interea dum reliquis sanguis quiescit, nullumque circuitum habet.

Galenus mutatur.

VI. Quidam ut *Augenius, Altimarus, Massaria, aliique* negant secundum Galenum sanguinem fieri bilem, sed tantum fieri quodammodo biliosum, quod putredine acrimoniam bilis acquirat, febremque ex eo genitam non simpliciter & absolutè, sed quodammodo esse biliosam, non autem ardentem & tertianam. Quæ mera sunt subterfugia, nam cur potius erit biliosa quam melancholica, ut docet idem *Galenus* loco citato, aut quomodo tertianum obtinebit circuitum, cum sanguis periodicum motum non habeat, aliàs cur in venis eodem circuitu non movetur, si secundum illos tertianus circuitus tantùm bili competit. Hæc etsi sufficiant ad Galenicæ sententiæ refutationem, addendæ tamen sunt Avicennæ rationes. Sententia *Galeni*, sanguis dum putrescit.

Rationes Avicennæ.

Prima trescit. Non priori modo; Primò sanguis ubi putruit non degenerat in solam bilem, sed etiam in atram, ergo febris non erit magis biliosa quam melancholica. Respondet *Augenius* post *Gentilem*, majori alteratione egere sanguinem ut in melancholiam, quam ut in bilem vertatur,& propterea febrem ex sanguine biliosam potius esse quam melancholicam. Quæ responsio nullius est momenti. Est enim Avicennæ argumentum de sanguine non putrescente, sed putrido. At tunc ipso *Galeno* confitente *loco citato*, pars ejus crassior in atram bilem degeneravit, non minus quam tenuior in flavam, febrisque inde genita pro specie humoris denominari debet. *Secundò* quæstio est de sanguine dum putrescit. At tunc febrem non facit biliosam, quia nondum est putrefactus, ergò sanguineam. *Tertiò* quod ex putrefactione emergit non semper est putridum, ut vermes ostendunt. Bilis igitur genita ex sanguine putrescente non necessariò erit putrida, ideo non faciet necessariò febrem biliosam.

** Augenius refutatur*

Secunda.

Tertia.

VII. Posteriori quoque sensu intellecta sententia *Galeni* falsa est, scilicet sanguinem dum putrescit fieri bilem. *Primò* putrefactio est via ad corruptionem, ergò sanguis dum putrescit minimè mutatus est sed mutatur. Ergo febris ex eo genita erit sanguinea. *Secundò* bilis ex sanguine non potest generari in instanti: ergo sanguis putrescet sub suâ formâ antequam bilis evadat. *Tertiò* putredo accidit sanguini sicut cæteris humoribus: Si ergò illi servatâ propriâ formâ putrent, Cur idem de sanguine non dicemus, sicq; febrē faciet sanguineam, non biliosam.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

IIX. *Gentilis* ut utrumque authorem conciliet, respondet rationes Avicennæ concludere pusillo tempore dari febrem sanguinis, quod *Galenus* nunquam negasset, sed id tempus adeo breve esse, ut Medicæ non sit considerationis. Errat tamen quia synochus toto morbi decursu dici & censeri debet sanguinea. Objicies curari synochon per alterantia & extinguentia bilis acrimoniam, tum per evacuantia bilem. Docet enim *Galenus* in hac febre post missionem sanguinis ad animi deliquium, succedere aut sudores, aut vomitus, aut spontaneas dejectiones. Quod spectat alterantia, ea non bili quâ bilis est, sed quâ fervida, conveniunt, unde non mirum si temperando quoque sanguini fervido inserviant. Evacuantia verò sanguinem ab humoribus excrementitiis depurant, & defæcatiorem reddunt. Itaque statuendum est febrem ex sanguine non biliosam, sed verè sanguineam & esse & vocari debere.

Gentilis refellitur.

** Objectio. **

*Solutio. **

IX. His

IX. Ex his solvi potest altera quæstio à Neotericis agitata, an ex bile fieri synochus possit. Si enim secundum *Galenum*, synochus inter biliosas sit referenda, cum sanguis in bilem vertatur, cur biliosa inter synochos non refertur. Synochi eæ dicuntur quæ à principio ad finem eodem tenore sine paroxysmis perseverant, ob humorum intra majora vasa incendium, in quibus si bilis putrescat ardentem febrem parit, quæ non immeritò synochus vocari potest. Hinc *2. de differ. febr. cap. 2. Galenus* synochon speciem facit continuarum ex bile. Aliis tamen in locis idem *Galenus*, negat synochon fieri in biliosis, sed tantùm in sanguineis, & plethoricis, unde quamvis ardens etiam synochus dici possit, quando bilis sincera in majoribus venis putrescit, tamen ne febrium genera confundamus, synochon à sanguine, non à bile, causon à bile non à sanguine fieri dicamus. *An synochus ex bile.*

X. Differentiæ eædem sunt quæ synochi imputris, scilicet alia omotona est, alia epacmastica, alia paracmastica. *Differentiæ.*

XI. Causas habet easdem quas synochus imputris, sed validiores, scilicet quæ sanguinem cumulant, eundemque accendunt, & nonnunquam similium putridorum occursu accenditur, ut fructuum, ὡραίων esu, ex quibus in Ventriculo putrescentibus aquosus putridusque generatur sanguis, sanguineos occupat, carnosos, juvenes, tum quibus retenti menses, suppressæve fuerunt hæmorrhoides. Ver, regio septentrionalis, victus polytrophus, otium, vini generosi potus, somnus immodicus, quia sanguinem cumulant, occasionem præbent: Cujus febris generationem optimè descripsit *Hippoc. lib. de locis in homine. Cum corpore supercalefacto carnes intumuerint, pituita bilisque conclusa quieverint, neque refrigeretur quippiam neque exeat, neque moveatur, neque aliud quippiam subeat.* Ostendit enim plenitudinem ex obstructione pororum cutis genitam, in quâ post quartum diem purgandum esse docet, nisi febris cessarit, quia in putridam degeneravit. *Causa.*

XII. Hic quæritur à quibusdam quid febrem continuam faciat esse synochon. Quidam ad obstructionem pororum cutis referunt, sed id simpliciter non est verum, nam cum obstrui cutis in quibusvis corporibus possit, in illis quoque fieri synochus posset. Attamen non fit in frigidis, nec in gracilibus, sed tantum in corpulentis, & sanguineis. Obstructio quidem continuum febrem, sed non necessariò synochon facit. Alii referunt ad locum in quo humores putrescunt, scilicet si *Quæstio.*

vasis majoribns concludantur, unde synochon ex bile etiam fieri vult Galenus, At id quoque non sufficit, quoniam reliqui quoque humores vasis majoribus contineri possunt, qui febres pariunt quidem continuas, sed quæ remissiones habent & exacerbationes. Quod vero dixit *Galenus* synochon esse ex bile, quibusdam apertè falsum esse videtur, ut *Argenterio*: Aliis vitiosa lectio esse dicitur, aliis id tantum de progressu febris intelligendum videtur. Demum *Argenterius* causam refert ad humorem putridũ qui non nisi synochon facere potest * eam enim in solis sanguineis corporibus *Galenus* statuit. Sed ut superius diximus nihil absurdum ab aliis humoribus quam à sanguine fieri synochon, etsi quam sæpissimè ab illo fiat. Igitur omnes hæ causæ conjungendæ, si fiat à sanguine, in venis majoribus putrescente & obstructâ cute, synochus erit.

Signa. XIII. Signa eadem sunt quæ in simplici, sed insigniora, nisi quod calor acrior est, pulsus non tantum magnus, vehemens, frequens, sed etiam inæqualis, urina turbida, crassa, rubra, sedimentoque nullo, adsunt redundantis sanguinis signa, ut rubedo oculorum, inflatio venarum, temporum, constrictio anhelitus, somnolentia, de quibus *cap. de synocho imputri diximus*.

Prognostica. XIV. Prognostica quod spectat. Periculosissima est quæ continuò augetur, deinde quæ eundem servat tenorem, mitissima quæ semper decrescit. *Secundò* synochi sæpe intra diem quartum solvuntur *3. de crisib.* In solis synochis quarto die fœliciter crisis succedit, sicut & die sexto, quod aliis febribus non contingit, ut docet *Galenus*, & post eum *Amatus*: sæpius tamen ait *Avicennas* ad septimum crisis extenditur, & * ad decimum quartum. Sed si quarto die *Galeno* confitente crisis fit in synocho, quomodo ab eodem biliosa vocatur. *Tertiò* gravitas symptomatum attendenda ut sunt gutturis inflammationes, sermonis difficultas, lacrymarum involuntaria profusio, somnus profundior, aut vigiliæ immodicæ, anhelitus difficultas, phrenitis, signum sunt mortis. *Quartò* variolæ, pustulæque lividæ, nigræ, virides, malæ secundum Arabes, quibus febres nostras purpureas cognitas fuisse colligitur. *Quintò* jactatio de loco in locum, ventris borbarygmi, præsertim si alvi profluvio inflatio non quiescat, malum. *Sextò* Urina alba ut in ardente, ita & in synocho mortem prædicit. Dolor gravans in collo & cervice vel mortem, vel delirium portendit, inquit *Rhazes* ex proprio experimento. *Septimò* si diutius duret in ardentem degenerat,

quod

quod tamen non est necessarium. Longitudo autem ejus cognoscitur ut in aliis morbis ex coctionis signis, tum ex faciei & corporis constitutione in mole & charactere, tum ex aliis dictis *capite de signis tempor. morborum.*

xv. Curatur refrigerantibus, putredinemque emendantibus, quod fiet primò victus ratione, quæ similis omnino esse debet victui febris ardentis, nisi quod minus nutriens esse debet quam in causo, unde *Avicennas* lentes, jujubasque commendat, quæ sanguinem minuunt & incrassant. *Secundò* statim tenuis instituatur, quoniam status in propinquo est. *Tertiò* cum continuò affligat, hora exhibendi cibum eadem servetur, quæ sanitatis tempore. *Quartò* à dulcibus abstineat, quæ facilè incalescunt, ideo melicrati usum improbat *Galenus*, nec valde probandi qui dulcissimis syrupis utuntur, nisi valde dilutis, cum acida potius conveniant, nam ut rectè docet *Avicennas hoc capite, Iujubæ dulces in aquæ* ℔ v. *coquendæ sunt tantum ad tertias, & quo minus sacchari decocto addetur eo melius erit.* Aër itaque frigidus sit naturâ vel arte, quia inspiratus plurimùm juvat. Tamen cavendum ne corpus denudatum aëri exponatur, (quod ægri inquieti & ferventes faciunt,) ne pororum cutis obstructio augeatur, sudoresque si qui tunc instent, aut saltem perspiratio prohibeatur. Radii solis, hominumque frequentia ab ægri cubiculo arceantur, fenestræque ad septentrionem aperiantur. Cibi sint refrigerantes, & oligotrophi, ideoque abstineat à vitellis ovorum, carnibus, omnibusque polytrophis. Sufficiunt juscula alterata *endiviâ, lactuca, oxal. portul. cucurbitâ, scariola, cichor, hordeo, succo arantior. limon. granat.* Lac amygdalinum cibus est & potus. Poma, pruna cocta, arantia, fraga, berberis, concedantur ad ægri lasciviam. In potu à vino abstinendum, tum ob febrem, tum ob capitis dolorem, tum quia plurimum nutrit, præterquam in virium imbecillitate & morbi declinatione. Ejus loco detur aqua hordei, aqua cocta. Sequens potus secundum *Gordonium* vini albi oligophori saporem & calorem imitatur. ℞ *aquæ fontis* ℔ v. *aceti vini* ℔ ß. *sacchari* ℥ iij. simul coquantur. Ad cujus similitudinem alios componere possumus, ex succis acidis. limon. granat. cum aquis stillatitiis & saccharo.

Curatio. victus ratio. Aër. Cibi.

xvi. Victu instituto remedia instituantur. Inter quæ duo præcipuè commendantur, venæsectio & frigidæ potus. Et sanè venæsectio materiam peccantem statim vacuat è venis majoribus, ideoque nunquam diffe-

Curatio. Venæsectio.

differenda, impendet enim periculum ne suffocentur ægri, syncope præhendantur, nisi vel plurimo sudore, vel sanguinis profluvio liberentur ex *Galeno 9. meth. cap. 4.* Sed id semper memoriâ retinendum ut ante venæsectionem, intestinorum excrementa clystere molli & refrigerante, cruditas vero ventriculi, primarumque viarum blando cathartico repurgetur, ne id majorem perniciem in venas transferatur; Aut saltem statim à venæsectione clyster infundatur. ℞ *folior. malva, althea, violariæ, cucurb. melon. lactuca ana M. j. hordei, furfuris ana P. j. Prunor. Par. v. seminis anisi ʒ ß. In colat.* ℔ j. *diss. cass. vel diapr. vel cathol.* ℥ j. *mellis viol. butyri recentis ana* ℥ j ß. *olei violati* ℥ ij. *M. F. clyster.* & hoc semel dixisse sufficiat, ne inutiliter in posterum repetantur.

An ad animi deliquium sanguis mittendus. XVII. Sed quantitas sanguinis mittendi valdè dubia est. Vult enim *Galenus* in utraque synocho sanguinem ad animi deliquium educendum, quod remedium tùm ratione, tùm experientiâ inniti asserit *9. meth. 4.* namque corpus in contrarium statum deducitur, ab animi deliquio refrigeratum, cui succedunt alvi dejectio, vomitus, sudoresque, quoniam natura humoris noxii vacuatione recreata, faciliùs reliquum expellit. Aliis remedium hoc suspectum est, voluntque *Galenum* animi deliquium non includere, sed excludere, cum tamen scribat manifestè *loco citato*, se de industriâ sanguinem mittere, quoad æger animo deliquerit, includens non excludens lipothymiam. Quidam distinguunt lipothymiam à syncope, quæ est præceps virium lapsus, ajuntque sanguinem ex *Galeni* præceptis educi debere non ad syncopen, sed tantùm ad lipothymiam, quæ levis est affectio, levibusque ex causis gaudio, timore, irâ, solet provenire, facileque sanatur. *Libro de phlebot.* Duos ægros recenset *Galenus* quos liberali hâc vacuatione perfectè sanavit liberavitque, triaque illius commoda recenset. Primum totius corporis refrigerationem; secundum, alvi purgationem, bilisque vomitum. Tertium, sudorem mollem toto corpore manantem. *Eodem* tamen *libro* tres ægros narrat qui nimiâ sanguinis missione mortui sunt. *& 9. meth.* tria incommoda recenset tantæ vacuationis, *primum* ne repente effuso sanguine moriantur: *secundum*, ne post breve tempus, nondum finito morbo & prostratis viribus id accidat: *tertium*, ne ægritudo diuturna permaneat, aut cachexia, aliave perniciosa dispositio introducatur. Præterea non videtur animi deliquium mensura idonea venæsectionis, tum quoniam quidam sunt adeo animosi

ut

ut plures sanguinis libras constanter sine deliquio ferre possint, alii statim ante sufficientem sanguinis vacuationem animo linquuntur. Tum quia etiamsi ex largâ vacuatione succedat animi deliquium, nihilominus tamen repeti etiam vena sectio potest, ut sæpiùs experientiâ comprobatum est. Habebam nuperrimè ægrum synocho laborantem, cui quinquies sanguis missus fuit satis abundè, tandemque ex vacuatione animo deliquit, nec succederunt vomitus, dejectiones, sudores, ut vult *Galenus*, hæc enim perpetuò non contingunt, illi tamen cum urina rubra & crassa permaneret sanguis sequenti die missus fuit iterum, ad uncias ad minimum decem, meliusque habuit, ex quo conjiciendum lipopsychiam non esse terminum quo educendi sanguinis quantitas debet æstimari. Absurdum est inquit *Thriverus in aphor.* ægrum ad eum statum deducere quem Medici reformidant, contra quem perpetuò pugnant. *Hippoc.* terminum bonæ vacuationis ægri εὐφορίαν constituit, at animo delinquere & facilè ferre contraria sunt. Sed præ cæteris *Averrhoes* hoc remedium improbat *7. Collig.* variis rationibus. *Primò* Medicus est imitator naturæ, sed natura nunquam vacuat sanguinem ad animi deliquium, nisi forsan in crisibus malis, quando expellens irritata, aut retentrix imbecilla, plus effluere sinit, quam corpus postulet. Respondet *Augenius* Medicum imitari quidem naturam, sed tamen plurima facere quæ natura ipsa non possit, ut luxata reponere. Ars vacuat humores turgentes, in morborum principiis, natura nunquam. *Et 4. aphor.* dejectiones versicolores malæ si sint à naturâ, bonæ verò si sint à medicamento. Quin imo sæpè natura in crisibus salutaribus & bonis, sanguinem evacuat per uterum, hæmorrhoides, nares ad animi deliquium, hinc *Avic. fen. 17. doct. 3. cap. 2.* fluente sanguine per hæmorrhoidas, non vult illum esse compescendum, donec æger cadat in ἔκλυσιν. *Secundò* vacuatio tantum superfluum debet evacuare, sed hæc venæsectio unà cum inutili, etiam utilem humorem educit. respondeo laudari vacuationem tam largam tantùm in plethoricis qui eam ferre possunt, nec tantum laudari propter sanguinis vacuationem; sed propter refrigerationem, ut naturâ recreata; possit per alvum, vomitum, sudores reliquum humoris morbifici expellere; Nec enim noxius humor totus vacuatur, cum natura vacuationibus prædictis, etiam post venæsectionem aliquid expellendum habeat. *Tertiò* remanent in corpore humoris putridi, qui immodicâ hâc inanitione debilitato calore nativo, non poterunt concoqui magisque corrumpentur.

Historia. *Rationes Averrhoes. Prima* *Secunda.* *Tertia.*

Fallitur tamen *Averrh.* Non enim debet tanta esse vacuatio, ut vires prosternat, quin potius ut eas recreet, alacrioresque fiant ad morbum profligandum, cum enim ventilatio, transpiratioque ægris restituatur, putredo faciliùs curatur, & quæ futura est prohibetur. *Quartò* vacuatio ad deliquium refrigerationis causâ imperatur. Sed hoc remedium operatur tantum per accidens, refrigeratio enim sequitur penuriam sanguinis & spirituum, quæ est nociva. Respondeo idem dici posse de purgantibus quæ febrem tollunt, & refrigerant per accidens. Quod si omnia quæ hoc modo operantur remedia tollamus, universam pariter artem evertere necesse erit. Præterea etsi refrigeret per accidens, causam tamen febris per se adimit, quæ non posset refrigerantibus & alterantibus temperari. *Quintò* his addere possumus argumentum *Celsi lib. 2. cap. 10.* scribit *Hippocrat. 6. aphorism. 27.* *Qui suppurati, aut hydropici, utuntur aut secantur, si pus & aqua confertim fluxerit omnino moriuntur.* Ergò si non licet inutiles humores confertim & semel evacuare, pariter non licebit sanguinem naturæ familiarissimum tam abundè profundere. Respondeo diversam esse rationem hydropicorum & synochæ febris, in illis vires sunt attritæ, & debiles quæ facile concidunt qualibet vacuatione. In hac sunt constantes, nec nisi plenitudine humorum gravantur, quâ demptâ statim natura erigit sese & alacrior evadit. Animi deliquium non adeo adversatur ægri tolerantiæ, quia statim abit sine gravi ullâ virium jacturâ, ut experientiâ quotidianâ patet.

Quarta. *Quinta.*

XIIX. Hæc omnia addidimus, ne terreatur Medicus si quando largæ sanguinis profusioni succedat leve deliquium, non ut quempiam hortari velim ad tam largam sanguinis missionem. Satius enim est sequi recentiorum consilium, sanguinisque missionem iterare etiam sæpius, donec indicationi satisfactum sit, quam simul & semel tam abundè evacuare, quia periculosa est subita mutatio, nec vires eorum satis perspectæ esse possunt, cum quibus antea non sumus versati, ut quoque diximus *cap. de synocho simplici.* Secanda autem est basilica dextra, propter hepar qui fons est & origo sanguinis & plethoræ, nisi ob hæmorrhoidum, menstruorumque retentionem febris hæc generetur, tunc enim aliarum venarum sectio prodest, ut in illis affectibus dicetur. Loco venæsectionis si eam vires non ferant, hirudines, scarificationes, cucurbitulæ laudantur, raro tamen solent vires abesse, in ejusmodi affectu.

XIX. Ve-

XIX. Venâ secta humores sunt alterandi & præparandi, ut naturâ vel arte possint postea evacuari, id præstant syrupi refrigerantes putredinemque coërcentes, cum aquis accommodatis, qui eligendi sunt secundum ægrotantis dispositionem, nam alii leniunt, alii incidunt, alii incrassant, siquidem si alvus fluit, *syr. granat. oxysacch. de limon. de acetosit. citri, Iulep alexand. tinctura rosar. conserva rosar.* conveniunt, quia simul putredinem arcent, & adstringunt. Si alvus sit adstricta, *syr. violar. de cucurb.* quia leniunt, *de fumar. de cichor. de endivia* quia abstergunt. Sanguis crassior attenuabitur leviter incidentibus, & acidis, tenuior incrassabitur decocto lentium & jujubar. *ex Avicen.* Si vigiliæ adsint adde papaver; si tussis, cavendum ab acidis, *ut granatis, limon.* sed addantur *passulæ, sebesten, jujubæ*, in cardiacâ adde rosas, santal. spodium, cornu cerui, rasur. eboris; in alvi constipatione *pruna dulcia, tamarindos.* Aqua distillata ex *Anguria* secretum quibusdam est in his febribus remedium. ℞ *succi anguriæ* ℔ j. *sacch.* ℔ ß. *coque in syrupum.*

Alterantia.

XX. Apparente coctione nullum remedium aquâ frigidâ præstantius, refrigerat, humectat, calorem extinguit, & demum vacuationi humoris febrilis opitulatur, servatis tamen quibusdam conditionibus. Prohibent enim ejus potum *Primo* humor crudus & crassus, quia illius concoctionem impedit. *Secundo* si viscera fuerint imbecilla. *Tertio* si in iis fuerit inflammatio, aut dolor, adsitque mala nervorum affectio. *Quarto* si calor innatus fuerit imbecillior, corporisque constitutio frigida. *Quinto* si æger non fuerit assuetus potioni aquæ frigidæ, quibus addit *Avicenna* corporis extenuationem. In his casibus si detur, sequuntur incommoda quæ *Galenus* recitat, scilicet lentorum, crassorumque humorum digestionem prohibet, imbecillas corporis partes concutit, nonnullis spirandi difficultatem, tremorem, & convulsionem conciliat. Contra si humor fuerit calidus, ut bilis & sanguis, aut saltem concoctus, si corpus fuerit carnosum, si calor innatus plurimùm abundet, si virtus sit robusta, si viscera omnia sint sana, si naturalis constitutio non fuerit frigida, si demum æger illi assuetus fuerit, nullum præstantius ad febres extinguendas remedium poterit excogitari. Quas omnes conditiones ad tres reduxerunt Galenus xj. meth. 9. & Paulus lib. 2. 18. *Ergo si vires cuncta valentes sint, & febris ardentissima, coctionis notæ evidentes, frigida detur audacter.* Sed capite 28. cæteras condictiones exprimit. Verumtamen *Hippocrates* 3. acut. 40. nul-

Formulas horum remediorum varias seq. cap. lector habebit; semel dixisse satis est.

Aqua exhibenda conditiones.

Objectio. nullam se potuisse frigidæ utilitatem in acutis morbis percipere testatur, quin potius multa ejus narrat incommoda, ut quod longo tempore moretur in ventriculo, difficulter concoquatur, fluctuationes pariat, neque urinas, neque sudores moveat.

Solutio. *Respondeo* aquam frigidam exhiberi vel ratione potus, vel ratione medicamenti, *Hippocrates* & *Galenus* aquam damnarunt in potu, quod prædicta contineat pericula, non sunt autem intelligendi de aquâ ratione medicamenti, adeo ut videatur minus probare ψυχροποσίαν non quatenus pertinet ad facultates refrigerandi & humectandi, quæ oriuntur ex primis qualitatibus, sed ratione secundarum & tertiarum, cum aqua neque incidat, neque abstergat, neque urinas, aut sudores moveat. Itaque licet paulatim assumpta noceat, copiosius tamen epota refrigerando & humectando, & per varias partes vacuando insignem operam præstat. Rhazes sui temporis Medicos ridet, qui ab ejus potu crisin retardari ajebant, eamque maximè commendat, duabus de causis, scilicet quia contraria est febri, & ejus symptomata sedat, dolorem capitis, æstum, sitim, vigilias. contra-

Objectio. rius tamen videtur *Hippoc. lib. de locis in hom. In potu*, inquit, *exhibenda calida, & mulsa, & acetum cum aquâ, eaque sæpius propinanda, potus enim minimè frigidus assumptus, cum calidus sit, & maneat, ex agro corpore detrahit, sive per urinas, sive per sudorem; undique enim apertum corpus & respirans, ac*

Solutio. *motum faciet.* Unde non frigidam, sed tepentem aquam ad diaphoresin commendat. Respondeo hoc intelligi debere post purgationem, & in declinatione morbi, ad reliquias putridorum humorum vacuandas, non in augmento aut statu, quando vacuare non est consilium, tuncque frigida ad extinguendum febrilem ardorem prodest.

XXI. Nunc paulò plenius explicandæ sunt aquæ exhibendæ conditiones considerandæque sunt res naturales, non naturales, & præter

Res præter naturam. naturam, à quibus incipiemus. Convenit itaque tantum in calidâ & siccâ intemperie quoniam frigida & humida est; Est autem intemperies vel totius corporis, vel alicujus partis, vel cum materiâ, vel sine materiâ, quibus omnibus frigida prodest, ut in calidâ & siccâ ventriculi intemperie, in febribus sanguineis, tertianis, ardentibus, pestilentibus, hæcticis, ephemeris, in ipso eresypelate, quod affirmat *Galenus 9. meth.* aliter non posse sanari. Attamen *eodem libro* scripsit. *Quibuscunque in principe parte aliquis tumor consistit de genere inflammationis, œdematis, aut scyrrhi, his frigidam dare non convenit.* Respondeo id verum esse in aliis tumoribus, sed non in eresypelate exquisito. Ubi tamen metus

tus

tus est ne ex phlegmone hectica febris contingat, phlegmonem augere non veremur *14. meth. cap. 6.* Quod causam morbi & symptomata attinet, si fuerint humores frigidi, crassi, crudi, symptomata sint ejusdem naturæ, certum est frigidam esse valde noxiam, contra si tenues fuerint calidi, & concocti, usus illius maximè est opportunus. Inter res non naturales unus occurrit aër, sub quo anni tempus, regioque continentur. Potissimum itaque convenit frigidæ potio, in aëre calido, minus in frigido, sicque opportunissima est ætate, cœli constitutione, regioneque calidis. Attamen si aut febris ardens, aut synochus hyeme urgeat, nihilque repugnat, tutò & audacter poterit propinari. *Res non naturales*

XXII. Ad res naturales pertinent temperies, habitus corporis, ætas, sexus, consuetudo & similia. Si enim æger temperiem habuerit frigidam aut totius corporis, aut principum partium, ventriculi, jecoris, cordis, pulmonis, huic frigida non convenit, sed tantùm temperaturis calidioribus, maximè si sanguine & spiritu æger abundarit. Hinc intempestivo illius usu plurimi in aquam intercutem, spirandi difficultatem, tremorem, convulsionem, soporem, lethargum inciderunt, in summâ gulam, ventriculum, intestina, omne nervosum genus, & caput offendit. Ætatem quod spectat, non convenit senibus, quia vires habent debiliores, caloremque imminutum, nec pueris propter naturalem infirmitatem, & nervosi generis mollitiem, sed tantùm robustis, & ætate florentibus. Si habitum corporis spectemus, non convenit gracilibus, neque extenuatis, hujusmodi enim corpora, ut ait *Galen. 2. aph. 28.* debilia sunt, parumque habent sanguinis, unde eorum viscera vehementer & statim ab aquâ offenduntur. Si objicias *Galenum 10. method. 5.* ægro cuidam extenuato, ne caderet in hecticam aquam plane gelidam dedisse. Respondeo dedisse quidem, sed neque copiose, neque semel, verum pluribus vicibus, idque potius pro potu, quam pro medicamento, sic scribit *9. meth. 5. febres hectica aquam neque multam, neque planè gelidam desiderant.* Sunt tamen quidam graciles qui venas habent amplas, plurimumque sanguinis, quibus si febribus ardentibus laborent, quæ sunt illis familiares, tutò & utiliter frigida debet & potest propinari. Sexum quod attinet, quamvis certum sit magis convenire viris, ut pote robustioribus & calidioribus, utrique tamen sexui competit, dummodo adsint requisitæ conditiones. De prægnante major est dubitatio, nisi enim detur, ægra de vitâ periclitatur. *Res naturales. Temperies. Ætas. Habitus. Sexus. An conveniat prægnantibus.*

tatur. Si detur extinguet calorem fœtus, qui minus refrigeranti causæ resistere potest, quam mater. *Herculanus* qui solus hanc difficultatem movit, putat anceps hoc remedium omittendum, cum alia suppetant, ut *aqua hordei saccharata*, *syrupus acetosus*, aliàs infamia Medico continget, si infans pereat. Sed non minus periculum est in prædictis, quam in aquâ, si frigida, eademque quantitate præscribantur, non enim aqua lædit quâ aqua, sed quâ frigida, affatimque & copiosè sumpta. Non minus ergo noxia erit aqua hordei si frigida, copioseque assumatur, eodem siquidem res redit. Sed non adeo lædi potest fœtus, datur enim tantùm in summo ardore, à quo fœtus magis periclitatur. Deinde temperat tantùm sanguinem matris, si non extinguit calorem matris quam tangit immediatè, multò minus calorem pueri, qui non nisi mediante sanguine materno afficitur. De consuetudine dubium est an sit necessaria conditio. Respondeo non esse, adeo ut si cæteræ affuerint conditiones, etiamsi hæc desit, licet tamen frigidam exhibere, quod si simul cum cæteris accedat, tunc certi sumus viscera illius occursum familiariter innoxiè tolerare, audacius ergò & promptius potest administrari.

Consuetudo.

XXIII. His finem imponam, si prius explicavero qua quantitate, quo tempore, & quænam aqua sit propinanda. *Avicennas* eam exhibet, donec æger fiat viridis, & rigore corripiatur, sed periculum est ne calor nativus extinguatur, & obruatur. *Galenus* vero 8. methodi tantum propinat quantum ægro bibere libet, sic flammâ extinctâ natura roboratur, quod tutius certiusque est consilium. Tempus quod spectat, Galenus illam prohibet ante coctionem, quamvis enim febris ut febris est proprium remedium sit frigida, cum illius calori & siccitati utraque qualitate repugnet. Attamen eadem frigida non est remedium humorum putrescentium, nisi quatenus per alvum, sudorem, aliasve vias, à naturâ frigidæ potu recreatâ, dejiciuntur; cumque utiliter hæc vacuatio ante coctionem fieri nequeat, ideo ante coctionem non licet frigidam administrare, nisi in imputri synocho, in quâ sanguis temperari tantùm debet, non evacuari, quia nulla putredo, cruditasve fatigat. In febribus quoque pestilentibus, & syntecticis, frigida statim, & in magnâ copiâ exhibenda est, quoniam urgentiori semper est occurrendum. Sed quæritur an in die criticâ liceat illam præscribere, quod omnes firmè asserunt, quia natura quæ excretionem molitur, roborata, facilius crisin perficit; Quod tamen non placet

Quantitas aquæ.

Tempus.

An in die criticâ.

placet *Massaria*, ne critica evacuatio aut retardetur, aut contrarius naturæ motus succedat, nam *ex aphorism. 20. lib. 1.* die criticâ nihil movendum, innovandumque est. At aqua non movet, sed tantùm naturam roborat, ideo non sicut catharcticum, aut venæsectio, crisin impedit, quin potius naturæ in motibus suis perficiendis opitulatur. In morbis qui per paroxysmos affligunt, in statu ipsius accessionis convenit *9. meth. cap. 5.* Tunc enim incendium visceribus conceptum, partes principes, nervosumque genus propugnat, quominus insigni & repentinâ aquæ frigitate lædantur. Hic addenda videtur præclara *Avicennæ* sententia cap. de synocho. *Cavendum ne infrigidantia dentur ante phlebotomiam & purgationem, nam obstructiones augent & putredinem.* quamvis enim *Galenus* videatur haustum hunc aquæ, *agonosticum* à quibusdam vocatum, præscripsisse, quando omissa fuit venæ secandæ occasio, tutius tamen datur, si venæsectio præcesserit, citius enim coctio succedit, antequam frigida non est danda, citiusque illius frigiditas per venas in universum corpus penetrat. Aquam ipsam quod spectat *Galenus* simplicem è puro fonte haustam tantùm commendat. Sed in iis qui illius usum reformidant, nullam rationem video cur aut decocta, aut saccharata, aceto addito, syrupisque refrigerantibus, aut aqua hordei non possit pari cum utilitate propinari. Quænam autem aqua eligenda sit fusè explicat *Aetius, & Gal 3. de rat. victus 40.* optimamque eam esse dicit quæ est purissima, omnia alienâ qualitate destituta, si nullum habeat, saporem, aut odorem, si pellucida sit, & sincera, de qua alibi diximus.

An in paroxysmo.

Quæ aqua propinanda.

XXXIV. Si frigidam exhibere non liceat, purgantia erunt ex usu, tum quia sanguinis quædam partes in utramque bilem facessunt, tum quia sanguis à reliquis humoribus expurgatus, depuratur. Levioribus tamen utendum, ut cassiâ, sero lactis, rhabarbaro, manna, myrobalanis, tamarindis, sennâ. ℞ *rad. oxalid.* ℥ ß. *cichor. totius, endiv. scariol. capilli vener. ana* M. ß. *semin. cucum. cucurb. ana* ʒ j. *sennæ* ℥ ß. *sem anisi* ʒ ß. *flor. viol. samb. ana* P. ß. *santali citrini* ℈ j. *f. decoct. ad* ℥ iij. *infunde rhab.* ʒ j. *dissolve syr. rof. solut* ℥ j. M. *f. potio.*

In diæta favorum.

Purgantia.

XXXV. Post hæc roborantibus utendum tùm internis, tùm externis, quæ principes partes cor & hepar refrigerent, quæ sequenti capite explicabuntur. Saccharum rosatum maximè prodest, quia non facile in bilem vertitur. ℞ *conservæ rosar.* ℥ j. *conservæ nymph.* ℥ ß. *pulveris diamarg. triasant. ana* ʒ ß. *sacch. rof. tabulati q. s. f. conditum.*

Roborantia.

vel ℞ *conserva viol. borrag. buglos. ana* ℥ ß. *pulveris margarit.* ʒ j. *coralli, crystalli ana* ʒ ß. *ossis de corde cervi, vel bovis* ℈ j. *facch. q. s. f. conditum auro coopertum.* Plura & magis composita à Medico præscribi possunt, sequenti capite materiam horum indicabimus. Extrinsecus epithemata applicantur & inunctiones, hepati & cordi, quorum paradigmata in affectuum cordis & hepatis curatione describentur, & in remediorum formulis, ne remedia hæc quæ quilibet tyro præscribere commodè & facile potest, sæpius inutiliter in libris nostris repetantur. Propterea deinceps rarò *clysterum, purgationum, juleporum, apozematum* descriptiones hic lector inveniet, sufficiet methodum medendi, materiamque Medicam indicasse.

XXXVI. Solet etiam in his febribus relinqui incendium in dorso & renibus, quia per illas partes perreptant venæ magnæ & arteriæ, in quibus cum maximè ferveat sanguis, etiam post febrem relinquitur intemperies quæ molestiam parit, quapropter renes sunt refrigerandi, *oleis rosato, violato, &c. unguento rosaceo Mesue cum camphora.* Sed *Galenus* inter refrigerantia externa principem locum attribuit suo cerato, quo adversus eresipelata, & inflammationes uti consuevit. Fit ex *cera alba lota* ℥ j. *olei rosati omphacini* sine sale præparati ℥ iij. liquentur in duplici vase, addatur tantùm aquæ frigidissimæ, quantum molliendo poterit accipere, cui si parùm *aceti albi* tenuis & clari admisceatur, efficacius fiet medicamentum. Cum magis refrigerandum est, *succum psyllii, sempervivi, solani, portulacæ* & similium addere non erit inutile. Modum autem abluendi ceram describit *Galenus 2. simpl. 15.* Monet autem mutandum assiduè medicamentum, priusquam incalescat, ne calorem ingeminet, ac demum tantummodo parti calidiori admoveatur, *ut thoraci, cordi, renibus, hepati.* Unguentum verò rosatum *Mesue* minus isto refrigerat, & præterea rancescit, ideo *Galeni* unguentum præferendum, quia ex tempore parari potest.

Ceratum refrigerans Galeni. Vide Gal. 10. meth. cap. 9. j. simplic. cap. 6. & 6. de tuenda sanit. cap. 14.

XXXVII. Ultimò laudant veteres Balneum aquæ tepidæ, quidam etiam frigidæ, sed suspectus esse debet illius occursus, ne calorem febrilem, putridosque vapores intus coërceat. Tepida autem corpus refrigerat, & relliquias materiæ resolvit. Sed nostro tempore sine balneo hæ febres curantur.

CAP.

CAP. II.

De Febribus biliosis, & primo de tertianâ exquisitâ.

I FEbris biliosa est quæ ex putrescente bile generatur; Hæc ferme causa est omnium febrium, aut saltem sese cæteris humoribus immiscet, ut docuimus ex *Hippocrate*. Est autem vel continua, vel intermittens. Continua ex humoribus fit in vasis putrescentibus, *vel minoribus*, tuncque tertio quoque die exacerbatur, *vel majoribus* & cordi proximis, tuncque febris ardens dicitur. Si quæras cur materia interdum propellitur extra venas, interdum in iis remanet, facilis erit ex supradictis responsio, humorem expelli, quando facultas expultrix robusta est, viæ patentes, & expeditæ, sine obstructionibus, humor non ità multus, aut crassus. Contra retineri, ubi multus est aut crassus, viæ impeditæ, obstructiones adsunt, neque facultas ità valet. Intermittens autem vel habet accessionem quæ intra duodecim horas terminatur, & vocatur tertiana exquisita, vel longiorem habet paroxysmum, ita tamen ut *ἀπυρεξία* sit longior ipsâ accessione, quæ simpliciter tertiana vocatur. Quæ autem productam habet accessionem, & breve intervallum, tertiana extensa nominatur, ex *Galeno 2. de differ. febr. cap. 8.* Avicennas aliam profert divisionem, *Galeni* tamen placitis consentaneam, ex parte materiæ putrescentis. Quæ enim fit ex sinceræ bilis putredine exquisita est, quæ verò alios humores admistos habet, notha, sive spuria nuncupatur. In quâ mistione necesse est humores simul uniri, ut ex utrisque una forma resultet, nam si humores seorsim putrescant, duæ erunt febres, ut in hæmitritæo, & duabus tertianis; de quibus omnibus dicemus.

II. Exquisita igitur tertiana ex putrescente flavâ bile accenditur, extra venas motâ, & tertia quoque die redit, eam *Galenus* optimè describit 2. de diff. feb. cap. 5. Tertiana exquisita est, *quæ fit à bile per sentientes corporis partes delatâ, cum rigore invadens, & ardentis febris similitudinem gerens, & bilis vomitibus, aut dejectionibus, aut sudoribus, vel horum quibusdam, vel omnibus solvitur, cujus accessio duodecim ad summum horarum æquinoctialium spatio finitur.* ex bile humore calido siccissimoque generatur, & sero *bilis 4. acut. 2.* proinde eos invadit qui habitu gracili, naturâ calidi, siccique sunt, quique maximum bilis fecerunt pro- *Tertiana exquisita.*

 ven-

ventum, ex causis ipsam generantibus, quales vel materiam suppeditant, ut alimenta pinguia, dulcia, calidæ siccæque naturæ, ac tenuis substantiæ, vel efficiunt ut corporis, viscerumque constitutio calida, sicca, ætas juvenilis, æstas, vigiliæ, ira, corporis nimii motus, quæ causæ quò vehementiores sunt, eò bilem magis adurunt, & nunc hanc, nunc illam, illius speciem producunt. Aliæ causæ bilem in corpore detinent, ut suppressa & impedita illius à jecore, & vesiculâ fellis in intestina evacuatio. Hæc si putrescat in vasis cordi proximis febrem facit ardentem, si extra vasa, exquisitam intermittentem. Scribit *Averrhoes 4. Collig. 28.* non esse necessarium omnes febres quæ tertio quoque die repetunt esse à bile, & *Galenus* ac *Avic.* eos reprehendunt Medicos qui ex tertiano circuitu febrem biliosam esse judicant. Nostro tamen tempore omnis tertiana periodus bili refertur accepta, ita ut etiam *Galenus* voluerit *1. aph. 12.* pleuritides quæ fiunt à sanguine bilioso, tertia quâque die exacerbari. Verùm ut diximus in *quæstione de periodis*, quæ prohibet bilem multam & tenuem quotidie, aut paucam & crassam quarto tantùm die moveri, sicut melancholia potest facere periodum quintanam, & sextanam, quidni faciet quoque tertianam. Utplurimùm tamen non tantum tertiana, sed & quælibet febris fit à bile.

* *Quæstio.*

III. Fernelius vult bilem putrescere in propriâ cysti, & circa viscera, quam sententiam *libro secundo* explicavimus, fieri nequit intermittens ex bile in proprio folliculo putrescente, potius erit continua, ut eo loco diximus, sed putrefit in habitu corporis, aut circum viscera, ut ostendunt rigor, lassitudo ulcerosa, quæ in principio paroxysmi fatigant, sudor paroxysmum finiens, quia eo sudore causa febris vacuatur. Quæret quispiam quomodo bilis putrescat, cum obstructionem parere non possit, quæ causa est putredinis? Fit enim obstructio ex humore multo, crasso & lento. At bilis nec crassa est nec lenta. Respondeo bilem vitellinam crassam esse & obstructionem parere, vel quotiescunque aliâ quâvis ex causâ obstructio fit in corpore, bilis putrefieri potest & febris accendi. Ideo *Galenus* etiam in febribus à bile utitur *origano, hyssopo* ad obstructiones solvendas quas crassus humor parit, non ipsa bilis.

An ab aliis bilis speciebus fieri possit.

IV. Nec tantùm à bile simplici, sed ab æruginosâ, vitellinâ, porraceâ fieri potest secundum quosdam, ut ostendit experientia purgatis per alvum & vomitum hujusmodi humoribus febres tertianas finiri; scri-

ſcribit *Galenus 5. aph.* 1. ſe vidiſſe juvenem qui expurgatâ per vomitum bile æruginosâ, à febre & convulſionibus liber evaſit. Vidimus nos mulierem quæ in ſingulis paroxyſmis bilem vomebat æruginoſam & vitellinam interdum. De his febribus doctè tractat *Averr. 7. Colliget. cap. xj.* ubi docet eas potiſſimum quæ fiunt ex bile æruginosâ, habere acceſſiones longas, periculoſa ſymptomata, & eſſe admodum exitiales. Eas quoque admittit *Avenzoar capite 6. lib 3. Theizir*, quas vocat fraudulentas & pernicioſas. At *Conciliator* negat dari febres ab ejuſmodi bile generatas, ob malignam & venenatam humoris naturam. *Maſſaria* eas reponit inter ſpurias, ſed ſine ratione, & authoritate, cum potius inter exquiſitiſſimas debeant numerari. *Ludovicus Mercatus* pernicioſas quaſdam tertianas deſcribit, inter quas eas recenſet quæ ab ejuſmodi humoribus procreantur. Rationes *Conſiliatoris* potiſſimum duæ ſunt. *Prima* quæ ſunt valde ignita non putreſcunt, quia calida ſicca, ut prædicti humores: Ergò nec febrem generabunt. *Secunda* oportet adeſſe tempus idoneum ad febrem generandam, ſed hic non adeſt, quia humor propter malignitatem & venenoſitatem ſtatim à naturâ expellitur. Sed Reſpondeo dubium non eſſe humores hos poſſe putreſcere, cum omnia putreſcant, imo nihil ſunt quam bilis intensè putrefacta, ſi igitur retineantur facient febres, ſed valdè malignas. Retineri autem contingit & in venis, & extra venas ob rationes à nobis alibi relatus. Dicit *Galenus* in febribus ſalutaribus nunquam rejici bilem æruginoſam *3, de alim. cap. de melle.* Ideo *5. de loc. aff. cap. 3.* ait ejuſmodi humores eſſe ſigna inflammationis jecoris, quibus verbis non negat, ut malè infert *Saxonia*, ex ejuſmodi bile fieri febrem, ſed negat eam eſſe ſalutarem, dicemus cap. de cauſo.

v. Ex his patent febris tertianæ differentiæ, quæ à variis petuntur. *A quantitate*, nam quædam horas 12. durat, alia minus, quia ex pauciori materiâ, aut ſaltem bilis ichore generatur, quæ febris benigniſſima eſt. *A qualitate*, aliæ ſunt valde mites, aliæ violentæ, prout materia putreſcens acris fuerit, nam bilis ſimplex generat febres benigniſſimas, acrior autem maligniſſimas, ut æruginoſa & quæ ad hanc accedunt. *Differentiæ.*

vi. Cauſa eſt ut diximus bilis putrefacta: Pendet autem hæc ex cauſis ſuperius à nobis enarratis. Potiſſimum ex jecore retorrido, unde ſcribit *Galenus*, tertianas ſemper fieri, jecore laborante. *Cauſa.*

vii. Signa

Signa. VII. Signa ex quinque prædictis fontibus repetantur. *Primò ex calore.* Est enim calor valde acris, sed qui longo manus contactu facilè superatur, quia humor tenuis & calidus facile exhalat, ac citò discutitur, quod intellexit *Hippocrates* cum febres quasdam esse dicit valdè acutas, sed à manu victas. *Secundò ex pulsu*, qui in principio contractus est & parvus, postea vehemens, celer, quod magna sit refrigerationis necessitas. Nullam habet inæqualitatem, aut certè minimam præterquam febrilem, quia bilis tenuior est, nec ita gravat naturam ut melancholia & pituita, tùm quia non minor est refrigerationis ex diastole, quam expellendarum ex systole fuliginum necessitas, ut docet *Galenus* 1. *ad Glaucon. cap.* 5. *Tertiò ex urinâ* quæ solet esse flava, aut flammeâ, substantia mediocris, & odore gravis in exquisita, nam ut docet *Avicennas* in nothâ potest urina esse cruda & crassa. *Quartò ex formâ febris*, nam tertio quoque die invadit, principium non est diuturnum, in augmento & statu symptomata increscunt; æger somnolentus non est, sed vigil, nisi in nothâ cum humores sunt crassiores, in quibus interdum sopor contingit, dolor adest capitis, vigilia, delirium, sitis, nausea, oris amaror, inappetentia, cardiogmos & similia, declinatio est cum sudoribus, & remissione omnium symptomatum. *Vltimò ex causis prægressis* de quibus suprà diximus, ut ætate, regione, anni tempore, victus ratione, consuetudine, corporis habitu: Quibus addere possumus conjecturam Archigenis, de quâ *Galenus* loco citato, si biliosæ febres eo tempore sint epidemicæ. Et hæc sunt generalia signa febris biliosæ.

Signa intermittentis. VIII. Intermittens autem esse dignoscitur ex propriâ formâ. Incipit enim cum rigore valido & pungente instar acus, qua differt à quotidianâ in quâ sola adest refrigeratio, in quartanâ verò vehemens adest perfrictio, ossa ipsa quasi afficiens. Præterea tertianæ rigor primo statim die vehemens est, quia biliosus humor in morbi progressu à naturâ superatur, in quartanâ verò humor in dies magis ac magis putrescit, nec punctiones, sed vehementis refrigerationis sensum inducit. In tertianâ verò pauca est refrigeratio, tantùm ob caloris ad interiora recursum contingens, sed in quartanâ & quotidianâ frigus adest ex ipsâ humoris qualitate, ut ait *Gentilis*. Quatuor igitur observat *Avicennas* in rigore tertianarum; *Primo* incipere cum horrore, deinde rigorem fieri majorem, ac deinde in dies minui, contra quam in quartanâ. *Secundo* rigorem esse pungentem instar acus. *Tertio* non esse

valde

valde frigidum. *Quartò* citius sedari quam reliqui rigores à materiâ frigidâ pendentes solent. Præterea pulsus in principio sunt parvi ac debiles, mox in statu magni fiunt & veloces, nullam aut exiguam habentes inæqualitatem, præterquam febrilem: calor per universum corpus expanditur, sitis urget, homo uritur, ut se denudet, magnumque spiritum ducat, sed ex facili, tandem declinatio cum sudore fit ob materiæ subtilitatem, quam excipit omnium symptomatum remissio & ἀπυρεξία.

IX. Sed exquisita tertiana à nothâ differt in pluribus. *Primò* quod ejus accessio duodecim horas non excedit. *Secundò* in septem circuitibus judicatur longissima. *Tertiò* incipit cum rigore intenso & brevi, & terminatur sudore magno. *Quartò* quia in primâ, secundâ, aut septimâ die, urinæ cernitur concoctio, in spuria nequaquam. *Quintò* quia calor exquisitæ mordacior est & acrior, quam nothæ. *Sextò* quia paroxysmi ordine quodam antecedunt, aut postponunt, ob materiæ uniformitatem, & subtilitatem. Sed in spuriâ non servatur proportio, propter materiæ & crassitiem, & difformitatem. Quod si paroxysmi eâdem horâ invadunt, notha est ob materia crassitiem, *nam aphorismo 3. lib. 4.* Si paroxysmi eâdem horâ repetunt, morbus longus significatur, tertiana autem exquisita non solet esse longa. *Signa exquisitæ.*

X. Si à bile æruginosâ & prasinâ fiat, longos habet paroxysmos *inquit Averrhoes*, & pessima symptomata, quæ ita describit *Avenzoar*, Cum invadit paroxysmus, *angustiantur multum patientes, & habent inquietudinem magnam cum siti validâ, & alienationes varias, atque magnas, jactant se per lectum huc & illuc, cum instantiâ vigiliarum, & pulsus eorum est durus, parvus, & diversus, & pro majori parte finis hujus febris est malus. Et accidentia quæ superveniunt sunt pessima & fraudulenta, & deceptoria, urina ad viriditatem, vel nigredinem tendit, & hypostasis ejus etiam est talis*; & hæc omnia ex malignitate humoris dependent, unde febres hæ sunt valdè periculosæ, vixque infirmi evadunt, ut *idem* docet, *si hypostasis nigra sit in medio, moritur patiens in brevi, si sit in fundo, adhuc citius. Quod si in die criticâ incipiat apparere urina nigra sine hypostasi est signum salutis, nam hypostasis nigra est semper mala, quia ostendit debilitatem virtutis in digerendo, nam natura quando est fortis, convertit hypostasin ad albedinem.* Sed *Averrhoes* impossibile esse putat, quenquam ab hoc morbo evadere. Ipse *Galenus* in febribus salutaribus nunquam vult rejici æruginosam bi- *Signa bilis prasinæ æruginosæ.* *

 lem.

lem. Juvenis tamen de quo *5. aphorism. 5.* vomitu æruginoso à febre & convulsionibus liber evasit, & experientia ostendit etiam post humorum acrium istorum rejectionem plurimos ægros fuisse sanitati restitutos.

Prognostica. XI. Simplex autem tertiana salubris est, nec ulla ratione sui lethalis, *5. Epidem.* unde *aphor. 59. sect. 4. In septem periodis longissima judicatur.* Dixit tamen *in Coacis* terminari novem circuitibus, sed & sæpe ante septimum paroxysmum, scilicet quinto, imo & tertio solutas videre licet. Quod sunt in continuis dies, id sunt in intermittentibus paroxysmi, unde secundum eandem numerationem, earum fiunt crises. Solvitur ergò tertiana hoc tempore si nullus error ab ægro aut Medico committatur, nam ut docet *Trallianus* si malè curetur redditur insanabilis, aliàs ulterius prorogari non solet ob humoris tenuitatem & fervorem, qui eo temporis spatio absumpto fomite, ipse quoque consumitur. Sed si bilis sit crassiuscula, ait *Forolivienfis*, accessiones poterit producere, & crisin ultra septimum circuitum prorogare; sed hæc febris non potest esse pura, sed potius notha. Scribit *Galenus 2. de crisib. cap. 3.* Si urina subflava fuerit, & mediocriter crassa, & paulò post vel nebulam albam, vel enæorema bonum habuerit, quartum non excedit circuitum, nebula alba est certissimum criseos futuræ indicium *aph. 71. lib. 4. Quibus septimo die fit crisis, iis nubecula rubra quarto die in urinâ apparet, & alia adsunt secundum rationem*, est enim quarta index septimæ, quod si rubicunda nebula bona est quarta die, inquit *Galenus*, multo magis si alba fuerit, si laudabile enæorema adsit, in morbo autem acutissimo sola caloris & substantiæ mutatio sufficit. Meminit autem solius nebulæ rubræ; quoniam hæc rariùs accidit, ruber enim calor indicat coctionem inchoatam, albus vero progressam, partes enim solidæ quæ in humorum coctione operantur, sunt albæ unde materiam morbificam sibi similem reddunt. Nubecula autem rubra rarior est, & quidem hunc colorem salutarem esse ait *Hippoc.* sed diuturnioris morbi signum, *in prognost.* Et *in Coacis* sic scribit, *aphor. 7. lib. 4. Nebula in urinis alba quidem & fundum versus utiles, rubra autem lucida, nigra difficiles*, unde rectè ait *Galenus*, signum hoc non esse perpetuò verum, & tantum in morbis qui citissimè moventur, nam si undecimo appareret, tres dies non sufficerent ad plenam morbi coctionem absolvendam, ut crisis decimo quarto contingat, quoniam nebula rubra levem tantum coctionem indicat, quæ si citò non appareat, non potest

citò

citò perfici, unde profitetur se rarò quam in quarto die ejusmodi nubeculam vidisse, cum vero eam septimo observavit, crisis ad 14. prorogata fuit. Addit deinde *Galenus 2. de cris.* si urinæ sint flaviores, nec enæorema, aut nebula in primo circuitu apparuerit, ad septimum usque extendetur, quia nulla adsunt certa coctionis in primo circuitu indicia, Deinde subdit. *Omnium febrium simplicißima est, quæ habet exquisitæ tertianæ indicia, & hypostasin albam, levem, & æqualem, hæc enim tertium circuitum non transcendet.* Sed etiamsi ex se sit salutaris, interdum tamen, ut observat *Saxon.* movetur humor ad os ventriculi, unde qui illud habent valdè sensile, ex cardialgiâ incidunt in syncopen, & moriuntur, quod tamen non est perpetuò verum, nam sæpe & ordinariè movetur humor in principio paroxysmi ad os ventriculi, qui vomitu utiliter excluditur, & vidimus convulsiones & cardialgias singulis paroxysmis ex bile æruginosâ enatas, quæ ejusmodi bilis vomitu sedabantur, morbusque septimo paroxysmo solutus fuit. Circa hæc coctionis signa, quæ celeritatem solutionis ostendunt, monet *Amatus*, si duplex sit tertiana, ea non esse certa, nisi de unâ tantùm, quæ alterâ remanente cessare potest. Præterea quando tertiana solvitur, ea aut vomitibus, aut sudoribus, aut dejectionibus terminatur, rarò per urinam. Labiorum & narium exulcerationes febris finem significant *6. Epid. sect. 8. aphor. 41.* Sic igitur istius febris longitudinem & brevitatem cognoscemus, ex accidentibus, & paroxysmis, si enim secundâ accessione omnia fuerint fortiora, & in tertio incipiant remitti, quarto finietur. Sed si septimo terminari debet, in quarto morbus erit in statu, & quinto symptomata incipient remitti. Unde jubent Arabum interpretes, ut prædicant Medici quartum paroxysmum fore maximum, ne si phlebotomia, fuerit prius administrata, aliudve remedii genus usurpatum, dicant adstantes ægrum à Medico fuisse interfectum. *Altimarus* febrem tertianam statuit esse acutam, quod repugnat iis quæ à nobis ex *Hippocrate & Galeno* allata sunt. Est enim morbus acutus, non tantum qui brevis est, & celeriter sua tempora percurrit, sed qui periculosus simul est, quod tertianæ non competit, quæ est securissima, & mitissima. præterquam quod omnis intermittens periculo caret, intermittentium minimè periculosa est tertiana exquisita, *j. ad Glaucon. cap.* 8. Respondet *Altimarus* acutos morbos esse duplices; vel enim fiunt ex humoribus, citra ullum determinatum locum affectum, vel fiunt aliquâ parte inflammata & patiente, & hi sunt periculosi, priores

An sit morbus acutus.

 non

non item, unde negat esse de naturâ cujuslibet morbi acuti habere periculum annexum, sufficit si sit velocis motus & magnitudinem habeat, quod *Galeno* manifestè repugnat, cum periculum non possit à morbis acutis separari. febris ardens est acuta & periculosa, & tamen fit ex humoribus parte aliquâ non patiente. Acutorum morborum non sunt certæ prænotiones salutis, & mortis. Sed certum est tertianam esse omnium febrium mitissimam, non igitur acuta est. Acutis quoque victus tenuis competit. Sed in tertianâ *Gal. j. ad Glaucon. 10.* alimenta præbet crassiora, ut ova sorbilia, fructus, suum pedes & similia. Ergo nõ est morbus acutus. Celeriter judicatur, inquit *Altimar.* Ergo est morbus acutus. Præterea est magnus morbus, tum ratione partis affectæ scilicet cordis, tum ratione suæ essentiæ si ad diarias comparetur. Sed fallitur, nam nec est morbus magnus ratione cordis, sic enim ephemera magnus quoque foret morbus, nec ratione suæ essentiæ, cum sit *Galeno* simplicissima, sed tantùm respectu diariarum, quæ vix morbi vocari debent. Quod si decimoquarto die aut citiùs finitur, id tantùm ejus ostendit brevitatem, non autem acutiem. Objicit præterea, semitertiana est morbus acutus, sed non habet acutiem à quotidianâ, quæ est morbus chronicus, nec ex utrisque simul junctis, quia si quotidiana acuta non est, acutiem non dabit. Ergo habet à tertiana. Erit igitur morbus acutus, cui argumento nunquam potuit *Augenius* satisfacere. * Sed Respondeo hæmitritæum ab utrisque habere acutiem, simul junctis, à bile habet velocitatem, à quotidianâ continuitatem & periculũ, unde quamvis seorsim morbos acutos non faciant, simul tamen conspirant in animalis perniciem, quibus adde difficultatem curationis, ob contrarias intemperies bilis & pituitæ, quæ inducunt periculum.

Curatio. XII. Nunc itaque ad curationem veniamus, & primò quod in paroxysmo agendum sit videamus. *Quid faciendum in paroxysmo.* Cavendum itaque imprimis est à somno ante accessionis declinationem in quâ si dormierit, sudaveritque erit bonum, nam ex somno in accessionibus symptomata fiunt deteriora, augentur viscerum incendia, & inflammationes, paroxysmusque longior evadit, ut docet *Galenus com. ad aphor. j. lib. 2.* Ubi horrent rigentque ægrotantes, si sint nauseabundi, vel aquâ tepidâ, vel hydreleo vomant, aut si tenacior materia est, oxymel addatur scylliticum, aut etiam vehementioribus utendum erit, si opus fuerit. Alvus tamen sollicitari non debet in ipsâ accessione, sed longè ante insultum, ut in declinatione, aut intervallo, glande scilicet, aut clystere molli, *ex sero, caßiâ,*

caßiâ, catholico, & ſimilibus. Accedat enim paroxyſmus ventre vacuo, inquit *Avicennas*. Ideoque unicè obſervandum ut ante paroxyſmi adventum cibus in ventre concoctus ſit, nihilque comedat bibatque in acceſſione ante declinationem; ſed ſitis ſi valde urgeat, ad ejus tædia devitanda, aquâ frigidâ ſæpe os colluat, vel mulſa aquosâ *2. de morb.* aut ſuccum limonum aquâ diluat, vel Julepo Alexandrino utatur. Quod ſi ſitim ferre nequeat in ſtatu paroxyſmi bibere poterit ex *Aetio cap. 79. lib. 5.* & *Galeno 2. de criſib. 3.* In fine ſtatus, cum ſudare incipit, leviter operiatur, ſudores abſtergeantur, ubi multum ſudaverit. Vinum album mediocriter lymphatum quidam præſcribunt ad ſudores copioſius eliciendos, aut ſyrupum *S. Ambroſii* dictum, quem *Guainerius & VVeckerus* deſcribunt. *Quercetanus* in Pharmacopœa ſub nomine decocti ad febres intermittentes, eundem deſcripſit. ℞ *milii decorticati quantum voles, coque ad crepaturam, decocti accipe* ℥ v. *vini albi* ℥ ij. *& calidum præbeatur*, nam & ſudorem provocat, & ſitim ardoreſque febriles extinguit; *Cum febris remiſerit*, inquit Hippoc. *ptiſanæ ſuccum, aut milium liquidum ſorbendum dato, aut vinum album generoſum*, unde obſervo ſyrupum prædictum Ambroſii, cognitum fuiſſe *Hippoc. 2. de morb.* refrigerat enim, deſiccat, & aliquantulum aperit *ex Galeno*, & ſecundum Dioſcoridem alvum ſiſtit, & urinas movet, plurimaſque habet egregias virtutes, quæ non ſunt hic recenſendæ, dyſenteriam, aluique fluxus ex *Hippoc.* certò ſanat plureſque ejus vires Solenander in conſiliis recenſet, & propterea deberet ad uſum revocari. Quod ſi ſudor naturæ beneficio non erumpat, non eſt vi & remediis eliciendus ante quartum acceſſionem. Solet tamen ſudor paroxyſmum finire, aliàs periculum eſt ne in continuam degeneret. Vidi tamen ſæpe non ſudoribus ſed biliosi alvi profluvio ſingulas acceſſiones ſolutas, quod me in Fernelii ſententiâ confirmavit, intermittentium febrium materiam ſæpe latitare in præcordiis, non autem in corporis habitu.

Syrupus S. Ambroſii.

XIII. Ad curationem hujus febris ex præcepto *Galeni* refrigerandum eſt & humectandum, quia contrariorum contraria ſunt remedia, & quò febris calor acrior erit, eo magis refrigerandum, unde etſi continuæ & intermittentis eadem ſit curatio, in continuâ tamen efficaciora, ſæpiuſque repetita eſſe debent alterantia, victuſq; tenuior. Aër igitur frigidus ſit & humidus quantùm fieri poterit, ſomnus prodeſt, vigiliæ nocent, præterquam in acceſſione. Et uno verbo ex rebus ſex non naturalibus vitet eas quæ calefacere poſſunt, ut motus, iram, venerem, ſimiliaque, quamvis *Trallianus* iram imperet, ad vacuandam faciliùs bilem, ve-

Victus ratio.

rum malè nam irâ fervet bilis, & ad os ventriculi sæpe fertur, ubi pessima excitat symptomata. Cibi sint eupeptoi & refrigerantes, quorum quantitas ea sumi debet, quæ facilè concoqui possit. Pisces saxatiles, suum pedes, testiculos gallorum, aviculas concedit Galenus *j. ad Glaucon.* Sed à pinguibus, dulcibus, acribus, salsis abstinendum, & etiam, si fieri potest, ab omni cibo, quia facilius humor concoquitur, si sorbitionibus solis ægri victitent. Has conditiones observat *Avicennas* ut primùm alvus libera sit, prior cibus concoquatur, ante adventum paroxysmi, nullus detur, nisi tempore quietis, aut saltem in declinatione; & quò magis ad statum morbus accedit, tantò tenuior præscribatur. Fructusque concedit, ut granata, pruna, cucumeres, melonem Indum, à quibus ipse *Galenus* non abstinet, cum tamen facilè corrumpantur, & putredine suâ febrilem causam augeant. *Trallianus* peponem præscribit ante paroxysmum, & aquam temperatam superbibere jubet, vel potius vinum temperatum, (*κεκρᾶτον* enim sic vertendum puto,) hinc inquit quibusdam sudor, aut bilis copiosè per alvum exiit. Negatque Galenum dixisse unquam pepones bilem generare, sed tantùm choleram morbum; idem quoque probat lactucas, cucurbitas, cucumeres, persica cocta, cerasa. A vino autem ante coctionem abstinendum *ex j. ad Glaucon.* at ubi morbus concoqui ceperit, id autem fit in augmento, tenue, aquosum & paucum dare non veretur, sed satius est & tutius uti *aquâ hordei*, aut aliis stillatitiis, ut superiori capite diximus.

XIV. Victu instituto ad humoris alterationem & vacuationem veniendum. Alteratur humor, universumque corpus refrigeratur, aut venæsectione, aut refrigerantibus medicamentis. De venæsectione maximè dubium est an conveniat. Quidam convenire volunt, alii negant, alii demum post tres paroxysmos eam concedunt. *Galenus* venæsectionis non meminit in curâ tertianæ, *primo ad Glauconem* in tertianâ vero nothâ, & quartanâ eam admittit. *Paulus*, *Aetius*, qui à Galeno sua transcripserunt, eam pariter omittunt. Solus inter Græcos *Actuarius* illius meminit, *lib. 3. cap. 19.* *In omnibus*, inquit, *febribus sanguinem mittere convenit, nam cum is post spiritum primum fervorem concipiat, & totum corpus afficiat, si aliquid ejus effluxerit, multum caloris unà detrahitur. & quamvis à flavâ bile fiat, tamen sanguis qui promptè succenditur ei materiam subministrat, & cum universum corpus permeet, illud calefacit, quare si quid ejus evacuatur, multa quoque febris difflatur portio: Quare si ab insensili*

Venæsectio.

transpi-

transpiratione febrientes opem sentiunt, febremque densata cute magis accendi constat, an non melius agris fuerit, si humores qui eam in corpus distribuit, sensibilis fiat evacuatio? Sanguis igitur mittendus bis vel ter, & interdum ad animi deliquium. Et si Galeni consilium sequamur *libris methodi*, Saluberrimum est in omnibus putridis sanguinem mittere. Cur notha requirit venæsectionem potius quam exquisita? Id non fit ratione pituitæ, hæc enim venæsectionem non postulat, nec ratione sanguinis inflammati. Accenditur enim sanguis in exquisitâ, non minùs quam in nothâ. Verentur alii ne venæsectione tertiana intermittens evadat continua, aut duplex. Non enim, ait *Fernelius*, evacuatur morbi causa quæ est in præcordiis, sed per venæsectionem attrahitur in venas, unde febres fiunt ardentes, idque experientiâ se didisse profitetur. Præterea corpus est omnino cacochymum, & generatur in regione, ætate, cœli statu calidissimo, in quibus venam secare prohibet *Galenus*, tum quia humores in exquisitâ tertianâ non sunt in venis, fomes est extra venas. Ita ut neque ratione causæ conjunctæ, neque ratione fomitis vena secanda sit. Respondet *Gentilis* venæsectionem administrari, non ad causam conjunctam, sed antecedentem, ne sanguinem vitiet, & in bilem convertat, Materia enim bilis sanguis esse solet, qui febrilem calorem in universum corpus defert. Quidam addunt febrem tertianam non esse morbum magnum, cum sit omnium febrium simplicissima post diarias, ideoque venæsectionem ipsi non competere quæ tantùm magno morbo debetur. Sed non observant febrem hanc etsi naturâ suâ mitissima sit; facilè tamen degenerare in acutam, & ardentem, incendiumque suum facilè venis communicare. Arabes venam secant si tertiana non sit adeo exquisita, hujusque humor in jecore generetur, aut si sit in corpore plethorico sanguini immistus, scilicet si sanguis unâ cum bile accendatur, quod ex urinâ rubrâ dignoscunt. Et quidem certum est tunc tutius venam secari, hæc tamen conjectura non semper respondet, ut observat *Hollerius*, nam urina rubra potest fieri jecore infirmo, aut renibus plus æquo attrahentibus, aut aliis de causis, non ex naturâ febris. Præterea urina rubra & flammea tantùm in ipso paroxysmo apparet, in intervallo autem quando vena secanda est, naturali similis redditur, & tamen sæpe observavimus venarum sanguinem venæsectione emissum, alteratum fuisse, & etiam corruptum, nec tantùm in tertianâ, sed & in ipsâ quartanâ quæ longiora & dilucidiora habet intervalla, nec explicant Arabes quando urinam hanc

hanc rubram velint eſſe venæſecandæ ſignum, nam in paroxyſmo ſemper rubra eſt & valdè crocea, in intervallo raro, & ſic aut ſemper vena ſecanda eſt, quia urina ſemper in inſultu rutilans eſt & rubra, aut nunquam vena ſecanda, quia in tertianæ exquiſitæ ἀπυρεξία urina ſemper naturali ſimilis eſt, quod ſi non ſit, tertiana non eſt exquiſita, nec ad perfectam devenit infebricitationem. Non eſt igitur adeo curioſè ſpectanda urinæ rubedo, ſed vena in omni tertianâ ſi vires & cætera conſentiunt, injecto prius clyſtere ſecari debet. Nec metuenda eſt bilis effervescentia, ut volunt *Arabes*, non minùs enim bilis educitur, quam ſanguinis, quia tenuior eſt, deinde univerſum corpus, tum hepar, qui tertianæ fomes eſt, temperantur, quò fit ut deinceps pro fervidiori ſucco temperatiorem procreet, tùm etiam natura reliquum materiæ morbificæ concoquit, expellitque facilius, criſiſque acceleratur, febriſque in ardentem mutatio præcavetur. Obſervandum tamen febrem hanc fieri æſtuoſo cælo, quo tempore Venæſectio, cautè eſt adminiſtranda. Quod vero ajunt *Galenum* ejus non meminiſſe, ſoluit *Altimarus*, id à Galeno omiſſum inquiens, tanquam notum & explicatum in univerſali methodo, eam verò commendaſſe in nothâ, quia dubitare quiſpiam potuiſſet, an in nothâ conveniat ob miſtionem humoris pituitoſi, omiſiſſe verò tanquam clarum & manifeſtum in tertianâ exquiſitâ. Et ſane judicent omnes quam valeat illorum ratio. *Galenus* omiſit venæſectionem in exquiſitâ, ergo non debet fieri. Etenim ſi noxia eſt in hac febre ſanguinis miſſio, quanta fuit in Galeno negligentia, id non indicaſſe, quod tanti eſt ad artem momenti, ſilentio enim ſuo dubium reliquit, fierine debeat, necne. Veriſimile eſt igitur Galenum id ſuppoſuiſſe, cum alibi docuerit in omnibus putridis venam eſſe ſecandam.

Tempus Venæſectionis.

XV. Arabes authore *Avicennâ* venam non ſecant ante tertium paroxyſmum, quod potius experientiâ quam ratione inniti videtur. Venæſectio ſiquidem ex præceptis *Galeni*, ſemper in principio celebranda, quantum fieri poteſt. Cum enim hæc febris ſeptem circuitibus terminetur, poſt tertium paroxyſmum ſtatus vel adeſt, vel inſtat, quo tempore ſecundum Hippocratem nihil eſt movendum. Itaque ſi venæ multo ſanguine turgeant ſtatim ſanguis mitti debet, quod ſi verò ſanguinis non adſit copia, ſequendum *Avicennæ* conſilium, quod experientiâ verum eſſe ſæpiſſimè comprobavi. Jubet autem Avicenna, ut ſi poſſibile ſit venæſectio fiat ante quartum paroxyſmum. *Si poſſibile eſt ut phle-*

phlebotomes, usque ad tres periodos fac, inquit ille. Ubi notandum quod observat *Gentilis*, estque verissimum, tertianam exquisitam primò incipere ab humore bilioso qui sanguini commistus non est, sed postea in sequentibus paroxysmis vitiare & labefactare sanguinem, ideoque in primis paroxysmis non esse necessariam venæsectionem, sed tantùm in sequentibus, quod cognoscetur si urina primò citrina & flava, postea tendat ad rubedinem. Si igitur mittatur sanguis post tertiam accessionem, quoniam quarta proxima est, quæ status est morbi, ideoque omnium gravissima futura est, id erit *Guarnerii*, *Gentilis*, cæterorumque Arabum consilio prædicendum, ne gravitatis illius morbi culpa in Medicum transferatur.

XVI. Alteratur etiam bilis refrigerantibus medicamentis, ut ad purgationem aptior reddatur, qui tamen usus præparantium non debet nos à minorantibus absterrere. Præscribatur igitur ante omnia clyster, qui *ex j. ad Glaucon.* debet esse mollis & refrigerans, ne jecur incalescat. ℞ *decocti communis clysteris emollientis & refrigerantis* ℔ j. *Infusionis croci metallorum* ℥ ij. *mellis violati* ℥ j. *f. clyster.* vel purgetur blandè cassia, diapruno, syr. rosar. solut. mannâ, quam tamen improbat *Massaria* ob dulcedinem ne in bilem vertatur, sed *myrobalanos* ante coctionem improbat *Avic.* quia adstringunt. *Rhabarbarum* probat *Averrhoes*, sed illud rejicit *Massaria*, (qui solet in rebus nihili esse valde cautus,) ob fervorem & adstrictionem, quasi infusione aquarum non temperaretur. *Minoratio.*

XVII. Humore ità leviter purgato, alterantia frigida debent administrari, ut reliquos præparent. Id præstat serum lactis caprini, aut emulsio seminis melonum, & similia quæ in varias formas Julepoorum, Apozematum aliasque à Medicis concinnari solent, ideo hic illorum materiam describemus, quæ ex hoc capite in posterum repetatur, ne multa & eadem sæpius frustra repetantur.

Bilem præparantia.

Bilis igitur quia calida sicca refrigerantibus & humectantibus temperanda, quia acris lenientibus, si tenuis fuerit debet incrassari, si crassior ut vitellina attenuantibus erit utendum, sed frigidis aut mixtis. Id faciunt.

Et ex his variæ fiunt medicamentorum formæ ad alterandos humores & roborandas partes internas formâ Julepi, Apozematis,

& syrupi, julepi ex aquis distillatis & syrupis fieri solent, interdum addito succo defæcato, & sacchary, sensim coquendo & despumando ad consistentiam julepi, quæ media est inter apozema & syrupum. Accommodantur humoribus præparandis, leniendi siti, frænando humorum ardori. Apozemata verò ex decoctis plurium simplicium. Veteres olim herbas mulsæ incoquebant, nos aquæ, sero lactis, addito saccharo, quod si magnâ copiâ addatur, fiet syrupus ℞ *aqua hordei* ℔ j. *julep violati, syr. de acetosa ana* ℥ ij. M. F. *julep.* ℞ *aquar. rosar.* ℥ ij. *aquar. plantag. cichor. endiviæ ana* ℥ iij. *succi granator. limon. ana* ℥ j. *sacchari clarificati* ℥ iiij. M. F. *julep.* ℞ *aqua pomor. redolent.* ℔ j. *incoque corticum pomor. redolent.* M. ß. *santali citrini* ʒ ß. *adde syr. violati* ℥ ij. *succi limon.* ℥ j. *aceti rosacei, vel cariophyllati* ℥ ß. *omphacii* ℥ ß. *sacchari clarificati* ℥ iij. M. F. *julep.* ℞ *aqua fontana* ℔ j. *aqua rosar sacchari albi ana* ℥ iiij. *aceti vel omphacii sub finem injecti* ℥ ij. *conserva berberis prædictis dissoluta* ʒ iij. *f. colatura*; syrupi officinarum aquis dissolvuntur, & addito spiritu vitrioli fiunt julepi. Conservæ idoneæ dissolvuntur aquis prædictis, dein colantur & additis syrupis fiunt potiones, interdum si opus sit pulveribus aromatisatæ. ℞ *radicum cichor, dentis leon. graminis, acetotosa ana* ℥ j. *folior. endiv. hepat. lactuca, acetosa, ana* M. j *flor. violar. buglos. sambuci ana* P ß. *semin. endiv. portul. melon. ana* ʒ j. *f. decoctio in quâ per residentiam clarificata dissolve syr. limon.* ℥ ij. *syr. capilli vener.* ℥ j. *f. apozema* vel ℞ *rad. gram. asparagi, oxylapat. filicis, plantag. cichor. ana* ℥ ß. *vel unius horum* ℥ ij. *folior. cichor. sacriola, borrag. rostri porcini, dentis leonis, herbar capillar. agrimon. hepatica ana* M. j. *lactuca* M ß. *prunor. sebest. ana* Par. v. *sem. frigid. major. sem. citri ana* ʒ j. *sem. apii, petros. anisi ana* ℈ j. *flor. nymphea, cichor. trium cordial. ana* P. j. *decoct. ad* ℔ j. ß. *in qua clarificata dissolve sacchari* ℔ ß. *& dein adde aceti rosacei* ℥ j. *aromatisetur* ʒ ß. *pulveris triasantali*, si malignitatis suspicio adsit, addantur radices tunicis termentillæ, succus citri limonum, & similia. Hyeme in herbarum inopiâ radices & semina coquantur in Apozema, temperari autem possunt radices in aceto, aut saltem acetum addi sub finem coctionis. *Oxymel simplex* tepidum vel calidum datur etiam in acutis *3. acut.* nam concoctioni humorum opitulatur. Huc referri debet decoctum hordei, quod magis compositum sic fiet. ℞ *hordei mundi* M. j. *sem. endiviæ, acetosa, frigid. major. ana* ʒ j. *coque & in* ℔ j. *Colat. dissolve vini granat.* ℥ ij. *syr. limon. vel de acetos. citri, sacchari candi ana* ℥ j ß. *ad ignem parum bulliant, pro potu ordinario.* Vel quæ

præ-

præscripsimus capite de synocho huc transferri commodè possunt.

XVIII. Materia concocta purganda est per vomitum, per alvum, per urinas, & sudores, sed rarò utimur diureticis sudorificis, sæpiùs aut vomitorio, aut catharsi per inferiora. Vomitu autem utimur si ad ventriculum humor moveatur, quod fieri solet in principio accessionis, tunc levioribus medicamentis irritetur, ut aquâ hordei cum oleo amygdalarum dulcium. ℞ *oxymelitis* ℥ ij. *decocti seminis raphani* ℥ vj. *bibat tepidè*, Fortiora sunt *anethum. semen attriplicis*, quibus validius est *azarum*, nec nisi cum impetu vomitum provocat, commodè tamen *Fernelii diazaron* in usum revocari potest, sed omnium emeticorum præstantissimum est *antimonium*, & omnium minimè vires labefactat. Non debet autem ipsius substantia dari, sed sola infusio, quæ neque ex *floribus*, *neque ex vitro*, sed ex solo *croco metallorum* optimè defæcato præparetur. Est enim hæc omnium Antimonii præparationum tutissima, & vim quandam balsamicam post operationem visceribus aspirat. Vomitoria cætera quibus familiariter utuntur, *qui Galenici esse & dici volunt*, parata ex Azaro, florib. genistæ, hellebor albo, & aliis ejusmodi, de quibus abunde in generali methodo diximus, præterquam quod sunt ingrata, & ineptè composita, multò pejora sunt & validiora quam Antimonium, id quod millies experientiâ probavi. ℞ *croci metallorum optimè præparati, ut alibi docuimus* ℥ j. *vini albi* ℔ j. *Inf. per dies* XV. *In vase optimè clauso, quotidiè bis vel ter agitando. Post residentiam, vinum filtretur, cujus* ℞ ℥ j ß. *aquæ fontanæ* ℥ ß. *sursam deorsumque operatur sine gravi molestiâ.* Puerulis sufficiunt ʒ ij. vix ultra ℥ j ß. adultis unquam propinavi, & semper fœliciter successit. *Helleborus* autem *albus* quo veteres familiariter utebantur, iis relinquatur, qui metallica adeo superbè refugiunt, sed à veri dogmatici præscriptionibus in posterum fermè perpetuò exulet, tanquam noxium medicamentum. Sed facilior est ac tutior minusque molestia per inferiora purgatio, & primum mollibus clysteribus alvus subducenda inquit *Galenus j. ad Glaucon. cap.* IX. *Vomitus.*

XIX. Purgationem probant Avic. Trall. aliique est morbus acutus à cacacochymiâ & bile prognatus cui debetur purgatio, *si natura per vomitum urinas, sudores & alvum bilem in hac febre sponte vacuat, indicat purgationem in hoc morbo esse bilem, ideo naturam imitari Medicus debet.* Si ardenti convenit purgatio, quidni tertianæ? Quæ per os sumuntur benigna sint, non diagridiata propter vehementem illorum calorem,

unde rectè *Averrhoes 7. Colliget.* XI. prohibet usum scammonii, quia quantumvis rectè corrigatur, partibus principibus nocet, vires debilitat, febris calorem & siccitatem auget. Quod si scammonium detur, jubet admiscere nympheam, aut syrupum de pomis, quæ frigiditate & humiditate scammonium emendant, & præterea vi aromatica viscera roborant. Sintque potius in formâ liquidâ quam solidâ, ideo à pilulis abstinendum, quia nimis impensè calefaciunt & exsiccant. Docet autem *Hippoc. 2. de morb. & lib. de internis affect.* in tertianâ ante quartum paroxysmum pharmacum non esse dandum, quia ante illud tempus vix ulla adest coctio. Benigna tamen & levia quæ nos habemus medicamenta in principio innoxiè propinari possunt, non obliti tamen quod tertiana *ex j. ad Glaucon.* potius alterantibus, quam vacuantibus sit curanda. Quod si paroxysmus tardius invaserit, ut horis pomeridianis, suadet *Ioubertus*, ut die paroxysmi detur catharticum, sic enim accessio futura est remissior, quod consilium in tertianâ nothâ, & quartanâ est certius quam in exquisitâ, *ut capite de quartanâ dicemus.* Scribit *Hippocrates 2. de morbis. Vbi nonum diem attigerit, medicamentum deorsum purgans exhibeto, si enim statim in principio exhibueris, postquam purgatus fuerit, febris repetit, rursusque medicamento indiget. Cum vero os minimè laboret, sed ad imum ventrem tormina decumbant, deorsum purgans pharmacum dato*; quæ consentanea sunt iis quæ aliis libris protulit. ℞ *cassia extracta, catholicon. ana* ʒ iij. *rhabarb pulveris.* ʒ j. *coriand.* ℈ ß. *cum sacch. f. bolus.* ℞ *rhabarb. electi cum santalo citrino infusi & expreßi* ʒ ij. *syrupi rosar. solut. manna ana* ℥ j. *cremoris tartari* ℈ j. *jusculi prunorum* ℥ ij. *f. potio.* ℞ *aquarum fumaria, cichorii ana* ℔ j. *aqua agrimonia* ℔ ß. *folior. endiv. dentis leonis*, Oxalid. *cichorii, flor. violar. ana* P. j. *tamarind.* ℥ j. *prunor. dulc.* Par. iij. *passular.* ℥ ß. *f. decoctio* Celatura *adde succi limon. vel sp. vitrioli q. s. ad gratam aciditatem, dein macera foliorum senna mundatorum* ℥ ij. *sem. fœnic. dulcis* ʒ j. *santali citrini* ʒ ß. *rhabarb.* ʒ iij. *cremor. tartari* ʒ j. *fiat lenis ebullitio, finantur infusa per biduum. Colatura adde manna* ℥ ij. *syr. rosar. solutivi* ℥ iij. *sacchari* ℥ iij. M. *f. Apozema dosis* ℥ iiij, *blande bilem evacuat.* ℞ *rad. cichorii, oxalidis ana* ʒ iij. *endivia fumar. agrimon. ana* M. ß. *folior. senna, seminis carthami ana* ℥ ß. *sem. anisi* ʒ ß. *f. decoctio pro dosi in colat. dissolve rhab. infusi in aqua endiv.* ʒ ij. *elect. de succo rosar.* ʒ ij. *syr. de cichor. compositi cum rheo* ℥ j. *f. potio.* Rarò tamen electuariis utendum, tum quia scammonium obtinent febribus infensum, tum quia ingratam reddunt potionem, &

valdè

valdè ſpiſſam, tum quia utplurimum illorum compoſitiones ſunt ineptæ, forentque meritò à Pharmacopolarum officinis ablegandæ, aut novæ ſubſtituendæ, aut nunquam illis utendum, quamdiu decocta ſuppetunt. ℞ *prunorum, ſebeſten ana* Par. xx *paſſul.* Par. xv. *aniſi* ʒ j. *ſemin. frigid. major. contuſor.* ʒ iij. *flor. cord.* P. j. *tamarind.* ℥ j. *ſ. decoctio in aqua endiviæ, pulpa fructuum tranſmittantur per ſetaceum, adde Caſſiæ extractæ* ℥ iiij. *tamarind.* ℥ ij. *rhabarb.* ʒ iij. *ſenna pulveriſatæ* ℥ j. *manna calab.* ℥ iij. *ſcammonii* ʒ j. *confect. alcermes* ʒ ß. *ſyr. roſar. ſolut. q. ſ. f. elect. doſis ſit ad* ℥ j. *in formâ boli aut in decocto cichorii, vel pulli.*

xx. Præterea ad bilis vacuationem laudat *Galenus* abſynthium cum melicrato. Id damnat *Alexander*, propter ſummam abſynthii caliditatem, propter quam multos vidit colliquatos, potius videtur convenire pituitoſis. Reſpondent interpretes *Galenum* uti tantùm comâ abſynthii, quæ eſt humidior illius pars, quam incoquit melicrato ad temperandum illius ſiccitatem, magiſque ideo deterget. Deinde utitur apparente coctione, ubi ſtomachus à bilioſo ſucco infeſtatur. Valet enim abſynthium ſecundum *Galenum*, non ad pituitoſos humores purgandos, quibus potius nocet, quia ob adſtrictionem illos magis orificio ventriculo affigit *6. de Tuenda Valet. 10.* ſed præcipuè valet adverſus bilem ſtomachum infeſtantem, propterea potiùs bilioſis, quam pituitoſis febribus convenit, nec timenda eſt nimia ejus caliditas, quia ex *5. ſimpl.* tantùm in primo gradu calidum eſt, & viride ac exiguâ quantitate exhibetur, quam exiguam quantitatem *Galenus* hoc verbo exprimit, quantum ſit ſatis, docens non adeo exiguam illius debere eſſe quantitatem. Refert *Theophraſt. 9. Plant.* pecora in ponto quæ abſynthio paſcuntur felle carere tantam vim habere ad bilem compeſcendã traditum. Sed ego potius Tralliani conſilium ſequerer ob ſiccitatem abſynthii, cum enim febris ſit calida ſicca, humectantia illi conveniunt, unde quamvis bilẽ in hypochondriacis quibus maximè convenit, compeſcat, tamen in febribus valdè noxium eſt & cũ eo hactenùs ſæpius uſus ſim, nullum tamen inſigne ex eo emolumentum percepi, quin potius fermè ſemper in febribus nocuit, ipſaſq; ſæviores reddidit, ſed tertianis nothis valdè prodeſt, ob miſtionem humorũ pituitoſorum, quos bili admiſtos unà evacuat. Quamobrem cũ alia ſuppetant, optimũ erit eo abſtinere. *Abſynthium.*

xxi. Per urinas etiam humor morbificus interdum vacuatur, ad quod *Galenus* laudat potiones in quibus maduerit apium & anethũ, utitur autẽ iis viridibus & in aquâ plurimâ coctis ut eorũ calor remittatur. Fami- *Diuretica*

 lia-

liare est *Galeno* his calidis ûti sine ratione cum febrem augeant. *Trallianus* laudat decoctum apii, & adianti, improbat verò anethum ob nimium calorem, quasi apium sit anetho temperatius, cum anethum 3. *simpl.* paulùm à mediâ temperie recedat. Sed tutiùs est uti frigidis diureticis, ut decocto *graminis, asparagi, capilli veneris, cicerum rubr, cuscutæ cum pauco chamæmelo, & syrupo de duabus radicibus*, vel in jusculo semen melonum, cum ciceribus rubris additâ radice petrosel. decoquimus, illudque per aliquot dies propinamus, quod etiam emulsio seminum frigidorum major. & amygdalar. cum aquâ parietariæ, vel fragorum, vel hordei facta, addito syr. limon. & capilli veneris præstabit, tum etiam serum lactis caprini cum emulsione prædictâ mistum prodest. Sed cassia & rhabarbarum, per alvum, & urinas commodè vacuant, ideoque utiliter prædictis poterunt admisceri.

Sudorifica. XXII. Denique sudorum provocatio laudatur, sed ii nunquam nisi in fine paroxysmi provocandi in intermittentibus, tunc enim natura eò viam affectat, in intervallo autem, non nisi magnâ vi elici possunt, & calidis remediis, quæ febrem augent, sequentemque paroxysmum ingeminant. Ad id utemur aut frictionibus validis, *aquâ cardui benedicti, chamæmeli, nepetæ, hordei, aut vino tenui & oligophoro*, oxymelite, syrupo Sancti Ambrosii priùs dicto.

Balneum XXIII. Demùm ut omnia veterum remedia cognoscamus, Laudat *Galenus* balneum, humectat enim, refrigerat, & aliquid bilis educit, sit autem ex aquâ dulci, non sulphureâ, aut nitrosâ paratum, nam quamvis plus vacuet, suis tamen qualitatibus plus nocet, quam juvet vacuando. Quo tempore morbi, balneum sit utile *Galenus* scriptum non reliquit. Sed ex xj. *methodi cap.* IX. non convenit ante coctionem in putridis, In hecticis verò omni tempore idoneum est, modo hectica putridæ non sit conjuncta, *& 7. aphor. 42.* Idem ait, cui Paulus & omnes consentiunt. Sed hodie ut plurimùm sine balneo, sudorificis, & diureticis febres curamus, quibus tamen uti, si occasio sese offerat, non erit inutile.

Roborantia. XXIV. Post purgationem, quæ partes nobiles alterare & roborare possunt in usum sunt revocanda, id quod superiùs descripti julepi, opiatæ, tabellæ præstabunt. ℞ *aquar. endiv. acetosæ. buglos. nymphea ana* ℥ iij. *vini granat.* ℥ ij. *syr. de limon. aut de acetosit. citri* ℥ j. *sacch.* ℥ ij. *coque in julepum.* ℞ *conservæ rosar. nymphea ana* ℥ ß. *specier. diamarg. triasant. ana* ʒ j. *diarhod. abbat.* ʒ ß. *trochiscor. de Caphurâ* ℈ j. *coralli* ℈ ij.

alcer-

alcermes ℥ ß. *cum syr. violato f. Electuar.* Externa autem epithemata, unguenta in febre ardenti describentur, eadem enim prorsus hic esse debent, nisi quod minus illis utendum sit, ardor enim non adeo fatigat, sed si iis opus sit, ex prædicto capite repetantur.

Cap. III.

De tertianâ nothâ.

I Tertiana notha secundum *Galenum* est, cujus paroxysmus ultra duodecim horas extenditur. Secundum *Avicennam* autem quæ ex bile cum aliis humoribus putrescente generatur, vincente tamen bile. Sic tumores vocamus exquisitos qui ex sincero humore, alterius mistione non inquinato, oriuntur, quod si varii humores simul misceantur fiunt tumores nothi, ut eresipelas phlegmonodes, sic in febribus sincera bilis, exquisitam, aliis admista notham parit tertianam. *Galenus 2. de diff. feb.* enumerans signa tertianæ exquisitæ, addit, quibus vero aliquid horum deficit hæ non amplius exquisitæ, sed simpliciter tertianæ dicuntur, & quò magis à purâ distabunt, toties magis spuria censebitur. Suntque hic duo advertenda. Primum bilem in illâ permistione vincere debere, ut nomen formamque febri largiatur, aliàs si copiosior esset pituita, non tertiana, sed quotidiana notha potius deberet appellari. Secundum, humores hos varios simul permisceri debere, ut unam faciant febrem, unumque paroxysmum, nam si diversi humores, diversis in locis putrescant & accendantur, aut diversis temporibus moveantur, duæ erunt febres *ut in hamitritao, duabus tertianis*, non una. Duplex autem est secundum Arabes bilis mistio, vel enim admiscetur pituitæ, quod ordinariè & sæpius, imo ac fermè semper contingit, ideo vocatur tertiana majoris famæ, cujus tantùm *Galenus* meminit; vel miscetur cum melancholia & dicitur tertiana minoris famæ. *Differentia.*

II. Causas propterea habet mistas communes scilicet tertianæ & quotidianæ, ut si causæ bilem generantes superius recensitæ, incidant in hominem habitus crassioris, in otio viventem, crapulæ deditum, aut qui aliâ quacunque de causâ crudos humores cumularit, fient nothæ biliosæ, ut æstate & Autumno ex fructuum usu; Autumno ait Hippocrates *3. aphor.* plurimi æstivi morbi fiunt, quia, inquit *Galenus*, rema- *Causa.*

remanet bilis in corpore, quæ reliquis humoribus immiſta nothas febris facit. Ideo rariſſimæ ſunt exquiſitæ tertianæ, nunquam enim bilis adeo ſincera eſt in corpore, quin plurimam habeat pituitam, maximè in meſenterio, & hypochondriis admiſtam.

Signa. III. Cognoſcitur ſecundum *Galenum*, ſi non omnia tertianæ exquiſitæ ſigna adſint propterea hic non adeſt rigor pungens ob miſtionem humoris crudi, & pituitoſi, ſed fit horror, affectus inter rigorem & refrigerationem medius, ſolet autem eſſe longior horror quam rigor tertianæ, quod tamen non eſt perpetuò verum, cum ſæpiſſimè breviſſimos horrores videamus, longos rigores, id igitur non eſt neceſſarium, niſi ſuppoſitâ eadem humoris quantitate in utraque febre. Paroxyſmi principium longius eſt imo totus paroxyſmus excedit paroxyſmum tertianæ, durat enim ad horas interdum 40, plus minuſve pro majori aut minori pituitæ copiâ, & miſtione, imo totus morbi decurſus longior eſt, excedit enim ſeptimum paroxyſmum, ad quadraginta dies, interdum & menſes ſex prorogatur. *Galenus* ſolas has ſpurias vocavit quarum acceſſio duodecim horas excedit, idque parum curare videtur ſintne à cincerâ bile, aut aliis humoribus admiſtâ, quamvis ex ſignis ab ipſo recenſitis colligi poſſit, exquiſitam à ſincerâ bile, notham à permiſtâ generari. Sed hæc ſigna non ſemper ſunt vera, ideo non injuria quæſtionem moveo, an tertianæ nothæ paroxyſmus intra horas duodecim poſſit terminari, cum exquiſitæ tertianæ id tantùm competere dicat *Galenus*. Vidimus autem & obſervare qualibet poteſt, febres plurimas tertio quoque die repetentes, interdum cum longo, interdum cum brevi horrore, quarum reliqua ſymptomata humoris frigidioris permiſtionem arguebant, quarum tamen paroxyſmus ad horas xij. non extendebatur. Et ratio ſuffragatur. Cum enim brevitas paroxyſmi ex paucitate, & tenuitate humoris, ac robore naturæ contingat, quid obſtat quin tertianæ nothæ paroxyſmus his de cauſis brevior fiat. Non igitur ex hoc ſolum ſigno exquiſita à ſpuria diſtinguitur, ſed adjungenda ſimul & alia ſunt. *Si prolongetur rigor, ſignum eſt eſſe tertianam non puram,* inquit *Avic.* In fine paroxyſmorum ſudores ſunt pauci, quique non ſunt univerſales, ſed determinatam tantum partem occupant, & in quibuſdam febribus paroxymum perfectè non finiunt, quando ſcilicet humor craſſus eſt, copioſus, corpuſque obſtructionibus ſcatet. In quibuſdam tamen ſuperante naturâ ſudores erumpunt copioſi. Calor non eſt adeo acris, omniaque ſymptomata ſævitie & gravitate cedunt exqui-

An paroxyſmus ſemper excedat horas duodecim

quisitæ. Urinæ non sunt adeo flammeæ, nec tam citò coctionis indicia ostendunt. Imo in principio sunt crudæ admodum, interdum crassæ usque ad septimum paroxysmum. Pulsus sunt minores, tardiores, rariores, duri, ac in dies eorum durities increscit, longamque ægritudinem portendunt, donec vincente naturâ mollescere incipiant, tunc fiunt paroxysmi breviores, urinæque coctionis notas præbent. Hic plurima capitis corporisque gravitas adest, lassitudinemque habent tensivam, caput gravatur, pandiculationes frequentiores experiuntur, inflatio ventriculi, fastidia, sitis, oris amaror fatigant, sed vigiliæ sunt minores, & rarò delirant.

IV. Prognosin quod spectat, febris hæc ut plurimùm longa est, nam ad sextum mensem protenditur, nisi rectè curetur, aut materia sit pauca. Maximè si autumno aut hyeme inceperit, si rigor parum pungat, frigus longius sit, paroxysmus longior; urina parum accensa, sudor exiguus aut nullus, longiorem futuram esse probabile est, ob majorem humoris crudi mistionem. Periculosa quoque est, non quidem ex naturâ suâ, intermittentes enim periculo carent, sed propter longitudinẽ immedicabiles: interdum viscerum, maximè splenis obstructiones parit. *Gal. 1. ad Glauc.* vidisse se ait quæ autumno inceperat, vere desierat, tum quod æger Medico non paruisset, tum quod læsus ab hyeme fuisset, illi lien intumuit, facies facta decolor, hypochondria & crura intumuerunt. Prorogantur enim febres, fiuntque chronicæ ex *2. prognost. 25.* vel ob affectam partem aliquam nobilem, vel ob humorum crassitiem & cruditatẽ, vel propter errata adstantium, ægrorum, aut ipsorũ Medicorum. Hinc rectè jubet *Avic.* in morbo longo contrectare hypochondria, ut exploretur num intumuerint. In regionibus septentrionalibus solet degenerare in scorbutum: Propterea diligenter est illi prospiciendum. *Prognostica.*

V. Ad tertianã notham referuntur à quibusdã febres quas bilis vitellina, æruginosa, porracea, isatodes pariunt, sed hæ febres potius exquisitæ quam nothæ censeri debent, cum nullum alium humorem admistum habeant, imo sunt ipsâ tertianâ exquisitâ ardentiores. Sed dubium est, an ex his possit intermittens generari, cum bilis æruginosa quasi venenum hominem citò jugulet. Verum docet experientia, talium humorum excretione fuisse ægros à tertianis liberatos. Rare autem sunt hæ febres breves, & periculosæ, ob humoris sævitiam, quam natura ferre non potest; qui acris est, sincerus, suoque sero privatus & destitutus, parum autem aut vix sudant ægri, nisi prope mortem sudore dia- *Febres à bile æruginosa.*

 pho-

phoretico. Cum igitur in febre tertianâ ſymptomata extremum obtinent; ſcilicet ardor, ſitis, linguæ nigredo, anxietas, urina ignea, quaſi lixivium, reſpiratio crebra, ſuſpicio eſt humores hos adeſſe, maximè ſi dejectione, vel vomitu, cum angore, animique deliquio rejiciantur.

Curatio. VI. Curatio ſecundum variam bilis cum reliquis humoribus permiſtionem debet variari. Si itaque pituitæ admiſta ſit, Victus ratio etſi communi febrium lege refrigerans & humectans eſſe debeat, hic tamen ratione pituitæ aliquomodo calefaciat & incidat, ex *Paulo, Aetio, Avicenn & Galeno j. ad Glaucon.* Ideo vitanda quæ nimium refrigerant, ut cucurb. cucum. lactuc. fructus, piſces ſaxatiles & ſimilia. A vino quoque abſtinendum, niſi apparente coctione, cujus loco aqua cocta cum petroſelino, & cinnamomo ac ſaccharo præbeatur. Laudat *Galenus* ptiſanam pauco pipere, vel hyſſopo medicatam. Reprehendit Galenum *Alexander*, quod calefacientium nimio uſu febres ipſas exaſperet, reddatque vehementiores, ſed *Galenus* ptiſanæ immiſcet, quæ ipſorum calorem retundunt, ſicut hæc ptiſanæ refrigerantem vim minuunt & corrigunt. Sit autem modo plenior, modo tenuior victus, pro morbi longitudine vel brevitate, in chronicis enim plenius, in brevibus parciùs nutriendum. Imo alternis tantùm diebus cibum præbendum eſſe vult *Avicenna*, ut humor craſſus à naturâ concoquatur, tum ob paroxyſmorum longitudinem, in quibus à cibo abſtinendum, noſtro tempore tam longa inedia difficilis eſt obſervata, tum quia etſi pituita adſit, bilis tamen adeſt plurima, quæ longiorem inediam non requirit. Non eſt tamen copioſè alendum, ſed mediocriter, ne vires fatiſcant, ſed integræ ad finem uſque conſerventur, obſervatâ ſemper ægri naturâ, ætate, temperie, habitu, conſuetudine, anni tempore, regione, nam ſi æger ſit habitu corporis calido ſicco, ætate puerili, anni tempore calido, minùs quidem, ſed ſæpius erit nutriendum.

Victus.

VII. Victu inſtituto reliquum curationis ita exequemur. Primo clyſteres injiciantur ratione humoris pituitoſi qui in inteſtinis plurimus eſſe ſolet, aliquantulum calefacientes ℞ *malvæ, violar. mercur. ana* M. j. *hord. furfuris ana* P. j. *prunor. Par.* vj. *ſem. aniſi* ʒ j. *flor. chamameli, melil. ana* P. j. *f. decoct. ad* ℔ j. *diſſ. mellis roſati, catholic. ana* ℥ j. *olei chamam.* ℥ ij. *f. clyſter.* ſi opus ſit fortiora addantur, ut hiera, diaphoenic. oleum rutaceum, & ſimilia. Ventriculi quoque cruditas blande

ca-

cathartico emendetur, ut cassia cum diaphœnic. mannâ cum syr. rosar. solut. ℞ *florum cord.* P j. *prunor. Par.* vj. *passul.* ℥ j. *tamarind.* ʒ vj. *sem. anisi* ʒ ß. *f. decoctio ad* ℥ iij. *In colat. dissolve cass.* ℥ ß. *diaphæn.* ʒ ij. *syr. ros. solut.* ℥ j. *f. potio.* Evacuato ventriculo *Galenus* venæsectionem commendat, quam in exquisitâ prætermisit, nam optimum est in omnibus putridis sanguinem mittere, maximè autem in tertianâ nothâ, præcipuè si adsit plethora. Ergò si vires, ætas, anni tempus, & cætera consentiant, aperiatur basilicâ dextra, aut mediana, eâque copiâ extrahatur quæ & plenitudini, & natura ægri respondeat, idque in principio morbi si fieri possit, & quoniam longa febris esse solet, etiam post quartum paroxysmum venæsectioni locus est, contra quam in exquisitâ. *Venæsectio.*

VIII. Venâ sectâ præparandus est humor uterque, biliosus & pituitosus, remediis quorum mistæ sint facultates. Syrupi conveniunt sine calore magno aperientes, & sine adstrictione refrigerantes, ut *de endiv. capilli vener. bizant. de endiv. compositus, acetosus simplex & compositus, de quinque radicibus, mel rosatum, oxymel, cum aquis aut decoctis petros. endiv. fumar. cichor. gramin. aspar. apii, fœnic. Galenus* mulsæ incoquit hyssopum, origan. spicam nardi, sed ut rectè docet *Alexander* cavendum à calidioribus & siccioribus, vix enim calidiora meræ pituitosæ febri præscriberentur, quæ bilem non haberet admistam. ℞ *radic. cichor. aspar. fœnic. ana* ℥ j. *rad. enula* ʒ iij. *folior. endiv. cichor. capilli vener. hyss. ana* M. j. *sem. frigid. major. sem anisi, petros. ana* ʒ ß. *flor. cord. calendula, anthos ana* P. ß. *f. decoct. In cujus* ℔ j. *diss. oxymel.* ℥ ij. *syr. de cichor.* ℥ j. *f. Apozema in quatuor doses.* Galenus *3. simplic. cap.* IX. chamæmelum commendat ad febres biliosas, & eas quæ citra visceris inflammationem infestant, syrupum quidam facit ex succo chamæmeli, cujus ℥ iiij. per triduum exhibet, & quia parum succi habet, infundit in ptisanâ, aut lacte amygdalino. Prodest quoque taraxacum, & tartarum chymicorum vitriolatum, ideoque optimum erit tartarum decoctis & syrupis admiscere. *Præparantia.*

IX. Dubium hic quispiam movere posset *Avicennas cap. de tertianâ non purâ*, dicit mistionem illam gravare putredinem, & impedire digestionem, quod verum esse longitudo febris testatur: Attamen videntur hæc sese mutuò digerere ob contrariarum qualitatum concursum. Bilis enim quia calida sicca, pituitam incidit & præparare videtur ad purgationem, pituita pariter quia frigida & humida præparat *Dubium.*

 bilem,

bilem, & concoquit. At tantùm abest ut id fiat, quin potius pituita bili permista bilem ipsam refrigerat quidem, sed incrassat, digestionique ineptam facit. Pariter bilis admista pituitæ, etsi illam calefaciat, tamen non juvat naturam in humorum coctione, non enim calore bilis utitur natura ad coctionem, quin potius calor ille præternaturalis, quia oppugnat nativum, pituitæ digestionem, & calor pituitæ retardat bilis concoctionem. Quæ solutio etsi omnium ferme sit interpretum, qui hanc quæstionem tractarunt, difficultatem tamen continet non exiguam, an non possit humor à calore præternaturali concoqui & præparari, de quâ alibi diximus, cum febris morbis à pituitâ remedio sit. Credo itaque ex his duobus fieri quandam mistionem naturæ valdè molestam, simulque in unam quasi massam concurrere utrumque humorem, nec suas amplius qualitates retinere, sed simul putrescere, & febrem facere, ut in Arabum bile vitellinâ, quæ ex bilis & pituitæ commistione generatur. Et hanc mistionem chymici apposite nomine tartari explicarunt, qui mihi videntur plenius & verius febrium istarum chronicarum, quas humorum fæces in mesenterio coacervatæ pariunt, causas, tartari, quam humorum naturalium nomine, nuncupasse, est enim illis tartarum nihil aliud quam fœx humorum à naturalibus humoribus segregata, *ut alibi diximus*.

Vomitus. x. Præparatus humor purgari debet, vel vomitu, vel per alvum: Vomitus febribus longis & contumacibus unicè confert. Testatur *Galenus primo ad Glaucon.* quosdam solo vomitu fuisse perfectè sanatos. *Paulus, & Aëtius* vomitum laudant post cibum quibus febris hæc in vetustatem incidit, similiter *Avicennas 4. Can. 2. tract. cap. 40.* Confert autem secundum quosdam tantùm in principio paroxysmi, quia tunc natura humores ad ventriculum transmittit, ex *Galeno lib. quos & quando.* At tunc cibum dare potumve valde noxium est, vapores enim cibi, tenuioresque partes febrem ingeminant, vixque potest cibus itâ vomitu evacuari; quin aliquid ejus remaneat in corpore, quod causæ febrili permistum corrumpitur, paroxysmum longiorem facit. Nec puto unquam hanc fuisse *Avicennæ Paulique* mentem, cibum in principio paroxysmi præbere, ut faciliùs vomitus succedat, sed id tantùm voluerunt, quando vomitus in intervallo præscribitur; observavi sæpe, & ratione non caret. Si vomitus instituatur ad ventriculum solum ab humoribus crassis expurgandum, utilior erit post cibum, quia cibus humores à ven-

à ventriculi parietibus & tunicis absterget, sicque faciliùs educuntur, modo tamen paroxysmus febrilis caveatur, in quo cibum præbere noxium est. Si vero ab universo corpore evacuandum sit, utile erit jejuno ventriculo & in principio paroxysmi præbere, quia cibo obtunditur vis attrahans remedii; vidi sæpe paroxysmos post vomitum graviores, quod non ad aliam causam referendum judico, quam ad immensam potus copiam, quam ægrotantes ut liberiùs vomant, assumunt. satius erit jejuno ventriculo assumere quam pleno, nisi longè à paroxysmo detur; Quidam tantùm utuntur vomitu, quando æger nauseabundus est, ob naturam eo tempore vacuationi opitulantem, quod etsi verum sit de iis vomitoriis, quæ stomachum solum subvertunt, nec humores attrahendi vim habent (frustra enim eà præbentur, quæ ventriculo molestiam tantùm facessere possunt) non habet tamen locum in iis quæ à jecore & penitioribus partibus eliciunt humores, ea enim, etsi natura non invitet, nec viam illam affectet, si æger facilis sit & promptus ad vomendum, nihilque repugnet, præberi possunt, vixque ullum aliud utilius certiusve remedium febribus tertianis potest administrari. Fiat autem ex vitriolo albo *à Crollio* descripto, vel *diazaro* Fernelii, vel ℞ *Infusionis Antimonii* ℥ j. *oxymelitis* ℥ ß. *aquæ hordei* ℥ j ß. *f. vomitorium.* *

XI. Sed purgationes per alvum sunt omnium securissimæ, non ante coctionem, nisi materia admodum turgeat, ex rhabarb. agarico, turbith, scammon. & similibus, nam mista purgatio esse debet ex iis quæ bilem & pituitam purgant. Verum quia febris ex crassiore accenditur bile, atque ut plurimùm fiunt obstructiones, utile erit repetitis præparationibus & purgationibus uti, ideo Apozemata præparantia simul & evacuantia præscribantur; *Galenus* laudat usum frequentem medicamentorum lenientium. ℞ *radicum cichorii, gram. aspar. oxylapat. acetosæ ana* ℥ j. *rad. petrosel. fœnic. liquirit. ana* ℥ ß. *folior. endiv. acetos. cichor. agrimon, quinque capillar. buglossi ana* M j. *beton. pimpin. ana* M. ß. *sem. frigidor. major.* ʒ ij. *sem. anisi, apii, petros. fœnic. ana* ʒ ß. *passul. prunor. ana Par.* x. *florum cordial.* P. j. *flor. chamæm. calend. anthos ana* P. ß. *f. decoctio ad* ℔ j ß. *in colat. diss. oxymelitis simpl. syr. de quinque rad bizant. ana* ℥ j ß. *f. apozema, aromatisatum pulvere electuarii triasantali.* ℞ *prædicti decocti* ℔ j ß. *incoque tamarindor, folior. senn, sem. carthami contusi ana* ℥ j. *agarici trochisc. in nodulo positi* ℥ ß. *turbith electi & gummosi* ʒ ij. *hermodactyl.* ʒ ij. *zinzib.* ℈ ß *santali citrini* ʒ ß. *flor. viol. nymphea ana* P. j. *f. decoct. in colat. dissolve rhabarb.*

Purgantia.

barb. in aqua endiv, infusi & expressi ℥ ij. *syr. de cichorio solutivi & rosar. ana* ℥ ij. *f. Apozema in quatuor doses. In quarum ultimâ si satis purgatus esse non videatur, adde diaphœnicon. & elect. de succo rosar. ana* ℥ j ß. *& f. secundum artem colatura pro potu.* Galenus post septimum diem utitur absynthio, humores enim biliosos vacuat, obstructa expedit, ventriculum roborat, ut supra diximus. Sed de tempore dubitatio est, nam hic spectanda est materiæ concoctio, non dierum numerus. Galenus 4. de rat. victus *acut. 76.* reprehendit *Hippocratem*, quod scripserit pleuritico die quartâ medicamentum dandum, vult enim dandum esse non ex dierum numero, sed ubi humores coctionem aliquam sunt adepti. Quapropter si diei septimæ tantùm meminit, ea causa est quod ante diem septimam coctiones in tertianâ nothâ vix possunt apparere. Id tantum docere voluit ante diem septimam inutile esse absynthium, sed postea citiùs vel tardius posse dari, prout concoctio citò vel tardè apparebit.

De obstruentia. XII. Ad obstructiones viscerum tollendas, & pertinacissimos humores edomandos probat Mercurialis sarsam parillam. ℞ *trochiscor de rosis. de Eupator. de absynt. ana* ℥ j. *cum aqua agrimon. f. pilula* x. *sumat quinque in aurora, superbibendo syrupum capilli veneris dilutum aqua endiv. aut decocto agrimon. & cicerum rubror.* Fotus quoque hypochondriorum conveniunt, de quibus in quartanâ, & quotidianâ dicemus, ad obstructiones tollendas, materiam coquendam.

Curatio febris à bile vitellinâ & æruginosâ XIII. Hic notandus error quamplurimorum recentiorum qui describunt curationem tertianæ nothæ à bile vitellinâ, eandem cum curatione tertianæ quæ fit pituitâ bili permistâ. Purgant in hac febre, diaphœnicone, carthamo, agarico, cæterisque phlegmagogis mistis cum iis quæ bilem purgant. Ita faciunt *Guainerius, Savanarola, Montanus, Fontanus*, quasi bilis vitellina fiat ex admistione pituitæ cum bile ut voluit *Avicennas.* Contra *Galenus* eam fieri docuit ex adustione bilis, quæ tenuiori dissipatâ substantiâ, crassiorem acquisivit consistentiam, & ex adustione fervorem. Si enim ex pituitæ mistione fieret, esset bile naturali frigidior, & colore pallidiori, cum tamen sit calidior & flavior. Vitellina enim dicitur, quod vitellis ovorum sit similis, colore & consistentiâ. Ex hâc ulteriùs caloris vi assata fit prasina & æruginosa. Non itaque prædicto modo curanda est, sed refrigerantibus, & humectantibus, ac etiam aliquantulum attenuantibus, sed frigidis, ut sunt radices acetosæ, asparagi, cichorii, endivia, fumaria, buglos-

sum

ſum &c. quorum materiam vide apud Fernel. *cap. 4. 5. methodi.* Quæ autem ad bilem atram proſunt his humoribus conveniunt, ſunt enim ejuſdem fere naturæ, & valdè parum gradibus caloris & malignitate differunt, tanta enim acrimoniâ ſunt præditi, ut è corpore ejecti ebulliant, pelveſque argenteas vario calore, cyaneo, viridi, luteo, æruginoſo inficiant, ita ut vix inde ullâ lotione poſſint evelli, unde ab his humoribus *Mercatus* non ſine ratione vult potius fieri intermittentes, quàm continuas, quia ob acrimoniam natura non patitur earum in venis collectionem. Purgentur itaque ſtatim ut capite de tertianâ dictum, quò natura maximè vergit, ſive per vomitum, ſive per alvum, nullâ expectatâ coctione, tum quia ſunt in primis viis, tum quia coctionem refugiunt, & quia ſi diutius eorum evacuatio differatur, noxas maximas corpori afferre poſſunt. Vacuari itaque poſſunt, vel per vomitum, vel per alvum, id ſemper obſervando, ut multo potu temperentur emetica, ſic enim facilius vomitus ſuccedit, humor diluitur & mitigatur, cujus contactus maximè pernicioſus eſt & inſalubris. Sufficiunt autem blanda vomitoria ex aquâ tepidâ, ſyrupo acetoſo, cum oleo. In purgatione per inferiora, idem quod de vomitu dictum, obſervandum eſt ne ſcilicet humoris acrimoniâ dyſenteria accerſatur. Convenit *caßia, infuſio rhabarb. manna, confectio hamech, diaſenna, ſyr. violatus ſolutivus,* cum magna quantitate *ſeri lactis, vel aqua hordei, vel decocti maluarum, violarum.* A purgatione ſumat juſculum alteratum oxal. endiu. cichorio, borrag. maluâ. Deinde alterantibus utendum, conſulit Galenus *12. methodi,* in doloribus quos erodentes ſucci pariunt, ut paulatim & ſenſim lenientibus utamur. Id præſtant *ſyr. de limon. de cichor. de acetoſit. citri, conſerva roſar. bugloſ. ſaccharum roſat. cum margaritis,* aqua hordei, decoctum violarum, cum ſaccharo violato. Utendum etiam alexipharmacis, *theriacâ, ſmaragdo,* ſed præcipuè *cryſtallo,* cujus ʒ j. ſumatur ex decocto oxalidis, Intybi, cum ſyrupo de limón. Eſt enim cryſtallum porraceæ & æruginoſæ bilis alexipharmacon, dyſenteriæque antidotum, totâ ſubſtantiâ, & qualitate manifeſtâ ut vult *Petrus Aponenſis libro de venenis.* Langius 3. Epiſt. ſyrupum hunc valde extollit. Cryſtalli optimè triti ʒ ß. aquæ vel decocti portul. oxalidis, endiv. ℥ iij. ſyrupi de ſucco limon. aut citri ℥ j. In ſyrupis propinandis veretur *Maraſſaria* ne frigidate, & aciditate adſtringant & obſtructiones augeant; ſed nimis cautus eſſe videtur, nec enim ſoli dantur, nec obſtructionem pariunt ſucci acidi, ſi parum decoquantur, ut monuimus *Cryſtallum.*

nuimus

nuimus *superiori libro cap.* x. Refrigerant autem, putredini & malignitati resistunt, obstructa leviter aperiunt, ita ut suâ adstrictione nocere non possint. Admoveantur præterea epithemata cordi & jecori refrigerantia & roborantia. Clysteres quoque sint lenientes ne acrimoniâ humorum intestina lædantur. Lubet hic materiam medicam subjungere, quâ alterari humores isti possunt & debent, ut promptè in idoneas formulas reducatur. Eadem autem atræ bili competit. Hi autem humores cum sint valdè calidi sicci, refrigerantia & humectantia postulant, qualia bili frænandæ dicata sunt. Sed quia simul crassi sunt, & obstructiones pariunt, attenuantia erunt miscenda, & simul aperientia, & ex his fieri possunt julepi, decocta, electuaria ad libitum medicorum. Et hæc de tertianâ majoris famæ.

XIV. Est autem tertiana quæ dicitur minoris famæ, ex bile cum melancholiâ putrescente mistâ generatur, vel ut quidam volunt, cum bilis torretur, & degenerat in melancholiam, propterea magis humectantia postulat, ejusque curatio parum differt à quartanæ curatione, quæ ex melancholiâ adusta producitur. Præparetur humor prædictis. ℞ *radicum graminis, asparagi, cichorii ana* ℥ j. *endiv. scolop. lupuli ana* M. j. *flor. borrag. buglos. cichorii ana* P. j. *seminum frigidor. majorum ana* ʒ j *f. decoctio, in cujus* ℥ x. *dissolve syr. de pomis, & de cichorio simplicis ana* ℥ j ß. M. *f. julep.* ℞ *prædicti decocti* ℥ vj. *inf. & coque folior. sennæ* ʒ vj. *tamarind.* ℥ j. *myrabalanor. indar. oleo amygdal. dulcium confricatarum* ʒ j ß. *prunorum* Par. iij. *Coquantur parum, in colat. dissolve rhab. electi in aqua endiviæ infusi & expressi* ʒ ij. *catholiconis* ℥ j. *confectionis hamech* ʒ iij. *syrupi rosar. solutivi* ℥ ij. *stent simul in infusione per noctem, mane colaturâ factâ fiat potio in duas doses.* Potest etiam vomitorio humor expurgari. Clysteres pariter sint lenientes, quales superius descripti sunt.

XV. Solent autem tertianæ nothæ partibus internis esse noxiæ, præcipuè ventriculo, hepati & lieni, quæ solent plurimùm obstrui, quapropter sunt roborandæ internis & externis. Ad ventriculum igitur roborandum. ℞ *coriand.* ℥ ß. *sem. anisi* ʒ ij. *coralli aqua rosar. loti* ʒ j. *rasuræ ebor.* ℈ iiij. *pulveris aromat. rosati* ℈ ß. *sacchari ad pondus omnium. fiat pulvis. Vel* ℞ *pulver. diamargarit. frigidi, diarhod. abbat. ana* ʒ j. *triasant.* ʒ ß. *rasuræ ebor. margarit. præparat. ana* ʒ ß. *sacchari in aqua rosar. dissoluti* ℥ iiij. *f. tabellæ ponderis* ʒ iij. *sumat unam post singulos pastus, nihil superbibendo.* Inter externa Galenus laudat fotum. ℞ *summitat. absynth. menthæ ana* M. j. *cinnam* ʒ j ß. *florum chamæm. meliloti, rosar. rubrar.*

ana

ana P. j. *cyperi* ℥ ß. *sem. anisi, fœniculi ana* ʒ ij. spicæ ʒ j. f. decoctio ex quâ cum spongiis f. fotus ventriculi, & hypochondriorum. Deinde unguantur unguento sequenti. ℞ *Oleorum de absynth. mastic. nard. ana* ℥ j. *calami aromat. ligni aloës, aromat. rosati ana* ʒ j. *ceræ parum f. unguentum.* Lieni quoque & hepati prospiciatur ℞ *conservæ cichor. rosar. ana* ℥ j. *pulveris diarhod. triasantali ana* ʒ j. *trochiscor. de Eupator.* ℈ ij. *cum syr. de de cichorio f. opiata.* Ad lienem ℞ *Conservæ florum tamarisci, cichor. borrag. adianti ana* ℥ ß. *diamarg. trochiscor. de capparib. ana* ʒ j. *cum syr. de cichorio fiat electuar.* Plura in harum partium affectibus describentur.

XVI. Sed quoniam obstructiones contumaces hic adesse solent, adversus eas fortiter pugnandum. Usum frequentem *Aloës* valde commendat *Septalius.* syrupus quoque sequens præstantissimus est. ℞ *radic. apii, eryngii, vincetoxici, enulæ, asparagi ana* ℥ ß. *folior. Agrimon. eupatorii Avicennæ,* quod ageraton est. *ceterach. adianti albi, & nigri, cuscutæ, cichorii ana* M. j. *card. bened.* M. ß. *comar. absynth. quartam partem* M. j. *flor. centaur. minoris* P. j. *sem. alkekengi* ʒ ij. *cicerum rubror.* P. j. *tartari optimi* ʒ iij. *f. decoctio ad* ℔ j ß. *In colat. dissolve aceti optimi* ℥ iij. *syr. de quinque radicib.* ℥ ij. *sacchar. optimi* ℔ j ß. *Iterum coquantur, & clarificentur. f. syrupus mediocriter coctus, cujus dosis sit ad* ℥ iiij. *singulis diebus mane.*

XVII. Usus chalybis præstantissimus est ad inveteratas istas obstructiones, *Mercurialis* hanc extollit præparationem. Limatura chalybis in aceto per dies sex maceretur, exsiccetur in umbrâ, inspergatur pulvis caryophillorum, & hujus dosis est à ʒ j. ad ʒ ij. cum conservâ idoneâ. Vel chalybis frustum ignitum decies extinguatur in vino generoso, aut succo limonum, dein totus humor vapore Alembici extrahatur, remanet pulvis in fundo, qui iterum aquâ vitæ, aut potius aceto abluitur, & desiccatur, dosis erit à ʒ ß. ad ℈ ij. cum aliis medicamentis, ut conservis, superbibendo jus pulli herbis idoneis medicatum, quam posteriorem præparationem magis probat *Merculialis*, aitque educi fœces copiosas nigras fœtentes. Electuarium de scoriâ ferri describitur à *Rhaze*, syrupus de scoriâ ferri à *Ludovico Mercato*, aliæque adsunt chalybem usurpandi formulæ apud *Claudinum, & Mercatum.* Notetur sequens præparatio. ℞ *limaturæ, chalybis, aceti vini albi ana* ℔ j. *Coque in sartagine ferreâ lento igne, dum acetum absumptum sit, postea tere, adde pulveris caryophill.* ℥ j. In cucurbita vitrea affunde vini hispanici ℔ iiij. Obturatum vas expone soli, *Chalybs.*

vel colloca retro fornacem, singulis diebus bis vel ter agitando, per dies xiiij. postea sine dum fæces subsidiant, cujus dosis est ab ℥ ß. ad ℥ ij. Valet ad menstrua virginum provocanda, ad pallidos colores, præcedentibus idoneis vacuationibus, & victus ratione, ad omnes denique internas obstructiones. *Crystalli Martis sic fiunt* ℞ limaturæ chalybis, quantum videbitur, instilla paulatim & successivè oleum sulphuris, donec nulla fiat ebullitio, affundatur aqua pluvia distillata, fiat dissolutio; hanc philtra per chartam emporeticam, eique spiritum vini permisceto, Crystalli intra paucas horas decident ad fundum, qui in chartâ siccati serventur ad usum. Chalybs ab aliis sic præparatur: *scoriam ferri aceto distillato macera, tingetur colore rubro, filtra, & evapora, ac sæpius aquâ pluviali ablue, vel parum calcina in crucibulo, ut acrimonia aceti evanescat, postea si debite tractetur, sponte se in cella in oleum resolvit, dosis est à granis* viij. *ad* xv. Aliter. *Laminas chalybis ignitas extingue in aceto donec rubescat, tunc humiditatem aceti distilla, ferrum coagulatur in pulverem siccum. Cui si spiritum Vini infundas, & vase bene clauso digeras in arenâ, emittet tincturam, dein in Balneo Mariæ fit oleum* ad jecur & lienem roborandum, ad fœdos virginum colores, cum decocto Juniperi, aut simili; & Paracelso attribuitur. Præparatur etiam cum aquâ forti, oleo vitrioli, aquâ salis armoniaci, spiritu salis, sed non adeo confert in Medicinâ. Probatur à Mercato præparatio sequens, quæ à secundâ parum distat. ℞ *limatura chalybis* ℔ j. *ablue aceto, & expurga, adde pulveris cariophill.* ℥ ß. *sinantur per noctem. Postea* ℞ *vini albi* ℔ iij. *Misceantur simul, stent ad solem vel in stuphâ per* viij. *dies, donec tota limatura dissolvatur*, exhibe singulis diebus ℥ iij. quod medicamentum etiam scyrrhos sanasse testatur *Mercatus*. Vel ℞ *limaturæ chalybis* ℥ iiij. *extinguantur in vini albi* ℔ ij. *idque per quinquaginta vices repetatur, dosis ad* ʒ ij. *mane post corporis purgationem*. Plures præparationes videre licet apud *Quercetanum*, *Beguinum*, & authores prædictos.

XVIII. Ad febres quoque diuturnas præsertim puerorum mirè conferre dicunt quidam decoctum radicis eryngii cum drachmâ una rhabarbari pro potu ordinario, debetque rhabarbarum decoqui non infundi, ut vis ejus aperiens servetur, purgans evanescat. *Gesnerus* in epistolis laudat radicis *eupatorii Avicennæ*, quam ageraton, herbam sanctæ Kunigundis appellant, fibras in vino decoctas, alvum urinam, vomitumque cient, instar veratri albi, sed mitius. *Idem* gentianæ succum valdè commendat. Quidam apud Anglos aquas quasdam

dam distillatas alexipyretas habent, quibus in qualibet intermittente febre utuntur statim, sunt autem omnes ex calidis herbis distillatæ, sed non valent in tertianâ exquisitâ, potius conveniunt in pituitosis febribus, aut in tertianâ nothâ, quando humoris pituitosi magna copia est, aut quando obstructiones sunt maximæ, nec in principio ante coctionem, nam si absynthium ante coctionem *Galenus* improbat, in tertianâ, pariter eadem ratione rejiciendæ sunt istæ aquæ calidæ, sed post coctionem in malo contumaci & obstinatis obstructionibus utiles esse possunt. Dantur autem aliquot horis ante paroxysmum, ut æger sudare possit, cavendo semper ne temperamento sit valde biliosó, aliàs nimium inflammant. Duas ejusmodi aquas *Quercetanus in Pharmacopœa recenset.* ℞ *melissæ, beton. argentinæ ana quantum satis, ut extrahantur succi* ℔ iiij. *succi folior. & radicum centaur. minoris* ℔ ij. *aquæ astacorum* ℔ j. *aquæ papav. albi* ℔ ß. *aquæ fragar.* ℔ j. M. *& distillentur per cineres.* Specificam esse ait ad omnis generis febres intermittentes, tertianas præcipuè nothas. Sequens mihi pro secreto communicata fuit, composita olim à celeberrimo apud Anglos Medico. ℞ *absynth. angel. anagall. utriusque agrimon. betonicæ ana* M. j. *centaurii minor. calend. cardui bened. coronopi, (aliter cornu cervi vocant) dracontii, galegæ ana* M. j. *granorum paradisi* ℥ ß. *radicis caryophillatæ* M. j. *caryophillor. zinzib. ana* ʒ j. *hypericon. Imperator. loti odorati, melissæ, parthen. ana* M. j. *trium piper.* ʒ j. *rox. is solis, rosmar. rutæ, saluiæ, scabiosæ, scordii, scorzoueræ, thymi, verbenæ ana* M. ß. *incidantur & contundantur, per biduum in vino albo macerentur in vase clauso, dein distillentur ad siccitatem, quod si sal calcinando educatur potentissima fiet aqua ad omnes viscerum obstructiones emendandas.* Valet ad omnes febres potissimum contumaces. Alia. ℞ *potentillæ, melissæ, florum beton. chamam. persicar. maculatæ, capitum papaveris albi cum floribus ana* M. iiij. *astacos vivos contusos* N. xx. *florum centaurii minor.* M. iiij. *Contundantur omnia, distillentur ad siccitatum.* Exhibeatur justa quantitas cum Spiritu vitrioli. Multa alia ad ejusmodi febres laudantur, ut sal genistæ ad ℈ j. sal absynth. ad ʒ ß. sal urinæ cum extracto gentianæ, & vino albo aut aquâ convenienti. Commendat Platerus *camphoræ* ʒ ß. *solutam in* ℥ j. *spiritu vini, exhibeatur ante paroxysmum.* Sed hoc esse falsum experientiâ certâ cognovi. Alius sequens laudat ℞ *aquæ nucum viridium* ℥ iiij. *aquæ verbenæ* ℥ ij. *theriacæ* ʒ ß. *essentiæ croci grana tria.* M. *in tres doses.* Vel ℞ *vini albi* ℥ v. *sacchari* ℥ j. *olei tartari* ʒ ß. M. *fiat haustus ante febrem,*

Aquæ febrifugæ aqu-waters.

 sudet-

sudetque in lecto, si fieri possit, Valet etiam in peste. ℞ *florum sulphuris grana* xij. *aquæ cardui, vini albi ana* ℥ ij. *detur ante paroxysmum*. Decoctum pilosellæ quoque laudatur. Aliæque apud authores reperiuntur, quibus tamen non est, temerè fides exhibenda, nec nisi cum judicio sunt usurpanda, nam qui temerè ejusmodi calidis in febre quartanâ usus erat, ex simplici duplicem fecit, verendum est, ne idem in tertianâ nothâ, contingat, quod accidisse sæpe vidi ex Importuno aquarum febrifugarum usu, quas quædam mulieres temerè usurpabant, contra Medicorum consilium.

Physica. XIX. Præter hæc sunt quædam quæ occultâ proprietate ad tertianas profligandas valere dicuntur; *sambucum, sonchum, plantaginem* quidam terunt, ex aceto subigunt, carpis alligant. *Folia bursæ pastoris* carpis admota hanc febrem depellunt. Secundum *Rondeletium* ea species *Thlaspi* quę similis est bursæ pastoris, teratur cū *dentillariâ*, addito sale & aceto, & pariter carpis admoveatur. Alii ad idē fuliginem è furno, & salviam contusam, vel hederam terrestrem, cum allio, cæpis, ovi albumine & aceto miscent, & apponunt. *Sylvius* asserit limacem pratensem cubito alligatum omnibus febribus conferre. Nobile est & familiare *epicarpium* ex unguento populeo & telis aranearum, quo sæpe usus sum satis fœliciter, quamvis non semper respondeat eventus. Itaque possunt hæc & similia in usum revocari, sed tamen non est iis fides adhibenda. Quidam sempervivum & alia refrigerantia hepati apponunt, sed ut advertit *Hollerius*, suspectum est remedium, quando timetur obstructio. Inter assumpta quæ propietate conferre dicuntur plurimùm commendat sequens remedium *Alexand. Benedictus* ℞ *succi polygonati, rad. plantag. ana* ℥ j. *cuscutæ, seminis sinapi ana* ʒ ß. *fervefacto & percolato succo adde sacchari quantum satis*, detur tribus horis ante paroxysmum. Ad idem laudantur *succus plantag. pimpinel. aquilegiæ, pulvis crystalli cum aquâ cicerbitæ, vel vino, os de corde cervi, coriandri tria grana* trita & ante paroxysmum pota. Hæc qui volet poterit experiri; & de his satis.

CAP. IV.

De febre ardente & tertianâ continuâ.

I TErtiana continua duplex est, vel enim remissiones habet, & tertio quoque die exacerbatur, vel assiduo parilique incendio cor exagitat, & vocatur καῦσος, sive ardens. Differunt autem non humore,

more, in utraque enim bilis putreſcit, ſed loco, quod in priori putreſcat humor in minoribus vaſis, in hâc vera in majoribus, & cordi proximis, quæ exacta diſtinctio curationem tamen non variat, ideo de utraque ſimul agemus. Cauſos, ſi nomen ſpectemus, non eſt differentia febris, ſed tantùm conditio, quæ ejus gravitatem, vehementiamque denotat, quâ ratione febrem omnem, quæ ardorem ſitimque gravem annexam habet, licebit ardentem appellare, nomen illud de pluribus quidem dici poteſt, ſed non pari de omnibus ratione, ſed ſecundum analogiam. Dubitaturque de ſynocho, de tertianâ exquiſitâ, de tertianâ continuâ, an ardentes ſint. Putant multi ſynochon eſſe de genere ardentium; *Horatius Augenius*, ſynochon poſſe fieri à bile ſtatuit. At ſic differentiæ febrium videntur confundi, ſi biloſas à ſanguineis non diſtinguamus. Ut enim, ſuperius diximus, febris ſynochos fit, cum omnes humores æqualiter putreſcunt, at cauſos ex ſola bile, aut bilioſo ſanguine generatur, ut præclarè explicat *Aëtius cap. 77. lib. 5.* & *Galenus 2. de criſ. cap. 3.* à tertiana ardentem differre ſtatuit, non generationis modo, nec humore putrido, ſed tantùm loco putredinis, idemque docet *com. ad aphor. 52. lib. 4.* Sed ex *Galeni* locis quampluribus probari poſſe videtur ſynochum eſſe ardentem. *nam 2. de criſib. cap. 6.* vult ſynochon eſſe de genere de-urentium; Et ſanè rectè dixit de genere ardentium, nam ſi generalem ſignificationem ardentis retineamus, poterit ſynochos ardens eſſe, at propriè loquendo nequaquam, differentiam enim inter illas *Galenus* locis citatis conſtituit, unde addit *acutie ab illis differre.* Præterea *Galenus comment. ad aphor. 23. lib. 1.* In ardentiſſimis febribus ſanguinem mittit ad animi deliquium. At in ſola ſynocho id licet. Ergo ſynochus eſt ardens. Reſpondeo uſum eſſe nomine ardentium amplâ verbi poteſtate, non proprio ſignificato, quod indicat verbum θερμοζέτων, quo oſtendit *Galenus*, ſe de calidiſſimis quidem febribus loqui, quales ſynochous eſſe fatemur, ſed non de ardentibus. Attamen ſciendum eſt *ex 1. Epid. ſect. 3. t. 2.* Juniores Medicos, id eſt Hippocrate poſteriores, συνεχεῖς, & σύνοχοι diſtinxiſſe, nam συνεχεῖς vocabant omnes continuas quæ remiſſiones habent & exacerbationes, σύνοχοι vero eas quæ ab initio ad finem perſeverant, nullo ſtato excandeſcentiæ ordine, ſic *2. de diff. feb. cap. 2. ac 9. meth.* ſynochon eam eſſe dicit, cujus tempus uno tenore, quaſi unâ tantùm acceſſione à principio ad finem porrigitur. Ex quibus concludi poterit, nomen ſynochi non tantum ſanguineæ febri, ſed & omni continenti debere ac-

commodati, qualis cum sit ardens, dubium non est ardentem synochon esse, nam ardens non differentiam febris, sed tantùm magnitudinem indicat, ita ut optimè synochos dividi possit secundum *Galen.* in sanguineam & biliosam, quæ ardens est. Cum igitur quæritur, an nomen causi synocho conveniat, idem est ac si quæreretur, an nomen speciei generi conveniat, cum potius nomen generis speciei attribuatur. Ideo quærendum potius erat, an nomen synochi conveniat ardenti, est enim ardens species synochi, non synochos causi. Ideo ardens potest dici synochos, sed non contrà. Quærit *Gentilis* an possit febris à pituita & melancholiâ generari, quæ sit continua sine exacerbatione. Respondet posse, si putredo cordi propinqua sit, & in venis majoribus, quamvis ab humore melancholico rariùs fiat, ob humoris illius paucitatem, sed tamen possibilitas non est neganda. Quæ autem à pituita fit, febris lentæ imaginem refert, quam laticam vocat *Avicennas*.

Quæstio.

II. Præterea nomine ardentis tertianam exquisitam intelligere possumus, *febris*, inquit Galenus 2. de diff. cap. 3. *ex bile facta per sentientia corpora delata, incipit cum rigore & causodes est.* Idemque aliis in locis constituit, quos sedulo collegit *Altimar. cap. 8. part. secunda de febrib.* Verumtamen tertianam ab ardente perpetuò separat, quod hæc sit sine rigore continua, illa vero cum rigore, atque intermittat. Propriè itaque loquendo tertiana non est ardens, sed tantùm amplâ verbi potestate, quatenus ardentis nomen febribus opponitur, quæ fiunt ex humore frigido, ut ait *Galenus* lib. de tremore, agens de tertianâ intermittente. *Nullus*, inquit, *sanæ mentis hanc à frigido succo fieri ait, cum genere ardens sit, continuitatis tantum egens.* Ubi opponit ardentem ei quæ à frigido humore concitatur. Insuper differentia est inter καῦσον & καυσώδη πυρετὸν, nam febres multæ possunt esse καυσώδεις, sed καῦσος nulla rectè dicitur, nisi quæ fit ex bile in vasis putrescente, reliquæ sunt καυσώδεις prout magis vel minùs accedunt ad naturam καύσου.

III. Ardentis etiam nomine intelligitur febris ex bile continua, quæ nunquam intermittit, remittit tamen, iterumque excandescit tertio quoque die, nam *2. de crisi. cap. 3.* omnem continuam ex bile in ardentium numero collocat *Galenus*. Si sitis, calorque exurens signa sunt ardentis, tertiana continua ardens dici debet, nam si pituita salsa bile frigidior ardentem facit, cur negabimus tertianam continuam quam bilis parit esse ardentem. At maximè propriè & κατ' ἐξοχὴν febris

bris ardens ea dicitur, quæ ex bile fit putrefactâ in venis majoribus, aut ſaltem, ex pituitâ ſalsâ, Καῦσος ἐστὶν inquit author definitionum Medicarum, ὁ μετὰ πυρώσεως πολλῆς γινόμενος πυρετὸς, ἀκατάλληλον μηδεμίαν σώματι παρέχων, γλῶσσαν ἐπιξηραίνων, μελαίνων, ἐπιθυμίαν ψυχροῦ παρέχων. Vel definiri poteſt febris continua ex bile in vaſis majoribus putrefactâ, aut ſaltem ex phlegmate ſalſo genita, cum inſigni calore & ſiti ægrum infeſtans. Reverâ tertianam continuam Galenus ardentem ſemper vocat, nec ab illâ diſtinguitur, cum nulla ſit putrida febris, quæ remiſſiones quaſdam non habeat, præter febrem à ſanguine, ut rectè advertit Valles. c. 22. lib. 5. Hinc duæ ſtatuuntur illius differentiæ ſecundum Galenum *4. de rat. vict. acut. 13.* Alias eſt legitima, alia notha, prior fit ex flavâ bile in qua adſunt omnia ſymptomata illius propria. Notha fit ex ſalsâ pituitâ, in qua omnia ſunt remiſſiora, ſitis ſcilicet minus urget, corpus minus uritur. De utroque ſeorſim agemus, non enim adeo mihi probatur καῦσος iſte à pituitâ ſalsâ.

IV. Febris igitur ardentis cauſæ, vel ſunt procatarticæ, vel antecedentes vel conjunctæ. Procatarticæ ſunt aëris nimius calor, alimenta acria & calida, cæteraque quæ bilem copioſam generare, eamque in putredinem deducere valent, de quibus *cap. de tertianâ diximus. Si æſtas & autumnus pluvii fuerint, & Auſtrini hyemem morboſam eſſe neceſſe eſt, & pituitoſis ac annum 40. excedentibus fieri καύσους. lib. de aëre, aquis, & locis.* ex pituitæ putrefactione & incandeſcentiâ, quæ ſalſedinem contrahit, aut ſimul putrefactâ bile, quod eſt veriſimilius, nemo enim adeo pituitoſus eſt ea ætate, quin bilem habeat plurimam. *At aphoriſmo 7. lib. 3. In ſiccitatibus febres fiunt acutæ*, quoniam in ſiccitatibus bilis plurima generatur. Attamen *eodem libro*, ſiccitates ſalubriores eſſe dicit, ratione quidem aëris, præcipuè ſi ſquallidus non fuerit, ſed aquilonaribus ventis perflatus, ſed per accidens acutos morbos gignit, ob bilis plurimæ proventum, ſicut ver ſaluberrimum, morbos tamen producit quamplurimos, vel ut innuit *Galenus in comment.* febres in ſiccitatibus ſunt quidem pauciores, ſed acutiores, ita ut ſiccitates ſaluberrimæ dicantur, non quod morbi acuti & periculoſi tunc non generentur, ſed quod rariores ſint eo tempore ægritudines. Rufus tamen in hoc aphor. per febres acutas intelligit peſtilentes, carbunculos, bubones, quod etiam verum eſt, etſi enim ſiccitas ſalubrior ſit humiditate, gignuntur tamen in vehementiſſimis ſqualloribus prædicti morbi, quia exuruntur humores, quia materia ſunt peſtis & carbun-

bunculorum. At *aphor. 16. ejusdem libri.* Febres in pluviarum multitudine longas generari scribit, quod videtur adversari iis quæ scripta sunt, *lib. de aëre, aquis & locis,* scilicet fieri tunc febres ardentes, non longas, dicendum id fieri per accidens, in iis tantùm qui 40. annum excesserunt. suntque calidissimi & siccissimi, quibus aëris humiditas putredinem accersit, non autem in pueris & senibus, qui tunc in febres longas potius incident, quamvis omnibus temporibus omnes morbi fieri possint, ut alibi docet *Hippocrates.* Causa antecedens & conjuncta ipsa bilis est. *Fit,* inquit Hippocrates, *ardens, quando æstivo tempore venulæ resiccatæ attrahunt ad se calidas fluxiones, & biliosos ichores.* Hic, docente Galeno, summus Præceptor proponit causas antecedentes & procatarticas febris ardentis. Procatarcticæ sunt *æstas, longa via, sitis,* quæ corpus calefaciunt, venas resiccant, inanitæ autem obvios quosque humores attrahunt, præcipuè tenues & acres qui faciliùs moventur, & inde febris accenditur ardens, vel quia ex prædictis bilis in venis contenta accenditur, & accensa febrem parit. Per serosos autem tenues intelligit *Galenus,* aut potius pituita salsa indicatur, quæ est altera febris ardentis causa conjuncta.

An semper bilis putrescat. V. Sed dubium hic esse debet, an possit febris ardens fieri bile tantùm accensâ, non putrefacta. Et quidem *Hippocrat. loco citato;* nihil quod putredinem arguat recenset. Longa via, æstas, sitis, non sunt necessariò putredinis causa. Pariter nec humores acres, tenues, biliosi, qui nec obstructionem in internis, nec putredinem parere possunt. Fit enim obstructio vel à multitudine & copiâ humorum, quæ hic nulla est, cum venæ sint inanitæ, vel à crassitie, & viscositate, quæ hic quoque non adest, cum humores hi tenues & acres esse dicantur. Hic igitur tantummodo recensentur causæ admodum calefacientes, quæ necessariò putredinem non pariunt. Præterea si illud quod difficilius est, tamen adest, illud quod facilius fit, aderit, sed difficilius videtur sanguis accendi sine putredine, ob caliditatem & humiditatem, bilis vero faciliùs excandescere ob calorem & siccitatem. Attamen accenditur sanguis sine putrefactione quidem, ergo idem bili contiget! Contrarium sentit *Galenus lib. 2. de crisibus cap. 3.* cui omnes fermè consentiunt. Cum enim sanguis sit admodum familiaris naturæ ab illâ conservatur, & ab omni putrefactione corruptioneque defenditur. Quamvis igitur temperiem obtinuerit valdè putredini obnoxiam, tamen cum sit plenus spirituum, & calore naturali influente abundet, calefieri quidem

quidem & accendi, ſed non ita facile putreſcere poteſt, à naturali ſiquidem calore defenditur. At reliqui humores cum ſint extra naturæ regimen, illique quoties abundant perpetuò graues, vix calore præternaturali corripi poſſunt, quin ſtatim putreſcant. Non ſolet enim bilis naturaliter in corpore coacervari & redundare, ſed ſemper à cauſis præternaturam generatur, quoties redundat. Primæ itaque objectioni reſpondemus, non omnem putredinem eſſe ab obſtructione, quamvis hic etiam adeſſe poſſit obſtructio. Putreſcunt itaque humores,, tenues, acres, bilioſi, quia cum ſint à naturâ alieni, calor naturalis ipſos relinquit, nec à putredine tuetur, ut oſtendunt fæces in inteſtinis, quæ ſine obſtructione graviter putreſcunt, & fœtent, humores enim in locis calidis concluſi, ubi à naturâ relinquuntur, neceſſario corrumpuntur, nam defectu caloris nativi omnes putredo contingit. Itaque quamvis obſtructio ut plurimùm febrium putridarum cauſa ſit, non eſt tamen perpetua, & neceſſaria, ſed humores à naturâ noſtra alieni, poſſunt facilè à quolibet calore labefactari, & corrumpi. Secundæ objectioni ita ſatisfaciemus, diſtinguendo. Sanguis enim difficilius putreſcere deberet, quam bilis ratione qualitatum, cum ſit calidus & humidus, bilis calida ſicca. At ratione caloris nativi id negatur, natura enim ſanguinem conſervat, quantum poteſt, non bilem, ideoque citius corrumpitur. Quamvis problematica iſta quæſtio cenſeri poſſit, & ſine corporis humani jacturâ in utramque partem agitari. Nam etiam bilem atram & æruginoſam plurimi cenſent poſſe à ſolo calore fieri ſine putredine, non enim omnis calor immodicus putrefacit, ut docet Averrh. 3. Colliget. cap. 4. adverſus Galenum. Frequentior tamen eſt putrefactio, quia calor extraneus innatum labefactat, & corrumpet.

VI. Sed hic aliud occurrit dubium An ſola bilis ſanguinis permiſta ita putreſcere poſſit, ut nec ſanguini, nec reliquis humoribus ſuam labem communicet. Ubi enim adſunt cauſæ putrefacientes, & humores à naturali calore non reguntur, neceſſariò fit putredo. At quando humor quiſpiam in venis putreſcit, adſunt cauſæ putrefacientes, aliàs non putreſcet, humores quoque à naturali calore non reguntur, quia adeſt præternaturalis qui naturalis actiones labefactat & remoratur. Ergo omnes putreſcent. *Secundò* ut ſe habet calor naturalis ad concoctionem, ita ſe habet calor præternaturam ad putrefactionem. Sed naturalis omnes ſimul humores generat *Quæſtio an ſola bilis putreſcat.*

 rat

rat & concoquit. Ergo præternaturalis eos quoque omnes putrefaciet. Sed huic adversatur experientia, quæ ostendit omnes humores simul non putrescere, præterquam in synocho. Id confirmant signa variæ humorum putrefactionis, tum excretiones tam naturales quàm artificiosæ, quibus unicus tantùm humor sæpissimè evacuatur. Et ratio quoque suffragatur, quia si putrefacto uno humore, reliqui etiam corrumperentur, in qualibet febre omnes febres darentur, sicque unica tantùm febrium species foret, quod est absurdum, & contra *Galeni* mentem. Quod ut plenius intelligatur, notandum duplicem esse mistionem, secundum *Aristot. 2. de generat.* Prima est vera mistio, miscibilium alteratorum unio, in quâ quæ miscentur suam amittunt formam, & nova introducitur misti forma. Alia est mistio in quâ miscibilia suam naturam retinent, quæ potius confusio est quam mistio. Sic humores in venis sanguinem constituentes, ità uniuntur, ut eorum quisque suum nomen, naturamque retineat, quod patet quia naturâ ad nutritionem eos secernit pro variâ partium nutriendarum natura, quin etiam in catharsi à medicamento trahente separantur. Quod si essent verâ mistione uniti, non possent sine massæ sanguineæ corruptione sejungi, sicut elementa à misto sine misti dissolutione non secernuntur. *Secundò* notandum aliter se habere calorem naturalem ad humores generandos, aliter præternaturalem ad corruptionem. Nam calor naturalis agit uniformiter, (ut loquuntur Philosophi) ita ut omnes simul humores generet. At calor extraneus distinctè agit & difformiter, in humorem quæ magis ad putredinem dispositus est. Insuper natura utiles humores custodit quantùm potest, inutiles vero relinquit, nec eos gubernat. Primæ itaque rationi ità satisfiet, si dixerimus, causas quidem adesse putrefacientes, sed non necessariò omnes humores labefactare, verùm eos tantùm adoriri qui magis ad putredinem sunt dispositi, suntque extra naturæ regimen, reliquos vero intactos relinquere, qui & corpori utiles sunt, & à naturâ reguntur, & putredini minùs obnoxii. Nec ità ab extraneo calore nativus debilitatur, quin coctiones promoveat, materiam morbificam oppugnet, humores idoneos à putredine vindicet, nisi forte ob omnimodam virium ruinam natura succumbat. Non enim quilibet humor à naturâ relinquitur, quando alter putrefit, nam quamvis sint simul commisti, non sunt tamen æquè dispositi. Secundæ rationi respondet *Valesius* negando calorem naturalem ità se habere ad humorum generationem, ut se habet

bet præternaturalis ad corruptionem, nam naturalis agit uniformiter, præternaturalis difformiter: Aut si quædam similitudo admittatur, in eo tantum erit, quòd sicut naturalis ex chylo varios humores generat, secundum chyli dispositionem. Ità præternaturalis humores seorsim putrescit, pro ipsorum variâ dispositione. Ubi tamen observandum fieri vix posse quin reliqui humores incalescant & accendantur, etsi non necessariò putrescant. Itaque ut eò unde digressi sumus redeamus.

VII. Causos generatur ex bile sincerâ in venis putrefactâ, sed notanda *Galeni* sententia *4. aph. 59.* ubi inquit febrem ardentem habere in venis unà cum sanguine bilem plurimam ebullientem, ubi videtur *Galenus* non tantum bilem, sed etiam sanguinem ardentis causam facere, quod satis respondet experientiæ, nam rarò febres ardentes fiunt, quin simul sanguis incalescat, unde etiam narium hæmorrhogiâ sæpe solvuntur, sed non est necesse sanguinem illum putrescere, sufficit si putrescentis & fervidæ bilis viciniâ alteretur. Quum autem bilis variæ sint species, vitellina, æruginosa, prasina, quæritur an ex illis ardens generari queat. Negat id *Averrhoes*, cum natura non possit illarum ferociam diutius sustinere, sed illas à se depellat, ideo *Mercatus* intermittentes fieri voluit potius quam continuas. At non valet ratio, quod à partibus expellantur, id enim brevitatem harum febrium denotat, non impossibilitatem, & necesse non est ut humor febrem ardentem faciens, sit in venis, sufficit ut sit circa viscera, ex quorum inflammatione sequitur febris ardens, periculosa quidem, sed periculum rem non tollit. *Parius in Tharso 3. Epid. sect. 3.* Octavo morbi die ἤμεσεν ἰώδεα, æruginosa vomuit. Eodem libro æger quartus phreniticus ἤμεσεν ἰώδεα πολλὰ, multa vomuit æruginosa, est enim ejusmodi vomitus febrium assiduarum comes, quæ ex viscerum inflammatione oriuntur, & cum vehementissimis deliriis ut plurimùm ejusmodi vomitus recenset *Hippocrates*. Æger decimus tertius *Apollonius in Abderis*, post decimumquartum diem nigra, pauca, æruginosa, pinguia dejecit, *& sectione secunda* ejusdem libri. *Philistis* in Tharso primo die biliosa pauca, sed postea plurima æruginosa vomuit. *Et sectione tertiâ primi Epidem.* Cleonactides die 24. virulenta & æruginosa vomuit, quibus levatus est. Nam ut *in com.* docet *Galenus* vomitus æruginosus est ardentium febrium propius, loquitur autem de malignis, non possunt enim salutares esse febres, quas ejusmodi humores concitant. Ex quibus

Causa.

bus locis apparet ardentes & continuas ab illis humoribus fieri, non tantùm intermittentes.

VIII. Fit etiam secundum Galenum καῦσος textu 1. lib. 4. acut. non solum quando in venis majoribus bilis putrescit, sed etiam quando putrescit in venis jecoris, ventris, aut pulmonum, de quibus variis in locis loquitur *Galenus in Epidemiis*. Gignitur quoque ex illarum partium inflammatione & eresypelate, *2. de crisib. cap. 7.* Sed hæc ardens maligna est, & à Galeno vocatur lipyria *4. aph. 48.* aliisque in locis, quæcunque ex internarum partium inflammatione oritur, quamvis Aëtius alia nomina ipsis tribuat, quæ fit à ventriculi eresypelate, vocatur lipyria, ab hepate typhodes, à pulmone crymodes. Sed tamen *aph. 42. lib. 7.* lipyriam vocat eam quæ fit sinè viscerum inflammatione & eresypelate, ex solis humoribus in venis partium putrescentibus. Scribit enim veteres eam tantum febrem vocare solitos quæ sine inflammatione fiebat, cujus species faciebant epialon, lipyriam, & typhoden; ex quo colligo secundum *Hippoc.* qui inter veteres numerandus est, lipyriam fieri posse sine partium inflammatione & eresypelate.

IX. Præter has causas sunt aliæ, sine quibus ardens rarò fieri solet. Scilicet temperamentum, sexus, ætas. Temperies calida sicca biliosa, est huic febri maximè obnoxia, & hujus ratione mulieres quia frigidiores rarius tentantur ardente saltem legitimâ, viri contrà facilius, ob corporis calorem, quamvis plurimas mulieres ardentissimâ febre laborantes videre liceat. Eadem ratione senes rarò tentantur ardente, & acutâ febre, ψυχρὸν γὰρ τὸ σῶμα *aph. 14. lib. 1.* nam senibus pituita dominatur, nec potest ignavus illorum calor multùm accendi. Sed cum accidunt illis febres ardentes pereunt, *In morbis* enim minùs periclitantur, quorum naturæ, ætati, consuetudini, vel tempori familiaris est morbus, quàm ubi nulli istorum congruit. *aph. 34. lib. 2.* Causa verò cur pereant senes, duplex affertur ab *Avicenna*, tum quia in senibus frigidis & pituitosis non potest quam à causâ maximâ febris ardens generari, tum quia vires eorum debiles sunt, quæ tanti morbi ferociam non possunt sustinere. Attamen *lib. de aëre, aquis, & locis* scriptum reliquit *Hippoc.* In plagis occidentalibus senes tentari febribus ardentibus, sed hoc non fit ratione ætatis quia frigida est, verum quia ob aëris calorem in regionibus ejusmodi corpora biliosa sunt, contingit autem illis dum senescunt alvum adstringi, & inde bilem retineri, quæ retenta febres ardentes facit. τοῦ δὲ χειμῶνος, inquit, τοῖσι πρεσβυτέροισι καύσους

ἀλ

διὰ τὴν τῆς κοιλίας σκληρότητα. Sed juvenibus & pueris sæpius accidunt, suntque in infantibus leviores propter humiditatem & facultatum naturalium robur, suntque in iis interdum cum somno profundo, ob vapores non biliosos, sed sanguineos & pituitosos in caput elatos.

x. Ad febrium ardentium diagnosin duo signa sufficiunt secundum *Signa.* *Galenum 4. acut. 13.* calor scilicet ingens, & sitis maxima, ὅταν ἡ θερμασία, διακαίῃ τὸν ἄνθρωπον, ἄπαυστον πολὺ δίψος ἔχῃ. Nec opus est plura accedere quæ necessaria non sunt, etsi plurima consequantur, unde in mediis æstibus pullulant. Calor itaque maximus est, ut neque vestes, neque lintea ferre possint, quamvis in externis calor non semper appareat, ut in malignis, in quibus interiora calent, exteriora tepent. Ab hoc immenso fervore procedunt linguæ asperitas, nigredo, vigiliæ, deliria, ventris morsus, dejectiones pallidæ, sitis, urina flammea, crassa, turbulenta, prout bilis hanc vel illam partem magis infestat. Non est tamen necesse, nec semper solent hæc omnia adesse, sufficit si præcipua calor, scilicet & sitis affuerint, nam interdum ventris morsus non adsunt, dejectiones sunt graveolentes, subnigræ, rufæ, interdum etiam subalbicantes in futuro ictero, sopor quoque nonnunquam contingit, sæpe funestus, urina decolor in phreniticis aut moribundis. Ipsa quoque sitis quæ hujus febris character est abesse potest, tribus de causis, *vel* ob emortuam ventriculi facultatem, *vel* ob tussim, quâ irrigantur pulmones humiditate distillante, *aph. 54. lib. 4.* *Quibus tusses sicca leviter irritantes in ardentibus fiunt, non multum siti infestantur.* Euryanactis filia ardente correpta nunquam toto morbi decursu sitivit, tussiebat autem *ex 3. Epid. sect. 2.* Vel denique ob mentis alienationem, propter quam ægri quantumvis sitiant, sitim tamen non percipiunt. Pulsus præterea frequens est durus, propter arteriæ siccitatem, inæqualis, minor quam in synochis. Incepit sine rigore, aut si rigor quidam in princio fatigat, non solet is postea per paroxysmos redire ante statum, quo febris sudore terminatur. Varius in locis Hippocrates eam egregiè describit. 2. *de morb. febris*, inquit, *& sitis detinet, lingua est aspera, nigra ex virore pallida, sicca & valde rubra, oculi ex virore pallescunt, alvi excrementum dejicit rubrum, talemque urinam reddit, & multum spuit.* Sed hæc non semper adsunt, nam in lethalibus decolor urina sæpe videtur, ut *ex historiis Epidem.* annotare licet. *Libro quoque de victu in acut.* eleganter eam describit, *tum 3. de morb. tum lib. de dieb. criticis.*

 xi. Pro-

Prognostica. XI. Prognosin quod spectat *Primò* omnis ardens periculosa est, quia continua & acuta, unde *Coaca 137. febres ardentes die quatuordecim aut liberando aut perimendo decernunt*, nam acutorum terminus decimus quartus dies esse solet, *aph. 25. lib. 2.* quod intelligendum est de vera ardente, nam notha ulterius perdurat, & libris *Epid.* multas ardentes etiam lethales recenset, quæ ulteriùs fuerunt prorogatæ, non sunt enim omnes febres æquè acutæ. Brevitas autem & longitudo ex symptomatum sævitiâ & coctionis signis dignoscitur, unde scribit *Hippoc. 2. de morb. & de dieb. criticis si in principio lingua nigrescit, exasperatur, crassescit, celeriores erunt crises, si vero posterius, diuturniores.* Ostendit enim nigredo linguæ causæ vehementiam & motum. Sicut eadem cognosci potest ex urinarum intenso colore, aut remissiori, tum sputum præ calore, & siccitate exustum esse solet & crassum. *Secundò febres quæcunque non intermittentes tertiâ die fortiores fiunt, periculosæ. aphor. 43. lib. 4.* Eas esse dicit *Galenus*, quæ ex inflammatione & malignâ putredine ortum habent. Non enim intelligi potest *aphorismus* de tertianis continuis, quæ tertio quoque die exacerbantur, non sunt enim periculosiores aut ardente, aut synocho, sed potius securiores, verum intelligendus est de febribus semitertianis, aut cum Galeno de iis quæ ex inflammatione oriuntur, aut maligna putredine non solent enim remittere: ut tertianæ, continuæ, & tamen semper tertio quoque die intenduntur, quas alibi vocat τριταιόφυεῖς. *Tertiò* attendenda est signorum gravitas, ut si insomnes sint, fastidiosi, graviterque angantur, leniter sudent, malum, sicut si delirent, læsum enim cerebrum denotat. *Quartò* si ardente incipiente parum rigeant ægrotantes, in malis habetur. Rigor in ardente tantum decretorius esse debet, at decretoria statim non debent apparere, quod si appareant maligna sunt. *Quintò* ubi paululum in fronte & claviculis sudant, multumque delirant malum, maximè si sudor frigidus fuerit, syncopen enim denuntiat. *Hippocrates aphor. 37. lib. 4. frigid.* inquit, *sudores cum acuta quidem febre mortem, cum mitiori morbi longitudinem significant. Fiunt*, inquit *Galen. in comm.* frigidi sudores aut humorum frigidorum copiâ, aut extinctione caloris nativi, vel ut vult *Argenterius* ob caloris ad interiora retractionem, unde habitus corporis refrigeratur. Scripsit *Avicenna*, in febribus acutis non fieri sudores frigidos, nisi ceciderit caliditas innata. *Sextò* timores ægrotantium & mœstitiæ malum, sunt enim atræ bilis & delirantium symptomata. *Septimò* febres omnes biliosæ

ex-

exficcant vifcera ignis inftar, quod fi alvus adftricta fuerit, fufpicio effe debet phrenitidis, fecundum *Rhazin*, ob humoris biliofi in corpore retenti motum ad fuperiora. Vox clangofa fuccedere folet reficcato gutture, & propterea mala *aphor. 17. primi prorhet.* velut rauca, fignum quoque malum eft & funeftum. *Octavò* partium extremarum frigiditas peffima eft. *In morbis acutis frigus extremorum malum aphorifmo 1. lib. 7. & aphorifmo 48. lib. 4.* fitim addidit. fit hoc fymptoma vel ob extinctionem caloris nativi, aut propter ejus retractionem ad interiora; Illa præfentem mortem, hæc febris malignitatem fignificat. *Nonò* eadem de causâ extremorum lividitas & nigredo mala, ob fummum caloris nativi languorem. *Decimò* lingua arida nigra fine fiti vel delirium portendit, vel extinctionem facultatis naturalis ventriculi, quod fi primum incandefcentes fitierint, derepente à fiti liberentur, fignum eft vel morbum folvi, fi cætera figna confentiant, vel virtutem emori, *3. epid. fect. 1. com. 2. Vndecimò. Vrina nigra, tenues, pauca, aluique dura malum.* Nigræ funt ab humore adufto, paucæ quod ab immenfo calore omnis humor fit abfumptus, aut inftrumenta urinæ fint emortua, tenues quod bilis non fit à naturâ evicta, alvi duræ ab immenfo calore, ut diximus ex Rhazi alvum duram portendere phreniticen. *Duodecimò* fanguinis è naribus ftillicidium malum, ficut & quælibet exigua excretio mala cenfenda eft, fignum eft ob imbecillitatem non poffe à naturâ evacuari, quamvis id perficere conetur, ut dicemus *cap. de hæmorrhogiâ*. j. Epidem. fect. 2. ftatu tertio fcribit Hippocrates; *Qui bene & largiter fanguinem è naribus profudiffent ii omnes fervabantur.* Philifcus, Epaminon, & Silenus, quod quarto & quinto die parum è naribus ftillaverit, mortui funt. *Decimotertiò* Lachrymæ involuntariæ ex oculis effluentes mortem fignificant, *ex 6. Epid. fect 1. com. 16. & aphor. 52. fect. 4.* Caufa, *inquit Galenus* eft debilitas retentricis. Argenterius vult fieri ex colliquatione hûmorum cerebri factâ à calore febrili. *Decimoquartò* fcribit Hippoc. *1. de morb. qui ex ardente intereunt, omnes ex ficcitate moriuntur. Extrema manus pedefque primum ipfis reficcantur, deinde verò partes ficciores. Vbi penitus corporis humor exhauftus eft, fanguis concrefcit, & refrigeratur, reliquum verò corpus exficcatur, ficque interit.* Calore fiquidem febrili univerfum corpus exficcatur, ac demùm refrigeratur, quantumvis enim ardentiffimâ febre quis moriatur, folet tamen is ex frigore interire, nam ante mortem calor extinguitur, fuccedit frigida intemperies fervori, ut alibi

bi diximus. *Decimo quintò Quibus in febribus ardentibus fiunt tremores, delirium solvit, aph.26. lib.6. & coaca 132. Quibus calor & tremor est delirium saluti est*, vertit Celsus. Fiunt tremores in ardentibus exhaustis viribus, & hi delirio solvi non possunt, vel fiunt humoribus ad nervos transfusis, à quibus si ferantur in caput, fiunt deliria. Familiare autem est Hippocrati uti verbo λύειν impropriè pro succedere, sic ecstasis maniam solvit, hic enim non solvitur morbus, sed pejor succedit. At quoniam dubium est quomodo à calidis succis tremor fieri possit, impropriè vocem tremoris usurpatam vult *Mercurialis* pro motu convulsivo, qui verè solet ardentibus succedere, & antecedere deliria, ut sæpe *Hippocrates* usurpavit in *prorhet. & Coacis.* Sed casus hi rarò in febribus observantur nisi ad mortem, imo sæpe videntur tremores & deliria simul, usque ad mortem perdurare. Pessimus pariter tremor est delirio succedens. *Decimo sexto* Febris ardens ἐκ κοιλίης ἀλγήματος ἐπιπόνου ὀλέθριον, Coaca 31. & 130. & prorhesi 56. addit saporem, quam sententiam *Galenus* exagitat tanquam veritatis non perpetuæ. Intelligit autem per laboriosum & vehementem dolorem, eum qui ex viscerum internorum phlegmone, aut eresypelate ortum habet, cui dolori maligna febris & lipyria succedit. Notandum dictum *Hippoc. l. de morb.* peripneumoniam non facere febrem ardentem, cum tamen *lib. de affect.* scripserit febrem ardentem mutari facilè in peripneumoniam. Rationem reddit *Alexander*, quia bilis agitata potest interdum in Pulmonibus firmari, & peripneumoniam facere, ubi autem illic semel stabulatur, vix potest redire in venas, ut ardentem faciat. At si *Galenus* vult ardentem fieri posse ex humoribus in vasis pulmonum putrefactis, si ex aliorum viscerum phlegmone in quibus humor fixus est, fieri ardens potest, rationem non video quare eadem ex pulmonis inflammatione non succendatur, nisi dicamus peripneumoniam potius ex pituitoso sanguine generari, qui frigidior est quam ut ardentem facere queat. *Decimo septimo* solet solvi febris ardens sanguinis profluvio, quod si accidat die 4. malum, nisi aliud quippiam benè ceciderit, quia quarto die, critica sui tantum significationem dare debent, non autem apparere, quod si die quinto contingat, minùs affert periculi, quia aliquo modo criticus est ille dies, non tamen periculum adimit. Sic scripsit 2 *Epid.* αἱ τεταρταῖαι αἱμοῤῥαγίαι δύσκολοι. *Coaca 133. & 131.* inquit, *si in febre ardente aurium sonitus, cum visus hebetudine, & ad nares gravitate accidant, nisi sanguis ex naribus profluat, delirium metuendum.* Sunt enim

hæc

hæc signa futuræ hæmorrhagiæ, quæ si subsistat, incalescente ac putrescente sanguine, nec vacuato, cerebrum incalescit, phlegmonem concipit, succeditque delirium ferox, & maniacum, quod intelligit Hippocrat. per ἐξίσταται, quo verbo atrox delirium semper intelligit, soletque esse funestum. Idem repetitur *prorhesi* 18. Ἐν καύσῳ κοιλίη καταῤῥαγεῖσα θανάσιμον *Coaca 129*. quod non est absolutè verum, nam criticus fluor salutaris est, sed si ægro debili, aut crudo morbo id contingat vires prosterni & ægrum ad internecionem duci metus est. Dicit *Avicennas*, nullum morbum esse solutarem qui ab alvo fluidâ inceperit. Idem dicendum de aliis excretionibus, τὰ κρίσιμα μὴ κρίνοντα ἐπιφαίνεσθαι. nam abundantiam humorum indicat, qui non potuerint febrem tollere, unde prorogari morbus solet ac esset longior, si non occidat. Sic ægro cuidam, cum hæc describerem, cui primis diebus in causa maximus sudor affuit sine febris remissione, longum & difficilem morbum prædiximus. Id legimus apud *Hippocratem 2. de morb. si sudet copiosè, nec febris remittatur, diuturnus morbus esse solet, maximè si sudor frigidus est, si minimè exudarit, citius judicatur.* Unde Galenus primo prorhet 15. ait febrium insultus cum sudore significare plenitudinem. 19. *febrem ardentem rigor solvit*, nam sequi solet sudor multus evacuatâ in cutim materiâ, tum interdum vomitus, aut alvi solutio sequitur ex *Galeno com. ad aphor. 58. lib. 4.* Non tamen semper rigor ille statim solvit morbum, ut exemplis quibusdam *Epidem.* probatur, in quibus non statim à rigore, sed postea excretio facta est, ut *1. Epidem. ægro 13.* mulier gravida undecimo riguit, & decima quartâ tantum judicata fuit, quamvis ut plurimùm rigorem excretio sequi soleat, nisi virtus sit admodum imbecilla, facta quidem separatione humoris biliosi à venis fit rigor, sed ob vires attritas non potest fieri materiæ separatæ expulsio, hinc ægro jam debili rigor lethalis esse solet, *46. ejusdem libri.* 20. Causos in ambiente frigido lethalis, *com. ad. aphor. 34. lib. 2.* quia maxima causa est, quæ non potuit ambientes frigiditate emendari, ut diximus superius de senibus, quibus rarò ardens contingit, sed ubi accidit periclitantur ob causæ magnitudinem, & virium imbecillitatem. 21. solvitur ardens interdum per parotidas coaca 138. sed rara est hæc solutio, sicut & parotidum suppuratio rara est, estque ejusmodi febris in quâ adsunt parotides, potius notha, quam legitima. 22. *Ardente febre laborantibus, paululum frigescentibus, egestionibus aquæ similibus, & crebris, oculorum perversio malum,*

lum, maximè si catocho detineantur, *Coaca 134.* qui casus in ardente sunt funesti, ostendunt enim inflammationem & phlogosin in visceribus conceptam, à quâ summo corporis habitu paululum refrigerantur, tum ascendentibus in cerebrum humoribus, & facultatibus naturalibus pereuntibus, fertur alvus tenuibus & aqueis excrementis, quod in urinis quoque solet accidere, ac lacessito cerebro oculorum convulsio & perversio, ac demùm languente cerebri facultate sopor lethalis accedit, intemperies scilicet frigida calidæ succedens semper funesta. Hucque referri debet & accommodari descriptio ardentium funestarum, quæ est *3. Epid. sect. 3.* quæ ex illo loco repetatur. Plura videri possunt cap. de prognost. febrium, libro secundo.

Curatio. XII. Quod spectat curationem febris ardentis, eadem est inquit *Avicenna* cum curatione tertianæ puræ, major tantùm esse debet diligentia tum in evacuatione, tum in alteratione: bilis igitur refrigerantia & humectantia postulat, ut præparetur ad evacuationem, dein nobiles corporis partes sunt alterandæ. *Victus ratio.* Adhæc victus ratio primum idonea est. Sit igitur aër frigidus ac purus, flabello concitetur, omnique arte refrigeretur. Propterea vitentur hominum frequentiæ, solum spargatur herbis refrigerantibus, aquâ frigidâ, & aceto. Rami salicis toto cubiculo componendi erunt, ac subinde mutandi, siccati enim lædunt, *inquit Aëtius cap. 58. lib. 5.* Videndum tamen ne aër frigidior ad cutim perveniat, & prohibitâ transpiratione febrem augeat, ex *Galen. 10. methodi cap. 7.* frigidissimus aër per respirationem attractus juvat, modo ægri opportunè cooperiantur, ne aëris frigus reliquo corpore sentiant, ideo utile erit fenestras aperire, quod tamen plurimi verentur: Mollis sit culcitra, non plumea si fieri possit, lintea nec sint sordida, nec aspera, & contra errorem vulgi sæpius mutentur. Lectus sit spatiosus: Et si luce offendatur, collocetur in tenebris, aut in luce mediocri, maximè si vires ejus sint infirmæ. Cibus sit refrigerans, humectans & eupeptos, & quamvis quidam tum carnes, tum pisces saxatiles concedant, juscula tamen sufficient herbis idoneis alterata, addito succo granatorum, citri, limonum, est enim morbus acutissimus, qui pleniorem victum non postulat, quamvis veterum exquisitissimus victus non sit nostro seculo imperandus ut diximus alibi, sit tamen tenuior versus statum, quàm aliis morbi temporibus. Fructus omnes vetat *Avicennas* præcipuè horæos, qui facilè corrumpuntur,

aut

aut qui adstringunt. Concedimus tamen, pruna, pyra, poma cocta, ceraſa condita, ribes cæterosque ejusmodi præcipuè conditos, & acidos. Vitentur omnia pinguia, dulcia, oleosa, quia in bilem facilè vertuntur, ut Amygdala, quamvis lac amygdalinum non noceat, quicquid dicat *Altimarus*, præcipuè si frigida semina addantur, utatur hordeato, panatelâ. Potus sit aqua hordei, aut aqua cocta cum succo granatorum citri, & saccharo, ut superius dictum. Vitandus aquæ frigidæ potus in principio, quia bilescit, concoctionem impedit, aliaque affert incommoda, quæ recenset *Hippoc. de victu acutor.* quod intelligendum est de aquâ pro potu ordinario. Extra pastum syrupi acidi refrigerantes, bilisque incendium extinguentes concedantur, cum aquis distillatis, vel tamarindi & pruna in iisdem aquis infundantur. A vino toto morbi decursu abstinendum, etiam diluto, præterquam in declinatione soluto prorsus morbo, tuncque etiam non multùm prodest si superstes sit cacochymia, metusque recidivæ. Motus omnes vitet, tum corporis, tum animi, præcipuè iram, accendunt enim corpus, febremque augent. Dormiat potius quam vigilet, nam somnus concoquit, idque noctu potius quam interdiu, nisi nocte magis urgeat febris, tunc enim vigilare satius est. At quoniam in hoc morbo vigiliæ urgere solent, utile erit somnum remediis provocare, aut si sponte succedat, quocunque demum tempore contigerit eum non oportet interturbare.

XIII. Inter præcipua hujus febris remedia laudatur Venæsectio, ab aliis improbatur ut ab *Avicenna*, quod bilis, evacuatione sanguinis, qui ejus frænum est, effervescat. Deinde *Galenus* in eresypelatis curatione non sanguinem mittere, sed purgare docet, *2. ad Glauconem.* Demum fit à merâ cacochymiâ scilicet bile, cui purgatio non venæsectio competit. Alii tantùm abest ut sanguinis missionem vereantur, quin potius ad animi deliquium mittendum velint; Alii demum distinctione quâdam utuntur, voluntque sanguinem mittendum, si adsint indicia sanguinis, desistendum verò si pura sit bilis. In febribus acutis, inquiunt, adest urina rubra & tincta, quod si primis diebus talis non appareat, bilis non est bene permista sanguini, & propterea abstinendum à phlebotomiâ, donec urina rubra apparuerit, aut valdè tincta, quod si primo die talis fuerit, tunc mittatur sanguis, quod sanè in praxi est notandum. At secandam esse venam voluit *Galenus*, in omnibus continuis, & acutis, quia noxius humor intra vasa continetur.

Venæsectio.

tur. Natura etiam per narium hæmorrhagiam solet causon judicare, ut testatur *Hippocrates 1. Epidem. sect. 2. t. 68.* eos à febribus ardentibus evasisse, quibus sanguis è naribus effluebat, aut quibus menstrua prodibant, si mulieres erant. Cum ergo Medicus sit imitator naturæ, debet etiam sanguinem evacuare. Nec metuenda est biliosi humoris effervescentia, ut volunt Arabes, non enim solus educitur sanguis, sed unâ cum eo bilis plurima, imò plus bilis educitur, quam ipsius sanguinis, & corpus plurimùm refrigeratur, unde nova humoris biliosi impeditur generatio, & natura quod reliquum est evincit. Quod si in eresypelate venam non secat *Galenus*, sed purgat, id summo jure factum, est enim ejus causa extrà venas collecta, non sanguini permista, ideo detracto sanguine bilis remanet, multò quàm antea ferocior, solis purgationibus educenda, at in febribus continuis quarum causa majoribus venis conclusa est, aliter se res habet. Nam ut suprà dictum, non à merâ cacochymiâ ardens generatur, sed etiam sanguis unâ accenditur, neque etiam si à merâ cacochymiâ fiat, repudianda tamen venæsectio, dummodo humores noxii sint in venis, *ut in generali methodo dictum.* Hic tamen considerandum quidam volunt, quod suprà dictum est, scilicet fieri causon interdum ex bile in venis partium, ut ventriculi, pulmonis, jecoris, putrefactâ, tunc veretur *Capivaccius*, ne per venæsectionem humores ex illis venis ad majores attrahantur, sicque morbus reddatur pejor, quasi verò id timendum sit. Videmus in inflammationibus viscerum tutò sanguinem mitti, etiamsi is è venis effluxerit, aut quasi ejusmodi ardens non sit deterior eâ, quæ ex bile in magnis vasis putrefactâ oritur, tùm demum si attrahuntur humores in majora vasa, eorum tamen portio evacuatur, corpus refrigeratur, deinde natura reliquum commodius superat. Considerant alii an bilis juncta sit sanguini necne, quod cognoscitur ex urinâ rubrâ, crassâ, & turbidâ, ut vult *Avicennas*, quales ardentes sunt nostris regionibus familiares, an verò ab eo sit sejuncta, quod mihi videtur impossibile, bilem in magnis vasis putrescentem à sanguine esse sejunctam. At ut ut sit, volunt illi sanguinem esse mittendum si urina rubra sit & crassa, si vero sejuncta sit, à phlebotomiâ abstinendum. Id videtur docere *Galenus 1. ad Glaucon. 13. ubi, inquit, sanguinem mittere oportet, & ob morbi magnitudinem, & quibus multò plus ruboris insit, quam natura conveniat, & major quam pro consuetudine corporis tumor, & vires eminentiores, atque magis extensa, his omnibus auferendus, nisi vires, aut ætas,*

ætas, *aut aliquid aliud probibuerit*. Sunt autem hæc quæ commemorat sanguinis abundantis indicia. Et sanè rarò aliæ apparent ardentes febres, cum ex bile una cum sanguine in majoribus vasis contentâ oriantur. Nec illud signum ex urinâ, quamvis ut plurimum experientiæ respondeat, perpetuum est. Nam interdum in ardente urina nulla admisti sanguinis signa habet, ubi phrenitis aut adest, aut imminet, & tamen sanguinem mittere tunc maximè necessarium est. Frustra igitur tot distinctiones adhibentur. Quod si causam ardentis ab *Hippocrate* allatam retineamus, scilicet fieri eam ubi venæ resiccatæ attraxerint ad se biliosos ichores, in eâ neutiquam vena erit secanda, qui enim ab inanitione morbi fiunt, ii non inanitione, sed repletione potius sunt curandi. Verum causa hæc *Hippocratis* rara est, fiunt enim ut plurimum à sanguine bilioso in venis putrefacto. Unde concludendum est, sanguinem mittendum esse, aut cùm humores sunt in venis unâ cum sanguine, aut cum ab internarum partium inflammatione concitatur. *

XIV. Secanda autem est basilica dextri brachii, sanguisque detrahendus quantum vires ferunt, id est satis copiosè. *Vallesius 7. controv.* voluit mittendum esse ad animi deliquium, authoritate *Galeni 3. aphorism. 23.* ubi docet in febribus ardentissimis tam copiosè esse mittendum, *Secundò* venam secat *Galenus* ut refrigeret, sed ardentes omnium maximè indigent refrigeratione. Alii volunt *Galenum* per ardentissimas febres intelligere tantùm sanguineas, ut ipse explicat *9. meth. & de curandi rat. per sanguinis missionem*, nec tantùm sanguinem mittere ut refrigeret, sed ut plethoram & humores vacuet. Mihi videtur tamen *Galenus*, etiam ardentes febres complecti, tum quia generaliter in ardentissimis febribus hoc remedium celebrat, non sunt autem synochi ardentissimæ, cum quæ ardentes vocantur, synocho sint fervidiores, unde quamvis inter calidissimas febres sanguinea sit recensenda, tamen causos semper fervidior haberi debet. Deinde addit post ejusmodi vacuationem subsequi sudores, vomitum, interdumque alvi dejectiones; quæ spontaneæ vacuationes magis conveniunt ardenti quam sanguineæ, quæ solâ plethoræ imminutione videtur posse sanari. Præterea in summis doloribus eandem vacuationem commendat; Certum autem est horum plurimos & maximos esse à bile. Maneat igitur ratum, non tantum in synocho, sed etiam in ardente sanguinem ad animi deliquium ex *Galeni* sententiâ mittendum. Sed quoniam *Quantitas.*

 supe-

superiùs tutiorem esse repetitam vacuationem pronuntiavimus, idem hic dicendum arbitror, ut caveat Medicus quantum fieri poterit à lipothymiâ ob rationes recensitas.

xv. Sed ante venæsectionem molli enemate, blandoque pharmaco, tum intestinorum, tum primæ regionis illuvies expurgetur, ne in locum sanguinis putridi trahatur in venas. Aëtius probat clysterem ex ptisanâ, cui recentiores addunt succum lactucæ, cucurbitæ anguriæ, imo quolibet die ejusmodi clysteres injicere utile erit. *Rabbi Moses* præparat ex aquâ tantum & oleo. Ipse *Oribasius 7. Collect.* laudat clysterem ex aquâ purâ frigidâ. Sed nos non nisi ex variis herbarum decoctis enemata præscribimus, majori quidem cum fastu, sed non majori cum utilitate. Deinde præscribatur blandum catharticum ad humores qui turgere solent evacuandos, non enim coctio expectanda est, cum humores impetu quodam moveri soleant. Sic docet *Hippoc. aph. 29. lib. 2. Cum morbi incohant, si quid videtur movendum move.* Et *aphor. 24. In acutis rarò & in principiis purgandum.* Galenus 4. acut. prima interdum die, secundâ, quartâ, ac quintâ medicamentum dedit. Sint autem purgantia mitiora, ideo vitanda quæcunque scammonium recipiunt. *Rhabarbarum & myrobalani* secundum *Rondeletium*, nocent morbis biliosis, nisi vi adstrictoriâ quam habent spolientur, ut si rhabarbarum in aquâ endiviæ infundatur. Manna quoque, quia dulcis cum sit facilè in bilem vertitur, minùs convenit. Sed cassia quia humida est, saporemque habet acidum, non est contemnenda. ℞ *prunor. Par.* iij. *passular. mundat.* ℥ ß. *folior. endiv. lactucæ ana* M. j. *folior. portul. scariolæ ana* M. ß. *tamarind.* ℥ j. *seminum frigid. major.* ʒ j. *flor. violar.* P. j. *f. decoctio pro dosi in qua infunde rhab.* ʒ j ß. *express. adde Cassiæ* ʒ vj. *syr. rosar. solutivi* ℥ j. *f. potio.* Plurimi serum lactis commendant in quâcunque febre biliosâ continuâ, temperat humores biliosos eosque evacuat, poteritque in eo infundi rhabarb. ʒ j. Bile eductâ, & primâ regione evacuatâ vena secari potest, sed si urgeat sanguinis mittendi occasio, etiam ante potionis, clysterisve usum mittatur. Quod si bilis non turgeat, primùm præparari & concoqui. Deinde evacuari debet medicamento dicto eradicante. Præparabitur julepis, apozematis & syrupis. ℞ *aquarum lactucæ, nymphææ, cichorii, sempervivi ana* ℥ ij. *vel decocti harum herbar.* ℥ viij. *syr. limonum, de cichorio ana* ℥ j ß. *f. vitrioli guttas* vj. M. *f. julep.* ut cap. de tertianâ exquisitâ abundè diximus. Sed maximè laudantur à *Mesue & Averrhoe* aquæ anguriæ, & cucurbitæ;

Illicò

Illicò sanguinis æstum extingunt, & febrem placant. Aquam anguriæ frigidiorem aquâ nive refrigeratâ statuit *Averrhoes*, quia non tam citò incalescet, & sanguinem generat temperatiorem, quod aqua pura non præstat. Distillatur anguria instar aquæ cichorii, vel ℞ *succi anguriæ* ℔ ij. *sacchari* ℔ ß. *coquantur*. Cucurbita vero maza involuta clibano coquitur, & aqua intus natans colligitur. ℞ *hujus aquæ vel succi expreßi* ℔ v. *sacchari* ℔ iij. *decoq. simul.* Excellentissimum est ad febres ardentes remedium, quo Nobilem quendam à Judæo Medico confestim persanatum scribit Sylvius comment. in Mesuen. Valet insuper ad gutturis asperitatem & pleuritiden.

XVI. Ad bilem præterea alterandam maximè commendatur frigidæ potio, de quâ multa diximus. Id restat inquirendum, quo morbi tempore sit exhibenda. Certum est post signa coctionis apparentia scilicet in statu esse utilissimam & tutissimam, nam & refrigerat & crisin promovet. Sed *Averrhoes 7. Colliget. 8.* quocunque morbi tempore eam exhibet, in febre ardentissimâ, nam cum ardentium varii sint gradus, non in omni ardente statim frigida exhibenda, sed tantùm in eâ, quæ ob sui vehementiam periculum colliquationis, & exsiccationis partium solidarum infert, citius enim consumetur, *inquit*, quam concoctio appareat, quod si concoctio expectetur, forsan nulla erit, humores comburentur, tuncque frigidæ potus non proderit. Deinde in ejusmodi febre, humor biliosus cum extremè calidus sit, nec crassus est, nec viscosus, nec etiam crudus, nisi ob extremum calorem, qui dum à frigidæ largo potu emendatur, bilis ipsa statim cocta apparet. Demum melius est febrem immutare in longam, & chronicam, quam ut homo ante coctionem pereat, nam damnum ex alteratione emergens levius est periculo mortis. Testaturque *Rhazin* dominum & servum curasse, servatumve fuisse dominum aquæ potu: servum verò mortuum, quod aqua ipsi fuisset denegata. Quibus rationibus conatus est Mercurialis respondere. Cum enim, *inquit*, aqua frigida non tantùm ad extinctionem caloris febrilis, sed ut naturam ad humorum putridorum expulsionem roboret, præbeatur, non debeant autem humores ante coctionem vacuari, pariter nec aqua frigida ante coctionem danda erit. Quapropter cum aliis remediis exsiccationem illam prohibere possimus, non erit aqua propinanda, in humore crudo. Nec credendum posse humorem febrilem ab aquâ concoqui, cum potius secundum *Hippocratem* aqua coctionem

Frigida potio.

Mercurialis refutatio.

nem prohibeat. Atque dum humor crudus est, periculum impendet ne calor naturalis suffocetur, morbusque periculosior evadat. Historia *Rhazis* frigidæ quidem usum commendat, sed non probat dari eam debere ante coctionem. Sed non negat *Averrhoes* coctionem expectandam quantum fieri potest, id enim eodem capite profitetur, venam in febre quæ extremum possidet caloris, ne majora ex calore damna subsequantur, bilem statim extinguendam profitetur; sic dicit *Avicennas* febrem interdum tantæ esse vehementiæ, ut indigeat refrigeratione extremâ, & curandi rationem non expectet. Urgentiori enim semper occurrendum. Nam quod exsiccatio febrilis aliis remediis possit præcaveri, id sanè verum est, sed ea vim aquæ possident, id est refrigerant simul & humectant, atque in eo casu, quem *Averrhoes* proponit, non possunt bilem abundè temperare, nisi affatim & copiosè instar aquæ frigidæ sumantur. Tuncque arbitror non habebit *Averrhoem* repugnantem, si ea copiâ & quantitate refrigerantes potus exhibeat, ut id præstent, quod aqua frigida eâdem quantitate potâ præstitisset. Vult enim *Averrhoes* omni arte in hâc febre refrigerandum esse quod si aqua non placeat, modo id julepis & syrupis fiat, perinde est. Ideo de hoc diutius non disceptabimus.

XVII. Concoctâ materiâ si natura crisin moliatur, sufficienterque excernat, sinenda est, debetque Medicus esse naturæ bene agentis spectator otiosus. Quod si reliquiæ à crisi imperfectâ supersint, purgari poterunt cholagogis remediis, *sennâ*, *rhabarb.* aliisque quorum formulæ ex cap. de tertiana repetantur. Post purgationem alterandæ sunt corporis partes internis, & externis. ℞ *conserva rosar. violar. nym-*
Roberantia. *phea ana* ʒ iij. *pulveris diamarg. frigidi, triasant. ana* ʒ j. *coralli rubri, crystalli pulveris. ana* ℈ j. *spir. vitrioli guttas* iij. *cum syr. de cichor. f. opiata.* ℞ *pulverum prædictorum triasant. diamarg. ana* ʒ j. *diarhod.* ʒ ß. *margarit.* ℈ ij. *coralli* ℈ j. *ossis de corde cervi* ℈ j. *trochiscor. de camphora* ℈ ʒ. *sacchari*
Externa. *aquâ rosar. dissol.* ℥ vj. *f. tabella.* Externa sint epithemata, unguenta. ℞ *aquar. endiv. cichorii, nymphea. hepatica ana* ℥ iiij. *aceti* ℥ j. *trochiscor.*
Epithemata. *de camphora* ʒ ß. *pulveris diarhod. triasantali ana* ʒ j. *f. epith. jecori vel cordi applicandum.* Solent plurimi epithematis adjicere pulveres margaritarum, corallorum, lapidum pretiosorum, ossis de corde cervi, qui inutiles plane sunt, quod earum virtus eo non penetret, cum vix certum sit an hæc in corpus assumpta, quicquam prosint, unde simplicissimum epithema ex solis aquis cum aceto, sæpe non minùs utile est, imò

&

& melius, quia tamen hæc non nocent, & magnatibus placent, addi possunt, ut si prædicto epithemati addas *rasura eboris*, *cornu cervi ana* ʒ ß. *pulveris diamarg.* ʒ j. *coralli rub. fragmentor. pretiosor. ana* ℈ j. *margarit. crystalli ana* ʒ ß. *croci* ğ iij. *f. epithema*. Ungantur renes, cerato santalino, vel refrigerante Galeni, vel unguento rosaceo. Testiculis quidem eadem epithemata possunt applicari, ob maximum quem habent cum universo corpore consensum, sic refrigerantibus testibus admotis, hæmorrhagia statim undequâque prodeat, conquiescit, internusque ardor extinguitur. Extremorum quoque lotiones multum conferre dicuntur, ob eundem consensum magnum quem habent cum universo corpore, propter vasorum, nervorum, venarum, & arteriarum congeriem, maximeque si æger insomnis sit, utiles sunt, ℞ *lactuca, violar. sempervivi, portul. salicis, cucurb. ana* M. ij. *flor. nymph. rosar. viol. ana* P. ij. *sem. papaver. albi* ℥ ß. *decoq. in aquâ ad lotionem brachiorum, & crurum*. Cautè his topicis utendum. Cum enim frigida sint, periculum est ne occlusis poris fuligines retineantur, ideo præsente plenitudine non sunt admovenda, nec ante statum, & si febres paroxysmos habeat: non in principio accessionis, sed tantùm in vigore, tepidaque potius sint, quam valdè frigida, quæ maximè omnium vitanda sunt, si crisis immineat. *Varignana* in secretis laudat portulacam tritam, cum farinâ hordei subactam stomacho & hypochondriis admotam. *Vnguenta*

XVIII. Tandem balneum universum corporis habitum præclarè refrigerat; Illis propterea convenit ex *Aëtio & Paulo* qui citra phlegmonem, vel eresypelas ægrotant, ubi apparuerint signa concoctionis; Si verò æger juvenis sit, carnosus, *εὔσαρκος*, cœli status calidus, siccusque, vires valentes, coctionisque notæ affuerint, frigida natatio utilis erit, protinus enim inquit *Galenus 11. method.* sudabunt, nonnullis eorum alvus biliosa redditur. *Alexandri* consilium videtur tutius, ut tepentis aquæ solium paretur, aqua enim tepens humectat non calefacit, plurimos vapores fervidos discutit, illicque poterit immorari dum aqua paululum refrigeretur, non autem ut rigeat. In mediocri quoque febre tutius est tepentis aquæ balneum, quando vires sunt paulò debiliores; concoctionisque notæ adsunt. At sicut veteres in omnibus fermè febribus balneo utebantur, ita nos eo nunquam aut saltem rarissimè utimur, præterquam in hæcticis. *Balneum*

XIX. Est alia febris ardens à phlegmate salso genita, quæ spuria vocatur.

Ardens spuria. catur. Fit autem pituita salsa secundum *Galenum* à putredine, aut salsæ særosæ humiditatis permistione. *Avicennas* à bilioso & adusto humore cum pituitâ permisto fieri voluit, ita ut sit similis generationi lixivii. Dicunt alii amara humore aqueo diluta non salsa evadere, sed amarescere, idque se expertum esse dicit *Valleriola*, dum fel aquæ admisceret, *propterea* Galeni sententiam certiorem esse, fierique pituitam salsam, aut ex putredine, aut salsæ serosæ humiditatis admistione, sic aqua dulcis longâ coctione salsa evadit. Sed mihi videtur *Galenus* nihil docuisse, nam *primò* certum est permistionem humoris salsi inficere eodem sapore universum liquorem cui permiscetur. *Secundò* non docet unde salsedinem contrahat serosa humiditas, quæ pituitæ debet permisceri, putredo enim sola non potest facere salsedinem, nisi humores putridi & adusti permisceantur sero; *Tertiò* cur dicit febrem ardentem fieri à pituitâ salsâ, non autem ab ipso salso, nam ex illo colligi videtur, pituitam quæ primò dulcis erat admistione salsi humoris salsam evadere, sicque febrem ardentem facere posse, at hæc pituita minùs salsa erit, minusque calida ipso sero salso, cujus tantum permistione salsa evasit, sicque serum salsum febrem generabit ardentiorem quam pituita salsa. Demùm explicandum erat unde serum salsedinem contrahat, nam sola putredo id facere non potest ut diximus. Verior igitur videtur sententiâ *Avicennæ*, non enim intelligit quodlibet amarum, sed amarum adustum, & salsum, bilis autem adusta, ad atram bilem accedit; Et hujusmodi bilis vehementer adusta sero permista salsum generat saporem, unde videmus vix unquam quam in valdè calidis & biliosis hujusmodi humorem salsum defluere è capite in os, maximè in hypochondriacis, & sic ardentem hanc non à pituitâ ipsâ sed è sero salso humoris adusti & quasi atrabilarii permistione genito, fieri credendum, quod serum pituita vocari non debet, cum à phlegmate differat. Quando inquit *Hippocrates*, venulas arefactas attrahere ad se biliosos ichores, nihil diversum dixisse visus est, cum ichores & serosi humores mistione bilis adustæ fiant salsi. Nec obstat eundem *Hippocratem* describere *4. acutor.* duo genera καύσῶ, primum in quo lingua amara est à bilosis ichoribus genitum, alterum in quo minora sunt symptomata, & lingua salsa est, nam hæc duo ardentis genera ipsâ causâ non differunt, sed tantum secundum magis & minus, non enim solent humores æqualiter semper accendi, deinde in priori humor biliosus minus est sero dilutus, in poste-

** Error Galeni & ejus interpretum*

posteriori verò multa adest cum bile humoris serosi permistio, à quo salsedo provenit. Præterea non est necesse quamvis lingua sit salsa, salsum humorem esse in venis, nam sæpe distillat humor tenuis salsus serosus in fauces, in iis qui temperamento sunt fervidiori, & hypochondriacis, cum reliquum corpus, non pituitâ, sed bile retorrida abundat, ita ut sapor oris salsus non sufficiat ad probandum hujusmodi febrem à pituitâ generari. Quod si pituitâ putredine salsedinem acquirit, cur putrescens in quotidianis febribus, in lethargo, demum in constitutione pituitosâ salsa non apparet, sed tantum adest, in temperamento fervidiori, maximè bilioso, quando humores biliosi torrentur & aduruntur. Verius est igitur à pituitâ ardentem febrem non generari, & hunc nothum καῦσον esse à bile adusta, sed multo sero permista, aut etiam à sanguine ipso, cum quo hujusmodi serosus humor plurimus permiscetur, ut sæpe venâ sectâ sanguis serosus, & ichorosus cernitur. Unde etiam secundum *Hippocratem* sanguinis è naribus profluvio judicatur. Igitur quamvis ejusmodi ardentem spuriam concedamus à salso humore proficisci, negamus tamen eam fieri à pituitâ, cum serum non sit pituita, sed potius à bile valde adustâ, quæ sero permista ipsum salsum reddit, quod si sero non misceretur, forsan non multùm ab atræ bilis naturâ distaret. Nec valet humoris amari mistione tantùm amarescere liquorem, non contrahere salsedinem. Est enim humor ille biliosus non simpliciter amarus, sed valde adustus, & acris saporis, unde non mirum si mistione humoris salsedo contingat, ut cum cineres aquâ diluuntur; unde concludo hunc καῦσον tantùm à priori differre, quod humor biliosus adustus sero sit dilutus, minusque acris redditus, sed reverâ ab eodem humore fieri, hinc fit post multas inedias omnesque causas quæ humores accendere possunt, quæ causæ in pituitosis corporibus pituitam dissipant, non autem eam salsam reddunt, aliàs in pituitosis morbis calidorum usus pituitam salsam redderent, quod tamen non fit, quin potius morbos omnes frigidos curant & pituitam resolvunt. Cum igitur humores hi sint calidi sicci febrem accendere possunt, quæ hominem exurat sitimque magnam inferat. Legitima ardens ea est secundum *Galenum*, quæ omnia habet ardentis symptomata, febrem, sitim, linguam aridam nigram. Spuria verò in quâ quædam symptomata deficiunt, in qua *Hippoc.* loco citato linguam dixit esse aridam siccam, sed non nigram, verum potius salsam, cæteraque symptomata minora sunt quam in legitimâ. Si salsam

opposuisset, summus præceptor amaræ, conjicere possemus cum *Galeno* fieri hanc febrem ab humore salso, sed salsam opposuit nigræ, cum potius albam dicere debuisset, si sit à pituitâ, nam sapor non opponitur nigro. Sed tantum omisit nigram, non opposuit salsæ, ut ostenderet solùm intensione à priori legitimâ differre, non autem humore febrem generante. In eo igitur, inquit *Hippocrates*, lingua arida est, sicca, non nigra, sed salsa, quia minor ardor est, unde reliqua symptomata minora sunt quam in ardente legitimâ. Judicatur ex *Hippocr.* sanguis ex naribus profluvio, quod *Galenus* ait esse valdè mirum, aut abscessu per parotidas, aut sputo crasso, præsertim si pulmo fuerit affectus. Ut ait Galenus in *comment.* caput incalescens sanguine repletur, inde sanguinis per nares efluxus, aut abscessus. Expuuntur crassa criticè, dum pulmones afficiuntur, cocto jam morbo, ac interdum urinæ difficultas succedit.

Curatio. xx. Curatio eadem ac in ardente, nisi quod volunt minus esse refrigerandum, sanguis mittendus si vires ferant, urina rubra sit & crassa, aliàs non, corpus vacuandum, humor temperandus sero lactis, aquâ hordei, decocto aut emulsione seminum frigidor. malvæ, liquirit. adiant. cichorii, solet enim adesse quædam stranguria, ideo juvanda est istis urinam temperantibus. Deinde purgetur cassiâ, syrupo rosarum solutivo, manna & similibus. ℞ *borrag. buglossi cum toto, endivia, scariola ana* M. j. *lupuli* M. ß. *flor. cordial.* P. j. *passul. sebesten ana Par.* v. *liquirit.* ℥ ß. *sem. frigid. major. ana* ʒ ß. *f. decoctio ad* ℔ j. *diss. syr. de cichorio simpl. de pomis ana* ℥ ij. *syr. capilli veneris* ℥ j. *f. apozema. In cujus* ℥ iiij. *si infundas & coquas rhabarb.* ʒ ij. *senna* ʒ iij. *& expressione factâ dissolve cassia, manna ana* ℥ ß. *syr. rosar. solut.* ℥ j. fiet potio purgans. Conveniunt deinde alterantia, electuaria mollia, solida ex conservis, pulveribus prædictis cum confectione alkermes, de hyacintho & similibus. ℞ *conserva rosar. violar. borrag. ana* ʒ iij. *pulver. de gemmis, triasant. ana* ʒ j. *confect. alkermes* ʒ ß. *magister. perlar. & corallorum ana* ℈ ß. *cum syr. violato f. opiata.* Conveniunt etiam epithemata refrigerantia superius descripta. Aquæ potus nullus veterum hic meminit præter *Alexandrum*, qui negat in hâc febre convenire. Postremum in hâc febre curandâ est balneum aquæ dulcis, de quo disceptatur an conveniat. *Galen. 3. de rat. vict. acut.* negat convenire in ardente, quæ fit ab humore salso. *Avicennas* contra magis convenire vult quam in legitimâ. Conciliant hos authores plurimi, qui dicunt balneum non convenire, nisi post conco-

coctio-

ctionem, quia materia crassa jam concocta per balneum commodè potest evacuari. Debet autem esse tepidum ut resolvat, & attenuet humorem crassum. Et hæc de febre ardente.

CAP. V.

De febribus pituitosis.

1 EX variis pituitæ speciebus oriuntur febrium pituitosarum omnia genera, quotidianæ, continuæ, intermittentes, diurnæ, nocturnæ, epialæ, syncopales, de quibus sigillatim agendum. Febris quidem quotidianæ veteres, excepto Platone, non meminerunt, nec apud Hippocratem ejus nomen extat, forsitan quod putarit omnem febrem esse à bile, vel ut ait *Galenus 3. epid. textu 64.* sub nomine nocturnæ & diurnæ eas complexus est. Nam liber secundus de *Nat. humanâ*, ubi quotidianæ fit mentio, non est *Hippocratis*. Vocatur à Græcis ἀμφημερινός. *Galenus cap. 8. lib. 2. de diff. febr.* non probat eos qui febrem hanc vocabant καθημερινὸν, quod nomen apud quempiam veterum reperire non licet, sed vult dici ἀμφημερινὸν absolutè, quæ intermittens est, & ἀμφημερινὸν συνεχῆ eam quæ non intermittit. Quotidianæ autem nomen duobus modis sumitur. Primò generaliter omnem febrem significat quæ singulis diebus repetit, à quocunque demum humore fiat, ut duplex tertiana, triplex quartana, ut apud *Celsum lib. 3. cap. 18. & 27.* Nec videntur veteres febrem à pituitâ cognovisse. Author. *lib. 2. de Nat. humana*, qui si Hippocrates non est, inter vetustissimos tamen est recensendus. Quotidianam à plurimâ bile fieri statuit. Et *lib. 2. de morb. febris*, inquit, *ex bile quotidie prehendit, & admittit*, καθημερίζω, unde forsan deductum nomen καθημερινός, quicquid *Galenus* de hoc nomine dixerit. Propriè verò apud Medicos febris ea quotidiana vocatur, non solum quæ singulis diebus redire solet, sed quæ fit ex humore pituitoso, qui humor sive naturâ suâ, sive ob copiam singulis diebus repetere solet. Nam quod duplex tertiana quotidie invadat, id dicunt esse non ex naturâ febris, sed quod duæ sint febres ejusdem generis diversis diebus affligentes, ex humoribus in diversis locis putrescentibus ortæ, qui diversis diebus moventur. Id autem quamvis possibile sit, ut observare licet in iis, quæ quamvis singulis diebus affligant, proportionem tamen habent tertiani circuitus.

Non negandum tamen bilem ob causas à nobis superiori libro recensitas, ita posse increscere & augeri, ut singulis diebus moveatur, eoque magis cum quotidiana satis frequenter observetur, & certissimum sit febrem à pituitâ esse adeo raram, ut eam veteres non videantur cognovisse. Sicut pariter negandum non est, posse quandam pituitæ speciem tertiano & quartano circuitu moveri, ut alibi diximus. Ordinariè tamen pituita cum febrem facit quotidie movetur. Ideo cum satis de biliosis febribus hactenus dixerimus, hic sub quotidianæ nomine agemus de pituitosis.

Differentia. II. Dividitur in intermittentem & continuam, quamvis rarò intermittere soleat, aut saltem in perfectam non desinit ἀπυρεξίαν, quia humor pituitosus, cum sit crassus, tenax, & copiosus, rarò per sudores digeritur, ut docet *Gal. 2. de diff. feb. 4.* Utriusque causa est pituita, quæ si in magnis vasis putrescat, continuam, si extra vasa, faciet interpolatam.

Causa. III. Causæ itaque quæ pituitam generant istius febris causæ sunt. Eæ autem vel materiam suppeditant, ut cibi frigidi humidi, crassi, lenti, concoctu difficiles, & multo humore crudo abundantes, cibus item plenior, & liberalior, potus largior ac intempestivè priore nondum concocto assumptus. Vel efficiunt, ut corporis constitutio frigida humida, ut in senibus, mulieribus, aut iis qui ventriculum, vel hepar aut naturâ, aut usu causarum refrigerantium frigidum habent, hyems, otium, somnus nimius. Vel genitum hunc humorem retinent, ut suppressa per nares, per os aliasve partes, hujus humoris vacuatio. Accidit igitur iis quibus pituitæ copia inest, naturâ vel ætate humidis, obesis, mulieribus, eunuchis, senibus, infantibus, & iis qui vel otio, vel somno longiore, vel crapula, edacitate, ebrietate, humidioribus cibis, vel crebris balneis, cruditatis & pituitæ copiam congesserunt, maximè vero hyeme, frigidis regionibus, & pluvioso Cœlo. Generatur rarò citra ventriculi, aut hepatis offensionem, in his enim duobus locis pituita generatur, vel ex debili & imminuto viscerum calore, vel cibi frigiditate & copià, unde juvenum biliosâ & siccâ naturâ præditum tali febre correptum Galenus se non vidisse scribit, *1. ad Glaucon.* Unde rara quoque hæc febris est, nemo enim adeo pituitâ refertus est, quin bilem quoque plurimam habeat, unde rarò exquisita quotidiana cernitur.

Signa calor. IV. Signa ex supradictis fontibus repeti possunt. Calor est debilis

vapo

vaporosus, cum quâdam acrimoniâ, quæ non statim, sed tantùm longo manus contactu percipitur, estque calor quasi in humore suffocatus, qui propterea quasi per cribrum transmissus inæqualiter manum Medici ferit. Rationem reddit *Galenus*, quia cum humor lentus sit & crassus, difficulter extenuatur, unde neque totus, neque æqualiter accenditur, unde calor redditur inæqualis. *Secundò* urinæ in principio crudæ sunt, albæ, tenues, aqueæ, procedente morbo crassæ, solutis obstructionibus, quia humor morbificus permiscetur sero, quâ etiam ratione interdum rubicundæ fiunt. *Tertiò* pulsus sunt parvi, debiles, rari, & minores quam pulsus quartanarum, inordinati & inæquales in principio accessionis, idque quia pituita frigida humida, copiosior est in corporibus nostris, unde calor in ea non potest habere ἔκλαμψιν, & ideo facultas velut consopita est, & arteria humoris copiâ impedita, ut dilatari & constringi facilè nequeat, nec usus & necessitas admodum urget. Tarditas verò pulsuum in quartanis & quotidianis æqualis esse videtur. Sed pulsus quartanarum sunt rariores pulsibus quotidianarum, sicut pulsus quotidianarum rariores sunt pulsibus tertianarum, & ratio est quia pulsus in quartanis majores sunt, quàm in quotidianis, unde magis expletur usus in quartanis quam in quotidianis, hinc fit ut quod in magnitudine deest, frequentiâ compensent. Rariores igitur sunt pulsus quartanarum, sed majores. Frequentiores verò sunt pulsus quotidianarum, sed minores, sed in utrisque sunt æquè tardi. Malè igitur scriptum est libro de typis, in quotidianâ esse pulsus magnos; in statu verò pulsus sunt celeriores & frequentiores, ob calorem acutum qui magis refrigeratione indiget. Atque hæc quæ de pulsibus ex *Galeno* diximus, mihi videntur esse ipsius Galeni contemplationes, quomodo enim cognoscere possumus has varias differentias pulsus in variis subjectis, in quibus variis ex causis pulsus immutari solent, nec febres sunt ejusdem semper vehementiæ, nam quidam graviùs, alii levius ægrotant, ut si Petrus graviter ex quotidianâ, *Paulus* leviter ex quartanâ laboret, non potest fieri comparatio inter pulsus istarum febrium in ejusmodi ægris. Sufficit id scire in quotidianâ pulsus esse parvos, debiles, sed crebriores quam in quartanâ, in quâ impossibile non est, pulsus esse eosdem ac in quotidianâ, quoad parvitatem & debilitatem, nisi fieret comparatio inter duos ejusdem temperamenti, sexus, ætatis, habitus, quorum unus quotidianâ, alter quartanâ æqualiter laborent, aliter prædicta *Galeni* comparatio incerta est, &

Vrina.

Pulsus.

* *Dictorum Galeni consideratio.*

Forma febris. & non nisi quâdam ratiocinatione, potius quam ullo experimento cognita. *Quartò* febris hæc incipit sine punctione, rigore, sed tantùm cum refrigeratione, præterquam in Epialo, in quâ fit rigor à pituitâ vitreâ. Hic autem humor quia frigidus crassus, difficulter accenditur, propterea incrementum febris longiusculum est, status pariter sine siti, multoque calore, nec lintea ægri à se abjiciunt. Declinatio primis diebus est sine sudore, propter humoris crassitiem; at tandem materia concoctâ & attenuata in sudores sed paucos solvitur, & rarò in perfectam desinit ἀπυρεξίαν, estque accessio ad minimum horarum octodecim. *Quintò* præcesserunt causæ pituitam generantes, facies sublivida est & subtumida, color ex pallido albus, corporis gravitas, ad somnum inclinatio, plurimæ adsunt cruditates, ventriculus est imbecillior, dejecta appetentia, ructus acidus, capitis adest gravitas ob copiam vaporum, à quibus quoque inexpugnabilis oritur dormiendi necessitas, plerumque in principio ob debilitatem stomachi animus defectione, aut syncope languescit, nam propter offensionem oris stomachi, & inappetentiam sequitur nutritionis defectus, totius corporis, & spirituum imbecillitas, ac demum syncopè. Præterea hypochondria inflantur, & distenduntur, vomitus dejectionesque pituitosæ interdum succedunt. Quibus adde præcedentem victus rationem, ætatem, regionem, aëris constitutionem frigidam humidam, pituitæ feracem, & reliqua dominantis pituitæ indicia. Quibus interdum id accedit, quod quotidianæ sunt epidemicæ, & vulgares.

Differentia quotidianæ ab hectica. v. Cum autem quotidiana continua, quam laticam vocat *Avicennas*, sit febri hæcticæ simillima, ita distinguentur, quod in quotidianâ calor est semper sui similis, in hecticâ sub noctem & post cibum augetur. *Secundò* pulsus in hecticâ est durus, in quotidianâ mollis & latus. *Tertiò* cutis pariter est mollis in pituitosis, dura, squallida & arida in hecticis. Demùm causis differunt.

Prognostica. vi. Prognosin quod spectat; febris hæc longa est & periculosa; Longa quidem quia pituita crassa est viscida, copiosa, quæ non potest facilè nec citò à naturâ superari. Periculosa verò, tum quia ob debilitatem ventriculi syncope facillimè succedit, tum quia jecur, splen, facilè trahantur in consensum, sicque fit hydrops ex *Averrhoe*, tum denique quia assiduè, aut saltem quotidie affligit, ex *Stephano Atheniensi*, nullas ideo naturæ affert inducias, sed eam perpetuò gravat. Minùs

nùs tamen gravius est quæ fit à pituitâ in intestinis putrescente, quia levi medicamento, aut enemate, potest sanari, cum hæreat pituita in viis excretioni dicatis. Et quo exquisitior, eò diuturnior est, ac periculosior, ob corporis imbecillitatem, duratque ad dies quadraginta, nonnunquam & menses tres, interdumque plures. Quartana tamen longior esse solet, quia pituita minus tenax est & rebellis, naturæ magis amica, à quâ facilius alteratur & edomatur, quam melancholia. Securior ea est, cujus intervalla sunt manifesta, & quæ sudoribus liberè & liberaliter solvuntur, quod rarum est, ostendunt enim materiæ tenuitatem, corporis rationem, & virtutis sive caloris nativi robur, ex *Avicennâ*. *Secundò* si Medicus observaverit humorem esse crassum, copiosum, viscosum, tempus anni frigidum humidumque, ætatem, temperiemque pituitosam, paroxysmum longum, cum pauco aut nullo sudore, stomachi imbecillitatem, anorexian, somni profunditatem, naturamque debilem, hypochondriorum inflationem, periturum ægrum pronuntiabit, contraria autem signa salutem portendunt; *Tertiò* sternutationes post statum bonæ & salutares, quia ostendunt naturæ supra morbum victoriam? *Quartò* solvuntur frequenter quotidianæ febres vomitibus, & excrementis pituitosis, tùm per dolores articulares, metastasi humorum ad articulos factâ.

VII. Quod curationem spectat; refrigerandum non est & humectandum ut in aliis febribus, quia materia frigida est, crassa, tenax, ideoque præparanda est calefacientibus & attenuantibus, quod si bili admista sit, aliquid refrigerantium admiscendum est, ut in tertianâ nothâ, deinde humor vacuandus, partes nobiles roborandæ. Victus itaque sit tenuis & incidens propter pituitam. Aër calidus siccus vel naturâ vel arte. Cibus eupeptos, propter ventriculi & jecoris debilitatem, & extenuans propter pituitam. Panis sit optimè coctus & fermentatus cum aniso subactus. Carnes sint avicularum, pullorum, juniorum columbarum, perdicum, assæ potius quàm elixæ; imò optimum erit abstinere carnibus ob stomachi languorem, earumque loco jusculis uti, in quibus radices *apii, fœniculi, petrosel. hyssop. thymus, majorana, salvia, incoxerint.* Abstineat pariter ab oleribus frigidis, à piscibus, nisi sint saxatiles, grandiores, delicati, quibus etiam parcè utendum, quamvis *Trallianus*, utatur piscibus salsis, encatherâ, hydrogaro, & vino aquoso. Fugiat usum leguminum, lactis, casei, omnium lacticiniorum, fructuum immaturorum, horæorum crudorum.

Curatio.

Victus ratio.

dorum. Sed asparagi, avellanæ, cappares, olivæ, passulæ, ficus, pistacia, strobyli conveniunt. Potus sit ptisana, quæ quamvis refrigeret, & humectet, tamen quia attenuat, absterget, alvum lenit, propinari potest, præcipuè *si pipere, cinnamomo*, & aliis ejusmodi alteretur. Dubium est an vinum competat, periculum enim est ne febris augeatur. Vinum tamen concedunt *Valescus, & Averrhoes*, quia concoquit, aperit, urinam provocat, modo sit album, tenue: Et enim si calida conceduntur, ut *cinnam. petros. anisum, cuminum, ruta*, quidni vinum, quod naturæ est magis amicum & familiare, ac ventriculum roborat. Alii vinum quidem non probant, mirantur tamen cur Medici ab eo abstineant, cum remedia vino calidiora interdum præscribant, ut mulsam cum origano, thymo, aromatibus, quæ vino diluto & aquoso sunt calidiora. Alii id fieri respondent ob summam penetrandi vim quam vinum possidet, cum promptè in venas, & arterias rapiatur, caputque vaporibus repleat. Sic podagrici jubentur à vino abstinere, cum tamen interea calidioribus utantur. At hæc vini incommoda minùs percipiuntur in melancholicis, & pituitosis febribus, ob humoris crassitiem & frigiditatem, quapropter tutò tùm vino, tum reliquis calidioribus utemur in his febribus. Quod si vinum non arrideat, potest pro potu mulsa propinari. Quatenus autem pertinet ad tempus nutriendi & quantitatem alimenti *Celsus* triduo primo ab omni cibo jubet abstinere, quæ erat hæreticorum diatritariorum consuetudo. *Avicenna* quoque primis diebus tenuem victum instituit, & solâ ptisanâ contentus est, sed post diem septimam transit ad victum pleniorem, quod adversatur *Hippocrati*, qui jubet ægros in principiis morborum plenius, circa statum vero tenuius nutriendos, ut diximus superius. Quod si pituita fuerit acida, aut dulcis, tenuior victus imperandus, ut à naturâ coquatur, si vero fuerit salsa, plenius. Est enim coctioni inepta. Somnus brevis sit, nunquam diurnus, ne cruditates augeat. Motus convenit potius quam quies, sicut & ægrum ad iram concitare. Sicque cætera quæ ad diætam spectant ad has indicationes referantur, scilicet ut calefaciant, & attenuent, ac incidant. Unum notandum est quod scripsit *Aristoteles* coitum morbis à pituitâ plurimum conferre, nocere tamen febri quotidianæ; Est enim sententia Philosophi vera, quando calor innatus plurimus est & fortis, ita ut spermatis emissione non debilitetur, & quando in corpore nec putredo adest, nec ad putredinem præparatio,

cum

cum autem ægrorum corpora in pituitosis corporibus, & calorem habeant debilem, & sint putridis referta humoribus, atque ad ulteriorem putredinem valde disposita, ipsis omnis veneris usus nocivus erit & exitialis.

VIII. Victu instituto curatio instituatur præparantibus, vacuantibus humorem pituitosum, hepar, ventriculumque roborantibus. Sed ante omnia alvus lenienda; in quâ solet magna pituitæ copia stabulari, primumque injiciatur clyster, qui paulò acrior esse debet, quia facultas expultrix humoris copiâ sopita est, non sit tamen acris nimium, quia ob imbecillitatem facilè cadunt in syncopen. ℞ *malvæ, parietar. mercurial. ana* M. j. *origani, rutæ, hyssopi, ana* M. ß. *passul. ficuum, ana* Par. x. *sem. anisi, fœniculi ana* ʒ ij. *florum cord. chamæm. ana* P. j. *furfuris in panno raro ligati* P. j. *decoque in aqua hordei ad* ℔ j. *in Colat. dissolve mellis rosati, sacchari rub. ana* ℥ j ß. *olei chamæm.* ℥ ij. M. *f. clyster.* Procedente morbo fortiori erit agendum, addendo agaricum, carthamum, diaphœnicon, benedictam, hieram, & similia, nisi metus sit de alvi profluvio, quo febris hæc non rarò solvitur, tuncque abstinendum ab acrioribus. Potest etiam blandis pharmacis pituito è primâ regione vacuari, nisi sit nimium tenax, tunc enim priùs præparanda. *Catholic. diaphœn. mel rosat. solutivum, Cassia cum pulvere mechoacanna utilia sunt.* Quæritur hic an venæ sectio conveniat, nam nec à *Galeno*, *Aëtio*, *Paulo*, *Averrhoe*, aliove authore commendatur, Actuarius ex professo improbat. Cum enim humor sit frigidus crudus, à naturâ sanguinis valdè alienus, viresque sint valde debiles, piaculum est cum sanguine calorem nativum profundere. *Avicenna* tamen phlebotomiam non improbat, si urina crassa sit & rubicunda. *Galenus* ipse sanguinem mittit in omnibus putridis, si adsit morbi magnitudo, viriumque robur, tunc sanè vena secari poterit. Neque adeo metuenda est humorum crudorum copiâ, siquidem cum duobus prædictis non possunt adeo humores crudi dominari, ut hoc auxilium prohibeant. Spectandum igitur num vires & ætas consentiant, quod rarò in exquisitâ quotidianâ accidit, quia ab humore crudo in senibus, pueris, anni tempore frigido contingit, at phlebotomia corpus magis refrigerat, inde sanguine vacuato humores recrudescunt; inde ait *Avicennas*, *cave ne ægrum perducas ad frigidorum incrudationem, si igitur ex urinis sanguinis permistionem judices, fiat phlebotomia, alias non.* At non solet tunc esse exquisita. Raro itaque sanguis mitti debet.

Curatio.

Venæ-sectio.

IX. Sed præparantibus utendum est, inter quæ præcipuè laudat Galenus oxymel simplex, sed quando conveniat dubium est, propter variam lectionem verborum *Galeni 1. ad Glauc. 12. Oxymelite*, inquit, *utitor*, quidam legunt *μετὰ τὰς πρώτας ἡμέρας* ut *Leonicenus*. Alii verò ut *Acakia, Mena, Massaria, Andernacus* legunt *κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας*. Nulla enim causa videtur, cur oxymel simplex, remediumve aliud ejusdem naturæ primis diebus exhiberi non possit, cum pituita qua corpus scatet, attenuari, calefieri, moderatè incidi debeat. Et hanc posteriorem lectionem sequitur *Ægineta*, cum *Aëtio*, qui ad verbum Galeni textum transcripsere. At quoniam oxymel nocet ventriculo, admiscenda erunt, quæ ipsius robur tueantur, ut mel rosatum, quod ratione mellis absterget, ratione rosarum adstringit. *Averrh.* admiscet, *masticheu, glycirh. cinnam.* Eadem difficultas moveri potest de syrupo *de quinque radicibus*, & aliis incidentibus & attenuantibus, quia ut plurimum per urinas vacuant. Diureticis autem non est utendum in principio. At si iis non utamur, humorem non præparabimus, cum omnia pituitam præparantia fermè sint diuretica. Respondeo incipiendum esse à levioribus minùs calidis, minusque aperientibus, ne si fortioribus utamur, crudus humor in venas deducatur, obstructionesque plurimæ contingant. Præterea diureticum medicamentum redditur tantum incisivum variis modis. *Primò* si blandum sit; *Secundò*, si humor sit admodum crassus & viscosus. *Tertiò* si parvâ dosi exhibeatur. *Quartò* si quædam addantur quæ remittant vires diureticas, ut saccharum rosatum. *Quintò* si natura aliam viam affectet, aut urinæ meatus sint valdè obstructi, sic diarrhoea laboranti jus cicerum rubrorum rarò movet urinam, potius abstergendo alvum magis movet, quod tamen non est semper verum. Igitur primis diebus non inutile erit hujusmodi aperientibus pituitam præparare, sed levioribus.

Igitur primum utemur oxymelite simplici, & levioribus, deinde accedemus ad oxymel compositum, syrup. de quinque radicibus, bizantinum, de hyssopo, quibus, cum magnus est calor, admisceri possunt, syrupi de endiviâ, de cichorio simplex, compositus, cum quibusdam aquis refrigerantibus. Ex prædictis itaque fiant julepi, apozemata, syrupi. ℞ *aquarum betonicæ, fœniculi, hyssopi, ana* ℥ iij. *syr. de hyssopo, mellis rosati ana* ℥ j. *sacchari* ℥ ij. M. *f. julep. aromatisatus* ℈ iiij. *cinnamomi.* ℞ *syrupi de quinque radicibus, bizantini ana* ʒ j ß. *Sp. vitrioli* ℈ ß. *aquæ borrag.* ℥ ij.

℥ ij. *aquarum hyssopi, melissæ ana* ℥ iij. *aquæ cinnamomi* ℥ j. *aceti caryophillati* ℥ ß. *cremoris tartari* ʒ j. M. *f. julep.* ℞ *syrupi conservationis nucum conditar. conservat. corticis citri ana* ℥ j. *aquarum absynthii, betonicæ ana* ℥ ij. *aquæ theriacalis*, ℥ j. *aquæ Mariæ* ℥ ß. *confectionis alchermes* ℈ j. *moschi, ambræ ana* g j. M. *f. julep. in duas doses.* stomachum roborat, & animi deliquio medetur, quod solet in hac febre esse frequentissimum. ℞ *radicum graminis, asparagi ana* ℥ ß. *capilli veneris, chamæd. hyssopi ana* M. j. *sem. fœniculi* ʒ j. *Coque ad* ℥ viij. *In colat. dissolve syr. bizantini, de quinque radicibus ana* ℥ j. *spiritus vitrioli guttas* vj. *f. potus in tres doses.* Syrupus aperiens. ℞ *succorum endiviæ, apii, buglos. ana* ℔ ij. *Incoque puleg. chamæd. lupuli ana* M. ß. *rad. endiv. petros. fœnic. ana* ℥ j. *sem. anisi* ʒ ij. *capilli veneris, schœnant. ana* ʒ ij. *spicæ celticæ* ʒ j. *Colaturæ clarificatæ adde sacchari* ℔ ij. *aceti caryophillati* ℥ iiij. *f. syrupus.* Alius. ℞ *radicis pyret.* ʒ iij. *radicis acori, aristol, bryoniæ, dictamni albi, valerianæ, gentianæ ana* ℥ ß. *quinque aperient. ana* ʒ vj. *Infundantur per horas xxiiij. in libris sex aquæ fontanæ. Coquantur lento igne ad* ℔ *duarum consumptionem, dein adde chamæd. chamæpit. salviæ, rosmar. puleg. hyss. thymi, rutæ, calamint. serpilli ana* M ß. *stoechados* P. j. *seminis anisi, fœnic. sesel. carui, ligustici, ameos ana* ʒ ß. *spicæ nardi* ℈ ij. *croci grana* vj. *Iterum coquantur ad* ℔ j. *consumptionem. Colaturæ adde sacchari* ℔ ij. *mellis despumati* ℥ iij. *Clarificentur. dein injice aceti caryophillati* ℥ ij. *fiat syrupus.* Et isti duo syrupi optimi sunt ad omnes frigidos viscerum morbos. ℞ *radicum fœniculi, petros. apii ana* ℥ j. *folior. pimpinel. melis. agrimoniæ, calend. adiant. menthæ, chamæd. chamæm. orig. beton. calament. ana* M. j. *sem. anisi, fœnic. ana* ʒ j. *liquirit. passular. ana* ℥ ß. *florum stoechad. anthos, genistæ, cicerum rubror. ana* P. j. *f. decoctio ad* ℔ j ß. *in quâ dissolve oxymelitis compos. syr. de stoechade ana* ℥ ij. *sacchari* ℥ iij. M. *f. apozema in sex doses.* ℞ *radicum enulæ, ireos, galangæ ana* ʒ iij. *quinque capillor. agrimon. cichorii, ana* M. j. *pimpin. cuscutæ, filipend. absynt. beton. ana* M. ß. *passular.* ℥ j. *semin. communium calidorum ana* ʒ ß. *stoechad. lavend. calend. sambuci ana* P. ß. *cinnamomi* ʒ j. *spicæ* ℈ j. *croci grana* iij. M. *f. decoctio ad* ℔ j. *in quâ dissolve sacchari* ℥ iiij. M. *f. apozema clarificatum, & aromatisatum drachma semis pulveris electuarii aromatici rosati.*

x. Concoctâ materia evacuari debet tum per vomitum, tum per alvum. Vomitum valdè commendant *Galenus*, *Aëtius*, *Paulus*, quoniam humor pituitosus ut plurimum in ventriculo stabulatur, fit autem emeticum ex levioribus, ut diasaro Fernelii, ex rhaphano, oxymelite, aquâ tepidâ, quoniam in hoc morbo stomachus infirmus est. ℞ *seminis*

nis anethi, attriplicis, raphani ana ℥ j. *azari* ʒ j. *coque ad* ℔ j ß. *dissolve Oxymel.* ℥ ij. *pro vomitorio.* Sed purgatio per alvum tutior est; Inter solutiva damnant quidam, cassiam, tamarindos, mannam, quia nimiâ humectatione dissolvunt ventriculi robur. Item colocyntida, quod turbet & lædat os ventriculi. Syrupus quoque rosar. laxativus inutilis est, sicut & catholicum, nisi cum phlegmagogis, & decocto pituitam attenuante misceantur. Sed prodest agaricus, turbith, carthamum, rhabarb. & cætera ejusmodi. ℞ *diaphœnicon.* ʒ iij. *catholiconis* ℥ ß. *agarici trochisc.* ʒ ß. *cum sacchaɾo fiat bolus.* Vel ℞ *seminis carthami contusi* ℥ j. *agarici trochiscati* ʒ iij. *sennæ* ℥ ij. *mechoacan, hermodact. ana* ℥ ß. *turbith.* ʒ ij. *jalap.* ʒ j ß. *seminis anisi, fœnic. ana* ʒ j. *rad. ireos florent.* ʒ j ß. *caryophillor. nucis muscatæ ana* ℈ j. *chamæd. eupator. adiant. ana* M. j. *card. bened.* M. ß. *corticis citri sicci* ʒ j ß. *florum anthos, calend. trium cordial. ana* P. ß. *fiat decoctio ad* ℔ j. *In quâ calente infunde per noctem diaphœniconis* ʒ vj. *Manefactâ colaturâ, & clarificatione, adde aquæ cinnamomi* ℥ ij. *mellis rosati* ℥ j. *f. Apozema in quatuor doses.* Pilulæ quoque præscribi possunt, opiatæ, laxantes, pulveres ex phlegmagogis. Sequens pulvis optimus est. ℞ *turbith, hermodact. jalap. scammonii, crystalli tartari ana* ʒ j. *sennæ* ʒ iij. *cinnamomi, sem. anisi, sacchari candi ana* ℥ ß. *dosis ad* ℈ iiij. Crassos humores evacuat. Morbus hic quia longus non potest unicâ vice aut præparari, aut evacuari. Quapropter ut recte docet *Alexander*, debent & præparantia & evacuantia repeti, utendumque est epicrasi, quod prædicta remedia sæpius repetita commodè præstabunt. *Dubium.* Hic dubium esse potest, an perfecta coctio sit expectanda ante purgationem. Nam *Galenus, Paulus, Aëtius*, non nisi completâ coctione evacuant. *Trallianus & Avicennas* laudant frequentes & repetitas purgationes per epicrasin, etsi humor non sit perfectè coctus, quam sententiam meritò amplectuntur quidam recentiores, nam ut docet *Saxonia* coctio maximè longa esse solet, deinde materia in tantâ est copiâ, ut post coctionem unico non possit expurgari cathartico. Præstat itaque levi apparente coctione, sæpius & paulatim vacuare, nam propter longitudinem debilitantur ventriculus, hepar, hinc prima & secunda coctio malè perficitur, quo fit ut & pedes, & crura intumescant, immineatque aquæ intercutis periculum, quæ mala prædictis remediis frequenter repetitis præcaveri possunt, ut jusculis quibus incoqui possunt radix apii, fœniculi, adiantum, &c. Avicenna laudat acetum & oleum, acetum quidem confert, quia aperit, attenuat, sed

ſed forſan oleum minùs prodeſt, quia laxat ventriculum, etſi hepati ſit amicum.

XI. Solet enim hæc febris maximè lædere orificium ventriculi, quapropter eſt roborandum aſſumptis & admotis, ut ſunt *diarhodon, aromat. roſat. diambra, trochiſci de roſis, de rhabarb. de abſynt. theriaca, conſerva roſar. anthos, betonica, &c.* quæ repetantur ex materiâ Medicâ. Tandem conveniunt decocta *ex chinâ, ſaſſafras*, cum herbis prædictis, pro ratione ætatis, temporis, anni, temperiei, & ſimilium, nam tempore anni calido admiſceri quædam temperantia debent, ut *cichorium, agrimonia*. Commendatur quoque ſal abſynt. cardui benedicti, cum theriacâ, vel rob ſambuci cum aquis idoneis. Decoctum *chamædryos* per urinas vacuat, & multum prodeſt inquit *Trallianus*. ℞ *agarici, gentianæ ana* ʒ ß. *detur ante acceßionem*. Item ℞ *ſeminis dauci, caſtorei ana* ʒ iij. *opopanacis* ʒ j. *cum melle fiat maſſa, doſis ſit* ʒ j. *ante acceßionem ex Tralliano*. Inter externa laudantur frictiones, fotus ex decocto abſynt. menthæ, roſar. corticis citri, macis, caryoph. galangæ, ligni aloës; Poſt fotum ungatur oleo de nuce moſcata, anethino, nardino, de abſynt. de maſtiche, cum *carioph. nuce moſcatâ, roſis, vel cerato ſtomachico*. Tela araneæ imbuta his oleis applicetur ſtomacho. Sed conſilio *Tralliani* hæc calida non dentur ante ſigna coctionis, & corporis purgationem, aliàs inflammationes pariunt, humoreſque attrahunt, ſicque viſcera reddunt imbecilliora, inquit *Avicenna*. Refert idem *Trallianus* ætitem de collo ſuſpenſum omnibus intermittentibus, ſed præſertim quotidianis prodeſſe. Item araneam linteo involutam de collo ſuſpenſam.

XII. Febris quotidiana continua eodem prorſus modo curatur, niſi quod minùs calefacientia & ſiccantia poſtulat, vocatur ab *Avicenna latica*, ſimiliſque eſt hecticæ, rectè mihi videtur *Fernelius* eam ſub lentæ nomine deſcripſiſſe, ſolet autem eos infeſtare qui cachetici ſunt, in iis enim plurima pituita acervata eſt in venis, ſed hoc valdè rarum eſt, nam vix poſſunt venæ tantâ caloris inopiâ laborare, potius fit ex obſtructionibus à pituitâ factis, quæ pituita cum vix abſumi poſſit, in continuæ modum affligit. Plura vide apud *Avicennam*, qui ſolus hujus febris meminit.

CAP.

Cap. VI.

De aliis febribus quæ ad pituitosas referuntur.

Febris nocturna, & diurna,

I. AD quotidianas referuntur diurnæ, nocturnæ, epialæ, lipyriæ, syncopales, quamvis non omnes fiant à pituitâ: de illis tamen hoc loco reliquorum imitatione agemus. Primo sunt febres nocturnæ & diurnæ, sic dictæ quod earum paroxysmi interdiu vel noctu præhendant. Videtur hæc divisio à tempore accessionis desumpta, merè accidentalis & mala, cum aliis febribus communis esse possit, interdiu enim & noctu invadere solent febres omnis generis, maximè tertianæ & quartanæ interdiu ægros corripiunt, quamvis videri sæpè possunt tertianæ noctu infestantes. Nihil videtur Hippocrates dixisse quod ad curationem aut dignotionem istius morbi prodesse possit, tantumque addidit prognostica harum febrium, scilicet nocturnam esse longam sed non lethalem, diurnam longiorem, & ad tabem vergere. Hic igitur duo explicabimus, *primò* quid sint istæ febres, *secundò* an verum sit earum prognosticum ab *Hippocrate & Galeno* descriptum.

II. Primum quod spectat *Galenus* per nocturnas intelligit semper pituitosas, quia solet pituita noctu exacerbari & accessiones facere. Verumtamen hoc non impedit, quin febris phlegmatica interdiu prehendat, unde etiam per diurnam febrem pituitosam intelligit *Galenus, com. 3. primi Epid. textu 2. & 6.* Ita ut ex *Galeno*, tam nocturnæ quam diurnæ sint pituitosæ, at omnes febres sunt nocturnæ, vel diurnæ, omnes igitur erunt pituitosæ, cum enim febris omnis humoralis sit nocturna vel diurna, non potest esse divisio bona à tempore invasionis desumpta, sed tantùm ab humore putrescente. Quod si *Hippocrates* per nocturnas pituitosas intellexit, quomodo sub diurnarum nomine eas quoque complexus est, nam si pituitæ adeo proprium est noctu exacerbari, ut nocturnam semper febrem pariat, quomodo faciat diurnam, aut diurna & nocturna erunt idem, quod est ab *Hippocratis ἀκριβείᾳ* alienum. Dices febrem pituitosam fieri diurnam, ob majorem pituitæ copiam, quæ interdiu etiam movetur, cum noctu tantùm moveri deberet, ideoque addidisse summum præceptorem, diurnam esse periculosiorem nocturnâ. Sed hoc nihil est, nam si pituita

noctu facere solet paroxysmos, quamvis interdiu ob majorem copiam moveri possit, multò citius & acrius eadem noctu exacerbabitur, ob eandem humoris quantitatem, sicque malè diurna vocabitur, quæ sub noctem ingravescit. Præterea nullibi *Hippocrates* meminit febrium à pituitâ saltem solâ putrescente, veteresque *Galeno* antiquiores eas ignorasse videntur, & reverâ sunt raræ, cum tamen febres & nocturnæ & diurnæ sint familiares, imo necesse est omnes febres esse aut nocturnas aut diurnas. Videtur igitur explicatio ista febrium nocturnarum esse *Galeni* somnium, cum ex nullis Hippocratis locis colligi possit, nec verisimile est Hippocratem peculiarem febrium differentiam, tam generali nomine voluisse compleri, nisi vi quâdam dæmoniacâ ab inferis excitatus *Galeno* mentem suam aperuit. Demum ex ipso *Hippocrate* concludi posse videtur, sub diurnis & nocturnis nullam peculiarem febrium differentiam contineri. Ideo locum apponemus, quem male *Foesius* explicavit, *Galenus* non intellexit, *sectione tertiâ primi Epid.* Πυρετοί. οἱ μὲν ξυνεχέες, οἱ δὲ ἡμέρην ἔχουσι νύκτα διαλείπουσι. νύκτα ἔχουσιν, ἡμέραν διαλείπουσιν, ἡμιτριταῖοι, τριταῖοι τεταρταῖοι, πεμπταῖοι, &c. *Febres aliæ quidem continuæ, aliæ interdiu detinent, noctu intermittunt, noctu detinent, interdiu relinquunt, semitertianæ, tertianæ, quartanæ, quintanæ, &c.* Ubi febres quæ interdiu aut noctu invadunt continuis opponit, dicitque eas esse semitertianas, tertianas, quartanas, &c. quod verissimum est, cum hæ febres omnes tam tertianæ quam quartanæ, & noctu & interdiu paroxysmos facere possint, ut experientiâ patet: *Foesius* autem ita explicavit, *sunt & semitertianæ*, præter Græci codicis authoritatem, qui non dividit semitertianas à præcedentibus, sed cum iis conjungit. Postea subjungit *Hippocrates* prognosin primum continuarum, quas lethales esse dicit, deinde intermittentium, quas salutares esse ut plurimum docet. Inter quas ait nocturnam esse longam, diurnam longiorem, quod intelligendum est de eodem genere febris, ut sensus sit tertianam nocturnam esse longam, sed diurnam longiorem, & sic de reliquis. Quamvis hoc prognosticum non sit necessarium, ut videbimus.

III. Prognosin igitur quod spectat, scribit *Hippocrates*, nocturnam non esse lethalem, sed longam, diurnam longiorem, & ad tabem in quibusdam vergere. Duplicem affert rationem *Galenus in Commentario*, prima, quia accessio quæ interdiu prehendit difficilior est & malignior, quia corpus condensatur, & constringitur, quando rarefieri

consuevit. cujus rationis levitatem cum viderent Arabum interpretes *Gentilis & Arculanus* dixerunt omnem febrem pituitosam esse malam ob ventriculi & stomachi læsionem, paroxysmique longitudinem, diurnam tamen esse periculosiorem, ob majorem pituitæ copiam, quæ etiam interdiu movetur, cum noctu tantùm moveri deberet, & propterea longiorem, difficilioremque facit paroxysmum, quam si noctu invaderet. Verum sanè est, doctrinæ *Galeni* & veritati consentaneum, periculosam valde esse eam febrem quam pituita parit. Sed nocturna secundum *Hippocratem* non est lethalis, nec unquam diurnam lethalem esse pronuntiavit, verum longiorem, unde infero non intelligere cùm per nocturnas & diurnas, febres quæ fiunt à pituita. Quod si pituita interdiu movetur, multò magis noctu ingravescet, cum nocturna periodus illi propria esse dicatur, nam si ob humoris copiam paroxysmus anticipet, idem erit longior, & sub noctem, quo tempore humor moveri creditur, fiet exacerbatio, unde periculum non ex accessione diurnâ sed ex nocturna impendet, nam si paroxysmus quotidianæ quando noctu invadit, soleat esse horarum octodecim, si ob rationes ab Arabibus allatas, interdiu invadat, ultra unum diem extendetur, imo & ultra horas quadraginta, ut in tertiana nothâ. Præterea facilius resolvitur humor interdiu quam noctu, at facilior humoris resolutio morbum facit breviorem & salubriorem. Nec obstat materiæ copia, non enim sola humoris quantitas spectanda est, sed etiam consistentia, nam pituita crassa, viscida tenax, quamvis parcior, noctuque infestans, difficilius tamen resolvitur, quam multa blandior, & tenuior, quæ interdiu agitatur. Demum unde id habet *Galenus*, corpus in paroxysmo constringi & condensari, quod etiamsi concedatur, cur periculosius id erit in quotidianâ, quàm in tertianâ interdiu infestante, eadem enim utrobique ratio est. At tertiana infestans de die non creditur à *Galeno* esse periculosior ob corporis constrictionem. Ergò in quotidianâ constrictio corporis non affert periculum. Secunda ejusdem *Galeni* ratio est, quia cum febris diurna totum diem occupet, sola nox relinquitur cibis & medicamentis, unde homines coguntur vitam agere velut vespertilionis, nam à stomachi repletione non est dormiendum. Quod ergò febricitant interdiu, & vigilant noctu, multum consumuntur, sicque facile in tabem incidunt. At sic non minus periculosa est febris nocturna quam diurna, quia noctu dum febris detinet, vigilandum est, quare non minus imminet tabis peri-

Galeni Refutatio. *

periculum, & interdiu dormiendum, quod non est adeo salutare. Deinde cibum noctu sumere non est adeo periculosum, cum id sit plurimis consuetum, tum quia horâ post cibum sumptum somnus iniri potest, at noctu vigilare est pejus; unde potius nocturna censenda est periculosior diurnâ. Propterea statuendum est per nocturnam & diurnam nullam peculiarem differentiam febrium intellexisse Hippocratem, nec esse absolutè verum diurnam esse longiorem & periculosiorem nocturnâ. Itaque de curatione hic nihil addendum, nam curari debent pro naturâ humoris febrem committentis.

Cap. VII.

De Epiala.

1 ΗΠΙΑΛΟΣ febris est alia pituitosæ febris species, in quâ simul febricitant & rigore corripiuntur ægri. Dictam vult *Paulus* ab ἠπίως & ἀλεαίνειν, quod est blandè calefacere, unde apud Hippocratem, epiala febrem mitem lenemque significat, ut virgines ex suppressione menstruorum Ἠπιαλὸς πυρετὸς ἔχει, ubi significat mitem, vel dicitur ἀπὸ τῆς ἠπιοῦ καὶ ἁλὸς à mari, quod videtur in principio tranquillum, postea evadit turbulentum. Vocatur febris algida, & à veteribus *quercera*. De ea autem variè locuti sunt *Galenus* & *Avicennas*. *Siquidem* Avicennas describit febrem epialam, in quâ exteriora uruntur, interiora frigent de qua multa profert imaginaria potius quam vera, quam ait fieri ex pituita vitrea, quæ putrescens vapores mittit ad ambitum corporis, sic exteriora calefiunt, cum verò materia sit frigida in interioribus partibus, immota & quiescens, vel etiam commota & agitata illas refrigerat. Per partes internas intelligit ventriculum, intestina, jecur, renes; corde inquit *Gentilis* excepto, subolfaciebat enim difficultatem, quomodo cor refrigerari possit, cum subjectum febris esse dicatur. Sed hoc est etiam præter mentem *Avic.* vult enim ex pituitâ vitreâ putrescente emanare vapores, qui ad externa corporis perveniant, non ad cor. Sed hoc subterfugium *Gentilis* adinvenit ut inveniret modum generationis febris, scilicet *uno absurdo dato plurima sequuntur.* Quomodo enim febris esse poterit, si frigeant interiora, caleant exteriora. Deinde sequeretur omnes febres quas pituita parit esse epialas, deberet enim pituita partes internas refrigerare.

Epiala Avicennæ.

Præterea si pituita vitrea putrescens partes externas calefacit, quibus non continetur; multo magis calefaciet internas in quibus stabulatur. Unumquodque enim fortius agit in proximum, quam in remotum, febris lipyria secundum *Avicennam* fit ab eadem pituita in internis putrescente, cur pariter non calefient interna in Epiala; Demùm verisimile est naturam ut partibus internis refrigeratis succurrat, revocaturam calorem & spiritus ad interiora, sicque pariter externa frigescent.

Epiala Galeni. 11. Melius igitur & veriùs de hac febre loquitur *Galenus lib. de inaq. intemp. & 2. de diff. feb. cap. 6.* ubi docet simul febricitare, & rigere ægrotantes, eodem tempore in quavis corporis parte, velut si quis in hominem valde calentem aquam injiciat, calorem simul, frigusque sentiet, propterea quanquam in omnibus putridis adsit inæqualis intemperies, in iis tamen non reperitur omni tempore, nec in omnibus partibus, tantùm id contingit in morbi principio. In epialâ vero toto morbi tempore, simul frigus calorque fatigant, ex *Galeno, loco citato.* Fit autem ex pituitâ quam *Praxagoras* vitream vocavit, quæ si per partes sentientes moveatur, quando non putrescit, rigorem affert sine febre, quando verò putrescit febrem facit, & siquidem parum corrumpatur, faciet epialam, si multum putrescat, præcedit rigor, febris verò subsequitur, devicto frigore à caloris copiâ ex *Galeno, & Aëtio.* Humor enim iste cum sit frigidus & tenax, vix potest æqualiter totus putrefieri, hinc fit ut ex parte putrescente febrem, ex non putrescente rigorem soleat excitare, secundum *Paulum.* Unde causa ex quâ hæ febres generantur, non videtur esse simplex, nam quod putrefactum febrem accendit, non est ejusdem qualitatis cum eo quod frigore suo rigorem generat, unde duplicem in hâc febre causam statuunt recentiores. Sed præterea idem *Galen. lib. de inaq. intemp.* bilem cum pituitâ contingit. *Si pituita,* inquit, *quæ est frigida, quam vitream Praxagoras appellavit, & amara bilis quæ calida est, simul abundant, & per sensibilia membra moveantur, nihil mirum est utrumque pari modo sentiri.* Bilis enim calore pituita in internis externisque partibus accenditur, & dissolvitur, inde ægrotantis sensus qui minimas & differentias non percipit, calorem & frigus in eadem parte esse indicans, hallucinatur. Et hæc de causis epialæ ex sententiâ *Galeni,* & *Avicennæ,* nam etiam aliter sumitur à *Serapione* nomen epialæ, scilicet pro febre in quâ exteriora frigent, interiora calent, quam nos vocamus lipyriam. Sed hoc est nominibus abuti, febris enim

in

n quâ uruntur interiora vehementiſſimum habet incendium, contra Epialâ parum fervet, ut nominis ratio ſonat.

III. Differt igitur hæc febris à quotidianâ ſimplici, quod in hâc adſit tantùm horror, qui etiam præcedit, febris verò ſequitur, in illâ vero eſt rigor, qui ſimul cum febre ægrum detinet. Attamen quia fit ab humore pituitoſo ad genus quotidianarum referenda eſt, ut vult *Galenus, loco citato.* Hic duplex notandus eſt error quorundam recentiorum. *Primus* eorum qui quotidianam in exquiſitam & ſpuriam dividentes, epialon inter ſpurias numeraverunt, ſed malè, febres enim ſpuriæ dicuntur, quæ ex duobus humoribus eodem loco putreſcentibus oriuntur. Epiala autem cum à ſolâ pituitâ fieri dicatur, nullamque cum bile aut melancholiâ permiſtionem habeat, neceſſe eſt eam exquiſitam eſſe potius quam notham, niſi eorum opinionem ſequamur, qui etiam à bile eam fieri voluerunt ut diximus, tuncque nihil erit abſurdi, ſi ſpuriam eam eſſe dicamus. *Secundus* error eſt eorum qui non ſimplicem febrem, ſed compoſitam eſſe voluerunt, ſed male, nam à ſimplici causâ ortum habet, non à geminâ. Quamvis enim pars pituitæ putreſcat, alterâ incolumi manente, tamen una eademque eſt cauſa, non duplex, hinc febris fit ſimplex, non compoſita. *Duplex error.* *Primus.* *Secundus*

IV. In principio cum oſcitatione invadit, & rigore magno, pulſus minimus, tardus, rarus eſt, urinæ crudæ ſunt & aquoſæ, quotidiè fatigat, acceſſioque ad horas fermè viginti quatuor protenditur. Sed aliquando propter humoris craſſitiem, frigiditatem, & paucitatem, tertio aut quarto die tantum commovetur, nec tamen putandum eſt eam eſſe aut tertianam, aut quartanam, nam quotidiana dicitur ob putredinem pituitæ, non quod ſingulis diebus redeat, inquit *Avicennas.* Itaque ut à prioribus diſtinguatur, cætera ſigna conſideranda ſunt. Unde poſſumus inferre paroxyſmorum ordinem & recurſum, non pendere ab humorum proprietate, ſed ab humorum conditionibus, craſſitie, tenuitate, copiâ, paucitate. Etenim ſpecies febrium non cognoſcitur ex paroxyſmo, ſed ex humoris putreſcentis naturâ, qui eſt cauſa febris conjuncta. Præterea ad cognitionem hujus febris vita anteacta, cœlum, ætas, temperamentum, cæteraque addenda ſunt, quæ pituitam poſſunt indicare. Rarò autem hujuſmodi febres contingunt, vixquæ ad finem uſque tales perſeverant, ſed tandem auctâ putredine in aliud febris genus degenerant. *Signa.*

Curatio. v. Eandem prorsus curationem postulat cum quotidianâ, nisi quod propter humoris frigus, calefacientia & attenuantia debent esse validiora, sed ut docet *Avicennas* purgantia sint leviora, ob virium debilitatem, quia natura cum perpetuò & calore & frigore affligatur, validiores vacuationes perferre non potest, quæ tamen conveniunt in quotidianâ. Præparetur igitur humor syrupis & apozematis præscriptis, sed quoniam juncta esse solet insignis stomachi debilitas, jubet *Avicenna* remediis ea addere quæ stomachum roborant. Deinde humor purgetur vel per vomitum, si æger nauseabundus sit, vel per alvum, ut supra dictum fuit *in curatione quotidianæ*. Iterum præterea redeundum erit ad præparantia & purgantia validiora, sintque enemata calefacientia & attenuantia. *Galenus* oleo rutaceo injecto se excrevisse pituitam vitream testatur. ℞ *malvæ, parietar. orig. puleg. calament. centaur. minor. ana* M. j. *f. chamom. meliloti ana* P. j. *medullæ carthami* ʒ vj. *sem. anisi, fœnic. ana* ʒ ij. *furfuris bene macri in panno raro ligati* P. j. *f. decoctio ad* ℔ j. *in quâ diss. mellis rosati, sacchari rub. ana* ℥ j. *hieræ picræ, aut diaphœniconis* ʒ vj. *olei rutacei* ℥ iij. *aquæ cinnamomi* ℥ j. *salis parum fiat clyster.* Vel decoquantur prædicta in decocto pulli, aut galli decrepiti. Post purgationes ventriculus & viscera roborentur *aromatico rosato, diatrionpip. diamoscho, dianth. diacalaminthe*, quod etiam à cibo conferre creditur. A phlebotomiâ autem omnino abstinendum, quia nequeunt vires cum tantâ cruditate esse robustæ. Probant quidam thermas siccas apparente coctione, meliores erunt si ex rebus calefacientibus parentur, ut calamintha, origano, satureiâ, thymo, stochade, &c. In exitu corpus validè fricetur, spina inungatur oleis calefacientibus *capite de quotidianâ* recensitis. Victus ratio eadem prorsus sit at in quotidianâ, sed seligantur ea quæ magis attenuare & calefacere possint. *Semen seseleos* cum vino potum tormina discutit, epialis febribus utile *ex Dioscor.* Idem scribit *folia alterci* trina quaternave pota epialas febres sanare. Sed suspectus esse debet tanti narcotici usus. Et de hac febre satis.

CAP.

CAP. VIII.

De febre lipyria.

I. DE febre lipyriâ non esset hic dicendi locus, quoniam aut ad ardentes, aut ad malignas refertur, nisi de ea *Avicennas*, ejusque imitatione reliqui interpretes hoc loco agerent. Vocatur autem λειπυρία, quia λείπεται πῦρ ignis sive calor deficere videtur secundum *Actuarium*. Est enim febris in quâ interiora æstuant, exteriora tepent; Alii dictam volunt ab anxietate & molestia, ἀπὸ τῆς λύπης. De ejus causis & origine inter Græcos & Arabes non convenit. *Avicennas* inter pituitosas eam recenset, quamvis unam ejus speciem faciet à crassâ bile ortam. *Lipyria Avicennæ.* Utplurimum tamen eam generari ait à pituitâ vitreâ, idque dupliciter, vel quia eâ putrescente vapores elevantur crassi, qui nequeunt ferri ad exteriora, & illa calefacere, vel quod in partibus externis frigidi adsint humores, quia à pituitæ in alto putrescentis calore non possunt calefieri. Febres senum quas ipse vocat sepultas, quod foras se non prodant, videntur esse lipyriæ, quod tamen falsum; in lipyriâ vehemens est incendium, febres autem senum sunt mites, deinde febrem epialam eodem modo generari dixit; Cur autem pituita putrescens in lipyria interna viscera accendit, in epialâ eadem quasi gelu quodam refrigerat? A bile quoque eandem generari statuit, sed paucâ & crassâ, cujus vapores crassiores & pauci non possunt ad habitum usque corporis expandere sese, unde tantùm interna calefiunt. In hujus febris curatione utitur syrupo acetoso, oxymelite tum simplici, tum diuretico ad humorem crassum frigidumque incidendum & præparandum. Purgat aloë, hierâ, rhabarbaro. Demum eandem prorsus ac Epialæ curationem instituit.

II. *Galenus* longè diversum ab *Avicennâ* de hac febre scripsit *aph. 48. lib. 4.* Ubi ab ipso inter ardentes febres recensetur easque malignos, fierique dicitur ab inflammatione, vel eresypelate in aliquo interno viscere existente. Vehemens enim phlegmones calor, instar cucurbitulæ ab universo corpore sanguinem attrahit, ideo iis uruntur interiora, sed cutis refrigeratur. *Aëtius* vult lipyriam tantùm fiere ab eresypelate ventriculi, eam vero quæ jecori inflammato succedit typhoden, quæ pulmoni, crymoden vocari. Sed huic distinctioni repu-

gnat

gnat *Galenus*, qui *cap. 7. lib. 2. de crisibus* apertè docet lipyriam fieri ab eresypelate, pulmonis, jecoris, ventriculi, & *2. prognost. textu 4.* generaliter pronuntiat lipyriam ab inflammatione internarum viscerum generari, ita ut lipyria genus sit ad omnes prædictas. Docet præterea *Galenus loco citato* febrem hanc semper esse continuam, nunquam intermittentem, nam quoties in continuâ febre interiora uruntur, exteriora frigent, lipyria illa censenda est. At si in intermittente id contingat, nec maligna propterea judicanda est, nec quicquam mali inde pronuntiandum. Contingit autem in accessionum principiis exteriora rigere, & refrigerari, interiora uri & sitire, ut superius docuimus. Idem symptoma accidere potest ob causas externas, ut in timore, retracto ad interiora calore, sic illi qui hyeme frigent & algent, ventres habent calidos, nec tamen lipyriâ laborant. Per externas autem partes intelligere debemus cutim universam, non tantum manus & pedes, ut *aphorism. 1. lib. 7. In acutis frigus extremorum malum*; At pejus est cutem frigere, quam si solum extrema frigeant; Artus enim quoniam longius distant à fonte caloris leviori de causâ refrigerantur, maxima autem causa debet esse quæ prohibet caloris ad vicinas usque partes diffusionem: Et hæc de lipyriâ secundum *Galeni* sententiam.

Galenus malè explicavit febres lipyrias.

III. Quæ tamen non adeo certa esse mihi videntur. Nam secundum *Galenum* febres istæ non differunt symptomaticis. *cap. 3. lib. 1. ad Glaucon.* docet febres vel ex inflammationibus, vel ex humoribus accendi, illas quidem esse symptomata partium inflammatarum, has verò morbos. At febres lipyriæ non sunt symptomaticæ, veteres enim ut idem docet *Galenus* febres non vocabant eas quæ alios morbos comitabantur, ab iisque dependebant, & tamen lipyriam inter febres easque ardentes *Hippocrates* omnium vetustissimus numerat. Non sunt igitur symptomatica, nec ab inflammatione viscerum dependent, etsi cum eâ esse possint, ipse Galenus negat *com. 4. lib. 7. aphorism.* lipyriam esse symptomaticam, quomodo ergo fiet ab inflammatione viscerum. *Secundò* docet *Hippocrates*, febres lipyrias non nisi cholerâ superveniente solvi; At febres inflammationum cessant ut plurimum soluta inflammatione, quæ vel resolutione, vel suppuratione, rarissimè aut nunquam cholerâ morbo solvuntur. *Tertiò* ipse *Hippocrates* semper distinguit febrem lipyriam à febre quæ fit ex hypochondriorum ἀλγήματος ἰκτέρου, nam de

de iis tanquam de diversis semper agit. *Quartò* in inflammationibus jecoris, pulmonum, febres perpetuò forent lipyriæ. At experientia ostendit in ejusmodi inflammationibus non semper interna uri, cutim frigere, cum utrobique quam in externis quam in internis ardor sentiatur maximus, nisi forsan moriente homine, at hic casus cum communis sit omnium morborum lethalium, non constituit lipyriam. *Quintò* malè dixit *Galenus* inflammationes viscerum attrahere ad se sanguinem & humores, instar cucurbitulæ *addunt recentiores*, cum tamen cucurbitula attrahat vi vacui, inflammatio vero vel calore, vel dolore. Nec attrahit nisi forsan in principio cum humores fluunt ad partem inflammatam; At in augmento & statu nullus fit confluxus ad partem affectam; Ergò tunc non est necesse humores moveri ad interna, aliter inflammatio perpetuò augeretur, si toto morbi decursu, fieret humorum confluxus. At quando is cessat, non potest fieri ista retractio caloris, nec partes externæ frigent internis ardentibus, ut experientia ostendit. Ideo in principiis inflammationum utimur derivatione & revulsione, quamdiu humor est in motu, postea vero ad usum resolventium & suppurantium devenimus. At si humores non moventur ad interna non fit refrigeratio cutis. At post principium in internis viscerum inflammationibus humores non moventur ad interna. Ergo non fiet cutis & extremorum refrigeratio. Vallesius multum se torquet ut ostendat quomodo lipyria morbus sit, & non symptoma alterius morbi! dicit febres quasdam posse esse cum inflammatione, ab eâ tamen non pendere, & omnes febres quæ sequuntur phlegmonem esse diarias. Sed fallitur, nam febres ex bubone malas esse scribit Hippocrat. præter diarias, innuens non omnes febres symptomaticas esse diarias. Deinde ipse Galen. apertè dicit febrem lipyriam non solum esse cum inflammatione, sed ab ea fieri.

IV. Statuendum igitur febrem lipyriam esse de genere earum quas veteres morbos vocabant. Hippocrates eam inter ardentes numerat. Sed quælibet ardens non habet hoc symptomata, sed tantùm ea quæ maligna est & pestilens, ideoque ipse *Galenus* eam interdum malignam esse vocavit. Ratio autem hujus symptomatis difficilis est explicatû, quam *Galenus* malè, ut diximus, ad phlegmonem eresypelasve viscerum retulit, cum plurimas malignas febres viderim, in quibus exteriora tepebant, interiora ardebant, nulla tamen aderant

 inflam-

inflammatorum viscerum signa, & symptomata. Duplicem igitur hujusce symptomatis causam reddi probabiliter posse crediderim, *Prima* est, cum hujusce febris natura in malignâ venenataque qualitate ac putredine consistat, sitque omnis veneni proprium cordi insidias struere, natura ut partem nobilissimam tueatur, illique suppetias ferat, undique sanguinem spiritusque ad cor partesque nobiles transmittit, unde per accidens ejusmodi extremorum refrigeratio consequitur. Ubi observandum ejusmodi refrigerationem ut experientia ostendit, non esse toto morbi decursu perpetuam, sed interdum recalescere superficiem corporis, iterumque refrigerari, quasi per vices, quod valde maligni morbi signum est, id quod ante annotavit *Hippocrates*, nam *historiâ quintâ, sect. 3. tertii Epidem. Pythio Thasius* habuit sæpius apparentem ejusmodi febris remissionem, eodem tamen die recalescere solebat, decimoque interiit, & *Philiscus primo Epidem.* Tertio die à febre immunis esse videbatur, eadem tamen die recaluit, & sexto mortuus est. *Secunda causa est* quod febris hæc fiat ab humoribus valdè putrefactis in præcordiis stabulantibus, qualis est bilis æruginosa, & summè putrescens, cujus occursum cum naturâ ferre non possit, conatur per vomitum & secessum eos evacuare. Ideo omnibus id viribus contendit, fitque inde humorum ad interiora concursus. Quid si adderemus peculiarem humorum malignorum proprietatem, ut potiùs ad interna vergant, quam ad externa, quamplurimis nihil dixisse videremur, forsitan tamen nihil absurdi dixerimus.

Signa. v. Signa hujusce febris præter calorem internum, & frigus externum ex *Hippocrat. 2. de morb.* sunt urinæ flavæ, lingua arida, expiratio fervida, vomitus biliosus, vigiliæ, anxietas maxima, ita ut ægri nullam neque figuram, neque locum patienter ferant, pulsus præterea parvus est & debilis, inferiorisque labii tremor adest & commotio, quæ ardentem malignam denuntiant. Scribit *Hippocrat. aph. 48. lib. 4. In febribus non intermittentibus si partes exteriores sint frigidæ, interiores verò urantur & sitim habeant, lethale.* Et primo aph. septimi lib. *In acutis frigus extremorum malum*, & Coaca prima, lib. tertii *Caput, pedes, manus perfriguisse costis & ventre calentibus malum.* Et cap. xi. lib. 2. Coacar. aph. xi. *stomachi dolor, pulsus hypochondriorum febre extinctâ malum*, quod intelligendum est de febre lipyriâ non de febre solutâ, sed de eâ tantùm in quâ videntur exteriora esse temperatiora. Et Coaca 14. cap. 6.

Qui

Qui ad tactum minimè ſunt æſtuoſi, evadunt phrenitici, maximè ſi ſanguinem non profundant. Demum ſcribit Hippocrates coaca 120. *Febres lipyriam non niſi per choleram ſolvi*, vacuatione ſcilicet bilis ſurſum deorſumque factâ, quâ vacuatâ priſtinum parti temperamentum reſtituitur, unde concludebam ſuperius febrem hanc non eſſe ab inflammatione viſcerum; quæ non per choleram, ſed reſolutionem, & ſuppurationem ſolvi ſolet. At quomodo poteſt morbus acutiſſimus alium acutum ſolvere. An cholera duplex eſt, *critica*, quæ materiâ concoctâ criſis ratione contingit, eſtque ſalutaris; *ſymptomatica*, quæ accidit naturâ ab humoribus noxiis irritatâ, cum virium exolutione & ſyncope, ac ſurarum contractione, quæ acutus morbus eſt & periculoſus.

VI. Curatio à phlebotomiâ auſpicanda eſt, præmiſſo clyſtere, deinde refrigerantibus ac cardiacis utendum, ut ſucco citri, limon. granator. Aquæ potus non niſi poſt coctionem convenit, ut alibi diximus. Catapl ſmata ex farinâ hordeaceâ cum ſucco ſempervivi, ſimiliumque refrigerantium ſubactâ, hypochondriis applicentur, & ſæpe commutentur. Demum eadem huic febri quæ ardenti malignæ curatio debetur, additis iis quæ proprietate malignitati adverſantur. Notandum autem ex *Hippocrate 2. de morb.* & lib. *de affect.* Solis ſorbitionibus utendum dum febris deficit, in potu exhibendam mulſam dilutam, ſoliſque clyſteribus non autem aliis catharticis purgandum, antequam febris abierit. Sic autem ſcribit libro de *affectionibus*. *Curatio.*

ἢν τὰ μὲν ἔξω μὴ πυρώδη ᾖ σφόδρα, τὰ δὲ ἔσω, καὶ ἡ γλῶσσα τρηχείη καὶ μέλαινα γίνηται· καὶ οἱ πόδες καὶ αἱ χεῖρες ἄκραι ψυχραί, τούτῳ φάρμακον μὲν μὴ διδόναι θεραπεύειν δὲ προσφέροντα ψύγματα, καὶ πρὸς τὴν κοιλίην, καὶ πρὸς ἄλλο τὸ σῶμα. καλεῖται δὲ ὁ πυρετὸς καυσώδης, οὗτος κρίνεται δὲ μάλιστα δεκαταῖος καὶ τεσσαρεσκαιδεκαταῖος. Ubi docet hanc febrem eſſe de genere ardentium, & dignoſcendi ac curandi methodus perſpicuè explicatur.

CAP. IX.

De febribus ſyncopalibus.

I. Tandem inter febres pituitoſas de ſyncopali tractat *Avicenna*. Eſt autem febris putrida, in quâ ob læſionem oris ventriculi ſyncope ſuccedit, poteſtque eſſe continua & intermittens. Fit autem vel â pituitoſis humoribus, vel à biliosis, illam humoroſam, hanc mitam vocant *Arabes*, de utraque hic ſeorſim agemus

Syncopa-lis humorosa. 11. Plurimi itaque, *ut prius diximus*, febricitant, ubi maximam crudorum humorum copiam, vel ex cruditatibus, vel aliâ occasione congesserunt, quæ periculosæ febres sunt, ob læsionem oris ventriculi, soletque iis variis ex causis syncope succedere. *Primò* quia cum maxima pituitæ copia in ventriculo redundet, totoque corporis habitu, tunc quantitate & qualitate suâ vires opprimit, & quia naturæ gravis putrescit, febrem excitat, unde hic humor putris oris ventriculi calorem suffocans ducto in consensum corde syncopen parit. *Secundò* inappetentiâ vexantur, inde languente stomacho totum corpus ruit. *Tertiò* ob corporis totius frigiditatem, nutriri probè non possunt, inde spiritus, humores, solidæque partes absumuntur, sicque præcipites labuntur vires, fitque syncope. *Signa.* Signa verò quæ febrem hanc demonstrant hæc sunt ex *Aëtio*. Primò iis hypochondria intumescunt, totumque corpus præter naturam inflatur. Color nonnullis ad album, vel lividum declinat, pulsusque sunt minores quam pro caloris ratione, obscuri, inæquales, exigui, rari, tardi, quibus adde plurimos flatus, ructus acidos, otium, balnea, immoderatum usum aquæ, vini crassioris, præcedentem denique victus rationem pituitæ feracem. His succedit mala affectio oris ventriculi, & syncope. Periculosissima est *Prognostica.* hæc febris *ex 12. methodi*, quia nisi cruditas concoquatur, certa mors est, tum nisi ægros nutriamus, vires infirmæ collabuntur; si vero eos alamus, ob infirmitatem ventriculi, coqui cibi non possunt, cruditas increscit, & cumulatur. Quod si remedia ipsa spectemus, humorum copia vacuationem postulat, quæ nec per venæsectionem, nec per cathartica ob virium imbecillitatem institui potest. Si enim materia quiescens & immota syncopen facit, multò magis mota & agitata faciet. Quod si prædictis accesserit pessimus faciei color, urinarum summa cruditas, pulsuum inæqualitas, parvitas, tarditasque, mentis sensuumque hebetudo, totius corporis gravitas, in angusto spes est, multoque magis si inflammatio ventriculi, vel hepatis adfuerit, nam ob crudorum humorum plenitudinem, & virium infirmitatem, syncope & mors exspectanda est. Si vero omnia leviora sunt ad curationem veniendum. Igitur quamvis vacuationem desiderent, attamen neque phlebotomiam, neque catharsin possunt sustinere, ob virium imbecillitatem, etsi *Alexander* venæsectionem probet, quando adest plenitudo sanguinis: Sed ut docet *Galenus*, præsentibus crudis succis semper vires languent, vixque potest ulla adesse sanguinis copia

copia, cum tantâ pituitæ mole, quæ tamen si adesset, plus tamen valet, cruditas ad dissuadendam venæ sectionem, quam sanginis abundantia ad suadendam. Propterea cum vacuationem postulent, nec eam ferre possint, *Galenus* solam frictionem commodissimam esse statuit, quæ mediocriter sine virium dispendio resolvit. Igitur aspero linteo crura, brachia, spina deorsum versus perficentur, dum incalescant, & postea si ex perfrictione lassitudo oriatur, inungantur oleo relaxante & paululùm dirigente, ut *chamamelino, anethino*, ab adstringentibus autem perpetuò abstinendum, ut *Omphacino*. Præter frictiones *Galenus* victum instituit admodum tenuem, qui primo triduo ægrum nullis alimentis, sed solâ mulsâ cum hyssopo, & origano sustinet. *Alexander* etiam vinum concedit optimum, & generosum. Præterea somnus & vigilia sint moderata, nam somnus concoquit, vigiliæ digerunt. In majori cruditatis copiâ, etiam oxymelite utitur. Quod si pulsus fuerit parvus, & valdè inæqualis, æger in maximo est discrimine, nihilque præterea faciendum. Sed si pulsus fuerit mediocris, minimè intercisus sed æqualis, nisi alvus spontè dejiciat, clysteris usum concedunt *Aëtius & Galenus*. Hanc curandi methodum improbat *Alexander*, qui miratur Galenum cum tantâ inedia, tam vehementes frictiones imperasse, quandoquidem ex *Hippocrate, ubi fames laborandum non est*, quem aphorismum tam de sanis quam de ægris *Galenus* interpretatur, unde testatur idem *Trallianus*, ægros se vidisse à Medicis interemptos, quod simul exercitationes corporis, inediamque imperassent. Pro solutione sciendum, quoties vires onere premuntur, calorque nativus exiguus est, sufficere corpori exiguum cibum, nam pituita longiore coctione & attenuatione in sanguinem facessit, ut ostendunt animalia in latibulis totâ hyeme degentia, quibus pituita pro alimento est. In istis itaque febribus à frictionibus excitato calore vertitur in sanguinem humor pituitosus, qui ad nutritionem sufficit. Falsum propterea est ægros sub regulâ *Hippocratis* contineri, cum famem non patiantur, suppetit enim internum alimentum; nec appetunt novum, ideo periculum non est ne ex fame vires corruant & labantur. Hic advertunt quidam usu mulsæ, & mellitorum, alvum mellis acrimoniâ interdum subduci, consequi diarrhoeam, quæ si perseveret, hominem ad extremam imbecillitatem deducit, tunc potius ptisanæ cremore esse utendum, cum pauco pipere.

III. Sed præterea concedi possunt præparantia superius recensita

quæ cardiaca sint, vimque habeant attenuandi & incidendi citra molestiam, ut *oxymel*, *cum decocto majoranæ*, *hyssopi*, *beton. polii*, *&c.* Purgantia prohibet *Galenus*, leviora tamen concedit *Alexander*. Validiora quidem jure improbantur, quia in hâc febre syncope succedit humoribus etiam non motis, multo magis si à pharmaco moveantur. At si vires sint paulò validiores, apparente coctione, sublatoque syncopes metu, leve pharmacum inutile non erit, quod judicio præsentis Medici relinquendum est. Præterea valent confectiones ventriculum & cor roborantes, tum quæ admota ventriculum calefaciunt, & roborant. ℞ *folior. menthæ, absynt. orig. calament. puleg. ana* M. j. *florum chamæm. anthos, ana* P. j. *calami aromat. schœnant. ana* ℥ ß. *sem. anisi, fœnic. ana* ʒ ij. *f. decoctio pro fotu ventriculi & hypochondriorum.* Sed in principio istis non est utendum, ne humores crudos dissipent, sed tantùm fundant, humores autem fusi ventriculum magis onerant, sed post coctionem conveniunt. Denique balneum ipsis est adversissimum, ut intelligi potest ex iis quæ *cap. de hecticâ* diximus. Cum enim materia crassior sit, nondum extenuata, meatus magis infarcientur, febres augebuntur ex *Tralliano*, qui tamen concedit post humorum coctionem, quamvis meo judicio in syncope à crudis humoribus, satius sit eo abstinere.

IV. Quando vero syncope jam premit, mica panis vino intincta offerenda est, aut vinum dilutum, aqua cinnamomi, cardiaca potio, tum demùm quicquid paroxysmum removere potest. Deinde reliqua curatio eo quo diximus modo instituenda.

Syncopalis minuta. V. Est alia febris syncopalis species, quam à biliosis humoribus & tenuibus fieri diximus, quam Arabes minutam vocant. Quidam humores habent tenuissimos corporis habitum rarum, hinc ex facili spirituum resolutione syncopè corripiuntur. Fit igitur à biliosis humoribus, qui ventriculum affligunt, faciuntque vel ἄσην, inde ἀσώδης febris, irrequieta & implacida, vel syncopen.

Signa. Ἄσην quidem quando non adeo insigniter læditur os ventriculi, syncopen verò ubi gravius affligitur. Facies squallida est & sicca, pulsus sunt exigui, inæquales, inordinati, dejectiones biliosæ, sitis, vigiliæ, præcesserunt sollicitudines, cibus vitiosus & acris ex *Tralliano*.

Curatio. VI. In hoc affectu tria sunt consideranda, humorum tenuitas, corporis raritas, paucitasque spirituum. Ideo triplex sese offert indicatio, incrassandi humores, constringendi meatus, habitumque corporis,

poris, & spiritus regenerandi. Hæc omnia commodè præstant alimenta quæ nec promptè diffluant, nec facilè corrumpantur, qualia sunt non mulsa, non ptisana, sed panis sorbitio cum vino granatorum, aut alio adstringenti, fructus austeri tum per se, tum cum pane exhibiti, ut refert *Andernacus in Paulum*, se usu uvæ immaturæ curasse ægrum hujusmodo syncopè laborantem. Præterea conveniunt ova recentia, eorumque vitelli, tum quæcunque euchyma sunt & polytropha, quæ & sæpe & parum exhibenda sunt, quia ex *2. aph. 17.* virtus imbecilla plurimâ eget nutritione, multa tamen alimenta simul ferre nequit. Quod si æger ad sanitatem tendere videatur, potissimùm post diem quartam, humoribus ad coctionem tendentibus licebit carnes offerre. Ut autem densetur cutis, spirituumque dissipatio prohibeatur, aër in quo versatur æger refrigeret, & adstringat, qui si naturâ talis non fuerit, arte paretur, inspersis foliis nenupharis, myrti, rosar. labruscar. & similibus. Ungantur oleis eadem facultate præditis, ut rosar. cidon. myrt. cum succis portul. sempervivi, solani, agrestæ, imo farina hordei succo lactucæ, vel sempervivi subacta præcordiis imponatur, vel unguentum rosatum Mesue, refrigerans Galeni, &c. Hic nec frictionibus. nec purgatione, nec venæsectione, nec sudorum, aut urinæ provocatione, ullove alio vacuationis genere opus est, cum ægri jam nimium spontè vacuentur & dissolvantur. Sed ut diximus summa curationis esse debet, vires instaurare, humores incrassare, humorum exhalationes sistere. Quod syrupis acidis & cardiacis quoque præstatur, ut de *agrestâ*, de *ribes*, *limon. nenuphar. portul. rosar. siccat. granat. arantior.* cum aquis idoneis. Humore crassiori reddito, eum purgare quidam audent, quod *Galenus* summoperè vetat, propter syncopen quæ agitatis humoribus magis exacerbatur, aut si purgandum videatur, id tantùm in declinatione levioribus catharticis præstetur. Quidam etiam vomitum commendant ad bilis eductionem, nec improbat *Averrh.* sed tantum ex levioribus præscribit, & quando æger nauseabundus est. Quamvis in quâdam syncopè ab humoribus biliosis factâ vomitus fit salutaris, ut dicemus capite proprio. In hoc tamen casu nulla vacuatio convenit, sed potius analeptica curatio instituatur. Extrinsecus epithematis utendum ventriculo, cordi, jecorique admotis, quibus etiam testiculos fovere possumus. *℞ aquarum oxalid. nymphea, solani, rosar. ana* ℥ iiij. *trium santalar. pulveris diamarg. ana* ʒ j. *aceti* ℥ j. *caphura grana tria f. epithema prædictis*

dictis partibus applicandum. Addi etiam possunt trochisci de spodio, de caph. de terrâ sigilatâ, & similiâ. Imo quidam ægrum involvunt linteo madefacto aquâ rosarum, quod tamen est periculosum, nam tantum frigus excarnes ægri perferre non possunt, ut diximus capite de hecticâ.

Quomodo syncope occurrendum. VII. Syncope ipsi in Paroxysmo omni arte providendum, aspersione aquæ rosarum & similium, cum aceto, super faciem, deinde sumpto pane vino adstringenti, aut omphacio macerato, vel potione cardiacâ. ℞ *pulveris diamarg.* ʒ j. *confectionis alkermes* ℈ j. *confect. de hyacintho* ʒ ß. *syr. limon.* ℥ j. *aquar. buglos. oxalid. ana* ℥ iij. *f. potio in duas doses.* Vel ℞ *conservæ rosar. nymph. buglos. ana* ℥ j. *cidonior. sacchara condit.* ʒ iij. *pulveris diamarg.* ʒ j. *margarit. praeparat. coralli, crystalli ana* ℈ j. *rasuræ eboris, cornucervi usti ana* ʒ ß. *confect. de hyacintho* ℈ j, *syr. de limon. vel corallor. q. s. f. electuar. Dosis sit ad* ʒ ij. *superbibendo parum aqua rosar. & buglossi.* Et hæc de syncopali; ac pituitosis omnibus febribus.

Generaliter autem omnibus febribus à pituitâ proprietate quâdam conferre dicuntur gentianæ succus cum vino tepido sumptus, ante paroxysmum febrem omnino tollere creditur, sicut theriacæ, aut mithridati ʒ j. ex vino albo, post corporis purgationem. Quidam insuper afferunt tribus guttis succi mercurialis in dextram aurem & narem instillatis febres istas solvi posse. Alii jubent instante paroxysmo, ut pedes detineantur in decocto herbarum calidarum. Pariter oleum scorpionum pedibus, manibus, naribus, dorso illitum ante paroxysmum remedio est. Refert *Varignana in secretis*, milii solis ℥ j. cum vino vel aquâ tepidâ sumptam, febrem experientiâ certâ, tollere, idque fieri putat, quia diureticum valdè est & abstergens. Quæ experiatur qui volet.

CAP. X.

De febribus melancholicis.

I. A melancholiâ febres quartanæ fieri dicuntur. Sunt autem eæ quæ quarto quoque die repetunt; Dividuntur, ut aliàs diximus, in intermittentes & continuas, sed quæ exacerbationes habent. Hæ ex humoribus intra vasa putrescentibus; Illæ verò ut intermitten-

tes

tes reliquæ ex humoribus per partes sentientes delatis fiunt. Communis generatio utriusque est ex melancholiâ putrescente, quod probat *Hippocrates* in calce *lib. de Nat. hum.* quod autumno maximè generetur, & eâ ætate, quæ est à 25. ad 45. quæ ætas omnium maximè atræ bili est obnoxia, ut etiam inter anni tempora autumnale est maximè accomodatum. Additque si quis extra hoc anni tempus & ætatem quartanâ corripiatur illam minimè diuturnam fore. Refert *Avicennas* quosdam negasse quartanam fieri à melancholiâ, quoniam ipsa non putrescit, quos ideo refellit, quia omnis humor putredini obnoxius sit. At quamvis negandum non sit à melancholia posse fieri quartanam, sic ab eâdem posse fieri & tertianam & quotidianam jam superius ostendimus, pro variâ humoris quantitate, tenuitate, crassitie, mobilitate. Sic pariter negandum non est ab aliis humoribus quam à melancholiâ posse fieri quartanam, nam si tertiana quam bilis parere dicitur, adeo interdum postponit, & remoratur, ut periodi suæ fermè obliviscatur, cur adeo retardare non possit, ut quartano tantum circuitu moveatur. Sic quoque pituita vitrea quæ epialon facit, movetur quarto die. In plurimis biliosis pituitosisque febres fiunt quartanæ, quarum symptomata, alium quamlibet humorem quam melancholicum indicant. Præterea non melancholici humoris sed pituitosi, aut alterius cujuslibet vacuatione solutas fuisse febres, has experientia ostendit. Imo rarissimè quispiam aut urinis, aut dejectionibus, aut vomitibus humorem atrum excretum vidit, nec minus frequenter hujus humoris excretio in aliis febribus, quam quartanis cernitur. Nec perpetuum est quod scribit *Hippocrat.* & autumno & post annum 25. ordinariè contingere, nam & in mulieribus, pueris, & æstate, & vere quartanas cernere licet etiam diutissimè infestantes. Quod si idem scripsit illas minimè esse diuturnas, non negat tamen posse fieri, nam brevitas, aut longitudo rem non tollunt, verisimile est enim quartanam quam bilis aut æstate, aut vere parit breviorem esse illâ quæ autumno aut hyeme ex melancholiâ contingit. Hic igitur de iis febribus agimus, quas melancholia parit, sive quartanam, sive aliam periodum observent, ut plurimum tamen quartanæ esse solent ob humoris & paucitatem & crassitiem.

11. Cum autem variæ sunt melancholiæ species, *Arabes* post *Alexandrum* ex omnibus illis fieri febres has voluerunt. Alii vero ex solo humore melancholico naturali, nequaquam verò ex aliis speciebus. *Causa.*

Et quidem quod ſpectat naturalem iſtam melancholiam, certum eſt ſecundum *Galenum*, ex ipsâ putreſcenti fieri febrem, quoties propriis ex cauſis abundè cumulatur, nec caloris nativi beneficio regitur. Sed de melancholiâ præternaturali maximum dubium eſt. Fit enim vel ex naturali ulteriori incendio in atram degenerante, vel ex flavâ ſuperaſſatâ. At quomodocunque generetur, humor eſt acris, malignus, corrodens, pernitioſus, unde concludere poſſumus ab atrâ bile non poſſe fieri quartanam, quia tunc acutiſſimus morbus foret & periculoſiſſimus, cum natura humoris adeo noxii præſentiam ferre non poſſit, deinde ſæviſſima inducerentur ſymptomata, partium exulcerationes, phrenitides, ardores maximi, ſitis inexhauſtæ, inquietudines, aliaque id genus maligni humoris propria, quibus tamen quartana naturæ ſuæ ratione caret, cum ſit febris diuturna, minimeque periculoſa. Ideo *Galenus 2. de diff. feb. cap. 5.* ex ſolo melancholico humore frigido ſicco generari vult, nullibique eam fieri ab atrâ bile prodidit. Quamvis enim *2. prognoſt. 32. & 3. aphor. 22.* duplicem illius generationem faciat, unam ex aſſato ſanguine, alteram ex bile deuſtâ, non vult tamen ab illis quartanas oriri, ſed tantum ab humore melancholico frigido ſicco. Unde reprehenditur à *Tralliano*, quod unam tantùm ejus curationem ſcriptis tradiderit, cum tamen alia ex bile flavâ deuſtâ, alia ex fœculento ſanguine naſcatur, quæ curandi ratione differunt, cum una calefacientibus, alia refrigerantibus ſit curanda, cui conſentit *Avicennas*. Reſpondere poſſumus, quartenam vel primò incipere, vel aliis febribus ſuccedere, præſertim erraticis. Cum primò incipit, ab humore fit frigido ſiccoque. Cum aliis febribus ſuccedit, fit ab humore aduſto. Non omnis autem humor aduſtus adeo acris eſt & malignus, ut atra bilis, putredine enim melancholia incaleſcit, nec tamen in atram degenerat. Pariter qui calido ſunt temperamento ætate inclinante valde fiunt melancholici, remanentque calidi & ſicci, nec tamen atrâ bile acri & malignâ, de quâ diximus, abundant. Et ab ejuſmodi humore incaleſcente poſſunt fieri quartanæ, non autem ab atrâ bile, cujus occurſum partes ferre non poſſunt, & à quâ omnes morbi lethales: fit igitur à melancholiâ quæ atra bilis nondum eſt, ſed eſt in ejus veluti confinio, quod ſi ingraveſcente putredine atra bilis aliis humoribus ſit permiſta, febris quidem generabitur, ſed valdè periculoſa ac lethalis, quam nullam habituram periodum puto, ſed continua fiet. Proxima igitur cauſæ humor melancholicus ſtatui-

tuitur. Remotiores sunt quæ ejusmodi humorem in corporibus acervare possunt. Eæ autem *vel materiam suppeditant*, ut cibi dyspeptoi, succi crassi, terrei, caro bubula, aprina, cervina, panis furfuraceus, caseus vetus, legumina, brassica, pisces setacei, sale conditi, fumove indurati, vina crassa nigra, sed maximè acetum. Est enim melancholia aceto persimilis, siccat enim & refrigerat; Sic quoque in quartanâ fit humorum in acidum permutatio, sicut docet *Galen. 2. de sympt. causis cap. 2.* eodem prorsus modo quo ex vino acetum, ità ex sanguine melancholiam generari, ideo acetum melancholicis noxium perhibetur, quia sanguinem refrigerat & exsiccat, humorem ipsum fermentat ex *3. acutor.* vel eam efficiunt, ut sicca frigidaque corporis constitutio, ætas inclinans, autumnus, vigiliæ, curæ, tristitia. Vel eam cumulant ut suppressa ejus è corpore vacuatio per hæmorrhoidas, vel uterum, aut ob lienis imbecillitatem in universum corpus regurgitat. Recenter uxorati quando immodicè coëunt has febres incurrere solent inquit *Valescus*, quia ex nimio coïtu corpora redduntur imbecillia, refrigerantur & exsiccantur, hincque succrescit copia humoris melancholici. Item pueris propter edacitatem contingit. *Galenus 2. prognost.* ætatem consistentem quartanis obnoxiam esse scribit. At *primo ad Glaucon.* idem de ætate simili scriptum reliquit. Et quibus colligitur omnibus ætatibus accidere posse, sed pueris non ratione temperamenti, sed vel ob ingluviem, vel ob sanguinis materni quo in utero nutriuntur vitium. Sicut in sanguineis apparent sæpe quartanæ, quod fieri dicitur propter malam vivendi rationem, quæ succum melancholicum plurimum parit: Sed potiùs meo judicio dicendum, etiam ab aliis humoribus fieri posse quartanam. *

III. Nam etiam à pituitâ eam fieri vult *Hollerius*, quæ tam crassa est & contumax, quam ipsa atra bilis. Docet enim febres quartanas fieri vel vitio hepatis sanguinem adurentis, vel vitio lienis melancholiam non expurgentis, vel vitio ventriculi crudum humorem generantis, à quo quartanam fieri posse ipse *Aristot.* concessit, problemate *19. lib. primi*, ubi ait pueros esse quartanæ obnexios. Neque id ait *Hollerius* repugnat Græcis aut Arabibus, nam pituita consistentiâ crassa, quantitate pauca, quartanos aut etiam rariores circuitus facere potest. Sic *Rhazes* docet quartanam fieri successione quotidianæ, & tertianæ, adustis scilicet, aut incrassatis humoribus. An autem ex pituitâ possit fieri melancholia alibi diximus, in Physiologiâ. *Quartana fit etiam à pituitâ.* *

 IV. Co-

Signa calor. IV. Cognoscitur autem quartana si prædictæ causæ præcesserint. Deinde calor quidem magnus est & mordax, minùs tamen quàm in tertianâ, unde nonnulli tertianæ calorem flammæ ardenti, quartanæ vero fervorem carboni accenso compararunt. *Vrina.* Urinæ variæ sunt, principio crudæ, propter materiæ crassitiem, quæ obstructiones generat, procedente morbo urinæ fiunt coloratiores, crassiores, hypostasimque habent ex *Aëtio*; Sed ex *Galeno primo ad Glaucon. cap. 7.* In quartanis variæ sunt urinæ, sed crudæ omnes, quod intelligendum est de principio, nam in statu & declinatione apparent urinæ coctæ, unde falsò quidam *Galenum* de toto morbi decursu intelligendum volunt, nam urinæ perpetuò non possunt esse crudæ, maximè quando natura morbo dominari incipit. Observat *Gordonius*, urinam interdum in ipso principio apparere bene coloratam cum laudabili hypostasi, quoniam ægri in intervallo optimam servant vivendi legem, bene dormiunt, tunc coctio quæ videtur, non est humoris morbifici, sed cibi, ideo humoris coctio tunc ex remissione tantùm symptomatum cognoscitur. Est autem urina quartanæ adeo similis urinæ febris pituitosæ, ut discerni vix possint, unde *Gilbertus Anglicus* in praxi suâ cap. *de quartanâ*, & Richardus quidam doctissimus referente *Arculano*, sanctè professi sint se nunquam potuisse ex urinis quartanam cognoscere, aut epilepsiam, aut mulieris graviditatem, quod est verissimum, & experientiâ comprobatum. *Pulsus.* Pulsus præterea in hâc febre sunt tardi, rari & duri in principio, dum rigent ægrotantes, sed postea fiunt majores, validiores, & paulò velociores. In tertianis quidem pulsus sunt parvi, tardi & rari, sed minùs quam in quartanâ, in quâ scilicet videtur arteria quasi ad interiora retracta, *cap. 3. 2. de crisibus.* unde quamvis æger sit juvenis, talis tamen fit pulsus qualis in ætate descriptâ fieri consuevit, in quâ ob caloris nativi paupertatem, & spirituum paucitatem, pulsus sunt parvi, tardi, & rari, tarditas autem quæ in tertianis apparet, parùm abest à motu naturali. Et quamvis in augmento pulsus fiant celeriores ob caloris incrementum, tamen si comparetur quartanæ status cum statu tertianæ, pulsus in quartanâ tardiores sunt & rariores quam in tertianâ. Demum addit *Galenus*, in tertianâ arteriæ inæqualitatem in uno pulsu manifestius apparere, quàm in reliquis febribus, siquidem multo velocius habet principium, finemque motus quam medium. *Forma febris.* Forma autem febris talis est. Incipit cum oscitatione, refrigeratione, aut rigore sed exiguo, post verò auctâ febre

bre augetur rigor, qui quidem non ficut in tertianis pungens eft, fed contundens, & offa gravans, refrigerationemque percipiunt, qualem homines per gelu fentire folent, idque propter humoris craffitiem, qui cum impetu moveri non poteft, cujufque vapores craffi funt & ficci, unde quando membranas ferit, non pungit, fed gravat. Ubi recedit frigus, vomitio erumpit amara & biliofa, quamvis *Galenus* negarit vomitum biliofum adeffe in quartanis, obfervatus tamen is fæpe fuit, unde abfurdum non effe crediderim, etiam à bile fieri poffe quartanam. Augmentum difficile eft & prolixum, quoniam humor frigidus, craffus difficulter accenditur, & putrefcit. Sitis, vigiliæ, capitis dolor, fymptomata reliqua mitiora quam in tertianâ. Nec in ftatu multus calor eft. Tandem declinat in principio cum pauco fudore, fed temporis progreffu attenuato humore copiofiffimi fudores erumpunt. Paroxyfmus longus effe folet & quarto quoque die redire. Quod fi humor ad atram bilem vergat, calor erit acrior, urina magis colorata, pulfus majores, frequentiores, aderuntque humoris adufti & calidioris figna, foletque potius aliis febribus fuccedere, quam primò incipere, quia humor aduftione atræ bilis naturam fubit; Habet prætcrea plurima figna cum bile flavâ communia. Adde quod poftridiè acceffionis æger etiam veftigia quædam percipit caloris non naturalis, nam & laffitudinem fentit, & malè dormit, nec bene appetit, demum notha hæc brevior quidem, fed moleftior eft quam exquifita ob humoris feritatem, & malè curata, aut calidis irritata facile in duplicem, triplicemve, & quod peffimum eft, in continuam degenerat.

V. Prognofin autem quod fpectat. I. *Æftiva quartanæ breves, autumnales verò longæ, maximè quæ hyemem attingunt*, 2. *aphorifm.* 25. quod in univerfum de omnibus morbis intelligendum vult *Galenus* in comment. quia humores excrementitii æftatis calore diffunduntur, & facilius difflantur, in quibus igitur vires validæ funt, evacuatis noxiis humoribus ægritudines ceffant, quibus verò vires funt imbecilles, dum noxii fucci evacuantur, unâ etiam ipfæ diffolvuntur. Autumno autem & hyeme longi fiunt, quod eo cœli ftatu nihil exudet è corpore, fitque materia contumacior quam aliis anni temporibus. Contingit autem fæpius apud nos quartanas Autumno, vel inclinante æftate genitas folftitio hyberno vel folvi, vel levio- *Prognoftica.*

viores fieri. Attamen sæpe non nisi verno tempore solvuntur, quia veris temperies calida est humidaque, sanguis calorque nativus abundant, quæ humori melancholico frigido siccoque contraria sunt. II. Quartanæ omnes sunt longissimæ, & ratione sui salubres *primo Epidem. sect. 3.* Longæ sunt adeo, ut per annum, duosve durent, interdum & decem, idque quia pendent ab humore terrestri, qui facile nequit aut à natura, aut à medicamentis edomari, μέλαινα γὰρ χολὴ τῶν ἐν τῷ σώματι ἐνεόντων χυμῶν γλισχρότατον καὶ τὰς ἕδρας χρονιωτάτας ποιέεται. 2. de natura humanâ in fine, *nam tertianis*, inquit, *sunt longiores quantò minus habent bilis illius qua calorem præbet*, id est flavæ, quem locum male

*Foesius notatur.

transtulit *Foesius*, cum particulam τῆς omiserit, nam dixerat omnes febres esse ex bile, in quartanâ pauciorem esse bilem quam in tertianâ, ita ut cum ab atrâ eam fieri dixerit, bilis sit genus ad atram, & flavam, *ut in Physiologiâ nostra diximus.* Salubres autem sunt quartanæ, quia manifesta habent intervalla, in quibus vires recreantur. Non tamen id intelligendum de omni quartanâ, nam & continua valdè periculosa est, quia assiduè ægrum fatigat, tum intermittens quæ fit cum lienis, alteriusve visceris affectu periculosa est, quia in hydropen degenerat. Dignoscuntur autem à splene originem ducentes quartanæ ex colore, cruditatibus, & quod venter non facilè egerit, tum splenis in sinistro latere intumescentiæ secundum *Aëtium.* Ex hepate verò si sit, coloris sunt albicantis, toto corpore tumidi, urinæ sunt valdè rubræ sandaracham referentes, dextri hypochondrii tumor infestat, difficulter magis quam splenici spiritum ducunt, subtussiunt, & demum labuntur in hydropen ex *Aëtio.* III. Quartana placidissima est, ab aliis magnis morbis liberat, epilepsiâ, lepra, vitiligine, *1. Epidem. sect. 3. & 6. Epidem. sect. 6. textu 9. Quartano à magno morbo liberat.* Ubi Galenus per magnum morbum intelligit epilepsiam, Alii tamen legunt *ab aliquo magno morbo*, ut sensus sit, quartanâ detentos nullo magno morbo laborare, hancque esse vulgarem omnium fermè codicum lectionem testatur *Foesius*, quam sequutus Celsus Hippocratis interpres, scripsit quartanam per se neminem jugulare, sed à magnis morbis liberare, quod tamen falsum esse ostendit experientia, & ipse Hippocrates *3. Epidem. sect. 3.* quartanarios, refert, qui peste laborarunt, & acuti febribus, ac mortui sunt, & *in Coacis* febres quartanus in acutos morbos degenerare scripsit. At quod generaliter de morbis magnis in Epidemiis, aut ut vult Galenus de magno morbo sci-

ſcilicet epilepſiâ dixerat, id *5. aphor. 70.* ad convulſiones refert; *Quartanâ laborantes convulſionibus non capiuntur, ſi vero prius capiantur, & quartana ſupervenerit liberantur.* Ratio eſt ait *Galenus in comment.* quia fit convulſio ab humoribus craſſis & pituitoſis, quorum curatio coctio eſt & excretio; Utrumque habet quartana, excretionem quidem ex rigore quo partes exagitantur, & humor expellitur, coctionem verò caloris febrilis curatione. At hæc ratio *Galeni* non ſufficit, nam in febre tertianâ & rigor adeſt, & calor quàm in quartanâ major, qui faciliùs tum conquere humorem pituitoſum, tùm excernere poteſt. Et tamen id de tertianâ *Hippocrates* non protulit. Quod ſi ob calorem & rigorem febris quartana humores pituitoſos concoquere & excernere valet, unde fiunt tot in hâc febre obſtructiones, tumores, hydropes, qui morbi ab humore pituitoſo generantur. Demùm quartana ab humore fit melancholico ſecundum *Galenum*, quomodo poteſt rigor excernere humorem pituitoſum, cum ipſum melancholicum non excernat, nam qui humor rigorem concitat, is paroxyſmum facit, valdè longum, ſub cujus finem tantùm excernitur in ſudores. Dicere poſſumus ab eodem humore fieri poſſe convulſionem & quartanam, ſive is pituitoſus ſit, ſive melancholicus, ſive bilioſus, ſive convulſio propriè dicta intelligatur, ſive epilepſiâ, (ut quidam voluerunt per convulſionem hic intelligi Epilepſiam) unde febris quartana morbos hoſce curat, quia dum humor melancholicus ad hypochondriâ vergit neque ampliùs cum ſanguine miſcetur, morbi iſti ſolvuntur, aut ægri in eos non incidunt, quin etiam vomitu multi humores mali vacuantur. At iterum dices idem contingit in tertianâ. Sane rationem non video cur tertiana convulſionem æquè ac quartana ſolvere non poſſit, ſi enim convulſionem febris ardens etiam ſolvit, quidni tertiana? At in tertianâ fiunt ſæpe convulſiones in principio paroxyſmi. Reſpondeo intelligendum eſſe *Hippocratem*, de convulſione idiopathicâ quam humor pituitoſus parit, non de ſympathicâ quam vapor acris è præcordiis elatus ſuſcitat, priorem febris tertiana curat, non minus quam quartana, poſteriorem minimè. Hæc verò poſterior in quartanâ fieri non ſolet, quia ab humore fit ejuſdem quidem generis cum tertianâ, ſed minùs acri, minùs mobili, minuſque tenui. IV. Quartanæ ſecundum recentiores quoſdam ut *Augenium*, ſuccedere ſolet lapis renum; ſed id non eſt neceſſarium, nam & ſine quartanâ, & poſt alios morbos ſolet generari, nec ſemper in quartanâ fieri oſtendit

* *Galenus refellitur.*

ex-

experientia. V. Quartana quamvis sit salutaris, in senibus tamen ut plurimùm lethalis esse solet; quia corpora ipsorum debilia ab hâc febre valdè agitantur, quæ cum fiat ab humore rebelli & contumaci, ab ipsis concoqui non potest & excerni, ob caloris & virium defectum. VI. Febres quartanæ aliis ægritudinibus succedunt, maximè febribus erraticis, idque citiùs instante Autumno, humor enim fervens æstivo tempore per febres desinit in atram bilem. Hujus mutationis signa tradit *Hippocrates* coaca 30. capitis 3. *Quæ in urinis sunt nigræ nubeculæ, in erraticis febribus, quartanas denuntiant*, quia scilicet oriuntur ab humore nigro à quâ quartana dependet. At coaca 35. ejusdem capitis. *Quæ in tertianis cum horrore nubeculæ nigræ sunt, incertum horrorem denuntiant*, ἀκαταστάτοισι. Ubi videtur *Hippocrates* nubeculam nigram quartanæ facere indicium in febribus erraticis, & in tertianis nothis febrium erraticarum. Semper autem in prognosticis nubeculas nigras damnat, quod humorum incendium maximum, interdum etiam necrosin indicent. Hic verò videtur humoris biliosi assatio significari per nigras nubeculas. At quomodo febris quartana succedet, quæ cum non sit lethalis ab humore adusto & atrabilario fieri non potest, aut quomodo ex febribus tertianis fient erraticæ, unde *Duretus* mendum esse suspicatur, & pro ἀκαταστάτους, legendum καταστάτους, nam ex febribus incertis, nascuntur certæ. Sed malè meo judicio, nam nubeculæ nigræ periculum denuntiant, & propterea in tertianis apparentes sunt malæ, febres autem ἀκαταστάτοισι. ut plurimum sunt pessimæ & τριταιοφυέες, in quibus fiunt etiam rigores incerti, unde etiam quidam distingunt inter ἀκαταστάτους & πλανώδεις, priores sunt periculosæ, continuæ, hæ posteriores minus. Sensus igitur Hippocratis est nubeculas nigras indicare has febres continuas periculosas, non erraticas. At non est perpetuò verum quod prius scripserat quartanam denuntiari si nubecula nigra in erraticis apparuerit, ut certâ experientiâ in quibusdam erraticis observavimus, quibus quartana etiam successit. Quod si quartanam futuram denuntiat, cur ipsâ quartanâ præsente non adest ejusmodi nubecula, nam multo magis adesse deberet. At non adest. Non igitur videtur esse hoc signum ullius necessitatis. VII. Quartanæ ut plurimùm ultra annum non exporriguntur. *6 Epidem. sect. 6. t. 23.* quod est intelligendum modo non nascatur ex affectu alicujus visceris, tum quoque prava victus ratio quartanam producere potest ultra annum, intra cujus spatium ordinariè finiri solet, quia inquiunt quidam morbi

Hippocrates notatur.

bi chronici sequuntur motum solis, ut breves lunæ, quod an verum sit alibi explicavimus. VIII. Hybernæ quartanæ præter omnium opinionem in morbos acutos transeunt *coaca 159.* quod raró contingit, & quoties contingit, externarum causarum ope fit, ægri vitio, intemperantia victus, Medici ignorantiâ, aut latente interno corporis vitio, vel prohibitâ vacuatione per sudores, unde humor in venis putrescens quartanam continuam parit, valdè periculosam. IX. In febribus quartanis valdè rubentia & æruginosa dejici malum, quia ostendit humores aduri & torreri, malignitatemque acquirere, vitio ut plurimùm hepatis nimium calefacti. X. Solvuntur interdum quartanæ urinis crassis, nigris, interdum fluxu menstruorum & hæmorrhoidum: Sed quod de urinis nigris dicitur id rarum est, nam raró in febre quartanâ apparent, nec minus frequenter in aliis quam in quartanis. XI. Quidam scribunt eundem hominem bis quartanâ non laborare, quod falsum esse demonstrat experientia, siquidem quosdam bis terve quartana tentatos vidi. *Argenterius* com. *ad aphorism. 25. lib. 2.* causam hujus repetit ex nostris principiis; Remanet enim quædam in nobis humorum corruptio, quæ necessariò expurgatur per papulas, acciditque ut qui plurimum habent melancholici, si non ritè expurgentur, iis superveniat quartana, quæ reliquias omnes abscindit, hinc nemo bis quartanâ laborat. *Hippocrates* referente *Aëtio* fuit ejusdem opinionis. Sed hæc præter rationem dicta sunt. Si enim nemo eâ de causâ bis afficitur quartanâ, pariter demonstrare licebit, neque bis tentari aut tertianâ, aut quotidianâ. Cum enim in principiis generationis nostræ plurimum quoque remaneat biliosi, si universum semel per tertianam expurgetur, nemo bis tentabitur tertianâ, quod est absurdum. Verum cum in nutritione & humorum generatione, multum semper generetur melancholici humoris, si ipsum putrescere contingat, quartana excitabitur, quâ semel sanatâ, ubi corpus denuo nutriri incipit, iterum generabit melancholiam, quæ rursum putrescere poterit, & novam morbi historiam aggredi, denuoque febrem generare. Falsum est igitur neminem bis quartana affici. *Mercurialis* plurimum se torquet in reddendâ problematis hujus ratione, cum tamen simpliciter sit negandum, aut dicendum foret aliquid esse in febre quartanâ divini, quod in aliis morbis non reperiatur. XII. In quartanis sanguinis è naribus profluvium malum, indicat enim vel sanguinem tenuem esse & serosum, ob debilitatem caloris, ut in lienosis contingit, aut san-

* *Argenterius refellitur.*

ſanguinis hoc profluvio vires debiles magis exhauriuntur. XIII. Quartanæ continuæ raræ ſunt, quia humor melancholicus naturæ adverſus & contrariis expellitur ab internis partibus, unde fiunt intermittentes, quod ſi continuæ contingant, ſolent eſſe valdè periculoſæ. XIV. Intermittens quartana curatu admodum difficilis eſt, quia fit ab humore craſſo, lento, tardo, quique remediis non cedit. Succedit viſcerum imbecillitas, unde fiunt cruditates, quæ morbo fomitem ſubminiſtrant. Quapropter curationi diligenter incumbendum, nam vulgò opprobrium Medicorum eſſe dicitur.

Curatio. Victus ratio.

VI. Victus ergò ratio inſtituatur contraria humori melancholico, qui frigidus ſiccus eſt, ideo calefaciendum eſt & humectandum. Aër ergo ſit calidus humidus, ſomnus longus, quia concoquit & humectat. Proſunt in intervallo leviora exercitia, imo ſolent ægri ad conſueta negotia redire, & à plurimis ſani habentur, ſed die paroxyſmi quies imperanda. Vitentur demum omnia quæ triſtitiam & mœrorem parere poſſunt, quin potius perpetuò gaudeant, quæ lætitia calorem auget, & recreat, quamquam interdum magno, ſed repentino timore quartanam ſolvi ſcripſerit *Rhazes*, ratio eſt, quia repentinus timor calorem auget in præcordiis, ob ſanguinis ad interna recurſum. Scribit *Livius* Quintum Fabium maximum, apud flumen Iſaram prælio commiſſo adverſus Allobrogum Regem febre quartanâ liberatum eſſe. Quod cibum & potum ſpectat, quatuor in eo conditiones Avicenna requirit, *prima* ut non ſit crudus & refrigerans, quin potius cruditates reſolvat, quæ fovere ſolent humores craſſos quartanæ authores; *ſecunda* non incraſſet, ſed attenuet; *tertia* non adſtringat, ſed alvum potius fluidam ſervet; *quarta* ſanguinem procreet laudabilem. Talis erit victus calidus & humidus. Sed ſcribit *Galenus 1. ad Glaucon.* quartanis nocere refrigerantia & humectantia. *Trallianus* ideo Galenum damnat, quod humectantia prohibuerit, cum melancholicus humor ſit ſiccus, propterea humectari poſtulet, quod cum videret *Leonicenus* loco ὑγραινόντων correxit ξηραινόντων, quem ſequutus eſt *Andernacus Pauli Æginetæ* interpres. Sed hæc difficultas nullius pretii mihi eſſe videtur, nec antiqua *Galeni* lectio immutanda, cum eam ſervent *Oribaſius, Aëtius*, qui de febre quartanâ *Galeni* verba tranſcripſerunt. Quin etiam malè Leonicenus *Galenum* corrigere auſus eſt, quia ſiccantia ut piper & ſinapi etiam concedit. Dicendum igitur Galenum prohibuiſſe non quæ humectant ſimpliciter, ſed quæ ſimul refrigerant & humectant,

mectant, quia crudus est humor, multo copiosoque sero abundans, corpus quartanarii debile est, propterea refrigerantibus & humectantibus cruditas augeretur, quæ fomes est istius febris. satius igitur est victum esse calefacientem, attenuantem, incidentem, humectantem. Distinguendum tamen est an fiat ab humore melancholico naturali, an ab eo qui ad atræ bilis naturam vergit, nam in hoc conveniunt quæ refrigerant & humectant, quibus utendum præcipiunt *Avicenna*, & *Trallianus*. Cibi sint concoctu faciles, ut aviculæ quæ in campis & collibus, non in aquis & paludibus degunt, ova tremula, juscula alterata radicibus aperientibus petrosel. fœniculi, asparagi, buglossi, borrag. &c. Fugiant verò omnes cibos glutinosos & crassos, ut carnem suillam, bubulam, aprugnam, cervinam, leporinam, pisces cetaceos, fumo induratos, salitos, tum etiam palustres, sed minus nocent saxatiles, molli carne præditi, qui pipere, sinapi, nuce moscatâ condiri debent. Sed tamen salsamenta laudant *Galenus* & *Alexander*, quia humores crassos glutinosque extenuant. Sane quæ nostro tempore salsa servari solent, ut carnes bubulæ, suillæ, & haleces, &c. nec recentia, nec salsa conveniunt. Quod si per salsamenta intelligat *Galen.* carnes, piscesve molles recenter salitos, ut eorum viscìditas corrigatur, convenire possunt quartanis, quamvis satius fuerit ab iis abstinere. Vitentur præterea omnium leguminum genera, præcipuè lentes. Sed ex herbis conveniunt lactuca, buglos. borrago, melissa, ex fructibus olivæ, cappares, pruna, pyra, poma cocta. Rapas laudant aliqui elixas cum prædictis carnibus. Sed nocent fructus crudi, melones, cucumeres, castaneæ, nuces, tubera, brassica, acetum, & cætera, quæ humorem melancholicum flatusque generare possunt. Præterea sunt quidam cibi potusque, quorum materia adeo adversatur humori melancholico, ut nunquam in illum transmutari posse dicantur, inter quæ numerant quidam aquam ex vino & lacte distillatam, oleum amygdalarum dulcium, cum croco & aceto sumptum, quorum altero potu testantur quartanam posse sanari. Potus sit vinum album tenue, mediocriter calefaciens, quod tenuitate suâ humorem crassum attenuat, calore mediocri corpus calefacit, coctionem juvat, urinas provocat. Crassum verò & calidum humiditatem resolvit, crassos humores cumulat, ægrè concoquitur. Abstineat à copiosiore aquæ, pomacei, ptisanæ alteriusve cujuslibet refrigerantis potus usu, si sit abstemius utatur mulsâ aquosâ, aut aquâ decoctâ cum aniso, fœni-

fœniculo, cinnamomo. In paſtu abſtineat à variis cibis unâ tantum aut altera cibi ſpecie contentus, nam varietas ciborum eſt cruditatis parens, cruditas autem febrem hanc fovet & diuturniorem reddit. Secundâ menſâ ſumat poma cocta, aniſo, aut fœniculo conſperſa, paſſulas & hujuſmodi bellaria. Cæterum etſi acetum in omnibus externis ſplenicis medicamentis commodè addatur, *9. κατ. τόπ. 14. method. & 5. ſimpl.* quia lieni opitulatur, cui fermentatio non eſt moleſta, in quartanariis tamen & melancholicis per os parciſſimè dari debet, ſicut & oxymel, & ſyrupi qui acetum recipiunt, quia fermentationem facit, melancholiam attollit, & multiplicat, *ex Hippocrate 3. acutor.* Sed ſemper obſervandum cibum non debere exhiberi in die paroxyſmi, ne natura coctioni cibi intenta humorem morbificum relinquat. Sed dubium eſt de victu, an in principio tenuis eſſe debeat, an plenus. Tenuem præſcribit *Avicennas*, ut humor morbificus concoquatur, cruditas tollatur. Contrà in morbis chronicis in principio victus competit plenior, quem commendant *Galenus, Oribaſius, Aëtius, Valeſcus.* Reſpondet Guainerius ſi corpus ſit plethoricum, victus ſit initio tenuis, ſi verò non fuerit, victus ſit craſſior. Satius eſt tamen mediocrem ſervare viuendi rationem, quæ corpus nutriat, humorum coctionem copiâ ſuâ non impediat, ſed potius qualitate juvet. Quidam contra putant exceſſu & copioſiore meracioris vini potu, ſanari poſſe quartanam, quod verum eſſe confirmat experientia, aſſeritque *Ariſtoteles primo problematum 2.* ubi tamen notandum an materia ſit cocta ſi enim cruda eſſet, mors ſubſequi poſſet. Cauſa eſt ſecundum *Amatum*, quia natura calore vini excitatur, & humorem jam coctum per vomitum, ſudorem, alvum ejicit. *Ariſtoteles* vero loco citato, cauſam tantùm generaliter reddit, cur morbi curentur, ubi quis abundè exceſſit. An quia cauſæ morborum & remedia inter ſe contraria ſunt, hinc fit ut per unius exceſſum, alterum reduci poſſit ad mediocritatem: Sic per aquæ frigidæ potum largum ſynochus & ardens curari poteſt, quid mirum ſi quartana vini tenuioris maximâ copiâ curetur, cum inde augeatur calor nativus, humores craſſi attenuentur, corpus humectetur, quod tamen remedium noxium eſſe crediderim, ubi melancholia paulò calidior eſt & aduſta. *Hiſtoria.* Conſilio Medici cujuſdã vir mihi maximè notus, paulò largius præter morem ſe invitavit, mirum quam malè inde ſe habuerit, in quantam ſitim devenerit, noctem inſomnẽ duxit, & multò poſtea pejus ſe habuit, ut non ſit huic remedio fidendum. Et hæc de victus ratione.

VII. Cu-

VII. Curationem autem quod spectat: cum quartanâ clementer agendum, neque catharticis fortiórique medicamento natura irritanda, ne ex simplici duplex, triplexve, aut etiam continua evadat ex *Aëtio, Paulo, & Galeno j. ad Glaucon. cap. xj.* sed gradatim à debilioribus ad fortiora ascendendum, nec nimis calidis, nec nimis frigidis, nec nimium siccis utendum. Antè omnia causæ habenda ratio est, quæ concoqui primùm dein evacuari postulat. Dein viscerum habenda ratio est, hepatis scilicet, & lienis. Blandis ergo in principio medicamentis utemur. Alvus enim ex Galeni consilio semper mollis estò. Ad quod opportuni sunt clysteres primùm molles, dein in morbi progressu acriores. ℞ *malvæ, bismalvæ, mercurial. betæ, buglossi ana* M. j. *passular. ficuum ana* Paria *quatuor. pruna* N. x. *sem. anisi, fœnic. frigid. major. sem. apii, petros. ana* ℈ j. *medullæ semin. carthami, polypod. ana* ℥ j. *flor. chamæm. meliloti, sambuci, tamarisci ana* P. j. *f. decoctio ad* ℔ j. *in colat. dissolve catholic. sacchari ana* ℥ j. *mellis rosati* ℥ ij. *olei chamæm. & violacei ana* ℥ j ß. M. *f. clyster.* Aut propinentur levia cathartica ex mannâ, cassiâ, sennâ, electuario lenitivo, & similibus. Post excrementorum communium eductionem, vena secari potest, ex *primò ad Glaucon. Paulo*, & *Aëtio.* Jubet *Galenus* inspiciendam esse sanguinis qualitatem, nam si tenuis flavusque fuerit statim supprimendus, si verò crassus & niger audaciùs mittendus pro ægrotantis naturâ & viribus. Sed rarò mittitur sanguis à principio, magis verò circa medium tempus augmenti, quando omnia consentiunt, ex importunâ enim venæsectione inquit *Avicennas*, partes debilitantur, melancholia redditur ferocior, vacuato sanguine qui ipsi utraque qualitate adversatur. Unde potius frænum melancholiæ quam bilis dici debet. Mirum est Galenum secundum recentiores in tertianâ prohibere venæsectionem, & eam concedere in quartanâ, cum in utraque humor putrescat extra venas. Sed reverâ *Galenus* in utraque febre sanguinis missionem concessit, & sæpius observatum etiam venarum sanguinem alteratum fuisse & infectum à calore præternaturali quartanæ. Secunda autem est ex *Aëtio*, vena interna aut mediana dextri brachii, si affectum sit hepar, aut sinistri si lien afficiatur. Non enim semper ex lienis vitio dependent quartanæ, sed interdum earum fomes in hepate est. Et quamvis semper ex liene dependerent, nullam rationem video cur potius in sinistro quam in dextro vena secari debeat, cum utriusque brachii venæ ab hepate oriantur. Sed tamen re-

Venæsectio.

fert *Valescus* multos sectione salvatelæ manus sinistræ in horâ accessionis fuisse servatos, quod fieri posse credo, cum salvatela à venis brachii oriatur, sed sanguinem mittere in accessione est contra regulas artis, & malum. Quod si hujus venæsectio curavit quosdam, verisimile est eodem potuisse sanari eadem venâ in brachio secta. Quod si hæmorrhoidibus olim æger laboravit, eæque suppressæ sint poterunt provocari, sicut & menstrua in mulieribus.

VIII. Post venæsectionem præparandus humor est & purgandus, & quia morbus longus est qui remediis non cedit, iterandæ sunt præparationes purgationesque, atque interea quiescendum per aliquot dies à primâ purgatione, victus optimâ ratione interim servatâ, alvumque lubricam servando, clystere præscripto, aut alio ejusdem naturæ.

Melancholiam præparantia.

Melancholia igitur quæ fæx est sanguinis crassa, sicca, terrestris, obstructiones rebelles & indomitas parit, quare ad præparationem eget, calefacientibus, humectantibus, attenuantibus, meatus aperientibus, quod præstabunt sequentia, in quorum censu si quædam ficciora videntur, humectantium admistione temperanda. Atram autem bilem quæ præparent dictum est capite de tertianâ nothâ. Eadem enim atræ bili qua humoribus æruginosis conveniunt. Ex prædictis igitur, ut alibi diximus, fiant præparantia in formâ julepi, Apozematis & syrupi. ℞ *syrupi de scolopendrio, capilli veneris de buglosso ana* ℥ j. *aquarum fumar. fœnic. endivia ana* ℥ ij. *fiat julep.* Vel ℞ *oxymelit. simpl. bizant. de fumariâ ana* ℥ j. *aquarum borrag. buglossi, lupulorum ana* ℥ iij. *cremoris tartari* ʒ j. M. *f. julep.* Si ad atram bilem vergat. ℞ *florum violar. borrag. buglos. florum pomorum redolent. ana* M. ij. *melissa* M. j. *macerentur horis xij. in* ℔ ij. *aquæ tepida, super cineres calidos, in express. dissolve sacchari* ℔ ß. *f. julep.* Vel ℞ *aquar. violar, buglos. borrag. ana* ℥ iiij. *succi pomor. redolent. sacchari albi ana* ℥ v. M. *f. julep.* Demum eadem quæ bili conveniunt. Apozemata autem ad melancholiam quæ est fæx sanguinis sic fiant. ℞ *radicum buglos. rusci, asparagi, cichorii, satyrion. fœnic. apii, petros. enula, glycirhisa ana* ℥ ß. *corticis citri sicci* ʒ iij. *corticis cappar. tamarisci ana* ʒ vj. *passul.* ℥ j. *herbar. capillar. melissa, cichorii, chamad. chamep. lupuli, fumar. borrag. buglos. cardui bened. thymi, beton. mercur. ana* M. ß. *prunor. dulcium* N. x. *capparum* ℥ j. *quatuor seminum frigid.*

frigid. majorum ana ʒ ß. *sem. petrosel. endiviæ, acetosæ, ana* ʒ j. *cicerum rubror.* P. j. *tartari vini albi* ʒ j. *florum genistæ, hypericon. violar. borrag. sambuci, anthos ana* P. j. *f. decoctio ad* ℔ j ß. *In Colat. dissolve syrupi de pomis simplicis* ℥ ij. *syr. bizantini, capilli veneris ana* ℥ j. *sacchari* ℔ ß. *aceti caryophillati* ℥ j. M. *fiat Apozema clarificatum, & aromatisatum* ʒ j. *cinnamomi in plures doses.* Crato decoctum raporum valde extollit, dicitque proprietate quadam melancholiæ aduersari, sicut prodest tartarum vitriolatum *Crollii*, crystallum cremorque tartari. Commendant alii radices juglandis cum aliis coctas. Sed his præparantibus utendum est diutius, ut per dies duodecim, quindecim, pluresve.

IX. Post præparationem purgandus humor est. Sed *Galenus*, & cum eo recentiores fortioribus non utuntur, sed tantùm benignis, humor enim rebellis non cedit cathartico, sed exasperatur. Sic Plato in Timæo, morbos melancholicos leniter tractandos docet, sive sint interni, sive externi, sicut cancri fortioribus remediis curati deteriores evadunt. Attamen quartana levi medicamento non cedit scribit *Hippocrates aphorismo nono libri quarti* melancholicos plenius per inferiora esse purgandos. *Per inferiora* quidem quia humor gravis est qui deorsum vergit, ideo quo natura vergit ducendum, quamvis *Avicenna, Galenus, Paulus* vomitum imperent in quartanâ, sed non respexerunt ipsam causam morbi conjunctam, sed antecedentem, ex qua multa fæx in sanguine pullulat, quæ quartanam fovet; etsi ut experientia docet vomitu sæpe cessavit quartana, vacuato non tantùm humore crudo & pituitoso, sed etiam bilioso. *Plenius verò*, quia humor gravis, contumax, vehementi impulsore eget, aliàs turbatio fit in corpore & agitatio, potius quam vacuatio scribit *Hippoc. lib. de aëre, aquis, & locis*, eos qui utuntur aquis stagnantibus validis medicamentis debere purgari, sunt autem ii ut plurimum melancholici & lienosi. Quod si *Galenus & alii* vetant usum validiorum, intelligendi sunt tantùm in principio, ante coctionem & præparationem humorum, ante quam si cathartica exhibeantur, sæva inducuntur symptomata, humores terrestres non cedunt medicamento trahenti, quod si semel fuerint præparati & edomiti, tunc valido medicamento eradicantur. Id docent Galenus & Paulus. *Galenus enim primo ad Glaucon.* elleborum album exhibet, tum cum radiculis tum per se, *sed si vomere nequeant, vehementius* inquit *per inferiora purgentur*. Paulus vero post concoctionis notas exhibet melanagoga, non semel, sed etiam sæpius, & *post validam*, inquit,

Purgatio.

quit, *purgationem*; *medicamentum ex viperis exhibeto*. Ubi purgantia non levia, sed fortia imperant. Gordonius cap. de quartanâ optime rem hanc explicavit, validum medicamentum tale est ratione quantitatis suæ, vel qualitatis, in principio non competit forte medicamentum, ratione quantitatis & qualitatis, resolveretur enim tenuius crassiori remanente. Sed si debile sit in qualitate, detur in majori quantitate, & contrà si validum sit detur in minori dosi. Et sanè repetitæ purgationes per Apozemata nostra in plures doses instituta valde utiles sunt humore præparato. *Averrhoes* prohibet helleborum nigrum *7. Collig. 14.* & plurimi Medici ab eo tanquam à veneno abhorrent; Attamen *Mesue* scribit helleborum nigrum clementer utramque pituitam & bilem purgare, quod experientia quotidiana ostendit esse verum, eoque utendum cum seminibus anisi, citri, spicâ, floribus nymphex. *Aëtius* helleborum præscribit, quod citra molestiam evacuet, sicut & vinum dulce in vacuum colocyntidis calicem infusum, Addit *apium, anisum, dauci semen* ad jucunditatem. Non est igitur adeo à validis medicamentis abhorrendum in hoc morbo. ℞ *decocti epithymi Mesue* ℥ iij. *rhabarb. in aqua borrag. infusi & expreßi* ʒ ij. *syrupi rosar. solut. vel de pomis compositi* ℥ j. *f. potio.* ℞ *confect. hamech* ʒ iij. *elect. indi* ʒ ij. *pulveris mechoacan* ʒ ß. *cremoris tartari* ℈ j. *f. bolus.* ℞ *folior. borrag. buglosi, violar. ceterach, summit. thymi ana* P. j. *passul.* ℥ ß. *folior. sennæ, epithymi, seminis carthami ana* ℥ ß. *tamarind.* ℥ ß. *prunor. dulcium Par.* iij. *myrobalan. indar.* ʒ j ß. *seminis anisi* ʒ j. *seminis citri* ʒ ß. *florum cordial. calend. ana* P. ß. *f. decoctio pro dosi. In quâ dissolve syr. de pomis solutivi* ℥ j. M. *f. potio.* Vel ℞ *decocti præscripti Apozematis præparantis* ℔ ij. *Incoque myrobalanor. omnium ana* ʒ ij. *epithymi* ℥ j. *sennæ* ℥ ij. *helleb. nigri* ℥ ß. *jalap.* ʒ j. *mechoacan* ʒ j. *hermodact. turbith ana* ʒ ij. *seminis carthami contusi* ℥ ß. *agarici* ʒ ij. *florum nymphea* P. j. *santali citrini* ʒ ß. *zinzib. spica ana grana* v. *Infundantur omnia simul secundum artem & parum ebulliant. Colatura adde sacchari* ℔ j ß. *mannæ* ℥ ij. *rhabarb. in aqua endiviæ infusi & expreßi* ʒ ij. *f. syrupus, cujus dosis sit ad* ℥ iij. *blande evacuat, & sine torminibus.* Pilulis quoque uti possumus, sed quia humor siccus est, quidam satius esse putant potionibus uti, quamvis quoque pilulæ non sint adeo repudiandæ. Sequentes utiles esse possunt. ℞ *aloes* ℥ ij. *ammoniaci aceto dissoluti, myrrhæ ana* ʒ j ß. *mastiches, gentianæ ana* ʒ ß. *rhab. electi, extracti hellebori nig. ana* ʒ j. *trochiscor. de capparib.* ʒ ß. *extracti croci* gr. iij. *salis absynthii & fraxini ana* ℈ ß. *cum syr. rosar. soluti-*

vo f. massa, cujus dosis sit ad ℈ ij. *vel* ʒ j. Electuaria quoque fieri possunt. ℞ *syrupi praescripti q. s. adde catholiconis, confect. hamech ana* ℥ j. *pulpa cassia* ℥ ij. *folior. senna* ℥ j ß. *epithymi* ʒ iij. *elect. de citro solutivi* ℥ ß. *seminis anisi* ℈ j. *olei piperis, succini ana guttas* iij. *pulpa passular.* ℥ j. *f. elect. cujus dosis sit ad* ʒ vj. *vel in formâ boli, vel cum sero caprino dissolutum.* Addi possunt agaricus, turbith, extractum hellebori nigri.

x. Nec tantùm per alvum vacuare convenit, sed etiam per vomitum, ut jubent & suadent *Galenus j. ad Glaucon. cap.* xj. *Paulus, Aëtius, Alexander. Avicennas,* maximè si æger ad vomitum sit pronus, secus per inferiora purgandum. Quamvis enim humor melancholicus videatur potius per inferiora quam superiora debere expurgari, ex *4 aphorism.* ix. quia crassus est & terrestris, tamen quia quartanarii ob coctricis debilitatem, & morbi longitudinem plurimos coacervant in ventriculo crudos humores, qui vomitu debent expurgari, sic fomes subtrahitur quartanæ, quin etiam humor melancholicus aliene sæpe regurgitat in stomachum, unde commodè potest evacuari. *Saxonia* singulis fermè paroxysmis vomitum movet, summo cum fructu, & ostendit experientia nihil hoc remedio utilius esse. Utebatur autem *Galenus* hellebro albo primum cum raphano, dein solo. At recentiores blandis suis vomitoriis utuntur, ut oxymel. cum decocto raphani, attriplicis, anethi & similium ℞ *seminis eruca, attripl. raphani, ana* ℥ ß. *azari* ʒ j. *florum genista anet. anthos ana* P. j. *f. decoctio, in cujus* ℥ vj. *dissolve oxymel.* ℥ ij. *bibat tepidum.* Quidam in quartanis commendat succum verbenæ igne depuratum, ad ℥ ij. melior erit si succus mense Majo educatur. Operatur eâdem violentiâ quâ Antimonium, sed aqua benedicta, seu infusio croci metallorum propinari potest, quamvis potius biliosos quam melancholicos humores evacuet. Nec inutile erit vitriolum Crolli vomitivum administrare. Multò fœlicior, minusque molesta ex illis succedit evacuatio. quam ex vegetalibus, quæ si magis arrideant diasaron *Fernelii* usurpetur. Novi quasdam qui infusione foliorum siccorum tabaci commodè susque deque purgantur, sed est remedium supra modum violentum, & formidabile. Quod si valdè robusti sunt patientes Helleborismus Heurnii poterit in usum vocari, estque extractum Hellebori albi per decoctionem paratum, quam præparationem *Heurnius* sibi malè attribuit, cum sit *Aëtii*, & forsan aliorum ante *Aëtium*, ut ut sit aut nunquam, aut saltem rarissimè in

Vomitus.

usum veniat. Jubet autem *Galenus* vomitum cieri à cibo. *Avicennas* verò & ante cibum, & post cibum, & omni *horâ*. *Trallianus Galenum* reprehendit, quod vomitum præscribat à cibo, quum meliùs provocetur in principio paroxysmi ante cibum. *Altimarus*, utrumque authorem conciliare nititur, dicendo vomitum à cibo futuram accessionem prohibere, quia materiam ejus minuit; Si verò fiat ante cibum crassos humores accessionem facientes evacuat. At hoc nihil est, hinc enim sequitur & à cibo, & ante cibum utilem esse vomitum, nec determinat *Altimarus*, utrius consilium sit sequendum. Deinde supponit vomitu evacuari causam febrilem, quod etsi verum esse credam, repugnat tamen tum veteribus, tum recentioribus, qui à solâ melancholiâ febrem quartanam fieri volunt, ajunt enim vomitum præscribi non ad melancholiam vacuandam, quæ potiùs per inferiora purgatur, sed ad cruditatem stomachi exhauriendam, quæ fomes est quartanæ, cui sententiæ ipse *Altimarus* consentit, cum tamen ut alibi diximus non sit semper vera, nam ut docent *Aëtius & Trallianus*, assiduo vomitu plurimi perfectè curati sunt, quod ostendit etiam causam conjunctam febris fuisse evacuatam. *Mercurialis* quoque *Altimarum* reprehendit, quia vomitus à cibo ventriculum tantùm, humoresque in illo contentos evacuat, non autem quæ sunt in venis, nisi maximo naturæ conatu. Igitur satius erit *Avicennæ* consilium sequi, qui vomitum præscribit à cibo, & ante cibum; A cibo quidem facilius vomit æger, sed minori cum fructu, si vero sit ad vomitum propensus, satius erit ante cibum, sic attrahit meliùs ex venis, quoniam emetici vis cibi permistione non hebescit, ut *capite de tertianâ nothâ* diximus. Optimum igitur est non semel, sed & sæpius vomitoriis uti, & die intervalli si præbeatur, facilius à cibo vomitur, minorique cum molestiâ. Sed die paroxysmi quoniam humor facilè movetur,& cibum dare noxium est, satius erit jejuno dare, secundum *Alexandri* consilium, unde male faciunt Angli, qui potum quamplurimum hauriunt, quando vomitoriis utuntur, in ipso paroxysmo, quod est valdè nocivum, ut experientiâ ostendit sæpius inde paroxysmos fieri graviores, & longiores, stomachumque debilitari.

An in die paroxysmi purgandum.

XI. Cum itaque viderimus quartanarios tum per alvum, tum per vomitum debere expurgari, id expendendum nobis est, an in die paroxysmi id fieri debeat, quæ quæstio est maximè utilis & necessaria ad medendum. Vomitum quidem in die paroxysmi & ante paroxysmum

ſmum commendant *Avicennas*, *Alexander*, omnes denique recentiores, quia tunc humores moventur. Nam cum atra bilis humor ſit omnium maximè purgationi rebellis, minùs trahenti medicamento repugnabit, circa acceſſionis initia, quoniam in paroxyſmo humor agitatur, commotus autem facilius expurgatur, & ut dicit *Alexander* humores tunc ad ſtomachum confluunt, illum rodunt, nauſeamque excitant. Purgationem autem in ipſo Paroxyſmo quidam præſcribunt, alii die paroxyſmi ut *Amatus Luſitanus*, *Arculanus*, *Gentilis* ex opinione Mauri cujuſdam Medici. Alii contra id negant, quamvis de vomitu concedere omnes videantur. Quapropter majus dubium eſt, de evacuatione per alvum. *Avicennas ſen. primâ 4. cap. 7. Non moveas*, inquit, *in die paroxyſmi quantum poſſibile eſt, nec cures febrem*. Quibus addi poteſt ratio. *Primò* non debemus ſimul jungere duos motus violentos, ne natura nimis agitetur, & debilitetur, & à pharmaco, & à paroxyſmo. *Secundò* vel evacuatur cauſa antecedens, vel conjuncta. Non conjuncta, quia hæc movetur à centro ad circumferentiam, medicamentum vero à circumferentiâ ad centrum. Nam quos humores natura pellit in habitum corporis, eos medicamentum retrahit in alvum, ſicque motus fit naturali contrarius. Nec etiam purgatur cauſa antecedens, cum hæc nondum peccet, nec debeat evacuari, imo ex ejus evacuatione natura nimis agitatur, dies igitur quietis expectanda eſt. *Tertiò* venam ſecare non licet die paroxyſmi, multò minus purgare, nam purgatio majus faceſſit naturæ negotium: Et quidem venam non eſſe tunc ſecandam, docet *Galenus, de ſang. miſſione 21.* Sed febris declinationem expectandam. His verò rationibus reſpondent contrariæ ſententiæ authores, naturam nimis non agitari, nam vacuato humore noxio paroxyſmus leviùs fatigat, ſi enim vomitorium, quod naturam magis fatigat, conceditur, quidni catharticum leve & benignum, nam eadem ratione emeticum eſſet repudiandum. Evacuari autem dicunt portionem cauſæ conjunctæ vel antecedentis, nec fieri motum contrarium naturæ, cum in acceſſionis principio humores ad centrum ferantur, non ad circumferentiam, atque eandem eſſe rationem de vomitorio, quod tamen ab omnibus conceditur. Demum venæſectionis aliam eſſe rationem, ſiquidem phlebotomia plus ſpirituum exhaurit, materiam proximam paroxyſmi non ſubtrahit, cum ſit extra venas, quod tamen medicamentum facit.

Ratio prima partis negativa.

Ratio ſecunda.

Ratio tertia.

Solutio prædictarum rationum.

Affirmans pars. Prima ratio. XII. Alii igitur his omninò contrarii in ipso Paroxysmo catharsin imperant per inferiora, variisque utuntur rationibus. *Primò*, *Avicennas* loco citato, *Cave*, inquit, ne paroxysmus contingat ventre pleno, providendumque vult ut ventrem habeat vacuum. Ergò licebit saltem *Secunda.* clystere, aut leviori medicamento uti. *Secundò* quando humor melius movetur, tunc facienda evacuatio est. Sed in paroxysmo materia *Tertia.* melius movetur, ergo tunc quoque facilius evacuabitur. *Tertiò Avicennas, Alexander*, omnesque fermè recentiores consentiunt vomitum utilem esse instante paroxysmo: Ergò multo utilior erit purgatio, quæ *Quarta.* securior est, minusque agitat quàm vomitus. *Quarto*, natura vacuat in accessione Ergò & Medicus qui est naturæ imitator. Scribit enim *Galenus 3. de crisib. cap. 4.* crisin concurrere cum die accessionis, idque secus factum semel tantùm se vidisse refert. *Et 1. Epidem. sect. 3. textu 13.* Qui diebus paribus accidant, paribus judicantur, qui verò imparibus exacerbantur, imparibus judicantur. *Galenus* in comment. causam reddit cur in accessionibus contingant crises, quia tunc humores mouentur, & veluti ebulliunt, natura gravata & oppressa irritatur ad ejusmodi expulsiones, tum demum agitatis humoribus facilior fit illorum evacuatio. Cum ergo pateat naturam vacuare in ipsâ ac- *Quinta.* cessione cur Medicus idem non faciet? *Quintò Gentilis* affert authoritatem Mauri cujusdam Medici, qui vacuare præcipit, horâ motus humorum: At cùm potissimum moveantur in accessione, in eâ erit *Sexta.* purgandum, *Sextò* Hippocrates *lib. de humor.* solutiva præscribit diebus paribus, si accessiones diebus paribus contingant, ut in quartanâ fiunt accessiones diebus paribus. Si verò diebus imparibus fiant paroxysmi per superiora vacuandum jubet, quia bilis imparibus diebus *Septima.* movetur. Ergò in quartanâ die paroxysmi purgandum. *Septimò* Avicennas ad sedandum rigorem utitur agarico, diaphœnico, pilulis fœ- *Octava.* tidis, diacitonio quæ validè purgant. *Octavò* Hippocrates *libro de affectionibus* scribit. *Si quartana apprehenderit, siquidem impurgatus esse videbitur, primum caput. purgato, & interpositis tribus, aut quatuor diebus medicamentum sursum purgans dato in ipsâ accessione, & interpositis diebus aliud deorsum, purgans dato in ipsâ accessione.* Ubi præcipit Hippocrates purgationem in ipso paroxysmo.

Resolutio prioris difficultatis. XIII. Videndum igitur nobis, quid in hac re sit sentiendum. Sanè in ipso paroxysmo purgare minime tutum videtur, ut rationes superioris sententiæ probarunt, nec ullus opinor est, qui id facere unquam

ausus

ausus fuerit, addere scilicet afflictionem afflicto, natura enim satis turbatur ab humore morbifico. Sed si purgationem præscribamus non instante paroxysmo, verum quinque vel sex horis ante accessionem, ita ut omnino completa sit vacuatio ante aduentum paroxysmi, id maximè fuerit ægris utile, sic enim materia accessionem factura imminuitur, natura oneris parte levatur, præcipuè si catharsis instituatur ex medicamentis benignis quæ naturam minimè exagitant. Nec metuendus est motus pharmaci contrarius motui humoris quia duo hi motus diversi simul non concurrunt, purgatio enim finiri debet ante accessionis invasionem. Idque vult *Gentilis*, *quæstione xj. in primam Fen. lib. 4. tract. 2. cap. 7.* Idem senserunt *Arculanus, Amatus Lusitanus curat. 8. centur. primæ.* Probat quoque purgationem & vomitum die paroxysmi judiciosus *Riolanus* adversus Turquetum in historiâ Simonis le Tourneur. Sed *Fernelius* doctissimè id universum explicat *cap. 12. libri 3. methodi. Tranquillo die tutior purgatio, expeditior perturbato. Quum enim morbus minus fatigat, & collectæ vires melius constant, facilius medicamenti vis & impetus tolerari potest, at quo die morbus exasperatur, agitataque ejus materia in motu est, promptius detrabitur.* Et paulò post. *In febrium intermittentium quiete, medicamentum tanto ante accessionem tempore offerendum, quo possit purgatio compleri; Per accessionem quippe materia non in alvum, sed sæpe in diversum ruit, & plerumque accessionis vehementiâ purgatio subsistit, præstat tamen ante accessionem, quam mox ab eâ, & pridie quartanæ, quam postridie medicamento uti.* Hæc Fernelius, quibus nostram sententiam confirmat, quod in intermittentibus tantùm convenit, & præcipuè quartanis aut tertianis nothis, in exquisitis vero aut continuis non licet, quia perpetuò morbus ægrum fatigat, viresque ejus deterit, ita ut non possit motum medicamenti, & exacerbationis morbi simul perferre. Id innuit *Hippocrates 4. de morb.* ubi veteres Medicos reprehendit, quod diebus imparibus purgarent, quia illis diebus humor movetur, non mirum igitur si corpori à motu humoris perturbato, accedens novus è pharmaco labor, ægrum in certam perniciem præcipitet, quod quidem præcipuè in ardentibus verum, & reliquis continuis, sed in intermittentibus non semper locum habet ratio *Hippocratis*. quia medicamenta habemus, quæ non adeo naturam exagitant, sed benignè purgant, quibus carebat *Hippocrates*, qui helleboro similibusque validis purgabat, quæ quidem si darentur tempore paroxysmi, non dubium quin magnâ illâ agitatione natura tanto

 one-

oneri ferendo impar succumberet, sed nostra paulò mitiora die paroxysmi innoxiè dari possunt, modo universa ipsorum operatio ante adventum paroxysmi completa sit. Hinc patet malè à quibusdam purgationem in ipso paroxysmo præscribi. Propterea ipsorum rationibus respondendum. *Ad primam* igitur Respondeo, locum Avicennæ esse intelligendum de cibo, ut scilicet itâ instituatur victus ratio, ut paroxysmus non nisi plenè concocto cibo contingat, aut si intelligendum id sit de purgatione, sequetur tantùm purgandum esse ante adventum ipsius paroxysmi, ita ut eo accidente sit venter vacuus, & ab excrementis repurgatus, quod nos etiam concedimus. *Ad secundam* Respondeo, & *ad tertiam*, quamvis humor moveatur in paroxysmo, non est tamen catharticis expurgandus, tum quia motu suo lædit naturam, & propterea metuendum ne afflictio detur afflicto, tum quia motus naturæ contrarius est motui Pharmaci. Nec eadem est ratio emetici, & cathartici. Emetici enim operatio citò perficitur, intra unam horam vel alteram, unde præscribi commode potest in ipsâ accessione, sed catharticum non nisi post horas plures perfecit opus suum, interdumque totum diem perdurat, unde si in ipso tantùm paroxysmo præbeatur, antequam incipiat operari, transit accessionis principium, quo humores moventur ad centrum, & quando succedente augmento Natura humores ad circumferentiam pellit, eosdem in alvum retrahit medicamentum, unde simul adsunt duo motus contrarii, duplexque accedit ægrotanti labor, & à pharmaco, & à paroxysmo. Quod si medicamentum intra horam unam aut alteram operationem suam absolveret, sicut vomitorium, posset forsan utiliter in ipso paroxysmo præscribi, sicut Antimonium, quod non tantùm per superiora, sed per alvum evacuat, utiliter tunc propinatur. Præterea vomitus ea levioribus tantùm præscribitur, faciliorque est ob communionem splenis cum ventriculo, quibus in locis humor in *ὑποχονδρίοις* agitari incipit, tuncque vomitus facilè succedit. Deinde vomitus sæpe non causam febris conjunctam, sed tantùm humores quosdam in ventriculo corruptos evacuat, qui corruptione suâ calorem febrilem augent, fomentumque morbo suppeditant. At catharticum non tantùm humores ventriculo contentos, sed & reliquos exagitat, naturæque motum interturbat. Demùm tutius est vomitum ipsum non ipsâ accessione, sed horâ unâ aut alterâ ante ipsam præscribere, quod si verum est de vomitorio, multo verius erit de cathartico, ob rationes prædi-

Solutiones rationum contrariarum.

Solutio prima.

Solutio secunda, & tertia.

prædictas. *Ad quartam* Respondeo, concedendo naturam evacuare critice & salutariter tempore paroxysmi, sed negamus consequentiam, Natura enim evacuat utendo spiritu & virtute partium. Medicus verò vacuat, utendo medicamentis, quæ naturam fatigant & debilitant, quia purgantia qualitatem habent naturæ inimicam, propterea non est par ratio purgationis criticæ à naturâ factę, & artificialis quę fit à medicamento. Instabit quispiam, quoniam *Avicenna* capite citato, *si natura non movet move tu horâ motus ejus.* Sed hora motus est paroxysmus. Ergo Medicus in paroxysmo debet vacuare. Resp. *Gentilis*, tempus motus naturæ esse duplex, primum generale post coctionem perfectam, & particulare scilicet principium paroxysmi & diem criticam. Non vult autem *Avicennas* purgationem fieri aut instante paroxysmo, aut in die criticâ, quam sæpe prohibuit, sed si natura coctione absolutâ non evacuet, tunc jubet nos vacuationem moliri, sic hora motus intelligitur de generali tempore, ubi scilicet coctio est perfecta, non de particulari. Vel dicamus posse purgationem institui die paroxysmi, ut diximus, etsi non in ipsâ accessione. Ad *quintam*. Respondeo sententiam illius Mauri Medici quam affert *Gentilis* nullius esse apud nos authoritatis, qui vix Galeni ipsius authoritate movemur. Præterea intelligi potest de tempore motus humorum, qui motus fit secundum quatuor diei partes, non autem de motu qui fit in paroxysmo, qui est motus præter naturam. Ad *sextam & Octavam* Respondeo hinc tantum probari ex sententiâ *Hippocratis* posse catharticum die paroxysmi propinari, modo ipsius actio ante paroxysmum compleatur. Ad *septimam* Respondeo Avicennam præscribere agaricum cum opio & paucâ quantitate, non tanquam solutivum, ut diximus *cap. de rigore*; Cætera autem purgantia quod attinet ut diaphœnicum, ait *Gentilis* præscribi ea ab *Avicennâ*, ante paroxysmum, quod rationi convenit, aut in ipso paroxysmo, quando magnum imminet periculum viribus, nullaque alia ratio est quâ æger ab imminenti beriсulo liberari possit. Sed quicquid dicat *Gentilis* periculosius est morbo remedium, cumque alia ad rigorem curandum tutiora suppetant, posthabitâ *Avicenna* authoritate à purgantibus in accessione abstinebimus. Sed ante accessionem prædictis purgare possumus, tum emeticis, tum alvum subducentibus. Infusum *ellebori nigri* secundum *Mesuen* cum pulvere cymini omnibus febribus longis convenit, quicquid contra scripserit *Averrhoes*. Cujus loco succus *radicis lauri* in vino albo extractus convenit, sursum enim deor-

Solutio quarta.

Instantia.

Solutio.

Solutio quinta.

Solutio sexta & octava.

Solutio septima.

deorsumque purgat, Idem facit succus corticis mediani sambuci, in vino albo extracti, si per triduum initio accessionis exhibeantur. Et de hac quæstione satis.

XIV. *Quercetanus* describit pilulas quasdam ex sagapeno, diagridio, sale gemmæ, colocyntid. quas attribuit *Camillo* cuidam Medico Genuensi quarum una si horâ ante paroxysmum detur omnes quartanas sanari posse testatur, quia dissolvunt tartareos humores & crassos, Easdem describit & laudat *Stoferus* in Empiricâ suâ, nam præter purgantia ordinaria quidam requirunt ad curationem dissolventia dicta, Id quod aiunt præstare gummi sagapen. ammoniacum, myrrham, sulphur, mercurium dulcem, oleum succini, gagatis, piperis, quæ reliquis catharticis si admisceantur, tutius evacuabitur humor. Addunt etiam quidam *Saccharum & Spiritum Saturni, saccharum Martis dictum*, quibus ad edomandos hos humores maximam vim tribuunt. Ex oleo quoque sive tincturâ Antimonii medicamentum componit Tyrocinii chymici commentator *pagina 176.* cum aloe, croco, & ambrâ grysia, qui videri poterit.

Diuretica. XV. Sed præterea apparente humorum coctione laudant *Galenus, Aëtius*, Paulus diuretica ex mulsâ, cum apio, anetho, rutâ. Sed ante coctionem his non est utendum, ne obstructiones augeant contumacioresque reddant.

Balnea. XVI. Balneum etiam commendatur, quia humectat, reficit, conceditur que quolibet morbi tempore ab *Avicennâ capite de curâ quartanæ.* In principio quidem ante humoris coctionem ex aquâ dulci moderatè calidâ, in quâ diutius non sedeat æger, nec sudet, ne humores crudi vi caloris in cutem rapiantur, & augeatur obstructio, sed tantummodo ut hâc coctione corpus humectetur. Apparente verò coctione licet diutius in balneo immorari, & sudare, quia sic humores evacuantur, corpusque etiam humectatur. Ingrediatur autem balneum vacuo ventriculo ante paroxysmum, paretur que ex aquâ dulci, in quâ herbæ emollientes & humectantes coquantur, aut etiam *Chamam. melitot. Stoecbas, origan, melissa, anethum, pulegium*, & similia. Aut etiam loco balnei stuphas quidam imperant, ex prædictarum herbarum decocto, cujus vaporem calidum excipiens æger sudet. Balneis autem & stuphis utebantur olim frequentius, nos verò rarius, nisi quod in Germaniâ familiaris solet esse usus hypocaustorum. At quia balneo uti non solemus, solis frictionibus ex consilio Galeni contenti esse possumus, qui quam-

vis in reliquis febrium speciebus balnea valdè commendet, in hâc tamen febre ea non admodum probat, sed illis præfert frictiones. *A frictionibus*, inquit, *ambulationibus, balneis, omnino arcendi non sunt. Verum si à balneis omninò abstinere possent, solis contenti frictionibus plurimum juvarentur.* Ubi *Galenus* non probat usum balneorum, eaque tantùm ex indulgentiâ quadam ægris ob consuetudinem concedit, quod si tamen ægri abstinere possent, frictiones utiliores esse declarat. Cum igitur balneis non simus assueti, illisque ideo facile carere possumus, solis frictionibus contenti esse debemus.

XIV. Post concoctionem Galenus præscribit calida medicamenta, ut diatrionpip. diaspolit. piper ipsum cū aquâ, theriacam, mithridatium. Hæc enim humorum reliquias dissipant, & coctionem juvant, sed maximè commendat *Galenus* medicamentum ex succo cyrenaico, cujus hanc affert descriptionem *Aëtius*, ℞ *succi syrenaici, piperis, myrrhæ, ana partes æquales, seorsim trita succo rutæ, & melle excipiantur.* Fiantque pilulæ quarum ʒ ß. sufficit in dosin. Sed *Gal. lib. de tremore* ex succo cyrenaico & castoreo componit, ideo utile erit prædictis adjicere castoreum: imo *Altimarus* testatur se per duas ante accessionem horas post concoctionem *castorei & myrrhæ ana* ʒ ß. *cum vini albi aquâ borraginis diluti* ℥ iij. exhibere consuevisse fœlici cum successu. Quid autem sit succus cyrenaicus nunc dubium est. Esse autem succum silphii, vel laserpitii vult *Galenus*. Silphium aliud est ex Cyrene, aliud ex mediâ & Persiâ. Cyrenaici silphii succus odorus est, quidam nostrum volunt esse benjoinum: silphii autem Persici & Medici succus fœtet admodum, quem assam fœtidam esse putant *Matthiolus & Amatus*. Angelicæ radicis succum cyrenaici loco poni posse putat *Ruellius*, tum quod Angelica silphio admodum similis existat, tum quod ejus vires omnes æmuletur, ut videri potest apud Matthiolum. Quicquid sit vero succo cyrenaico caremus. Horum calidorum usum improbat *Alexander*, cum enim humor melancholicus sit frigidus siccus humectantia non siccantia postulat. Sed respondendum *Galenus* hæc concessisse apparentibus signis coctionis, & corpore jam purgato, ad reliquias humorum dissipandas, humores crudos concoquendos, ventriculum roborandum, coctionem juvandam. Vetat enim *Galenus*, ne hæc dentur ante coctionem in principio, ne ex simplici quartanâ fiat duplex, triplexve aut etiam continua. Quod si piper præscribit omni tempore, aquâ dilutum præbet, quomodo minùs calefacit, minusque exsiccat, & præterea in paucâ quanti-

Calidorum usus in quartana.

tate datur. Docet enim *Galenus 4. de sanit. Tuenda* diatrionpipereonis calorem circa primas venas extingui, quia ut inquit *Amatus Lusitanus*, eorum calor in materiâ est crassâ & terrestri, & ideo alteratione ipsius medicamenti facilè extinguitur, aut saltem ad secundam corporis regionem non pervenit, sed crudos humores qui sunt in primis viis alterat & educit. Tempus autem dandi hæc medicamenta est quibusdam horis ante paroxysmum, aut in ipso rigore. Id tamen semper observando, non convenire ejusmodi medicamenta in quartanâ, quam bilis assata & in atram versa generat. Quidam tamen his calidioribus utuntur etiam in principio, quia tunc humores sunt & crudiores, & frigidiores. At quò quartana ad statum magis accedit, eodem materiam habet tenuiorem, calidiorem, acriorem, vehementiaque tunc apparent symptomata; Ideo si tunc calefacientia præscribantur, facilè duplex, triplexue quartana fiet; Cui tamen repugnat *Galenus*, ut diximus, & experientia ostendit ea non conferre. Igitur in principio calefacientia quidem conveniunt, sed minùs quam in statu & declinatione, quia humor tunc facilius educitur, & dissipatur edomitus jam à Naturâ. Quod si solam alterationem spectaremus, sanè minus in statu calefaciendum videretur. At hic non tantùm alterationem, sed humorum resolutionem attendimus, quæ non potest statim in principio fieri, ob humoris crassitiem qui à nimium calidis forsitan magis incrassaretur. Præterea est humor rebellis, qui facilè exasperatur, proinde debet sensim & blandè edomari, & vinci. Ubi igitur signa coctionis apparauerint, post purgationem sequentibus uti licebit, & ad corpus roborandum, & ad febrem propulsandam. ℞ *conserva anthos, zinziber. conditi ana* ℥ j. *theriaca* ʒ ß. *benjoini* ℈ j. *pulveris angelica* ℈ ß. *croci* gr ij. *olei piperis guttas* iij. *cum aqua cinnamomi f. bolus, in duas doses.* ℞ *syr. de calamentha* ℥ j. *confect. alkermes* ℈ j. *aqua cinnamomi* ℥ j. M. *fiat potio.* ℞ *pulveris aromat. ros. diamoschi ana* ℈ j. *piper. zinziberis ana* ℈ ß. *myrrha grana* v. *croci granum unum, benjoini* ℈ j. *sacchari* ʒ iij. *f. pulvis.* ℞ *rad. gentiana, angel. ana* ʒ iij. *summit. centaur. minoris, serpilli ana* P. ß. *nucis moscata* ℈ j. *caryophillor.* ℈ ß. *bulliant in vino albo. Colatura propinetur calida.* Plura videri possunt capite de rigore.

Narcotica. XVIII. Observo autem à veteribus addi solere narcotica, ut opium. *Galenus* theriacam & mithridatium probat, quorum compositionem opium ingreditur. *Aëtius* præscribit sequens ℞ *piperis longi, myrrha, opii, castorei ana, detur oboli dimidium, cum aceto mulso duabus horis ante accessionem.*

nem. Idem alibi addidit ſemen hyoſciami. *Avicennas* cum agarico miſcet opium. Inter recentiores Seillerus in Epiſtolis Scholtzii Philonium commendat ante paroxyſmum. Angelus ſala laudanum die acceſſionis poſt purgationes. Fit autem ipſius laudanum ex opio, per acetum diſtillatum extracto, tum ex aloë, myrrhâ floribus ſulphuris. Ipſe *Hippoc. 2. de morb.* poſt repetitas purgationes præſcribit *ſemen hyoſciami, milii magnitudine, mandragoram pari portione, laſeris ſuccum trium fabarum quantitate, & trifolii parem modum ex vino meraco bibendum.* Geſnerus in Epiſtolis obſervat veteres opium antidotis ſuis admiſcere ſolitos, atque opium aſſerit promovere ſudores. Sane puto poſſe nos commodè poſt purgationes ante paroxyſmum uti his opiatis, ſic enim ſedatur motus humorũ ab opio, deinde calore medicamenti edomatur, & vincitur. Sed ab his cavendum eſt in principio, & ante coctionem.

XIX. Roborandæ præterea ſunt partes nobiles, præcipuè ſplen, & jecur, quæ ſolent obſtructione laborare, idque præſtabimus conſervis borrag. bugloſſi, anthos, cortice citri, pulveribus diarhod. aromat. roſati, diamargar. theriacâ, trochiſcis de capparibus, dialacca, & ſimilib. ℞ *conſervæ bugloſſi, borrag. violar. ana* ℥ j. *conſervæ florum geniſtæ,* ℥ ß. *corticis citri conditi* ʒ iij. *theriacæ, mithrid. ana* ʒ ß. *confect. alkermes, pulveris elect. de gemmis, & lætificantis Galeni, ana* ℈ ij. *croci martis* ʒ j. *cum ſyr. de pomis f. opiata.* ℞ *conſervæ anthos, capilli veneris, ſcolopend. tamariſci ana* ℥ ß. *pulveris aromat. roſ. diarhod. ana* ℈ j ß. *pulveris diamoſchi dulcis, diamb. ana* ℈ j. *pulveris diamarg. frig.* ʒ ß. *trochiſcor. de cappar. de eupat. de abſynt. de rhabarb. ana* ʒ ß, *cum ſyr. conſervat. corticis citri fiat electuarium.* Fotus quoque fiat hypochondriorum ℞ *rad. altheæ, liliorum ana* ℥ ij. *rad. bryon. enulæ camp. corticis mediani fraxini & tamariſci, capparum ana* ℥ j. *quatuor emollient. fumar. rutæ ana* M. j. *ſeminis lini, fœnug. viticis ana* ℥ ß. *flor. ſambuci, geniſtæ ana* P. ij. *f. decoctio pro fotu.* Deinde ungantur oleo ammoniaci chymicè deſtillato, addito aceto acri. Unguentum & emplaſtrũ deſcribuntur à Bauderono in Pharmacopœâ ad viſcerũ obſtructiones optima, quę huc referantur. Plura in affectibus ſplenis dicemus, & videatur caput de tertianâ nothâ.

Roborantia.

XX. Antequam finem imponamus, addere lubet plurima quæ proprietate conferre dicuntur. Quidam probant hunc pulverem ℞ *cineris cancrorum fluviatilium, cranii humani, eboris uſti ana* ℈ j. *cinnam.* ʒ ß. *croci* ℊ. v. *fiat pulvis, detur* ʒ j. *cum vino.* Alii laudant decoctum agrimoniæ, aut verbaſci, aut ſuccum radicis ejus datum in ipsâ acceſſione. Commendat *Rondeletius,* uſum vini albi in quo ſalvia per noctem maduerit, idque ad

Empirica.

omnes morbos melancholicos certum esse remedium affirmat. Alii laudant vermem repertum in carduo qui labrum veneris dicitur, appensum collo. Scarabæum vivum fulvo linteolo appensum commendat *Trallianus*. Alii probant cor leporis præparatum, ut solet pulmo vulpis, dividatur in tres partes æquales, dentur ægro cum vino ante paroxysmum. Varignana laudat succum plantaginis minoris cum mulsâ & saccharo, duabus horis ante paroxysmum, item quatuor semina heliotropii cum vino pota, & semen hypericonis ante paroxysmum. Idem laudat nectar suum, cujus solo usu quartanam se solvisse affirmat. ℞ *epithymi, folior. senna, flor. borrag. ana* ℥ j ß. *cinnam.* ℥ ij. *cassia lignea, macis, spica, cardam. ana* ℥ ß. *zinzib. carioph. seminis anisi ana* ℥ j. *f. nectar cum vino subtili, dosis cyathus unus mane.* Alius commendat vinum sequens ℞ *rad. enula* ℥ iiij. *rad. capparum* ℥ j. *rad. Angel.* ℥ ß. *summitatum absynt. vulgaris sicci,* P. ij. *vini albi* ℔ j. *serventur in loco tepido per quatriduum, dosis sit ad* ℥ iij. Amatus Lusitanus laudat haustum aquæ rosarum ante paroxysmum, ut vomitum cieat, nam nisi vomitu rejiciatur valdè nocet, insignemque angustiam circa præcordia excitat. Sal ammoniacus sublimatus ad ℈ vj. à quibusdam chymicis præscribitur. Experimentum sequens ad omnes febres, sed præcipuè quartanas laudatur. ℞ *aceti optimi pintam unam, panis albi è furno calentis crustâ detractâ* ℔ j. *pulveris bombardici* ʒ ij. *caryoph. cinnam. ana* ʒ ß. *croci* ℈ ß. *aqua centaurei* ℥ iiij. *sacchari* ℥ vj. *dosis sit ad* ℥ ij. *vel tres.* Visci quercini ʒ j. cum vino ante accessionem sudores movit, & ægrum quartana liberavit. Scribit *Platerus* camphoræ in spiritu vini dissolutæ ʒ j. ad idem prodesse, quod falsum esse novi. Decoctum ligni hederæ per plures dies exhibitum commendatur. Pariter in fictile non plumbatum pone aceti fortis pintam unam, cum salis cerussæ venetæ quartario uno, cooperiatur vas, servetur in loco humido, & quotidie crebrò moveatur. Tandem quiddam salis instar penetrabit vas, cujus ℈ j. cum vino albo accessionis initio exhibeatur, secunda aut tertia accessione febris evanescet. Idē fit ex sale vitrioli, alumine, & sulphure. Item ℞ *succi polygoni cochlearia* vj. *piperis longi* ʒ ij. sumat sæpius jejunus. ℞ *seminis sinapi cochlearia duo, terantur cum aceto albo optimo, addendo macis* ʒ j. *expressio exhibeatur paulò ante accessionem, oscitationibus supervenientibus,* decumbat æger & tegatur. Primò erumpunt sudores, mox vomitus febrem tollens, si non tollat repetatur. Decoctū quoque abrotani & centaurii minoris ante paroxysmum confert. Semen Aristolochiæ longæ ad ℈ xij. exhibitum susque deque operatur. *Aëtius* laudat bitumen, myrrham,

rham, castoreum, semen trifolii bituminosi, absynthii decoctum, hederæ corymbiferæ folia v. cum myrrhâ ex aquâ mulsâ pota. Plantaginis radices quatuor potas, verbenacę rectę quartũ è terrâ geniculũ potum, seminis smyrnii ʒ j. Iridis, calaminthæ, & chamædryos decoctum, sulphur, aliaque plurima, quæ apud eum legi possunt. Radicis bryoniæ ℥ j. infunde in vino albo, colatura propinetur in paroxysmo, vomitum provocat, sed debiliori sufficit ℥ ß. Petrolei guttæ aliquot è liquore conveniente ante paroxysmum propinatę valdè conferunt. Mirũ est sequens: subige farinã cum urinâ ægri ad formam placentulæ, coquatur in furno instar panis, objiciatur piscibus, ut ab iis devoretur, abit febris maximè quartana. Idẽ refert *Reusnerus* de ovo in urinâ ægri decocto. Irritis aliis remediis profuit linteum madidum aquâ vitæ ventriculo impositum. plura ejus farinæ remedia legere licet in practicorum libris, quæ quia non ratione, sed solâ experientiâ nituntur, amplius describere nõ libet.

XXI. Quod spectat quartanas spurias quę fiunt aut ex mistione cũ aliis humoribus, aut bile per adustionẽ in melancholiam degenerante, (si ea spuria dici debet) tractandę erũt pro ratione humoris admisti. Posterior verò vere refrigerantibus & humectantibus, ut tertiana, addẽdo ea quę melancholiam respiciunt, ut lupulus, fumaria, scolopendrium, &c. quæ impensè non calent, nã ab omnibus calidis & siccis cavendum, quibus tamen utimur in melancholiâ naturali. Cognoscitur autem præcipue ex formâ febris, ut si quarto quoque die exacerbetur, tùm ex causis prægressis, ut si tertiana pręcesserit, si æstate juvenis calidis usus cibis quartanâ laboret, maximum signum est eam ex bilè adustâ genitam esse. *Cura quartanæ notha.*

XXII. Si vero quartana continua sit admodũ periculosa est, & gravis, ut ægri vix mortem evadant. *Avic. cap. de curâ quartana continua*, tria commemorat, in quibus differunt, continuæ & intermittentis curationes. *Primum* quòd magis refrigerandum sit in continuâ quam in intermittente, ut sunt syr. *de lactucâ, portul. borrag. de fumariâ, de limonibus, de pomis, violatus* & similes. *Secundum*, quod sanguinis missio magis convenit in continuâ quam in intermittente: *Tertium* victus ratio tenuior sit quam in interpolatâ. Præterea purgandus est humor blandis & lenientibus, ut cassiâ, catholico, sennâ. Dein viribus est consulendum, ob morbi gravitatem restaurantibus & conditis ex conservis *buglossi, borrag. violarum, capilli veneris, cichorii*, pulveribus *diamarg. frigidi, de gemmis*. Fiunt etiam potiones cordiales ex confectione alchermes cum aqua violarum, borraginis, syrupo violato, de limonibus, & si vigiliis æger torquatur, syrupo de nymphcâ, de papavere. Et hæc de febre quartanâ. *Cura quartanæ continua.*

Cap. XI.

De febre quintanâ, sextanâ, nonanâ.

Galeni opinio. I. Ad quartanas febres longiores periodi referri solent, quarum meminit *Hippocrates 1. Epid. sect. 3. textu 2.* Galenus in *commentario* hæc verba non esse *Hippocratis*, sed à quibusdam addita putat; Malè quidem meo judicio, non enim febris quintanæ, sextanæ, nonanæ mentio fit, sed etiam prognostica harum febrium subjiciuntur. *Septana*, inquit, *longa est non lethalis, nonana longior, nec lethalis, quintana & ante tabem, & jam tabificis supervenit.* Galenus negat se unquam vidisse nonanam, aut septanam, quintanam verò admodum obscurè, unde has periodos dari negat. *Primò* quia unaquæque periodus sequitur peculiarem humorem, sed tantùm sunt quatuor humores, ergo saltem tantùm erunt quatuor periodi. *Secundo Hippocrates* signa non describit quibus dignoscantur, quia non credidit tales dari periodos. *Tertiò* nullum in Epidemiis ægrum proposuit, qui prædictis febribus laborarit.

Avicennæ opinio. II. *Avicenna* verò has periodos confirmat, authoritate *Hippocratis*, qui fuit vir sanctissimus, neque has febres unquam proposuisset, nisi eas aliquando observasset. Deinde quidam easdem se vidisse retulerunt. Sic *Gentilis* narrat se vidisse quintanam & sextanam. *Amatus* nonanæ febris meminit. *Gorrhæus*, quintanam observavit cujus fuerunt accessiones quindecim. Refert quoque *Salius* se vidisse bis octavum circuitum. Quamvis igitur eas *Galenus* nunquam observarit, non tamen illas negare eam audacter debuit. Est enim, inquit *Avicennas*, possibilitas res ampla, præsertim cum ejusmodi febres dari rei naturæ non adversetur. Nam si paucitas & crassities humoris melancholici facit quartanam periodum, paucitas & crassities major faciet & quintanam, & sextanam, & nonanam. *Galenus* nec lapidem vidit intestinorum, nec dracunculos, quos tamen morbos plurimi recentiores observarunt.

Causa III. Causa igitur harum febrium est eadem cum causâ quartanæ, humor scilicet crassus, viscosus, & in paucâ quantitate. Paroxysmorum enim redintegratio fit ex copiâ materiæ, quæ ubi naturæ gravis est agitatur, & paroxysmum facit, quando igitur pauca est & tardè cumula-

mulatur, antequam paroxyſmum poſſit excitare, quinque, ſex, interdum etiam dies plures excurrunt. Accedit craſſities quæ facilem motum impedit, hincque fit ut tardius accedant paroxyſmi. Humor autem iſte craſſus & paucus vocatur ab *Avicennâ* melancholia phlegmatica, quæ à quibuſdam ſumitur pro melancholiâ ex pituitâ genitâ, non autem ex aliis humoribus, quia non ſunt adeo tenaces, ut quamvis in melancholiam degenerare poſſint, tamen vix poſſunt tam lentè moveri: Secus eſt de pituitâ quæ viſcoſa eſt & craſſa, ideoque cum putreſcit tardè progreditur. Alij per melancholiam phlegmaticam intelligunt melancholiam miſtam cum pituitâ, vincente tamen melancholiâ, ex quibus fit unus quaſi humor, qui ob viſcoſitatem quam ab humore pituitoſo recipit, adjuvante paucitate tardiùs movetur, unde fit quintana pro majori aut minori humoris craſſitie, aut copiâ. Hinc ſolvi poſſunt rationes *Galeni*, melancholia enim non quâ melancholia eſt, generat quartanam, ſed qua pauca eſt & craſſa, unde non ſolum melancholia, ſed etiam pituita facere poteſt has periodos, ac etiam rariores, ſic epiala quarto quoque die movetur. Aliam præterea harum febrium cauſam ex mente *Galeni* aſſignat *Avicennas*, ſcilicet malam victus rationem, quâ fieri poteſt ut qui à febre liber erat, cumulatis malis humoribus, nono aut decimo die in febrem recidat, ſed tunc non erit febris nonana, ſed potius recidiva. Eſt etenim revera morbi circuitus, quando exactè ſervatâ victus ratione febris eodem conſtituto die redit, ut in tertianâ & quartanâ patet.

IV. Signa autem ipſarum peculiaria non dantur, quia â peculiari humore non fiunt, tantùm cognoſcuntur ex circuitus ordine. Ex quibus patet ſolutio ad duas poſtremas rationes *Galeni*. Prognoſtica verò deſcribit Hippoc. loco citato. Quintana pejor ſtatuitur, nonanâ, aut ſeptanâ, quia ſequitur phtiſin aut precedit, quod non eſt univerſim accipiendum de omni quintanâ, ſed de ea quæ eſt cum phtiſi. Nonana longa eſt, ſed non lethalis, pariter & ſeptimana, circa quæ multæ moveri poſſent quæſtiones, ut num quartana præcedat quintanam in phtiſicis, numque ſit lethalis, cur quintana periculoſa exiſtat, cum quartana ſit ſalubris, num ſeptimana & nonana hecticæ copulari poſſint, & ſic fieri lethales, quas quæſtiones omittimus, cum ſint inutiles, quia hæ periodi rarò aut nunquam videntur. *Signa.*

V. Quod ſi contingant, curentur ut quartana, & quotidiana. Laudat *Avicennas* tenuem victus rationem, ſomnum digerentem in princi- *Curatio.*

pio,

pio, deinde ad pleniorem victum transit. Commendat quoque vomitum die paroxysmi ex validioribus ut helleboro albo, nuce vomicâ, tum purgationem, calidorum ut theriacæ, mithridatii usum, sudoris provocationem, balneum resolutivum, ut prius in quartanâ dictum. Monet *Rhazes* semper alvum esse leniendam aut clysteribus, aut aliis medicamentis, ante paroxysmi adventum. Advertit autem *Arculanus*, si febres hæ præcedant hecticam & phtisin, ut solent secundm *Hippocratem*, cautè esse utendum tùm calefacientibus, tùm vomitoriis, tùm purgantibus, tum sudorificis, ne citius tabes accersatur, quod si illis utendum sit leviora esse debent, humectantia verò magis conveniunt, tum ratione ipsius morbi, tum ratione ipsius tabis.

CAP. XII.

De febribus compositis.

I. ABsolutâ simplicium febrium tractatione, ad compositas veniendum, de quibus multas agitant quæstiones inutiles, ideo eas omittemus, & necessaria tantùm tractabimus. Sed in principio notandum est magnum esse inter spurias & compositas febres discrimen: spuriæ enim ex diversis fiunt humoribus eodem loco, eodemque tempore putrescentibus, propterea simul incipiunt, simulque desinunt, nec peculiaribus dignoscuntur symptomatis, sed habent omnia signa confusa, ut tertiana notha, quartana notha, speciemque & nomen sortiuntur ex vincentis humoris naturâ, & tertiana notha in quâ plus est bilis quam pituitæ, quod si æqualis fovet homorum putrescentium copia, nullo peculiari & proprio nomine sunt definitæ.

II. Compositæ autem febres sunt, quæ ex diversis humoribus consistunt, qui nec eodem loco, nec eodem tempore putrescunt, unde & diversis horis incipiunt, diversisque desinunt, quamvis interdum quædam paroxysmorum partes simul concurrant: Unde Erravit *Gordonius*, qui Epialon scripsit esse febrem compositam ratione materiæ putrescentis, & non putrescentis, quem optimè refellit *Rondeletius*. *Primò* quia febrium differentiæ sumuntur à materiâ putrescente, non autem ab eâ quæ non putruit, nam sine putredine aut inflammatione non fit febris. *Secundò* omnes putridæ essent compositæ, nulla enim est febris

febris putrida, quæ materiam non habeat putrescentem & non putrescentem. Nec dicendum febrem dici compositam ob mixtum sensum caloris & frigoris, nam in principiis intermittentium interiora calent, exteriora frigent, & tamen una tantùm simplexque febris esse dicitur. Nec propriè dicuntur compositæ cum accidentibus, nam accidentia sequuntur morbos, tanquam umbra corpus. Nec ex diversorum humorum miscelâ, nam febres nothæ istæ dicuntur non compositæ. Componuntur autem febres vel diversi generis vel ejusdem. Diversi generis ut putrida cum hecticâ, ephemera cum putridâ, supposito quod ejusmodi compositio dari possit, cum ephemera sit salutaris & brevissimâ.

III. Ejusdem vero generis febres componuntur, ut putrida cum putridis, quod contingit trifariam, vel continuæ cum continuis, vel intermittentes cum intermittentibus, vel intermittentes cum continuis. Suntque vel ejusdem speciei vel diversæ, Ejusdem speciei, ut duæ tertianæ; Diversæ verò speciei, ut tertianę cum quotidianâ. Continuæ cum continuis confundi duntaxat non componi possunt, quia materia in venis est majoribus, unde in uno eodemque loco simul putrescit. Attamen, *dicet quispiam*, in venis majoribus diversi sunt loci in quibus humores diversi putrescere possunt, sicque duæ continuæ conjungentur. Contraria tamen sententia verior est, quam sequuntur *Fernelius*, *Augenius*, *Mercurialis*, scilicet duas continuas tantùm confundi, non componi, non quidem duæ continuæ ejusdem generis, ut duæ tertianæ, quia duo accidentia ejusdem speciei non possunt esse simul in eodem subjecto, ut in corde. Non possunt ergo duæ tertianæ continuæ simul esse compositæ. Quod si febres sint diversæ speciei, ut tertiana & quotidiana, eæ in venis majoribus confundi queunt, sed non implicari, quia bilis & pituita in diversis locis non putrescunt, aut quamvis putrescere posse concedamus, tamen fuligines, quæ de putrescente materiâ suscitantur, simul concurrunt & confunduntur, propterea confusam non compositam febrem faciunt. Unde concludo confundi tantùm simul, non complicari. Quod tamen intelligendum est de continuis primariis, nam symptomaticæ, quæ omnes continuæ sunt, possunt complicari; Quid enim obstat quin cum febre ab inflammatione obortâ humores in majoribus vasis putrescant, duæque continuæ conjungantur. At quia id admodum insolens est, signisque vix perceptibile, ideo Medici qui sensibus ut plurimum reguntur, negarunt continuas simul componi posse.

IV. Intermittentes verò complicantur, aut cum aliis intermittentibus, aut cum continuis, tùm ejusdē speciei, tum diversæ. Intermittentes simul componuntur, quando humores distinctis in locis putrescunt, si sint ejusdem generis, ut si bilis distinctisin locis putrescat, erunt duæ tertianæ, duplex tertiana, Si melancholia duobus aut tribus in locis putrescat, erunt duæ aut tres quartanæ. Duplex quotidiana dicitur quum singulis diebus accessiones duæ contingunt, quod admodum rarum est. Frequentior est duplex tertiana, quæ in modum quotidianæ procedit, ejus enim accessiones singulis diebus contingunt, sed nec pares sunt, nec iisdem horis fiunt. Duæ verò tertianæ dicuntur secundum quosdam, quando eodem die bis contingit accessio, altero quiescente, & tertio die repetunt. Fiunt à bile in locis diversis putrescente, sed eadem die commotâ, verum non iisdem horis, quamvis quidam non ponant hanc distinctionem inter duas tertianas & duplicem tertianam. Triplex verò tertiana est, quando bis unâ, die alterâ semel febris occupat, servatâ semper proportione de tertio in tertium diem. Incipiunt autem duæ tertianæ primum à simplici, ut notat *Fernelius*, cui dein succedit altera; & harum una prior terminari solet manente alterâ, ut notat etiam *Amatus Lusitanus*: unde in hujusmodi febribus ex urinæ concoctione, non semper prædicenda febris terminatio & solutio. Pariter complicantur simul quartanæ, unde fit duplex quartana, triplexque. Duplex quartana est, quando duobus successivè diebus exercet, uno intermittit: Triplex quartana singulis diebus accessiones habet, servatâ proportione motûs de tertio in tertium diem. Hæ febres procedunt in formâ quotidianæ, sed ab eâ distinguntur, quod quotidianæ accessiones sint similes, harum verò dissimiles, & quod symptomata flavam bilem aut melancholiam, non pituitam arguant, Causæ pariter non sunt eædem, quamvis absurdum non sit & vero quam simillimum, à bile & melancholiâ posse fieri periodum quotidianam, ut prius diximus.

V. Intermittentes etiam complicantur cum intermittentibus diversæ speciei, quamvis raró, ut tertiana cum quotidianâ, quâ qui laborant singulis quidem diebus febricitant, altero tantùm semel, altero bis; Tertiana aut quotidiana cum quartanâ, quibus febribus qui conflictantur singulis diebus febricitant semel, & quarto quoque die bis, si adfuerit quotidiana, aut si fuerit tertiana tertio & quarto quoque die laborant, imo accessiones tertianæ & quartanæ in eundem diem con-

concurrunt, servatâ proportione tertiani & quartani circuitus, ut si hodie invadat tertiana, cras vero quartana, tertio die redibit tertiana, quartus erit sine febre, quinto die fiet accessio tertianæ & quartanæ, sexto nulla erit febris, septimo accessio tertianæ, octavo accessio quartanæ, nono tertianæ, decimo apyrexia, undecimo duplex iterum accessio tertianæ & quartanæ simul, ac sic deinceps. Si vero quartana præcedat, sequenti die adsit tertiana, tertio nulla erit febris, quarto duplex accessio quartanæ & tertianæ, quinto apyrexia, sexto accessio tertianæ, septimo quartanæ, actavo tertianæ, nono nulla febris, decimo duplex accessio, & sic in posterum eodem ordine. Sed si eodem die tertiana & quartana inceperint, tertio erit accessio tertianæ, quarto quartanæ; quinto iterum tertianæ, sexto nulla febris, septimo duplex erit accessio, octavo nulla, Nonò tertianæ, decimo quartanæ, undecimo tertianæ, duodecimo nulla, decimo tertio duplex accessio, & sic de cæteris. Sed hæ compositiones quamvis sint possibiles, tamen ob raritatem à Medicis parum considerantur.

VI. Harum autem intermittentium paroxysmi secundum *Avicennam*, vel sunt subintrantes, vel communicantes, vel coalternantes; Subintrantes dicuntur quando ante prioris finem, alter supervenit, ita ut febris videatur continua: Verum reditus horroris, rigoris, frigoris & nova pulsus coarctatio, eam esse compositam indicant. Communicantes sunt qui simul incipiunt, fiuntque quando contingit diversos humores diversis in locis putrescentes simul moveri, unde eorum paroxysmi simul contingunt. Quando vero inter duos paroxysmos intercedit quies, vocantur coalternantes. Denique componitur intermittens cum continuâ, vel contra continua cum intermittente, ut tertiana cum quotidianâ, aut quartanâ. Cognoscuntur quando in continuanâ adest rigor, postea sudor contingit, nec tamen febris desinit, certum est compositionem adesse intermittentis à quâ fit rigor, quæque in sudorem desinit, & continuæ quæ nunquam intermittit. Et hæ sunt compositionum præcipuæ formæ. Inter quas cum nobilis sit ea quæ ex tertianâ & quotidianâ constat, quam vocant hæmitritæum, paulo diligentius venit explicanda, cum reliquæ more simplicium curentur. hæ verò periculosa sit admodum, quamvis rariùs contingere dicatur, aut probè non cognoscatur, siquidem eam *Galenus* Romæ suo tempore fuisse familiarem scripserit,

CAP. XIII.

De semi-tertianâ.

I. AD hujus igitur morbi pleniorem intelligentiam, quædam nomina sunt intelligenda, quæ tria sunt, *hæmetritæum*, φρικώδης πυρετὸς, & τριταιοφυής. Hæmitritæus, Latinis Semi-tertiana dicitur, servatâ ad verbum nominis etymologiâ *Galenus 1. Epidem. com. 3. textu 5.* miratur cur veteres hanc febrem semi-tertianã vocarint, iis enim tantùm attribuimus dimidii vocabulum, quæ integram consummationem non habent, sic semi mortuum, semideum, semi asinum vocamus; At hæmitritæus tantùm abest ut dimidia sit tertianæ febris, aut symptomatum multitudine, & viribus, aut utrisque, ut potius tertianâ pejor existat, ita ut satius fuerit hanc illius dimidiam statuere, quam illam hujus. Attamen hujus nominis varias rationes affert, quod cum tertiana duas habeat conditiones, *primò* quod tertiò quoque die invadat, *secundò* quod incipiat cum rigore, hæmitritæus quidem tertio quoque die invadit, sed incipit cum horrore, qui medius est inter rigorem & frigus, nec desinit in ἀπυρεξίαν. Præterea hemitritæus excretione non finitur, nec diem unum habet integrum ut tertiana, ideo ex parte tantùm tertianam æmulatur, hinc fit ut semitertiana vocata fuerit. Sed & aliam addit rationem *Galenus cap. 8. lib. 2. de febrib.* ex generationis modo, quoniam scilicet ex tertianâ, & quotidianâ componitur, propterea partem habet prædictarum febrium, sicut semi-asinus, & semideus dicuntur, ita & hæmitritæus. Mulus enim partim equum refert, partim asinum, & tamen ab eorum altero tantùm denominationem desumpsit, ea amissa quâ equum refert. Pariter semi-tertiana quamvis non minus ad quotidianam quam ad tertianam accedat, tamen à tertianâ tantùm nomenclaturam accepit. Pars autem altera semper intelligitur particulâ *Semi*, quæ ostendit ipsam non esse absolutè tertianam, nec omni ex parte.

Horrifera febris. II. Quia verò his febribus horror familiaris est, ideo φρικώδεις πύρετοι vocantur hemitritæi, non simpliciter, quia cum horrore invadunt, id enim aliis quoque commune est, sed quia per totam accessionem horroris extenditur symptoma, idque tertio quoque die, quando pituitæ & bilis paroxysmi concurrunt. Fit autem hic horror, vel brevibus

vibus intervallis, per inæqualem incrementi motum, vel longioribus, per reduplicationem, *com. 1. in 1. Epid. textu 22.* Nam quando horror in eâdem acceſſione ſæpius repetit, & brevibus intervallis, vocatur ejuſmodi motus inæqualis ἀνώμαλος ἀνάβασις, cum videlicet Natura conatur humorem excludere, ſed aut propter craſſitiem, aut cutis denſitatem, aut virium imbecillitatem, id perficere non poteſt. Tunc tardiſſimè incaleſcunt, acceſſioniſque principium & incrementum, longiùs producuntur. Aliis autem cum bilis motus remiſſus eſt, novus redit horror, novuſque inſultus, quia dum calor in univerſum corpus expanditur, frigidi humores putreſcentes & agitati novam acceſſionem commovent, inde frequens fit reduplicatio, quam ἀναδίπλωσιν vocant, ſicque ſuccedens acceſſio eſt deterior præcedente, quia virtus priore acceſſione defatigata eſt. In his, ſcribit *Hollerius*, mala eſſe omnia. Sudores mali ſunt, etenim vi exprimuntur, non victoriâ naturæ, idque vel propter crudorum copiam, vel virium imbecillitatem. Frigent extrema, uruntur interiora idque per vices, ſoporoſi fiunt, ventris cruda dejiciunt, urinæ crudæ, decolores, tenues, aliàs turbulentæ, & craſſæ, nullo ſedimento, aut malo, inæquali divulſo, faſtidia animi, deliquia, ſyncope, convulſiones, mala omnia. Peſſimæ enim febres ſunt, in quibus crudorum copia bili permiſta eſt, inquit loco citato poſt *Gallenum*, Hollerius.

III. Quod ſpectat nomen τριταιοφυῶν, generaliter omnes febres *Febris*
intelligit *Galenus* quæ tertio quoque die invadunt, comment. *2. in 6.* τριταιο-
Epid. At Erotianus, vult dici τῆς τριταίας ἐκφυλίας χάριν. Magis tamen ac- φυής.
cedere videtur ad Philonidis Siculi ſententiam, ut τριταιοφυεῖς eas eſſe velit, quæ cum inſultuum ſignificationes habeant, inordinata tamen habent intervalla, neque ad integritatem deſinunt, ſic autem eas vocari, quod magnam habeant cum tertianis ſimilitudinem, & eſſe parvos hæmitritæos dictos, ut *aphor. 43. lib. 4. febres quæcunque non intermittentes tertiâ die fortiores fiunt, magis periculoſæ*, Semitertianas intelligit, non tertianas continuas, quæ etſi tertio die exacerbentur, non ſunt tamen ardentibus periculoſiores, ſed hemitritæos, quarum proprium eſt tertio quoque die cum horrore fieri fortiores, quia tunc acceſſio fit tertianæ & quotidianæ, at die intermedio ſola quotidiana fatigat. Dicit autem *Hippocrates* fieri fortiores non autem habere acceſſiones, quia ſæpe confunduntur paroxyſmi, ut nullum evidens ſit principium, ſed ſolùm omnia ſymptomata vehementiora fiunt, & febres ipſæ, Tales

ex pituitâ & bile putrefcentibus, Autumno fæpe generantur quæ diebus imparibus graviùs habent, quia tunc acceffio fit tertianæ, paribus verò non item quia fola quotidiana fatigat. Die autem quo utriufque febris acceffio contingit fiunt διαδιπλώσεις propter inæqualem humorum motum, pituitæ tardiorem, bilis celeriorem, hinc fiunt in compofiti & velut errabundi rigores, ut docet *Foefius j. Epid. cap. 19.* In medio fcilicet curfu frequentes fiunt ingeminationes, ut veluti quædam novarum acceffionum fignificationes ex vagis & incertis rigorum infultibus, qui faciunt ἐπαναδιπλώσεις & ordinem perturbant, hic frequentia funt animi deliquia, refolutiones, interdum convulfiones maligni morbi indicia. Quamvis igitur non fint veræ femitertianæ, tamen ad eas referuntur, fiunt enim ex bilis & pituitæ permiftione, habentque in principio horrorem, & propè ad integritatem veniunt, unde habent multa cum femitertianis communia, ideo hemitritæi parvi dicuntur *Eratiano.*

IV. His nominibus explicatis, ad ipfius hemitritæi explicationem veniamus. Eft autem febris compofita ex tertianâ & quotidianâ, quarum una eft continua, alter intermittens. Tertiana autem & quotidiana quatuor modis componuntur. Aut enim continua tertiana cum quotidianâ continuâ componitur, aut intermittens cum intermittente, aut tertiana intermittens cum quotidianâ continuâ, aut quotidiana intermittens cum tertianâ continuâ. At ex his omnibus non poteft fieri femitertiana. Quod ut intelligatur fciendum eft femitertianam effe & horrificam, quod horrores maximam acceffionis partem occupent, & continuam fecundum *Hippocratem*, Galenus Archigenem, & Agathinum reprehendit, quorum ille femitertianam inter intermittentes, hic verò in eodem genere cum tertianâ collocavit. Et fanè erravit *Archigenes*, cum enim hæmitritæus fit periculofa non poteft effe intermittens, quæ naturâ fuâ falutaris eft. Quod fi aliquando *Galenus* eam intermittentem vocat, id facit ex Agathini fententia, aut faltem quemlibet implexum quotidianæ & tertianæ vocavit hemitritæum. At vera femitertiana femper continua eft ex 1. Epid. *febris horrifica, continua, acuta, omnino non intermittens, modus autem hæmitritæus erat, uno die gravius, altero levius fe habens.* Cum ergo femitertiana fit continua & horrifica, ex duabus continuis tertianâ fcilicet & quotidianâ componi non poterit, continuæ fiquidem nullum rigorem horroremve per fe pariunt, quia humor venis contentus partes fentien-

Quod fit femitertiana & quomodo fiat.

tes

tes non ferit & vellicat, proinde quæ ex his componitur horrifica non erit, proinde neque semitertiana. Pariter duarum intermittentium commistio, non potest continuam, sed tantùm intermittentem parere, quæ propterea semitertiana non erit, cum non sit continua. Restat igitur complicatio continuæ cum intermittente, quæ necessaria est ut horrida simulque continua febris fiat. Parum autem videtur interesse utra harum continua sit, utra intermittens. Nam si biliosæ continuæ jungatur quotidiana intermittens, febris erit continua & horrifica, nam continuitatem habebit à bile, horrorem à pituitâ, anadiplosin ex pugnâ mutuâ. Sed aderit hic tantùm frigus, non horror, quia pituita non solet horrorem parere, deinde hic casus admodum rarus est; cum pituita rarò pariat intermittentem. Præterea ut docet *Rondelet.* si quotidiana intermittit, & tertiana continuò affligit, singulis diebus fient accessiones quotidianæ, quæ cum longissimæ esse soleant, altera dies non erit levior, qui tamen est verus character hemitritæi. Quamvis igitur prædicta febris à *Galeno* semitertiana vocetur, alia tamen est quæ propriè & exquisita dicitur, quæ scilicet ex quotidianâ continuâ, & tertianâ intermittente constat, habetque continuitatem à quotidianâ, horrorem verò à tertianâ, unde tertio quoque die exacerbatur. Est autem duplex *ex 2. de febribus* ejus differentia. Aut enim exquisita est, in quâ æquales sunt utriusque febris vires, neuterque humor vincit, superatue, aut non est exquisita, in quâ alter prædictorum humorum præpollet, quos duos posteriores modos agnovit *Archigenes*, ex Galeno, loco citato, non autem primum, in quo æqualis bilis & petuitæ permistio est, quæ sane æquabilis duorum humorum miscela rarissimè contingere potest. Cum itaque triplex sit semitertianarum forma, exquisitæ principium est cum horrore, eo scilicet die quo tertiana & quotidiana simul invadunt, qui horror medicis est inter rigorem tertianæ, & refrigerationem quotidianæ, propterea mixtis hisce duobus humoribus, horror generatur. Postea in incremento calescit à bile, sed nonnunquam interrumpitur à pituitâ & retardatur, adestque pugna inter hos affectus, ægro interdum incalescente propter victoriam bilis, cujus motum pituita lenta & tardigrada detinet, & ad interna retrahit. Tunc superante humore frigido redeunt horrores, contractiones, extremorum refrigerationes, ita ut altera accessio videatur renovari, sed statim ferme redit ardor, & expanditur in universum corpus, videturque febris in summo esse, cum redeunte ad pituitam victo-

victoriâ, iterum horrent & refrigerantur, tamdiuque durat ejusmodi certamen donec febris ad summum perveniat, quod citiùs accidit quam pituitosi humoris motus fert, tardius verò quam bilis natura postulat, quoniam bilis motum pituita detinet, at bilis segnem pituitam exacuit. Ejusmodi horrorum crebras repetitiones, si brevibus fiant intervallis ἀνώμαλοι κινήσεις vocantur, si vero repetant per longiora intervalla ἀναδιπλώσεις & ἐπαναλήψεις dicuntur, quoniam bilis pituitam sed inæqualiter accendit, ita fit ingeminatio, horrorque inæqualis & inordinatus, ἄτακτοι vocat *Hippocrates* & febribus tritæophyis attribuit. Hic stomachi adest labor, totiusque nervosi generis. Quando verò exquisita non est, sed alteruter humor exuperat, ejus signa se produnt. Si enim bilis præpolleat, febris erit magis horrifica, atque horror ad rigoris naturam accedit, & in accessione celeriùs & ardentius incalescit, citiusq; ad summum pervenit, & in fine aliquid bilis per alvum, vomitum, & sudorē, potiusve madorem excernitur, & reliqua symptomata magis bilem quam pituitam arguunt, vigiliæ, sitis &c. Si verò pituita prævalet horror minor erit ad refrigerationem accedens, sed longior, pulsus contractio major, lentè accessio procedit, non tamen sitim efficit, neque ardorem magnum infert, nec vomitus, neque dejectio biliosa fatigat.

Duplex autem est generationis semitertianarum modus, nam vel duæ accessiones statim à principio simul concurrunt, & sic per totum febris decursum durant, quæ propriè semitertiana est, aut duæ accessiones in unum tempus concurrunt, quia una anticipat, altera postponit, ut si quotidiana duabus horis anticipet, tertiana verò totidem postponat, concurrent duæ accessiones uno die tantùm, quia accessiones anticipantes unius & postponentes alterius à se recedunt. Sed hæc non est vera semitertiana, quæ continua est semper habere debet saltem paroxysmos communicantes, aliàs non fieret horror, nisi tertianæ & quotidianæ paroxysmi simul concurrerent.

Dubium. v. Cum autem continuam illam esse dixerimus, mirabitur quispiam quomodo accessiones possint concurrere, cum continua non habeat paroxysmos. *Gorrhæus in definitionibus* dicit non esse ex eo genere continuarum, in quibus unica est à principio in finem accessio, quas continentes vocamus, sed de genere earum quæ accessiones habent & remissiones. Ut autem accessiones simul concurrant, non satis est febres esse mistas & complicatas, verùm ità confusas ut utriusque paroxys-

paroxysmus eodem tempore accedat. Id quod perpetuum esse potest accessionibus eundem ordinem servantibus, sicque intelligendus venit *Galenus*, quando vult duas accessiones concurrere, estque hæc febris hæmitritæus toto morbi decursu: vel hoc non est perpetuum, semelque tantùm vel bis in compositione febrium contingit, quando unius paroxismi retardant, alterius verò anticipant, ut vult *Galenus* loco citato: Quo in casu febris non est propriè hæmitritæus, sed ejus tantùm paroxysmi, qui simul concurrunt, simulque invadunt, erunt hemetritæi, ut explicat *Gorrhæus* in voce ἡμιτριταῖος. Sed quæres quomodo misceri hæ febres possint, cum pituita intra, bilis extra venas putrescat. Respondet *Amatus* permisceri paroxysmorum tempore, tum fuligines pituitæ bili permiscentur, ipsiusque acrimoniam retundunt, inde pro rigore fit horror. Addo ego bilem dum tempore accessionis pellitur extra venas, deducere secum aliquid pituitæ putridæ, unde accessio contingit horrifica. Hinc patet discrimen inter tertianam notham, & hæmitritæum, quod sit intermittens, hæmitritæus continua, quod in illâ putrescant bilis & pituita extra venas, in hâc vero pituita intra, bilis extra venas contineatur. *Dubium.*

VI. Reprehendit *Galenus* Agathinum, qui tertianam extensam semitertianam nominabat: Est autem tertiana producta tertiana notha, quæ scilicet excedit tempus exquisitæ tertianæ, cujusque paroxysmi interdum ad 40 usque horas extenduntur. Unde ea divisio semitertianæ, quam *Galenus affert libro de typis*, potius ex Agathini sententia, quam ex rei veritate traditur. Parva viginti quatuor, media triginta sex, magna quadraginta octo horarum spatio finitur, quæque continuæ jam proxima est. Sed hæc tertiana notha est, non semitertiana, quæ continua est. *Divisio hæmitritæi secundum Agathinum*

VII. Sed insuper notandum alias esse divisiones semitertianæ allatas ab Arabibus, quas *Gentilis in Avicennam, cap. de hæmitritæo*, dicit introductas fuisse antequam *Galeni & Avicennæ* scripta ad nos pervenissent. Devidebant scilicet hæmitritæum in majorem, minorem, & medium, & quidam quartam speciem addebant, quam vocabant *hæmitritæum nondum baptisatum*. Major hæmitritæus est, quando quartana continua jungitur tertianæ intermittenti, qui casus admodum rarus est. Minor est ea quam ex *Galeno* descripsimus, quamque exquisitam vocat, quando tertiana intermittens quotidianæ continuæ copulatur. Medicis contra quando tertianæ continuæ connectitur quotidiana inter- *Divisio secundum Arabes.*

termittens. Sed hæmitritæus nondum baptiſatus eſt quando tertianæ continuæ quartana intermittens adjungitur, quam diviſionem ſequitur *Guainerius*, ſed eſt præter Galeni mentem, qui tantùm hæmitritæum agnovit compoſitum ex tertianâ & quotidianâ. Reliqui tamen implexus quartanæ & tertianæ ſunt poſſibiles, & à Galeno probantur, *cap. x. de diff. febrium, lib. 2.* *Ex iis*, inquit, *quæ diximus de febre pituitosâ, & biliosâ invicem permiſtis, licebit hæc ad atram bilem transferre, & de implexu cum utraque ac temperamento conjicere, implexum nominantes ubi diverſis horis incipiant, temperamentum verò ubi initium eodem tempore ſit.* Ubi probare videtur *Galenus* implexum quartanæ cum aliis febribus. Sed hæmitritæi nomine non ſunt donandæ, nec Galenus unquam eas ita vocavit. Itaque illis omiſſis ad verum hæmitritæum redeamus.

Cauſa. Cujus cauſa bilis eſt & pituita, quarum hæc intra, illa extra vaſa putreſcit, ſuccedere poteſt tertianæ extenſæ & nothæ, quæ ex eiſdem humoribus fit, ſed extra venas putreſcentibus, hinc putredo in majora ſerpens vaſa ſemitertianam concitat, propterea quæ bilem pituitamque generant, etiam huic febri occaſionem præbent, ut victus promiſcuus & inordinatus, immutatio vitæ à negotio ad otium, ab otio ad negotium: Autumnus ob antegreſſum æſtum qui ſuccos adurit, ob ſubitam ad frigus mutationem, & plurimorum fructuum eſum, qui crudis humoribus materiam ſuppeditant. Frequens eſt Romæ, & in Æthiopiâ cæteriſque locis, ubi cœlum calidius cum adventitiâ humiditate: Sedes ejus ventriculus eſt & hepar, ventriculus ratione pituitæ, hepar ratione bilis.

Signa. VIII. Diagnoſtica ſigna ex prædictis haberi poſſunt, ſcilicet ſi in febre continuâ tertio quoq; die contingant exacerbationes, cum horrore, hæmitritæus eſt, tùm quæ differentias ejus diſtingunt ex prædictis colligi poſſunt, ſed præterea lethargicæ adſunt affectiones, & veluti mentis ſtupores, ſtomachus dolere conſuevit, lingua arida eſt, pulſus quam in febre quotidianâ major & frequentior, minùs tamen velox quàm in tertianâ, urinæ variæ & ſemper crudæ, in quibus ſigna coctionis tardiſſimè apparent. Vomitus adſunt interdum bilioſi, interdum pituitoſi, raró finitur cum ſudore copioſa, ſed ſæpius alvi excretione, urinarum copiâ, vel parotidibus.

Prognoſtica. IX. Prognoſin autem quod ſpectat, hemitritæus eſt valdè periculoſa & lethalis, tum propter varium contrariorum conflictum, tum quia nullum tempus relinquit ad corpus alendum coquendos cibos,

humo-

humores noxios edomandos, vires reparandas, undè excrementa copiosè cumulantur, tùm demùm ſtomachum, nervoſaſque partes lædit, unde frequens ſyncope ſuccedit. Scripſit *Hipp. 1. Epid. ſect. 8. textu 5.* In ſemitertianâ morbi fiunt acuti, unde præter cætera eſt lethalis, ac tabidi & qui longis morbis laborant, præcipuè tenentur. Mirum hic quomodo inter acutos & diuturnos numeret ſemitertianam. *Avicennas* eam ſcribit extendi uſque ad ſeptem menſes, *Galenus libro de typis* ſecundum Hippocratis mentem vult eam non ſolùm acutis, ſed etiam diuturnis eſſe annumerandam. Reſpondet *Mercurialis* id fieri quia ex diuturnâ degenerat in malignam, Maligna enim eſt & naturâ ſuâ & gravium ſymptomatum acceſſione, & quia febri quæ nunquam intermittit nova febris ſuccedit. *Parum remitti, & ex levi remiſſione violentius exacerbari maligni morbi inditium eſt.* Malignitatem augent partis affectæ conditio, humoris copia, variuſque motus. Igitur ratione ſui morbus eſt acutus, quamvis interdum chronicis morbis accidat & tabidis, quia propter coctricis debilitatem humores crudos copiosè congerunt, qui à calore febrili aduruntur, & putreſcunt, ſicque hemitritræus contingit. *In Coacis* τὸ φρικῶδες, καὶ τὸ διάπυον ἐν τοῖσι πόνοισι, σημεῖα φθινώδεα horrent enim tabidi, quia acris humor thorace contentus membranas vellicat, unde ex ſympathiâ quam partes inter ſe habent reliquæ concutiuntur & horrent: Et hoc modo acuta dici poteſt & diuturna. Periculoſam autem eſſe docet *Galenus libro de typis* quod non ſolum ſtomachum & nervoſas partes lædat, ſed lethargicas paſſiones attonitaſque vigilias invehat, animi defectionem, ſyncopenque inferat, humores in alto latitantes commovens; In univerſum typus hic ferus & periculoſiſſimus eſt, *Febres non intermittentes, quæ tertio die fortiores fiunt, magis periculoſæ, aphor. 43. lib. 4. & in Coacis febres* τριταιοφυεῖς *cum anxietate conjunctæ malignæ ſunt.*

x. Curationem quod ſpectat, miſta eſſe debet ex iis quæ pituitam bilemque præparant & purgant, qualem curationem deſcripſimus capite de tertianâ notha. Eodem enim prorſus modo curandæ ſunt omnium authorum conſenſu, niſi quod in hemitritæo major pituitæ habenda ratio eſt, magiſque cardiacis utendum & roborantibus. *Cornelius Celſus* ſanguinem mittit, niſi quid impediat, *Sed Galenus & Arabes* illius remedii non meminere, & ſane niſi adſit ſanguinis copia venæ ſectione abſtinendum, vires enim maximè laborant; Circa purgantia monet *Avicenna*, ut præparemus, purgemus, vomitum urinaſque cieamur, *Curatio.*

mus, sed blandis medicamentis, tum ut accedente statu demus absynthium ad ventriculum & viscera roboranda, quæ propterea roborari possunt, assumptis & admotis, ut prius fuit explicatum. Cum duæ hic sint febres quidam considerant in quo sint tempore, nam si ambæ increscant, purgandum, si continua sit in statu nihil movendum, sed si biliosa sit in statu, poterit vacuatio blanda concedi ad pituitam vacuandam. Et hæc de compositis febribus.

Caput XIV.

De Symptomaticis febribus.

I. Febres divisimus in primarias & symptomaticas, Illæ à nullo alio morbo dependent, hæ vero morbum aliquem tanquam umbra corpus sequuntur, cur autem symptomaticæ dicantur explicavimus *capite de diff. febr.* Nunquam autem docente *Galeno* à veteribus febres vocabantur. Sunt autem omnes continuæ, nunquam intermittentes. Estque earum causa non in venis majoribus conclusa, sed parte quapiam contenta, ex quâ calor febrilis in universum corpus dimanat. Earum genera sunt quam plurima, *Vnum* sequitur inflammationes, quæ si externæ sint, & à corde longiùs dissitæ tantùm faciunt ephemeram, ut in bubone, quia solâ partium continuitate cor alteratur. Internæ verò cordi proximæ putridam febrem concitant, ut in pleuritide, peripneumoniâ & cæteris, quas varius nominibus distinxit *Aëtius*, in lipyriam, typhoden, crymoden, ut diximus *capite de lipyriâ.* Nam ephemeræ docente *Gal. 2. aph. 18.* nec ex putredine, nec ex internâ inflammatione ortum habent; Attamen si inflammatio sit exigua, fieri potest ut nec acutâ, nec putrida febris succedat, sic docet *Gal. 2. prorhet. 17.* ex jecoris inflammatione non semper fieri febrem acutam, aut si pars à corde sit remotior. Differunt autem febres symptomaticæ à sese invicem & causis & parte affectâ, nam quæ fiunt ab eresypelate fortiores sunt iis quas phlegmone parit, quanto bilis sanguine ferocior est, tum quæ propiùs ad cor accedunt, vehementiores sunt iis quæ longiùs âbsunt; Item quæ sunt in partibus sanguineis benigniores sunt iis quæ nervosis partibus inflammatis succedunt, nam symptomata ex nervosis partibus sunt multò graviora & maligniora, ut dolores, vigiliæ, convulsiones, quamvis in sanguineis soleant tumores

Primum genus symptomaticarum.

mores fieri majores, sicque sæpe calor erit vehementior, sed minùs periculosus. Præterea febres quæ sequuntur tumores partium arteriis refertarum, sunt fortiores iis quæ fiunt ex aliis partibus, in quibus tantùm sunt venæ, quod tamen capiendum est cæteris paribus, potest siquidem tumor ex parte venosâ majorem febrem inferre quam arteriosâ, si venosa sit cordi propinquior, nobilior, majorique inflammatione laboret, sic inflammatio cavæ hepatis vehementiorem febrem concitat, quàm inflammatio splenis, & tamen splen arteriis refertus est. Dicuntur autem febres symptomaticæ sequi motum humorum ex quibus generantur, ut in pleuritide febris videtur tertiano circuitu exacerbari, etsi nunquam intermittat, ex *Galeno & Tralliano*.

II. Destinguitur à primariâ quod nullis periodis exacuitur, urinæ raro putredinis habent indicia, nisi interdum ex affectâ sede putredo obrepat in venas, distinguitur etiam inflammatæ partis signis, qualia sunt actiones læsæ, excreta, qualitates mutatæ. Actiones sunt pulsus, dolor, lassitudo; Pulsus durus est & inæqualis usque ad declinationē. Dolor comes est inflammationis, partemque læsam ostendit, & qua parte sentitur lassitudo, ea sedes est morbi; Actio quoque partis alicujus læsa ostendit eam affici, sed præterea pars unaquæque propria sua habet symptomata, quibus ipsius affectus dignoscuntur. Urinæ si parùm à naturali statu sint immutatæ febris oritur à parte determinatâ, ostendunt enim vitium non esse in venis. Sudores quâ parte erumpunt affectam partem indicant, *4. aph. 38.* & quâ parte corporis calor est, vel frigus, ibi morbus *aph. 39. lib. 4.* Sed insuper inflammationibus fiunt aliquando rigores, refrigerationes, horrores, maximi & longissimi *4. aphor. 48.* *Signa.*

III. Solent autem hæ inflammationes resolui intra 14. vel 20. diem *ex 1. aphor. 12.* Sed si febris vigesimum superet expectanda suppuratio est, tum si quo tempore illam cessaturam spes erat, symptomata augeantur, & si rigor sæpiùs accidat, abscessum fieri verisimile est *2. pronost. 38. & 4. de locis affectis*, pulsatio post vigesimum diem, aut increscens, aut perseverans, pariter spirandi difficultas aucta, suppurationem minantur. Monet quidam non semper has febres sequi inflammationem, quin potius eas inflammatio sequitur, unde potius comitatas quam symptomaticas illas *Platerus* vocandas censet, incipit febris primaria, cujus humor orgasmo continere se non potest in venis, sed ob copiam, tenuitatem, acrimoniam effundit sese in viscera, *Prognostica.*

 ibique

ibique phlegmonen, vel eresypelas concitat, à quibus postea febris fovetur & conservatur. De quibus febribus intelligendi sunt multi Hippocratis loci in *Coacis & prorheticis*, *Pracordiorum dolores in febribus si sine sudore solvantur cum loquendi impotentiâ, maligni sunt. In his dolores ad coxendices, & alvus soluta perniciem ostendunt, prorhesi 90. lib. primi.* Id repetit *coaca 297. & 299.* Item in febre palpitationes circa ventrem, ecstases pariunt, & Hæmorrhagia cum horrore accidit *Coaca 298. & prorhesi 144.* addit hypochondrii ξύντασιν ὀγκώδη, ut intelligatur hypochondriorum inflammatio quæ horroris sensum sæpe inducit, acribus humoribus præcordiorum membranas lacescentibus, nam *1. Epid.* inter hæmorrhagiæ futuræ signa recensetur hypochondriorum ἐντάσεις, ut videri potest apud *Galenum* in comment. Periculum designat Hippocrates cum scribit *febres implacidas*, id est in quibus ægri eodem loco jacere nequeunt, cum *hypochondriorum contentione*, ab inflammatione obortâ, multâ curâ & custodiâ indigere, fiunt enim ab inflammatione in intimis visceribus conceptâ, ut alibi diximus.

Curatio. IV. Curatur eodem prorsus modo quo tumor à quo dependet, & quamvis refrigerari & humectari febris postulet, à balneo tamen & aquæ frigidæ potu abstinendum, quia balneum humores commovet ad locum affectum, aqua frigida coctionem remoratur, ut docuimus propriis capitibus. Sed *Trallianus* scribit se frigidæ potu eresypelata & febrim extinxisse, & sanè in eresypelate non nocet, sed in phlegmone. *Aëtius* vero balneum prohibet, sed post statum & coctione peractâ frigidissimam aquam & multam imperat, cui consentit *Paulus cap. 31. lib. 2.* Uterque applicat præcordiis refrigerantia, ut lactucam, intybum, sempervivum, portulacam, attriplicem, solanum, plantaginem, cum pane trito, rosaceo & omphacio, ac sæpe renovant ne incalescant, Historiamque narrat *Aëtius* mulieris cujusdam quæ frigidis potibus ex diacodio, cum vino & aquâ curata fuit, cum mors fermè instare videretur. Et de hâc satis.

Secundum genus symptomaticarum. V. Est aliud genus symptomaticarum febrium, quod febrem lentam non acutam complectitur, propterea non ex partis inflammatione aut eresypelate, sed vel obstructione, vel visceris alicujus putrefactione generatur. Obstructio fit ex crassis viscosisque humoribus in aliquo viscere latentibus, præcipue in mesenterio ob venarum exilitatem, quia est universi corporis velut sentina, interdumque in jecore, splene, pancreate, ventriculo, imò & toto corpore, ut in cachexiâ, pal-

lidisque

lidisque virginum coloribus; Hi crassi lentique humores cùm putredinem sortiuntur, febres has ingenerant, placidas mitesque, nulloque gravi symptomate infestas, sed diuturnas, quas videtur sub febris laticæ nomine *Avicennas* intellexisse, atque ut in hecticis, æger vix se febricitare percipit, tamen debilitatur & contabescit. Putredinis quædam vestigia urinæ proferunt, pulsusque nec magnus est, nec vehemens ob virium imbecillitatem, sed tamen celer & inæqualis, viresque sensim & sine sensu labefactantur, ac quantumvis eupepton, euchymon, polytrophum, copiosumque sumatur alimentum, corpus tamen eo non sustinetur, sed universa illius moles absumitur & colliquescit. Oritur autem interdum per se, aliàs acutis febribus succedit, quando humor intempestivè refrigeratus, ita retunditur & incrassatur, ut quasi pituitescat, nec facile deinceps aut concoquatur & ardescat, sed solet ejusmodi febris iterum redire ad pristinam ferociam, accenso, ut prius, humore. Igitur quando ex inscitiâ Medicus aut frigidæ potum intempestive præscripsit, aut coquendi purgandive occasionem neglexit, morbus acutus retusus in lentam febrem hanc degenerat. Quoties igitur hujusce febris suspicio est, diligenter omnibus expensis signis investigandum, quænam pars præcipuè affecta sit, morbique hujus fomitem contineat, sæpissimè tamen, ut diximus, mesenterium affligitur, ob humorum crudorum copiam, quæ illic stabulatur, atque dejectionibus liquidis, chylosis, subalbis cognoscitur, quia non potest chylus obstructis viis ad hepar deduci. Ad curationem humores crudi & crassi incidi debent & præparari syrupis aperientibus de quinque radicibus, bizantino & similibus, de quibus cap. de quotidianâ satis diximus. ℞. *Radicum aperient. cichorii, oxalid. ana* ℥. j. *folior. agrimon. capilli veneris betoniæ, chamæd. ana* M. j. *flor. Stoechad. centaur. minoris ana* P. j. *spicæ nardi* ℈. j. *sem. anisi, apii, fœnic. ana* ʒ. j. *f. decoctio ad* ℔ j. *quæ dulcoretur sacchara, clarificetur, & sæpius de die ægro propinetur.* Dein purgetur catholicone, agarico, rheo, sennâ, cuscuta. Postea partes idoneis remediis roborandæ, opiatis, conservis aliisque superiùs in reliquarum febrium curationes recensitis. Celsus cap. IX. lib. 3. *Nonnunquam inquit lentæ febres sine ullâ remissione corpus tenent, neque ulli remedio, neque cibo locus est. In hoc casu medici cura esse debet ut morbum mutet, fortasse namque curationi opportunior fiet,* ad id utitur balneo, aquæ mulsæ potu, inunctione ex oleo & sale. Sed an per lentam febrem nostram intellexerit ignotum est, quicquid sit non est temerariè hoc consilium sequen-

sequendum, ne acuta febris succedat ægro jam debili, quæ vires omnino prosternat, interdum tamen ut idem ait, quos ratio non restituit, temeritas adjuvat.

VI. Est alia lenta symptomatica, quæ non ex viscerum obstructionibus, sed ex ipsorum putredine corruptioneque emergit, de quâ *Fernelius* primus omnium doctissimè scripsit. Fit autem non ex humore ullo putri, sed à tetrâ expiratione, quam putrescentia viscera in cor emittunt, estque continua, & instar hecticæ mitis & lenta, ideoque illam hecticam plurimi esse volunt, talis est ea quæ pulmonum ulcus in phthisicis sequitur, quam *Fernel.* non vult esse hecticam, sed putridam ex putrescente visceris substantiâ prognatam. Dignoscitur autem quod sensim invalescit, multoque tempore procedit, aliisque ferè morbis succedit, raró per se incipit, vacuationibus non mitescit, & remediis potius exacerbatur, corpus sensim marcore conficit, & extenuat, syncopenque accersit. In primo principio forsan sisti potest, ne ulterius procedat, sed in progressu sanari non potest, ideo remedia adhibenda potius protrahendæ vitæ causâ, quam sanandi spe, pars enim interna & princeps corrupta redintegrari non potest, nam putredo est interitus substantiæ, & privatio à quâ ad habitum non datur regressus.

CAP. XV.

De symptomatis febrium & primum de dolore capitis.

I. FEbris omnis symptomata quædam habet, quæ vel ideam, vel malignitatem vel magnitudinem demonstrant. Atque quando intenduntur, morbum augent, viresque labefactant, ad se curationem trahunt, aliàs spontè evanescere solent. Graviora autem symptomata reddit humoris situs, partiumque imbecillitas, si quæ enim pars veteri quodam malo afflicta sit, in febre prima solet indolescere. Omnia autem sunt, vel actiones læsæ animales, naturales, vitales, vel spiritales, vel qualitates mutatæ. Quædam tantùm explicabimus, à dolore capitis initium sumentes.

II. Variis autem ex causis dolor capitis in febribus adesse solet.

Primò

Primò ob retentas fæces, unde mittuntur vapores in cerebrum, & huic clysteribus medemur. *Secundò* per consensum aut partis cujusdam, aut totius corporis. Consentit caput stomacho, lieni, utero, jecori, si in illis humor putridus lateat & effervescat. Toti vero corpori in febribus continuis, in quibus tenuior sanguis sursum impulsus, membranas feriens, dolorem concitat, fitque ab omnibus humoribus & flatibus, cognosciturque ex doloris specie, nam erodens & pungens à bile est & acri vapore, distendens cum gravitate ab humorum copiâ, sine gravitate verò à flatibus. Rationem verò doloris capitis elegantem reddit *Hippoc. lib. de flatib. sanguinis viis angustia in capite contingit, quia flatu replentur, repletæ autem distentionem pariunt, & dolorem à vaporoso spiritu, sanguis autem vi impulsus cum calefactus sit per angustam viam non potest celeriter permeare, multa enim impediunt & obstruunt, inde pulsationes fiunt circa tempora*; quæ ratio vera est in febribus à calidis humoribus generatis quales sunt synochi inflativæ dictæ. Observandum autem quod scribit, *Fernel. cap. de feb. sympt.* dolorem omnem ex febre genitum aut tempora, aut frontem, prioremve capitis regionem occupare, eum vero qui in vertice, aut occipitio, aut circum aures figitur, etiamsi cum febre excandescat, peculiarem habere causam in capite, neque esse symptoma febris: sæpe enim vetus dolor quasi sopitus cum febre irritatus excandescit. *

III. Ad curationem autem scire necesse est, an criticus sit, an symptomaticus; critico enim remedia non sunt adhibenda. Docet *Galenus* 1. *ad Glaucon.* criticum distinguere 1. ex specie febris, an calida sit & ardens, nam excretione solvitur, an mitis & diuturnior, abscessu enim terminatur. 2. An sit salutaris vel lethalis, nam in morbo perniciosо bonam crisin nemo speraverit: sunt autem morbi vel naturâ suâ lethales, vel salutares, vel ambigui, quorum eventus ex coctionis & cruditatis signis, viriumque naturæ & morbi consideratione cognoscitur. Coctio salutem, cruditas verò morbi longitudinem, vel perniciem designat. Quod si cætera signa bona affuerint, ut pulsus laudabilis, facies similis sanorum, facilis spiratio, decubitus decens, animus fortis, æqualis totius corporis calor, certius salus significatur. At si cum cruditate contraria prædictis apparuerint, morbus lethalis est. *Tertiò* videndum an in principio dolor invaserit, & ante signa coctionis, tunc enim criticus non est. Adjungenda quoque sunt reliqua signa crisin comitantia, & antecedentia, ut dysphoria crisin præce-

Signa doloris critici.

 dens.

dens. Solet autem portendere crisin per hæmorrhagiam, vel vomitum. Hæmorrhagiæ futuræ signa sunt, splendores ante oculos obversantes, oculorum hebetudo, rubedo, lachrymæ; malæ naresque rubicundæ, hypochondriorum sine dolore tensio, respirandi difficultas, dolor capitis gravans, distendens, pulsans, narium pruritus, *ex 1. Epid. sect. 2. textu 55. & 3. prognost. textu 37.* Quibus addere possumus consuetudinem, ætatem, regionem, cœli statum, anni tempus, cæteraque humorum calorem indicantia. Vomitus verò critici futuri signa sunt stomachi vellicatio, dolor capitis, vertigo tenebricosa, labii inferioris agitatio, ptyelismos. His signis criticus dolor à symptomatico discerni potest. Futurum autem capitis dolorem ostendunt urinæ instar subjugalium perturbatæ, *ex aphor. 70. lib. 4.* propter vaporum caput petentium multitudinem.

Curatio. IV. Dolorem autem hunc si criticus non sit, curare oportet. Si sit ab humoribus feruidis vitanda lux est, humores enim agitat, vitandus pariter omnis calor à carbonibus, sole, fumo, item quilibet injucundus odor, *ex Aëtio lib. 5. cap. 11.* Ubi quoque ait vitandum esse omnem potum, orisque collutionem, nam statim ab ore, aut humecto stomacho vapores ad caput jam ignitum deferuntur, quod tamen non est absolutè verum, nam potu frigido humor calidus delatus in cerebrum temperatur. At cum curandi ratio optima ea sit, quæ causam tollit, clysteres, venæ sectio, purgatio, ut in curatione febrium dictum, hunc dolorem potissimum demulcent. Sed præterea cucurbitulæ occipitio & cervici applicentur, sine vulnere, si tantùm vapor est, cum vulnere verò si subsit humor. Probat etiam hirudines *Paulus* quæ venis sedalibus utiliter applicabuntur. Parti autem affectæ topica apponantur, ex refrigerantibus. Celsus rosas aceto madefactas imponit, addere possumus *lactucam, portulacam, nympheam, sempervivum, papaver.* unde quidam imponunt farinam hordei cum succo sempervivi subactam, vel cum hyosciamo, papavere, psyllio, contritam, addito oxyrhodino, Embroche ex oleis vel decoctis rerum prædictarum, & oxyrhodino. Cavet autem à repellentibus istis *Avicennas*, si cum cephalalgiâ catarrhus adsit tussisve, ne humor in subjectas partes repellatur, propterea frigidis admiscere possumus temperatiora, ut chamæmelum, lac muliebre, crocum nam cataplasma anodynum ex lacte, croco, micâ panis, oleo rosato, plurimum commendatur, ℞ *florum chamam.* P. j. *flor. violar. rosar. nymphea, furfuris ana* P. j. ß f. decoctio, materia sacculo ex-

cipiatur,

cipiatur, & capiti applicetur. Oxyrhodino quoque oleum chamæmel. addatur. Sed in doloris acerbitate narcotica usurpentur tum assumpta, tum admota, ut laudanum, oleum mandrag. papaverinum, &c. quæ ad vigilias & delirium sequenti capite præscribemus. Sed de lacte dubitatur an conveniat, nam lac prohibet *Hippocrates* capite dolentibus & febricitantibus, & *Avicennas* lac prohibet quando multa adest humiditas cum inclinatione ad somnum. Respondeo lac admotum non improbari, præterquam in duobus casibus. *Primò* si materia sit humida somnum inducens, *Secundò* si resolutione indiget, lac enim poros obstruit, vaporesque intus cohibet. Igitur optimè convenit in febris declinatione.

v. Si dolor sit ab humoribus frigidis, remedia debent esse discutientia, ex decoctis rerum calidarum, oleo chamæmelino, anethino; & similibus, de quibus capite de dolore capitis agemus.

CAP. XVI.

De vigiliâ & delirio in febribus.

I. Vigilias inferunt secundum Galenum tres causæ, dolor, calor, siccitas, quibus totidem contraria opponuntur, refrigerantia, humectantia, anodyna: in febribus igitur vigiliæ fatigant à calido acrique vapore cerebri substantiam feriente, quam exsiccat, calefacit, spiritusque attenuat, & mobiles reddit. Mala autem est excedens vigilia, *aphorismo 3. lib. 2.* & ut causa, & ut signum. *Ut causa* quia coctionem cibi potusque impedit, cruditates parit, ob evocationem caloris ad externa, cerebrum spiritusque exhaurit, corpus desiccat, & infirmum facit, humores ferociores reddit. *Ut signum* verò, quia cerebri siccitatem, humoris acrimoniam, ejusque in cerebrum delationem arguit. *Vigilia.*

II. Ab iisdem causis fit delirium, fervidâ scilicet bile cerebri temperiem evertente, tuncque solent urinæ esse albæ & puriores ex *Aphorismo*, ob raptum & ascensum bilis ad superiora. Cognoscitur futurum, ex importunâ loquacitate, gestu immoderatiore, aut effrænatâ quavis laborantis impudentiâ, hinc à *modesto & prudenti viro ferox responsio malum*, sicut contrà in omni morbo mente constare, & bene se habere ad ea quæ offeruntur bonum. Ideo in causâ sitiferâ non sitire ma- *Delirium.*

 lum,

lum, ficut in causâ dolorificâ non dolere, nam qui aliquâ parte dolentes dolorem non fentiunt, iis mens ægrotat. Infaniæ autem & phrenitides in principio acutorum apparentes funt funeftæ, & quæ fuperveniunt internis inflammationibus, ut peripneumoniæ, pleuritidi *aphor. 12. lib. 7.* propagatâ ad cerebrum ufque causâ morbificâ. Quæ autem contingunt in ftatu poft figna coctionis non funt formidandæ, ficut tutiores funt quæ accidunt cum rifu, quam quæ ferio, & cum feritate contingunt.

Curatio vigiliarum. III. Quando igitur vigiliæ infeftant, quia morbum augent, vireſque labefactant, illis citò occurrendum, ficut & delirio, internis & externis, quod fæpe non eft adeo facilè; Occurrerunt fæpe mihi tales vigiliæ quæ nullis narcoticis cedere poterant. Conveniunt igitur refrigerantia primùm & humectantia, dein narcotica, ut *emulfiones, fyrupus de papavere, de nymphéâ, diacodium, cum aquis vel decoctis lactucæ, nymphea, portulaca & fimilium.* In quorum ufu id obfervavi, cum vigiliæ rebelles funt, non tantùm horâ fomni ad parvam dofin debere propinari, fed fæpiùs de toto die, ficque tandem æger in placidum fomnium labitur. Tandem ad *Philonium, pilulas de cynogloßâ*, veniendum, fi cætera non fufficerent; Laudanum creditur effe prædictis tutius, quia magis extractione correctum, fane minore dofi datur, & id tantùm habet commodi, aliàs prædicta non minùs tuta funt, ut *cap. de vigiliis tomo fecundo* pleniùs demonftrabo, ubi ineptas Quercetani circa laudanum cautiones refutabo. *Gentilis* laudat opium vino diffolutum & potum. *Hellerius* aquam ftillatitiam è floribus croci ad ℥. iiij. propinatam, quæ mihi fufpecta eft ob vim croci deleteriam, quæ in qualibet illius parte magna eft, in radicibus & flore; Syrupus fequens fomniferus mihi eft inftar omnis fyrupi. ℞. *capitum papaveris albi recentium & contuforum* ℥. x. *florum nymphea* ℥. iij. *florum papaveris rhoeados* ℥. j. ß. *florum violar.* P. ij. *foliorum lactuca, fempervivi, portulaca ana* M. ij. *feminis lactuca, portulaca ana* ʒ. ij. *opii grana* vj. *aqua* ℔. v. *coquantur lento igne dum capita contabuerint, dein catera addantur, & cum Sacchara fiat fyrupus.* Præftantior eft fyrupis de papavere officinalibus. ℞. *Confectionis alchermes* ʒ ß. *fyr. de papav. de nympheâ ana* ℥. j. *aquar. vel decocti lactuca, portulaca, nymphea* ℥. iij. *f. potio danda horâ fomni.* Foris fiunt lotiones tibiarum ex decocto foliorum *vitis, arundinis, lenticula aquatica, falicis, portul. lactuca, cucurb. cucum. melon. nymphea, rofarum, violarum, folani, mandragora, hyofciami, fempervivi, papaveris albi,* & fimilium,

quo

quo decocto foveri quoque potest caput, addito coriandro, floribus chamæmeli, & rosar. & seminibus frigidis, sicut quoque prædictorum vapor naribus excipi potest, quibus illini quoque potest oleum aliquod narcoticum, cum quibusdam granis opii. Succum memithæ, sive chelidoniæ agrestis laudat *Gentilis* supra omnia. ℞ *ung. populeon.* ℥ ß. *olei papav. nymph. ana* ʒ ij. *opii g.* iij. *Misce f. linimentum, quo tempora & nares illinantur.* ℞ *flor. violar. nymph. papav. ana* P. j. *corticis mandrag.* ʒ iij. *opii g.* vj. *croci grana* iiij. *ligentur in syndone, fiatque nodulus, naribus sæpe admovendus.* Suntque linimenta sæpiùs renovanda, quia statim incalescunt; Non est autem utendum narcoticis instante crisi, ne naturæ motus inhibeatur, atque intùs assumpta nocent mulieribus, corporibus mollioribus, memoriam lædunt, & sæpe lethargum excitant. Quidam ipsi ano admovent suppositorium ex opio, aut composito narcotico cum melle. Præter hæc *Paulus* ad somnum conciliandum præscribit frictiones & ligaturas extremorum, ad ægros defatigandos, quas statim solvit, ut postea æger in somnum labatur, sed ligaturæ debent esse leves, sæpiùs repetitæ, cavendumque ne æger sit arthriticus. *Aëtius* laudat crocomagma & trochiscos cypheos, quæ tamen capite noxia sunt ob crocum, & cyphi, & quamvis iisdem *Galenus* utatur ad dolores qui fiunt ex humoribus acribus, hoc tantùm verum est quando sejuncti sunt à febre, in febribus autem quibus refrigerantia competunt, non sunt satis tuta hæc remedia.

IV. Delirio eadem conveniunt, sed præterea utendum clysteribus refrigerantibus, sanguinis missione, cucurbitulis scarificatis, purgationibus, repellentibus, refrigerantibus, iis denique omnibus quæ in verâ phrenitide utilia sunt. Plurimi commendant pulmones animalium, pullos gallinaceos vel columbarum recenter necatos, & calentes capiti impositos, nam blando suo tepore cerebri fervorem temperant. Quidam etiam adhibent extremis partibus vesicantia, quæ *Mercurialis* non improbat, si valde urgeat delirium, ita ut curationem ad se trahat febre relictâ. Cavere autem debent adstantes ne irascendi occasionem ægro dent, quin potiùs omnia illi concedant, non enim audiendi sunt qui durius illos tractari volunt. Considerandа quoque pars ea est è quâ delirium procedit, ne illi noceamus, ut in inflammatione pulmonis abstinebimus à syrupis adstringentibus, *de agrestâ, de granatis*, & similibus qui sputi eductionem non promovent, sed remorantur, quorum loco utimur *syrupo jujubino, violato de papavere.* Sed in hepatis *Curatio delirii.*

hepatis inflammatione timere non debemus adstringentes syrupos, quia partes pectorales non sunt in vitio. Topica sint epithemata varia partibus affectis apponenda, inter quæ laudat *Rondeletius* sequens ℞ *decocti hordei & violar.* ℔ j. *olei violati qr.* j. & panni intincti applicentur, convenit pleuritidi, peripneumoniæ, febribus ardentibus, hecticis, colliquantibus, nam refrigerat, humectat, thoracem lenit, respirationemque liberam reddit.

Cap. XVII.

De somno in febribus.

I. NAturalis somnus causas arguit moderatas, præternaturalis contrarias, ut in lethargicis; somnus si modum excedat, sicut & vigilia noxius est, *aphor. 3. lib. 2.* præcipuè si laborem ægrotanti afferat. *In quo morbo somnus laborem facit lethale, aphor. 1. lib. 2.* Nam somnus ex naturâ suâ viscera omnia roborat, spiritus reparat, causas morbificas concoquit. Funestum igitur est si symptomata, febris, dolor, delirium, gravitas capitis, inflammatio, cæteraque ingravescant & exacerbentur, aut ea somnus accersat, sicut contra, quando somnus delirium sedat bonum, *aphor. 2 lib. 2.* ubi paraphrosynes exemplo reliqua intelligit symptomata; Delirium quidem facere potest & dolorem, quia vapores acres & calidi in cerebrum sublati lædunt phantasiam, vasa distendunt, & exagitant. Auget verò febres & inflammationes internorum viscerum, quia per somnum intrò revocantur humores, sicque febri & inflammationi materiam suppeditant, unde & initiis accessionum, & in internis inflammationibus, & in peste somnus noxius est, præcipuè si multa sit cacochymia, nam symptomata auget materiâ in intimum corpus censluente *aphor. 1. lib. 2.* Malus est igitur somnus immodicus & ut causa, & ut signum. Ut *causa* quia torpidum dissolutumque corpus reddit, capitis gravitatem parit, excrementorum omnium effluvia cohibet. Ut *signum*, quia arguit imbecillitatem caloris nativi, qui non potuit materiam evincere & edomare, tum indicat cerebrum esse nimium refrigeratum, & humectatum, materiamque morbificam contumacem. Ideo excitationes ipsas è somno turbulentas & feroces valdè exhorrescit *in prorhet.* & convul-

ſionis prænuntias eſſe exiſtimat, potiſſimùm ſi cum ſudore quodam appareant, qui ſymptomaticus vel diaphoreticus eſt, oſtendit enim ejuſmodi ſomno humorem morbificum non fuiſſe edomitum, ſed potius exacerbatum. Ideo febres ſomniculoſas non minus periculi plenas eſſe ſtatuit, quam pervigiles, nam temperari ſomnus & vigilia debent, ſiquidem ſomnus concoquit, vigiliæ digerunt. Non eſt tamen omnis ſomnus longior lethalis, nam *Coaca 151.* ſomni profundi & non turbulenti criſeos firmitatem denuntiant, quos ibi diſtinguit à comate & cataphorâ. Placidi ſomni ſunt quando inter dormiendum non perturbatur æger, aut commovetur, nugatur, delirat, aut turbulentis inſomniis divexatur. ſcribit *Actuarius* ſomnos accedentes qui antea deerant ægrum à languoribus levare, & in phrenitide ac febribus judicii firmitatem ſtabilire, nam contingit interdum ex *Galeno 2. prorhet.* ægros poſt criſin integrum diem placidè dormire, præcipuè ubi per plures dies inſomnes fuerint, idque maximo naturæ ſolatio. Sic pueri dormiunt nonnunquam per biduum, in quibus tamen ſomnus non dicitur eſſe immodicus, quia talem neceſſitas exigit, ac manifeſta utilitas excipit, iſque cauſis naturalibus ſuccedit. At quando præter neceſſitatem, cauſarumque præternaturalium vi ſomnus obrepit, profundior ille, immodicus, & noxius cenſendus eſt, atque excitatis laborem afferre ſolet.

11. Fit autem ſomnus in febribus, aut ob pituitæ copiam in cerebro putrefactæ, ut in lethargicis, aut ex vaporibus frigidis in cerebrum elatis, qui condenſati ſomnum accerſunt, Interdum contingit ob nimium uſum narcoticorum, aut ob ſummam debilitatem exolutionemque virium, unde calor ad ſenſoria uſque extendi non poteſt, ideoque talis ſomnus profundus cum pulſuum debilitate lethalis cenſendus eſt, in quo roborantibus calorem nativum, cibo potuque utendum eſt. Sed ſi fiat à pituitâ, aut vaporibus pituitoſis opus eſt diſſipantibus, quæ vapores aut reſolvant, aut revellant; Revellunt autem clyſteres acres, ſuppoſitoria, frictiones extremorum, ligaturæ dolorificæ, cucurbitulæ ſcapulis appoſitæ cum ſacrificatione, phœnigmi, veſicatoria; Vacuant verò *Sternutatio* ex helleboro, euphorbio *ſuffitus* ex aceto acerrimo tegulæ candenti inſperſo, odor panis cum aceto, *odoramenta* ex rutâ, caſtoreo, coriis peruſtis, extinctâ lacernâ, quem tamen odorem improbat *Aëtius*, quia nimis cerebrum ferit; *Apophlegmatiſmi* ex diſcutientibus, inunctio palati, ex *theriacâ, mithridatio, hierâ picrâ.*

pietà. Confert quoque olfacere peucedanum, thymbram, pulegium, spicam nardi, melanthion. Fotus capitis fiant, sacculi, cucuphæ ex discutientibus, & resolventibus. Repellunt verò oxyrhodina ex oleo rosato, aquâ & aceto. Sed *Avicennas* maximè probat librorum lectionem; At aliis librorum lectio tantùm abest ut somnum prohibeat, quin potius eum inducit. Respondet *Gentilis*, id fieri ex diversâ audientium legentiumve temperie; Quidam enim pituitosis in cerebro scatent humoribus, qui si legendo agitentur & moveantur, ex commotione spirituum, meatus cerebri occludunt, unde somnus. Si verò humores fuerint calidi, tenuesque, motu illo spirituum agitati, vigilias reddunt deteriores, ut plenius explicabimus *capite de vigiliis tomo secundo.* Prædictis quoque remediis capitis gravitas, cum eâdem causâ contingat, curari potest.

CAP. XVIII.

De sternutatione in febribus.

I. STernutamenta in febribus incidentia tribus de causis molesta sunt ex *Paulo. Primò* quia caput replent, quoniam tali motu attrahuntur ad caput humores, maximè in morbi principio, nam in declinatione post humoris coctionem, arguunt virtutem naturæ quod noxium est expellentis. *Secundò* importuna sternutatio virtutem reddit imbecilliorem ob motum concussivum; *Tertiò* sanguinem è naribus elicit, qui fluxus si intempestivè accidat, potiùs nocet quam juvat, maximè si Natura hanc viam non affectet. Fit autem à vaporibus cerebro molestis quos omni conatu expellere nititur. Quare si nimium molestet, demulceri debet & temperari, quod fiet frictionibus palati, nasi, frontis, oculorum, colli, ex *Paulo*, aut etiam posteriorum capitis partium, quibus perfrictionibus resolvitur humor, sternutamentum concitans; Pariter oleum anethinum, laurinum, auribus instillatam, spongia aceto macerata naribus admota eam sedat, item musculorum maxillæ ex oleis calidis perunctio, capitis in altum elevatio, inclinatioque ad latus, & pulvinum calidum mento subjectum prosunt, hæc enim humores resolvunt ex *Paulo.* Caveri autem debet repentina à somno excitatio, fumus, pulvis & acriorum, ut euphorbii, castorei, odoratus. Menthæ verò, pomorum, & panis, vel polentæ odor

odor prohibet sternutationem, & spongiæ ex mari recentes secundum *Paulum*; ut pleniùs explicavimus capite de sternutatione; Symptoma autem rarum est in febribus, nec ordinariè cernitur: Ideo de hoc satis.

Cap. XIX.

De hæmorrhagia in febribus contingente.

I. Sanguis effluere solet ex naribus, vel per anastomosin, vel per diæresin, vel per diapedesin, sanguine transcolato, & sudoris modo transmisso, quod tamē rarum est. Aperiuntur oscula vasorū, vel sanguinis copiâ, vel ejusdē tenuitate & acrimoniâ, vel ob partis ipsius debilitatem, quæ mediocri copiâ gravatur. Fit verò diæresis, vulnere, contusione, erosione, ruptione. Vulnerant acuta & secantia, contundunt gravia rumpunt quæ distendunt, ut plethora, clamor, tussis; Erodunt verò acria omnia. Demum transcolatur sanguis si serosus fuerit, tunicoque sit rarefacta. Rarò autem in febribus, nisi ob copiam, vel calorem, vel utroque modo effluit, sic juvenes qui sanguinem fervidum plurimum habent, frequenter hæmorrhagiam patiuntur. Fluit autem sanguis vel criticè vel symptomaticè, vel parcè, vel nimiùm. Estque ejusmodi vacuatio febribus ardentibus inflammationibusque internis familiaris, quæ debet esse larga & liberalis, & fieri ex directo partis laborantis, ut jecore inflammato ex nare dextrâ, liene affecto ex sinistrâ, damnantur ideo ab *Hippocrate* sanguinis stillæ *1. Epidem*, quia nihil paucum est criticum, tùm quæ fiunt cum gravibus symptomatis, ut delirio, syncope, vel quæ illa accersunt. *Si hæmorrhagiam sequitur perfrigeratio malum*, ob extinctionem caloris nativi.

II. Igitur si die critico profluat, compescendus non est, nisi immoderatâ profusione vires labefactet, sed si parcius exeat, provocandus erit aquâ tepidâ, typhe, sive gramine sanguinario, pennâ naribus immissâ. Quod si nimis abundè profluat, vel criticè vel symptomaticè, omni arte sistendus est. Idque vel ipsius affluxum prohibendo, vel locum apertum occludendo. Primum quatuor remediorum generibus perficietur, revellentibus, derivantibus, lipothymiam inducentibus, & refrigerantibus internis, nam externa refrigerantia locum apertum

occludunt, quam curandi rationem insinuat *Hippocrates 6. Epidem. Sanguinem è venis fluentem sistunt animi deliquium, figura aliò tendens, interceptio, linamenti in orbem convolutio, oppositio, deligatura*, quam sententiam admirabilem in commentario vocat *Galenus*, eamque fusè exposuimus *capite de hæmorrhag.* Primum igitur sanguis revellendus est, frictionibus partium externarum, deligaturis validis, imò ipsam præputii deligationem peculiari vi hæmorrhagiam compescere scribit *Paulus*. Quidam frictiones instituunt ex calefacientibus, pipere, pyrethro, & similibus, quorum calore humores potentius revelluntur. At sæpe inde sanguis fervidior redditur, & faciliùs caput petit. Utuntur alii lotionibus partium inferiorum, sed *Galenus 1. ad Glauconem 14.* docet Balnea sanguinis fluxum acriùs irritare, calore enim suo corpus universum calefaciunt. Revellunt pariter clysteres, purgationes, cucurbitulæ hypochondriis affixæ, jecori si ex dextrâ nare, lieni si ex sinistrâ sanguis dimánet, si ab utraq; utriq; visceri affigendæ; *Avicennas* mammillis è directo naris fluentis applicat, pariter quidã cruribus apponunt; sed venæ sectio omnium optimè revellit, quæ ideo sæpiùs repeti debet, parum singulis vicibus extrahendo. *Secundò* sanguinem derivant sectio venarum sub linguâ, in auribus, scarificationes, hirudines, cucurribitula scarificata cranio imposita, ut quibusdam placet, potius vero occipiti & principio spinalis medullæ. *Tertiò* lipothymia sanguinem compescit, nam ex animi deliquio sanguis ad interiora recedit, sicque avertitur à nare fluente. Inducitur autem variis modis, improviso fastidio, nuntio inopinato, dolore gravi, ut si digiti, manus, testes, mammæ in mulieribus arctè vinciantur, sed hoc remedium ad revulsionem referri potest. *Quartò* refrigerantibus internis & externis est utendum. Intùs conveniunt syrupi *de agrestâ, de portulacâ, de ribes, conserva rosar.* nymphеæ &c. adstringentia. Sal prunellæ cum aquâ adstringente propinatum sanguinem undequaque fluentem sistit, nam eum abundè refrigerat, quo remedio sæpe usus sum fœliciter, edoctus primum à *Scharpio* Medicinæ apud Monspelienses Regio Professore, & quidem sequenti remedio hæmorrhagiam in quâdam muliere sedavi, omnibus aliis irritis. ℞ *syrupi de rosis siccis, de plantag. cytoniorum ana* ℥iß. *aceti vini albi* ℥ß. *aquar. symphyti, plantag. ana* ℥ iiij. *salis prunellæ* ʒ j. *Sp. vitrioli guttas x.* M. *fiat Iulep.* Si cætera non proficiant, ad narcotica confugiendum, ut *philonium, laudanum, requiem Nicolai*, & similia. ℞ *conserva rosar. symphyti ana* ʒ j. *laudan grana* iiij. M. *f. bolus*. Externa refrigerantia sunt

sunt & adstringentia, quæ variis partibus apponuntur hypochondriis, testibus, capiti, naribus. Inter quæ laudatur oxycratum ore contentum, naribus attractum, fronti, facieique aspersum, quia constringit & repellit, & probatur ab *Aristotele sect. 9 problem. sect. 9.* At Cassius in problematis quærit cur aquâ frigidâ sanguinis fluxus augeatur. Respondet id fieri quia vasa constringuntur, sic replentur, distenduntur, & distenta referantur. Rectè huic contradictioni satisfacit *Mercurialis*, si in principio aqua frigida affundatur, id fieri scribit quod ait *Cassius*, scilicet sanguis fervidus cohibitus vasa replet & frangit, sicque uberius postea profluit. Sed postquam sanguinis aliqua quantitas effluxit, nullum periculum impendet repletionis vasorum, propterea tutò aquæ frigidæ affusione reprimi potest. Loco simplicis, aquæ stillaticæ *rosarum, plantag. portul.* aut earum succi valdè prodesse possunt. Eadem epithemata capiti, testibusque admoveri possunt, probatque *Avicennas* aquæ frigidæ balnea, quæ tamen non sunt àdeo tuta in febribus, aut saltem non quolibet tempore, potius hepati & spleni lintea prædictis madefacta aut oleis adstringentibus imbuta apponantur. Possunt quoque eadem collo & venis jugularibus adhiberi. Fronti quoque & temporibus emplastrum ex bolo armenâ, argillâ, terra sigillatâ cum aceto admoveatur. Postremo in nares adstringentia immittantur, ut medicamentum *Galeni*, ex aloe, mannâ thuris, albo ovi & pilis leporis, quo quidam credunt etiam ex arteriis fluentem sanguinem posse cohiberi. Thrombus quoq; in naso factus, si non expurgetur, obturat orificia vasorum, & sanguinem cohibet. Idem præstat spongia poscâ imbuta, tũ hœdi coagulũ, vel leporis, instar turundæ inditũ. Proprietate conveniunt stercus asininũ, porcinum, vel capræ linteolo ligatum, cujus quoque pulvis si sanguini dracon. argillæ, thuri, mastiche admisceatur; præstantior erit. Præter hæc à proprietate conveniunt lapis hæmatites, corallus, jaspis. Victus sit refrigerans, sanguinem incrassans, vinumque prætermittatur, nisi ex immodicâ vacuatione vires prosternantur, nam solo aquæ potu plurimos curatos vidi, quibus familiariter sanguis proffluere solebat. Quæri posset quantum sanguinis homo innoxiè amittere possit, quod est cognitu necessarium, cum insignes hæmorrhagiæ Medicis & adstantibus formidabiles sæpe contingant. Sanguinis quantitatem metiri non est possibile, cum eadem non sit in omnibus. Sed historias habemus insignium hæmorrhagiarum, nam *Avicennas tertio Canon. fen. 5. tractat. primo, cap. ix.* hominem superstitem

Dubium.

Quæstio.

tem

tem esse posse testatur emissis viginti quinque sanguinis libris. Refert *Brassau. aphor.23. lib.4.* illustri cuidam mulieri sanguinem effluxisse ad viginti duas libras quæ tamen sanata fuit. Idem *Amatus Lusitanus* de aliis prodidit. *Massarià* quoque narrat puellæ annorum undecim profluxisse sanguinem ad libras duodecim, quæ tamen sanata quoque fuit. Curavi mulierem quæ per hebdomadas tres plusquam sanguinis libram unam singulis diebus amiserat.& de hæmorrhagiâ satis,de quâ,sicut & omnibus reliquis morbis, abundè scribemus sequentibus operum nostrorum voluminibus.

CAP. XX.

De linguæ scabritie, nigredine, deglutiendi difficultate, inappetentiâ, gustu depravato.

I. TUnicam habet lingua communem cum ore, gula, stomacho, ventriculo, quibus propterea facile consentit, nam in febribus sæpe exasperatur, & nigrescit. Idque vel à causâ extrinsecâ, vel ab internâ. Externâ ut ab immodico æstu, cum quis hiante ore dormit, aut ab immodicis querimoniis, planctibus, vociferationibus, tuncque nulla adest sitis. Internâ vero, calore immodico ventriculi, vaporibus acribus in os, fauces, palatumque elatis, à quibus lingua primùm exsiccatur, dein scabra nigraque efficitur, postmodum finditur, eademque affectio totum os, asperam arteriam, oesophagumque interdum occupat ex *Hollerio*. Hinc linguæ asperæ, multumque siccæ, atque alieno colore inbutæ passim phreniticæ ab *Hippocrate* vocantur. Valde notandum quod idem scribit, si in medio linguæ ubi linea linguam per medium dividens excurrit, post ejusmodi alienos colores, appareat saliva alba ob edomitos scilicet & mitificatos humores, securitatem in morbis pollicetur. Quod si contra bullæ quædam ferventes, aphtæ & velut ecthymata appareant in superficie linguæ pessimum, ob magnum incendium fervoremque in visceribus conceptum. Quod si præterea præcordia mollia reperiantur, periculosius signum est ex *Aëtio*. Vapores autem hi crassiusculi, sive è cerebro, sive è ventriculo in os & palatum delati, vi caloris crassescentes lentores pariunt circa dentes, de quibus est *aphor.53. lib.4. Quibus in febribus lentores fiunt circa*

circa dentes, iis fortes fiunt febres. In Epidemiis addit *malum.* Celſus *lib. 2. cap. 4.* Ait morbi mali indicium eſſe habere humorem lentum & glutinoſum dentibus inhærentem. Addidit in febribus, quia ſine illis ſæpe fiunt ejuſmodi lentores, ex humoribus è capite delapſis, ut in ſanis potiſſimum noctu contingit, & in lienoſis, quibus etiam gingivæ computreſcunt. In febribus autem mali ſunt, quia reſiccatur humor ab incendio febrili, interdumque aphtas generat. Iiſdem quoque ex cauſis oritur deglutiendi difficultas, quando aut magna faucium ſiccitas, aut lenta pituita oeſophagi introitum coanguſtat, etſi nunquam fauces omnino præcludat. Hi pariter humores vaporeſque guſtum depravant, appetitum proſternunt. Si bilioſi ſint lingua amareſcit, nigreſcit, ſi ſalſi, omnia ſalſa guſtanti apparent, ſalvâ interdum appetentiâ, quod tamen rarum eſt. *Deglutiendi difficultas, appetitus proſtratio.*

II. Quibus ſymptomatis occurritur refrigerantibus, humectantibus, lenientibus, & interdum detergentibus, ut *aquâ tepidâ, hydrelæo tepido, decocto hordei, prunor. jujub. violarum, portulaca, ſeminis cidoniorum, althea, malva, pſyllii, portulaca;* ſimiliaque humectantia & lenientia decoqui debent additis ſyrupo violato, granat. nenuph. oxycrato, aquâ lactucæ, prunellæ, ſempervivi, cum ſale prunellæ, Et ſi detergendum eſt addi poteſt *ſaccharum candum, mel roſatum,* quibus cum lingua abluta fuerit, vel linteo, vel ſpongiâ, vel cochleari, detergenda. Avicennas baculo ruſci, vel ſalicis deterget, humectat oleo Amygdalino, vel lacte amygdalino, butyrum recens ſæpius aqua roſarum ablutum cum ſaccharo commiſtum idem præſtat. Aëtius laudat adipem gallinaceum lotum; Commendat idem portulacam, lactucam, ſymphitum, ſumach quoque incoquit mulſæ ad ſcabritiem detergendam. ℞ *aqua prunella, acetoſa, roſar. ana* ℥iij. *diamoron.* ℥j. *ſalis prunella* ʒß. *fiat gargar.* vel ℞ *hordei mundi* P. j. *tragac. albi, ſeminis malva; cidonior. ana* ℥ß. *liquiritia raſa* ʒiij. *vel ſucci ejuſdem* ʒß. f. *decoctio in aqua hordei, in colat. diſſolve ſacchari candi, violati ana* ℥j. *ſacchari penid.* ℥ß. M. f. gargar. ex Hollerio, qui valet etiam ad cancrum oris. Valde quoque commendat ſequens ℞ *ſacchari albi, tragac. gummi arabici ana* ʒij. *ſem. pſyllii, cidon. portul. ana.* ʒß. *conſerva violar.* ℥ß. Uniantur omnia, dein diſſoluta in quantitate ſufficienti ſyrupi violati, fiat gargariſma, contra ſcabritiem arteriæ, & totius oris. Mucilago quoque pſyllii humectat, & nigredinem aufert. Colli quoque illitionem commendant *Amatus, Hollerius,* ℞ olei violati ℥ij. butyri recentis ℥ß. prodeſt *ung. roſ. refrig.*

Gal. popul. aut folia *lactuce trita* & cum linteo imposita, ut & alia folia refrigerantia. Decubitus supinus & hiante ore factus multùm nocet, sed sternutationes valdè humectant, quia motu humiditas è cerebro in os excutitur.

III. Iisdem quoque remediis curantur gustus depravatus, deglutiendi difficultas, appetentia prostrata, quia ab iisdem causis generantur. Non omnino autem denegandum est quod æger appetit, nam *aphorismo 32. lib. 2.* deterior cibus & potus, suavis tamen præferendus, quia eum familiarius ventriculus amplexatur; quod si nihil appetat, clysteribus nutriatur ex *jusculis*, *Amygdalatis* cum saccharo, sed prius alio clystere intestina repurgentur, in potu dentur acida, & refrigerantia, ut syrupus de agrestâ, granator. rosarum, demum humor ut prius dictum purgetur.

CAP. XXI.

De spirandi difficultate, raucedine, tussi.

I. Spirandi difficultas in febribus non à distillatione, hæc enim inter febrium symptomata recenseri non debet, vel aliis ex causis generatur, quas quatuor recenset *Avicenna*; Prima est siccitas musculorum thoracem moventium; *Secunda* maximum incendium pulmonum & cordis, cum bilis in causo putrida, turgensque illos sedes occupavit. *Tertia* est humorum calidorum turgentia, tunc impetu irruunt in cor, pulmones, diaphragma, & dyspnoeam pariunt. *Quarta* est imbecillitas facultatis motricis, ut in moribundis, quando præ imbecillitate thoracem movere nequeunt, tunc respiratio frigida est, rara, exigua, sicut in delirantibus rara & magna. In morbis omnibus chronicis & acutis facilem spirationem laudat *Hippocrates*, 1. prognost. Quando autem in febre acutâ, difficultas spirandi adest cum delirio, lethale, affecto scilicet corde & cerebro, *aph. 50. sect. 4.* Quod si simul æstuosus valdè sit spiritus, periculosum, propter maximum febrile incendium; Pariter frigidus valdè exitiosus, quia denotat extinctionem caloris nativi qui in corde residet.

Raucedo. II. Raucedo iisdem fermè ex causis fit, ut plurimum ex humoribus acribus, sive à toto, sive à cerebro in tracheam arteriam demissis, aut

aut à nimiâ vociferatione & querelis ægrotantium, à quibus ipsi etiam sani raucescunt.

III. Tussis pariter affecto pulmone contingit, idque vel symptomaticè, quando tumor in aliquo viscere comprimit diaphragma, ut in jecoris inflammatione contingit, fit præterea in febribus continuis & intermittentibus, vel à tenui humore in pulmones è cerebro delabente, vel ab intemperie calidâ siccâ instrumentorum respirationi inservientium, vel ab eorundem asperitate, estque ejusmodi tussis sicca, talisque solet perseverare. Contingit etiam in principio intermittentium, propter diaphragmatis oppressionem, dum humores & vapores in principio accessionis agitati diaphragma & pulmones tetigerint, tussis illa generatur inanis & sicca, & quæ ægrum non assiduò, sed tantum cum rigore infestat, vaporibus siquidem à calore resolutis cessat: scribit autem *Hippoc. 4. aphor. 54.* *Quibus sicca tusses leviter irritantes in febribus ardentibus fiunt, illi parum siticolosi existunt*, quia irrigantur fauces humore tenui & seroso tussim excitante; Nam ut docet *Galenus* à quacunque causâ fiat tussis sicca, semper aliquis humor attrahitur in fauces, qui sitim demulcet. Nocet autem tussis, quia commoto corpore febrem auget, dolorem, vigilias, cæteraque febris symptomata exasperat. *Tussis.*

IV. Spirandi igitur difficultas, si fiat à siccitate musculorum, curatur refrigerantibus, humectantibus & emollientibus, oleo violato, butyro recenti, lacte muliebri, decocto maluæ, altheæ, lini, psyllii, & seminum mucilaginibus, similibusque partibus exsiccatis admotis. Si ab æstu & humorum turgentiâ fiat hæc difficultas spirandi, refrigerantibus internis & externis, venæ sectione, purgatione, aquæ frigidæ potu, epithematis, demum sanatâ ipsâ febre à quâ procedit, symptomata evanescunt. Tussis pariter quæ inchoante accessione contingit, peculiarem curam non postulat, siquidem in incremento & statu sponte cessat; Si perduret ℞ *diacodii* ℥ ß. *syr. violati* ℥ ß. *aqua papaver. rhoead.* ℥ij. *specier. diatragac.* ʒj. M. f. *potio.* ℞ *lohoc sani & de papavere Mesue ana* ℥j. *syr. viol.* ℥ij. *Misce.* *Curatio.*

CAP.

Cap. XXII.

De syncope.

I. SYncopen in febribus parit vel morbi sævities, vel symptomatum gravitas, Morbi sævities contingit ob humores venenatos in febre malignâ & pestilenti, vel ob eorundem acrimoniam, ut in bile prasinâ & æruginosâ, quæ ventriculi os ferit & vellicat. Si sit ab humoribus venenatis, alexiteriis utendum; si ab humoribus acribus aut corruptis, curatio capite de syncopali, & de tertiana repetatur. Ex accidentibus morbi quamplurimis syncope succedit, si ea nimis urgeant. Quatuor numerat *Paulus* post *Galenum*, dolores, vigilias, immodicas inanitiones, motus corporis & animi, præcipuè timores. Quibus tamen addere possumus victum tenuem parcumve nimis, qui spiritus exhaurit, Syncope autem quæ sine manifestâ causâ contingit, perniciem minatur, præsertim si frequenter & initio morborum accidat, inde continuæ febres cum syncope sunt valdè periculosæ; Nam vel malignitas occultâ subest, vel interdum absessus quidam latet, è quo teter vapor in cor effertur, qui si rumpatur repentinam mortem affert. Dolori, vigiliis, inanitioni, propriis remediis est occurrendum, ut alibi fusius explicabitur; Timores sedandi blandâ adhortatione, animusque est erigendus, tum frictio extremorum, oculorum ex poscâ aspersio, nariumque vellicatio revocant. In gaudio contrà utendum aëre frigidiori, aquæ gelidæ aspersione, herbis refrigerantibus. Sed paroxysmus revocatur, frictionibus, optimis odoribus, faciei ex aquâ aspersione, succo granator. Berberis, citoniorum, demum vini usu, quod etiamsi febri admodum noceat, nihilominus in periculo imminenti levius damnum non est adeo formidandum. *Galenus* tamen quem sequitur *Paulus* in quatuor casibus vinum improbat, si sit interna viscerum inflammatio, si febris ardens, si delirium, si capitis dolor; *Avicennas* tamen in summo periculo nihil excipit; ut si adsit syncope, sed in levi deliquio, prædictos casus approbat, ut dicemus *capite de syncope*.

Cap.

CAP. XXIII.

De dolore Stomacho.

I. VAriis ex causis dolere Stomachus in febribus solet, vel ob malam victus rationem, si ægri se nimiùm potu cibove repleverint, vel ob biliosos humores in ventriculum aliunde transmissos, à quibus dolores atrocissimi, convulsiones, syncope, vomitiones, diarrhœæ contingunt, vel ob inflammationes, eresipelata, vel ob flatus quos cruditates pariunt. Prior causa exactâ victus ratione emendatur; Inflammationis & eresipelatis remedia propriis capitibus describemus. Humores biliosi primùm vomitu educantur, si æger pronus sit ad vomendum, tùm clysteribus, purgatione, dein contemperentur refrigerantibus, ut oxysacchar. succo granator. cidonior. mororum, epithematis, roborantibus electuariis, de quibus jam sæpius diximus. Victus ratio refrigerans sit, stomachusque *oleo rosato*, myrtino, cum santalis & similibus inungatur. Si fiat à flatibus, panis calidus stomacho applicatus, vinoque generoso immaceratus prodest; Pannus quoque lineus in decocto calente carminativo immersus fortiterque compressus apponi debet. Utendum quoque temperatioribusc arminantibus, non calidioribus, ne febrem augeant, ut puleg. fœnic. & de hoc satis. Plura ex proprio capite repetantur

CAP. XXIV.

De ulcere circa os sacrum.

I. SOlet in longis lentisque febribus ex longo decubitu fieri ulcus circa os sacrum, primùm rubescit locus dein inflammatur, ac deinde exulceratur. Ut ulcus præcaveatur cum rubescere incipit, circulum ex lanâ appone, dein emplastrum ex lithargyro, cerussâ cũ oleo rosaceo, myrtino; Quod si jam inflammatio facta fuerit, præter superiora, cataplasma fiat ex solano, polygono, plantagine, sempervivo, scabiosâ cum pane, vel farinâ hordei, sed si ulcus ulterius serpat, addatur lenticula cum malicorio ex *Paulo, & Aëtio*, imo reliquorum ulcerum more curetur.

CAP. XXV.

De Siti.

I. Sitis contingit in febribus vel à calore & ſiccitate ventriculi, totiuſve corporis, vel à copiâ humorum ſalſorum, bilioſorum, aut ab ingenti æſtu pulmonum. In hydropicis contingit vel ab humore ſalſo & putri, vel à ventriculi exſiccatione. Idem contingit iis quos vipera dipſas momordit, ob nimias vacuationes exſiccato ventriculo, ob purgationes immodicas, ob ſalſorum nimium uſum, aquæ marinæ, vini liberaliorem potum. Contrariis fermè ex cauſis in febribus etiam ardentiſſimis nulla ſitis interdum adeſt, aut quia ſentiendi facultas demortua eſt & extincta, aut quia tenuis humor diſtillat, aut ob delirium, unde ſitim non ſentiunt, etiamſi valde ſicci ſint. Unde in *Coacis* ſitis præter rationem ſoluta in morbis acutis malum, nam vel mentis errorem, vel extinctionem caloris nativi ſignificat. Pariter inexhauſta ſitis quæ largo & ſæpius repetito potu ſanari non poteſt, mala, ob magnam intemperiem partium interiorum ſupra modum æſtuantium, vel ob humidi ſubſtantifici maximam abſumptionem. Remedium autem in omni ſiti præſentiſſimum potus eſt. In paroxyſmi tamen principio & augmento potus prohibendus, quia calor tunc ſuffocatus eſt, & potus à materiâ morbificâ immutatur, unde acceſſio fit mali, nam ut ignis aquâ affuſâ, ſic magis potu calor efferveſcit. In ſtatu collutionibus & gargariſmis utendum. In declinatione autem potus magis convenit, neque permittendum ut diutius ſitiant, ne cadant in hecticam, maximè ſi ſiccitas valdè infeſtet. Ideo ſi ſitis valde urget demulcenda eſt. Eam autem inprimis aqua compeſcit, pura, levis, omnis alienæ qualitatis expers, quæ amplius extenuabitur, vel agitatione crebrâ, vel immerſâ panis medullâ, quæ fermenti acrimoniâ illam emendet. Cocta levior quidem ſed minus ſuavis, quod ignis vi fuerit immutata, incoqui ſolent hordeum, glycirh. paſſulæ, ſaccharum, maximè ubi pectoris aliquis affectus eſt, ſed ad humores frænandos, viſcerumque ſervandum, ſi dulcia ingrata ſint, addantur grana aliquot mali punici, vel citrii pulpa, vel baccæ oxyacanthæ, eorumve ſuccus expreſſus & defæcatus; Conveniuntque ejuſmodi potiones febribus malignis, peſtilentibus, ubi ventriculus, viſceraque ſunt debilia, ubi

nauſea

nausea fatigat, alui profluvium, animi defectio, spirituum ac virium dissipatio adest, ut docet *Fernelius*. Utimur præterea syrupis ad sitim, & siquidem febris sit ardens citra obstructionem, datur syrupus violatus, quia refrigerat & humectat. Syrupis verò compositis rarò utimur, quia ad humorum præparationem destinantur. In pestiferis syrupus de acetos. citri, in ardentibus ex aquâ rosarum & saccharo fit *Iulep. Alexandrinum*, sed in intermittentibus & quando obstructio adest, non est ex usu, ubi advertendum an alvus fluat, necne, nam si alvus liberior sit, loco violacei & lenientium, adstringentes usurpabimus, ut *granator. cidonior. myrtillor.* si verò alvus sit adstricta, lenientes, qui refrigerent & alvum faciant liberiorem. At in diuturnis febribus, & aliis morbis, quos jecoris, lienisque intemperies, & obstructio progenuit, ut in utero, cachexiâ, leucophlegmatiâ, pro potu erit decoctum radicis *graminis, acetosa, cichorii*, si jecur in vitio est, quemadmodum asplenii, buglossi, tamarisci decoctum, ubi lien laborat. In malignis decoctum Cornucervi, cum vino granator. Julepo violato, sale prunellæ. ℞ *aqua hordei* ℔ j. *incoq. sacchari candi* ℥ ij. *seminis citri* ʒ j. *rad. acetosa, graminis, ana* ℥ j. *Cornucervi usti* ʒ iij. *flor. violar.* P. j. *vini granator.* ʒ i ß M. *f. potio pro potu ordinario*. Adde si vis conservam rosar. vitriolatam. Conservæ quoque violar. borrag. buglos. caules lactucæ conditi, pruna, cerasa condita, conserva berberis in aquâ dissolutæ prosunt, sicut eadem pruna & poma in taleolas divisa concoqui possunt, ad oris humectationem. Sed si adsint in ventriculo biliosi humores, vomitu & medicamentis sunt educendi, quod si post purgationem sitis non cessaverit, prædictis erit utendum & oxycrato, oxalidis, lactucæ seminibus & foliis in aquâ maceratis, emulsionibus seminum frigidorum; Præterea cidonia, pyra, cucumer, cucurbita in rotulas concisa, infunduntur in aquâ gelidâ; Somnus sitim sedat à siccitate, vigilia sitim lenit interdum, quia calorem evocat ad externa. Pilulæ hypoglottides sequentes commendantur à *Paulo*. ℞ *seminis cucumeris* ʒ viij. *gummi tragacant.* ʒ iiij. *dissolvatur gummi cum ovi recentis albumine, dein semina trita commisceantur, fiant pilula, qua siccentur in umbrâ, paulatimque deglutiantur*. Gargarismata quoque conveniunt ex superiorum decocto. Tum ℞ *conserva rosar. violar. ribes, ana* ʒ iij. *pulver. triasant. diatragac. ana* ʒ ß. *sacchari rosati tabulati ad pondus omnium*. M. Extrinsecus conveniunt inunctiones capitis ex oleis refrigerantibus *rosar. & nymph. de cucurbitâ*, μετ' ἐκθλίψεως, id est cum impetu in caput expressis,

 super-

superfusisque, ex *Avicennâ*, *& Paulo*, quoniam stomachus capite consentit per nervos sextæ conjugationis, conveniunt autem ejusmodi inunctiones, nisi quid prohibeat, ut catharrus, tussis. Fiant quoque gutturi epithemata ex oleo rosato, cum mucilag. seminis psyllii, granis aliquot camphoræ, & succis *lactucæ, sempervivi, solani*, similiumque refrigerantium, in quibus linteola madefiant, & frequenter gutturi apponantur. Probant alii detentionem & immersionem manuum in aquâ frigidâ, propter maximum consensum manuum & jecoris.

CAP. XXVI.

De vomitu & nausea.

I. Vomitus & nausea contingunt in febribus, vel ob humorum malignitatem, putri vapore os ventriculi stimulante, & labefactante, vel ob crudorum humorum copiam, vel biliosorum acrimoniam. Isti autem humores vel in ventriculo ipso generantur, vel aliunde in ipsum confluunt. Interdum quoque vomitus causa est ventriculi relaxatio à pituitâ dulci, unde ventriculus imbecillis nihil potest retinere. Est autem vel criticus, vel symptomaticus: Criticus si fiat die criticâ, præcedentibus signis coctionis, cujus futuri signa superius exposuimus, atque huic remedia non sunt adhibenda, nisi modum excedat, symptomaticus vero curandus est. Utilis autem ille est qui bilem exhibet accuratè pituitæ permistam, sincerus autem variisque coloribus præditus malus est, ut ceruleus, viridis, niger, ob malignitatem horum humorum, & inter hos maximè lividus cum fœtore junctus ob maximam putredinem & caloris nativi extinctionem; Paucus quoque & laboriosus periculosus, maximè si vigiliis torqueatur, eoque magis si multa adsit dejectio, lumborumque dolor, hinc in febre continuâ damnantur ab *Hippocrate*, nauseæ & ægrorum fastidia cum sialismo; In *Coacis* quoque damnat singultum, perfrigerationem, sudorem, convulsionem singultui supervenientem, quia indicant magnam exsiccationem & caloris nativi extinctionem.

II. Ad curationem autem revellendus fluxus est, vires sunt instaurandæ, stomachus roborandus. Revellunt plurima superius recensita, frictiones, ligaturæ, balnea, cucurbitulæ stomacho affixæ, quibus etiam

etiam adhuc adhærentibus alimenta sunt exhibenda. *Secundò* ventriculus roborandus, sed non nisi purgatis prius humoribus, & præparatis. Roborant autem frigida adstringentia si humor sit calidior, ut conserva *rosar. cichor. syr. de ros. siccis*, de agrestâ, de Portul. de limonib. de berberis, ribes & similia. Panis vino granatorũ intinctus vulgò exhibetur. Quæ si non prosint narcoticis utendum, ut *laudano*, *philonio*, *theriacâ recenti*, sed cautè admodum, nam non nisi magnâ cum necessitate iis uti oportet, & si quidem vires sint imbecilles perpetuò abstinendum.

III. Extrinsecus apponantur linimenta ex oleis *rosar. cidonior.* menthæ, masticheș, fomenta ex decocto adstringente absynt. menthæ, *rosar. balaustior. myrti, sumach, granator.* Emplast. ex *cidoniis*, *acacia*, *hypocystide*, & similibus. Emplast. *de crustâ panis* Montagnanæ, & *diaphœnicum*; Optima est crusta panis assata & vino intincta cum nuce moscatâ & similibus; valdè quoque confert sequens. ℞ *fermenti acerrimi* ℔ ß. *mastiches* ʒ ß. *mentha sicca* M. j. *Carnis cidonior.* ℥ ß. *pulveris coralli rubri* ʒ j. *absynt. nucis moscata ana* ʒ ß. *cum oleo mastichino fiat Cataplasma.* Paulus sequens imperat. ℞ *palmular. balaust. acacia, sumach, gallar. malicorii ana* ℥ j. *Coquantur dum contabescant, Transmittantur per setaceum, & stomacho applicentur.* Laudant *Avicenna & Paulus* spongiam aceto calido imbutam stomacho admotam. Si humor malignus sit, addantur cardiaca, *bolus armena*, *terra sigillata*, *Cornu cervi*, *theriacâ*, *mithridatium*. Si humores sint frigidi, calida addantur, *absynt. sampsuchus*, *nux moscata*, mentha, betonica, semina odorata. Postremo vires roborentur odoratis, aceto, aquâ rosarum, ambrâ, moscho, sed præcipuè vino generoso, unde panis ex vino optimè & celerrimè nutrit, propterea vinum nisi quid prohibeat exhibeatur, ut febris ardens, viscus inflammatum, capitis dolor, deliriumque in quibus casibus vinum nocere superius diximus. In victus ratione exhibeantur ovorum vitelli, testiculi gallorum, mala cidonia, pyra, cavendo semper ab aquâ mulsâ & ptisanâ, ex *12. methodi.*

CAP. XXVII.

De oppressione, jactatione, inquietudine.

I. OPpressio & inquietudo in febricitantibus vel critica est, vel symptomatica; Critica non adeo mala est, si à principio non adfuerit, & post signa coctionis contigerit, *si criticus rigor ex inquietudine fiat, morbum solvit*, scilicet aut per sudores, aut vomitus, aut alvi fluxum. Symptomatica vero in febricitantibus contigit ab humoribus acribus & putridis qui circum cor exestuant, ut bilis æruginosa, prasina, vel circum viscera firmantur, ut in hepate, præcipuè verò tunicis ventriculi imbibuntur, qui per febrem impulsi comprimunt diaphragma & cor, unde oppressio contingit suffocationis metum inferens, tuncque in tali causa hypochondria contenduntur, & contrectata indolescunt, sitiunt, vigilantque, interdum post levem somnum delirant. ἄση pariter & jactatio unde febris ἀσώδης dicitur, in quâ perpetuò viget hoc symptoma, vel critica est, vel symptomatica, quando ægri omnis figuræ & loci sunt impatientes, ἀλυσμὸς aliter *Hippocrati* dicitur; fit vel à fervore & æstu febris, vel dolore aliquo viscerum interiorum, ut phlegmone, vel in acutis cum humores in venis turgentes hùc illuc feruntur, unde homo nullam certam decubitus formam servat; *Sed aphorismo 34. libri septimi* duplex causa redditur ἀλυσμοῦ prima quando os ventriculi à pravis humoribus mordetur, cujus signum est nausea; cibi magnum fastidium & ῥιπτασμὸς, unde Coacâ 2. *Anxietates cum perfrigeratione pessima* & phrenitim portendere ait *prorhesi 27.* ut in ardente lipyriâ viscerumque inflammationibus. Vel fit à virium omnium prostratione, quando facultas à corpore ità gravatur, ut nullam facile ferat figuram, corpus enim amplius sustinere nequit, atque hic nulla est nausea. & de hâc extat Coaca 57. οἱ ἀσώδεις ἀσήμως παροξυνόμενοι κακόν quod etiam repetit *prorhesi 76.* ob virium languorem corpus non amplius sustinentium, unde mors instat, vixque possunt huic alia remedia quam cardiacâ & roborantia adhiberi. Critica periculosa non est, si vacuatio sequatur, nec quæ a cibo fit, nam eo concocto cessat, sed quæ aut ab humorum malignitate, aut viscerum inflammatione, aut virium debilitate contingit, periculi plena est, tum quia gravissima hæc mala indicat, tum quia corpus agitat, viresque prosternit, & labefactat, unde in acutis

acutis corpus nudare, nullam decubitus formam servare, malum signum est, 1. progn. 12. ob causas jam dictas. In priori autem iis utimur quæ adversus febres acutas & ardentes præscripta fuere. Obscuro loco jaceat æger, ne splendore spiritus agitati, majorem faciant anxietatem, mollisque sit lectus, in quo corpus contineat, minimumque disjiciat. Utatur oxysaccharo, syr. citon. ribes. limon. granator. Purgatio quoque levior sit ex rhabarbaro & similibus, victus refrigerans & humectans. Hypochondria secundum *Holler.* foveantur hydrelæo in quo semina lini, altheæ coxerint, vel farina hordei ex eodem hydreleo subacta præcordiis admoveatur. Si fiat ab humorum malignitate, ut in pestilentibus fieri solet, alexiteriis erit utendum.

CAP. XXVIII.

De alvi fluxu in febribus.

I. IN febribus fluxus alvi contingunt omnis generis, diarrhoea, dysenteria, lienteria, idque vel ab humorum acrimoniâ, vel copiâ, vel intestinorum exulceratione, vel medicamento effræni, à quibus natura vel excitata vel imbecillior reddita humores per alvum protrudit, interdumq; ventriculus prædictis ex causis languidior, cibum nec continet, nec conficit, unde lienteria. Est autem vel criticus vel symptomaticus omnis alvi fluxus. Criticus sinendus, non sunt enim naturæ motus interturbandi, nisi major abundantia vires labefactet. Criticus autem cognoscitur, si præcedentibus coctionis signis, & in die criticâ, contingant ructus, flatus, crepitus, rugitus, & inflationes in alvo, alvus fluere solet, ostendunt enim hæc humorum in alvum & intestina translationem, quibus addunt alii urinas suppressas, aut albas, translatâ bile in alvum. Symptomaticum autem quod attinet. Rectè dixit *Avicennas* nullum morbum esse salutarem qui ab alvo fluidâ inceperit, & cum ea perseverat, ob maximam humoris morbifici copiam; unde in *Coacis* perliquida dejectio & multa, neque quiescens in acutis valde mala censetur, potissimùm si abfuerit sitis, indicat enim caloris nativi extinctionem & facultatis debilitatem. Pessima quoque est alvi dejectio copiosa, cum ventre subtumido & excrescente, debet enim æger hypochondria habere mollia, & molis convenientis, non intumescentia, non dura, nec dolentia. Non est autem alvi fluxus statim supprimendus,

mendus, nam à corruptione & cruditate emanat, docente *Paulo*. Quod si sponte non cesset, tunc internis & externis adstringentibus utendum erit, quæ si non prosint, narcotica erunt in auxilium advocanda. Interna autem sunt cibi refrigerantes, boni succi, & crassioris, si humores sint fervidiores, aut sicci & calidiores quatenus febres permittunt, si humores sint pituitosi, ex *Paul.* Purgatio instiruenda ex *rhabarb. & agaricò, & myrobalanis*, deinde convenient adstringentia *succus granator, torment. corall. camphora, cryst. al. bolus armena, terra sigillata*, & cætera ex materia Medicâ repetenda, clysteres sint adstringentes ex lacte chalibeato, vel decocto adstringent, Plura ex tractatu de alvi fluxibus repetantur.

CAP. XXIX.

De lumborum gravitate & incendio.

I. EX lumborum doloribus & gravitate multa præsagia desumpsit *Hippocrates*. fiunt autem isti dolores cum peccantis materiæ pondus in venam cavam, aut majorem lumbarem arteriam illabitur, Natura enim in lumbos tanquam in sentinam humores transmittit, illi neque per patentissimos meatus interdum ad inferiora usque se exonerat. Lumbis enim magna vena assidet, quæ in crura propagines mittit, unde lumbis crassorum humorum colluvie affectis, varices interdum contingunt, in inguinibus & poplite. Fiunt quoque ex humorum illorum incendio renum lumborumque ardores. Quod si pars quæpiam illorum humorum in minimas venulas quæ per habitum corporis disseminantur transmittatur, lassitudines faciet, membrorum gravitates, artuumque dolores, hincque fiunt prædictæ jactationes & inquietudines, quæ si absque ullo dolore contingant, vel ex humorum malignitate, vel fervore & orgasmo contingunt. Cæterum *lumborum dolor* μετὰ καύματος ἀσώδεος κακὸν, *Coaca 323. & prorhesi 42.* ubi quidam legunt κώματος, & utrumque verum est. & Coaca 309. *Ex dorsi dolore initia morborum difficilia*, nam ob viciniam viscerum & spinalis medullæ verendum ne partes principes & cerebrum afficiantur, ideo jactationem & inquietudinem ex lumborum dolore malam esse pronuntiavit, maximè si tremor & gravia symptomata simul affuerint, ut sudores tenues, convulsio, delirium, vomitus, nigrorum dejectio, Nam coacâ

coacâ 318. *Qui lumborum dolore conflictantur ii malè habent; Nam his tremores fiunt & maculæ in tibiis φῳΐδες cum rigore.* Nam sive lumborum dolor à tuberculo fiat & inflammatione spinalis medullæ, musculorum, membranarumque lumbarium, sive à malignis humoribus in magnâ venâ arteriaque latitantibus, sive à calculo & inflammatione renum contingat, semper malus est, multi enim morbi inde pullulant. His tremor interdum accidit spinali medullâ nervisque affectis, φῳΐδες vero apparent ex vitiosis ferventibusque humoribus sub cute latitantibus, & per rigorem impulsis & agitatis non autem exclusis aut sudore, aut alvi profluvio, aliâve vacuatione, unde fiunt macularum & exanthematum genera. Sunt autem φῳΐδες, maculæ rubentes ex ignis viciniâ in tibiis ortæ, & *Coaca 319. In lumborum dolore, cum anxietate citra vomitum, si ferociter desipiant, nigra per secessum prodi e spes est.* Sunt enim hæc materiæ turgentis, maximique incendii symptomata. *Sic diuturni lumborum dolores in febre tritaophya, sanguinis grumosi secessum faciunt,* nam utplurimùm lumborum dolores alvi profluvio solvuntur, sed possunt etiam per urinas sanguinis grumi expelli, fit autem sanguinis secessus aut inflammatione suppuratâ, aut vasis humorum acrimoniâ erosis, inde contingit dysenteria sanguinea αἱματηρὰν vocat *Galenus*, quâ plerumque lumborum dolores materiæ depositione solvuntur, & ut docet coacâ 306. *lumborum dolores sanguisflui* in ipsis enim mulieribus lumborum dolor & calor, menstruorum eruptionem significant. In aliis sanguinis exertionem per alvum, hæmorrhoidas, aliasve partes, solent autem hæmorrhagiæ illæ esse liberales, quia lumborum vasa magna sunt, & magnam sanguinis copiam profundunt, & coacâ 312. addunt lumborum dolori cardialgiam, *dolentibus lumbis si cardialgia accesserit signum est sanguinis profluvii*, quod repetit prorhesi 130. Sed coaca 320. & prorhesi 106. *lumborum dolor, cardialgia cum forti screatione, est quodammodo convulsifica*, ubi convulsionem non sanguinis profluvium denuntiare dicit, de quo videri potest. *Galenus in comment.* Præterea coacâ 322. *lumborum dolor sine causâ manifestâ crebro revertens malignitatem denuntiat.* & coacâ 314. *Ex lumborum dolore revertente oculor. perversio mala*, quod repetit prorhesi 69. Et coacâ 317. *dolores circa lumbos, ilia, & hypochondria in febre cum cibi fastidio, si simul caput doleat, crudeliter cum convulsione interficit.* & coaca 316. *dolores lumbor. ad cor recurrentes cum febre, horrore, si tenuia, aquosa vomuerint, delirarint, muti fiant, post nigrorum dejectionem moriuntur.* Coaca autem 305. & prorhesi 130. *Quibus ex*

lumborum dolore recursus fit ad caput, manus torpidæ sunt, doletque ventriculi os, & aures sonant, iis sanguis erumpit, alvus solvitur, & ut plurimum perturbata mens est. Ostendit enim sanguinis motum ad superiora. Item coacâ 313. *Si ex lumbis dolor in cervicem & caput redundat, æger resolvitur, convellitur, mente aberrat.* Hic paraplegiam convulsio solvit, aluique solvuntur, explicationem vide apud *Galen. prorhesi 118.*

11. In lumborum igitur gravitate & incendio refrigerandum modicè, sed non adstringendum, ad quod conferunt oxyrhod. ceratum Galeni, olea papav. nymphea, ung. popul. epithemata ex aquâ plantag. rosar. aceto, caphurâ, folia vitis aquâ rosaceâ irrorata. panni lacte macerati, albumen ovi cum aquâ lactucæ, & similia quæ ad renes temperandos præscribi solent. Sicut interius sumi debent clysteres refrigerantes, emulsiones, hordeata, amygdalata &c. de quibus abundè alibi dicemus.

CAP. XXX.

De sudoribus in febribus.

I. Sudores in febribus apparentes, vel sunt critici, vel symptomatici. *Critici* qui fiunt die criticâ, præcedentibus signis coctionis, qualitate tepidi, toto corpore manantes, sine ullo gravi odore, cum pulsu bono & undosó, à quibus levatur febris, ægerque melius habet. *Periodici* in fine febrium intermittentium accidunt. Quod si post sudorem febris in quietem non desinat, præcesseritque signum aliquod eorum quæ febri intermittenti accidere solent, ut rigor, composita vel confusa febris est, non omninò periculi expers. *Symptomatici* verò, qui alio morbi tempore emanant, qui febrem non minuunt, nec symptomata tollunt, sed potius vires prosternunt, ut *septimo Epidem, in principio.* Post caniculam multi sudores in febribus contingebant, nec morbum solvebant, erantque febres hæ & μακραὶ & δύσκριτοι. Est autem sudoris triplex materia, vel portio tenuior alimenti, vel serum humorum, vel colliquatio ultimi alimenti partium. Et quidem sero immiscetur biliosus, & febrilis humor, hinc in ardentibus, & intermittentium singulis paroxysmis sudoris eruptio solvit morbum, quia materia morbificâ unà evacuatur. In sanis quidem rarò contingit sponte naturæ sudor, sed omnis externæ causæ vi cietur. Quod si in eo qui

nondum

nondum ægrotat, ſponte prodeat, is vel plethorâ, vel cacochymiâ morbum quamprimum facturâ laborat, nec ſatis ſanus haberi poteſt. Quod ſi aliqua tantùm pars in ſano ſudore diffluat, affectum quendam in eâ aut eſſe, aut fuiſſe credendum, ut docent partes illæ quæ olim vulnera abſceſſuſve ſunt paſſæ, è quibus emanare ſudor levioribus ex cauſis ſolet, ſic ſi in coquendo cibo ventriculus laboret, circa illum ſudor emanat, & in magnâ reſpirandi difficultate circa faciem & cervicem, & ſi abſceſſus aliquis circa inferiorem maxillam olim fuerit, inbecilliori parte illâ redditâ inter maſticandum, levi ſcilicet ex labore, ſudor prorumpit. Idem de articulis, aliiſque partibus ſentiendum, quæ imbecilliores factæ excrementa cumulant, qui levi poſtea ex causâ effluunt. In ægris vero ſudor aut eſt humorum noxiorum ſero immiſtorum, aut partium alimenti ſoboles.

II. Cujus variæ differentiæ à Medico ſunt conſiderandæ, Alius eſt univerſalis è toto corpore manans, alius particularis à parte tantum quapiam effluens. Alius calidus, alius frigidus, alius fœtidus, alius odore carens; Alius copioſus, alius paucus; Alius tenuis & aquoſus, alius craſſus & viſcidus, quod tactu, interdumque & viſu dignoſci poteſt. Alius amarus, ſalſus, acris, alteriuſve ſaporis, nam ſudorem per ora copioſè diffluentem, interdum guſtari poſſe docet *Galen.* alius eſt flavus, ſanguineus, aquei coloris, viridesque ſecundum *Avicennam*, nam ſudoris ſanguinei meminerunt quidã authores, quamvis ſit rarus. Alius ſpontè, alius cauſarũ externarum vi cietur. Quæ ſunt præcipuæ differentiæ; in quibus ſpectandum an acuto, an chronico morbo laboranti contingant, an uno eodemque tempore, eodem modo plurimos ægros infeſtent, tum quotâ morbi die erumpant, quomodo æger illas ferat, facile, an difficulter, an aliquam ſalutarem, liberam liberalemque vacuationem ſequantur. His enim ritè perpenſis facile erit ſudorum univerſam naturam intelligere. Itaque differentiarum prædictarum cauſas quoque explicabimus & judicia. *Differentia.*

III. Univerſalis ſudor fit ob cutis raritatem, vel ob humorum in toto corpore redundantiam; Particularis vero materiam morbificam in parte quâpiam adeſſe, aut adfuiſſe ſignificat *aphor. 38. lib. 4. Quâ parte corporis ſudor eſt, ibi ſignificat morbum.* quod tamen non videtur ſemper verum, nam toto corpore laborante, viribus exhauſtis ſudatiuncula pernitioſa apparet circa cervicem, thoracem, caput, in quibus materia morbifica non continebatur, atque ejuſmodi ſudatiuncula *Cauſæ. Univerſalis.*

ſemper ab *Hippocrate* damnatur, & qui ſyncope ex ſtomacho corripiuntur, quamvis ventriculus laboret, tamen in facie ſudant; Et contra laborante tantùm parte quapiam, ut in interiori phlegmone, tamen ſudor ſalutaris etiam & univerſo corpore prorumpit. Niſi dicamus intelligendum eſſe *Aphoriſmum* non de ſudatiunculâ, ſed de ſudore copioſo frequenter, non ſemel tantùm, ex qualibet parte erumpente, vel de eo qui in principio morbi aut viribus conſtantibus accidit, ex quo diagnoſis tantùm, non prognoſis deſumitur. Aliter univerſalis ſententia eſſe non poteſt. Univerſales autem ſudores ut plurimùm laudavit *Hippocrates*, particulares vituperavit, Nam univerſales ſignificant Naturæ ſuper morbum victoriam, humoris morbifici tenuitatem, & per univerſum corpus diffuſionem. Particulares verò vim & conatum Naturæ ad humores noxios expellendos, vel facultatis imbecillitatem, humoris in aliquo viſcere collectionem denotant, à quâ pars opprimitur. Calidus ſudor omnis eſſe debet, qui ab interioribus partibus quæ calidæ ſunt promanat, nihil enim naturaliter conſtitutum in corpore actu frigidum eſt, ſerum, urina, humores omnes calidi percipiuntur, unde non mirum ſi in febribus, interno ſcilicet æſtu, & ardore, ab humoribus fervidis bilioſiſque calidus ſudor proveniat, qui ex ſe nihil ſiniſtri portendit. Frigidus vero ſemper malus eſt, fit autem vel in acutâ febre, vel in mitiori, idque vel ob caloris ad interiora retractionem, quando viſcera conflagrant, vel lippyria febris ſubeſt, cum habitu corporis refrigerato, vel ob caloris nativi paupertatem & extinctionem, ut in ſyncopticis & morituris, vel ob humoris frigidi copiam, hinc aphoriſmo 37. lib. 4. *Frigidi ſudores cum acutâ quidem febre mortem*, ob caloris ſcilicet nativi extinctionem, morbi ipſius ſævitiam, vel crudorum humorum copiam, qui à calore febrili ſuperari non poſſunt. *Cum mitiori vero morbi longitudinem ſignificant*, quia materia frigida multa non poteſt ſtatim ſuperari à calore, ut docet *Gal in comment*. Qui odore caret ſudor naturalis eſt, atque ex optimâ concoctione promanat. At fœtens cruditatem humoriſque fœtidi & putris permiſtionem donotat, vel ipſius ſeri putrefactionem, ut in corporibus calidis & humidis, quorum excrementa omnia fœtent, tum in iis qui induſia non permutant, quibus ſudores exceperunt, ſic ſub axillis ſudores fœtere ſolent, ob defectum perſpirationis. Sed & cauſæ externæ malum odorem ſudoribus conciliant, ut ſcribit *Galenus* omnia acria ſudores fœtidos reddere, quia humores fœtidos commiſcent ſero. Eſt

Cauſa calidi & frigidi.

Cauſa fœtidi.

ro. Est autem rarus fœtidus sudor, nam in febribus pestiferis, aliisque putridis, quamvis cætera excrementa fœteant, sudores tamen non solent malè olere, quod mirum videtur si humores putridi & fœtentes sero commiscentur. Sed non omnis putredo est cum fœtore, ut sanguine emisso in febribus putridis patet, vel putredo si fit in vasis intimis, & procul à cute dissitis, fœtor non solet in sudoribus adesse, sed si eadem putredo sit juxta cutim fœtor etiam contingit, si putredo magna sit, aliàs non: sic eorum qui humorum vitio laborant, leprosorum, & impudicorum hominum sudor, hircum olere solet. Ideo talis sudor è toto corpore manans, testis est cacochymiæ & putredinis interioris corporis, propterea non semper formidandus est sudor malè olens, potest enim per sudorem humorum fœtidorum excretio salutaris fieri, ut plurimum tamen malus est, maximè si in principio, aut saltem ante crisin contingat, ob humorum magnam corruptionem, quæ nunquam bona est, tum quia signum est eos non fuisse à Naturâ edomitos, nam cessante putredine post coctionem cessat quoque fœtor, unde sudores critici raro aut nunquam fœtent, quod si fœtent vix potest evicta putredo fuisse. At qui ex alis, pedibusve malè olentes promanant, nihil mali pronuntiant, id enim illis locis satis est familiare. Omnes autem sudores quamvis primum nihil tetri aspirent, tamen cum refrigerantur aliquid grave spirant, ut in iis qui sudantes pectus denudant, quia tunc putrescunt à naturali calore destituti. Copiosus sudor in sanis vel alimenti copiam, vel cacochymiam quandam indicat, *aphor. 41. lib 2. Sudor multus ex somno factus absque causâ manifestâ, corpus plurimo alimento uti, vel vacuatione indigere significat.* In ægris vero acuto morbo laborantibus fit ob humorum copiam, vel tenuitatem, cutis raritatem, facultatis retentricis imbecillitatem, expultricis robur. Cutis raritas fit ex nimio calore aëris, balneorum, integumentorum, & violentis motibus. Humorum tenuitas fit ut plurimùm à calore febrili, humores liquante & dissolvente. Retentricis imbecillitas ex caloris naturalis defectu, & intemperie frigidâ calori succedente, tunc effluit sudor frigidus ut in morituris. Expultrix irritatur vel copiâ, vel qualitate humorum. Contra autem paucus sudor effluit, aut ob humoris paucitatem, aut ejusdem crassitiem, meatuum constipationem & adstrictionem, aut retentricis robur. Bonus est copiosus sudor si die critico contigerit, naturâ per crises humorem excernente, unde æger melius habet, nam nihil paucum est criticum.

Causa copiosi.

Quod si initio morbi ante coctionem prosiliat, si vires sint robustæ, plenitudinem, copiam, morbi longitudinem, si imbecillæ mortem denuntiat. Nam critica ne statim appareant, hinc Coacâ 574. & prorhesi 58. *Copiosus sudor cum febre acutâ malus. & aphorismo 42. libri quarti* sudor copiosus sive calidus, sive frigidus damnatur, & *aphor. 56. lib. 4. Febricitanti sudor superveniens, febre non deficiente malum, prorogatur enim morbus & multam significat humiditatem.* Unde dicit Avicenna, malum esse si à sudore ægritudo non desinat, nec æger levius habeat, sed potiùs morbus augeatur. Contra paucus sudor seu ἐφιδρώσις sæpe damnatur ab *Hippocrate*, prorhesi 39. si sit circa caput cum inquietudine & urinis nigris, *& prorhesi 68.* οἱ ἐφιδρῶντες ἄχρωτοι ἀναθερμαινόμενοι κακόν.

Causa tenuis & crassi. Alius sudor est tenuis ex humorum tenuitate, & pororum cutis angustia, sicut aquis contingit eas fieri tenuiores, dum per terram per colantur. Alius crassus ex humoris crassitie, & meatuum amplitudine; Alius viscidus ex materiæ viscositate, & colliquatione ultimi alimenti partium, ut accidit hecticis, & paulò ante mortem, ad quem sudor miliiformis refertur tantopere ab *Hippocrate* damnatus. *De sapore sudoris.* Saporem quod attinet, naturalis sudor mediocriter salsus est, in ægris vero si valde salsus sit, sanguinem aduri & assari significat, insipidus & dulcis serosum sanguinem, amarus, acris, bilem flavam indicat, sicque de reliquis saporibus judicandum. Pariter & de coloribus, nam referunt naturam humorum qui unâ evacuantur, utplurimum sudor aquei est coloris, quando nihil alienum sero admiscetur, aut quia humor crassior est, meatus sunt angusti per quos sudor percolatur. Sed flavus à bile, viridis à porraceâ vel atrâ gignitur. Ruber rarus est, quem tamen se vidisse refert *Rondeletius*, & Fernel. 6. Pathol. cap. 4. fitque vel à sanguinis tenuitate & serositate, vel à vasis rarefactis & relaxatis, vel apertis illarum osculis, aut imbecillitate retentricis, atque quoties ejusmodi sudor contingit semper pravus est, & toto genere præter naturam. Reliqui autem humores denotant à quibus fiunt. *Prognostica.* Prognostica igitur quod spectat, *Sudores in febricitantibus boni, si cœperint tertio die, quinto, septimo, nono, undecimo, quartodecimo, decimoseptimo, vigesimoprimo, vigesimoseptimo, trigesimoprimo, trigesimoquarto, hi enim sudores judicant morbos, reliqui vero, dolorem significant, morbi longitudinem & recidivam.* aph. 36. lib. 4. quod non solùm de sudoribus, sed etiam de aliis vacuationibus criticis intelligi potest. quæ si die critico incipiant salutares esse solent. Totam sudorum τεκμήριον complexus est Hippocrates

tes

tes 1. prognost. 29. *Sudores in acutis morbis boni sunt, si in diebus decretoriis proveniunt & febrem prorsus tollant, boni quoque qui è toto corpore manant, faciuntque ut homo facilius ferat morbum, qui autem nihil horum effecerint, haudquaquam commodi videntur. Pessimi autem sunt frigidi, & qui circa caput & faciem tantùm oriuntur. Isti enim cum febre quidem acutâ mortem, cum mitiori autem morbi longitudinem significant.* Criticus autem sudor cognoscitur, si præcedentibus signis coctionis calor æqualiter per totum corpus expandatur, credibile est sudorem criticum, die critico futurum. Ante cujus eruptionem sentitur pulsus magnus, mollis & undosus, cum faciei quodam rubore, & tumore, cui succedit levis mador; Præcedit quoque frequenter horror & rigor, interdum cum urinæ suppressione, refluente sero ad habitum corporis, hinc 6. *Epid. ait Hippocrates ante vigorem urina sistuntur* & 7. aphorism. 4. *A sudore horror malus,* quia judicatoria quæ non judicant mala sunt, nam ut docet *Avicennas* horror significat expulsionem humoris noxii, hinc si fiat in sudore, vel post sudorem significat humores noxios aut non fuisse excretos, aut saltem illorum maximam copiam superesse, hinc humoris multitudinem, vel naturæ imbecillitatem arguit, unde qui referuntur in Epidemiis horruisse, vel riguisse post sudores, omnes fermè interierunt, ex quo particulari generalis sententia inferri potest, mala esse symptomata quæ post criticam vacuationem, aut remanent, aut redeunt.

IV. Curam autem quod spectat criticus distinguendus est à symptomatico, nam criticus naturæ relinquendus nisi modum excedat, symptomaticus cohibendus. Generaliter autem in febribus sudor non est vi exprimendus, sed si natura eam evacuationem affectet, adjuvanda erit. Si igitur sudores commodè non effluant, vel ob copiam, vel ob visciditatem & lentorem humorum, vel ab externâ causâ, harum remotione causarum sudores elicientur. Paulus sudorem ciet fotu, quiete, sorbitionibus humores scilicet attenuantibus, ut aquâ hordei calidâ, decocto hyssopi, thymi, pulegii, oxym. syrupo Sancti Ambrosii, aquis cardui benedicti, cerefolii, limonum. Præterea aëre calido, multis integumentis, balneo calido. Difficulter autem erumpit sudor iis quibus scyrrhosa & indurata sunt viscera. Vult enim *Fernelius* in hepate & liene esse sudorum scaturiginem, quod qui calida ea habent humidaque, quâvis ex causâ sudore diffluant, contra vero quibus ea inaruerunt, ii nullâ vi sudare possunt, quia exhausta est sudorum scaturigo. Cum autem tenuior tantùm humorum portio sudore vacuetur,

Cura si sudores parcè profluant.

vacuetur, nisi cathartico crassior pars subtrahatur, recidiva expectanda est. Pariter qui in accessionibus nimium potant, tardiùs sudant, quod si parcè bibant sitius multò sudore diffluunt, & à febre liberantur.

Sudores qui cohibendi. V. Sudori autem modus esse debet, nam omnis immodicus etiam criticus supprimendus est. Modum autem indicat pulsus, qui cum incipit minui & languescere vires laborare indicat, tuncque eo concidente cohibendus est, ne in syncopen ægros perducant, quod præstant refrigerantia & adstringentia. *Primò* aër eligatur frigidus, talisque arte paretur, & ventiletur flabello, hominumque frequentia vitetur, sudorque effluens non abstergeatur, quia sudor obstruit poros, abstersio verò eos aperit, ex *Arist. 2. probl. 12.* quicquid dicat *Paulus*, qui censet sudores esse abstergendos, aliàs, inquit, sudor sudorem allicit. *Secundò*, extrinsecus refrigerantia & adstringentia sunt admovenda, ut sunt faciei conspersio ex oxycrato, Epithemata sæpiùs præscripta, fotus præcordiorum ex decocto cidonior. balaustior. plantag. portul. malicorii, galan. acaciæ, hypocyst. & similium. Inunctiones thoracis, spinæ, extremorum ex oleis adstringentibus, *rosar. citonior. myrtillor. nenuph.* cum mucilagine seminis psyllii, citon. tragac. gummi arabici. Farina hordei ex aquâ, oxycrato, succo portulacæ subacta, hypochondriis apponatur. Non inutile quoque erit pulsibus epithemata adhibere, quia totum corpus refrigerant. Sed & odor camphoræ aquâ rosar. dissolutæ juvare creditur. Interius laudantur *trochisci de terrâ sigillatâ, de carabe, cum syr. de rosis siccis, limon granator.* myrtillorum & aquis. idoneis. ℞ *conserva rosar.* ℥j. *pulver. triasant. margarit. prapar. ana* ʒß. *Cornucervi usti, spodii ana* ℈j. *cum. syr. de rosis siccis f. Electuarium.* Et hæc de febrium symptomatis.

DE

DE FEBRIBVS
Malignis & peſtilentibus.
LIBER QUARTUS.
CAPUT PRIMUM.
De morbis epidemicis & ſporadibus.

I. ABſolutâ ſimplicium febrium tractatione, ad peſtilentes veniamus, de quibus antequam agamus, quædam prælu-dii causâ explicabimus. Primò agemus de morbis epide-micis & ſporadibus, ſecundo de morbis malignis & be-nignis, tertiò de contagio, faciunt enim plurimum ad febris peſtilen-tis cognitionem.

II. Morbi igitur dividuntur in ſporadicos & communes. Sporadici ſunt morbi diverſæ naturæ, qui homines ſeorſim prehendunt & detinent, ut cum unus febre pituitosâ, alter dyſenteriâ, alius calculo laborat, ſolentque ex particulari cujuſque vitio & errore, in ſex rebus non naturalibus provenire. Communes vero qui in eundem modum affligunt, quando eodem tempore, eodemque in loco plurimi, aut omnes quomodolibet viventes, eodem morbo conſimilique corripiuntur, Græci παγκοίνους vocant, ſolentque indifferenter omnes occupare, tam juvenes quàm ſenes, tam viros, quam fœminas, tam aquæ quam vini potatores, & propterea horum cauſa communis eſt, quà ſcilicet omnes utuntur. Sunt autem communes hi morbi vel endemii, vel epidemii; endemii vernaculi (quos *Hippocrates* ἐπιχώρια νοσήματα nuncupat) aliquâ regionem infeſtare perpetuò ſolent, propter communẽ alicujus rei uſum, ut ſtrumæ hiſpanis, lues venerea indis; Epidemii verò ubique graſſantur, & ſunt vel pernitioſi, tuncque peſtilentes vocantur, vel non ſunt pernicioſi & ſimpliciter dicuntur Epidemici, *primo acut. com. 9.* Vocantur epidemii quaſi in populum ſparſi, cum ab externâ causâ accidant, ſicut endemii quaſi in ipſo populo nati, ex peculiaribus cauſis illi populo communibus. Sed dices Hippocratem in *libris Epidem.* conſti-

constitutiones quasdam recensere in quibus varii diversique morbi infestabant, unde Epidemios morbos à sporadibus non videtur distinxisse. Respondeo fieri posse ut varii morbi in epidemicâ constitutione grassentur, quibus tamen ex communi causâ aliquid commune accedet, quod eos in unam quasi Naturam coget, nam vulgari proverbio fertur in pestilenti constitutione reliquos morbos facessere in pestem, scilicet quia illis communis quædam malignitas adjungitur: Causa enim communis tantùm agit secundum patientis dispositionẽ, unde cum varia sint hominum temperamenta, & in illis varii humores dominentur, quid mirũ si in varios incurrant morbos, qui tamen habebunt aliquid inter se cõmune, à communi causâ profectũ. Communis autẽ causa aër ab omnibus statuitur; Alii addunt communem victus rationem, alii communes labores, communes occupationes, quæ

Aër. seorsim sunt consideranda. De aëre dubium non est, quo omnia viventia fruuntur, quando igitur alteratur, corpora nostra perinde alterat, & immutat, sicque causa communis est. Verum non tantùm communes morbi ex aëre, sed etiam sporades generantur, ut docet *Hippoc. 3. aphor.* ubi varios morbos recenset ex aëris constitutione prodeuntes. Verum in his aër primariâ causâ non est, nisi additâ victus ratione cujusq; peculiari: in communibus vero aër præcipua causa est. Quod vero victus rationem spectat rarò ab eâ morbi communes procedunt, sed quia interdum contingit communem esse vivendi rationem, ut in annonæ caritate fieri potest ut eâ de causâ interdum morbi vulgares in populum grassentur, unde *Galenus 2. de Nat. humanâ textu 3.* reprehendit *Hippocratem* qui unicum aërem causam communium morborum statuebat, siquidem fame grassante in Aeno, qui leguminibus vescebantur, cruribus debilitabantur, qui vero ervum edebant, hos genuum dolor corripiebat, sic ex frumento ciboque putri & aquâ infectâ, communis morbus sæpe exercitus graviter corripit. Verum rarior hæc causa est, quia vix eadem victus ratio singulis esse potest, etiam in magnâ fame, quia seorsim sibi quisque consulit, asser-

Victus ratio. vatque curiosè quæ in posterum utilia sunt futura. Communes autem labores & occupationes possunt quidem esse causæ morborum communium, ut fossores, manus habent callosas, qui humeris sal & onera gestant scapularum incurrunt gravedines, inflammationes & tumores, * inquit *Augenius*, sed tamen prædicta non sunt causæ morborum Epidemiorum, non sunt enim naturâ suâ causæ communes, sed tantum ex peculia-

peculiari cujusque vitæ instituto, & electione hominum, unde quia multi eandem vitæ rationem profitentur, ea causa fit communis, sed morbum non generat epidemium, quia naturâ suâ communis non est, ideoque nec omnes indifferenter afficit, nec afficere apta est, sed tantùm eos qui sponte eam eligunt, Ideo cum morbus Epidemius *ex 2. de Nat. hum.* omnes juxta afficiat, tam juvenes, quam senes, viros quam mulieres, tam qui multum quam qui parum laborant, tam vinum quam aquam bibentes, morbi hi prædicti non possunt censeri Epidemii, sed potius vel endemii, vel sporadici, siquidem morbo Epidemio quamvis omnes in aliquâ regione non laborent, nemo tamen ab illis certò tutus esse potest, at à prædictis quilibet sese tueri poterit qui voluerit, quia unicuique liberum est eam vitæ rationem sequi, vel rejicere. Ergo communis ille morbus est quem causa Naturâ suâ communis parit, vel manca divisio erit morborum in epidemios & endemios, quod asserere non est piaculum.

CAP. II.

De morbis malignis & benignis.

I. Maligni morbi nomen tam variis attribuitur morbis, ut non sit facile eum definire: *Galenus 1. prorhetic.* ait esse morbum, qui etsi periculosus sit, spem tamen salutis non adimit, quæ definitio etiam cuilibet acuto convenit. *Sed 4. meth.* definiens ulcera maligna, ea esse ait, quæ omnibus ritè factis non sanantur, quæ definitio, *inquit Argenter.* morbis magnis ex propriâ ipsorum naturâ convenit, sed malè, nam magni morbi cedunt remediis ritè administratis, nisi simul sint maligni, nam si non cedant, malignitas subest; A more morbi sumitur maligni & benigni differentia, qui mos differt à magnitudine. Alii describunt malignum morbum, qui occultè & furtim nos invadit, quales sunt multæ malignæ febres, quarum calor blandus mitisque apparet, cum tamen postea ex Improviso jugulent; Benignum contra vocant eum qui palam grassatur, & symptomata sua prodit. Sed hæc quoque definitio non est universalis, etsi enim sæpe malignorum morborum symptomata sæva non appareant, interdum tamen vehementiam suam ostendunt, ut ulcera nervorum, venenorumque genus omne. Rectius itaque morbum malignum vocant alii, eum cujus *Definitio morbi maligni, & benigni.*

ſymptomata ſæviora ſunt quam Natura & eſſentia illius poſtulet, ſic malignam febrem judicamus, quæ cum parva mitiſque videatur, vehementia tamen habet ſymptomata, ſicut in peſtilentibus calor mitis videtur, urinæ concoctæ apparent, & tamen reliqua ſymptomata gravia ſunt, id autem fit quia cauſæ febrili aliquid adeſt occultum, quod ad cauſas manifeſtas reduci nequit, ſed ad totius ſubſtantiæ proprietatem, ſic Elephantiaſin morboſque venenatos malignos cenſemus, quod eorum Natura ad manifeſtas qualitates reduci non poſſit, ſic homines malignos vocamus, qui ſpeciem præ ſe ferunt bonitatis, & expreſſa habent indicia virtutū, interea tamen facinoroſi ſunt. Quidam omnes malignos volunt eſſe peſtilentes, nec ullam inter eos diſtinctionē faciunt, ſed malè, nam peſtilentes ſunt Epidemii, maligni vero poſſunt eſſe ſporadici; *Secundò* cauſis differunt, nam peſtilentes omnes vult *Galenus*, naſci ex cauſâ communi ut aëre, maligni vero ſæpe ortum habent ex cauſâ particulari, ſic ex phlegmone hepatis, ventriculi, diaphragmatis, febres malignas fieri vult *2. prorhet. textu 22.* Maligni igitur morbi nomen latius patet quam peſtilentis, omnis enim peſtilens malignus eſt ſed non contra, unde rectè reprehenditur *Fracaſtor.* ab *Argenterio*, quod peſtilentes febres definierit quæ ut plurimum occidunt, malignas verò quæ aliquando occidunt, aliquando ſunt ſalubres; Promiſcuè tamen ſumuntur peſtilentis & maligni nomen, cum tantum gradibus differre videantur.

Cauſa. II. Maligni autem morbi cauſæ petuntur vel à partibus affectis, vel ab efficientibus cauſis. *A partibus affectis* ut vulnera articulorum & nervorum maligna eſſe ſolent tùm febres ex viſcerum inflammationibus ortæ. A cauſis efficientibus, ut ab aëre maligno, humoribus malignis, quales ſunt bilis atra, & æruginoſa. Hæ cauſæ vel tales ſunt Naturâ ſuâ ut venena, quæ totâ ſubſtantiâ agunt, vel alteratione & corruptione malignitatem acquirunt, ut cum bilis flava in æruginoſam & atram degenerat.

Signa. III. Cognoſcuntur autē morbi maligni ſecundum *Galenum*, ex morbi naturâ, ex cauſis, ex partibus affectis, ex ſymptomatis, quidam enim morbi Naturâ ſuâ benigni ſunt ut diaria, quidam maligni, ut cancer, elephantiaſis, febris peſtilens: Cauſæ quædam benignos morbos procreant, ut ſanguis, quædam malignos ut bilis atra, æruginoſa, aër peſtilens, virus infectæ mulieris, venena, putres, corruptæque aquæ. Partes affectæ malignos morbos indicant, ut in nervis, pudendo, cor-

poribus

poribus male affectis maligni fiunt morbi, in carne vero & corporibus salubribus benignioris. Symptomata quoque varia sunt & magna, ut in parvâ febre sitis magna cum lingue nigredine, delirio, &c. diversaque ea sunt pro naturâ causæ, nam alia profert bilis æruginosa, alia venenum assumptum, ut capite de febre malignâ dicemus.

Cap. III.

De Contagio.

I. Contagium ut nomen sonat, est similis morbi communicatio, vel infectio ab uno in alium transiens; Non enim qualitas sola communicatur, ut cum à febriente aliquis calefit, non dicitur per contagium calefieri, sed tantum cum substantia patitur & corrumpitur, similisque morbus transit in vicinum, si enim morbi forent diversi non possent dici ex contagione nati, sicut quando aut veneno hausto, aut ab animali virulento demorsus quispiam male habet, ex contagione id non patitur, quia non est morbi communicatio, prædicta enim quamvis venenata sint, non sunt tamen morbosa, sic torpedo quæ stuporem inducit, non est tamen stupida.

II. At quamvis ex contagio morbus consimilis generetur, ipse tamen morbus non cõmunicatur, nam accidens non transit de subjecto in subjectũ, tum morbus ab uno in alium transiens afficeret prius corpus inanimatum, ut aërem aut vestes, nec symptoma transit, cum morbum perpetuò comitetur, sed sola causa morbifica ab ægrotante in alium proficiscitur, quæ ut plurimum vapor est, vel humor, ut in scabie & lue venerea. Debet autem in omni contagio analogia quædam esse patientis ad agens, aliàs irrita erit actio, ut pestis quædam est bobus, quædam hominibus; sic achores caput tentant, phtisis solos pulmones inficit. Consistit autem hæc analogia vel in arcanâ qualitate, & inexplicabili plurium inter se sympathiâ, cujus plurima sunt in rebus naturalibus exempla, unde quidam sani facilius peste inficiuntur, quam alii malè habentes, & qui ab uno infici non potuit, ab alio morbum contrahet. Sympathia hæc intelligenda est inter corpus quod primò affectum est, & illud quod deinde afficitur, nam inter venenum ipsum & corpora affecta potius antipathiâ est quam sympathia. Vel consistit in manifestis qualitatibus, ut temporaturâ, corporis ha-

 bitu,

bitu, &c. hinc corpora calida humida, rara, cacochymia, facilius afficiuntur, alia verò difficilius alterantur, & veneni vim superant.

III. Fit autem contagium tribus modis, aut per contactum, aut per fomitem, aut per aerem intermedium. Ubi notandum omnem contagionem esse cum putredine, aut magnâ corruptione, non tamen omnem putredinem aut corruptionem esse contagiosam, ut docent febres tertianæ, quartanæ, tum quia putredo summa non est, & eximia, & multæ activitatis vapor lentus non est & viscidus, tum propter occultas qualitates, ob quas naturæ vires non potest superare, nam si quod exhalat est facilè resolubile, & paucæ activitatis, ideo nequit similem morbum inducere, & hæc tria requiruntur in contagio, putredo scilicet, lentor, & analogia, putredo si adest debet esse sordida & lenta, ut docent scabies, tabes, pestilentes febres cum bubonibus. Sed interdum contagium citra febrem apparet & putredinem, ut in elephantiasi, lue venereâ, & quibusdam pestilentibus in quibus ægri interdum sine ullo putredinis signo moriuntur, ideo accusanda est fomitis prava qualitas, cujus in parvâ quantitate magna est virtus, ut in hystericis symptomatis, & scorpionum veneno cernere licet. Non est enim credendum morbos contagiosos esse omnium maximos, siquidem nec ardens febris, nec pleuritis, nec convulsio, nec cholera, nec apoplexia, qui morbi sunt & periculosissimi & maximi contagio inficiunt, contra morbi placidissimi, ut scabies, ophtalmia sunt contagiosi.

Contagium per contactum. IV. Contagium per contactum fit in pomis, uvis, quæ vicinas putrefaciunt, si ipsæ prius putruerint, sic partibus gangrenâ affectis serpit contagium ad cor usque, quoniam simile sibi simile generat, pars putrida corrumpit calorem alterius sibi analogæ, sicque & ipsa corrumpitur. *Contagium per fomitem.* Contagio per fomitem fit, quando vapor, vel humor morbificus in quapiam re ita continetur & servatur, ut postea alium contactu suo inficere possit. fomes verò id dicitur quod vaporem illum excipit & retinet. Debet autem vapor vel humor, (ut sanies bubonum, carbunculorum, sudor, sordes) calidus esse & subtilis ut putrefaciat, & penetret, tenax tamen & viscidus ut adhæreat, totâ substantiâ nobis infensus, ut nos inficiat; ex omnibus quidem corporibus aliquid perpetuo effluit, quod quia facilè resolvitur, aut totâ substantiâ non operatur, inficere nequit. Fomes vero, ut causam morbificam excipiat, conservetque, debet esse rarus, & spongiosus, ut lana; Non debet

debet esse nimium calidus, quia calor dissipat illa seminaria, nec admodum frigidus, quia gelu impedit illorum actionem; *Tertiò* debet esse in debitâ quantitate, ut agat & inficiat. Corpora quæ fomitis loco esse possunt, enumerantur fermè omnia xiij. *Levitici*, ubi Moses agit de contagio Leprosum, scilicet corpora lanea, linea, pellicea, subtegmina, stamina, ligna foraminulenta & rara, parietis ipsi si sint situ quodam obsitu & non perflati, addamus pilos, ut feles & canes in pilis suis pestem deferre possunt. Aës, aurum, argentum, marmora, & cætera quæ porosa non sunt, sed densa & solida, seminaria contagionis retinere non possunt, unde quidam nimis religiosè aurum ab homine infecto profectum, etiam lotum, non audent contingere. Conservat autem fomes causam morbificam diutissimè si non perfletur, sicut odores, foetores fumi, diu conservantur in vestibus. Quæsitum fuit à recentioribus an pestilens contagium remaneat in cadavere mortuo. *Rondeletius* negat cadaver esse contagiosum, seque ejusmodi corpora innoxiè secuisse refert, mortuo siquidem animali perit omne venenum, tum refrigeratum cadaver nullum de se vaporem emittit, tum ob convenientiam & analogiam viventium inter se, facilius procedit infectio à vivente quam à cadavere. At potius crederem cum *Ioubertio* plus periculi latere in mortuo quam in vivente, quia calor nativus venenum aliquantulum retundit, unde à cadaveribus insepultis pestis sæpenumero oritur. Refert *Thucidides* peste Atheniensi, canes & corvos qui cadavera peste infectorum attingebant omnes interiisse. Refert *Fernelius* ex esu lupi rabidi canes actos fuisse in rabiem, quod si aliud venenum remanere potest in cadavere quidni pestilens? Et quidem mortuo animali non interire venenum ostendunt maculæ quæ sæpe post mortem se produnt, nec ratio ulla esse potest cur venenata illa putredo quæ hominem extinxit etiam ipsa extinguatur, Et cum videam diutissimè servari venenum in vestibus, cur non servabitur pariter in cadavere. Dicendum igitur in recens extincto cadavere, ubi semel refrixit, poros claudi, minimamque fieri expirationem, propterea minùs tunc inficere ejusmodi corpora, at maximum periculum impendere cum putrescere incipiunt, & foetere, tunc enim plurimos emittunt vapores pestilentes & malignos, ac maximè pernitiosos, qui quamvis de mortuo corpore exspirent, tamen quia prioris malignitatis vestigia retinent, pestem inferre possunt. *Tertia* demum contagii species ad distans usque propagatur, cum vapores putridi qui ab infecto

An cadaver possit esse fomes contagii pestilentis.

Contagio ad distans.

fecto corpore exspirant, per aërem medium delati, adstantes inspiratione, aut insensibili perspiratu inficiunt, qui vapores si copiosi fuerint longè lateque propagantur, & disseminantur, sic pestis sæpè ex unâ regione in aliam defertur. Aër autem qui vaporem hunc contagiosum defert, interdum illi contrarius est, si sit nimium frigidus, aut fervens, tuncque illum extinguit, interdum vero similis est, aut saltem non est contrarius, tuncque fovet & accelerat, augetque malignam illam qualitatem, promovetque contagionem. Plura videantur apud *Fracastorium*.

Cap. IV.

De natura pestis & febris pestilentis.

I. Distinguenda primum est pestis à febre pestilenti nam dari pestilentes sine peste docuit *Galenus 3. in 3. Epidem.* Sunt autem febres malignæ & pernitiosæ; sed differunt à peste, quod hæc sit epidemia & vulgaris, ortumque habeat ex aëre & causâ communi, illæ vero ex interno humorum vitio oriantur, nec grassentur in obvios. Possunt enim humores corporis nostri adeo corrumpi, tantamque concipere malignitatem, ut in venena degenerent, & more pestis interimant, unde distinguit *Duretus* inter pestilentes & pestiferas, has vocat pestilentes illas verò pestiferas. De utrisque agemus, & primùm de ea quæ verò pestilens est; Est autem febris epidemia, maligna contagiosa, quæ definitio essentialis esse non potest, nec explicat ideam morbi, cum non detur per differentias proprias, sed tantùm accidentales, nam Epidemium, malignum, contagiosum sunt accidentales differentiæ morbi & conveniunt plurimis morbis qui sunt sine febre, tantùm abest ut ullam febris speciem definiant. Potius ergò descriptio est, quam vera definitio, cujus singulas partes seorsim examinare oportet.

II. Diximus pestem esse febrem, quod tamen maximè dubium est, negant enim plurimi omnem pestem esse cum febre conjunctam, ut *Massaria*, *Petrus Salius*. Contra autem *Mercurialis*, *Cardanus* aliique à peste febrem separari non posse contendunt, quod tamen repugnat veteribus, præsertim *Galeno*, qui pestes sine febre esse posse scriptis tradiderunt *Hippocrates 3. Epidem*, symptomata pestifera quæ recenset, ait

ait fuisse partim cum febre, partim sine febre, *Galenus* bolum armenum commendat ad pestis curationem, eamque præbet cum vino, si febris absit, innuens pestem non esse semper cum febre: *Paulus* dolorem colicum pestilentem recenset. Et ratio suffragatur, nam interdum à veneno jugulantur homines, antequam humores putrefiant & accendantur, unde mortes repentivæ sine gravi symptomate contingunt, ut refert *Plutarchus in Romulo*, homines Romæ ex peste absque morbis periisse, scribit *Iacobus de Partibus*, se vidisse ægros sine febre, aliisque symptomatibus qui statim interibant. Cum enim aër venenatâ & occultâ qualitate operatur, non semper putredinem infert. Sed hæ pestes raræ sunt, sæpiùs autem cum febre contingunt. Sic *Hippocrates libro de flatibus* dividit febres in communes & particulares, Communes vocat pestem, sed non sequitur omnem pestem esse febrem. *Secundò* pestis est morbus acutus, ergo habet febrem comitem: nam à morbis acutis febres sunt inseparabiles, *1. aphor. 7.* quod tamen non est semper verum, nam apoplexia, tetanus, sunt morbi acuti sine febre. Alii dicunt morbos acutos, vel esse naturâ suâ tales, vel ratione partis affectæ, priores semper esse cum febre, non autem posteriores, quod etiam non est necessarium, nam qui ex veneno intereunt sæpe sine febre moriuntur. *Tertiò* ex Galeno, pestis habet insignem putredinem circa cor, & proinde febrem insignem quæ comes est putredinis, quod pariter non est sempiternæ viritatis, non enim semper putredo, sed interdum etiam venenata qualitas & occulta fatigat, nec semper ad axillas, sed etiam ad aures, ad inguina humor detruditur, indicio putredinem non semper esse circa cor. Si septica partes putrefacere possunt citra febrem, quidni & venenum pestilens?

III. Præterea dicitur *Epidemica*, quia est ex genere morborum vulgarium, nam ut docet *Galenus 3. Epidem, sectione tertiâ com. 2.* Non est certi morbi nomen vulgare vel pestilens, sed quicunque uno in loco multos invaserit, vulgaris est, qui si simul hoc habeat, ut multos perimat, pestis est, unde patet morbum hunc esse & vulgarem, & perniciosum, siquidem multos interimat. Si tamen in quapiam civitate peste unus tantùm laboret, non erit tamen negandum morbum illum esse Epidemium, etsi unus tantùm eo correptus sit, sufficit enim, ut epidemius morbus dicatur, si Naturâ suâ se multiplicare possit, ita ut * vulgaris sit actu primo, etiamsi actus secundus impediri possit. *Saxonia* vult quoque pestem esse morbum endemium, qualis est illa quæ *

Cairum & Byzantium quotannis exercere solet, sed malè, nam Endemii morbi sunt illi, qui perpetuo exercent & occupant aliquem locum ob vernaculæ causæ perpetuam præsentiam, Talis autem non est pestis, quæ scilicet regiones illas perpetuò non infestat, nec causam habet assiduam & vernaculam, etsi frequenter repetat, quia urbes populosæ sunt, admodum calidæ, aut aliis ex causis quæ Epidemii morbi naturam non tollunt.

IV. Addidimus in definitione esse *contagiosam*, quod magno mortalium damno confirmat experientia. Infert autem contagium tùm contactu, tum per fomitem, tùm ad distans, quia aër inspiratus ab ægris inficitur, qui postea alios inficit, & quia mobilis est semina pestifera longè lateque propagat, sic quoque sæpe delatis vestibus aliisque rebus infectis pestilentia in aliàs etiam dissitas regiones asportatur. Refert *Thucidites* plures contagio fuisse interemptos. *Hippocrates* tamen & *Avicennas* contagii non meminerunt; *Galenus* paucissima de eo scripsit, & valdè obscura. *Procopius libro 2.* de bello persico, scribit pestem Constantinopolitanam, minimè fuisse contagiosam, quod tamen non credit *Mercurialis*, historicumque fuisse deceptum putat, aut verba ab aliquo præter authoris mentem addita fuisse: nam veteres contagii vix meminerunt, sive quod illud non cognoverint, sive quod sub aëre illud complexi sunt; Non desinit tamen morbus esse contagiosus, unde non valet quod scribit *Salius* Hippocratem & Galenum audacter ægros peste laborantes, invisisse, nec curasse tanti mali contagia, in Ægygto & Syriâ Turcas non vitare infectorum concursum. Quid tum! fœlices illi sunt errore suo, quos mortis non urget metus, unde fit ut in illorum regionibus pestilentia tam multos interimat, quia sibi non præcavent, ut dixi *lib. 2. error. popular.*

Febris pestilens sine peste. V. Ex his patet febrem pestilentem differre à peste, quod hæc sit Epidemica, vulgaris, contagiosa, illa verò etsi non minus sit maligna & perniciosa, non tamen grassatur in obvios, nec contagione inficit, unde ægrotanti ipsi pestis est, non autem obviis & adstantibus, quam pestilentem sine peste vocavit *Galenus*, habetque veræ pestis omnia indicia, præter supradicta, & quod non à causis procatarcticis ut aëre infecto, sed ab internâ humorum pravitate oriatur, & quod tamen non est semper necessarium, possunt enim febres hæ etiam ex communi causâ ortum habere, etiamsi non sint contagiosæ, & verâ peste minus perniciosæ. Sed convenit cum peste in communi pernicie, quòd

quòd utraque prava sit, maligna & venenata, quam propterea definiemus febrem ex malignâ venenatâque humorum corruptione ortam. Tanta enim humorum in corpore fit corruptio, ut veneni vires acquirat, nam *sexto de locis affectis* eadem in corpore mala contingunt, & à lethali veneno, & ab humorum in corpore corruptione, sic *sexto Epidem 5.* quatuor constituit venenorum genera, unum ex feris venenum ictu fundentibus, alterum ex deleteriis assumptis, tertium ex pestilenti cœlo, quartum ex pravis succis in corpore genitis, aliisque in locis *Galenus* febrem ex veneno intus genito admittit. Cum igitur in communi naturâ, signis, curatione conveniant, de utraque simul agemus.

CAP. V.

An febris pestilentis natura consistat summa putredine.

I. QUæstio hæc difficilis est magnâque animi contentione utrinque agitatur. *Galenus* ab aliis putridis febrem pestilentem differre scribit tantùm excellentiâ putredinis, quæ talis tantaque est, ut veneni vires acquirat, Extremus enim cujusque rei gradus venenum est, sic quæ sunt extremè calida & frigida venena sunt, pariter & extremus putredinis gradus, venenaque in corporibus non nisi ex summâ putredine generari voluit *Galenus*, quæ putredo proprietates habet & effectus veneni, curaturque Alexipharmacis. *Primo de diff. febr.* omnes pestilentes scribit esse ex putredine, & si earum generationem spectemus, sive ex aëre, sive ex victus ratione, sive aliis de causis oriantur, omnes illas comperiemus tales esse quæ putredinem facere possunt. Alii non ex putredine, sed ex malignâ & venenatâ qualitate quæ totius substantiæ proprietate noceat, oriri existimant, ut *Fernelius*, venenumque non ex putredine, sed ex humorum corruptione generari, nec omnem corruptionem esse putredinem; *Primò* pestilentia tam hyeme, quam æstate, tam sicco quam pluvio, tam temperato quam intemperato Cœlo grassari solet, cum tamen illam magis æstate, æstuante aëre, affligere deceret, sic *Virgilius 3. Æneidos ex calidâ & siccâ,* Livius pariter Romæ grassatam pestem scribit ex nimiâ

 sicci-

ficcitate. *Secundò* putridam aëris constitutionem quanquam magna esse deprehendatur, plerumque sine pestilentiâ contingere videmus. *Tertiò* nulla putrida aut intemperata aëris constitutio potest in multas regiones vagari, At pestis tam latè interdum sævit, ut penè universum terrarum orbem occupet, nam cum propagatur in multas regiones per contagium, illic apparet nullam præcessisse, nullamque adesse putredinem; *Quartò* si putredo tanti mali causa foret ad omnes animantes illa pertineret, nec ratio ulla reddi potest cur homines potius quam oves suesve peste corripiantur. Respondent quidam causam non agere sine patientis dispositione, differt enim corpus à corpore, natura à naturâ, temperamentum à temperamento, propterea eadem omni animantium generi commoda non sunt, aut noxia, quando igitur aër hujusmodi inquinamentis plenus est quibus humana natura offenditur, tunc soli homines ægrotant. Sed hæc responsio adstruit occultas proprietates, nam quod omnia ab aëre non inficiantur, pendet vel ex causæ agentis debilitate, & quod non sit contraria cuilibet animanti, vel ex resistentiâ patientis, quod non potest dici de putredine, nam putris aër contrarius est omnibus iis animantibus, qui ipso sano puroque gaudent, nulla enim ratio est cur putredo aëris soli homini sit infensa. Quod si cætera animalia resistunt causæ agenti, habent id ex occultis proprietatibus, non à temperamento, nam si homo omnium temperatissimus noxam aëris vitare non potest, quomodo eam cætera animantia devitabunt? Jam igitur confugiendum est ad occultum aliquid, quod huic potiùs quàm illi sit contrarium, quanquam certum sit infecta fuisse interdum reliqua animalia, ut canes, feles, equos apud *Homerum* in principio *Iliados*. *Quintò* occultam adesse qualitatem probatur ex iis qui in peste absque febre subitò intereunt sine ullis putrefactionis notis. *Sextò* sæpe ex aurâ quantitate quidem paucissimâ sed qualitate valdè noxiâ pestis orta est, ut ex vaporibus ex antris, specubus subterraneis elevatis. Duo exempla id testantur, primum apud *Marcellinum*, in Seleucia milites Avidii Cassii, quodam foramine aperto, tam teter inde spiritus erupit, ut maximam pestem invexerit, secundum in Babyloniâ in Apollinis templo vetustâ quadam arcâ apertâ, tam pernitiosus inde halitus expiravit, ut pestis non modo inde orta sit, sed etiam ad Parthos usque dimanarit. *Septimò* idem docet contagio per fomitem, in quo exigua materiæ morbificæ portio in panno contenta tam gravia excitat symptomata, nam si sola adesset

putredo

putredo non posset non putrescere fomes ipse, cum id quod à putrido tangitur, putridum fiat. *Octavò* symptomata omnia venenum arguunt, statim corpus nigricans, lividum, fœtidum redditur, mors quoque unicâ die, aut saltem brevissimo tempore insperatò contingit, absque ullius putrefactionis indiciis, quæ tam citò non potuisset produci. *Nonò* ingentem putredinem sequitur ingens calor, at febres pestilentes sæpe sunt cum exiguo calore, exiguâ pulsuum & respirationis differentiâ, unde multò mitiores videntur esse ardentibus, aut cur ardentes non sunt pestilentes? *Decimò* ingens putredo non nisi à maximis causis fieri potest, nam cum pestis juvenes, senes, frigidos, siccos, humidos, calidos, viros, mulieres corripiat, vix potest in hâc corporum diversitate eadem fieri putredo quæ eximia sit & excellens, docendum igitur erat in quo consistat differentia inter putredinem pestilentium, & aliarum febrium, nam quamvis putredo interdum adsit, ut ostendunt ulcera, abscessus, bubones, fœtor, urinæ conturbatæ, ea tamen semper non adest, ut in febribus quæ nullam in pulsu & urinis mutationem obtinent, aut cum adest affectus, est venenum humores putrefacientis, potius quam ipsius febris pestilentis causa. Igitur cum constet omnes febres pestilentes non habere eandem putredinem, imò sæpe accidat ut ubi minora adsunt putredinis indicia, symptomata graviora contingant, ratio colligit præter putredinem adesse vim quandam occultam, quam medicamentis & venenis Medici inesse docent, & experientia etiam docet maximas & lethales putredines esse sine peste, ut in febribus ardentibus, quando ex iis ægrotantes moriuntur, quæ tamen non sunt pestilentes. *Vndecimò* accedit testimonium *Galeni 2. de Nat. humanâ textu 4.* qui pravos & morbosos vapores aëri permistos docet noxios esse totius substantiæ proprietate, non manifestâ qualitate. *Duodecimò* pestis remediis arcanis ut theriacâ, bolo armeno & similibus curatur, quod si arcanum est quod juvat, arcanum etiam erit quod nocebat. Nam verum non est quod quidam dicunt hæc tantùm siccando prodesse, nam alia dantur exsiccantia, quæ tamen non juvant, ut pumex, os sepiæ, conchiliæ, buccinæ ustæ, ipse *Galenus* docet theriacam occulta proprietate agere.

11. Ex prædictis concludendum videtur febris pestilentis naturam non consistere in putredine, quamvis putredo adesse possit & soleat, nam putredo sæpe gravis non est, quamvis morbus sit gravissimus, & sævissima habeat symptomata, imo interdum sine ullâ putredine mors sub-

subsequitur, quando causa externa tam subitô potenterque agit, ut, antequam humores putrefacere possit, interimat. Quando autem putredo adest, ea tamen non nisi quia veneno conjuncta est interimit. Et ex hâc putredine nomen suum desumit febris pestilens, nam si omnes humores putrescant, synochus & causos, cui putredini si præterea venenata qualitas adjungatur, synochus & causos fiet pestilens, unde observatum in pestilenti constitutione omnes fermè morbos converti in pestem, Putredo igitur sicut potest esse magna & eximia sine veneno, ita venenum potest esse sine putredine, Pariter potest utrumque simul adesse; nam qui distingunt ideam à more morbi rectè concipere possunt synochum febrem ab omnium humorum putredine dici, quæ est ejus idea, eandem esse pestilentem si occulta simul & maligna qualitas adsit, quæ est ejus mos. Et sic solvi potest quod quidam dicunt morem morbi non distingui à magnitudine, nec pestem à reliquis putridis, cum major & minor putredo non varient speciem, respondeo verum id esse per putredinem non distingui febrem pestilentem à reliquis, quia synochi ardentes, tam pestilentes, quam non pestilentes conveniunt in putredine, quæ utrisque communis est, sed differre in malignitate, quæ febrium prædictarum accidentalis est differentia, nam febris pestilens non est certi morbi nomen, sed omnibus fere morbis convenire potest, sicut malignitas apud *Galenum* cognoscitur non symptomatis ullis, sed symptomatum morbi pathognomicorum vehementiâ. Igitur si causam externam scilicet aërem spectemus, tantam in eo malignitatem interdum reperiri fatendum est, ut sine putredine humorum veneni instar interimat, quia spiritibus admistus statim cordis vires labefactat, sic referunt historiæ homines sæpe subitò mortuos concidisse. Sed si diutius agat in corpus, humores putrefacit, idem de contagio dicendum, nam causæ hæ procatarcticæ occultâ proprietate agunt & humores putrefaciunt; Adesse autem putredinem ostendunt symptomata putridis communia, horrores, inquietudines, ciborum fastidium, capitis dolor, linguæ orisque siccitas, sitis, bubones, carbunculi, & similia quæ putredinem & febrem arguunt, sed hæc putredo ut diximus ideam febris constituit, ut sit synochus, vel ardens, alteriusve generis, sed ut pestilens fiat venenata qualitas adsit necesse est, at patet quia habet effectus veneni, solisque curatur alexipharmacis, universum corpus corrumpit & immutat sicut venenum, humoresque putrefacit, unde

de concludendum raras esse pestes quæ non sint cum putredine, non in putredine tamen, sed in venenatâ qualitate earum naturam consistere.

Cap. VI.

De causis febris pestilentis.

1. CAusæ febris pestilentis vel sunt internæ vel externæ. Externas ad quatuor reducemus, ad aërem, ad cibum & potum, ad contagium, ad veneficia. *Galenus* & *Hippocrates* solius aëris & cibi meminerunt, recentiores verò reliquas addiderunt. Aër si naturalem suam servet constitutionem quam habere debet, nullam pestem, nullosque morbos generat, sed tantùm cum præter naturam disponitur. Alteratur autem tum in manifestis qualitatibus, caliditate, humiditate, tùm in propriâ substantiâ, quas mutationes cœli statum vocare consueverunt. Alteratur secundum regionum situm, si in sublimi, si in concavo sitæ fuerint, si ad orientem, vel occidentem spectent, si terra fuerit argillosa, sulphurea, aluminosa, maritima. Inde aër immutatur, morbique fiunt populares & vernaculi, qui perpetuò regiones illas obsident. *Secundò* aër alteratur ex anni temporibus, sic qui hyeme fuerat frigidus, æstate fit calidus, nullaque pestis generatur, cum naturaliter anni tempora per vices sibi invicem succedunt. *Tertiò* alteratur ex peculiari cœli statu, temporibusque anni præter naturæ ordinem immutatis, sic *tertio Epid.* pestilens status describitur. *Annus austrinus, pluviosus, à ventis in totum silens.* Particularis hic cœli status, vel tantùm calidus est & humidus, vel in propriâ substantiâ aër immutatur, quandoquidem quæ in peste contingunt, non tantùm à calido & humido, sed & à vi potentiori oriuntur, inde non alterantibus tantùm, sed & aliis remediis pesti medemur. Hæc aëris immutatio, vel putredo est, vel occulta quædam & malefica aëri impressa qualitas. Putrescere autem posse aërem experientia testatur, tum *Aristotelis* authoritas, qui omnia præter ignem putrescere posse scribit, Aër quidem si sincerus purusque foret, nunquam putresceret, tùm quia humidior fieri non potest, cum sit primum humidum, tùm quia putredo est passio misti. At apud nos elementa pura non reperiuntur, unde mirum non est si putrescant. Putredinem hanc habet aër vel à seipso, quando conclu-

Prima causa Aër.

clusus, nec difflatus prohibitâ transpiratione corrumpitur, ut de militibus Cassii, & Babyloniæ acrâ supra diximus, vel ob putrium vaporum permistionem, cum ex voraginibus, specubus, insepultis cadaveribus tetri vapores aërem inquinant; Sed non tantùm putredo, sed & potentius aliquid diviniusque aëri permiscetur, nam referunt historiæ non ex solâ calidâ & humidâ intemperie, sed etiam ex calidâ siccâ, imo etiam ex frigidâ pestem oriri posse; cum igitur in omnibus aëris intemperiebus pestes fieri possint, necesse est confiteri aliquid occultum esse cujus ratione pestis generetur, sic *Hippocrates* scribit aërem habere in se morbidam quandam excretionem, νοσηρὴν ἀπόκρισιν, quam explicat *Galenus* exhalationem proprietate totius substantiæ, non simplici qualitate noxiam, μιάσματα dicuntur *libro de flat.* Morbosa vocatur per excellentiam ob sævum morbum quem inducit. Sic divinum Hippocratis explicat *Galenus* aëris constitutionem, non manifestâ qualitate, sed occultâ infestam, quam totius substantiæ proprietatem vocat.

An à cœlo fiat pestis.

11. Aëris hanc alterationem à Cœlo interdum proficisci *Fernelius* cum Astrologis contendit, ideoque jussisse *Hippocratem in prognosticis*, ut Medicus observet si quid in morbis adsit divini. Contra alii id prorsus negant, sicut enim hæc inferiora suo contrario non carent, ita cœlestia omnis corruptionis & mutationis sunt expertia, malè enim quis inferat, Cœli inest vis movendi, ergo est quiescendi, imò cum minimè sit aptum ad contrarietatem suscipiendam, unâ re positâ, contrariam licet excludere, quia enim Cœlum movetur, ideo nequit quiescere. Pariter quia cœlo inest vis benefica & salutaris, omni maleficâ destitutum esse necesse est. Hinc *Aristoteles 9. metaph. cap. x.* in æternis neque malum, neque errorem, neque corruptionem inveniri testatur. Inde *Averrhoes* refutat Astronomos, qui stellas quasdam fortunatas, quasdam infortunatas statuunt. Deinde quod conservat ac continet, cæterisque est veluti forma, minimè potest inficere id quod conservat & continet, sed Cœlum & Astra sunt hujusmodi, Insuper si constellatio esset causa pestilentiæ, pestis universum orbem invaderet, cum ubique reperiri possint quidam ad causæ efficientis vim suscipiendam dispositi, at pestis certas tantùm regiones invadit. Quin etiam inutile esset *Hippocratis* consilium, *citò, longè, tardè*, cum Cœlum terram undique ambiat. Ideo per *Divinum* illud, quod observari jubet *Hippocrates*, non intelligunt vim ullam è Cœlo in aërem demissam, sed

cum

cum *Galeno* peculiarem aëris nos ambientis constitutionem. Non est tamen negandum posse vi causarum cœlestium excitari pestem, sed per accidens, cum varia sydera contrariis dissidentibusque viribus prædita concurrunt, & ad diversa respiciunt, hinc omnes æstates nec sunt æquè calidæ, nec æquè serenæ, sic ab iisdem concursibus variis potest aër ità alterari, ut inimicus fiat modo hominibus, modo aliis animantibus, & pestes à syderibus inductæ sæviunt tam hyeme quam æstate, tam sub calido quam sub frigido cœlo. Quamvis igitur cœlum singulaque sydera vim habeant salutarem, tamen cum contrarias vires obtineant, fieri potest ut ex vario contrariarum virium concursu aër noxius evadat, & sicut varias in Mundo alterationes efficit, ita & pestem inducat. Sic calidus aër quamvis beneficus sit & salutaris tamen quosdam in morbos præcipitat, quorum corpora vitiosis humoribus scatent. Non placet tamen quod Astrologi superstitiosi ad præteritos aspectus pestem referunt, *Cornelius Gemma* pestem anni 1575. refert ad influxus anni 1571. & lenticularem Fracastorii quæ fuit anno 1528. refert Cardanus ad annum 1524. Quod non potest locum habere in causis naturalibus, nam tantùm præsente causâ sequitur affectus, nec est verisimile quod præsens causa non perficit, absentem perficere posse, sic recedente sole, recedit calor, pluviæ, serenitates, annonæ caritates fiunt quamdiu causæ sunt in actu, & cum salutaris est constellatio, vix fieri potest ut quæ insalubris per plures ante annos soluta fuit, forsitan nunquam reditura, suos tunc prodat effectus, qui tunc à nullâ causâ dependerent. Non est credendum ullas stellas esse infœlices, omnes ad universi commodum factæ sunt, sed per accidens tamen nocent, quatenus variè concurrunt, & vario se modo respiciunt, ut alibi plenius explicavimus in Pathologiâ.

III. Post aërem succedit ratio victus, quam quidam nolunt inter causas pestis debere recenseri, nam quamvis ab alimentis aut naturâ suâ pravis, aut aliundè vitiatis, generari possint morbi pestilentes & maligni, veram tamen pestem fieri non posse tradunt, quæ morbus est Epidemius & vulgaris, fieri enim vix potest ut plurimi eâdem prorsus victus ratione utantur, aut si id contingat, rarum est admodum. Attamen *Galenus* libris de cibis boni & mali succi meminit cujusdam pestis quæ ex pravo victu, pravisque alimentis orta est. Refert *Cesar in commentariis* Massilienses gravi peste fuisse conflictatos, quod in obsidione vetus panicum, hordeumque exoletum edere, fame coacti fuissent; *Secunda causa victus ratio.*

 unde

unde quia sæpe ea incidunt tempora, in castris, & annonæ caritate, ut eadem vivendi ratione homines uti cogantur, inde ex pravis succis in corpore genitis, non pestilentem modò febrem, sed & pestem oriri posse fatendum est, unde *Galenus 2. de nat. humanâ* Hippocratem reprehendit, quod in unum aërem omnes morbos, communes retulerit, & ejusmodi pestis plura apud authores adsunt exempla.

Tertia causa Contagium. IV. Prædictis ex causis prima origo pestis est, sed pestis semel genita potest aliis regionibus communicari & sævire per contagium, quamvis iis in locis nullum sit aëris vitium, nulla sit annonæ caritas, nulla pravè vivendi necessitas. Non enim semper aër, cibus, potus, e sunt causa pestis, sed contagium, defertur aliunde fomes pestis in linteis, vestibus, & uno in loco unus aut alter peste correptus per contagium regionem integram inficere potest, ubi nulla præcesserat aëris corruptio. Verum primò necesse fuit ex causâ communi alicubi incepisse, quæ deinde potest sese in varias regiones propagare. Sic docet *Galenus* pestem Atticam ex Æthiopiâ per contagium venisse, & experientia quotidiana id ostendit, unde sedulo cavendum est, ne merces, lintea, aliave ejusmodi ex infectâ regione in aliam deportentur.

Quarta causa veneficium. V. Alterius causæ meminerunt historici, scilicet veneficii, nam refert *Livius lib. 8. Decadis primæ*, Claudio Marcello, & Tito Valerio Consulibus, pestem Romæ maximam fuisse ex venenis quæ Matronæ decoquebant, ex quibus per indicem ancillam deprenhensis centum septuaginta fuerunt damnatæ. Scribunt *Dion. Nicæus, & Xiphilinus*, Commodo regnante pestem in urbe grassatam fuisse, quæ unâ die bina hominum millia interficeret, cum malefici homines mercede pellecti, res venenis oblitas in alios conjicerent. Vulgo creditur pestem quæ pecora & armenta affligit, à veneficis sortiariis inferri. Testatur *Fallopius* maleficorum operâ fomitem contagiosum, ex cadaveribus peste defunctis & elixatis concinnari, quo ostiorum pessulos, repagula, manubria, limina, postes illinerent, & sic plurimos contactu pestifero interire.

Causa interna. VI. Causa interna humorum est venenata qualitas, interdum putredini conjuncta, interdum sine illâ consistens. Venenum siquidem adesse superius ostendimus, quod proprietates adsint & effectus veneni, curaturque alexipharmacis, nam veneni instar corpus brevi tempore immutat, partes corrumpit, lividas, nigricantesque reddit, qui sunt

sunt effectus veneni 6. *de locis affectis*, quamvis venenum hoc ut plurimum si diutius in corpore retineatur, id est, nisi statim interficiat, humores corrumpere & putrefacere soleat, unde recentiores quidam cum *Galeno* tantùm excellentem putredinem faciunt causam internam pestilentis febris, sed malè ut supra diximus. Negat tamen *Mercurialis* venenum in corporibus humanis ab internâ causâ generari posse, nam cum author omnium actionum sit calor, fieret vel à calore naturali, vel ab extranea, non à nativo quia hic est author vitæ & salutis, nec à præternaturali quia nihil agit supra vires suas, ut vis veneni major est, quam potentia caloris naturalis, unde ait tantùm aliquid simile veneno in corpore generari, non autem venenum propriè dictum. Contraria tamen est *Galeni* & recentiorum opinio, nam si effectus adsunt & proprietates veneni, cur negabimus venenum propriè dictum adesse, eosdem effectus edunt, eademque symptomata, dolores, lipothymias, dementias, Conveniunt quoque in celeritate mortis, æque citò interimunt, præterea æquè cito corrumpunt & putrefaciunt corpus nostrum: Demum eorum in minimo quanto maxima est virtus, ut in hystericis mulieribus & epilepsiâ sympathicâ cernere est, quod ostendit humores illos corruptos occultâ proprietate agere. Unde *Mercuriali* responderi potest, non esse necesse omnia à calore fieri, cum multa totius substantiæ, occultarumque qualitatum vi peragantur, etsi calor inserviat non ut agens primarium, sed ut instrumentale.

An venenum in corporibus possit generari.

VII. Quidam etsi concedant venenum in corporibus nostris posse generari, negant tamen fieri illud nisi ab insigni humorum putredine, & propterea pestilentis causam internam esse, & putredinem insignem, cum insignis putredo venenum fit. Fatendum quidem ut plurimum adesse insignem putredinem, sed ea potius effectus est veneni quam causa, nec verum est venenum semper sequi putredinem, siquidem à digito pedis epilepsia, ab ore ventriculi convulsio, ab utero hysterica symptomata, mortesque repentinæ fiunt, sine putredine, ex solâ humorum corruptione, quâ inimicam naturam adipiscuntur, sic sanguis corruptus similia veneno accidentia profert, quando extra venas concrescit, syncopes affert, sudores frigidos, respirandi difficultates, pulsus imbecillitates, totiusq; corporis frigiditatem, non temperiei mutatione, cum pituita vitrea frigidior eadem non præstet, non putredine, cum antequam putrescat, hæc contingant, tum putredinem sequuntur calor, fœtorque, quæ hic non adsunt, putredineque sanguis diffluit, non concrescit, fiunt igitur prædicta solâ corruptione

An generari possit sine putredine.

veneriatâ. Validitas quoque agendique velacitas ostendunt non agere per putredinem, licet enim quod à putrido tangitur putridum fiat, id tamen nec fit subitò, nec statim, at per fomitem ex contagio subitò procedit infectio, unico contactu, unicâ inspiratione, igitur distat corruptio à putredine, sic à gladio, à veneno, ab apoplexiâ corrumpitur homo, non tamen putrescit, sic in iis qui subitò moriuntur ab humore venenato, cor labefactante, certum quidem est humorem corrumpi, sed non putrescere, nam putredo summa esse deberet, quod fieri non potest sine caloris sensu, & in pestilentibus minora sæpe adsunt putredinis indicia, in excrementis, & calore, quam in putridis quamplurimis, & tamen mors citius contingit, ardentes siquidem febres summa habent putrefactionis indicia, à quibus etsi homo ob morbi sævitiam * intereat, pestilentes tamen non judicantur, quod maligna, venenataque qualitas absit, si igitur venenum in corpore genitum sequeretur putredinem, synochus, ardens, putridave qualibet febris ex quâ hominem ob putredinis sævitiam mori contingit, foret pestilens, & contra pestilens ea non foret, in quâ aut nulla, aut pauca adsunt putredinis symptomata. Præterea sicut in aliis venenatis, ita & in homine generari venenum potest non putredine, sed occultâ proprietate noxium, putredo in corpore diu latere non potest, at venenum canis rabidi diutissimè in corpore interdum latitat, sic & elephantiasis, & luis venereæ maligna & occulta qualitas, cum tamen putrefactionis nulla fermè adsint signa, & symptomata. Quamvis igitur humores in peste corrumpantur & putrescant, id tamen necesse non est ut contingat, sed sine putredine corrumpi possunt, saltem in putredine illâ natura pestis non consistit.

Dispositio ad pestem VII. Causis prædictis addemus corporis dispositionem, ob quam, etsi plurimi in eodem aëre versentur, iisdemque utantur cibis, citius tamen & facilius alii aliis corripiuntur; Est autem dispositio hæc vel occulta, vel manifesta; Esse enim peculiarem quandam constitutionem præcipuè cordis, quæ pesti resistat, docet *Avicennas* capite de peste, & experientia testatur plurimos inter ægros versari, qui etiamsi pravis scateant humoribus, peste tamen non tentantur, alios tamen statim affici, quæ arguunt latentem quandam adesse dispositionem ad pestem facilius aut difficilius suscipiendam. Sed est etiam dispositio quædam manifesta ratione temperiei calidæ humidæ, habitus rari & laxi, nam corpora calida humida, laxa & rara, pravis humoribus repleta, facilius ab

ab aëre externo corripiuntur, hinc mulieres facilius tentantur peste, maximè prægnantes, ob cacochymiam ex retentione menstruorum, & quia ob calorem multum inspirant. Virgines quoque, tum ob ingluviem, tum ob seminis retentionem & libidinem. Pueri quoque pariter sunt obnoxii pesti, propter caliditatem & humiditatem, inordinatam vitæ rationem, & quia multùm aëris attrahunt, ex *Rhazi*, sic qui plurimum corpora exercent, quia aucto calore multùm respirant, facilius aërem venenatum suscipiunt. Timor quoque disponit ad pestem, & humores agitat, hinc qui intrepidi sunt & potius lætantur difficilius corripiuntur, humorum siquidem perturbationem esse præcipuam causam ostendit experientia ut videmus Vespillones, qui propter lucrum ægris ministrant etsi cacochymi sint, ventri gulæque dediti, hoc tamen morbo facilè non corripi, quia non conturbantur, sed potius gaudent ob lucrum imminens, sic docet *Celsus* tempore pestis non esse mittendum sanguinem, nec purgandum fortioribus medicamentis, ne fiat humorum agitatio: Venenum enim maximè corpora nostra inficit, quando humores suo loco moventur, unde venenum recipiunt, quia à naturâ non conservantur, siquidem natura humores quiescentis facilius regit quam agitatos, sicut vinum tempore Caniculæ conturbatur & putrescit, fœce reliquo liquori admista ob ebullitionem, sic humores perturbati facilius putrescunt, & corrumpuntur.

IIX. Pestilenti autem quæ sine peste invadit, obnoxia sunt corpora calida humida, pinguia, crassa, densique habitus, sicut raræ texturæ homines ab aëris vitio corripiuntur. Occasionem præbent retentiones mensium, hæmorrhoïdum, sanguinis, victus pravus, aër calidus humidus, unde vere & æstate, in regionibus fervidis fiunt potissimum febres malignæ, maximè si perflant Austri, qui aër concurrit non tanquam causa efficiens, ut in verâ peste, sed tanquam disponens ad putredinem: Mœror quoque, ira, venus, nimia ciborum repletio & crapula febrem hanc procreare possunt: maximè autem fit ab interno viscerum ardore, ut *capite de febre lipyriâ* diximus. Igitur ab humorum putredine prædictis ex causis generatâ fit febris, quibus si malignitas accedat fiet pestilens & venenata, cujus differentias nunc perquiremus.

CAP. VII.

De differentiis febris pestilentis.

1. Rectè scripsit *Galenus*, pestilens & vulgare non esse certi morbi nomen, aut genus, sed omnibus fermè morbis posse convenire, nam præter tria morborum genera non datur aliud, pestis autem est modus & conditio, aut quid extrinsecus accidens cuivis horũ morborũ quorum non quidem naturam, sed modum & conditionem permutat, morbo manente eodem, quæ conditio adeo gravis est ut propriam rei naturam & nomen permutet, & pestis nuncupetur. Ideo à quamplurimis & fermè ab omnibus constituuntur febrium pestilentium differentiæ tres, ephemeræ, hecticæ, putridæ, prout calor vel cordis substantiam, vel humores, vel spiritus occuparit. De ephemerâ pestilente nunquam locutus est *Galenus*, sed recentiores quidam eam fuisse in Angliâ scriptis prodiderunt, in quâ copiosis sudoribus levabantur ægri, quæ ideo sudor Anglicus dicebatur, qui incepit anno 1486, & duravit ad annum 1530, Correpti languore confestim dissolvebantur, animi deliquio, inquietudine, cardiogmo, pulsu crebro, immensâ siti, sine bubone, exanthemate, carbunculo, tandem cum sudore vitam finiebant. Verumtamen nunquam credidi dari ephemeram pestilentem, cum febris ephemera sit suâ naturâ levis & salutaris, ut quæ in subjecto dissipabili resideat, unde etiamsi spiritus putrescant (putrescere enim possunt omnia excepto igne) febrem tamen non generabunt pernitiosam, sed quæ salutariter dissipatis illis spiritibus cessabit, nam casus virtutis, pulsus mutatio, lipothymia, si à solis spiritibus dependerent, dissipatis illis, ac novis regeneratis perfecta subsequeretur sanitas, ut in syncope contingit, quam venenata materia infert. Quod dicitur de sudore anglico nullius est momenti, nam febris fuit putrida, ut ostendunt sudores copiosi, qui nunquam apparent in ephemeris, quæ tam maligna fuit, ut natura ipsius vim ultra unum diem ferre non potuerit, quis enim audivit febres ephemeras sudore copioso solvi solere. Non negandum tamen in verâ peste, ex inspirato venenato aëre spiritus infici, unde mors & prompta & subita ingruit, interdum sine febre, si enim subito spirituum motu syncope mortis æmula contingit, multo magis ubi veneno violati fuerint, mors accidet.

Vera

Vera igitur pestis quæ ab aëre fit, spiritibus noxam inferre potest mistione tetri vaporis cum spiritibus, sed pestilens sine peste maligna nulla talis datur, nec quoque vera pestis, nisi subitò nulla præcedente febre contingat, sicuti à veneno interdum prius jugulantur homines quam ulla putredo in humoribus accendatur, unde mortes repentinæ sine ullo gravi symptomata contingunt, ut refert *Iacobus de Partibus*, se vidisse ægros sine febre, aliisque symptomatis qui statim interibant, ob maximam scilicet veneni efficaciam, quod non intra horas xxiiij. sed & subitò occidebant. Sed solam ephemeram febrem generari intactis integrisque humoribus, non est concedendum, idque me in hâc sententiâ ampliùs confirmat, quod etiamsi multæ pestes ex aëre inspirato factæ fuerint, quæ promptissimè jugulabant, nullam tamen pestem ad ephemeram retulerunt authores, præter sudorem illum Anglicum, in quâ tamen nulla ephemeræ indicia præter durationem conspicua erant. Quod tamen diximus nullam ephemeram esse lethalem, id sobriè intelligendum, nam potest quispiam in extremâ constitutus senectute, ita esse debilis, ut succedens ephemera gravior sit quàm attritæ vires ferre possint, cum enim sit morbus vim quandam habet debilitandi vires, sed hoc nihil ad pestilentem.

11. Hecticam autem pestilentem dari certissimum est apud *Galenum*, quam *tertio de præsag. ex pulsibus* cognosci ait spiritus seu animæ fœtore, in eâ dicunt recentiores & pulsus & urinam esse sanorum similia; At febres pestilens secundum *Galeni* doctrinam omnis est putrida, nula hectica est putrida, igitur nulla hectica est pestilens, Quidam dicunt putridam eam dici quia fit ex aëre putrescente, quæ responsio etsi sit ingeniosa, vera tamen non est, nam differentiæ febrium non petuntur à causis efficientibus, sed à subjecto, adde quod *Galenus* ubi omnes pestilentes ait esse ex putredine, internam tantùm putredinem intellexit, non eam quæ ab aëre est, imo voluit idem *Galenus* putrescere substantiam cordis, aut saltem humores cordis secundarios, sicut in aliis hecticis consumuntur, ita in hac putrescunt. Præterea adest ex loco citato fœtor anhelitus, sed fœtor omnis est ex putredine. Invaluit usus inquit *Valesius* ut solæ humorales vocentur putridæ, non autem quæ in solidis aut spiritibus consistunt. Ideo alii respondent diversum quid esse febrem oriri ex putredine & esse putridam. Nam putrida genus febris designat ab ephemerâ & hecticâ distinctum, at ex putredine febres aliæ oriri possunt, ut *Hectica.*

ex putredine pulmonis, aut alterius cujuspiam visceris, sic pestilens hectica est ex putredine, non tamen putrida. Putrescere autem dicitur substantia cordis, quod tamen quidam non admittunt, sed volunt substantiam cordis malignâ & venenatâ qualitate infici ab alienâ putredine, sicut corrupto vino dolium etsi non corrumpatur, pravam tamen acquirit qualitatem, quâ quicquid infundis acescit & pariter corrumpitur. Cor enim non potest gravem ullum affectum sustinere, nec abscessum, nec vulnus, nec inflammationem, multò minùs putredinem, sic docet *Hippocrates 4. de morbis* cor ex substantiâ solidâ fuisse conflatum, ut expers esset quantùm fieri poterit & ægritudinum & putredinis. Sed responderi potest ex *Galeno primo de locis affectis*, cor posse omnes affectus pati, sed non nisi cum mortis periculo, sic *3. de præsag. ex pulsibus* putredinem cordis statim occidere scribit, *quam enim medicinam excogites ad putredinem quæ cordis corpus occupavit.* Deinde si verum esset cor tantùm pravâ qualitate infici, nulla differentia foret inter communem hecticam & pestilentem, siquidem in utraque calor extraneus cordis corpus occupavit. Sequeretur quoque nullam hecticam pestilentem fieri à principio, sed tantùm successione aliarum febrium; quod apud *Galenum* falsum est, Præterea fœtor anhelitus putredinis magnum indicium, in hecticâ pestilenti adesse, solet. Hæc sunt quæ ex Galeni mente afferunt recentiores. Quæ tamen maximè dubia mihi esse videntur, nec piaculum esse existimo asserere *Galenum* hac in re turpiter fuisse hallucinatum, nam impossibile est putredinem solidas corporis partes prius occupare quam humores, præsertim cum causa externa scilicet aër contenta non minus afficiat quam continentia; Deinde febris hectica est morbus chronicus, pestis verò morbus acutissimus, tum si simplex hectica vix fieri potest incipiendo, ut loquuntur, sed aliis febribus putridis succedit, quid de pestilenti sentiemus. Nec sufficit fœtor ad dignotionem hecticæ pestilentis, nam fœtor potius putredinem arguit pulmonum per quos aër defertur, aut humorum quam ipsius substantiæ cordis; Quod si putredo quæpiam in corde inventa fuit, à quâ interemptus homo fuerit, ut historiis quibusdam constare potest, non tamen febre pestilenti laborabat necessario, indicio aliud quippiam requiri ad pestilentis constitutionem præter putredinem, cum putrescere solida possint sine pestis ullâ suspicione, ut si abscessus, ulceraque in corde fuerint. Deinde pestilens hectica vel contagiosa est vel non, si non sit contagiosa

giosa

giosa vix pestis censenda est, si contagiosa, sive per fomitem, sive ad distans, sive immediato contactu, humoralis est, nam quod communicatur non qualitas sola est, sed substantia quædam, quæ non nisi ab humore derivari potest & deduci. Demum cum ejusmodi febris à Galeno insanabilis statuatur, de ea ars curare non debet, *quam enim medicinam excogites ad putredinem quæ cordis corpus occuparit.*

III. Nulla igitur est pestilens hectica aut saltem rarissima, sed frequentior est putrida, & humoralis ex putrescentibus humoribus excitata, modo omnibus ut in synocho, modo uno aut altero, ut in reliquis febrium speciebus. Quidam volunt unicum tantum humorem putrefieri, ut *Rondeletius* qui ait febrem pestilentem esse tertium genus ardentis febris à sanguine melancholico excitatæ. Esse ardentem probat sitis inexhausta quæ assiduè infestat, incendium magnum circa cor, splenem, ventriculum, pulmones, difficultas anhelandi, aliaque quæ causon sequuntur symptomata. Atram bilem infestare ostendunt mania, delirium cum studio accedens proximè ad furorem, carbunculi, stigmata nigra, conjunctiones planetarum in Saturno, bella, annonæ caritas, unde crassissimis uti alimentis necesse est, quæ sanguinem melancholicum gignunt. Verumtamen cum pestis omnes saltemque plurimos invadat diverso victu utentes, spargaturque ab unâ regione in aliam, credendum non est omnes quos corripit atro sanguine abundare, nec omnis humor calore præternaturali adustus, fit melancholicus. *Alii* omnes humores putrefieri volunt, quorum opinio quoque minus vero consentanea est, sequeretur enim omnem pestilentem esse synochon: Quin etiam ut diximus ex *Galeno & Hippocrate*, pestilens & malignum non est certi morbi & determinati nomen, sed omnibus convenire potest, cumque statutum sit à *Galeno*, pestilentem solâ putredinis excellentiâ à reliquis differre, omnibus humoribus poterit pestilentia convenire; Id demonstrant symptomata quæ pestem consequuntur, quæ adeo varia sunt & diversa, vigiliæ, deliria, sitis, inquietudo, somni, sopores, lethargi, stupores, mœstitiæ, timores, & alia infinita, quæ diversorum humorum putredinem arguunt: Quod præterea ex naturæ excretionibus innotescit, nam per alvum, urinas, vomitum, modo unum, modo alterum, modo omnes humores expurgari cernimus, à quibus verisimile est varias febres excitari, eademque fuit *Hippocratis* sententia, qui in Epidemiis, in pestilenti constitutione omnia febrium genera recenset, tertianas, quartanas, lon-

Putrida pestilens.

Rondeletii opinio.

gas, inconstantes; *Galenus* quoque narrat nonnullos febribus ardentibus & phrenitide, alios febribus pituitosis & sopore, alios aliter laborasse pro humorum putrescentium varietate, & naturâ partis affectæ. Ex quo aliorum quoque error detegi potest, qui febres ex humoribus in corde putrescentibus fieri volunt, cum tamen febrilis calor aliis in partibus possit contineri, cur enim humor putredinis & venenatæ qualitatis alio in loco, quam in corde non erit capax, corde tantùm per sympathiam affecto. Deinde si in solo corde contineretur humor putrescens, perpetuò ad axillas fieret materiæ morbificæ excretio, quod experientiæ repugnat, cum ad aures & inguina, natura humores sæpe deponat, quæ sunt Cerebri & jecoris emunctoria. *Hippocrates 3 Epidem.* in statu pestilenti, *febres ardentes phrenitici, &c. Galenus* in commentariis inquit, febres ardentes fuerunt invadentibus jecur & ventriculum biliosis excrementis, phrenitici vero iisdem caput petentibus, quod etiam dicit *1. Epid sect. 2. textu 73.* unde patet febrem pestilentem fieri ex putredine non solum humorum qui in corde continentur, sed etiam eorum qui jecur, cerebrum, reliquasque partes infestant, quæque affectæ & laborantes cor possunt in sui consensum trahere, præcipuè tamen fit ex sanguine, aut bile, ut ostendunt variæ maculæ & exanthemata quæ in hac febre solent apparere. Ubi observandum quod superius diximus, putredinem aut massæ sanguineæ, aut cujusdam humoris seorsim febris pestilentis ideam & speciem constituere, sive genus in quo cum cæteris febrium speciebus convenit, pestilentiæ tamen naturam & formam ab hâc putredine non dependere, sed à malignâ qualitate, à qua synochus, ardensque fiunt, dicunturque pestilentes.

An humores putrescant tantum in corde.

An febris pestilens possit esse intermittens.

IV. Cum igitur constitutum sit à nobis ex omnibus humoribus hanc febrem fieri, non tamen sequenda est plurimorum opinio; qui etiam intermittentem esse posse asseruerunt, quod repugnat *Hippocrati* & rationi, febres enim quocunque modo intermiserint periculum ab esse significant, *aphor. 43. lib. 4.* utpote inquit *Galenus*, quæ nec ex inflammatione, nec ex malignâ humorum putredine originem habeant, Neutra enim harum, *inquit ille*, ad quietem pervenit febre vacantem. Nec refert quod alii respondent intermittentes non esse periculosas si fiant ex simplici humorum putredine, secus vero si fiant ex malignâ, sed hallucinantur, periculum enim tollit non humoris natura; sed intermissio, siquidem tertiana intermittens secura est, nec lethalis, non

quia

quia à simplici bilis putrefactione oritur, nam sic ardens lethalis non foret & periculosa, sed quia intermittit, & naturæ vincenti non resistit. Si igitur intermissio omne periculum, mortisque metum adimit, pestilens quæ omnium febrium periculosissima est, non potest esse intermittens. Deinde pestilens febris est maximè acuta; At morbi acuti si febres habent, eæ sunt continuæ & inseparabiles, non omnes acuti morbi sunt cum febre, ut apoplexia, tetanus, sed qui febres habent, eas habent continuas. Quamvis autem continuæ sint, referunt tamen ideam illarum febrium quæ sunt propriæ humori putrescenti, sicque intelligi debet *Hippocrates*, quando *3. Epidem. sect. 3.* In pestilenti illâ constitutione quam describit, ait febres adfuisse tertianas, quartanas, quotidianas, quia repræsentabant speciem hujus, vel illius febris. Objicit *Saxonia* datur pestilens sine febre, multò magis pestilens intermittens; Negatur sequela, nam omnis morbus pernitiosus non est cum febre, sed si morbus sit intermittens non erit pernitiosus. Idem Nicolai Massæ observationem opponit, qui scribit se observasse quartanam pestilentem, quæ ad sexagesimum quartum diem perduravit, quod tamen arbitror esse falsissimum, non fuisset enim morbus acutus, sed chronicus, proindeque salutaris: Nec impossibile fuit *Massam* in rebus Medicis non minus quam in Anatomicus fuisse deceptum, nam non est absoluta fides adhibenda observationum scriptoribus, qui sæpe nugas, & deliramenta, somniaque sua observationum loco tradiderunt, turpiterque sæpissimè aberrarunt, quorum opera plurimis in locis indice egent expurgatorio.

CAP. VIII.

De signis febris pestilentis.

1. Signa febris pestilentis vel futuram illam portendunt, vel præsentem demonstrant, vel præteritam rememorantur. Futuræ autem pestilentiæ signa incerta admodum mihi videntur, nec necessaria, non negligenda tamen, quia minima hujus adventantis morbi suspicio cautos reddere nos debet, ne imprudentes opprimat. Sumuntur autem præcipuè à causis quæ si præsentes adfuerint, facilè subsequi febris pestilens potest. *Primum* signum est aër calidus humidus, ventis carens, 3, epidem. sect. 3. *Annus austrinus, pluviosus, à ventis in totum* *Primum signum.*

totum ſilens, hicque ſpectanda eſt non unius menſis, ſed totius anni conſtitutio ſimilis, aut ſaltem ſi maxima ejus pars talis fuerit, inde in aëre putrefactio maxima contingit, maximè ſi fuerit caliginoſus, nebuloſus ſuffocans πνιγώδης. *Secundum* ſi putridi vapores aëri immiſti illum inficiant, vel ex inhumatis cadaveribus, vel ex terræ motibus, quibus vapores terræ cavernis concluſi expirant, aërique permiſcentur, ut ſupra de militibus *Caſſii* retulimus, vel ex aëre ipſo in antris ſpecubuſque concluſo, & ob diutinam quietem putreſcente, qui ſi aliquâ viâ excludatur venenum ſuum reliquo aëri communicat. *Tertium* ſi ipſa terra aliquam putrefactionem patiatur, quod arguunt ingentes pluviæ, & diutinæ; ſi terræ fructus fuerint corrupti ſi animalia ex putri orta multiplicentur, ranæ, mures, locuſtæ, ſerpentes, muſcæ, ſi boletorum maxima ſit copia, ſi panis dio expoſitus ſtatim muceſcat. *Quartum* ſi aves reliquaque animantia aërem peſtilentem fugiant. *Quintum* ſi animalia ſponte intereant, verendum eſt ne putreſcentibus illorum cadaveribus peſtis in nos derivetur: Sic peſtis deſcripta 1 Iliados οὐρῆας μὲν πρῶτον ἐπῴχετο καὶ κύνας ἀργούς. *Sextum* ſi aquarum putreſcentium adſit maxima copia, ut ſolet fieri in iis regionibus, quæ juxta paludes aquaſque ſtagnantes ſitæ ſunt. In illis enim ſi annus fuerit paulo calidior, maxima putredo contingere ſolet. Putrefactam aquam oſtendunt ranarum multitudo, aquæ virides, fœtidæ, turbidæ, aut ſi in aquâ macerentur linum, cannabis, vel cloacæ populoſam urbem expurgantes admiſceantur, aquaſque inficiant. Demum ſi piſces in aquis moriantur, aut in alium locum commigrent. *Septimum* ſi præceſſerint maligni morbi, quales ſunt variolarum morbillorumque omne genus, periculum eſt ne peſtis ſubſequatur, quanquam neque hoc ſignum ſatis certum ſit, quoniam morbi illi utplurimum ab internâ cauſâ ſuſcitantur. *Octavum* eſt ſi aliis in locis peſtilentia graſſetur, periculum enim eſt ne ſerpat per contagium in vicinas regiones, *Nonum* ſi adſit annonæ caritas, & fames publica, ut ſolet fieri in magnis exercitibus in quibus peſtilens febris ſubſequi ſolet, qualis fuit peſtis Hungarica, & quæ Montalbanenſem, & Bredanam obſidionem ſequuta fuit, de quibus extant libri à Medico Antverpiano, & Toloſano conſcripti. *Decimum* ſunt Cometæ, qui ab *Avicennâ*, *Porphyrio* & aliis peſtem præſagiunt, quod portentum quia rarum multa minari dicitur ab Aſtrologis.

[Margin: *Secundum.* *Tertium.* *Quartum* *Quintum* *Sextum.* *Septimum.* *Octavum* *Nonum.* *Decimum.*]

Prodigiale rubens, non illum Navita tutò,

Non impune vident populi, sed crine minaci
Nuntiat aut ratibus ventos, aut urbibus hostes.

An cometa pestem portendant.

Dicunt quidam Cometas debere oriri ad orientem, quia cum moventur extra solstitia ad septentrionem & meridiem, minus mali inferunt, magis vero noxii sunt, si ad orientem ferantur, quia materia illorum ob copiam non potest à sole edomari & dissipari. Sed hoc signum necessarium non est, nec respondet experientiæ, siquidem ut rectè inquit *Scaliger*, plurimi visi sunt Cometæ, quos nulla sequuta est pernicies mortalium. Anno 1618. apparuit insignis Cometa, quo tempore tractatum hunc de febribus anno ætatis meæ vigesimo non tibi Lector, sed mihi, Burdegalæ componebam, quod sydus nec pestem, nec annonæ caritatem, sed Galliæ & Germaniæ intestina bella, vel potius nihil portendebat. Non possunt autem esse propria signa, & naturalia, quia non magis pestem quam bella demonstrant, nec supernaturalium prætérquam Iridis nulla nobis cognitio revelata. Non esse autem Cometas causas signaque pestilentiæ ita olim me demonstrasse memini, cum valde puer Medicinæ darem operam in Scholâ Monspeliensi, adversus doctissimum Goudinum, qui tunc pro Regiâ Professione, quam postea obtinuit, respondebat. Prima ratio petitur ex generatione Cometarum, secunda ex effectis cometarum, tertia ab exemplo *Hippocratis*. Quod autem eorum ortum spectat, ex *4. meteorum*, mista duobus modis intereunt, vel per putredinem, vel per combustionem, putredo humidorum tantum est, combustio siccorum, unde quæ putrescunt uri non possunt antequam exsiccentur, tamdiuque combustioni resistunt, quamdiu humida manent. Febris pestilens generatur, secundum communem fermè omnium sententiam, per putredinem vel ipsius aëris, vel eorum quæ aëri permiscentur. Cometa generatur per ustionem exhalationum. At putredo & combustio sunt contraria. Ergo cometa & pestis erunt contraria. Unum igitur non erit causa alterius. *Secundò* effectus cometarum duo sunt, *capite septimo primi Meteor.* Siccitatum & ventorum productio. Siccitates sunt contrariæ putredini, & proinde febri pestilenti, sed etiam *aphorismo* xv. *lib. tertii* siccæ tempestates humidis sunt salubriores, minusque mortiferæ, sed per Cometas generantur siccæ tempestates, ergo generantur tempestates saluberrimæ, non igitur pestilentes quæ sunt omnium maxime insalubres. Ventorum quoque flatus pestem prohibet, quia venti aërem puriorem reddunt, perflant & seminaria conta-

Prima ratio.

Secunda ratio.

gionis diſſipant. *Tertio Epidem.* ſtatus peſtilens deſcribitur à ventis omnino tranquillus. *Annus Auſtrinus pluvioſus*, ἄπνοια διὰ τέλεος. Eſt enim duplex conſtitutio auſtrina una in quâ flant auſtri, alia eſt conſtitutio calida, humida ſuffocans, quando cum calore & humiditate aër turbidus eſt, nebuloſus, ventique aut nulli, aut rariſſimè ſpirant. *Tertia ratio.* *Tertiò* notum eſt exemplum Hippocratis à *Galeno* laudatum *libro de theriacâ ad Piſonem*, qui peſtem ab Æthiopiâ ad Græcos venientem accenſis ignibus repulit, ex quo exemplo infero; ſi potuit ignis ſeminaria peſtis aëri admiſta diſſipare, multò magis id præſtabit Cometa flagrantiſſimus, utpote qui ſicuti prius ex *Ariſtotele* dictum, potentiſſimè exſiccet. Quibus rationibus tolli videtur Cometarum in inferendâ peſte efficacia, & in præſagiendâ certitudo. Quidam tamen modum tradere conantur quo portendere & efficere peſtem Cometa poteſt. Scribit *Gentilis* hos ignes intelligendos eſſe conjunctos cum multâ evaporatione præter ipſorum apparitionem. Poteſt præterea vaporum multitudo eſſe in aëre, qui ſi non poſſint abſumi calefiunt, inde excitantur exhalationes authores Cometarum, vapores reliqui remanent in aëre à quibus peſtis. Sed hæ ſolutiones non ſunt neceſſariæ, nam ſi poteſt adeſſe vaporum in aëre copia quando cometa apparet, poteſt quoque non adeſſe. Tum Cometæ faciunt ſiccitates, vaporeſque; ſi qui ſint in aëre diſſipant. Alii dicunt Cometas inducere famem & ſterilitatem, ex quâ deinde fit peſtis. At ſic Cometa peſtem propriè non portendit, ſed famem: deinde ſæpe viſi ſunt Cometæ quos nulla fames ſequuta eſt, ſed omnium bonorum copia. Invenerunt alii aliud ſubterfugium, dicunt deflagrante hoc ſydere tetrum vaporem ſpargi per aera, ſicut experientiâ videmus extincti ellychnii, carbonumque fumos noxios eſſe & peſtiferos, deinde dum Cometa generatur, magna halituum venenatâ qualitate præditorum copia aeri permiſcetur, qui halitus quia mineralem habent materiam & nitroſam, multum poſſident acrimoniæ & malignitatis, unde multa generantur mala; Et quoniam ex terræ cavernis expirant, putredinemque illic contraxerunt, aërem primùm, dein cor inficiunt, Sed hæc negare tam facile eſt quàm aſſerere. Unde enim conſtat hos halitus eſſe metallicos, acres, malignos, nitroſos, venenatos, cum multi Cometæ fuerint ſine peſte, & multæ peſtes nullo præcedente Cometâ. Cum itaque experientia oſtendat apparentibus Cometis nullas peſtes fieri ſæpiſſimè, nullaque mala inferri, concludendum nullam eſſe illorum in præſagiendo

giendo rationem habendam majorem quam reliquorum meteororum. Sed prætereà certum eſt multos fieri ſupra orbem lunæ, non ex materiâ ſublunari, quorum ſignificatio ſi ulla eſt non eſt naturalis.

II. Præſentem autem peſtem demonſtrant ſymptomata quæ in aliis febribus contingunt, ſi præter febris naturam & ſpeciem intendantur, ut febris maxima quamvis exteriore tepeant, ardeant interiora, cordis palpitatio, lipothymia, ſyncope, capitis gravitas, delirium, inquietudo, ſitis, oris ſiccitas, ſpirandi difficultas, vomitus, vigiliæ, &c. Sed maximè adſunt exanthemata, carbunculi, bubones, quæ quando in quopiam primùm apparent, malignam peſtilentemque febrem judicare poſſumus, ſed antequam morbus propagetur difficile eſt aſſerere peſte verâ affectum eſſe illum qui primus in aliquo loco eo morbo tentatur, in quo nulla hujus mali ſuſpicio eſt. Igitur ſi prædictis accedat infectio per contagium, aut morbus Epidemicus eſſe videatur & graſſari in obvios, tunc veram peſtem addeſſe certò aſſerendum. Sed hæc ſigna diligentius perſcrutemur. *Signa febris peſtilentis, & peſtis.*

III. Calor nec acris, nec vehemens, ſed mitis blanduſque ſentitur, parteſque exteriores tepeſcere videntur, quamvis interno incendio maximè æſtuent, ſic refert *Thucidides* in peſte illâ quam deſcribit, interna viſcera fuiſſe adeo ferventia, ut quamvis externa teperent, nec veſtimenta tamen nec lintea ægri ferre potuerint, quia interior æſtus ſpiritus ſanguinemque ad ſe retrahit, quod tamen ſignum non eſt inſpirabile, interdum enim vehementiſſimus & maximus tùm foris, tùm intus calor perſentitur, interdum externa quidem tepent, ſed non primis diebus, verùm in morbi progreſſu. Febris ergo videtur à principio mitis, ſed graviſſimis ſtipata ſymptomatis, majoribus, quam calor febrilis promittere videatur. οἷς τὴν ἀφὴν μὴ ἀσθενικαῖς φρενιτικοὶ γίνονται, καὶ μᾶλλον ἢν αἷμα ῥυῇ. concepto ſcilicet in præcordiis incendio uruntur & ardent, & ſæpe fiunt phrenitici, quod maligni morbi ſignum eſt, *ut ſæpe obſervavimus*, quando nec ſanguinis fluxu liberari æger poteſt, multò minùs ſi infra modum ſanguis fluat. Quamvis igitur nec calor, nec urina, nec pulſus valdè immutentur, ſymptomata tamen gravia ſunt, ut docent *Paulus* & *Aëtius*, quia venenoſa qualitas, non putrefactio, ideo nec calor fatigat, vel ob humorum putreſcentium craſſitiem, unde non magnus calor foris, ſed tantùm intus perſentitur. Quod ſi ſimul humoris bilioſi tenuis & acris putredo adfuerit, tunc magnus etiam ut in aliis febribus calor percipietur. *Calor.*

IV. *Pul-*

IV. *Pulsus* quandoque parvi sunt, languidi, frequentes, si vires cordis fuerint admodum labefactatæ, aliquando majores, & vehementiores, si putredo minor fuerit, in universum autem celeres sunt, frequentes, inordinati, inæquales, quia natura oppressa est & maxima urget refrigerandi necessitas, systole quoque celerior est diastole, propter copiam fuliginum. Interdum sanorum pulsibus similes sunt, ut docet *Galenus tertio de præsag. ex pulsibus cap. 3.* de cujus symptomatis causâ multa philosophatur à ratione satis aliena; ad inæqualem cordis intemperiem refert, quando frigida est cordis substantia, contenta autem calida sunt, vel vice versâ, hincque calorem reddi quasi moderatum, naturali similem, quique propterea pulsus non immutet, qualis intemperies imaginaria est, nec in febricitante reperiri potest, ullisque signis dignosci. *Conciliator* id fieri voluit, quia natura putredinis magnitudine & pravitate perterrita, humorem morbificum non aggreditur, unde nec pulsum neque urinam immutat. Quæ sententia absurda est, siquidem facultas corporis nostri est agens naturale, non voluntarium, agere solet quoties agendi causa est, adversus causas morbificas pugnat quantùm potest. Præterea oporteret signum hoc frequenter apparere, cùm tamen rarò videatur. Demùm putredo ut plurimùm adesse solet, vixque ulla pestilens febris sine illâ consistit. At à putredine pulsus necessariò immutantur. Veriorem causam reddit *Galenus primò de causis pulsuum cap. 8.* ubi docet fieri pulsus similes sanis, quia facultas debilis est & usus auctus, unde ex his duobus pulsus fit veluti moderatus. Alii, ut diximus, in solâ hecticâ pestilenti signum hoc apparere voluerunt, quod falsum est, cùm talis nulla detur. Verisimilius est contingere symptoma hoc quoties sola venenata qualitas, nulla putredo aut exigua fatigat, unde nec humores, nec calor nativus quicquam patiuntur, unde neque pulsus, neque urina immutantur. Ubi notandum hanc pulsus moderationem contingere, vel in principio morbi ob rationem dictam, & postea in progressu succedente putredine pulsus immutari: vel in morbi progressu, etiam cum adjunctâ putredine, ubi pulsus qui priùs inæqualis erat & inordinatus, fit naturali similis ab rationem à *Galeno* redditam, nam non semper toto morbi decursu pulsus optimus apparet, sed interdum in principio, interdum in morbi progressu.

Vrina. V. Urina quoque varia esse solet pro humoris & partis affectæ diversitate, pro majori & minori cruditate & putredine, nam redundante pi-

te pituita, urina alba est crassa, aquosa, flavâ bile abundante crocea, flava, à sanguine verò rubicunda, cum cruditate erit tenuis, & si humorum effervescentia & adustio fuerit, turbata, lotio jumentorum similis, livida interdum, plumbea & nigra, quandoque maximè fœtida, si insignis putredo affuerit, quandoque oleaginosa, ἀραχνοειδὴς ex colliquatione. Scribit *Hipp. 2. Epid.* tenues & turbatas urinas habuisse eos qui febri pestiferâ laborabant, quæ cruditatem, & caloris debilitatem ostendunt. Contingit autem, sicuti de pulsu diximus, urinam nonnunquam esse sanorum similem, quod contingere tantùm in pestilenti hectica volunt *Altimarus*, aliique recentiores, quia putredo solidas corporis partes occupat, non humores, unde non alteratur urina, quæ tantùm ostendit vitium eorum qui in venis sunt humorum. At superiùs ostendimus non dari ejusmodi hecticam pestilentem, de quâ *Galenus* hoc prognosticum scripsit, incurabilem illam esse, cum nulla medicina inveniri possit ad putredinem quæ cordis corpus occupavit, unde sequeretur febres illas in quibus urina sanorum similis apparet, perpetuò esse lethales, quod tamen certò scimus experientiæ repugnare, cum plurimas ejusmodi sanaverimus. Imo judico cum *Petro Salio Riverso* febres has in quibus pulsus & urina sanorum similia sunt, inter omnes pestilentes esse curatu facillimas, quia sola viget maligna qualitas alexiteriis edomanda, nulla putredo infestat, quæ sola ægrotanti periculum portendit, difficilioremque curationem reddit, ut ostendunt ardentes febres, quæ solæ periculosæ sunt, quamvis nulla adsit malignitas, nulla venenata qualitas. Imò in illis prava non adsunt symptomata, nec anguntur, nec cruciantur, nec sitiunt, nec dolent, nec alia habent putridarum accidentia. *Argenterius* vult prædictas febres non esse pestilentes, sed malignas tantùm, ridendamque illorum opinionem, qui putant id fieri timiditate naturæ, quæ non audeat venenosam materiam aggredi, Natura enim non agit ex consilio, ipsiusque instrumentum calidum innatum non potest non agere, agitque quantùm potest præsente objecto. Verùm docere debuit *Argenterius* cur in malignâ adsit prædictum symptoma, non in pestilenti, siquidem pestilens non minus noxia est, quam maligna quæ ipsi ità vocatur. *Riolanus* id fieri vult tantùm in ephemerâ pestilenti, non in humorali, aut quod venenum internum tantùm vitalem facultatem offendat, non jecur, non venosum genus, vel quod excretrix languida nihil humoris morbifici excludat. Vel demùm quo-

niam illius natura in solâ venenosâ qualitate, non in putredine consistit.

Symptomata. v. Pestilentem præterea indicant symptomata, quæ gravissima omnia superveniunt, & ficciora sunt quàm in cæteris febribus, ut sunt vigiliæ, deliria, cataphoræ, memoriæ læsiones, convulsiones, tremores, fœtor anhelitus, syncope, jactatio, inquietudo, cardialgia, vomitus, inappetentia, sitis, respirandi difficultates, quæ febris parvitati non respondent, unde interiora vi & malignâ qualitate infestari est conjectandum. Interdum sitis major est, quam calor postulat, interdum, quoque exigua, lingua tamen existente sicca, quod malignitatis evidentissimum signum est. Excrementa sunt sæpe valde fœtententia quod maximum in leviculâ febre putredinis & venenositatis indicium, sicut & apositia ab humores malignos ventriculi robur dissolventes, aliaque multa prava. Sed maximè bubones, carbunculi, parotides, maculæ, aliæque excretiones ad ignobiles partes à naturà factæ, quæ quidem inter se differunt colore, magnitudine, copiâ, nam nigræ, purpureæ, lividæ fiunt, interdum plures, interdum pauciores, minores quoque pulicum morsibus similes, interdum majores, ut sunt parotides, bubones, carbunculi, quæ omnes excretiones fiunt conatu naturæ materiam morbificam in habitum corporis expellentis. Contingit etiam ex *Hippocrate* alvi fluxus colliquativus, *3. Epidem. Ventris vitio omnes fermè mortui, cunctos namque venter sustulit, qua evacuabantur erant* syntexes, quod signum ut advertit *Saxonia*, non semper convenit, quia dantur pestilentes quæ non habent alvi fluxum, sed neque omnibus, quia dantur in quibus fluxus est humoris potius nigricantis, aut alterius coloris, quam colliquativus. Et præterea colliquatio symptoma est ardentium; itaque hoc signum cæteris symptomatibus adjungendum est. Appetentia quoque omnino prostrata est, ita ut potius eligant mori, quàm cibum assumant: Qui autem sibi vim afferentes oblata alimenta sumpserunt, omnes fermè fuerunt superstites, ex *Galeno*: atque prædictis signis cognoscuntur febres pestilentes humorales.

Signa hecticæ pestilentis. VII. Præterea signa hecticæ pestilentis tradunt authores, si nullus percipiatur calor, ita ut vix febricitare sibi ipsis videantur, deprehenditur tamen calor acris manu thoraci impositâ, anhelitus fœtor adest ingens, nullaque exacerbatio, nisi post unam vel alteram horam à cibo sumpto, quæ signa non conveniunt pestilenti hecticæ, quia nulla

la talis datur, siquidem priora conveniunt aliis febribus humoralibus, ut vidimus superius, postremum verò signum est hecticæ simplicis. Pariter nec describenda sunt signa ephemeræ, quoniam talis febris vix fieri potest, nam sudorem anglicum, quem solum in exemplum ephemeræ adducunt, fuisse febrem humoralem ex ipso sudore superiùs ostendimus.

IIX. Cum autem ægrum jam defunctum invisit Medicus, eum peste extinctum fuisse signa prædicta ostendunt, si illa adfuerint, tum maximè si maculæ appareant, quæ interdum non vivo, sed mortuo superveniunt ægrotanti, interdum majores, interdum minores, variique coloris; Pariter si appareant bubones, parotides, carbunculi, aliive tumores tetri & coloris & odoris. Quod si nihil eorum in extincto cadavere appareat, tunc sufficere debent quæ prius diximus de causis & signis diagnosticis febris pestilentis. *Signa anamnestica.*

IX. Morbus hic omnium morborum periculosissimus est, & maximè lethalis, ita ut quæcunque demum cura adhibeatur, fermè semper ægrotantium pars maxima pereat, ut vix ex centum decem serventur. Ita ut non sit fidendum plurimis impostoribus qui certam istius morbi curationem pollicentur. Refert *Platerus* Chymicum quendam qui stibio se omnes curaturarum gloriabatur, peste cum uxore suâ periisse & *Adamum à Bodenstein*, in Chymicis versatissimum, cum libello edito se pestem præcavere & curare posse divulgaret, peste correptum, cum fermè ea Basileæ cessaret, interiisse, & ratio est quia pestis verum Alexipharmacum ignotum est, cujus loco iis utimur, quæ vel putredini resistunt, qualis est succus citri, vel cor roborant ut veneno & putredini resistat, quamvis nullâ aliâ vi peculiari pestis causas oppugnent. Curant igitur pestem tantùm per accidens, naturam roborando quæ est morborum medicatrix, & quia sæpe valida satis non sunt ista antidota, ideo natura sub onere morbi satiscit. Periculosior tamen illa est pestilens, in quâ gravia adsunt symptomata, deliria, vigiliæ, convulsiones, sopores, extremorum refrigerationes, vomitus & dejectiones humorum virulentorum, in quâ adsunt exanthemata præsertim viridia, violacea, nigra; Deterrima verò quæ sunt livida, lata, copiosa, & quæ statim occultantur ex *Aëtio*, tum quæ in principio morbi apparent, arguunt enim humoris sævitiam naturam irritantem. Demùm omnia symptomata malum præsagiunt, nec bonis semper fidendum, visi enim plures sunt qui cum bonis signis interierunt. Mi- *Prognostica.*

nùs tamen lethalis illa censenda est in quâ sola venenata qualitas inficit, in quâ propterea nec gravia adsunt symptomata, nec pulsus, nec urina immutantur, potest enim solis alexiteriis edomari, sed si putredo simul adfuerit periculosior morbus redditur, ob adjunctam putredinem, quæ alexipharmacis tolli non potest, sic continua omnis putrida acutus morbus est & periculosus, multò autem sævior erit si simul malignitas & venenata qualitas accesserit. Quærit *Mercurialis* an parotides & bubones signum sint exitiale, cum natura videatur per hos tumores humorem morbificum vacuare. Respondet parotidas si appareant in morbi principio vel labefactatis viribus esse semper exitiales. Contra vero si in morbi progressu, viribusque firmis contingant, non esse semper lethales. Verùm præterea videndum an apparentibus iis morbus levior fiat, symptomata minuantur, viresque redeant alacriores, tunc enim bonæ sunt, & salutares, sed si morbus remaneat, nec levior fiat, lethales, arguunt enim materiæ morbificæ copiam circa partem principem, nam judicatoria non judicantia mala, quod de cæteris excretionibus quoque dicendum est.

Cap. IX.

De præservatione à peste.

1. Præservatio à peste in tribus consistit, primum ut causa morbifica evitetur, secundum ut corrigatur, tertium ut corpora adversus illius vim muniantur. Ubi fiunt ab aere morbi, sententia est *Hippocratis 2. de Nat. humanâ*, locum & aerem esse mutandum, *Celsus* dixit esse navigandum, quod si evitari & relinqui locus peste infectus nequeat, tunc adhibenda præservatio est, idque ex *Hippocratis* consilio curandum, ut & purissimus & paucissimus aer admittatur. Sitque siccior & frigidior, quandoquidem putredinem difficiliùs concipit, ædes ideo septentrionem admittant, claudantur austro, atque omni diligentia mundentur & expurgentur, quod potissimum exemplo *Hippocratis* igne accenso perficiemus, præsertim si ex odoratis accendatur, quia absumit quæcunque in aere noxia esse possunt, & odore spiritus reficit, cerebrumque recreat. Urantur autem, *quercus, fagus, abies, olea, Iuniperus, laurus, lentiscus, cupressus, rosmarinus, salvia, hyssopus, thymus, pulegium, serpillum, rosa, Lavendula, xyloâlet, Iuncus odoratus, cinnamom. caryoph.* myr-

myrrha, styrax, benjoinum, ambra, moschus, ex quibus etiam suffitus fieri possunt. In summis autem æstatis ardoribus aer refrigerandus iis, quæ in febre ardente diximus. Potest etiam aër quem inspiramus pomis odoratis alterari, vitando semper calidiora & nimis odorata, quæ cerebro & spiritibus noxia sunt. Fiunt ex ladano, ambra, moscho, caryoph. styrace, benjoino, ligno aloes &c. ℞ *ligni aloes, carpobalś. caßia ana* ℈ j. *calami aromat. spica ana grana* vij. *caryophill. nucis moscata ana grana* v. *styracis* ʒ j ß. *benjoini* ʒ j. *gallia moscata* ℈ ß. *ambra, moschi ana grana duo, ladani* ʒ ß. *cum muscilag. gummi tragac. factâ in aquâ rosar. fiant trochisci, vel pila odorata.* Vel ℞ *radicis angelica* ʒ ij. *zedoar.* ʒ ß. *rosar. rubrar. lavend. ana* ʒ ß. *seminis nigella, coriandri, corticis citri sicci ana* ℈ j. *nucis moscata, caryophillor. ana* ℈ j. *cinnamomi, ligni aloes, juniperi, ana* ℈ ij. *ladani, styracis ana* ʒ iij. *benjoini* ʒ ij. *myrrha* ʒ j. *camphora grana* vj. *cum infus. gummi tragacant. f.* pomum odoratum. Vel fiant candelæ odoratæ, quæ accensæ fumum reddunt gratissimum. ℞ *myrrha, thuris, benjoini, styracis ana* ʒ iij. *ladani* ʒ j ß. *succini* ʒ ß. *ligni juniperi, aloes, caryophillor. santali citrini, corticis citri sicci ana* ℈ j. *carbonum salicis ad duplum pondus omnium, cum infusione gummi tragacant. fiant avicula cypria.* Utuntur quidam pilis rotundis ex lignis odoratis, quæ intus sunt cavæ, intra quas spongia reconditur imbuta liquore quodam odorato, ut aquâ naffe, rosar. cum aceto, ut ℞ *radicis angel.* ʒ ß. *benjoini, styracis ana* ℈ j. *camphora, croci ana grana* v. *Cum aceto fiat infusio, cujus portio spongiâ ad usum dictum excipiatur.* Præterea ad aërem expurgandum cadavera & res infectæ crementur, sed procul ab urbibus, aquarum stagnantium vapor declinetur, ideo Magistratus mundas servari jubeant urbes quibus præsunt, cloacas, paludes, stagna depurent, & quicquid fœtorem putredinemque generare potest, omninò tollant.

11. In cibis quantitatem, qualitatem, & utendi modum spectare debemus. Debent autem esse eupeptoi, euchymoi, minimè excrementitii, quique putredinem arceant, quibus addi possunt ad gratiam acetum, omphacium, succus citri, granator. saccharum. Allium vitandum, quamvis à *Galeno* vocetur theriaca rusticorum, nam æstuosos malosque humores gignit, & tetro odore spiritibus est noxium, *Cicutis* dixit *Horatius allium esse nocentius.* Alii tamen commendant quod venenis assumptis prosit & valeat adversus aquarũ corruptionem; sed aliud est loqui de cibo, aliud de medicamento, potest enim esse remediũ ad-

versus venenū aliquod assumptum, quamvis alimentum sit cacochymū homini sano noxium; Eâdem ratione vitare oportet raphanos, cepas, porros, fungos, tubera. Abstinere oportet ab omnibus antiquis carnibus, pinguibus & crassioribus & *Averrh. 6. Collig.* Præstantiores sunt carnes pullorum, gallinarum, caponum, phasianorum, perdicum, turturū, juvenum columbarum, hœdorum, leporum, caprealorum, vervecum, vitulorum: Coqui possunt cum foliis acetosæ, borrag. pimpinellæ, & tempore frigido, cum zinzibere, cinnamomo, caryophillis. Ova tremula, sorbilia, omphacio & aceto condita prosunt: Legumina omnia improbat *Mercurialis*, quod malum succum gignant, multosque scripserit *Hippocrates* in Æno ex esu leguminum ægrotasse unde Arabes malè lentes præscribunt. Fugiendi fructus horæi, melones, cucurbitæ, cucumeres, persica &c. quia pravum succum febresque malignas pariunt; Pistacia verò, amygdalæ, avellanæ, nuces conveniunt, sicut inter herbas melissa, borrago, buglossum, acetosa, pimpinella, sonchus, endivia. Pisces non omnino rejiciendos putant *Massaria & Altimarus*, si sint optimi, carne molli & friabili, & in aquis puris & limpidis degant, ut mullus, scorpius, trotta, solea, &c. Illud in omnibus eduliis observandum, ut sint optimè parata, nitida, sine sordibus, visuique placeant, & ex locis salubribus desumantur.

Potus. III. Rhazes in potu vinum omnino prohibet, quia humores calefacit, adurit, in caput exhalat, At sic etiam theriaca, & alia antidota rejici deberent. Ideo alii rectius vinum concedunt, quia cardiacum, spiritus instaurat, & roborat adversus causæ externæ efficaciam, nec exurit, nec inflammat nisi immodicè sumptum. In quantitate ciborum & utendi modo id perpetuò observandum, quod inter sanitatis tuendæ regulas traditur, repletionem crapulamque esse vitandam, lubrica adstringentibus, humida siccis, eupepta dyspeptois præmittenda.

Motus. IV. Moderata sint exercitia, imò secundum quosdam optimum nullis uti, sed domi se continere, quia exercitio augetur calor, sicque spiritus multò plus inspirare oportet, quod vetant *Hippocrates & Avicennas*. Attamen ea mihi maximè videntur convenire, si fiant in cœlo bene puro, difflato, ad Aquilonem spectante non autem in loco concluso, vaporoso, declivi, & infecto, sique fiant, non statim à cibo, sed ante cibum, & ejusmodi exercitia calorem nativum roborant, corpusque ab excrementis evacuant. Rhazes in quadam peste refert omnes fermè

fermè interiisse præter venatores, tum quia in aëre libero vivebant, tùm quia exercitiis corpus confirmabant. Vitentur tamen choreæ publicæ, hominumque magnus concursus.

v. Somnus & vigilia, si modum excedant malum, igitur utraque sint moderata, dormiendum autem in cubiculo bene clauso, & obturato, ne pestilens aër subeat, qui suffitu manè & vesperi emendari potest, dormire autem sub dio, vel juxta arbores quarum, umbra gravis est & noxia, malum. *Somnus.*

Ira, metus, tristitia pestis timor, procul facessant, vita potius hilariter & jucundè transigienda, nam inter omnia animi pathemata maximè nocet mortis timor, unde vespillones qui & assueti sunt & nihil timent, potiusque lucro inhiant, vix unquam peste afficiuntur. *Pathemata.*

vi. Inanitionem quod spectat, corpora quantùm fieri potest excrementis vacua serventur, perspirabilia reddantur, obstructiones internæ aperiantur, unde inutilis quæstio eorum qui quærunt, habitus rariorne an densior sit magis pestilentiæ obnoxius, nam si transpiratione periculum corpori impendet, multò magis ex inspiratione. Vacuantur autem corpora *primò* venæ sectione, si plethora adsit, observatis iis quæ in ejusmodi remediis observari solent, cujus loco cucurbitulæ partibus inferioribus adhibeantur. *Secundò* purgatione, quam quidam ex fortioribus instituunt medicamentis, euphorbio, colocynt. stibio, diagridio, & similibus. Alii melius utuntur benignioribus, quia priora venenata sunt & maligna. Maximè laudantur pilulæ dictæ pestilentiales, de tribus & Rufi, quamvis Rufus non pilulas sed potionem describat, amarissimam, & ingratissimam, qualem ægri nostri vix bibere vellent. Haud novi, inquit Rufus, qui hoc potu pestem non superaverit. Constant aloe, myrrha, croco, *Rufus* loco croci addebat ammoniacum: Rhabarbarum quoque salutare est & agaricus. Usurpari possunt cathartica superiùs in singulis febrium speciebus descripta, humoresque priùs, sicuti illic diximus, præparentur, tum calidis tum frigidis, pro humoris peccantis ratione. Vomitus quoque, si adsit stomachi repletio, utilis est, & demum suppressa quælibet evacuatio consueta revocetur. Cauteria, per quæ ichores continuò effluunt, utilia judicantur à *Massariâ, Mercuriali, Nicolao Florentino*, brachiis, cruribusque apposita, testaturque Mercurialis se neminem vidisse peste extinctum qui cauterium haberet, unde *Galenus 5. methodi cap. xij.* scribit in pestilentiâ quâdam sui temporis illos omnes evasisse, quorum scatebant ulceribus corpora. *Inanitio & replet.* *Cauteria.*

vii. Præ-

Antidota. VII. Præter hæc prophylacticis corpora sunt munienda, eadem autem tum præcautioni, tùm curationi inserviunt, in formâ Julepi, syrupi, decocti, infusionis, opiatæ, tabellarum, aquarum stillatitiarum, & cum verum pestis antidotum ignoretur, quæcunque cardiaca sunt tam calida quàm frigida promiscuè huc referuntur. Præcipua sunt theriaca, mithridatium, diascordium, electuarium de ovo, theriaca diatessaron, quæ remedia calidissima non censet *Galenus de theriaca ad Pisonem capite 17.* temerè pueris exhibenda, nec æstivo tempore, sed temperanda refrigerantibus; quamvis ostendat experientia fœlicissimo cum successu ejusmodi remedia laborantibus pueris præberi; Est alia Mithridatis antitotus, ex duabus nucibus, totidem ficubus, rutæ foliis viginti, salis grano, quam singulis diebus qui sumpserit à veneno tutus erit. Est antidotus magna Matthioli, ex infinitis simplicibus coagmentata, quæ à quibusdam valdè laudatur. Ejusmodi alia quamplurima à Medicis materiæ Medicæ peritis præscribi possunt.

Externa. VIII. Externa medicamenta sunt epithemata cardiaca, & carpis & regioni cordis admota ex theriacâ, mithridatio, oleo scorpionum cum aceto caryophillato, & succo limonum, ℞ *olei scorpionum* ʒ ij. *theriacæ* ʒ j. *confect. alchermes* ℈ j. *caphuræ g. vj. croci grana duo, olei caryophill. angelicæ distillati ana guttam unam* M. *fiat Epithema.* vel ℞ *theriacæ* ʒ ij. *rad. angel.* ʒ j. *caryophillor. hortensium, corticis citri sicci ana* ʒ ß. *croci, camphoræ ana grana tria, succi limon.* ℥ j. *vel aceti rosacei tantundem, f. linimentum, regioni cordis applicandum.* Sacculi quoque cardiaci assiduè gestari possunt. ℞ *flor. anthos, trium cordialium ana* P. ß *rad. angel. cort. citri, rad. ireos ana* ʒ j. *ligni aloes, Santali citrini, macis, nucis moscatæ ana* ʒ ß. *croci grana v. fiat pulvis, ex quo sacculus cum bombace.* Solent quidam addere lapides pretiosos, sed frustra, quia illorum virtus non potest à calore nostro reduci in actum. Sed sacculis addere venenata ut arsenicum, sublimatum, jam invaluit consuetudo, multorumque medicorum comprobat authoritas, & ratio suffragari videtur, ob vehementem scilicet siccitatem, quâ venenum omne absumunt, vel ob qualitatem occultam peculiaremque vim quâ venenum attrahunt, ut pharmacum humorem. Sic à *Mercuriali* componuntur, ℞ *arsenici crystallini* ℥ ij. *dictamni albi, croci ana* ʒ ij. *camphoræ, euphorbii ana* ʒ j. *fiat pulvis, qui cum aquâ rosarum & gummi arabico reducatur in pastam, quæ postea exsiccetur, & linteo involuta supra cor gestetur.* Alii varia præterea ad libitum admiscent cardiaca, imo & bufonis exsiccati pulverem. *Septalio* autem &

Epithemata. Sacculi.

Massa-

Massaria non tantùm inutilis, sed & periculosus illorum usus censetur, quia corpus potius lædere possunt per vapores venenatos, quam cor cui adversantur tueri, si enim admota partes non exsiccant, sed putrefaciunt & corrumpunt, quomodo cor à malignâ qualitate defendent, ut fusè explicat Massaria libro de peste.

IX. Periaptis quoque utuntur alii: Avellanam argento vivo repletam de collo suspensam probat *Ficinus*. Idem præstare dicuntur *Sapphyrus, smaragdus, ebur, hyacinthus*, si nudum pectus attingant, sicuti pariter laudantur pentaphylli, dictamni, betonicæ radices, si manu gestentur. Sed quanta ejusmodi periaptis fides sit adhibenda in methodo generali diximus.

CAP. X.

De curatione febris pestilentis.

I. Illud primùm inquirendum an methodo & per indicationes curari febris hæc debeat, Medicus rationalis, ne empiricus credatur, semper methodum affectat, at empirici etiam methodo utuntur, & ordine in curando, sed an indicationibus in febre pestilenti sit utendum hæc quæstio. Quidam solis alexiteriis contenti sunt, quæ omni tempore omni ætati exhibent sine methodo solâ innixi experientiâ. Præstantissimorum tamen Medicorum exemplo non omnis respuenda methodus. Non unam habent febres pestilentes curandi indicationem, sed geminam, triplicemve, nam ratione febris indicant refrigerationem, quæ quamvis evictâ putredine deleatur, non est tamen negligenda: Putredo quoque indicat alterationem & evacuationem; at quia venenata simul putredo est, alexiteriis est utendum. Ubi notandum si sola venenata qualitas fatiget, nec putredinis adsint indicia, ut in plurimis observare est, solis alexiteriis esse utendum, sed si unà putredo affuerit, alterantia & evacuantia in usum esse revocanda: Solet autem putredo familiaris esse febribus malignis, vixque ulla est quæ illam non habeat comitem, quamvis illius natura in putredine illâ non consistat. *An methodo sit curanda?*

II. Victus rationem quod spectat: Aër frigidus sit siccusque, talisque arte paretur inspersis aquis refrigerantibus & odoratis, & aceto, *Diæta.*

 sub-

submoveaturque adstantium frequentia; Vigiliæ quæ ægros torquere solent submoveantur omni arte, somnus tamen sit moderatus, nam longior omnino exitialis est, quia qualitas venenata intus remanet, & promptius cor obsidet. Si ergo somnus nimis arctè ægrum detineat, frictionibus, ligaturis & aliis remediis inhibeatur. Omnis animi passio gravior vitanda, ut mœror, ira, timor, præter gaudium & lætitiam. Alvus si nimium adstricta sit, clysteribus interdum sed rarò sollicitanda. Vinum non est concedendum ex *Avicennâ*, nec exercitium, neque sitis, quia corpus exsiccant, accendunt, & attrahendi aëris occasionem præbent, unde *Galenus* bolum armenam vetat propinari cum vino si adsit febris, vini autem loco convenit aqua hordei, acetosæ, cum vino granatorum succo berberis, aceto, &c. Nec obstat *Paulum* pilulas Rufi ex vino propinare, nam tunc vinum ratione medicamenti in paucâ quantitate, non ratione alimenti præscribitur. De cibo dubium est copiosusne an parcus esse debeat, siquidem ob virium imbecillitatem quæ facilè dissolvuntur plenius est alendum, & *Galenus 3. in 3. epidem. com. 58.* ait eos servatos fuisse qui sibi vim inferentes cibos alacriter sumpserunt, cui consentiunt omnes Græci & Arabes *Oportet* inquit Avicenna, *ut cibi eorum sint ex acetosis, & desiccativis, & eos oportet cogere ad cibum.* Itaque quia in his febribus solent crises esse pernitiosæ, declinandæ sunt, ideo non tenuis sed plenior victus impetrandus, quo humoris ferocia infringatur, nam ut inquit *Herodotus apud Aëtium*, inediæ humorum malignitates augent. Alii tenuem victum imperant, tùm quia morbus est acutus, qui talem victum postulat, tum quia impura corpora quò plus nutries eò magis lædes, augentur enim humores pravi, tùm quia viscerum calor imbecillis est, unde non potest uberiorem alimenti copiam inficere, inde majus accedit corpori nocumentum, nam ut docet *Galenus xj. method. cap. 16.* corpora non aluntur ex his quæ devorantur, sed ex iis quæ in visceribus optimè concoquuntur, & concocta digeruntur. Ideo secundum *Mercurialis* sententiam mediocritas servanda, sæpe & parum exhibendo, nam ex cibo parciori vires collabuntur, plenior easdem obruit, cruditates putredinemque auget: Satius igitur est eum sæpius exhibere, modo sit optimi succi & facilis coctionis. Humidior ab omnibus fermè reprobatur, unde quidam etiam ptisanæ usum damnarunt, quam tamen nisi alvi fluxus obstiterit, alii commendant, quod refrigeret,

eupepta sit, minimè excrementosa, præsertim si succo granatorum & similibus medicetur. Jusculis incoquantur, quæ malignitati obsistunt, ut folia acetosæ, scabiosæ, tormentillæ, melissæ, pimpinellæ, borraginis, succus citri, limonum, berberis, granator. acetum rosaceum, omphacium. Jusculum cum vitellis ovorum laudatur, sed fructus omnes rejiciendi quia facilè putrescunt, possuntque cibis admisceri cardiaca & alexiteria. Carnes non competunt in febribus acutis, multò minùs in malignis, quia corruptionem facillimè subeunt, unde dicit *Hippocrates* solis sorbitionibus alendos esse ægrotantes.

III. Reliquum curationis quod spectat. Consistit ea inquit *Avicennas*, in exsiccatione, quæ venæsectione & purgatione perficitur, de quibus tamen remediis dubitatio maxima est an conveniant, quia quicquid fiat à Medico semper ægrorum pars maxima moritur, non remedii importunitate sed pravitate morbi. Magna autem hactenusque sub judice constituta lis est sanguis ne mittendus sit necne, *An vena secanda.* cum alii afferant, alii negent, alii scarificatas cucurbitulas, alii hæmorrhoidibus hirudines adhibeant. Quidam igitur venam secandam esse negant, *primò* quia vires imbecillæ sunt in pestilenti febre, maligna qualitate viribus noxam infert, venæsectio sanguinem vacuando vires non sustinet, sed eas etiam labefactat, & ad morbi ferociam edomandam ineptas reddit. *Secundò Galenus lib. de cibis boni & mali succi*, omnes refert obiisse quibus sanguis missus esset. *Tertiò* neque ratione putredinis convenit, quia venæsectione non curatur, sed aliis remediis *xj. methodi cap. 15.* nec ratione venenatæ qualitatis, quia venæsectio venenum à circumferentiâ ad centrum trahit, unde revocatis in penitiora corporis humoribus mors celeriùs contingit. *Quartò* experientia ostendit venæsectionem in peste fuisse noxiam. Refert *Valleriola*, se observasse omnes eos quibus detractus fuerat sanguis, interiisse, reliquos autem evasisse magnâ ex parte.

Rationes negantium venæsectionem.

At qui phlebotomiam admittunt prioribus rationibus respondent. *Responsio.* Primæ quidem in nullo morbo demendum sanguinem naturæ thesaurum si vires non constent, at in pestilenti quamvis eximia urgeat putredo, vires tamen adesse posse, aliàs omnes interirent, & sanè recreata natura alacrius insurgit adversus morbum & illum superat. Secundæ vero, *Galenum* loqui de peste quâdam in quâ ob annonæ penuriam vires erant attritæ, quæque ideo venæsectionem

dehortabantur, ex particulari autem casu universalis propositio non est inferenda. *Tertia* verò satisfaciunt, convenire phlebotomiam ratione materiæ putris quæ evacuatur, nec metuendum esse recursum à circumferentiâ ad centrum, nam præterquam quod quilibet naturæ motus non est imitandus ut symptomaticus, natura præterea onere suo levata, & expedita pondere, alacrius & facilius expulsionem in cutim molitur & perficit, ut *1. aphorism. 23.* sanguine ad lipothymiam misso plurimis sudores contingunt. Nec absurdum esse putant venenum in vasis majoribus consistens venæsectione educi debere, modò vires constent: Quamvis enim venenum haustum venæsectione in venas rapiatur, proptereaque statim aliis remediis è ventriculo vacuandum sit, antequam ulterius serpat, eadem tamen ratio non est de veneno in venis majoribus concepto, è quibus nullo remedio commodius quam sanguine misso evacuatur, venæsectione autem humores à centro ad circumferentiam trahi non contra rectè ostendit Augen. lib. 4. cap. 19. de phlebotom. quia minores venæ à majoribus, & hæ ab aliis trahunt donec ad jecur & ventriculum fiat attractio, tum quia naturaliter venæ habitus corporis trahunt à primis venis. *Quartò* demum loco authoritatem opponunt Medicorum contrariâ experientiâ certantium, qui pariter observarunt omnes, aut saltem quamplurimos venæsectione fuisse liberatos, quamvis hæc sit hujus morbi sevitia, ut quibuscunque adhibitis remediis ægros interficiat, quod natura morbi, non remedio tribuendum.

Rationes probantium venæsectionem.

v. Et quidem sanguinem mittendum esse voluit *Avicennas*, cum inquit cardinem curationis esse exsiccationem, eamque fieri & pharmacis & sanguinis missione, eandem probat *Galenus 3. epidem. 20.* In Critone, & *3. in 3.* in procemio, & in historiâ Calvi Larissæ *Rufus apud Oribas. 6. synops. 25. Aëtius sermone quinto, cap. 95. Paulus cap. 36. lib. 2. Avenzoar lib. 3. Theizer. Rhazes 3. Continentis*, quibus quamplurimi ex recentioribus adstipulantur. *Primò* in morbo magno mittendus est sanguis, sed pestilens febris est morbus magnus, magnum enim morbum etiam cacoethia constituit. *Secundò* est ex genere putridarum, at in omni putridâ, optimum est sanguinem mittere, si enim vacuatione indigeat, quis vacuantia remedia denegabit: Inde corpus refrigeratur, febris minuitur, peccantis materiæ portio demitur, sudores effluunt, libera in omnibus meatibus spiratio efficitur. *Tertiò* si vene-

num

num citissimè est ex corporibus educendum, illudque potissimum in sanguine consistat, educto sanguine tolletur fomes veneno, causâ externâ prius aut evitatâ, aut alteratâ. *Quartò* Galenus *3. epid.* 1. *textu 26.* quærit cur Hippocrates in historiâ Critonis non miserit sanguinem, respondet id factum quia in principio non fuit accersitus, quasi si opportunè accessisset, sanguinem mittere debuisset. Idem *Galenus 14. methodi cap. 16.* in carbunculo pestilenti & *3. τατ. τατ. cap. 2.* in parotidibus, & *6. Epid. textu* 30. apparentibus exanthematis & posse mitti & debere. Plurima præterea addunt tum de tempore, tum de sanguinis mittendi quantitate, ex generali methodo repetenda. Quidam post quartum diem nefas esse putant sanguinem mittere, aliàs vires malignâ putredine concidunt, unde *Hippocrates* non meminit venæsectionis in casu Critonis, quia in principio non fuit vocatus, quasi post principium venam secare non liceat; Alii ex *Galeni* consilio non dierum sed virium rationem habent, ita ut præsentibus scopis phlebotomiæ, etiam vigesimo morbi die eam faciendam censeant, sicut etiam primâ die ab eâ abstinendum si vires fuerint exolutæ, & Critoni non missum fuisse sanguinem, non quia principium morbi præterierat, sed quia vires morbi sævitiâ erant dejectæ, quod pustulæ nigræ in cute efflorescentes ostendebant.

v. Affirmativa pars fermè in Scholis obtinet principatum, quæ tamen non est absolutè sequenda, nec experientiæ consentit, siquidem vidimus omnes quibus aut meo aut aliorum consilio sanguis in ejusmodi febre missus fuit, ad unum interiisse, reliquos fermè omnes sanatos, & ratio suffragatur. Siquidem eidem morbo non conveniunt repletio & inanitio, at febri pestilenti convenit repletio, scilicet victus plenus, non igitur venæsectio. Considerandа hic venenata qualitas, quæ si sola fatiget, solis alexipharmacis erit utendum, sed si præterea humorum putrefactio conjungatur, plethora adsit, sanguis mitti poterit, aliàs minime, unde quamvis quamplurimis phlebotomia prodesse queat pesti tamen non convenit quâ pestis, sed tantùm ratione adjunctæ plenitudinis, & putredinis humorum in vasis. Unde superioribus respondemus, nec omni morbo magno, nec omni febri putridæ, nec veneno deberi sanguinis missionem. Non debet autem authorum recensitorum authoritas prævalere, quoniam veteribus pestis Natura & curatio vix satis cognita fuit, tamque jejunos de eâ reliquere sermones, ut Conclusio.

recentioribus in hoc morbo potius fides sit adhibenda quam veteribus.

Hirudines. VI. Sed loco venæ sectionis alii probant hirudines hæmorrhoidibus appositas, quæ pravum fæculentumque sanguinem attrahunt, quæ evacuatio præterquam quod per excretioni destinata loca evacuat, fit præterea sine magnâ spirituum resulatione, cum guttatim & per angustas venas sanguis profluat, & ab intimis partibus revellat, in quibus solet morbi fomes latitare.

Cucurbitula. VII. Eâdem ratione cucurbitulæ prosunt scarificatæ, quas ideo venæ sectioni quidam præferunt, quia ex hâc interior sanguis magis vacuatur, spiritus magis exhauriuntur, venenum in corpus universum diffunditur, Cucurbitulis contra extrahitur magis venenum ad corporis ambitum, & superficiem, motusque naturæ adjuvatur. Sed principio febris non debent apponi, quoniam *13. methodi* non conveniunt in plethoricis ante vacuationem & purgationem, sicut neque in phlegmone, sive Cerebri membranas sive alias partes occupet, nõ sunt scapulis apponendæ ut quidam faciunt, quia cor nimis calefacerent, humores ab universo corpore ad ipsum attraherent unde scribit *Avicennas* tremorem cordis generare, nisi ut docet *Antyllus*, ferventibus internis visceribus frigeant exteriora, ut in febribus lipyriis, tunc valde conveniunt. Applicandæ igitur sunt potius partibus inferioribus, ut natibus, & ex sententiâ *Apollonii* Medici apud *Oribasium*, cruribus, nam spiritus non dissipant & multùm à corde revellunt. Sed operatio quam describit *Oribasius*, differt à cucurbitulis scarificatis, & à scarificatione vulgari, de quâ plura diximus in generali methodo.

Vesicantia. VIII. Inter Chirurgica auxilia laudantur Vesicantia, quæ à partibus internis ad externas venenum trahunt; Remedium erat veteribus familiare, nam *Oribasius lib. 8. Collect. cap. 19.* probat vesicantia ad revulsionem veneni à partibus nobilibus ad ignobiles; *Iacobus de partibus* valde ea extollit brachiis & cruribus apposita. Sed tamen non omnibus placent recentioribus. *Primò* quia calidissima cum sint in calido affectu non conveniunt; *Secundò* dolorem & molestiam ingentem pariunt. *Tertiò* ulcera pariunt curatu difficilia & turpia. *Quartò* naturæ motus remorantur. *Quintò* humorum coctionem prohibent. Sed convenire ejusmodi remedia censent authores quamplurimi. *Oribasius, Aëtius, Paulus, Mercurial. Saxonia*, aliique, quia venenum à partibus internis ad externas & à corde remotas potenter revellunt, sic docet

cet

cet *Galenus*, fluxiones in caput & thoracem tendentes per acria esse retrahendas, sive cum febre fuerint, sive citra febrem. *Rhazes* aliique veteres quibus ignota erant hujusmodi remedia, veneni tamen ad exteriora attractionem semper proponunt. Præterea calorem febrilem ad exteriora revocant, cataphoras, deliria, fluxusque sedant ex sententiâ, *Rufu* apud *Aëtium*. Paulus valdè probat *cap. 36. lib. 2. In iis quibus ardor interiora occupat, Summa inalgescunt. præcordia contrahuntur, venter colli . iata dejicit, mens desipit, lingua est aspera, hi calefacientia postulant, ut calor per totum corpus distrahatur, aut si alio modo ab internis foras poterit elici.* Nec quicquam valent rationes prædictæ. Primæ satisfiet si dicamus phœnigmos præscribi propter symptomata febri adjuncta, non propter febrem, quin potius præscribi ad revulsionem & vacuationem humorum calidorum, quibus expurgatis interiora refrigerantur potius quam incalescunt. *Ad secundam* dico non esse adeo dolorosa, sed si essent quid tum! ratione doloris attrahunt, quod si dolorifica remedia explodcrentur, funditus tolleretur ars medendi. *Ad tertiam* Respondeo, non semper sequi magna ulcera, quin etiam sæpe ejusmodi ulcera prosunt, Naturâ expurgante quicquid noxium est & perniciosum in corpore. *Ad quartam*, negamus impedire Naturæ motus, quinpotius in principio admota eos promovent. Sic quoque *quintam* negamus, scilicet prohibere coctionem, nam evacuant ea quæ noxia sunt, nec talem in his expectare oportet coctionem, qualis desideratur in reliquis humoribus, humor enim summè putridus concoqui non potest ex *Galeno*, ut docet *Saxonia libro 2. de Phœnigmis*. Statim autem in principio ubi malignitas morbis dignoscitur sunt adhibenda, non autem ut quidam faciunt rebus desperatis & in summâ virium imbecillitate. Apponuntur autem cruribus paulò supra malleolum, & carpis manuum, quod si capitis symptomata urgeant etiam pone aures. Fiunt autem ex variis rebus, flammulâ jovis, ranunculo, vulgo ex cantharidibus, sinapi, euphorbio, fermento & aceto acerrimo. ℞ *cantharidum præparatar.* ℈ iij. *sinapi, euphorbii ana* ʒ j. *seminis ameos* ʒ ß. *fermenti* ʒ iij. *ceræ resina q. s. addito aceto acerrimo fiat massa, quæ prædictis locis applicetur.* Quod si metus sit exulcerationis vesicæ prætermissis Cantharidibus, præparari poterit ex *Sinapi, euphorbio, nitro, thapsiâ, Sandarac. Squamâ æris, ære usto, vitriolo, elaterio, squillâ, lacte tithymali, nasturtio, lepidio, tartaro usto, fimo columbino, &c.* ℞ *Sinapi* ʒ ij. *euphorb.* ʒ j. *caricarum pinguium* ʒ iij. *cum aquâ vitæ fiat pasta.* ℞ *Sinapi, nitri ana* ʒ j ß.

eupho-

euphorbii, thapsia ana ℥ ij. *dissolvatur gummi in aceto squillitico, & cum cerâ fiat ceratum.* Pars primum abradenda est, dein ad ruborem fricanda, panno aspero, & acrioribus, non autem oleosis, quia acrium vim hebetant. Vesicæ autem apparentes acu perforentur ut ichor exeat, post illinantur butyro cum brassicâ, aut in nimio dolore unguento de cerussâ. Post admovetur attrahens aliquod ceratum ut diachylon, donec tempus sit ulcera claudendi, quod ceratum de minio, vel diachalciteos commodè perficiet.

Purgantia. IX. De purgatione pariter dubitatur, utrum illa conveniat? Quidam negant, alii concedunt, idque non nisi in principio, alii materiâ tantùm concoctâ: Quidam lenientia tantùm, alii vehementiora ut scammonium, antimonium præscribunt. Non convenire autem multi volunt; *Primò* quia vires languidæ vix possunt medicamenti & morbi sævitiam ferre: *Secundò* sola venenata qualitas lædit in pestilentiâ, quæ non catharsi, sed alexiteriis edomatur. *Tertiò Hippocrates 3. Epidem 56.* Omnes, *inquit*, venter sustulit, purgationes multos offendebant, si igitur alui fluxus lethalis est, omittenda est purgatio, unde *Celsus & Rhazes*, nolunt, in pestilentiâ alvum esse ciendam. Contrarium docet *Avicennas*, cum prodidit febrem pestilentem exsiccationem per phlebotomiam & ventris solutionem requirere, & *Hippocrates 3. Epidem. sect. 3.* docet quosdam alui & urinarum excretione fuisse sanatos, cum enim cacochymia insignis adsit hæc aliter quam purgatione vacuari nequit. Respondent quidam si alui fluxus fuerit colliquativus, vel futurus timeatur, omnino abstinendum, quod cognoscitur si febris fuerit ardens, adsint ventris tormina, rugitus, murmurationes, viresque sint dejectæ, tuncque cautè esse agendum, quod si nihil tale adfuerint, catharsin posse commodè imperari. Dubitant alii an in principio danda sint, tùm qualia conveniant; Respondent plurimi statim in principio danda esse. Certum est in doctrinâ *Galeni*, humorem illum qui Naturæ gratiam acquirere nequit, statim è corpore esse educendum, ne putredo augeatur, ideo *cap. 18. lib. de Constit. artis*, pituitam salsam statim evacuandam consulit, quia concoqui non potest. Constituit siquidem humorum putrescentium species tres, unam eorum quibus Natura dominatur, alteram eorum qui partim superantur, partim superant, tertiam eorum in quibus Natura semper superatur, quia humores concoqui non possunt, & à Naturâ edomari, propterea statim è corpore sunt educendi. Præterea febris

hæc

hæc est morbus acutus, in acutis autem si quid videtur movendum, move, siquidem tardare, malum ex aphorismo. Demum ubi materia turget statim est vacuandum, ne, *ut inquit Galenus*, in partem aliquam nobilem ruat. At in febre pestiferâ materia turget, imo & partem nobilem obsidet, quare est purganda, unde *Avicennas* statim vacuandum præcipit. Acris materia est ardens, virulenta, quæ undequaque agitata partes principes petit. *Oribasius, Aëtius, Paulus*, adeo varia pestis symptomata recensent, ut ea omnia à turgente materiâ proficisci facile sit agnoscere. Sed blandis potius quam vehementioribus medicamentis est agendum: Validiora enim quia calida venenata & visceribus ac naturæ infensa, plus detrimenti afferunt quam emolumenti, præcipuè cum in pestilentiâ frequens sit alui fluxus colliquativus; Insuper introrsum trahunt contagem, sanguinem præterea, humores & corpus nimium agitant, unde ab iis abstinere bonum est, sic in bubonibus veneris purgatio pernitiosum humorem in intima corporis deducit, multò periculosius idem in pestiferis contingeret. Convenient igitur leviora *rhabarb. agaricus, myrobalani, tamarindi, syrupus rosar. solut. catholicon, hiera, pilulæ Rufi*; Sed Cassiam quidam prohibent, quod humectet; At pariter nec jusculis, nec ptisanâ, sed solo biscocto alendi forent ægrotantes, nec adeo humectat ac illi censent, tùm in corpore nec remanet, nec in eo putrescit. Gentilis & Savanarola fortia præferunt benignis, quia morbus non dat inducias, nec humor potest à naturâ probè concoqui. At dum promptum auxilium præcipiti malo adhibere volunt, verendum ne venenum multiplicent partes nobiles labefactent, & ægrum in mortem præcipitent. Clysteribus etiam uti possumus quotidie aut alternis diebus, ex decocto refrigerante, decocto hordei, vel sero lactis, cum Sacharo, butyro, & oleo ac melle violato. Decoctum veronicæ cum butyro bene salito injicit *Crato*, Alii cremorem hordei, ad humores ut aiunt contemperandos. Vomitoriis quidam utuntur etiam validissimis, stibium porrigit Matthiolus, quorum usu cum viderim plurimos interemptos, ab iis censeo abstinendum, nam humores venenatos, non tantùm retrahunt in interiora, sed etiam in partem nobilem, valdè sensibilem per arterias & nervos cordi consentientem, unde convulsionis, delirii, syncopes, mortisque periculum impendet, unde si Natura in morbi principio hanc viam affectet, erit vomitus ille symptomaticus, pernitiosus, & propterea cohibendus. *Vomitus.*

Alterantia. x. Cum igitur nec satis tuta sint remedia tum Chirurgica, tum purgantia, ad alterantia veniamus & alexiteria, quibus statim in principio quidam utuntur, antequam maligna qualitas cor occupaverit, nam ex *3. de præsag. expulsibus*, ubi venenata qualitas cor obsidet, æger desperatæ est salutis. Ubi Notandum hactenus verum pestis Antidotum esse ignotum, ex sententiâ *Cratonis, Mercurialis*, & aliorum Medicorum, nos tantùm vulgaribus utimur alexipharmacis simplicibus & compositis quæ naturam roborent, unde non mirum si veri remedii ignoratione tot pereant. Quæstio est an calida esse debeant, an frigida. Recentiores quamplurimi qui methodum & indicationes affectant, sola commendant refrigerantia ratione febris; *Rondeletius* laudat pulveres *diamargarit frigidi, triasant. Diatragac.* addito crystallo, & à pulvere bezoardico tollere jubet *semen rutæ, dictamnum, radicem tunicis*, quia nimium calefaciant. Idem improbat pulverem de bolo, & theriacam quia calida habent quamplurima simplicia, probat autem refrigerantes syrupos & aquas, eaque quæ in febre ardenti dicta sunt. At *Galenus* qui probat & laudat bolum armenam, idem probat theriacam quæ calida est; Agunt hæc non qualitatibus manifestis, sed totius substantiæ proprietate, unde quamvis frigida conveniant, non tamen nisi quæ sunt cardiaca, & veneno opitulantur, nam cum ejusmodi refrigerantia vix ardentem synochonue febrem superent, quomodo evincent pestilentem. Non semper igitur frigida esse debent; Ideo fermè omnes qui pestilentium curationem tradunt, calida non minus quam frigida usurpant. Alterantia autem humorum qualitates emendant, obstructiones aperiunt, putredinem prohibent, suntque pro humorum diversitate varianda, nam in calidis qui utplurimum peccare solent, conveniunt succi limonum, arantiorum, granator, acetum, & similia in febre ardente & synocho recensita, cum decocto acetosæ borrag. lactucæ, portul. scabiosæ, cichorii, endiviæ, ℞ *Succi granator, limon. aceti rosacei, vel caryophillati ana ℥ ß. succi pomor. ribes ana ℥ j. aquar. acetosæ, buglos. melissæ, scabiosæ ana ℥ ij. camphoræ grana v. cum sacharo. fiat julep.* ℞ *aquæ rosar. acetosæ, borrag. ana ℥ ij. aquæ cinnam. ℥ j. vini albi ℥ i ß. manus Christi perlatæ ʒ ij. cornucervi ʒ ß. bulliant in alembico caeco; Colat. adde sacchari ℥ iij. syrupi de limonibus, vini granator. ana ℥ j. f. julep.* ℞ *conservar. florum cordialium ℥ j. ß. corticis citri conditi ℥ ß. confect. alchermes ʒ ß. boli armenæ optimæ ʒ j. coralli rub. crystalli, margarit. præparat. ana ʒ ß. rosar. eboris, cornu cervi ana ℥ j. fragmentor. pretiosor. ℈ j. pulveris diamarg.*

diamarg. & bezoardici ana ℈ j. *cum syr. caryophillor. hortensium fiat Electuar.* Tabellæ quoque fieri possunt ex prædictis, vel similibus pulveribus cum saccharo. Quidam adstringentia minus probant, ut granata, sed quia his febribus solet adesse fluxus colliquativus, humorumque putredinem & agitationem sedant, maximè conveniunt. Aquam quoque frigidam in pestiferis laudant *Celsus & Avicennas*, *Mercurialis* experientiâ propriâ idem confirmat, sunt enim utplurimum febres ardentes. At quamvis in febribus ardentibus eam laudet *Hippocrates*, in pestilentibus tamen minus conferre censent alii, quia præscribitur ab *Hippocrate* gratiâ evacuationis post coctionem, ubi Natura valida est, at in pestiferis cum vires sint imbecilles, natura non sit valida, ea inferet mala quæ recensentur ab *Hippocrate 2. acutorum.* Sed si alteretur vel decoquendo cornu Cervi, vel aurum extinguendo, vel admistis syrupis commodissimè poterit propinari. In frigidis humoribus conveniet *mel rosat. syrupus de beton. de scordio, de corticibus citri, cum decocto agrimon. torment. dictamni, scordii, pimpinellæ, myrrhidis, sem. citri & similium.*

XI. Alexiteriis demum utendum est partim simplicibus, partim compositis, qualia sunt corallia, margaritæ, Cornu cervi, rasura eboris, folia auri, fragmenta pretiosa, species cordiales, diamargariton frig. elect. de ovo, & similia, sed præcipuè laudantur *bolus armena, terra sigillata, lapis bezoar, unicornu, theriaca, mithridatium, spiritus vitrioli,* & ex his quæ simplicia sunt vix vera inveniuntur; Bolum quidem armenam valdè laudat *Galenus*, eámque solam profuisse scribit, cum vino datam, ubi nulla aderat aut exigua febris, vel cum aquâ ubi febris infestat, Nos cum aquis borraginis, acetosæ, scordii, florum citri exhibere possumus. Idem de terrâ sigillatâ dicendum. Sed hæc adulterata afferuntur, nec veram terram lemniam habemus, nec bolum armenam, si credendum *Matthiolo*, tùm quia venalis non est apud Turcas, tum quia nec ex eodem monte eruitur, nec colorem habet illius quam vidit *Galenus* in Lemno. Vult *Amatus* terram eam quæ sub nomine boli orientalis venditur esse veram lemniam, sigillatam autem esse adulterinam. Hodie ex Silesia & Hungaria defertur bolus non inferior terrâ lemniâ *Galeni*, qui ejus succedaneum esse potest. Lapis bezoar valde laudatur à *Rhaze* & à *Matthiolo*; sed recentiores plurimi nullum insignem illius effectum se percepisse asserunt, forsan quia verus lapis rarus est, promiscuè lapides tum orientales, tùm occidentales usurpantur,

Alexiteria.

Bolus armena.

Terra sigillata.

Bezoar.

pantur, suntque alii ex Indiis allati, omnino veris similis qui tamen nullam vim habent, multi factitii sunt, novi Pharmacopœum qui ita affabre ejusmodi lapidem conficiebat, ut à nemine fraus detegi potuerit. Quicquid sit nullum unquam hujusce lapidis salutarem effectum videre mihi contigit, ut propterea mihi videatur in posterum ex antidotorum albo expungendus; si tamen quispiam illi confidat, ut conceptæ opinioni satisfaciat eo utatur à granis tribus ad duodecim, cum aqua cardiacâ, scorzoneræ, florum citri, cardui benedicti: Sed temere non est illi fidendum, rarò siquidem verus reperitur. Quidam non minorem quam lapidi bezoar vim attribuunt oculis cancrorum, imo & à quibusdam pulvis chelarum cancri marini qui dicitur *laugousta*, censetur præstantior lapide bezoartico. Cornu quoque monocerotis primum obtinet inter alexiteria locum, sed nunc incipit in infima collocari, siquidem dubitatur an ejusmodi cornu possit reperiri. Quatuor sunt animalia ex Aristotele & Æliano, quæ unicum in fronte cornu gerunt, *Rhinoceros*, *monoceros*, *oryx*, *asinus Indicus*. Sed quid propriè sit Monoceros quæritur, cum hactenus navigationibus indicis non potuerit explorari, & qui se vidisse ejusmodi animal referunt, tam parum consentiunt in illius descriptione, ut vix abesse à fabulâ ipsorum relationes videantur. Servatur in æde Divi Dyonisii juxta Lutetiam ingens cornu quod dicitur esse Monocerotis, adsunt quoque referente *Amato* in ærario D. Marci venetiis duo ejusmodi cornua, brachiali crassitie, longitudine bicubitali, prætii inestimabilis, quæ semel in anno ascensionis die cum pluribus & variis pretiosissimis rebus palam ostenduntur. Ex prædictis omnibus animalibus unius tantum cornu adversus venena prædicti authores celebrant, quo Reges Indorum utuntur. Quidam cornua illa probant quæ in aquam demersa spumam emittunt, sed idem præstant omnia cornua in scobem redacta. *Aristoteles* non meminit Monocerotis, sed tantum Asini Indici & Origis. *Ælianus*, qui describit Monocerota, vim tamen alexiteriam illi non tribuit, sed Asino; Apud *Galenum* quoque aliàs diligentissimum materiæ Medicæ indagatorem altùm est de ejusmodi cornu silentium, unde plurimi tutius esse putant familiaribus uti quam istis adeo incertis & ignotis. *Amatus* tamen ejusmodi cornu plurimum commendat ad ʒ iiij. datum, in aqua naffe adversus pestem, & operari ait interdum vomitu, interdum sudore, interdum secessu. Plura autem esse animalia tam terrestria quam aquatica quæ unicum in fronte cornu

Unicorn.

cornu gerant recensent historiæ quorum plurima describit *Ambrosius Paraus*, & quamvis ignoretur cuinam potissimum animali nomen monocerotis κατ' ἐξοχὴν conveniat, non deneganda tamen virtus horum cornuum, cum omnium exotericorum origo vix adhuc plenè innotuerit, nam si cornu cervi probamus, cur facultas eadem reliquis cornibus adimetur? Nam cum varia sint colore, magnitudine cornua à diversis prodire animalibus verisimile est, sive igitur cornu sit aut Asini Indici, quod Ælinianus comprobat, sive Rhinocerotis, sive animalis aquatici perinde est, dummodo vires experientiæ respondeant, non igitur morose inquirendum puto sintne Monocerotis, vel alterius animalis cornua, dummodo bona sint & efficacia, imo parum quoque refert sitne animal bicorne, an unicorne. Quod si non prodesse alicui videantur, nocere tamen nemo asseret, ideo illis suum in Medicinâ locum relinquendum esse puto, ut etiam dixi lib. 4. error. Popular.

XII. De auro, argento gemmisque dubitat *Erastus* an quicquam prosint, nam si agere debet medicamentum dissolvi debet ut deducatur in actum. At hæc talia excernuntur qualia ingesta fuere, nullâ molis & ponderis imminutione. Hunc sequuntur Medici fermè omnes, qui ut rationales videantur, occultas qualitates libenter non condunt, nec arcana Paracelsica, nec magneticas virtutes, nihilque probant nisi quod *Galenus* olim dixerit. At posse gemmas dissolvi quotidiana demonstrat experientia, & præstantissimas habere vires, nec est necesse omnia in actum reduci qualem illi commenti sunt, emanare siquidem vires tanquam à magnete, tum succini, tum magnetis ipsius historia demonstrat, quidni idem de auro & gemmis dicetur? Aurum potabile laudant Chymici, cujus tamen præparandi modum hactenus docere non potuerunt, nisi per aquas ardentes & causticas, corpori pernitiosas, unde auro foliato potius utendum quam ulla illius præparatione ut diximus *cap. de hecticâ*. Theriacam & mithridatium summis laudibus extollit *Galenus* in pestiferis, sed iis non est utendum ut quidam faciunt cum solutivis, quia pharmaci actionem remorantur, illiusque substantiam corpori inimicam in præcordiis detinent. Monent quoque recentiores, non esse exhibenda ante coctionem, ne corpus nimium agitent, obstructiones augeant, humores commoveant; Sic Galenus eos reprehendit qui in quartanis theriacâ utebantur, ante coctionem, siquidem ex simplici in duplicem, triplicemve immutabant,

Gemmæ.

De hac quæstione in methodo generali agitur.

reddebantque curatu difficiliorem. Præter hæc summis laudibus camphoram extollit *Gesnerus*, Alii galegæ succum, juniperi extractum, baccarumque lauri, aliaque cardiaca, quæ seorsim & etiam aliis admista prosunt.

De spiritu Vitrioli. XIII. Sed spiritus vitrioli adeo magnis laudibus extollitur, ut nihil ferme huic remedio æquale habere credantur Pharmacopœi. Easdem vires obtinet spiritus sulphuris. *Quercetanus*, aliique Chymici in aceto & succo limonum vires inesse vitriolicas volunt. Est autem prædictus spiritus valde acris, nec debet nisi in exiguâ quantitate alio liquore permistus exhiberi, exsiccat enim, putredini & malignitati resistit; Quidam tamen sed pauci improbant, quia septicum cum sit non potest tutò exhiberi, sed ab acrimoniâ, ejusque vi putrefaciente nos vindicat dosis exigua, & alterius liquoris permistio, sicut aceto, succo citri, limonum, berberis innoxiè utimur, etsi gemmas lapidesque acrimoniâ suâ corrodant. Thermæ vitriolatæ salutarem ejus usum ostendunt, nam præparatione multa illi adempta fuere, quæ erant in integro, unde non sicut integrum corpus perturbat, aut vomitus ciet, sed calorem febrilem extinguit, & humorum ferociam consopit. Objicies *Galenum xj.* Methodi in febribus rejicere usum aquarum vitriolatarum. Respondeo id intelligendum de externo earum usu, quod poros constringant, putredinem & calorem augeant. Quamvis igitur plurima adsint febribus istis idonea, spiritus tamen iste non est rejiciendus.

Descriptiones variarum antidotarum. XIV. Tam varia autem remedia adversus pestem à veteribus & Neotericis præscripta videre licet, ut tædiosum sit ea & legere & describere, similia quilibet componere potest, qui materiam medicam noverit, quam inter affectus cordis describemus, sunt enim omnia cardiaca quæ pesti destinantur, cum verum illius alexipharmacum hactenus ignotum sit. Commendantur autem præcipuè aquæ distillatæ, extracta, electuaria, infusiones, syrupi, pulveres, quorum exempla quædam addemus, & primum aquas.

XV. ℞ *rad. tormentillæ* ℔ j. *rad. enulæ* ℥ iiij. *rad. tunicis & dictamni ana* ℥ iiij. *acetosæ cum seminibus* ℔ j. *buglos. borrag. cum florib. rosar. rubrar. ana* ℔ j. *pimpinellæ, scabiosæ ana* ℔ß. *succi limon.* ℔ j. *theriacæ* ℔ ß. *aquæ vitæ optimæ* ℔ß. *santali albi, rubri, ben albi & rubri, margaritar. ana* ʒ ij. *ossis de corde cervi* ʒ j. *croci* ʒ ß. *caphuræ* ℥ ß. *Inf. simul, in fimo equino per dies* XV. *fiat distillatio lento igne, & ter cobobetur. Dosis cochleare unum*, describitur à

Guai-

Guainerio, & summè laudatur ab Hollerio. ℞ *rad. tormentillæ, lappæ majoris. pimpinellæ, succisæ, valerianæ, ana* ℥ iiij. *Imperatoriæ, Angelicæ, dictamni, gentianæ, serpentariæ ana* ℥ j. *caparum, nucum viridium ana* ℥ vj. *foliorum scabiosæ, verbenæ, calendulæ, rutæ, acetosæ, card. bened ana* M. ij. *Camphoræ* ʒ j ß. *aquæ vitæ* ℥ j ß. *vini albi Mensur.* j ß. *mithridat. theriac. ana* ℥ j. *aceti rosacei* ℥ ij. *Eliciatur aqua, cujus dosis sit ad* ʒ j ß. *ad summum.* Valde commendatur à Platero. ℞ *rad. angelicæ. imperat. valer. dictamni, succisæ, pimpinellæ, bistortæ, ana* ℥ j. *Zedoar. rad. asclepiad. ana* ℥ ß. *folior. verbenæ, scabiosæ, rutæ, calend. ana* M. j. *granor. juniperi, baccar. lauri ana* ʒ j. *cinnam.* ʒ iij. *croci* ʒ ß. *aquæ vitæ, vini optimi ana* ℔ j. *stent in infusione per dies octo, distillentur, dosis sit ad* ℥ j. *vel cochleare unum.* Plures videri possunt apud Quercetanum in Pharmacopœâ, quæ huc referantur, ut elixir vitæ majus, aqua cœlestis, bezoardica Langii, aliæque ex antidotariis repetendæ. Nucum viridium aqua summopere laudatur, Macerentur nuces in aceto per octiduum, conterantur & distillentur sublato aceto. Usurpari quopue possunt aquæ cardiacæ *Saxoniæ*, quæ describuntur lib. de febribus, & de Plicâ, extantque in Pharmacopœâ Londinensi. Hic addenda est aqua Mariæ dicta quam Mouffætus olim composuit. ℞ *aquæ Cœlestis* ℔ ij. *Moschi, ambræ ana grana* xviij. *Croci grana* xv. *stent in infusione per dies* xiiij. *tunc adde syrupum sequentem* ℞ *sacchari* ℔ j. *vini canarini* ℥ vj. *aquæ rosar.* ℥ iij. M. Prædictis si addatur theriaca fiet aqua theriacalis cujus tam variæ sunt descriptiones. Extat optima descriptio in Antidotario Londinensi. & in Pharmacopœâ Quercetani. Sequens mihi est familiaris ℞ *rutæ* M j. *dictamni cretici, card. ana* M. j ß. *angel. zedoar. corticis citri viridis vel sicci ana* ʒ ij. *flor. tunicis, rosar. vel magmatis rosar. primis distillatar. ana* P. j. *Cinnamom. caryophillor. ana* ʒ j. *folior. melis.* M. j. *florum calendulæ, anthos* P. j. *semin. anisi, nucis moscatæ ana* ʒ ß. *theriacæ Andromac. Mithridat. ana* ℥ ij. *ligni aloes* ʒ j. *vini Hispanici* ℔ vj. *Inf. per dies tres vel quatuor, dein distillentur lento igne per balneum Mariæ, iterari potest bis terve affundendo priorem aquam fecibus.* Vel ℞ *theriacæ optimæ* ℥ j. *myrrhæ* ʒ ij. *croci* ℈ j. *aquæ vitæ* ℥ viij. *distillentur. Dosis sit ad* ℥ ß. *cum S. Vitrioli guttis aliquot, & syrupi limonum* ℥ j. Similes quilibet ad libitum præscribere potest? Sed Infusiones aquis distillatis sunt longè efficaciores, quæ ex prædictis solum infusis componi possunt, tum ex sequentibus ℞ *aquæ vitæ* ℥ x. *theriacæ* ℥ ß. *myrrhæ croci ana* ʒ j. *liquoris Zinzib. piperis ana* ʒ ß. *Misce, fit insigne diaphoreticum* ex Paracelso desumptum, quod imitatus est Quer-

Quercetanus ℞ *theriaca* ℥ j ß. *myrrha* ℥ ß. *croci* ʒ ij. *S. Vini* ℥ vj. M. *distillentur*, sed infusio multo præstantior est. ℞ *theriaca Andromachi, electuar. de Ovo ana* ℥ j. *camphora* ʒ ij. *zinzib. albi, caryophill. ana* ʒ j. *aqua vita* ℥ vj. *syrupi de succo limon. vel citri* ℥ iij. *sacchari candi* ℥ j. *croci* ℈ ß *pulveris diamarg. frig. de gemmis ana* ℈ j. fiat infusio in balneo, cujus dosis sit ad ℥ j. Sequens à me fuit experientiâ comprobata ℞ *succi limon. calend. ana* ℥ ij. *aqua cardui bened.* ℥ iij. *Sp. Vini* ℔ ß. *theriaca* ℥ j ß. *myrrha* ℥ j. *rad. tussilag.* ℥ j. *Spermatis ceti, terra silesiaca ana* ℥ ß. *radicis Asclepiadis, seu vincetoxici* ℥ ß. *dictamni, pimpin. valer. angel. ana* ʒ ij. *camphor.* ʒ j. *sacchari candi* ℥ ß. *stent simul bene obturato vase ad solem vel in loco calido per octiduum, dosis sit cochleare unum, aut alterum pro ratione persona, sudores abundè movet, tuncque nihil cibi sumatur per horas quatuor.* Infusio theriacæ solius in vini spiritu sufficere potest quoniam theriaca fermè omnia habet simplicia quæ ad hunc usum adhibentur, & notandum quod docet *Gesnerus lib. 2. epist.* theriacam recentem veteri esse præstantiorem, efficacius venenis & pesti adversari, quod credo esse verissimum, quicquid *Galenus* dicat in contrarium, mistioque opii non ad caliditatem medicamenti refrænandam ut Galenici sentiunt, sed ad sudores promovendos à veteribus omnibus antidotis addebatur, opium siquidem & narcotica frigida esse sensibus adversatur, ut alibi diximus, Extat in Antidotario Londinensi acetum theriacale optimum *Magmati aqua theriacalis adde caryophill.* ℥ j. *flor. lavend. tunicis ana* ʒ vj. *aceti rosati, & sambucini ana pintas* ij. *fiat digestio per octiduum. & per manicam colatura.*

Syrupi. XVI. Syrupi quoque fieri possunt ℞ *radic. angel. bardana, petasit. chelidon. tormentilla, dictamni albi, pimpinella, cruciata ana* ℥ ß. *rad. imperator. zedoar. ana* ʒ ij. *foliorum acetosa, verbena, ruta, scordii, cardui benedicti, calendula cum floribus, salvia ana* M. j. *granor. Iunip. baccar. lauri ana* ℥ j. *f. decoct. ad* ℔ j. *cui per residentiam clarificata adde sacchari* ℔ j. *Iterum clarificetur & coquatur in syrupi consistentiam.* ℞ *Verbena, scabiosa, galega ana* M. j. *granorum Iuniperi* P. j. f. *decoctio & cum saccharo syrupus.*

Electuaria. XVII. Pulveres quoque & electuaria ex prædictis confici possunt. ℞ *boli armena* ℥ j. *radic. tormentilla, tunicis, dictamni, ana* ʒ j. *rasura eboris, spod. corticis citri ana* ʒ ß. *margaritar.* ℈ ij. *fragmentorum pretiosor. ana* ℈ j. *cornu monocerotis* ʒ ß. *f. pulvis.* Prostat in officinis pulvis liberantis qui à Valerio Cordo primum descriptus, postea fuit reliquis Antidotariis

tariis infertus, Pulvis baccarum lauri, & hederæ vel arboreæ, vel muralis maximè commendatur. ℞ *rad. angel. myrrhid. imperator. ana* ʒ ij. *rad. torment. carlinæ, vincetoxici, pimpin. morsus, phu ana* ʒ j. *Zedoariæ, Aristoloc. gentianæ ana* ʒ ß. *granor. Iuniperi, baccar. lauri ana* ʒ j. *cinnamomi, ligni aloes ana* ʒ ß. *folior. cardui bened. scordii, rutæ, verbenæ, florum cordial. ana* ʒ j. *croci, piperis, macis ana* ℈ j. *rasuræ eboris* ℈ j ß. *cornu cervi* ʒ j. *cornu monocerot.* ʒ ß. *lapidum pretiosor. margarit.* ℈ j. *boli succo citri præparati* ℥ ß. *camphoræ* ℈ ß. *Semini acetosæ, cardui, citri ana* ʒ ß. *pulverisentur omnia, & cum sacchari* ℥ iij. *mellis* ℔ j. *fiat electuarium.* Est præterea *diascordium Fracastorii*, electuarium de ovo, cujus variæ sunt descriptiones, quæ omnes in idem redeunt, theriaca, mithridatium, electuar. de nucibus à *Fuchsio* descriptum, & *Chalmetæo*, antidotus de sanguinibus, aliaque infinita ex authoribus practicis repetenda. ℞ *conserva flor. calend. corticis citri conditi ana* ℥ j. *conserav rosar. nympheæ ana* ℥ ß. *theriacæ* ʒ ij. *confectionis de hyacintho, pulveris liberantis ana* ʒ j ß. *boli armenæ, terræ silesiacæ ana* ʒ ß. *cum syr. de limonib. vel caryophill. hortens. fiat electuar.* ℞ *mithridat. theriacæ ana* ℥ ß. *rad. tormentillæ, sem. Iunip. ana* ʒ j. *boli armenæ* ʒ ij. *specier. diamargarit.* ʒ j. *cum syr. idoneo fiat electuar.* ℞ *radicis Ireos* ʒ j. *rad. angel.* ʒ ß. *Zedoar.* ℈ j. *caryophillor.* ℈ ß. *boli armenæ* ʒ j. *sacchari* ℥ j ß. *cum infus. gummi tragac. fiant trochisci.* ℞ *corticis citri sicci, ligni aloes ana* ʒ j. *cinnam.* ℈ ij. *sem. coriand. santali citrini ana* ʒ j. *sacchari* ℥ ß. *cum prædictâ infusione fiant trochisci.* *Trochisci.*

XIIX. Demum prædicta in varias potiones possunt efformari. ℞ *theriacæ* ʒ ß. *succi scabiosæ* ℥ ß. *aquæ angel. & vini ana* ℥ j. M. *f. potio.* ℞ *elect. de ovo* ʒ j. *decocti zedoar. vel aquæ mariæ* ℥ j ß. *syr. limon.* ℥ j. M. *f. potio.* ℞ *mithrid.* ℈ ij. *croci grana duo pulver. diamarg.* ℈ j. *diamoschi* ℈ ß. *aquæ nucum virid.* ℥ iij. M. *f. potio, adde si vis camphoræ grana duo aceti caryophillati vel theriacal.* ℥ ß. *syrup. limon.* ℥ ß. ℞ *capam parum coctam infunde in aceto & post succum exprime, adde theriacæ* ʒ j. *syr. de acetos. citri* ℥ j. *aquæ bezoard. langii* ℥ ß. *aceti caryophillati* ℥ ß. *f. vitrioli guttas* ij. *sacchari candi* ʒ ij. *f. potio.* Gesnerus antidotum saxonicam aquis idoneis dissolutam maximè commendat. *Potiones.*

XIX. Exterius admoventur epithemata, unguenta, sacculi, & alia ejusmodi ex superioribus capitibus repetenda. ℞ *aquar. acetosæ, verbenæ, melissæ, rosar. ana* ℥ iij. *aceti rosacei* ℥ j. *succi limonum* ℥ ß. *vini optimi* ℥ ij. *trochiscor. de camphora* ʒ ß. *specierum diamargarit.* ʒ j. M. *f. epithema, addi potest theriaca, crocus, moscus.* ℞ *theriacæ* ʒ j. *specier. diamb.* ʒ ß. *ca-* *Externa.*

 phu-

phura ℈ j. *olei ſcorpionum compoſiti* ℥ j. M *fiat unguentum regioni cordis applicandum.* Oleum ſcorpionum compoſitum valdè commendat *Matthiolus*, arteriis temporum & carpis illitum, cujus deſcriptio apud eundem videri poteſt. Hæc autem topica non niſi calefacta admoveantur, & ubi refrigerantur ſtatim ſunt amovenda, tum enim meatus conſtringunt & ægrotanti noxam haud exiguam inferunt. Et hæc ſufficiunt. Plura legantur apud *Hollerium*, & reliquos ſcriptores, qui ad nauſeam uſque varia remedia congeſſerunt, cum tamen unum & alterum bene probatum ſufficiat.

CAP. XI.

De febre purpurea.

I. DE febre purpureâ agunt recentiores, tanquam de morbo veteribus ignoto, & à febre peſtilenti diſtincto, eodem prorſus modo quo Germani doctos & prolixos tractatus fecere de ſcorbuto, qui morbus non eſt, ſed ſymptomatum multorum affectis hypochondriis ſuccedentium congeries, ſic purpura ſymptoma tantùm eſt febris peſtilentis, non autem ulla illius differentia, nec ſpecies. *Macula lienoſorum.* Vocantur quibuſdam *peticulæ*, *peſtichiæ*, *aliis lenticulæ*, *aliis purpura*, ob ſymptoma in cute apparens. Solent autem etiam in aliis affectibus maculæ quædam purpuris ſimiles apparere, quæ tamen malignæ non ſunt, nec in peſtilenti apparet affectu, ſed in lienoſis, in diuturnis viſcerum obſtructionibus, in icteritiis, in ſcorbuticis, in omnibus iis qui ex viſcerum imbecillitate ſanguinem generant aquoſum, proclivesque ſunt ad cachexiam; Fiunt ſicut in enchymomate à ſanguinis tenuitate, qui ex minoribus venis elapſus in cute efflorеſcit. In illis ſiquidem ſanguis tenuis & aquoſus, facile per nares effluit, aut exit è venis in habitum corporis, ubi liveſcit, nigreſcit, & in alienum colorem permutatur, fiuntque à ſanguine tenui & imbecillo jecore, ut in ſcorbuticis.

Maculæ peſtilentes an ſint morbus novus. II. Maculæ autem noſtræ pulicum morſibus ſimiles, in febre tantùm malignâ & peſtilenti, non in aliis ſeſe produnt. Febres hæ antiquis incognitæ perhibentur, primumque à *Fracaſtorio* obſervatæ, quod tamen minus veriſimile mihi videtur, ſiquidem *Hippocrates* in Coacis [illegible] nominat, *Aëtius* ait in febribus malignis apparere ma-

maculas similes morsibus culicum, quæ tamen non exulcerantur, unde quamvis antiqui febrium malignarum exquisitam non fecerint tractationem, symptomata tamen hæc ignorasse non est credendum, sed sicut cætera morbi accidentia parum curasse, siquidem curationem non immutant, & nihil propriè indicant, ideoque nos supra inter febris pestilentis signa recensuimus,& sub nomine exanthematum comprehendi commodè possunt ἐξανθεῖ, inquit Hippocrates, οἷον κωνώπων κεντήμασι; & ratio suffragatur, quamvis enim concedendum sit novos interdum morbos externæ causæ vi suscitari, Natura tamen corporis nostri gubernatrix quæ eadem perpetuò est, non solet novos affectare excernendi modos, unde cum semper familiaris fuerit excretio per corporis habitum in sudores, maculas, & papulas, cur hæc in febribus malignis sicut in aliis morbis contingere non poterunt? Si enim excernendi modus causæ procatarcticæ vi cieretur forsitan novo morbo ingruente, novus quoque Naturæ impetus contingeret, qualis in aliis morbis non fuerat observatus. At humorum excretio Naturæ actio est. In lue venereâ, quam novum morbum esse omnes fatentur, natura humorem malignum per bubones, alioque cutis exanthemata, non minus quam benignum in aliis morbis evacuat. Non est igitur novum, humores in cute efflorescere, eamque variè aspersis maculis inficere,cum ejusmodi excretiones sint naturæ familiares, & satis frequenter in aliis morbis apparentes, in sugillatis, in vitiligine, in scorbuticis cur insolens id erit in malignis? Quod si fiunt tubercula exanthemata, quidni maculæ? At nemo exanthemata nova dixerit. Idem de maculis sentiendum. Ad quod ulteriùs probandum referre possumus rationem illam quâ *Cælius Aurelianus* doctè & eleganter demonstrat hydrophobiam non posse esse morbum novum, de quâ alibi à nobis dicetur. Nostris temporibus omnes omnino febres pestilentes habent hoc symptoma, nec ulla est in quâ ægri fermè omne maculis ejusmodi non laborent, *Thucidides* in peste illâ maximâ quam describit, corpus ait fuisse rubrum, fuscum, minutis papulis scatens, febresque rubræ quas *Hippocrates 6. Epidem* recenset, quid aliud esse possunt, quam febres hæ rubentibus maculis insignes, cum in nullo alio febrium genere appareant.

III. Fiunt autem ex humorum in vasis ferventium parte tenuiori & vaporosâ, unde citissimè accedunt receduntque, sine tumore, pruritu, ulceratione, quamvis interdum asperitas quædam cutis simul *Causa.*

An sint criticæ maculæ. *

contingat. Semper autem symptomaticè erumpunt, nunquam criticè quicquid *Altimarus*, *& Salius* scripserint, nam in febribus quæ synochi speciem habent, exeunt tertio quarto, nono die quando omnia sunt cruda, sine ullâ morbi solutione, nam neque humorem vacuant, neque febrem tollunt. Quapropter quocunque morbi tempore eruperint, humorum sævitiam, fervorem, ebullitionemque demonstrant, ac humoris malignitatem quâ natura cogitur excretionem hanc frustra tentare. Unde quamvis ne minima quidem humoris maligni pars his maculis vacuetur, propensionem tamen & conatum Naturæ humores ad superficiem corporis pellentis indicant. Unde malè plurimi & ægro melius sperare videntur, quoties plures apparent, cum enim morbum nec solvant, nec minimam ejus partem adimant, humoris maligni majorem copiam arguunt, ideoque periculosiores censeri debent. Attamen ex paucitate macularum salus non portenditur, nam sæpe imbecillior natura excretionem perficere non potest, quod si robur virium adsit paucitas hæc humoris quoque paucitatem arguit, nisi maculæ retrocesserint, qui casus lethalis esse solet, ob humoris venenati recursum in viscera, & penetralia corporis. Nec obstat quod quidam dicunt critico die & post signa coctionis posse erumpere, sicque esse criticas, non enim quicquid die criticâ contingit, criticum censeri debet, nihil paucum criticum est, liberalis enim & libera esse debet excretio quæ critica est. Signa autem coctionis in hoc morbo sunt infida, urinæ solent esse sanis similes, vidique omnibus signis coctionis salutem portendentibus, ægros ex hâc febre pereuntes; Igitur si signa coctionis appareant, æger melius habeat, febris cesset, symptomata remittantur, excretio aliqua succedat, satis benè sperandum, aliàs si cum signis coctionis remaneat febris, nec symptomata leviora fiant, coctio nihil boni significabit, quod tantùm in febre pestilenti contingit, nàm in aliis morbis qui urinas immutare possunt, signa coctionis quocumque tempore appareant, nunquam sunt mala, ut diximus *cap. de temporibus febrium.*

Differentiæ.

IV. Variæ autem sunt macularum differentiæ, præcipuæ à colore & quantitate desumuntur. *A colore*, aliæ sunt rubræ omnium tutissimæ, quæ à sanguine puriori, aliæ flavæ, vel virides, prioribus deteriores, quoniam à majori sanguinis putredine, & acrimoniâ generantur, aliæ nigræ, ceruleæ, omnium pessimæ, ab humoribus summè adustis & in atram bilem degenerantibus prognatæ *A quantitate* copiosiores

piosiores sunt, pauciores, majores, minores, pro materiæ quantitate, crassitie, lentore, virtutis robore vel debilitate. Sed præterea tempus considerandum, aliæ statim in principio, aliæ procedente morbo erumpunt, rarò tamen cum febre ipsâ incipiunt, sæpius in progressu exeunt, Non sunt enim febris pestilentis signum pathognomicum, sed epigenomenon. Quæ citius prodeunt, magnam quidem humoris malignitatem, sed virium robur, materiæ tenuitatem arguunt: Contra quæ tardius erumpunt, aut ut interdum fit post mortem, sine ingenti periculo esse non possunt, ob humorum malignorum crassitiem, cutis densitatem, viriumque infirmitatem.

v. Cognoscuntur autem si malignæ febres grassentur, & apparentibus earum indiciis maculæ hæ prodeant; Solet febris primò ità mitis esse ut vix se laborare ægri percipiant, calor mitis apparet, sed interna perturbatio maxima est, symptomata gravia sunt, confractio & lassitudo in universo corpore persentitur, capitis gravitas adest, & ferme semper mens perturbata, sensus sunt hebetes, urinæ subalbidæ, confusæ, interdum rubentes, vino granatorum similes, sed sæpe sanorum similes, imo quibusdam sine dolore retinentur, quod pessimum signum est, ob emortuum vesicæ sensum, cæteraque adsunt, de quibus alibi diximus, febris malignæ symptomata. Solent hæ maculæ præcipuè apparere in dorso, brachiis, cruribus, & pectore, rarissimè in facie, quia aëri externo obvia est, cujus frigitate humor intrò repellitur. Cum igitur ejusmodi maculæ se produnt, si die critico præcedentibus signis coctionis exeant, rubicundæ, purpureæ, nec intro remeantes, res ægri paulò melius se habent, si cardiacis natura roboretur, sudorque erumpat, quamvis non sint salutares, sed majorem perniciem indicant, quæ lividæ sunt, violaceæ, nigræ, quæ subitò disparent, introque recurrunt, & ante coctionis signa ferè erumpunt, tunc enim vix mors evitari potest. Hic notandum maculas has interdum toto morbi decursu non apparere, sed extincto homine post mortem pullulare; Apparent autem vel instar vibicum, vel instar morsus pulicum, vel tanquam magni livores, idem contingit in iis qui veneno extincti sunt, tum etiam quandoque in strangulatis, quod facilè cognoscetur si causas signaque præcedentia Medicus intueatur, in strangulatis semper sunt nigri coloris, in peste mortuis certum non habent colorem, sed possunt esse vari. Causa autem eruptionis harum macularum est, quoniam extincto calore innato, calor internus quicun-

Signa.

Cur appareant post mortem.

que tandem ſit, ſive naturalis, ſive præter naturam, exteriora petit, & ſimul humores ſanguiniſque ichores cum à facultate naturali non amplius regantur, ad externa ducuntur, & ob cutis denſitatem in eâ firmantur, eamque inficiunt. Quidam à virtute expulſivâ aliquamdiu poſt mortem remanente, id fieri crediderunt. At extincto cadavere omnes vires extinguntur, quod ſi expultrix remanet, quidni retentrix? Et ſi vivente adhuc animali non potuit expultrix hos humores ſecernere, quomodo expellere poterit in extincto, aliàs vires erunt in mortuis quàm in viventibus validiores. Fit igitur expulſio hæc, quoniam humores à Naturâ non reguntur, unde ex omnibus partibus effluunt per aures, nares, os, anum, quæcunque illis in cavitatibus continebantur. In ſtrangulatis autem maculæ illæ nigræ, & livores, non eâdem ratione apparent, ſed quia humores ſpirituſque intercluſi quantùm fieri poteſt agitantur diffunduntурque, ut neceſſariò vaſa quædam non interna tantùm ſed etiam externa lacerentur & diſrumpantur, ex quibus ſicut in enchymomate, è capillaribus venis ſanguis in cutim effluit, illicque refrigeratus livores maculaſque illas generat, unde colligo adverſus *Rondeletium*, periculoſum eſſe contactam cadaverum peſte mortuorum, ob motum humorum pernitioſorum ab internis ad externa unà cum calore evaporantium.

VI. Sed præterea ſunt maculæ peſtilentes ab aliis maculis diſcernendæ. A lentigine quidem figurâ, magnitudine & febre diſtinguntur, nam ſunt cum febre eaque malignâ & peſtilenti. A morſibus pulicum, quoniam in his in medio puncturæ veſtigium apparet, quod compreſſione non evaneſcit, in purpuris verò nullum puncturæ veſtigium eſt, compreſſione quidem recedunt, ſed iterum redeunt.

Curatio Purgatio. VII. Curam autem quod ſpectat, quæcunque ſuperius diximus huc referri poſſunt. Cum enim ſymptoma curationem non poſtulet, ſintque purpuræ febris peſtilentis tum Epidemicæ, tum ſporadicæ accidens, nihil peculiare indicant, ſed domitâ febre, & evictâ malignitate ſponte evaneſcunt. Quidam à blandiorum catharticorum uſu auſpicantur, quæ primas vias vacuent, hæcque ſi in principio adhibeantur conferre poſſunt, in progreſſu morbi quando maculæ ſeſe produnt, plurimum nocent, ne noxius humor quem Natura ad cutem propellere nititur, retrocedat, & interiora viſcera labefactet. *Venæ ſectio.* Venæ ſectionem plurimi commendant, quia febris ſynochus eſt, in quâ ad animi deliquium ſanguinem mittit *Galenus*, neque id maculæ erumpentes prohibere

hibere videntur, quia criticæ evacuationes non sunt, sed in principio solent apparere, nihil ægrum juvant, nullamque materiæ morbificæ partem demunt, sed tantùm sanguinis fervorem & ebullitionem indicant, qui venæ sectione commodissimè temperatur, quinimo Natura oneris quo gravabatur parte levata, reliquum facilius superat & expellit. Venæ sectionem improbant reliqui, ut *Fracastorius*; qui potius experientiâ quam ratione nituntur, quibus nunc accedo, quamvis puer contrarium publicè propugnarim; At aliud est in Scholis disceptare, aliud remedia in humano corpore experiri. Cum enim plurimas ejusmodi viderim, observavi omnes etiam juvenes, plethoricosque quibus aut meo, aut aliorum consilio sanguis missus fuit omnes ad unum interiisse. Idem observarunt quamplurimi, quorum authoritas experientiæ innixa sufficere deberet. Phlebotomiam siquidem non maculæ prodeuntes, sed febris Natura prohibet, quæ hoc remedio non tollitur. Neque hic verum est naturam oneris parte levatam alacrius excretionem perficere, id enim locum habet, in morbis quos humorum copia generavit, at in hâc febre venenum solum fatigat, & sæpissimè nulla putredo adest, ut vidimus in ejusmodi febribus sanguinem emissum rubentem, citò concrescentem, tanquam à victimâ, nullis ne minimæ quidem corruptionis notis laborantem. Cum enim maculæ propensionem Naturæ indicent, si demptâ hac humorum mole, qua laborare natura dicitur, alacrior reddita, pro maculis pustulas in universum corpus, sicuti in variolis & morbillis, reponeret, verisimile foret eam prius obrutam humoribus excretionem proficere non potuisse: At sive instituatur venæ sectio, sive omittatur, febres purpuratæ quantumvis synochi esse dicantur, nunquam emergunt in pustulas, sed solis maculis, inanis & irrita vacuatione cutim inficiunt. Ideo sicuti superiori capite diximus à missione sanguinis abstinebimus, nisi summa putredo simul venenatæ qualitati adjungatur, ut in febre ardenti, synocho non improbarem ob curruptionem humorum additum.

VIII. Ideo potius Alexiteriis utendum & cardiacis ad cutim Naturæ imitatione ducentibus, *Eo ducere oportet quo Natura vergit, per loca convenientia*. At convenientissima regio est cutis, ad quam transferatur materia pernitiosa internas occupans partes; Sic quoque *eresypelas ab interioribus ad exteriora verti bonum esse*, prodidit *Hippocrates*. At materia maligna deterior est eâ quæ eresypelas facit imò cum sit venenosa, *Alexipharmaca.*

eamque

eamque Natura ab intimis visceribus ad cutim traducere conetur, omnino huic expulsioni opitulandum esse ratio suadet. Frigidus aër prohibeatur, ne naturæ & medicamenti alexipharmaci motum interturbet. ℞ *rhapontici, radicis tormentillæ, scorzoneræ, dictamni albi ana* ℥ ß. *Zedoar.* ʒ ß. *folior. acetosæ* M. j. *scord. galegæ cardui bened ana* M. ß *sem. napi citri ana* ʒ ß *flor. cordial.* P. j. *fiat decoctio ad* ℥. viij *dissolue syrupi limonum* ℥ iij. *sp. sulphuris gutt. xij. fiat julep. in tres doses.* vel ℞ *succi galegæ, scordii, acetosæ, citri ana* ℔ j. *vini canarini* ℔ ß. *theriacæ optimæ* ℥ ij. *Mista digerantur aliquandiu postea distillentur.* Sequens remedium creditur esse Fernelii. ℞ *aquar. scabiosæ, pimpin. ulmariæ, cardui bened. ana* ℥ ij. *aquæ theriacalis* ℥ iiij. *succi citri* ℥ ß. *fiat julep. quo utatur supius.* Sic autem componitur aqua theriacalis. ℞ *scabiosæ, pimpin. morsus diaboli, buglos. borrag. ana* M. j. ß. *oxalidis* M. vj. *seminis card. bened. rasuræ cornu cervi ana* ℥ j. ß. *fiat decoctio ad* ℔ v. *dein adde mithridat.* ℔ ß. *theriacæ* ℥ iiij. *conserva borrag. buglos. veronicæ ana* ℥ iiij. *aquar. buglos. scabiosæ, morsus, cardui bened. ana* ℥ iij. *fiat distillatio in alembico vitreo lento igne.* ℞ *aquæ prædictæ* ℥ iij. *syr. de acetositate citri* ℥ ij. *julep.* Sed hæc aqua non est valde rara; Quidam sequentem pulverem laudant. ℞ *sacchari* ʒ iij. *zinziberis* ʒ ij. *camphoræ* ʒ j. *fiat pulvis, cujus dosis sit* ʒ j. *in aquis cardiacis.* ℞ *albumen unius ovi, croci* ℈ j. *spiritus vini cochlearia tria, per linteum exprimantur, & additis camphoræ granis duobus* sudor provocetur. Item cordi hepati admoveantur epithemata ex conservis rosarum, violarum, ocellorum, scabiosæ, theriacâ, mithridatio cum succo citri, & similibus super linteum extensa, aut liquida superius descripta, vitatis semper nimium refrigerantibus & adstringentibus, ne materiam peccantem venenosam ad intra repellant. Vesicantia quoque cruribus & brachiis quidam admovent, ut pravos ichores ad cutim attrahant, & à corde revellant, de quibus sicut & de cæteris roborantibus abundè superiori capite diximus.

CAP. XII.

De febribus Colliquativis.

1. Febrium pestilentium symptoma syntexis est sive colliquatio, à qua febres dicuntur syntecticæ & colliquativæ; Sumitur autem hoc nomen diversimodè; nam generalissimè loquendo ita vocantur febres

febres omnes in quibus solidarum partium alimentum aut sensibiliter & brevi tempore liquatur, aut insensibiter & paulatim dissolvitur, sed propriè loquendo, sensibilis adest colliquatio, aut per alvum, aut per urinam, aut per sudorem. Liquari autem ea dicuntur quæ crassa & concreta cum sint solvuntur, humidiora & fluxilia evadunt, ut oleum, adeps, cera, plumbum, sic in craticulâ, veru, carnium adeps, pinguedoque secernitur & defluit, ac liquescit. Idem contingit in viventibus dum febrilis calor humidum solidarum partium depascitur; Impropriè tamen & per abusum quælibet partium solidarum absumptio intelligitur, cum insensibiliter exsiccantur & extenuantur, ut *aphorismo 28. lib. 2.* ἢ κ̀ συντήκεται μᾶλλον τ̃ κτ̃ λόγον. Galenus asseruit verbum hoc impropriè & per abusum sumi. Ita ut generali significato duæ febrium harum species constitui possint. Quædam sensibilem habent colliquationem, quædam insensibilem. Sensilis de quâ hic agimus in pestilentibus & ardentibus, insensilis in hecticis, & in quibusdam ardentibus, cernitur, quando cutis raritas adest, & tenuibus humoribus corpus abundat, qui facile halitus specie resolvuntur, de quibus agit *Hippocrates*, cum describit faciem hippocraticam, ut docet *Galenus* in commentario ad illum locū. Sed propriè colliquativæ sunt in quibus adeps & caro sensibiliter confluunt in ventrem; quando autem per urinas & sudores vacuantur, minus propriè syntecticæ vocantur. Harum autem febrium naturam videtur *Galenus* eleganter expressisse *x Methodi cap. ultimo*, ubi docet differentiam inter marasmodes & colliquativas, quod in his portio carnis quæ colliquatur defluit in ventrem, in illis vaporis specie digeritur.

II. Per solidas partes intelligimus, non eas quæ fiunt à semine, sed sanguineas, ut sunt adeps, pinguedo, caro, si humida, mollis, & cum adipe fuerit. Neque enim possibile videtur *Galeno* verè solidas partes liquescere; docet enim *loco citato*, nec fibrosam, nec nervosam, nec membraneam naturam à febribus malignis liquari, quoniam animal ipsum priusquam hæ sint siccatæ interiret, sed in calidissimis febribus, si carnes humidæ & molles cum adipis copiâ fuerint, eas sensu liquari deprehendere licet, sin verò sine adipe & siccæ sint, insensibiliter absumuntur. Et ratio suffragatur, nam calor sola pinguia eliquat *4. meteor.* & quæ frigore sunt concreta, reliqua vero magis indurat, dum humorem resolvit. Credere autem humidum radicale & substantiam partium quæ calore moderato concreverunt, posse lique- *Quæ partes colliquentur.*

 scere

fcere experientiæ repugnat; Per chymicas fiquidem encheirefes validiffimus ignis eft, qui partium fpermaticarum oleofam fubftantiam fecernit, Tantumque calorem ne vehementiffima quidem febris poffidet, unde ut rectè dixit *Galenus*, prius animal ex febre interibit, quàm oleofa fubftantia defluat, quamvis eadem longâ diuturni caloris actione fenfim abfumatur.

III. Fit autem fyntexis à calore igneo & vehementiffimo; Solet enim ejufmodi calor quicquid pingue eft liquare, ut in carnibus quæ in veru & craticulâ affantur, fed gradibus diftinguitur, nam vehementior is eft à quo carnis humiditas rorida funditur, quàm is à quo adeps liquatur, facili enim negotio, nec ità intenfo fervore, adeps folvi folet. Hinc rectè diftinguendum, non enim quælibet dejectio pinguis colliquativa eft, fiquidem in quâdam dyfenteriæ fpecie, in quâ craffiora inteftina afficiuntur, etiam pinguedo per alvum fecernitur, & in longo in dorfum decubitu urinæ pingues mejuntur; Cæterum calor ejufmodi vires fuas exerit in corporibus molli carne & adipe præditis, nam qui funt habitus durioris, ob fubjecti refiftentiam, potius in halitus vaporis fpecie abfumuntur, unde febri fyntecticæ juvenes potiùs quàm fenes obnoxii funt.

Caufa. IV. Quoniam igitur peftilentes quædam habent calorem blandum, quædam acriorem, quædam acerrimum, hinc fit illarum quafdam nullomodo effe colliquantes, quafdam parum, aliàs plurimum. Neque obftat quod *Galenus* colliquativum fluxum omnibus adeffe peftilentibus afferat *3. Epid. fect. 3. com. 57.* Quæ *evacuabantur*, inquit, *erant fyntexes, quod quidem fymptoma effe videtur in perpetuum febris quam peftilentem vocant, cum mortales vel citra peftem febris corripiat.* Refpondeo, vel intelligendum effe *Galenum* de illa tantùm pefte quæ illius tempore vagabatur, in quâ utplurimum aderat colliquatio, vel fluxum hunc colliquativum, non nifi in malignâ peftilentique febre fieri, quamvis non omnis peftilens illum habeat. Et rariffimè, fermè nunquam in aliis quam in malignis febribus hoc fymptoma apparet. Si enim febris quæ inter malignas & peftilentes mitiffima cenferi poteft, qualibet tamen ardente periculofior eft, fanè fi poteft dari peftilens fine fyntexi, ardens quæ mitior eft, & benignior, ejufmodi fluxu non laborabit, aut quoties in ardente confpicitur, toties illam malignam effe fufpicandum eft. Vult autem *Augenius* peftilentem illam quæ fyntectico hoc fluxu ftipata eft effe hecticam, fed malè nam ut fuperius docui-

Augenius refellitur.

docuimus, nulla talis febris datur, tum si ardentes hoc habent symptoma, cur non etiam pestilentes putridæ, cum utriusque sedes sit in humoribus, & calor vehemens adsit. Præterea colliquatio est effectus intensi caloris qualis in hecticis non reperitur, in hecticâ siquidem pestilenti nec calorem, nec urinam, nec pulsum volunt immutari. Demum humores sunt qui sensibiliter solvuntur, adeps scilicet & pinguedo, non igitur hectica erit, quæ solida & spermatica depascitur. *Objicies* syntecticas adipem & solidas partes colliquare, omnes ideo esse hecticas, quæ sunt solidarum partium affectus. Respondeo non esse necesse calorem factum esse in solidis partibus, ut colliquet, sufficit si illas ignis modo vehementer efficiat & adurat, nam quod conceptum est in solidis partibus incendium, per insensilem transpirationem humores resolvit, non autem per alvum, aut urinas.

v. Igitur si cum malignæ pestilentisque febris indiciis excrementa alvi prodeant calidissima, pinguia, crocea, rufa, nonnunquam viridia, & fœtidissima, colliquatio adest, & biliosis spuma innatat, sunt etiam exigua, glutinosa, modo alba, modo pallida. Dejectio non est tenuis sed corpulenta, ob consumptos ichores, exigua, quia non adest fluxus immoderatus, & superfluus, glutinosa quoque eadem ratione, alba si sola pinguedo à calore patiatur, subcrocea dum eadem vel putrescit, vel validum patitur calorem, viridis à bile æruginosa. Fluxus, *inquit Paulus*, flavæ bili per vomitum & secessum rejectæ similis est, sed differt odoris fœditate, tum quod rufus magis & glutinosus, interim verò oleosus appareat, cum caro pinguis ab ardenti febre solvitur & eliquescit. Perseverante hoc fluxu livescit facies, corpus gravatur, pulsus concidit, statim decidunt vires, quartâ, septimâ, aut nonâ moriuntur, aut saltem ægrè convalescunt. In urinis sedimentum est orobo vel hordei granis simile, suntque urinæ pingues & oleaginosæ Quidam totâ cute commutantur, diffusâ putredine per universum corporis habitum, quibusdam decidunt ungues ex atrophiâ, & venenatâ humorum qualitate. *Signa.*

vi. Fluxus hic in febre pestilenti si contingat comprimendus est, & ratione colliquationis corpus nutriendum paulò plenius, quia solidarũ partium alimentum deficit. Non tamen statim conveniunt adstringentia, quia humorum maxima est corruptio, ut patet ex fœtore, quos retinere in corpore non est tutum. At progrediente morbo non abs re *Curatio.*

fuerit moderatè refrigerantibus & adſtringentibus uti, maximè iis quæ ſimul totius ſubſtantiæ proprietate peſtilentiæ adverſantur. In victu ptiſanam laudat *Galenus*, quia refrigerat, humectat, abſterget, ſolidas partes nutrit, putredini convenit. Cujus loco hordeata noſtra, vel juſcula herbis refrigerantibus alterata præberi poſſunt, vel gelatinæ cum cornu cervi. & bolo armenâ, terrâ ſigillatâ compoſitæ. Abſtinendum à mellitis omnibus ut mulsâ. Vino quoque abſtinendum, niſi in ſummâ virium imbecillitate, & ſi nullus capitis dolor ægrum fatiget. Potus frigidæ utiliſſimus eſt ex *Ruſo ephesio & Paulo* & Galen. 10. methodi idque ſi vires valeant, ut in principio, quamvis in reliquis febribus attendenda ſint ſigna coctionis, hic tamen non ſunt expectanda, urget enim colliquatio quæ ſiſti debet, nec forſan coctionis indicia in ejuſmodi febre unquam apparebunt. Admiſceri autem poterit conſerva roſarum, cum ſyrupis de agreſtâ, de nymphcâ, de limonibus, & ſimilibus. Loco ſimplicis aquæ detur hordeacea cum ſucco mali punici, aut citri, nam refrigerat, humectat, nutrit, & colliquationem emendat. Aquæ frigidæ minerales quoque præberi poſſunt, quia refrigerant, exſiccant, putredinem inhibent, calorem temperant, niſi frigidum languentemque ventriculum ægri habuerint. Clyſteres fieri poſſunt ex lacte, quia humorum acrimoniam obtundunt, idem quoque ptiſana præſtat. Non debet autem propinari lac, quia febris acuta urget, calida adeſt viſcerum intemperies, dejectiones ſuntillioſæ, quæ dehortantur lactis potionem, ut docet *Hippocrates in aphoriſmis*. Abſtinendum quoque ab uſu purgantium, etiam eorum quæ poſt purgationem adſtrictionem relinquere ſolent, potius ſiquidem colliquationis cauſis incumbendum, ut ſiſtatur quantùm fieri poterit, quod acida & cardiaca præſtabunt, qualia ſuperius in febre ardenti deſcripta fuere, ut ſyr. *de ribes, citonior. myrtillorum, de limonibus, de acetoſitate citri*, vinum granator. in quibus diſſolvi poteſt ℨ ß. theriacæ, ſcordium cum conſervâ roſarum laudat *Salius*. ℞ *conſerva roſar. corticis citri conditi ana* ℥ ß. *margarit. præparat.* ℨ ß. *fragmentorum pretioſorum ana* ℈ ß. *boli armena, terra ſigillatæ ana* ℨ ß. *cornu cervi uſti, raſura eboris ana* ℈ j. *folia auri* N. ij. *ſacchari q. ſ. fiat conditum.* ℞ *myrobalanor. conditar. corticis citri conditi ana* ℥ ß. *confect. alchermes* ℨ ß. *pulveris diamargarit.* ℨ ß. *boli armena* ℈ ij. *cum ſyr. limonum fiat electuarium.* Plura ex ſuperioribus repeti poſſunt. Epithemata & unctiones conveniunt thoraci & hypochondriis admotæ, quæ refrigerent, humectent, leviter adſtringant; *Aëtius*

lau-

laudat *ceratum rosaceum*, sempervivi & rumicis succum cum polentâ, hucque referantur quæ capite decimo dicta sunt. Et ne acrimonia humorum intestina ulcerentur, clysteribus utendum refrigerantibus & lenientibus ex capite *de dysenteriâ* repetendis.

CAP. XIII.

De bubone pestilenti.

1. IN verâ peste frequentissime pullulant bubones & carbunculi, cum natura summâ venenatâque putredine lacessita omni conatu humores noxios, aut ad cutim, aut ad emunctoria, partesque ignobiles transmittere conatur. Bubon autem tum glandulas ipsas, tum illarum tumorem inflammatorium significat, sive fuerit pone aures, sive sub axillis, sed potissimum in inguine, quæ omnium glandularum ad suscipiendam phlegmonen maximè aptæ sunt, quia sunt omnium glandularum imbecillimæ, tum ob metum, partis agitationem, situm declivem, tum ob redundantem illis in locis humiditatem, tum quia humor crassus, viscidus lentusque non facile in superiora fertur, sed potius in inguina, & partes inferiores. Sunt autem bubonum differentiæ plures, alii sunt majores, alii minores, alii dolorosi, alii indolentes, alii benigni ex quibus generantur febres diariæ, alii maligni & pestilentes, ex maligno venenatoque humore prognati. Ideo distinguendus est benignus à maligno, nam interdum etiam vagante peste bubones non pestiferi emergunt, cognoscentur ergo si pestilens constitutio sit, & accidentia sæva bubonem comitentur, ut deliria, vomitus, urinæ turbatæ, aliaque pestis signa se prodant, nam in benigno febres adsunt tantùm diariæ nullo gravi symptomate stipatæ. Solent autem partem corporis præ aliis laborantem indicare. Etenim in collo & pone aures cerebrum, sub axillis cor, in inguine pullulantes jecur affici potissimum ostendunt. Riolanus in Anthropographiâ distinguere docet bubonem pestilentem à venereo, nam venerei supra inguen, aut in flexu inguinis nascuntur, pestilentes & alii intra inguen. Sunt, inquit, quatuor glandulæ vera jecoris emunctoria, juxta venam cruralem, sub quibus posita est alia glandula oblonga, quæ materiam bubonis pestilentis excipit, & per arteriam cruralem, in eam glandem defertur. At bubo venereus trium digitorum distantiâ pene erumpit, in glandulis

illis quæ peritonæi productionem amplexantur, prope spinam offis Ilium, & vasa spermatica fulciunt. Sed adde symptomata non esse eadem in venereo & pestilenti.

II. Prognosin quod spectat febres omnes ex bubonibus malæ præter diarias, si enim bubones non ab externâ, sed ab internâ causâ pullulent, ut inflammationibus viscerum, febres habent non diarias conjunctas, sed putridas & malignas, & 2. epid. mali sunt bubones qui in principio febrium acutarum apparent. Sunt autem ejusmodi febres malæ & ut causæ & ut signa. Ut causæ, quia remanens febris putredinem auget, facultates naturales debilitat & imminuit, easque febres vocat *Hippocrates* malignas. Ut signa, quoniam evacuato humore si febris non cessarit, signum est remanere intus cacochymiam, humoremque malignum qui febrem foveat. Præterea pestifer bubo lethalis esse solet, & quantò magis occultus, & quantò minor, tantò deterior est. Colorem autem habent varium; interdum rubicundi sunt, qui benigniores, interdum lividi, nigricantes, & quandoque non differunt à colore cutis, cum ex humore frigido fiant, tardiusque moveantur. Carbunculis solent esse minus dolorosi, quia glandularum sensus obtusior est, humorque minus acris.

Cura. III. In curatione illud sciendum, humorem venenatum nunquam esse ad partes interiores repellendum, vetat enim *Galenus* ne reprimentibus in materiâ venenatâ & juxta partem principem utamur, hæc enim ad cutim & partes ignobiles transmissio, etsi morbum plenè non solvat, melior tamen est quam si humores intus retinerentur. Ideo imitandus potius est naturæ motus, & à nobilioribus, internisque partibus ad externas est attrahendum: Cavendum tamen est ab immoderate trahentibus quòd dolores & febres plurimùm adaugeant, & vires dejiciant, tuncque nec vomitus ciendus, nec catharticum exhibendum, ne humores quos natura foras propellit, intro revocemus, sed perseverandum in potibus cardiacis supra descriptis, & topicis moderatè attrahentibus est utendum. Sed si dolor valde urgeat, primum anodynis & relaxantibus erit mitigandus, sicque pars ad fluxionem suscipiendam aptior fiet. Fovendus itaque tumor decocto *radicis lilii, althea, malua, chamameli, anethi, adianti, oleo amygd. chamamel. anethino, rosaceo, pinguedine gallinæ, anatis recenti*, quibus si aliquod medicamentum malignitati resistens addatur, ut succus scabiosæ, borrag. pentaph. & simile quippiam, medicamentum fiet initio valdè accommodatum.

Deinde

Deinde ad validiora attrahentia veniendum. Tumori *gallina* applicetur quæ sphynctere ani sui trahat satis sine vehementi dolore aut humorum agitatione. Alii *columbas, catulosve* per medium dissectos apponunt, unguentum *diachylon, stercus columbinum, panem calidum, vesicatoria, scarificationes, cucurbitulas*, quas tamen quia maximè dolorosæ sunt, non nisi in urgentissimo casu admovere quidam jubent, dolores enim vires dissolvunt, quarum conservationi maximè in hisce febribus attendendum est. ℞ *ammoniaci, bdellii, galbani ana* ℥ j. *pulveris ireos* ℥ ß. *olei lilior. q. s.* M. *fiat emplast.* Validius est quod ex fermento, caricis, cæpis, columbino stercore cum axungiâ gallinæ conficitur. ℞ *ficuum* N. *vj. passular.* ℥ ß. *salis* ʒ ij. *mellis* ℥ j. *cum oleo liliorum f. emplast. buboni applicandum.* Aut ejusmodi quod ab omnibus plurimum commendatur. ℞ *cæpam excavatam, quam reple theriacâ*, & foramine luto obturato coquatur, & contusa buboni imponatur. Improbant *Valescus & Gentilis* theriacæ & alexiteriorum applicationem, ne venena intro repellant. Sed malè, non enim à se propulsant, alexiteria venenum, sed potius ad se trahunt, hæc enim alexiteriorum propriè actio est. *ex 5. simplicium cap. 17.* Privatim autem eâ actione esse præditam theriacam idem *Galenus lib. de theriacâ ad Pisonem* testatum reliquit. ℞ *sinapi, Sambuci, piperis ana partes æquales, cum cerâ & oleo scorpionum f. unguentum, quod bubonem foras* potenter extrahit, singulis tribus horis renovandum. ℞ *valerianæ* ℔ ß. *radicum ebuli, dictamni ana* ℥ iij. *ligustici cum radicibus* ℥ j. *coq. pistentur, & fiat cataplasma*, quod ab Hollerio plurimùm commendatur. ℞ *cæpam excavatam quam imple galbano, coquatur sub cineribus, adde malvæ, oxalidis, sub cineribus coctarum ana* M. j. *Contundantur omnia in mortario, adde theriacæ* ʒ j. *fermenti* ℥ j. *butyri* ℥ ß. *fiat cataplasma.* ℞ *radicis helenii* ℥ j. *rutæ, melis. salviæ, scorzoneræ, ana* M. j. *flor. Sambuci, chamæmeli ana* P. j. *fiat decoctio pro fotu. Residentia teratur, transmittatur per setaceum, cui adde œsypi* ℥ j. *theriacæ, mithridatii ana* ʒ iij. *farinæ iridis, orobi ana* ℥ ß. *croci* ʒ ij. *olei lilior. q. s.* fiat cataplasma admovendum post fotum. Attractus humor conconquendus est basilico, diachylo, aliisve suppurantibus, ut decocto altheæ, liliorum, cæparum, croci, & similium. Perfectam autem coctionem expectare non oportet, cum non facilè in pus abeat humor, & periculum sit ne dum perfecta expectatur suppuratio, venenati vapores iterum cor lacessant, frustra siquidem expectatur maturatio, quæ in morbo præcipiti forsan ante mortem futura non est. Ideo aperiendus

dus bubo scalpello vel vesicatoriis, ut veneno via pateat. Aperto tumore ulcus diligentissimè mundandum melle rosato, terebint. Cum melle, syrupo rosar. siccarum, scordio, scabiosâ, unguent. Apostolor. Ægyptiaco, pulvere aluminis usti si caro supercrescat, atque diutius apertum ulcus servetur. Mundatum verò carne implendum est, myrrhâ, sarcocollâ, unguent. diapompholygos, thure, radice ireos & similibus. Peculiariter autem aster atticus sive bubonium commendatur, qui illitus ac etiam suspensus bubones sanare credatur. *Ruellius* probat Lysimachiam, & ejus apud Cœnomanos fecisse periculum testatur.

Cap. XIV.

De carbunculo pestilenti.

1. ETiam pesti ex summâ humorum adustione succedit carbunculus, anthracem Græci vocant. Est autem tumor modo ulceratus modo non ulceratus ab humore usto, crasso, putrescente & venenato genitus, hinc modo inter tumores modo inter ulcera reponitur, crustosumque ulcus appellatur. Pustula primum est dura, rubicunda, dolens, acuta, sed quæ postea in eximiam excrescit magnitudinem, secundum naturæ vires & materiæ copiam. Duplex est, pestilens & non pestilens. Uterque vel est cum pustulis multis & exiguis milio similibus, quibus apertis crustosum ulcus provenit, quale candentia ferramenta solent excitare. Vel sine pustulis, in basi colorem refert rubicundum, supra basin nigrescit, splendet bituminis picisque modo, & tandem in apice vesicam habet albicantem, quâ apertâ apparet eschara ex maximo humorum incendio: In principio veluti clavus quidam parvus emergit, qui malignior factus pustulas quasi ab igne adustas, escharam, ardoremque intolerabilem habet, ad quæ omnia dolor ingens cruciatusque subsequuntur, & propter putredinem fœtor maximus, & infectio, quem ideo sine febre nunquam esse putamus, sive ea præcedat, sive subsequatur. Fiunt autem sicuti bubones naturâ venenum in corporis superficiem expellente, ex humoribus adustis crassis in atram bilem degenerantibus ex *cap. primo lib. 2. ad Glaucon.* Cognoscentur ex prædictis coloribus & dolore maximo ac calore, quibus accedunt alia symptomata, vigiliæ, sitis, deliria, nausea, vomitus, cor-

cordis tremor, animi defectio, appetitus prostratio, interdum sopor & urinarum perturbatio, quibus hoc indicium addendum est, si febris pestilens eo tempore vagetur & sæviat. Est autem affectus acutus & penè lethalis, quò minor eo deterior, quo verò plures sunt & ampliores eò sunt securiores. Ideo qui pestilentiæ tempore oriuntur, periculosiores sunt, præcipuè si circa emunctoria vel partes principes enascantur. Sic apud *Celsum*, si circa stomachum, œsophagum, faucesve incidat subitò spiritum elidit. Minùs lethalis est qui primùm rubet, qui vero livescit nigrescitve omnes ferè jugulat. Si verò accidentia remittantur, spes quædam superest, quod si intendantur planè est desperandum.

11. Curationem quod spectat, victus ratio non discrepat ab eâ quam in febribus pestilentibus descripsimus. Quidam sanguinem mittunt etiam ad lipothymiam, quod etsi verum sit in carbunculo non pestilenti, minus tamen verum est in pestilenti, quoniam febri malignæ, ut diximus, non adeo competit phlebotomia, nisi maxima adsit putredo, sanguinisque copia, tum ne malignus humor quem natura deponit in cutem intro revocetur, & Rhasis negat sanguinem esse mittendum. Alii rectius mittendum sanguinem volunt ob ardorem maximum, humorum fervorem, morbi magnitudinem, in febribus ardentissimis sanguinem mittit Galenus. Sic pariter non est satis tutum pharmacum, ne humor noxius intro redeat, potius alexiteriis utendum est & corroborantibus, non tamen admodum calidis, ne humores magis accendant. Rhaz. laudat corroborantia & refrigerantia, ut acida, granata citria, &c. quia humor est adustus, calidus, fervens, acida verò temperant & putredini resistunt. Virus quoque ad exteriora est evocandum, quod fiet scarificationibus, hirudinibus, ano galli admoto. Panis è furno calens idem commodè præstat, sicut & cataplasma ex scabiosâ, fermento & sale. ℞ *radicum althea, liliorum, ana* ℥ j. *florum chamameli, meliloti, anethi, ana* P. j. *caricas. ping.* N. x. *f. decoctio ad* ℔ j. *adde farina ireos* ℥ ß. *fermenti* ℥ ij. *fimi columbini* ℥ j. *seminis sinapi* ʒ ij. *ammoniaci, galbani ana* ℥ ß. *cum adipe gallinaceo fiat Cataplasma.* Pus hic nullatenùs est movendum, cum enim materia non sit hujus pepasmi capax, suppurantia non maturant, sed putrefaciunt *ex Galeno 14. methodi.* Interea vicinarum partium ratio habenda est, ne humor venenatus illis quoque communicetur, easque inficiat, quod fiet adstringentibus defensivis dictis. Tale est unguentum ex bolo armenâ, san- *Curatio.*

Hhh guine

guine draconis, unguento populeo, cum succis portulacæ, plantaginis, aceto & similibus. Topica quod spectat debent ea exsiccare & venenum frangere, ac fervorem remittere. Ad id scabiosa trita & imposita conferre dicitur, sicut & lysimachia, succus tussilaginis. Consolidam majorem tritam magno miraculo carbones sanare intra unum diem quidam referunt, ita ut nulla deinceps curatio necessaria sit. Cæpe cum theriacâ imponi potest ℞ *scabiosa*, *plantag. morsus diaboli*, *tussilag. violaria ana* M. ij. *millefolii*, *consolida majoris ana* M. ß. *coquantur ex aquâ*, *fiat fotus Residentia teratur & cum pane syncomisto fiat cataplasma.* Laudatur autem maximè sequens ℞ *farina lentium, panis furfuracei ana* ℥ j. *pulveris gallar. scordii ana* ʒ j ß. *succi plantag.* ℥ j ß. *f. emplast.* quod sæpiùs mutetur, sic enim efficacius refrigerat, exsiccat, venenum attrahit. Non injuriâ tamen veretur *Valetius*, ne vi adstringente & repellente potiùs noceat, sed si dolor maximus adsit, prædicta in lacte coquantur. His si non curetur valentioribus utendum. ℞ *theriaca*, *mithridat. ana* ʒ ij. *fermenti*, *tereb. ana* ℥ j. *mellis rosati* ʒ vj. *butyri recentis* ℥ j. *salis communis* ℥ ß. *fulig.* ʒ iij. *saponis veneti* ʒ ij. *croci* ℈ j. *vitellos ovor.* N. iij. M. *fiat Cataplasma.* Item ℞ vitellum ovi, salem tritum, fermentum, fuliginem camini, caricas pingues, scabiosam, nasturt. urticam, allium, & cum oleo liliorum fiat cataplasma. *Sapphyrus solo contactu anthracem curare dicitur.* His & similibus irritis ad ignem & caustica veniendum, extremis morbis extrema remedia, & quæ medicamentum non sanat, ferrum & ignis sanant, hic utilis sunt *trochisci Andronis*, vel cauterium actuale. Eschara tollatur butyro, ovi vitello, pinguedine suillâ, aut cataplasmate ex radice altheæ, butyro & pinguedine suillâ non salitâ, vel farinâ triticeâ cum oleo rosato. Ulcus mundandum mundificativo de apio & similibus, mel & carbonem quercinum commendat *Mercurialis*, quem carbonem scribit *Plinius lib. 36.* carbones pestiferos finire. Valet quoque unguentum ex melle & sarcocollâ descriptum à *Rhaze* terebinthina quoque cum vitello ovi & melle juvat. Demum ulcus carne implendum, & cicatrice obducendum remediis idoneis alibi describendis. De hoc affectu libro de tumoribus præter naturam, uberius dicetur.

CAP.

CAP. XV.

De variolis & morbillis.

I. FEbri pestilenti adeo affines sunt variolæ & morbilli, ut meritò illius tractationem harum explicatio sequi debeat. *Rhazes* qui inter Arabes de his omnium optimè scripsit, pestem vocavit, quod sint morbus epidemius, contagiosus, & valde periculosus, nam pestem sæpe præcedunt vel sequuntur. Quo nomine Arabico usus sit *Rhazes* ignotum mihi est, sed tum Græci tum Latini interpretes de peste illius librum inscripserunt. Sunt quidem morbus malignus & contagiosus, sed propriè non sunt pestis, sæpe enim sporadicæ sunt, & quocunque anni tempore pueri quidam illis afficiuntur, & etiam liberantur. Vocantur autem à Græcis ἐξανθήματα & ἀνθήματα quo nomine in universum omnes eruptiones intelliguntur quas natura deponit in cutim, ipsa etiam maculæ, nam hoc nomen vitiligini tribuit *Philosophus 3. de histor. animal. xj.* unde variolæ & morbilli etiam sub his comprehendi possunt, quod turgentium in plantis gemmarum modo tumeant. Plinius vocavit papulas, Arabes vero variolas appellarunt à varorum similitudine, quod instar vari in corpore emineant: sunt autem vari tumores exigui duri in facie psydraciis affines, ex crasso ferventique succo collecti, ad quorum similitudinem variolæ dictæ sunt, tanquam parvi vari. *Nomen.*

II. Definiri possunt pustulæ in toto corpore cum febre, dolore, pruritu erumpentes, à naturâ sanguinem in cutim & partes ignobiles expurgante. Diximus esse *pustulas*, siquidem in genere tumorum præter naturam continentur, sunt enim eminentiæ, adestque aucta magnitudo. Prominent autem in cute tumor, tuberculum, pustula, tumor tuberculo major est, utroque minor pustula est, variolæ non ad tumores, & tubercula, sed ad pustulas & exanthemata referuntur, quia tumorum minimi sunt, nequaquam magni, ut phlegmone, furunculus. *Hippocrates 3. aphor.* inter pueriles morbos numerat exanthemata, & *Paulus cap. 6. lib. primi* eorum curationem docet. Nec obstat quod *Mercurialis* probare conatur variolas nostras non esse veterum exanthemata, est enim hoc nomen adeo generale ut certam non indicet morbi speciem, sed omnibus in cutim eruptionibus, etiam ipsis maculis attribui possit, *Definitio.*

 & osten-

& ostendemus inferius, eadem variolis nostris & exanthematibus convenire, fuisse quoque *Hippocrati & Galeno* cognitas. Addidimus *in toto corpore*, ad differentiam eorum exanthematum quæ unam tantum partem afficere solent, ut psydracia, vari, exanthemata à *Paulo* inter externos capitis affectus *libro tertio* descripta. Variolæ autem totum corpus inficiunt. Quod si unam solùm partem seorsim laborare contingat, id casu potius fit quam ex morbi naturâ. Nec tantùm in externis corporis partibus, sed etiam in internis ut pulmonibus, faucibus, intestinis, ventriculo generantur. Potissimum autem erumpunt in facie, contra quam in purpureis maculis fieri solet, quæ faciem fermè nunquam occupant. Certum est humores in utrisque sursum ferri, in purpuris sicut in variolis, ut deliria cerebrique symptomata ostendunt, sed quoniam cutis in facie tenuior est & rarior, nisi copiosa fiat humorum expurgatio in cute non firmantur, sed exhalant, & per insensilem halitum dissolvuntur, sive quod in purpuris humor crassior non soleat sursum ferri, sive quod vasis majoribus contineatur, in variolis verò sit in ipsa partium substantiâ, sive quod facies aëri exposita inutilem illam & exiguam purpurarum evacuationem non admittat, in variolis autem maximus impetus naturæ humorisque pravi abundantia ita urgeant, ut non obstante aëris frigiditate in cute faciei pullulent, nisi summo & extraordinario aëris rigore repellantur. Scribit *Aristot.* varos potissimum fieri in facie, quia locus humidus est & rarus, materiam propterea crassiorem facilius excipit, quod tumoribus istis etiam convenire potest. Fiunt autem cum febre, quæ perpetuò vel præcedit vel saltem comitatur, estque continua conclusa, ut plurimùm autem præcedit, quia fieri solent crisis ratione, naturâ per habitum corporis febrem solvente. Nec tantùm adest febris, sed etiam dolor pruritusque maximus, ægris interdum intolerabilis, interdum tamen mitior est, cum humor minus est acris, ut in pustulis latis quales *Simon* habebat, quas variolas non fuisse *inquit Mercurialis*, quia non erant pruriginosæ, quod tamen non dicit *Hippocrates*, sed non admodum multumve fuisse pruriginosas, quædam enim magis, quædam minùs pruriunt. Fiunt autem ex sanguine effervescente in febre synochi speciem referente, quamvis secundum quosdam, non sanguis vasis conclusus qui facit synochon, sed menstruus poris partium contentus materia fit harum variolarum, vel ut alii volunt, sanguis ichorosus & tenuis ac aqueus, fieri enim exanthematum proventum cum abundant ichores docet *Galenus 3. de*

Cur variolæ faciem inficiant.

*

sympt.

sympt. caus. cap.2. Sic quoque nullus in earum expulsione, quantumvis validâ & criticâ, fit rigor, quia fiunt ab humore minùs acri, sed mitiori, unde qui ab illis exit humor verum pus non est, sed potius ichor quidam. Et hæc est definitionis rudis adumbratio, quam plenius explicare oportet.

III. Cum ergo tres sint affectus præter naturam, morbus, causa, & symptoma, variolæ ad hos omnes, sed diversâ ratione, referri possunt, Et quidem morbi sunt, quia actiones quasdam lædunt, dolorem pruritumque inferunt, motum impediunt, in illisque triplex morbi genus inveniri potest, intemperies, solutio continui, & aucta magnitudo, ut in reliquis tumorum generibus videre licet. Causæ quoque esse possunt, cum alium morbum producunt, ratione cujus quasdam actiones lædunt, ut in naribus, faucibus, gutture, oculis, pulmonibus, gulâ, intestinis, obstructiones aliosve morbos pariunt, sicque visionem, respirationem, deglutitionem, fœcum excretionem impediunt. Cum verò criticæ sint evacuationes, & in cute erumpant, non minus quam sudores symptomatis possunt adnumerari, vel in excretis, vel in qualitate corporis mutatâ. Vel potius morbi sunt symptomatici, ut abscessus critici, nec enim mera symptomata esse possunt. Objicit quidam cutim non esse subjectum morbi, quia ex Galeno cutis nullam edit actionem, sed tantum usum habet, At morbi sunt tantùm in partibus quarum sunt actiones. Respondet *Mercurialis* intelligi debere cutim cum partibus annexis sicque esse morbi subjectum, non autem si pro solâ cute sumatur, quæ expers est omnis actionis, tantumque amictus quidam est corporis, quo reliqua membra conteguntur & unita continentur. Contrarium tamen docet experientia, namque pars est corporis, nutritur, sentit, dolet, actionesque edit naturales & quasdam animales, sed nullam habet peculiarem actionem organicam, ut musculus, ventriculus, non desinit tamen subjectum esse alicujus morbi. *Quis affectus præter naturam.*

IV. In horum autem morborum consideratione videndus est modus generationis earum, tum natura febris quæ illos vel præcedit vel comitatur. Primumque explodenda est opinio eorum qui variolas sine febre esse posse voluerunt, quod ita fieri commenti sunt, quia potest sanguis effervescere in partibus cuti proximis, tuncque ejus calor cor non afficiet, nec fiet febris aut saltem subsequetur, quando scilicet in pus transmutantur, nam dum pus fit, febres fiunt, quem casum etsi rarum possibilem tamen esse contendunt. Id docere videtur *Theophrastus* *De febre variolarum.*

 libro

libro de sudoribus, qui vult in corporibus nostris ex sudoribus & laboribus eruptiones quasdam fieri seu exanthemata varis similia. Idem quoque tres affert causas papularum, anni tempestates, excrementorum abundantiam, corporis motum & agitationem, tum aliud quidlibet quod causæ moventis rationem habere possit. *Celsus* quoque *lib.5.cap.28.* de pustulis agens & exanthematis, ait eas similes esse varis, & fieri vel ab igne, vel à frigore vel à medicamentis. *Rhazes* etiam variolas post febres erumpentes statuit salubriores esse iis quæ febrem præcedunt. Non negandum autem est posse pustulas quasdam oriri sine febre, quæ tamen non sunt variolæ nostræ de quibus agimus. Necessario enim febris præcedit, cum sint criticæ evacuationes febrem solventes. Effervescentia enim non juxta cutim, sed in vasis majoribus fit, à quibus in superficiem humor transmittitur. Non posse humores effervescere prope cutim inditio est, quod pars ea corporis ab aëre attracto refrigeretur, ut vult *Augenius*, quod tamen falsum est, nam in febribus continuis quæ exacerbationes habent, humores in minoribus vasis juxta cutim putrescere dicuntur, in intermittentibus quoque in habitu ipso corporis, ex *Galeni* sententiâ. Nec est impossibile humores qui in vasis istis minoribus ebulliunt, febrem generare; sic quando febris ardens solvitur, extruditur humor in vasa minora, & tamen adhuc febris est. Nec transpiratio cutis id prohibet, ut experientia ostendit. Ideo statuendum febrem præcedere variolas, & simul eas interdum febrem facere. Fiunt à febre semper, nam ipsam critico impetu solvunt, tuncque ea cessat. Quod si contingat variolas esse copiosas, magnas, sanguine ichoroso plenas, tunc febres fieri à variolis possunt, quæ tamen non ejusdem sunt cum prioribus generis, sed symptomaticæ, eæque diariæ, sicut ex bubonibus fiunt diariæ, ex phymate furunculis & cutaneis affectibus ejusmodi ephemeræ gigni possunt secundum *Avicennam* ut proprio capite diximus. Propterea sobrie intelligendum est dictum *Rhazis*, quod est verissimum, cum statuit variolas salubriores esse quæ febrem sequuntur, quam quæ eam præcedunt aut comitantur, nam cum iis apparentibus minui febris debeat, si ea aut perseveret, aut augeatur, aut quæ cessarat iterum redeat, augmentum putredinis significatur, quod non potest non esse pernitiosum. Nec ex prædictis authoribus quicquam probari potest, quam interdum pustulas quasdam sine febre fieri, eas tamen nostras esse variolas nemo dixerit, quamvis si variolis nostris ea applicemus, causæ illæ de quibus illi

Capite de Ephemera.

illi loquuntur, non nisi commotis prius internis & forsan prius excitatâ febre papulas progignant.

v. Variolas ergo præcedit febris, sed non omnibus æqualis eademque, quoniam sanguinis reliquorumque humorum non solet idem esse incendium, parilisque putredo, sed modo major modo minor. Febris autem synochus esse dicitur, quæ à principio ad finem usque cor assiduè fatigat, donec impurus sanguis multorum excrementorum permistione inquinatus à naturâ depuretur, & expulsis à majoribus vasis in minora, & ab his in habitum corporis humoribus, papulas proferat. Putrida quoque febris esse statuitur, quamvis putredinis varii sint gradus, quibusdam enim levior est, quibusdam gravior, hinc febris oritur mitis quam ægrotantes fermè negligunt, quædã major & gravior, symptomatis pravis stipata, ex vehementi vasorum putredine, tuncq; variolæ sunt mali moris, ulceraque gravia in partibus affectis relinquunt tum internis, tum externis. Hæc ferme de hisce morbis protulerunt recentiores, quæ tamen dubia mihi videntur, num scilicet febris variolas præcedens synochos semper sit, tum quoque an semper sit putrida. Et *primò* non necessario videtur esse synochos, siquidem mirantur *Arabes*, si quispiam semel in vitâ illis non laborarit. Certum autem est synochon non fieri nec in gracilibus, biliosis, nec in pituitosis, nec in melancholicis, nec in frigidâ ætate ut senectute, nec in plenitudine ad vires, sed in plenitudine solâ quæ ad vasa dicitur generari. Non est autem verisimile omnes quos variolæ occupant plethoricos esse, valde carnosos & sanguineos, cum vix quispiam hunc morbum effugere possit, & in omni ætate contingere queat in ipsâ quoque senectute. Præterea synochos fit ex sanguine venis magnis concluso. Variolæ autem dicuntur fieri ex menstruo sanguine non in venis, sed in partium poris contento, siquidem ita statuunt recentiores, qui menstruus sanguis à singulis partibus expelli potest sine febre, si enim excretiones plurimæ à naturâ perficiuntur sine febre, cur hæc non fieri poterit? Ostendit tamen experientia nunquam sine febre fieri, sed hæc potest interdum alterius esse generis quam synochos, scilicet vel ardens, biliosa, aut similis quæpiam. Demum si synochos febris est cur in omnibus eâ febre laborantibus non contingit excretionem fieri per variolas, quandoquidem sanguis in omnibus putrescit, si igitur eundem hominem bis terve aut sæpius synocho laborare contigerit, cur semel tantum patietur variolas, & reliquis temporibus forsitan sudoribus, non pustulis

An febris sit synochos.

lis liberabitur, si idem humor quantitate, qualitatibus & consistentiâ peccat, excretioque fit per eadem loca, cur tamen eadem non est?

An semper febris sit putrida.

VI. Esse quoque semper febrem putridam non est adeo certum, namque explorato sanguine illorum qui hac febre laborantes ante eruptionem variolarum, scilicet ante sanguinis depurationem, venæ sectione vacuati sunt, conspeximus purum illum, rubentem citò concrescentem tanquam à victimâ, quæ sunt sanguinis laudabilis indicia, Et quidem ebullitio sanguinem puriorem reddit, unde colligi potest ipsius sanguinis substantiam non putrescere, sed tantùm menstrui sanguinis & excrementorum inquinatione accendi, ex quâ ebullitione purior perfectiorque redditur: Cujus quoque evidens argumentum est, quod evacuatâ per morbillos variolasve parte eâ quæ sanguinem in fervorem agebat, cessat febris ardorque omnis, sanguisque ad pristinam redit bonitatem. Hic autem intelligimus universam sanguinis massam, etsi totus sanguis non putrescat, effervescit tamen secundum se totus, aliud autem est accendi, aliud putrefieri, accenditur in synocho imputri, putrefit autem simulque accenditur in synocho putri; sanguis ergo ille modo biliosus est modo pituitosus, modo melancholicus, modo ichorosus. Igitur de febre hâc statuo non semper esse synochon, ut varii pustularum colores indicant, nec semper putridam, sed malignam, siquidem contagiosa est, exitialis, & crises facit quæ aliis febribus non competunt, ex quibus patet aliquid hic adesse peculiare, quod aliis febribus non inest, nam si putrida foret febris, expulsis in habitum corporis noxiis humoribus, rigor ut in ardente & synocho contingeret.

Fiunt igitur variolæ per modum cujusdam crisis, naturâ humorem noxium expellente in corporis superficiem, cum ægri euphoriâ, modo crisis bona sit, febris enim illicò aut omnino desinit, aut imminuitur, tertio quartove morbi die, qui criticus esse solet, & apparentibus signis coctionis. Estque crisis hic modus huic febri peculiaris, ab aliis longè differens, reliquæ enim febres, aut per vomitum, aut per alvum, aut per sudores, aut per urinas sanantur, hæc vero per solam corporis superficiem, non extimam solum, ut ardentes, quæ sudore copioso liberantur, sed extimam & intimam simul, scilicet per parvos abscessus & pustulas, nunquam alvi fluore, nunquam vomitu sanantur. Imo si forte hæc contingant, pessimum signum est.

Differentia.

VII. Sunt autem istorum exanthematum differentiæ plures. A colore nigra, violacea, purpurea, alba. A quantitate alia sunt copiosa, alia

pauca,

pauca, ſed præcipuè quædam ſunt ſublimia, cum tumore ſatis conſpicuo quæ variolæ dicuntur, quædam minora ſine ſenſili tumore potius cum aſperitate quâdam, quæ dicuntur morbilli, vaſconibus popularibus meis *Sarampion*; Fuchſius cõtrariò prorſus modo variolas pro morbillis, morbillos pro variolis uſurpavit, præter authorum uſum & loquendi conſuetudinem: ſed id non eſt magni momenti. Communem autem habent morbilli cum variolis naturam, ſiquidem puſtulæ ſunt à ſanguinis efferveſcentiâ procreatæ, ſunt etiam cum febre, univerſum quoque corpus occupant, cum tumore, pruritu, & dolore. Differunt autem ab invicem, *primò* quia variolæ majores ſunt, eminentiores, craſſiores, morbilli minores ſunt, nec habent ſenſibilem tumorem, ſed granis milii ſunt ſimiles. *Secundò* variolæ à ſanguine craſſiori, frigidiori, aut ſaltem temperatiori, morbilli vero ab acriori & biliofo generantur, ideoque minimè petunt altum, potius culicum morſibus ſimiles ſunt puſtulæ latæ, non ſublimes. *Fuchſius* vult puſtulas ſublimes quas vocat morbillos à fervidiori ſanguine, humiles verò quas vocat variolas à frigidiori fieri, quia *ex aphor. ix. libri ſexti*, puſtulæ latæ non admodum pruriunt, *Galenus* puſtulas ſublimiores à calidiore humore generari ſcribit, humiliores à frigidiore quæ ideo minùs pruriunt, quod à temperatiori ſucco procreentur. Sed hunc *Galeni* locum non intellexit *Fuchſius*, nam hoc modo intellecta *Galeni* ſententia falſiſſimâ eſt, nam ereſypelas, herpes, phlyctænæ à fervidiori fiunt humore & acriori quam œdema, ſcyrrhus, phlegmone, & tamen tumores ſunt minores, & ſimul acriores, majorumque inducentes pruritum; Ipſe pruritus non ſolet fieri niſi ab humoribus tenuioribus & ſalſis, ſine ullâ extuberantiâ, ut verum non ſit tumores humiliores pruritum minus inferre. Igitur intelligi debet *Galenus* de tumoribus & puſtulis ejuſdem generis, non diverſi, nec ſunt opponendæ latæ puſtulæ ſublimibus, cum plurimæ ſublimes poſſint eſſe latæ, plurimæ humiles acutæ, ſed latæ opponendæ ſunt acutis, humiles ſublimibus. In unoquoque genere tumorum ſive ſint ſublimes, ſive humiles, quicunque in acutum vergunt magis pruriunt, quoniam acrior cauſa eos concitat, minùs vero qui in latum expanduntur, & hoc adaptari debet variolis & morbillis, nam morbilli poſſunt eſſe acuti & lati, non minùs quam herpetes, quorum qui miliares ſunt multis exiguis puſtulis minimum extantibus cutim exaſperant, ut forſan non ſine ratione *Manardus* morbillos ad herpe-

Variolarum & morbillorum differentia.

Galenus & Fuchſius refelluntur.

tùm genus retulerit, & valdè magnum pruritum inferunt. Pariter variolæ possunt esse acutæ & latiores, acutæ magis pruriunt quam quæ in latum exporriguntur, quoniam in latitudinem extensæ difflantur, & quæcunque latæ sunt humorem habent minus acrem. *Tertiò* differunt quod major in morbillis adsit fervor, quam in variolis, quia illorum sanguis acrior est. *Quartò* morbilli breviorem, acutiorem, periculosioremque morbum inferunt quam variolæ, sponte evanescunt, nulla relictâ ulceratione aut cicatrice, majoremque pruritum inferunt quam variolæ etsi sint humiliores, flaventique colore sunt præditi, biliosi humoris teste, variolæ autem rubicundo aut saltem dilutiori, & in abscessus desinunt cum emanatione ichoris purulenti, quod morbillis non contingit. *Demum* variolæ oculos gravissimè adeo interdum lædunt, ut inde visus amittatur, morbilli verò oculos non afficiunt, quia inquit *Mercurialis*, oculus naturâ suâ robustus est, externisque plurimùm resistit injuriis, ideo nunquam riget, tenuiorem propterea humorem non admittit, crassiorem autem quem Natura valide transmittit, repellere non potest, sed admittit: At sic nulli à bile affectus oculum infestarent, nec ophtalmia à bile, nec macula icterica illum inficerent, quod experientiæ repugnat. Alia igitur ratio reddenda est.

Differentia morbillorum & purpurarum. Non est tamen credendum propterea sub morbillis contineri maculas illas purpureas in febribus malignis apparentes, de quibus superius diximus, quia maculæ pustulæ non sunt, nullum edunt pruritum, nullum ulcus relinquunt, quod tamen faciunt morbilli.

An fuerint veteribus cognita variola. VIII. Affectus prædictos nomine exanthematum & ἐκθυμάτων contineri, superius diximus, quod tamen negant quidam recentiores simulque fuisse veteribus cognitos. Et quidem si nominis spectemus rationem, exanthemata hos etiam affectus complectentur. Non est enim exanthema certi morbi nomen ut phlegmone, sed ἐξανθεῖν dicuntur generali significato humores quilibet qui ex alto corporis in cutim pullulant, pustulasque excitant aut asperedines quosdam, propterea variolis & morbillis nomen hoc potest adaptari, imo quoque φύματα generali significato omnia exanthemata vocari possunt, ut *aphor. 15. lib. 2.* phumata vocat *Hippocrates* omnes in cutem eruptiones. Igitur si apud *Galenum & Hippocratem* videamus horum affectuum naturam clarè explicatam, simul evincemus tum esse exanthemata, tum veteribus fuisse cognitos: πεμφιγώδεες πυρετοὶ de quibus agit *6. Epidem.* ab authore desinit. medicarum dicuntur illæ, quæ pustulas in toto corpore excitant,

excitant, ut diximus *capite de different. febrium*, & sectione 3. primi Epidem, ægro secundo. *Sileno* contigerunt in febre maximâ, exanthemata cum sudore rubra, parva, rotunda sicut vari; hic clarè expressa est variolarum natura. Sed inquit *Mercurialis* variolæ non fuerunt quia nequaquam in abscessum finierunt. At mirum est illum non advertisse fuisse hoc ab *Hippocrate* annotatum, scilicet pustulas has abscessum non fecisse, ut ostenderet signum illud esse lethale, mortuus enim est undecimâ die *Silenus*, signum enim funestum est si variolæ non suppurent. Et quidem si variolæ non erant, quid demum erant exanthemata hæc? *Galenus* in comment. ait facta ea fuisse naturâ pellente in cutim humorem morbificum quæ est variolarum vera generatio. Quod si nobis æger afferretur qualis *Silenus* erat, statim eum variolis laborare judicaremus, vix enim aliud nomen huic morbo dare posset *Mercurialis*. Insuper *7. Epidem. textu 114.* Timonactis puero bimestri exanthemata in cruribus, coxis, imo ventre, tumoresque valde rubicundi extiterunt, quibus quiescentibus convulsiones, & epileptica oriebantur, multis diebus sine febre fuit, & mortuus est. Ubi variolæ manifestissimè describuntur cum signis ipsarum lethalibus, quod totum corpus non occuparint, unde sufficiens evacuatio esse non potuit, quod delituerint & ex materia venenosâ intro remeante convulsiones, epilepsiæ contingerint, tandem mors. *Quintò Epidem. textu 92.* filio Euphanoris papulæ per totum corpus eruperunt, culicum morsibus non absimiles, pauco tempore duraverunt, postridie febris invasit, quod malum est pustularum inditium, scilicet recedere, ideoque illum postridie febricitasse scribit. Amplius locus est *sectione secundâ primi Epidemi*on *statu 2.* ubi inter signa lethalia quæ ægris contingebant in Thaso, dicit facta fuisse exanthemata parva, quæ dignitati morborum non respondebant, citò evanescentia, quod signum funestum est. Addit deinde moriebantur ex omnibus quidem, plurimi verò ex pueris jam ablactatis, iisque quibus ætas paululum processerat, octennes, decennes, necdum etiam puberes. *Sectione tertiâ 2. Epidem.* aspredines quædam miliaceæ in febribus contingebant; quæ morbos judicabant nec admodum pruriebant. Et *coaca 114.* earum prognosticum docet. *Quando in febribus continuis phlyctenæ per totum corpus enascuntur lethale est, nisi suppurent*, quod variolis optimè convenire quis non videt. *Galenus* quoque *5. meth. cap. 12.* ita describit exanthemata quædam quæ in pestilentiâ contingebant, ut statim va-

riolas eas esse agnoscamus. *Aëtius lib. 5. cap. 129.* initiis febrium malignarum pustulas erumpere scribit similes morsibus pulicum, & *lib. 14. cap. 63. Paulus lib. 1. cap. 6.* infantibus papulas per universum corpus erumpere scribit, quod etsi morbillis adeo non conveniat, variolis tamen competit, nam hæ desinunt in ulcera; Id negat tamen *Mercurialis*, quia similes inquit erant morsibus culicum quod nec morbillis nec variolis competit; sed si consideremus quæ morsibus culicum attribuit *Hippocrates*, videbimus tum variolas tum morbillos posse intelligi. Non enim simplicem maculam, sed intumescentiam & asperitatem illis tribuunt authores, ut experientia quoque ostendit. Eandem quoque curationem *Paulus & Aëtius* instituunt, quam nos in hisce variolis observandam docebimus. *Celsus lib. 5.* ubi de phymate, phygethlo furunculo, cæterisque egit tuberculis, pustulas in genere describit, & ita exactè ut variolis omnia fermè competant, quanquam non solas variolas sed etiam alia earum genera complectatur. Si enim variolæ à sanguine, morbilli fiunt à bile, à reliquis pustulis non differunt nec naturâ nec curatione, nisi quod criseos ratione in febribus malignis eveniant, sintque epidemicæ & contagiosæ, & quoniam vi naturæ oriuntur nunquam sunt repellendæ, sed potius omni ingenio provocandæ. *Arabes* qui hunc morbum acuratissimè explicarunt, de eo tanquam de morbo novo, veteribusque incognito non egerunt, nec causas novas sed menstrui sanguinis impuritatem constituerunt, cujus vitium semper fuit, nec novum est. Quod si veteres Græci non ita clarè horum meminere, id factum est, vel quòd ob exactam victus rationem mitiora forent omnia, vel quia omnes papulas in cute apparentes exanthematum nomine complecterentur, vel quia criticæ sunt evacuationes, & symptomata febrium malignarum, quæ propterea seorsim in morborum numero non sunt recensendæ. Nihilominùs tamen quæ necessaria sunt ad earum curationem & cognitionem reliquerunt, scilicet in febribus malignis eas apparere, esse quoque si recesserint, & paucæ fuerint valdè periculosas, non esse repellendas, sed potius in cutim attrahendas; Demum quibus remediis sint exsiccandæ ut videbimus in progressu. Ex quibus solvuntur facile *Mercurialis* rationes: Quis, *inquit*, dixit unquam exanthemata omnes homines tentare, quis dixit magis afficere pueros, apud quem reperiemus ipsa adeo omnes homines deturpare, quæ puerilia esse & falsa ex superioribus intelligi potest, & quidem pueros magis affici *Hippocrates, Aëtius, Paulus, Celsus* dixere;

Omnes

Omnes homines tentari semel in vitâ, veteres non adeo exactè observarunt, sed neque ipsi *Arabes* excepto *Avenzoare* id referunt. *Avicennas* id scriptis non prodidit, qui tamen omnium optimè de illis scripsisse dicitur. Id nos primus omnium docuit *Avenzoar*, & experientia comprobavit, quis tamen dicit Avicennæ ignotas fuisse?

IX. *Mercurialis* novum morbum esse vult, primum aëris vitio enatum, dein hæreditate in posteros derivatum, quæ opinio absurdissima mihi videtur. Negavit enim adversus *Fernelium* vitio morbidi Cœli fieri, at nunc concedit illius vitio incepisse. Si hoc modo primum incepit, cur non eodem modo propagari potest, iterumve enasci, aut cur idem de peste dici non poterit, scilicet à parentibus priùs peste infectis abire in liberos, aut cur semel tantum in vitâ infestat, nec perpetuò durat, cum morbi hæreditarii ad mortem usque soleant sævire. Demum morbi hæreditarii communicantur per semen ex quo solidæ corporis partes coagmentantur, vitium igitur in solidis partibus residet. At cum per exanthemata repurgentur solidæ partes, nulla in illis remanet labes, quæ postea illis communicari possit, alioqui periculum esset relapsus. *Refutatio Mercurialis.*

X. Ad causas variolarum jam se convertat oratio, de quibus eò acrius disputant Medici, quo inutilior earum est inquisitio, nam sive aëris vitio, sive à menstruo sanguine, sive aliis ex causis oriantur, eadem curandi ratio est. Attamen aliorum imitatione de his agamus. Affectus iste omnes occupat, juvenes & senes, viros & mulieres, est igitur morbus communis; Communem ideo causam habet. Causa communis quâ scilicet omnes utuntur, vel aër est quem inspirando attrahimus, vel lac quo omnes nutrimur, vel sanguis menstruus, quo partes corporis nostri coagmentantur & fiunt. *Fernelius* ex cæcâ & abditâ aëris qualitate proficisci putat, Indeque fieri ut certis temporum intervallis sileant prorsus, rursusque sæviant in plebem, quod rigente cœlo non minùs quam ferventissimo generentur. Sed malè. Quamvis enim interdum epidemicorum morborum more grassentur, id tamen non est perpetuum, sunt enim sæpius sporadicæ, & quocunque anni tempore in quâlibet regione quidam hoc morbo conflictantur, in septentrione, in meridie, in universo terrarum orbe, quidam perpetuo sunt qui eo laborant, unde etiam interdum sæviant in plebem, falsum tamen est unquam prorsus silere. Vel igitur ab aëre originem non ducunt, vel arcana illa aëris qualitas in universo terrarum orbe *De causis Variolarum.* *Fernelii opinio.*

 per-

Alia opinio. perpetua est, quod est absurdum. Præterea semel tantùm in vitâ non infestarent, sed sæpius pestilentium more inficerent, & occiderent. Quidam lac quo infantes nutrimur causam esse dixerunt, quæ tamen sententia paucos habuit assertores. Absit enim omnium nutricum lac esse vitiosum, aliàs laborarent in universum nutrices singulæ ob vitiosi sanguinis perpetuum proventum. Tum quoque maturos partus hac lue perfusos editos videre sæpe contigit, antequam lacte fruantur.

Opinio Arabum. XI. Communissima igitur opinio est quam *Arabes* primùm protulere, sanguinis menstrui quo in utero fœtus alebatur relliquias hujus morbi causam esse, fœtus quidem in utero materno sanguine sustinetur, primis quiden mensibus purissimo, sed increscente fœtu parum vitiosumque simul prolectat, eoque magis quo fœtus grandior est, plurique alimento eget ad sui nutritionem, cujus impuri sanguinis malâ qualitate inficitur; unde solidæ carnosæque partes eâ labe inquinatæ, semel saltem in vitâ depurari postulant, sicut vinum in doliis fervendo & ebulliendo defœcatur, ipsaque vasa si quid vitii continebant, illud simul deponunt, & puriora fiunt, sic sanguis menstruus in poris partium contentus effervescens, naturæ vi foras propulsatur, & efflorescit in cute. Quæ tamen sententia non mediocres patitur difficultates. *Primò* verum non videtur fœtum nutriri sanguine impuro, sed potius purissimo à quo nulla labes solidis partibus inuri potest; Si enim in gravidis retentus sanguis ille, tot gravia symptomata generat, quomodo innoxiè fœtus illo fruetur. *Fernelius*, *Averrhoes*, *Avenzoar*, negant ejusmodi sanguine fœtum nutriri. Respondeo nutriri quidem purissimo quantùm potest, sed eo increscente semper impuri aliquid prolectare, aut saltem ab impurâ portione inquinari, sicut vasa à rebus impositis inficiuntur, ideo natura impuritates illas tandem cogitur secernere per cutaneas excretiones. *Secundò* objicit *Fernelius* sæpe homines pati morbos grauissimos, multas febres, in quibus ob sanguinis effervescentiam & vena secatur, & purgationes aliaque remedia instituuntur, corpus variis modis expurgatur, quomodo non fuit venenum istud post multas febres, post multos morbos superatos ex fermentatione vacuatum. Cur pariter mulieres quæ ex menstruorum suppressione ægrotant iisdem malis non sunt obnoxiæ? Respondeo non quam libet effervescentiam variolas procreare, sed eàm tantùm in quâ sanguinis menstrui relliquiæ eam patiuntur, si ergo sola in venis fiat ebullitio

litio, ut in ſynochis febribus, nulla fient exanthemata, unde in ſuppreſſione menſtruorum per quia ſanguis, partium ſubſtantiam non diſpergitur, nec malignam illis qualitatem imprimit, ſed venis continetur, non fiunt variolæ; Dicet quiſpiam partes non patiuntur ebullitionem ſed venæ. Reſpondeo non ipſas quidem partes effervеſcere, ſed ex malignâ illâ qualitate quam ex menſtrui reliquiis contraxerunt, humores inficiunt, qui effervеſcentes in cutim propelluntur, ſicque partes ipſæ depurantur, ſic vaſa quæ non ſunt ſincera vinum inquinant, quod ſi illud effervеſcat, ſimul quoque vaſa expurgantur. *Tertiò* ſi fiunt à ſanguine menſtruo cur ſæpe longè ab ortu in ipsâ ſenectute ſeſe produnt, quomodo potuit tamdiu ſine nòxâ venenoſa illa ſubſtantia retineri. Reſpondet *Augenius* id fieri, prout materia pauca fuerit vel copioſa, naturam vel multùm vel parum irritarit, ſic latet ſæpe per annos plures venenum, nec niſi poſt longiſſimam temporis moram ſeſe exerit. Ideo non ſemper excretio hæc ſtatim à naturâ inſtituitur, niſi aut contagio, aut externarum cauſarum vi ſtimuletur, ideo epidemicorum more interdum ſæviunt variolæ, quia ab aëre incitatur natura ad excretionem, quæ aliàs otioſa fuiſſet, vel quia materia pauca eſt, vel quia natura aſſueta eſt. Labes autem illa ſolidis partibus impreſſa ſi exigua ſit, nec externæ cauſæ vi commoveatur, ſenſim alimentum inquinat & multiplicatur ingraveſcitque in corpore, donec à naturâ amplius ferri non poſſit, hincque ſeſe tantùm in ſenectute interdum prodit, citius verò, ſi copioſior illa fuerit acriorque ut in iis qui pueri hos morbos patiuntur. Eam autem accelerat impura victus ratio, quæ humores pravos coacervat, à quibus citius corpus ægrotat. *Quartò* ſequeretur unumquemque his aliquando in vitâ conflictari debere, neminemque his poſſe ſecundò aut tertiò prehendi, quod experientiæ repugnat. Reſpondeo ex Arabum ſententiâ & rei veritate vix milleſimum effugere hanc labem, niſi juvenis ex alio morbo deceſſerit. Neque morbum repetere ſi ſufficiens & copioſa fuerit excretio, nec niſi ex relicto fermento quod poſtea novi morbi hiſtoriam orditur, nam quæ relinquuntur recidivas facere ſolent. *Mercurialis de puer. morbis*, variis quoque modis ſententiam hanc impugnat. *Primò* Variolæ ſunt novus morbus ante Arabes vix cognitus, at vitium menſtrui ſanguinis fuit ſempiternum. Sed ſuperius oſtendimus morbum hunc minimè recens excitatum, ſed Græcis fuiſſe cognitum. *Secundò*, inquit ille, fiunt vitio aëris, ut profitetur *Avenzoar*, & ex hiſtoriis novi orbis

patet

patet fuisse fermè extinctos incolas & variolis morbidi cœli vitio contingentibus. Respondeo aërem causam tantùm esse externam quæ internam suscitat. Internam autem esse vitium illud menstruale, ut apparet quod quantumvis morbidum sit cœlum, multique morbi ab eo pullulent, non fiunt tamen variolæ, nisi in iis qui hujusce labis seminaria continent. *Tertiò* si à menstruo fierent variolæ quæcunque animalia menstrua habent, iis quoque forent obnoxia, ut equus, canis, asinus, quod tamen nunquam fuit observatum. Respondet *Laurentius* bruta victu uti sicciore, vitam in labore degere, sicque sanguinis impuri relliquias digerere. Sed præterea prædicta animalia menstruas habere purgationes etsi *Aristoteles* dixerit, id tamen tam rarum est ut inter centum millia vix uni contingat, parumque absit à fabulâ, ut tam debili fundamento subnixa ratio spontè facilè corruat. *Quartò* natura tribus modis omnia fœtus excrementa repurgat, primò deponuntur ea inter duas tunicas usque ad partum, secundo statim à partu per intestina excluditur meconion; demum per achoras capitisque ulcera fit nova excretio, quæ pueri excrementa ita secernit, ut ab epilepsiâ aliisque morbis in posterum tutus maneat. Respondeo superesse quartam expurgandi rationem per exanthemata, nec enim prædictæ excretiones sufficiunt, siquidem membranæ fœtum involuentes sanguinem tantùm continent quem infans non attrahit, impurum quidem & vitiatum, sed qui tamen illum non inficit. Meconio quoque non posse luem partibus conceptam educi certum est, tum quia locus accomodatus non est, tum quia excretio exigua est, nec sufficit humori vacuando. Achores non universum corpus, sed solum caput expurgant: Necessariò igitur menstruale vitium per corporis habitum debebat removeri. Fiunt igitur cum sanguis sicut vinum in doliis fervens depuratur, spumam suam & habitus crassiores ad cutem mandat, ex pituitosiore fieri sanguine ostendunt symptomata: fiunt enim somnolenti, caput ingravescit, oculi tument, & lachrymantur, febris non est admodum vehemens, extuberantque papulæ, morbillorum vero materia tennior maculas tantum inurit.

XII. Itaque cum omnibus communis sit morbus hic, & pueris maximè familiaris, ad aërem solum referri non potest, quæ enim sporadicæ variolæ sunt, non nisi ab internâ causâ possunt suscitari; singulis annis pueri quidam ubique gentium illis laborant, etsi aër nec pestilens sit, nec malignus. Referantur ergo ad sanguinem quo infans alitur primùm

mùm & sustinetur. Quod si labem hanc à causâ cœlesti in actum deduci contingat, vel per contagium propagari, epidemici fieri morbilli poterunt, sæpe tamen sunt sporadici. Cum igitur ex eodem menstruo sanguine elephantiasin generari dixerint Arabes, videndum quonam demum modo à variolis distinguatur, quomodo scilicet in his universus corporis habitus expurgetur, in illâ vero immedicabili malo defœdetur. Id explicare non est difficile. Conceptio fit vel antequam fluant menses, vel post quam fluxere, vel dum fluunt. Optima fit post menstruorum fluxum utero repurgato, dein antequam fluant, deterrima verò ipsis fluentibus, quæ etiam legibus divinis prohibita est, nascuntur enim fœtus elephantici. Itaque cum ex pravo sanguine generationem sortitur homo, ut qui fluente menstruo concipitur, fit elephanticus, qui vero post uterum à sanguine expurgatum generatur, cum ex optimis purisque principiis coalescat, solidæ partes benè se habent à nativitatis principiis, solummodo dum ad nutritionem purum impurumque simul sanguinem prolectat, labem aliquam contrahit, quam deinde per variolas expurgat. Statuamus ergo à sanguine menstruo fieri variolas & morbillos. *De differentia variolarum & lepra.*

XIII. Causæ verò harum internæ plures sunt, constitutio corporis calida humida, habitus tener & obesus, ætas puerilis & juvenilis, sunt enim pueri magis obnoxii, quia sanguine abundant, ichoribus, & maximo calore, facultates naturales habent robustiores, unde scribit *Plinius* magis eos tentari peste quàm senes. Aetate provecti minùs afficiuntur exanthematis, tum quia minùs validam habent excretricem, tum quia temporis diuturnitate vitium illud sanguinis partibus conceptum per insensilem transpirationem absumpserunt, quod si eos affici contingat, periculosius ægrotant, quia maxima tenaxque illa causa est quæ tamdiu in corpore latitarit: scribit *Rhazes* pueros esse magis obnoxios quam sint puellæ, quod tamen non est superstitiosè inquirendum, cum pariter sexus uterque afficiatur, nec facilè sit id observare, cum puellæ non minùs quam pueri hoc morbo intereant, vixque ulla sit puellâ quæ illum effugiat. Causæ externæ sunt quæ in sanguine effervescentiam & corruptelam efficiunt, aër calidus humidus, pestilens, sub quo pernitiosæ variolæ concitantur, constitutio austrina, tempus vernum & autumnale, regio calida humida. *Avicennas* ver magis obnoxium esse scribit, *Rhazes* verò autumnum, quæ differentia inutilis est, siquidem quolibet anni tempore grassari observatum fuit, interdum ferocius autumno *Causa interna.* *Causa externa.*

quam vere, interdum ipsâ hyeme magis quam aliis temporibus. Unde superstitiosæ mihi videntur & inanes ejusmodi observationes, suntque plerumque falsæ. Ad hæc usus vini meracioris, ciborum calidorum, pinguium, dulcium, lactis, balneorum, laconicorum, exercitationes immodicæ, & intempestivæ, atque etiam contagium tum per fomitem, tum ad distans vitiato aëre ex anhelitu ægri, sicque malum in alios serpit: Tum demum quæcunque effervescentiam humoribus conciliare possunt, fieri enim per ebullitionem claré ostendunt symptomata quæ consequuntur, tùm calor intensus præcedens, tum pustularum color, quæ omnia sanguinis ferventis sunt indicia. Pueri maximè affliguntur, quia sanguine multo in utero abundant, unde recens nati toto corpore rubent, dein postea lactis plurimum hauriunt, nec fermè unquam saturantur, hinc multos acervant humores pravos, ob ingluviem, assumendorum ordinem præposterum, intempestiva exercitia & quia sæpe impurum lac sugunt, & vitiosa alimenta bonis præferunt.

Signa. XIV. Præsentes variolas dignoscere non est difficile, futuras vero ut docet *Fracastorius* antequam erumpant difficillimum, nulla enim habent signa pathognomica quæ aliis morbis non sint communia. Suspitio tamen est illas futuras, *primò* si eâ tempestate grassentur, tuncque quispiam febre synocho laboret, aut ardenti. II. Adest dorsi dolor & lumborum, quia vena cava descendens perreptat per dorsi regionem, in quâ sanguis effervescit & ebullit, unde distensio & dolor. Idem in arteriâ magna descendente contingit. III. Nasi pruritus, faciei rubor propter sanguinis & vaporum acrium ad illas partes anadromen. IV. Timores in somnis propter ascensum vaporum ad caput. V. Punctionis in universo corpore sensus ex materiâ acri & pungente quærente exitum. Dubitabit quispiam cur pariter non fiat rigor, saltem in morbillis quos humor biliosus & acris parit, expulsio siquidem humoris acris per membranas sensiles rigorem parere solet? An quia non putredine solâ sed occultâ qualitate isti humores nocent? unde sicut in febre pestilenti rigores non concitantur. VI. Capitis totiusque corporis gravitas à plethorâ infestante. VII. Lachrymæ ex vaporibus acribus è capite in oculos distillantibus. VIII. Pandiculatio freqùens, anxietas, & oscitatio, ex vaporibus musculos tùm totius corporis tum oris ferientibus. IX. Corporis palpitatio; X. Anhelitus cõmpressio à sanguinis thoracem comprimentis copiâ. XI. Raucedo ex sanguinis circa partes spiritales ebullitione. XII. Sputum crassum à nimio calore.

lore. XIII. Oris exficcatio & ariditas eâdem de causâ. XIV. Animi perturbatio, convulsio, syncope, ex humore maligno cerebrum & cor feriente. XV. thoracis gutturisve dolor. XVI. Pedum manuumve tremor. XVII. Post prædicta apparent in facie & toto corpore maculæ rubicundæ primum milii granis similes, aliquantulum asperæ, quæ tamen sensim augentur. *Rhazes* prædicta signa brevius proponit. Cum, *inquit*, febris acuta pueris & juvenibus contigerit, simulque costarum dolor, nasi pruritus, in somno timor, capitis gravitas, oculorum rubor, & in toto corpore punctio persentitur, signum est ægro vel variolas vel morbillos superventuros. Quæ tamen signa, ut diximus, non sunt necessaria, nam simul omnia, & singula seorsim in aliis febribus contingere possunt, tantumque sanguinis fervorem indicant, cui necessariò exanthemata non succedunt.

xv. Prognostica quod spectat, morbus hic acutus est, cum periculo scilicet & vehementi motu, qui sunt morborum acutorum charactères, imo tam graves interdum sunt hi tumores, ut putredine & fœtore fiant ingratissimi, in squamas fœtidissimas abeant, transeantque neglecti in scabiem fœdam, interdumque ex iis corpus contabescat. Sunt autem evacuationes criticæ, crisis verò mala esse potest & bona. Ideo dignoscendum quando salutares sint, quando lethales. Utplurimum itaque salubres sunt, quia sunt criticæ, maximè si cum exiguâ febre erumpunt, citò apparent, febrem tollunt, aut saltem imminuunt, si sint coloris rubicundi, non violacei, aut nigri, si sint magnæ, si citò suppurent, nam *Coaca 114. Quibus per febres assiduas pustulæ toto corpore enascuntur lethale est, nisi quid purulentum accedat*, si symptomata reliqua imminuantur, ægri benè spirant, ad oblata benè se habent. Contraria signa mala sunt, ut si semel apparentes evanescant, vel intro redeant, naturæ imbecillitatem arguunt, humorisque copiam excretioni resistentem; *Secundò* si post earum exortum febris remaneat continua & acuta, aut si quæ prius cessaverat, revertatur; *Tertiò* si mala symptomata vel perseverent vel accedant, anhelitus difficultas, tussis, sitis, æstus, corporis vehemens agitatio, animi deliquiâ, convulsio, delirium, urinæ malæ, lividæ, nigræ, virides: *Quartò*, si fuerint virides, lividæ, nigræ, maximè pruriginosæ, magnam enim humorum adustionem significant. *Quintò*, si fauces, ventriculum, & interna viscera exulcerent. *Sextò* si alvi fluor æruginosus, dysentericus, niger successerit, qui si in declinatione interdum contingat, redeuntibus in viscera exanthe-

Prognostica.

 matis,

matis, aut aliâ de causâ, etiam in ipsâ declinatione æger mori potest. *Septimò* lethales quoq; fiunt in iis qui valdè cacochymi sunt, in quibus fervente sanguine putredo immedicabilis succedit, tùm quoq; si victus errores committantur, tùm si accedat morbidi cœli & acris intemperies, sicut contrà meliores sunt in iis quibus præter ichores nihil est pravum, & in quibus nulla externa causa operatur, nec aër, nec ratio victus, nec aliud quippiam. Ut ut sit, vix unquam ita fœliciter curantur, quin in facie cicatrices relinquant, & vestigia satis deformia, quia cutis illic non est separata à panniculo carnoso, sic docet *Aristoteles 3. de histor. animalium xi.* ubi cutis immediatè ossibus adhæret, vulnera difficulter coalescere. *Octavò*, in pueris mitior affectus est quam in adultis, quia si in tenerâ ætate infectio non expurgetur, signum est tenacem illam esse vixque idoneam separari, quare non nisi vi multâ & magno labore in adulto separari potest. In scabie, tineâ, achoribus, aliisque affectibus fiunt multæ excretiones sine febre, cur hic non fient? Respondeo excretiones eas quas Natura sensim molitur, sine febre posse perfici, sed crititas, impetuosas, quales sunt variolarum eruptiones, sine multo calore non fieri, calor enim ille est qui promovet & accelerat repentinas omnes humorum vacuationes. *Nonò*, dubitatur quænam sint deteriores, plures an pauciores? *Aëtius* copiosas vituperat, *Avicenna paucas*. Sanè optandum est semper ut quamplurimæ exeant, sic enim removetur magis ab internis visceribus humor morbificus. Sed sive copiosæ, sive paucæ erumpant, attendenda semper sunt symptomata, quæ si perfectè cessaverint, semper sunt bonæ, si remaneant & perseverent, vel redeant, malæ, in posteriori hoc casu, paucæ, naturæ imbecillitatem, copiosæ humorum malignorum copiam arguunt, in priori vero casu, paucæ, humoris perniciosi paucitatem; Copiosæ, naturæ sanguinem perfectè expurgantis robur ostendunt. Prognostica hæc signa eleganter complexus est, *Aëtius tetrabibli secunda libro primo, cap. 129. deteriores sunt*, inquit, *plures quam copiosiores, majores quam minores, quæ cito delentur quam quæ multo tempore durant, & quæ succedunt alvo suppressa, aut moderatè fluenti meliores, quæ vero fluente alvo, aut vomitibus vexantibus malæ, si succedentes alvum reficcent bona.* Præterea quidam moriuntur anginosi, nonnulli dysenterici, alii syncope conflictantur, & pereunt.

Dubium.

Curatio. VI. Ad curationem jam veniendum, & quoties eruptionis variolarum motus est, adjuvanda est natura expellens, tum partes tam internæ quam

quam externæ defendendæ sunt ne lædantur, prohibere autem variolas ne fiāt, satis tutum non est, nec facilè, si natura semel hoc orgasmo concitetur. Sed quoniā nobiles plurimi earum timent contagium, Optimū erit, si tunc hoc morbi genus grassetur, vitare primum omnium cum infectis conversationem, tùm purgantibus medicamentis, venæ sectione si vires & ætas ferant corpus vacuare, & refrigerantibus syrupis temperare, de quibus capite de synocho diximus. Hic autem quia laborantibus remedia præscribimus, diætam, chirurgiam, pharmaceam explicemus. Antiquam igitur variolæ prodeant aëris frigidi usus est salutaris, humorum enim sanguinisque fervorem temperat, illis verò erumpentibus noxius est, quia intus cohibet excrementa quæ in cutem deponere Natura gestit, hæc autem cohibita viscera partesque nobiles lædunt, angustiam, syncopen, inquietudinem & prava inducunt symptomata. Temperatus igitur sit cum foras erumpunt variolæ, præcipuè si salubres sint, nam in malignis quibus apparentibus & febris & symptomata perseverant, unicè cavendum est à nimium calido, ne augeatur incendium, non minùs quam à frigido ne retrocedant, salubribus autem calidus aër prodest, æger pannis præsertim rubris cooperiatur, ut ab aëris frigidi occursu satis tutus sit, non autem ut præ pannorum copiâ & nimio calore suffocetur, animi deliquium & syncope contingant. Superstitio mihi esse videtur in colore pannorum, cur potius rubri quam albi viridesve esse debeant? Color enim non potest operari nisi per accidens quatenus visum & phantasiam afficit, quæ postea similitudine coloris incitata, sanguinem ad exteriora impellit. At sic sufficit colorem ejusmodi oculis objicere, nam cum corpori adhærent & noctu & sub lecti linteaminibus non videntur. *Secundò* panni non educunt humores nisi quatenus corpus calefaciunt, poros aperiunt, ab externo aëre defendunt, quod non rubri tantùm sed omnes panni præstare possunt & omnium optimè albi. *Tertiò Amatus, Valesius*, aliique qui hujusmodi pannos ex vulgari consuetudine probant, id sedulò movent, ne corpus ipsum contingant, quia ex tincturâ aliquam habent adstrictionem, ideo quamvis eos non improbem, ridiculum tamen esse puto colorum facere discrimen, imò potius candidissimos probarem, quia color ille visum disgregat, spiritus ad externa evocat, & ex consequentiâ quadam humorum in cute efflorescentiam promovet. Nec obstat quædam animalia viso rubicundo colore excandescere, multos viso sanguine proprio animari ad vindi-

Diæta.

De pannis rubris.

ctam., id tamen non est perpetuum, nec omnibus sed tantummodo quibusdam competit, qui id ex arcanâ habent proprietate, neque viso quolibet sanguine, sed tantùm proprio quidam in iram prorumpunt, indicio sanguinis colorem rubicundum ejus rei causam non fuisse.

Somnus. Somnus pueris concedi potest longior ante eruptionem variolarum, quamvis omnes vacuationes cohibeat præter sudorem, est autem hæc expulsio non multùm absimilis sudori, erumpentibus autem iis magis vigilandum quam dormiendum. *Animi motus.* Animi motus, ut in reliquis morbis diximus, præter gaudium ferè nocent omnes, ira tamen quibusdam non improbatur, reliqui verò sanguinem caloremque retinent in visceribus. Continenda igitur corpora sunt in summâ quiete corporis & animi, solùm in principio frictiones competunt leviores, quibus meatus dilatantur & naturæ juvatur expulsio, à quibus tamen abstinendum erit quando incipiunt eminere in superficie corporis. Evacuationes provocandæ glandibus & clysteribus de quibus inferius di-*Excreta.*cemus. *Cibus.* Reliqua in cibo victus ratio tenuis esse debet, quamvis in pueris ob consuetudinem & plurimum calorem, in senibus ob virium imbecillitatem, paulò plenior concedi debeat, sicut in pestilenti statu, in quo tum morbus, tùm vires inediâ læduntur. Refrigerantes autem cibi sint ob febrim adjunctam, modicè abstringentes & incrassantes ne sanguis in partem principem impetu quodam irruat, viscera ipsa confirmentur adversus hanc luem. Vitentur ergò cibi acres, salsi, pingues, dulces, ex *Avenzoare*, tùm etiam amari, quia sanguinem agunt in fervorem, carnibus & ovorum vitellis Arabes abstinent antequam periculo æger defungatur, sed postea convenire posse docent, ideo solis sorbitionibus alendos ægrotantes vult *Hipprocrates*. Juscula ergò carnium eupeptarum, lactucâ, cichorio, portulacâ, endiviâ, borragine & similibus alterata dentur. Hordeata quoque amygdalata, succis granator, limonum medicata prosunt. In potu Julepi, tinctura rosarum, aqua hordei cum succis acidis & cornu cervi commendantur, sed vino abstinendum præterquam iis erumpentibus, tuncque convenit oligophoron, aquâ dilutum, modò febris non sit vehemens, nec *Lentes.* caput doleat, nec æger deliret. Sed inter omnia medicamenta vel alimenta lentes primum obtinere locum dicuntur, ita ut *Augenius* occultâ proprietate huic malo opitulari scribat, medicosque inexpertos & ignaros vocet qui illas improbant, atque etsi ut alimentum in substantiâ non conveniant, convenire tamen ut medicamentum ad causam

sam morbillorum in superficiem expellendam. *Portus* adstrictione valere scribit, sicut & laccam, & tragacanthum, quia viscera roborant, quæ roborata humores pellunt in habitum corporis, Alii humorum sanguinisque fervorem retundi aiunt, ejusque motum compesci à lentibus, fuisseque Arabes in viribus medicamentorum explorandis, Græcis multò diligentiores. *Amatus* in Dioscoridem, *Cardanus*, *sylvaticus* Medicos damnant qui lentes in pleuritide & morbis acutis ægris præscribunt. Scribit *Galenus*, lentes esse dyspeptas, crassum succum generare, elephantiasin, cancros, *8. simplic.* earumque decoctum alvum solvere, quod est variolis noxium. *Cave*, inquit Avicenna, *ne detur corpus lentium materiâ existente grossâ.* Mercurialis prodesse putat si aliquid admisceatur quod crassitiem illarum attenuare possit, laudatque Arabes qui illas aceto incoquunt. Alii corticem adstringere scribunt, substantiam aperire, ideo coquunt vel cum cortice, vel sine cortice, idque vel semel tantùm, vel bis terue; Ad sanguinis fervorem compescendum exhibent cum cortice bis coctas, priore decocto abjecto, sed ad modicè provocandas sine cortice bis coctas præbent. *Avicennas* cap. de synocho lentes ad sanguinem incrassandum commendat, non ad ullam in cutim expulsionem promovendam. Ideo convenire variolis vix possunt. Cum igitur hujus remedii facultas ignota sit hactenùs, & dubia, contra certissimum sit ab omnibus improbari, quod vitiosi sint sicci, mentem turbent, sanguinem melancholicum generent, scribatque *Galenus* pleuriticum ex earum usu interiisse, sanè tam ineptum alimentum vix crediderim ego bonum esse medicamentum, cumque certiora & tutiora suppetant ab eo in posterum abstinendum. Galli & Angli qui delicatius solent epulari, hoc ferculo sat scio lubentissimè carebunt.

XVII. Reliquam curationem quod spectat, omni arte curandum est ut quam citissimè erumpant, tuncque partes plurimæ quæ noxam percipere possunt sunt roborandæ & præservandæ. Tales sunt oculi, nares, pulmones, intestina. Id autem adstringentia & repellentia præstant. In oculis periculum est ne cæcitas contingat ex cicatrice; si enim corneam occupant variolæ, rumpitur ea, ulcusque succedit difficillimum, & eo curato cicatrix. ℞ *aqua plantag. rosar. ana* ℥ iij. *sumach* ʒ ij ß. *santali albi & rub. ana* ʒ ß. *fervesiant parum & coquantur. Colatura adde camphora* ℈ j. *croci grana tria. & oculus foveatur.* Alumen ovi cum aquâ plantaginis sufficit ℞ *sief albi sine opio* ʒ ß. *aqua plantag.* ℥ iij. *campho-*

Præservatio partium; Oculorum

Phora ℈ ß. *f. collyrium.* Quod si hæc non profuerint & variolæ in oculum irruunt, remediis in ophtalmiâ describendis curentur. Prædicta etiam naribus convenire possunt, addito aceto rosaceo, cujus solius frequens odoratus prodesse dicitur. ℞ *Plantag. myrti, rosar. balaust. ana* P. ß. *f. decoctio in aqua plantag. & aceti ana* ℥ iij. *Colatura frequenter nares foveantur.* Ubi exulceratæ sunt, ceratum rosaceum aut violaceum cum mucilag. tragac. convenit. ℞ *mucilag. sem. cydon. extracta in aquâ plantag.* ʒ vj. *olei rosati* ℥ j. *ceræ parum fiat linimentum.* Ad fauces gargarismata ex decocto adstringenti parata cum diamoro, dianuco, granator. berberisque succo, quæ sola si gargarismatis æger uti non possit, lambendo sumpta prosunt. Ad pulmones lohoc de lentibus maximè commendatur ab Avicennâ. ℞ *lentium* M. ij. *uvar. passar.* M. j. *sem. papaver.* ʒ ij. *rosar.* ʒ j ß. decoquantur ad ℔ j. *in qua dissolve sacchari candi* ℔ ß. *pulveris tragacant.* ℥ ij. *fiat lohoc.* Vel ℞ *conserva rosar.* ℥ j. *pulveris diatragac. frigidi* ʒ j ß. *sem. papaver albi* ʒ j. *syr. de papav. q. s. f. lohoc.*

Narium. *Faucium.* *Pulmonum.*

Intestinor. Alvi quoque fluxus in his febribus noxius est, ideo utitur *Avicennas* trochiscis de spodio & aliis adstringentibus. Quidam id nolunt esse perpetuò verum, nisi ratione variolarum intestina obsidentium contingat, tuncque in ipsâ declinatione periculosus est, multo magis in principio, fiunt etiam in intestinis ulcera curatu interdum difficilia. Sed si in morbi declinatione natura relictam cacochymiam quam per cutim non excreverat, per alvum evacuet, salutaris interdum esse potest. Igitur si in principio contingat, semper sistendus est clysteribus lenientibus & repellentibus de quib. cap. de dysenteriâ dicemus.

XVIII. Ubi partes fuerint præservatæ, naturæ motus juvandus est, si ipsa segniter operetur, quod aperientia & in cutim evocantia præstare possunt. Sed si plenitudo maxima adfuerit, sanguinisque ebullitio, statim vena secetur, ex *Aëtio*, ut scilicet humor in venis ebulliens vacuetur, & natura oneris parte levetur, sic enim postea alacrius expellit, meliusque transpirat corpus, alioquin periculum est ne Natura oppressa multitudine, nihil reponat in superficiem, aut tantùm morbi partem, aut ne materia orgasmo concitata ruat in partem principem, & si authoritatibus certandum sit, *Amatus* se venam fœliciter in pueris secasse asserit. *Hollerius* quoque idem suadet ut corpus fœlicius transpiret. *Avicenna, & Gordonius* supra cætera remedia extollunt. Incidenda autem est jecoraria dextra, mittendusque sanguis ratione plenitudinis & virium, nunquam autem ad animi deliquium, necesse est enim

Venæ-sectio.

vires

vires supersint in corpore ad veneni istius vacuationem. Supponimus autem & vires & ætatem & cætera consentire. Secunda autem est nondum apparentibus variolis in morbi principio, cum materia fervet in venis, nequaquam verò iis prodeuntibus, ne humor revocetur in viscera, exeunt enim per modum crisis. *Hollerius* tamen non vult esse perpetuum exeuntibus in cute papulis à phlebotomiâ abstinere, nam inderdum non erumpunt præ copiâ vitii, naturâ multitudine oppressâ, quæ recreari debet & exonerari, tum si febris gravis persevéret, spirandi difficultas urgeat, qui casus lethales sunt, & mortem minantur, quando apparentibus variolis febris non cessat, ob humoris maligni natura in assidue fatigantis copiam, quibus periculis venæsectio tempestivè adhita opitulari posse mihi videtur. In pueris autem & junioribus, hirudinibus & cucurbitulis sanguis mittatur, majora enim non perferunt remedia.

XIX. Purgationem quoque plurimi vituperant, Hollerius ait melius esse alvum adstringi. *Fracastorius* idem sentit, *Rhazes* & *Avenzoar* nec medicamenta exhibent, nec alvum movendam volunt, præterquam glandibus & clysteribus si non respondeat. Et ratio est, quoniam pharmaca acria cum sint & calida, humorum ebullitionem augent, præterea cum corpus extimum exanthematis scatet, intro virulentam materiam revocant, moventque motu naturæ contrario. Insuper alvi fluxus hic periculosus est, quia contingunt dysenteriæ, ulcera maligna & sanatu difficilia, viresque hâc vacuatione labefactantur. In historiâ *Simonis* dicit *Galenus*, vomitum non profuisse, optimâ ratione, tùm quia hyems erat, quo tempore vomitum minùs conferre scribit. *Hippocrates*, tum quia motus ille contrarius erat motui exanthematum. Demùm variolæ criticæ sunt vacuationes, propterea sinendæ *ex aphorismo*, nam ut docet *Galenus*, quæ sunt in cute non possunt in alvum retrahi per medicamenta. Verumtamen utilis interdum esse potest levior & benigna purgatio in principio & declinatione. In principio quidem ut prima regio vacuetur, sicque natura aliquantulum levior fiat expeditior ad excretionem, *Inchoantibus siquidem morbis si quid videtur movendum move*. *Hollerius* solos clysteres satis esse posse scribit, aut saltem levissima pharmaca, quæ in corpore cacochymo primo die aut secundo, antequam natura movere incipiat, exhibita, bilis effervescentiam compescunt. *Gentilis* laxativa præscribit, quia leniunt malitiam humoris menstrualis, venasque mundificant, movet autem frigida *Purgatio.*

gida illa esse debere ut sedent fervorem, & in paucâ quantitate, quia largior alvi fluxus nocet. Scribit *Galenus 5. methodi* fuisse ab exanthematis pestilentibus servatos omnes qui ante purgati fuerant. Attamen *Nicolaus Florentinus* ipsos clysteres vituperat, sed nimis timidus esse mihi videtur, non enim impediunt naturæ motus clysmata, in solis enim intestinis operantur nisi sint acriora, natura autem propè cutim & in venis movet. In declinatione verò utilis est catharsis, ad reliquias humoris morbifici exhauriendas. Sed ubi jam corpus occupant, hoc uti remedio piaculum est, nam quæ judicantur irritare non oportet, sed sinere, potius si alvus tunc fluxerit, adstrigentibus est utendum. Igitur si catharticis uti Medico visum fuerit, ea sint benigniora, cassia, manna, tamarindi, rhabarbarum, senna, & similia.

Alterantia. xx. Vidimus jam nec purgationem, nec venæsectionem esse satis tutam. Ideo alterantia sola supersunt, quæ antequam erumpant papulæ refrigerantia sint & simul cardiaca, ut syrupus de agrestâ, de ribes, limon. granat. cum pulvere de gemmis & aliis de quibus in febribus dictum est. ℞ *succor. borrag. buglos. scariolæ, limon. ana* ℥ iij. *rosar. flor. nymphea ana* ℥ ß. *santali albi* ʒ ij. *rasuræ eboris, cornu cervi ana* ʒ j. *aceti albi* ℥ ij. *aquæ rosar.* ℔ ß. *sacchari* ℥ x. *fiat syrupus.* Quidam sequentem syrupum probant. ℞ *decocti lactucæ, endiviæ, jujub. lentium, sumach,* ℔ j. *succi granator. agrestæ, moror. berberis, citri, aceti ana* ℥ iij. *spodii* ℥ j. *camphoræ* ʒ j. *Sp. Vitrioli* ʒ ß. *sacchari* ℔ ij, *fiat syrupus, refrigerat, putredinem prohibet, confert anthraci, choleræ, febri ardenti, sanguineæ, & variolis.* Hæc & ejusmodi alia in principio conveniunt, tum etiam in progressu, si maxima inflammatio & febris perseveret, si æger angatur, inquietus sit, animo delinquat, nauseabundus sit, alvique fluxu laboret. Aliàs transacto principio motus naturæ juvandus est iis quæ vim aliquam habent aperiendi, laudantur lacca, lentes, semen fœnic. ficus, tragacant. passulæ. ℞ *rad. graminis, apii, asparagi ana* ʒ iij. *liquiritiæ* ℥ ß. *folior. acetosæ, capillis veneris ana* M. j. *flor cordial.* P. j. *ficus xij. passul.* ℥ j. *sem. fœnic.* ʒ j. *f. decoctio. In cujus unâ dosi adde syr. limon. de acetos. citri ana* ℥ ß. *f. potio.* Vel ℞ *ficuum* N. xij. *lentium, hordei, ana* P. j. *jujubar.* N. xv. *dactylol.* N iiij. *passular. Par. xx. seminis citon. gummi tragac. laccæ ana* ʒ j. *croci* ʒ ß. *cicerum rubrorum f. decoctum sacchara dulcoratum, & bibat,* quæ remedia ex arabum mente præscripta mihi videntur satis levia & in hoc morbo inutilia. Potius utendum est cardiacis, & iis quæ malignitati resistunt, ut seminibus napi, cardui bened. citri, floribus ca-

calend, ſcabioſæ, theriacâ, diaſcordio & cæteris, ſed præcipuè confectio de hyacintho huic morbo opitulatur. Non veniendum tamen eſt ad ea quæ vehementer aperiunt, niſi natura ſegnitur expellat, quod cognoſcetur ex anthematum & paucitate & tardâ eruptione. ℞ *corticis citri ſicci* ʒ ij. *folior. ulmar. ſcabioſæ meliſſæ, pimpin. ſcordii ana* M. ß. *ſem. napi, cardui bened. citri, ana* ʒ ß. *flor. calend. borrag. tunicis ana* P. j. *dictamni albi* ʒ j. *f. decoctio ad* ℔ j. *In colat. diſſolve ſyr. limon.* ℥ ij. *ſyr. granat.* ℥ j. *ſyr. conſervationis nucum conditar.* ℥ iij. *ſyr. caryophill. hortenſ.* ℥ j. *confect. de hyacintho* ʒ j ß. *fiat apozema in quatuor doſes.* Vel ℞ *rhapontici, rad tormentillæ, fraxinellæ, myrrhidis ana* ʒ iij. *flor. cord.* P. j. *acetoſæ* M. j. *terræ lemniæ* ʒ j. *bulliant in aqua card. acetoſæ, veronicæ ana* ℥ iiij. *In colaturâ diſſolve pulveris diamargarit.* ʒ j. *ſyr. limon.* ℥ iij. M. *f. Iulep.* Prodeſt etiam aqua ſtillatia florum papaveris erratici, ſcorzoneræ, florum lini *ex Hollerio*, ex quibus cum theriacâ & aliis antidotis potiones idoneæ concinnari poſſunt. ℞ *radicis Contrajerva* ℥ ß. *oſſis de corde cervi* ʒ j. *margarit. præparat. lapidis bezoar ana* ʒ ß. *fiat pulvis. doſis ſit ad* ʒ ß. *cum aquis idoneis, ut cardui, ulmariæ, theriacali.* Sequens quoque pulvis optimus eſt ℞ *rad. biſtortæ* ʒ ij. *magiſterii corallor. & perlar. ana* ʒ ß. *viperarum exſiccatar. & in pulverem redactarum,* ʒ ij. *Oculorum cancri per acetum diſtillatum præparatorum inſtar magiſterii perlarum* ʒ j. *ſacchari candi* ℥ j. *f. pulvis, cujus doſis ſit ad* ℈ j ß. *cum aquis prædictis.* Quibuſdam ſufficit eos calidè continere ne ſeſe aëri frigido exponant, & naturâ opitulante protruduntur exanthemata. Quidam balneum aquæ dulcis tepidum probant, quia meatus dilatat, cutim laxat, ut facilius & promptius humores excipiat, nam quâ ratione *Hippocrates* in hiſtoriâ *Simonis* probabat inunctiones ad ignem reſolventes & cutim laxantes, eâdem ratione fotus probat, & prodeſſe poſſunt balnea moderata. At hodie importunum ægris remedium balneum eſt, nec forſan adeo huic morbo commodum, quia vires maximè reſolvit, quibus autem variolæ non erumpunt id ex ſolâ virium imbecillitate procedit, quæ à balneo magis debilitantur. Sufficiunt fotus partium quarundam ut manuum, & pedum ex aquâ ſimplici, vel decocto chamæmeli, altheæ, origani, calament. ſcorzoneræ & ſimilium; Sic *Simon* cum ad ignem ungebatur, vel calidâ lavabatur, opem ſentiebat, nam quò natura vergit per loca conferentia, eò eſt ducendum.

XXI. Ubi verò eruperunt Variolæ plurimi multa moliuntur. At earum plurimæ ſine ullo remediorum apparatu ſpontè ſaneſcunt. *Topica.*

Valescus, *Forestus* aliique quamplurimi nihil remedii volunt admovendum, minimèque exsiccandas jubent, si sanies alba effluat. Ut ut sit, oleis non est utendum, quia facilè inflammantur, eaque vetat *Galenus* in erésypelate, nec narcoticis, ne repellant humorem in interiora, nec emplasticis, quia humoris difflationem prohibent, nec suppurantibus, quia putredinem & corruptionem fovent, & quotidiana docet experientia sine maturatione spontè sæpissimè exsiccari, si sint paucæ, salubres, boni moris, exiguæ. Quædam tamen maturantia postulant, sed ad id fotus sufficiunt remollientes; Postea quibusdam aperiendæ videntur acu aureâ, argenteâ vel æreâ, non forcipibus ne foveas relinquant, fœdosque cicatrices, retentus ichor subjectam cutim violet, illicque ulcera generet interdum profunda, quicquid dicat *Mercurialis*, qui aperiendas esse negat, quoniam jam damnum intulerunt variolæ cum albescunt, verùmtamen videmus ordinariè putrem materiam ulcera pruritumque inducere, & subjectas partes violare, nisi promptè vacuetur. Ad earum igitur exsiccationem laudabant Arabes Salitionem, sed non est utendum solo sale, faciem si quidem inflammat ob acrimoniam & dolorem quem infert, diluendus ideo est aquis quæ illius vim obtundant, ut aquâ fontanâ, vel plantaginis, vel rosarum, aut aliâ quâpiam simili, cavendo semper ne ante perfectam maturationem laventur. ℞ *aquæ rosar. vel plantag.* ℔ ij. *Salis* ℥ j. *bordei, lupinor. ana* P. ß. *foliorum tamarisci, flor. rosar. ana* M. ß. *plantag.* M. j. *lentium excorticatar.* M. j. *trochiscorum de camphora* ʒ j. *santalor. omnium* ʒ ij. *croci* ℈ j. *fiat decoctio*, quâ cum gossipio vel spongiâ tangantur variolæ. Cujus quoque decocti fumum excipere non est inutile. Exsiccat quoque pulvis sequens. ℞ *farinæ fabar. cicer. lupinor. orobi, lithargyri, cerussæ, aloes, thuris, myrrhæ, ireos, sang. dracon. terræ lemniæ ana partes æquales fiat pulvis*, qui inspergatur, nam exsiccat, cicatricem inducit, carnemque generat ex Gordonio. Quod si Natura segnis sit in squamis ulcerum tollendis, emollientibus utendum erit, ut ung. rosato, pomatâ, dein ulcera sanabuntur exsiccantibus & detergentibus, ut unguento albo camphorato, de cerusâ, de lithargyro, de plumbo, quibus addunt quidam rasuram radicum cannarum, aut salicis, aut pyri. Sed Baricellus Oleo Amygdalarum dulcium inungit donec exsiccentur, sic vestigia non remanebunt, & si excoriatæ fuerint, mirabiliter eas sanat.

Cicatrices. XXII. Cicatrices autem fœdæ huic morbo succedere sæpissimè solent,

ſolent, quas fieri prohibebimus, ſi æger manibus prurientem locum non ſcalpat, nec excoriet, tùm inungendo decocto oryzæ, vel butyro in aquâ roſarum loto, vel ſero lactis, vel pinguedine vervecinâ cum aquâ violarum lotâ. Factæ autem cicatrices adimi non poſſunt, quicquid recentiorum induſtria hactenùs excogitarit, ſufficit ſi aliquantulum emendentur. Quidam emolliunt deinde detergent. Emolliunt decocto maluarum, altheæ, chamæmeli, meliloti, florum lini, quo faciem fovent, fumumque facie excipiunt, vel ungunt medullâ vitulinâ, axungiis recentibus, oleo amygdal. dulcium & ſimilibus. Emollitam cicatricem detergent ſaccharo cando, aquâ mellis, decocto florum roſmarini & anagallidis, vel oleo de tartaro, de myrrhâ, de camphorâ, de frumento, de vitellis ovorum, tum aquis è fabis ſtillatitiis, è terebinthinâ, ſaponariâ, ſerpentariâ, limonibus, arantiis, limacibus, folliculis ulmi. *Gerdonius & Hollerius* ſequens unguentum maximè commendant. ℞ *lithargyri, ceruſſæ, cadmiæ lotæ, pulveris cannar. uſtar. croci ana* ℈ ß. *olei de lilio* ℥ ij. *ceræ* ʒ *vj.* fiat unguentum. Os ſepiæ, ſaccharum candum, ſpuma maris cum optimo melle locis affectis admoveantur. ℞ *litharg. præparati, cineris radicis cannar. oßium canis, farinæ cicerum & oryzæ, ſeminis melonum, cucurbitæ, been, coſti ana* ℥ ß. *cum mucilagine ſeminis fœnug. & pauco melle fiat miſtura*, quâ ſæpe faciem aliaſque partes prius decocto furfuris lotas curaſſe ſe refert *Paſchalius*, quod tamen non credo. ℞ *pulveris boracis* ʒ *j. oßis ſepiæ* ʒ ß. *ſpermatis ceti* ℥ ij. *ſacchari candi* ℥ ß. *mellis & pomatæ ana* ʒ *vj. f. unguentum.* ℞ *lithargyri argenti præpar* ʒ iiij. *caphuræ* ʒ ij. *aluminis, boracis ana* ʒ iij. *moſchi grana* iiij. *coquantur omnia in aqua roſar. & aceti ana* ℔ ß. *dum tertia pars fuerit abſumpta, adde olei de tartaro* ℥ ß. *ſerventur uſui. & maculæ ſæpe abluantur.* Radices ireos coquantur in aquâ ad putrilaginem, & faciei applicentur. *Mercurialis* aliam habet curandi rationem. Cicatrices panno aſpero fricat ad ruborem, dein apponit picem ſi locus pilis careat, quam poſtea vi avellit, idque ter quatervè repetendum jubet. Ubi id factum fuerit locum inungit ſequenti unguento. ℞ *olei optimi* ℥ j. ß. *ſucci limon.* ℥ iij. *litharg. loti, cineris teſtud. uſtarum ana* ℥ j ß. *pulveris radicis cannar.* ℥ ij. *pinguedinis gallinæ* ℥ ß. Miſce veſperi illinatur facies, manè abluatur aquâ in quâ decocti ſint lupini. Idem laudat ſequentia. ℞ *lupinor. fabarum, hordei ana* P. j ß. *contundantur & coq. ad pultis conſiſtentiam*, quo cremore abluatur facies mane & ſero. ℞ *limonem unum vel alterum, foliorum ſerpentariæ* P. ij. *pedes vitulinos duos*, diſtillentur,

aqua ſervetur ad faciei & manuum ablutionem. Sanguis leporis vel tauri cum farinâ hordei calidè admotus prodeſſe creditur, ſicut & amygdalæ amaræ ſemen raphani cum pomatâ probantur. Quæ tamen remedia ut diximus, variolarum veſtigia ſi aliquantulum emendent, ſatis id erit, curare & tollere nunquam poterunt. Ideo plura addere inutile eſt. Et de his ſatis.

CAP. XVI.

De peſte ſecundum Paracelſum.

I. ABſolvimus jam univerſam febrium doctrinam, in quâ plurima de novo addidimus, plurima explicavimus, plurima immutavimus. Ne quid autem operi huic deſit, quædam addamus ex Paracelſo.

Peſtis ab igne. II. Probat igitur Paracelſus ſequentia in peſte. Peſtis ab igne, ab aquâ, à terrâ ducit originem. Si ſit ab igne invadit cum ſomno profundo, in cute exilia puncta & maculæ purpureæ ac nigricantes erumpunt, adſunt quoque ſpaſmus, tetenus, febris, opilatio hepatis. Sic curatur. ℞ *unicornu* ʒ ß. *ſeminis melonum* ʒ j. *oſſis de corde cervi* ʒ ß. *moſchi, ambra ana grana vj. ſpiritus vitrioli* ʒ ß. *mumia* ʒ iij. *theriaca optima* ℥ iiij. M. *doſis ſit à* ʒ j. *ad* ʒ j ß. *manè & ſero.* Cujus medicamenti doſin immutavimus, nam ineptus ille Theophraſtus unicornu grana tantùm tria, ſemina melonum numero decem, quæ quantitas inepta eſt, & oſſis de corde cervi drachmas ſeptem præſcripſerat, quæ benè invicem non cohærent. Si bubones adſint, contunde ſcarabæum, ſi laborans vir eſt, cornutum & pulverem cum aceto calido ſubige, coque per ſemihoram, ranam ſiccam macera per decem minuta, tandem alliga ulceri, & ſingulis ſex horis renova.

Peſtis ab aëre. III. Si ſit ex aëre, adeſt tibiarum jactatio, frons albeſcit ut ceruſſa, os liveſcit, anhelitus difficilis fit, ſpaſmus eſt in collo, adeſt etiam paralyſis, hæmoptœ, epilepſia, gutta. ℞ *Hellebori albi* ʒ j. *ſulphuris ſublimati* ℥ ij. *olibani, myrrha ana* ℥ ß. *doſis* ʒ i ß. *mane. Poſt meridiem adde mumia* ʒ iij. *unicornu, ſanguinis de ciconiâ ana* ʒ j. *Miſce, doſis ſit ad* ℥ ij. quod remedium non mihi videtur ſatis tutum ob helleborum album, & nimiam ſpiritus ſulphuris & vitrioli quantitatem, niſi flores ſulphuris intelligat.

xv. Si

IV. Si sit ex aquâ, sitiunt & nolunt potare, intumescunt labra, palpebræ, utrique pedes ad genua usque, maculæ purpureæ in genis erumpunt. ℞ *aquæ hyosciami* ℥ iij. *aquæ sambuci, barbæ Iovis ana* ℥ ij. *vini optimi* ℥ viij. *spiritus vitrioli* ʒ iij. *moschi, ambræ ana* ℈ j. *unicornu theriacæ optimæ* ℥ vij. *sulphur. albi sublimati* ℥ j ß. *origani* ʒ j. Dosis à ʒ j ß. ad ʒ iij. ter in die ante meridiem, bibat quoque vinum generosum aceto rosaceo & decocto valerianæ & mumiæ tinctum. Ad tumores ℞ *aceti rosacei* ℔ j. *vini optimi* ℔ vij. *aluminis, camphoræ, lithargyri ana* ʒ vij. *stercoris clumbini* ℔ v. *aquæ sambuci* ℥ iij. *Coque per tres horas in vase clauso, post adde myrrhæ, olibani ana* ℔ v. *coque per tres horas, fac Cataplasma*, applicâ & renova cum siccatur. Si verò sint apostemata & bubones & carbunculi. ℞ *ranam & bufonem*, sicca & redige in pulverem, *adde opopanacis* ℥ ij. *galbani* ℥ j. *olibani* ℥ ij. *Sagapeni* ℥ iiij. *bdellii* ℥ iij. *aceti rosacei q. s.* coque, gummi liquescent, post colaturam adde *camphoræ, sulphuris sublimati ana* ℥ ß. *coque in Sartagine & applica*, singulis sex horis renovando. Est optimum. *Pestis ab aquâ.*

V. Si sit ex terrâ, adest apostema, ardor, prunella, siccitas colli & linguæ, cum maniâ. ℞ *liquoris rosar.* ℥ iij. *sulphuris optimi* ℥ ij. *Spiritus vitrioli* ʒ i ß. Misce, & dosis sit à ʒ j. usque ad ʒ iij. ter in die. Interea olei tartari distillati ʒ j præbe. In externis autem, ut in aquosâ peste procede. *Pestis à terrâ.*

VI. Mundificatio aëris in ædibus sic fit. ℞ *Sulphuris vivi* ℔ j. *olib.* ℥ viij. *myrrhæ* ℥ iij. *opopanacis* ʒ j. *assæ fœtidæ* ℥ j. *f. pulvis*, cujus sume partem unam, *corticis granorum lauri, succini, ana partem semis*; sume ad quantitatem magnæ avellanæ, prunis candentibus injice, fenestras & fores claudendo. Et est optima aëris rectificatio.

VII. Idem ad civitatem Stertzingensem sic procedit. Pestis quædam interna est, quæ nulla signa exteriora profert, alia est externa quæ est cum bubone & carbunculo. Horror, fervor, phrenitis internam pestem denotant, tundatur vena mediana, vel in minimo digito, dein potio sudorifica sequens danda. ℞ *vini sublimati optimi Mensuram unam, theriacæ optimæ* ℥ vj. *myrrhæ* ℥ ij. *radicis tussilag.* ℥ iij. *spermatis ceti, terræ sigillatæ ana* ℥ ß. *radicis asclepiadis* ℥ j. *dictamni, pimpinellæ, radicis valerianæ ana* ʒ ij. *camphoræ* ʒ j. Misce in vase vitreo benè obturato, stent ad solem per octiduum, dosis cochleare unum, quo sumpto probè tegatur, nec cibum nec potum sex horarum spatio sumat, adde spiritum tartari distillatum. Vis ejus est admiranda. Si somnus ad sit pro- *Alia pestem curandi ratio.*

profundior. ℞ *beton. majorana, Salvia, rosar. sylvest. florum sambuci ana* M. j. coque in æquis partibus vini & aceti albi rosacei, exprime, herbasque capiti impone, refrigeratas verò in prædicto liquore madefacito, iterumque appone. Si adsit vomitus. ℞ *lupulor.* M. iij. *artemisia rubra* M. j. *granor. Iuniperi* M. j. *contunde simul, coque cum vino*, calida impone præcordiis, quæ remedia sunt administranda priusquam potio præbeatur. Ad dolorem capitis & vigilias. ℞ *corticu radicis hyosciami* M. ß. *solani, sedi ana* M. ß. bulliant in mensurâ vini ad tertiæ partis consumptionem, intinge pannos lineos, & capiti applica, totiesque iterato dum somnus obrepat. Ad prunellam ℞ *cancros vivos* N. vj. *sedi* M. iij. contunde simul in mortario, succum exprime, & eolignuam deligenter ablue, paruinque bibe.

VIII. In peste externâ ubi incipiunt apparere bubones ℞ *opopanacis* ℥ ß. *solve in aceto, coque ad formam emplastri*, applica & elicietur bubo, dein bufonem in aëre aut sole siccatum tumori, impone, intumescet bufo, abjiciatur & alius imponatur. Ut verò maturetur bubo ℞ *rad. althea, summitatem abietis, laricis* ana, coque fiat cataplasma, maturat & pus extrahit, demum ℞ *vitellos Ovor.* N. ij. *retrimenti coriorum cochlearia duo*, Misce fiat unguentum, admove tamdiu dum consolidetur.

IX. Ad præservationem sume semel in hebdomade prædictæ potionis sudorificæ ʒj. cum vino & suda: Myrrha in vino pota, radix tussilaginis masticata prosunt. Rusticis verò convenit allium cum aceto, nuces, raphanus sylvestris, ruta, myrrha, theriaca cum vino, corallus ruber tritus. Hæc breviter ex ipso authore descripsimus. Addamus quoque aliquid de ipsis febribus.

CAP. XVII.

De febribus secundum Paracelsum.

I. FEbres apud Paracelsum generantur in stomacho, in hepate, in renibus. Fiunt ex fæcibus tartari, id est ex tartaro qui non potuit coagulari. Paroxysmus fit ex vaporibus fæcum tartari, qui se immiscent aëri nostro nativo, à quibus dum se purgare nititur, facit talem tremorem, donec absumatur vapor, & si aër non possit sese tueri compressiones

nes excitat in ſtomacho. Periodorum cauſa non ſunt humores, qui in nullo morbo putreſcunt præterquam in leprâ, ſed ex fæcibus quæ ſi ſint ex mercurio ſingulis diebus, ex ſale tertio die, ex ſulphure quarto quoque die moventur. Febris erratica fit quia fæces mercurii, ſalis, ſulphuris commiſcentur, inde varii fiunt paroxyſmi. Calor ex pugnâ ſalis mercurialis & naturæ. Fiunt tertiana, quotidiana, & quartana in ſtomacho, hepate & renibus. Putrefactio tartari ſi non expurgetur fit tremor, ſicut in ollâ opertâ quæ fervet. Febres ex renibus ſunt omnium vehementiſſimæ, quia putrefactio illic acutiſſima eſt, mitior in hepate, mitiſſima in ſtomacho.

II. Dignoſcuntur autem febres è ſtomacho, ſi non habeant magnam ſitim, licet calor invaleſcat, & non multùm bibunt, ſed ſi in hepate ſint ardor magnus eſt, & multùm bibunt. Secundò compreſſio adeſt in ſtomacho, ignavi ſunt, rerum omnium pertæſi, laxè incedunt, vix pedes tollere poſſunt, adeo ſunt ignavi, tunc ſignum eſt eſſe è ſtomacho, nam ab hepate ſunt agiles, vaporemque ægri ſentiunt fœtidum quaſi ovorum ſaporem referentem. Vomitus, nauſea, communia ſigna ſunt ſtomachi, hepatis, renum. Adeſt præterea capitis debilitas, & membrorum, diſcoloratio, ſomnus narcoticus, tremor fortis; Si ſit ex mercurialibus, vinum faſtidiunt, ex ſulphure vomunt quod edunt, ex proprio ſale non vomunt ſed tentantur orexi. Cura harum febrium eſt purgatio ſine digeſtione, Centaurea purgat febres, catapuria, helleborus, *praciatus*: Nec ullus perfectè curatur in febribus ſtomachi, niſi per vomitum, dein roborandum eſt pilulis de laudano, fiunt ex laudani ℥ß. rutæ, abſynthii ana ℥j. theriacæ q.s. ad incorporandum, cujus doſis ſit ad grana quinque tantùm. Nectar quoque ex correcto & claro vino ad cyathum unum. Correctum eſt ex vino rubro quod congelatur, clarum ex albo eſt.

Febres à ſtomacho.

Quid ſit praciatus ignotum mihi eſt.

III. Signa febris in hepate, ſunt tremor durus, lateris punctiones, calor durus & vehementiſſimus, diſcoloratio faciei, tumor in pedibus, qui ſi per tres ſeptimanas duret, ſequitur hydrops vel icteritia. Punctiones autem non ſemper adſunt. Calor poſt paroxyſmum venit ex vaporibus totius corporis, ſi ante paroxyſmum urina magnam oppilationem indicet, & poſt paroxyſmum deoppilationem, nota eſt febris brevis. Si ſit quotidiana, pulſus eſt velox, urina alba, id eſt ſine hypoſtaſi. Si ſit tertiana pulſus velox cum urinâ digeſta, id eſt cum hypo-

Febres ab hepate.

granis xv. croci ante paroxyſmum. ℞ *alcali extracti à malis citreis* ℥ xv. *aqua albuminis Ovorum* ℥ iij. *perlarum non perforatarum* ℥ ß. digere per menſem, doſis grana ſex cum aquâ Valerianæ ante paroxyſmum. Plura videantur apud Paracelſum libris de tartaro, nam hæc ego non admodum probo.

FINIS.

Pro captu Lectoris habent ſua fata libelli.